

JEAN MONNET PUBLICATION

EUREM 2016 Conference

Modern issues of EU development and relations between EU and Moldova

24-25 November 2016

INTERNATIONAL CONFERENCE PROCEEDINGS

Chişinău - 2016

JEAN MONNET PUBLICATION

INTERNATIONAL CONFERENCE PROCEEDINGS

EUREM 2016 Conference

**Modern issues of EU development and
relations between EU and Moldova**

24-25 November 2016

Chişinău – 2016

PUBLICAȚIE JEAN MONNET

CULEGERE DE ARTICOLE

a CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE

**Probleme moderne de dezvoltare ale
Uniunii Europene și relațiile dintre
Republica Moldova și UE**

- EUREM 2016 -

24-25 noiembrie, 2016

Chișinău - 2016

CONTENTS:

SESSION I: EU-MOLDOVA RELATIONS: ACHIEVEMENTS AND LESSONS TO BE LEARNED FROM REGIONAL CONTEXT	6
70 Years of European Economic Integration – Recent Evolutions, Perspectives and Challenges Andrei RADULESCU, Ion PARTACHI	7
Towards Integration of Moldova in the EU: Some Fundamentals on Trust P. Sergius KOKU, Zeqiri IZET	12
Republic of Moldova in EU's Eastern Neighborhood: The Problem of the Regional Security Architecture Aurelian LAVRIC	18
Uniunea Europeană în contextul globalizării - concepte, provocări și condiții Ion-Viorel MATEI	26
Joining the European Union - elements of costs and benefits // Aderarea la Uniunea Europeană - elemente de costuri și beneficii Ion-Viorel, MATEI, Laura, UNGUREANU	33
First steps of Moldavia towards the EU's Sustainability Requirements Lia-Alexandra BALTADOR	45
Dobândirea statutului de membru al UE - aspecte privind gestionarea extinderii spre Est Ion-Viorel MATEI	51
Strategic directions of development of foreign economic activity of Moldova Natalia ANTOCI	60
Moldova-France: the origin and the current situation of the Moldovan Francophilia. What About The Perspective Of This One With The E.U. Association Agreement? Karim BELGACEM	68
SESSION II: MODERN ECONOMIC ISSUES IN EU DEVELOPMENT	72
Financial instruments as a new model of implementing cohesion policy Agnieszka KŁOS	73
Antropocenul și antropocenia – câteva detalii dintr-o lume în schimbare – Dan POPESCU	84
Rolul investițiilor străine directe în reducerea sărăciei și excluziunii sociale din spațiul rural din Republica Moldova Alexandru GORGOS	91
Gender equality in the labor market: a challenging path of the Republic of Macedonia toward the EU Jeton MAZLLAMI, Gjylinaipe BEXHETI, Arlinda MAZLLAMI	98
Putem să atingem un nivel mai înalt de competitivitate prin subvenționarea întreprinderilor agricole? Cazul sectorului horticol al Republicii Moldova Artur GOLBAN, Alexandru GORGOS	110
Contribuția managementului resurselor umane la sporirea competitivității organizaționale Alic BÎRCĂ	118

SESSION III. FINANCIAL AND ACCOUNTING ASPECTS OF MOLDOVA'S INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION	123
Teoria și practica taxei pe valoarea adăgată în contextul integrării europene Mihail MANOLI, Natalia ZLATINA	124
Competition in Moldovan and Macedonian banking systems Angela BELOBROV, Fitim DEARI	131
Raportarea financiară și statistică a activelor imobilizate în contextul acquis-ului comunitar Anatol GRAUR	144
Particularitățile întocmirii și analizei situațiilor financiare consolidate Valentina PALADI, Lica ERHAN	152
Repere privind procesul de armonizare financiar - contabilă al Republicii Moldova în contextul integrării în Uniunea Europeană Svetlana MIHAILA, Veronica GROSU	159
Aspectele practice de implementare în Moldova a prevederilor acordului de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană aferente aplicării directivei 2006/43/ce Liudmila LAPITKAIA, Alexandru LEAHOVCENCO	167
Dezvoltarea contabilității în Republica Moldova din perspectiva armonizării cu directivele europene și standardele internaționale de raportare financiară Galina BĂDICU	173
Grantul – sursă de finanțare a ONG: reglementare și paradigmă Ruslan HAREA	178
Perfecționarea analizei rentabilității unei acțiuni în vederea fundamentării deciziilor economice Natalia ȚIRIULNICOVA, Nelea CHIRILOV	186
Măsuri de armonizare a legislației fiscale la standardele Uniunii Europene Corina BULGAC	192
Key issues and trends in the banking sector of Moldova in the context of European Integration Irina FRUNZA	198
Provocările performanței întreprinderii – actualități, limitări și implicații viitoare Alexandra Narcisa CIOBAN (LUCAN), Elena HLACIUC	204
Autofinanțarea și mecanisme de reinvestire a profitului. „Reinvestirea profitului este un pariu cu tine însuși” Laurențiu ANISIE	213
Europa un pas spre viitor în viziunea unui contabil Ștefan ȚURCANU	216
Premisele dezvoltării operațiunilor fiduciare în Republica Moldova de către băncile autohtone Victoria COCIUG, Alesea ANDRONIC, ASEM	220

SESSION IV. THE ROLE OF EDUCATION IN FOSTERING REPUBLIC OF MOLDOVA'S INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION	230
Quality assurance in higher education: European higher education area perspective Svetlana CHITU, Andrius PUKSAS	231
Evoluția asigurării calității educației în învățământul profesional tehnic și superior în contextul integrării europene a Republicii Moldova Carolina TIMCO, Andrei CHICIUC, Stela GUVIR	240
Reforma curriculară – model de revigorare a învățământului universitar. Nicolae SILISTRARU, Sofia CAPATINA	254
The impact of professional activity on vocational success Mariana ZUBENSCHI	260
Inteligența emoțională – premisă de integrare personală și profesională Liliana VICOL	270
The language skills- essential factor in overcoming communication barriers Maria MANCAȘ	278
Plurilingvismul ca o noua tendinta in predarea limbilor moderne in Republica Moldova. Luminita DIACONU	286

**SESSION I: EU-MOLDOVA RELATIONS: ACHIEVEMENTS
AND LESSONS TO BE LEARNED FROM REGIONAL
CONTEXT**

70 YEARS OF EUROPEAN ECONOMIC INTEGRATION – RECENT EVOLUTIONS, PERSPECTIVES AND CHALLENGES

Ph.D. ANDREI RĂDULESCU
Senior Economist, Banca Transilvania
Scientific Researcher, Romanian Academy
Bucharest, Romania
andrei.radulescu@btrl.ro; ardporto@hotmail.com

ION PARTACHI, Univ. Prof.,
Academy of Economic Studies of Moldova
ipartachi@gmail.com

Abstract: The European Union is confronting with outstanding and new challenges after seven decades of existence. The real convergence, the problems in the banking sector, the high level of the public debt, the asymmetric shocks and the intensification of the centrifugal forces (as for instance the pro-Brexit vote) are factors that unfavorably influence the dynamics of the potential GDP and the development pace across the European Union member countries.

In this paper we analyze the dynamics of the potential output in the Euro Area (the core group of the European Union) during 1999 – 2019 by employing the traditional production function. According to our results the potential GDP is on a recovery path, but the distance toward the 1999 levels is high. In this context, the continuity of the reforms, the consolidation of the post-crisis governance as well as the implementation of further steps towards fiscal and political Unions are the recommendations for a better and stronger European Union.

Keywords: Potential output, Cobb-Douglas, European Union

1 Introduction

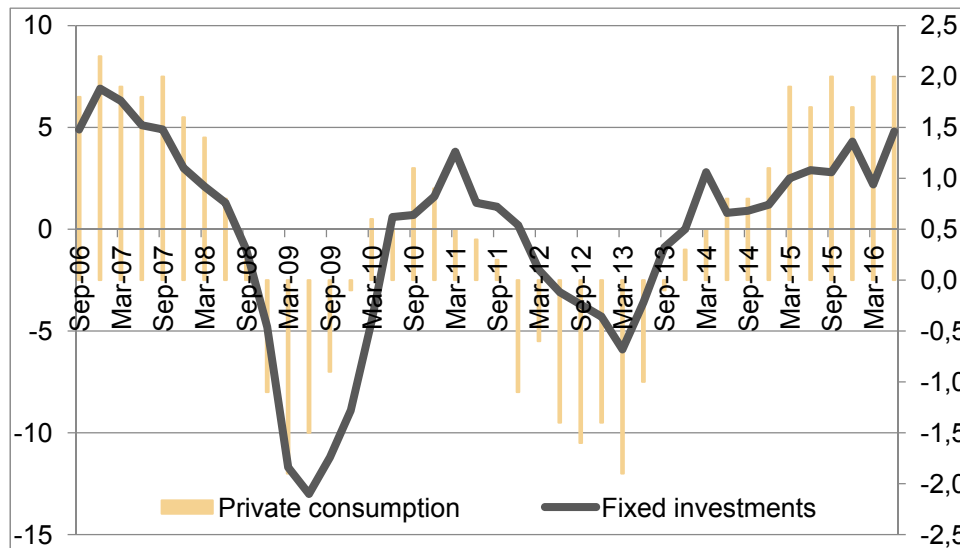
The economy of the European Union entered the fourth year of the post-crisis cycle, an evolution reflected by the recent data published by Eurostat. The statistics for the Euro Area (the core of the European Union) show the acceleration of the GDP, from 1.6% YoY in 1Q2016 to 2.2% in 2Q2016. This evolution was mainly determined by the dynamics of the fixed investments: up by 4.8% YoY in 2Q2016 – the highest pace since the incidence of the Great Recession, the most severe economic and financial crisis since the end of the World War II.

During 1H2016 the Euro Area GDP climbed by 1.9% YoY, due to the dynamics of the domestic demand: the private consumption and the fixed investments rose by 2% YoY and 3.5% YoY (see Figure 1). These evolutions confirm the fact that the intensifying risks (including the pro-Brexit vote) were counterbalanced by the expansionary monetary policy implemented by the European Central Bank.

The recent dynamics of the macroeconomic indicators express consolidation prospects for the economic recovery process in the Euro Area and in the European Union, as well as the

resilience to the accumulation of the important challenges, outstanding and new, global and regional. For instance, the manufacturing and the services accelerated in September, according to the PMI indicators, while the labor markets consolidated over the past months (the unemployment rate at 10.1%, the lowest level since the Summer of 2011).

Figure 1. The evolution of the private consumption and of the fixed investments in the Euro Area (% YoY)

Source: Eurostat, October 2016

In this paper we analyze the dynamics of the potential output for the Euro Area during 1999 – 2019, by employing the classical production function Cobb-Douglas. The rest of the paper has the following structure: chapter 2 presents the methodology; in chapter 3 the main results are presented; the conclusions are drawn in the last chapter.

2 Methodology

This paper employs the Cobb-Douglas production function to estimate the dynamics of the potential output in the Euro Area (the core of the European Union) during 1999 – 2019. The evolution of the potential GDP is an important barometer in order to analyze the position of the economy on the cycle. This abstract indicator also allows the identification of the structural problems an economy is confronted with. Last, but not least, this variable is taken into account by the policy-makers in the implementation of the decisions.

The Cobb-Douglas production function is synthetized in the following mathematical relations:

$$Y_t = \alpha \times L_t + (1 - \alpha) \times K_t + TPF_t \quad (1)$$

$$Y_t^* = \alpha \times L_t^* + (1 - \alpha) \times K_t + TPF_t^* \quad (2)$$

$$TPF_t = Y_t - \alpha \times L_t - (1 - \alpha) \times K_t \quad (3)$$

where, Y_t – real GDP (YoY); Y_t^* - potential GDP (YoY); L_t - labour factor (YoY); L_t^* - potential labour factor (YoY); K_t – capital stock; TPF_t – total productivity factor; TPF_t^* - total productivity factor (potential).

We computed the labor factor (L) according to the following relation:

- Labour factor (L) = labour force * labor participation ratio * (1 – unemployment rate) (4)

As regards the capital stock we took into consideration the level estimated for 1995 by the paper of Derbyshire et al. (2010)). Afterwards, we employed the perpetuity inventory method, with a depreciation ratio of 5%.

This paper applies a level of 0.65 for the α indicator, as also considered by the European Commission and by the Romanian Academy in the papers of D'Auria et al. (2010), Dobrescu (2009).

In order to estimate the structural component of the labor and of the total productivity factor components we employed the Hodrick-Prescott filter (as expressed in the following relation), by taking into account a value of 100 for the λ indicator:

$$M \text{ in } \sum_{t=1}^T (Y_t - Y_t^*)^2 + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} ((Y_{t+1}^* - Y_t^*) - (Y_t^* - Y_{t-1}^*))^2$$

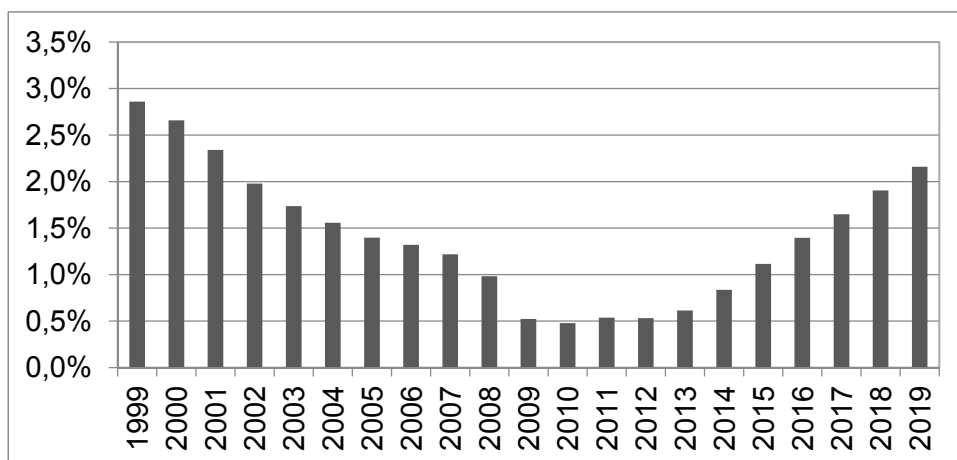
The paper uses data from Eurostat (for the period 1998-2015) and the forecasts of the Banca Transilvania for the period 2016 – 2019, as mentioned in the Monthly Macroeconomic Report issued in October (available here).

The econometric software used in this paper is E-Views 4.1.

3 The Results

The main results of this analysis are presented below, in the figures 2 and 3. According to our estimates the dynamics of the potential GDP in the Euro Area presented a downward trend from 1999 until 2012, an evolution determined by the incidence of the Great Recession which surprised the accumulation of the structural challenges (including the delays in terms of the reforms after the countries got the passport for the European Monetary Union).

During that period the dynamics of the potential output deteriorated from 2.9% YoY in 1999 to 0.5% YoY in 2012, due to the unfavorable evolution of the capital stock and of the labor factors. For instance, the contribution of the capital stock to the formation of the potential GDP dynamics declined from 1.5pp in 1999 to 0.5pp in 2012, an evolution strongly influenced by the incidence of the waves of the Great Recession, with impact for the dynamics of the gross fixed capital formation, especially in the countries with macroeconomic disequilibria before the crisis (the states like Greece and Portugal turned into asymmetric shocks of the Euro Area).

Figure 2. The evolution of the potential GDP in the Euro Area (YoY)

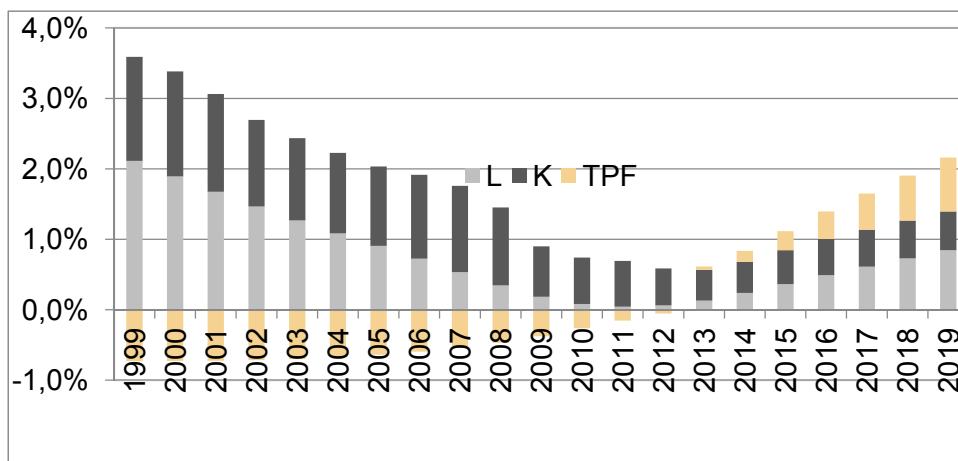
Source: own estimates according to the methodology described above

At the same time, the contribution of the labor factor to the formation of the potential output diminished from 2.1pp in 1999 to 0.1pp in 2012, due to the lack of structural reforms (needed to counteract the rigidity) and given the incidence of the waves of the global economic and financial crisis. On the other hand, the contribution of the total productivity factor to the potential GDP improved, from negative to 0, during the first decade of the euro.

The potential GDP in the Euro Area initiated an upward trend in 2013, an evolution determined by several factors:

1. The expansionary monetary-policy implemented by the European Central Bank;
2. The consolidation process in the public finance and the implementation of several structural reforms (including the labor markets);
3. The New Economic Governance focused on Financial Regulation and Integration (including the Banking Union).

In this context, the YoY dynamics of the potential output rose from 0.5% in 2012 to 0.6% in 2013, 0.8% in 2014 and 1.1% in 2015. This evolution was determined by the improvement of the labor and total productivity factors, followed by a similar trend of the capital stock. These evolutions reflect the fact that the Euro Area is gathering the fruits of the reforms implemented since the incidence of the Great Recession.

Figure 3. The contribution of the production factors to the potential GDP in the Euro Area (pp)

Source: own estimates according to the methodology described above

In our view, this trend would continue at least until 2019, with a relatively balanced contribution of the production factors to the potential output. For instance, according to our analysis the potential GDP in the Euro Area would increase from 1.1% YoY in 2015 to 1.4% YoY in 2016, 1.6% YoY in 2017, 1.9% YoY in 2018 and 2.2% YoY in 2019.

In this scenario the contribution of the labor factor to the potential output would increase from 0.1 pp in 2012 to 0.4pp in 2015 and 0.8pp in 2019. At the same time, the contribution of the total productivity factor to the potential GDP would improve from 0 pp in 2013 to 0.4 pp in 2016 and to 0.8 pp in 2019.

On the other hand, the contribution of the capital stock to the potential GDP would consolidate at around 0.5pp during 2015-2019.

In other words, the current upward trend for the potential output in the Euro Area is not dependent only on the capital stock.

4 Conclusions

From this analysis we may conclude that the economic policy-mix and the economic governance implemented after the incidence of the first wave of the Great Recession determined the change of the trend for the potential output in the Euro Area (from downward to upward) starting 2012/2013.

At the same time, the contribution of the production factors to the potential GDP (more balanced over the past years) in the Euro Area confirms that the reforms implemented over the past years have had a positive impact.

On the other hand, the dynamics of the potential output persists (and would persist) at below 1999 levels in the mid-run. We point out the importance of further reforms in the region in order to diminish the gap between the region and the US in term of potential output and development.

Furthermore, the pro-Brexit vote may be seen as an opportunity for the acceleration of the integration in the European Union, especially in fiscal and political terms. New steps in this direction are crucial in order to insure the continuity of the seven decades of European integration process.

References

AMECO, http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm, accessed October 2016.

Bloomberg database, www.bloomberg.com, accessed October 2016.

D'Auria, F., et al. "The production function methodology for calculating potential growth rates and output gaps", *European Commission Economic Papers*, 420, 2010. Available at http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2010/ecp420_en.htm (accessed June 2016).

Derbyshire, J., B. Gardiner and S. Waights, "Estimating the capital stock for the NUTS2 regions of the EU-27", *European Union Regional Policy*, 1, 2010. Available at http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/2011_01_capital_stock.pdf (accessed June 2016).

Dobrescu, E. "Estimating the Total Factor Productivity in Romanian Economy" in *Amfiteatru Economic*, 26, 2009 : 512-521.

Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat>, accessed October 2016.

Hodrick, R. and E.C. Prescott, "Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation" *Journal of Money, Credit and Banking*, 29 (1), 1997: 1-16.

TOWARDS INTEGRATION OF MOLDOVA IN THE EU: SOME FUNDAMENTALS ON TRUST

P. SERGIUS KOKU
Florida Atlantic University
Boca Raton, Florida, U.S.A
E-mail: koku@fau.edu

IZET ZEQRIRI
Faculty Of Business And Economics
South East European University
Tetovo, Macedonia
E-mail: i.zeqiri@seeu.edu.mk

Abstract: Trust is an essential element in both personal and corporate relationships (Molina-Morales, 2009). In organizations, employees' trust in their leader's ability to steer the organization in the right direction motivates them to do the right things (Khodyakov, 2007; Krot and Lewicka, 2012). However, massive corporate scandals in Enron, WorldCom, and MCI in the 1990s forced legislators all over the world to refocus attention on corporate trust under the rubric of corporate governance in its various forms. This paper reviews corporate governance as articulated in OECD's documents (OECD, 1999, 2004, 2015), Sarbanes-Oxley Act of 2002, and the Cadbury Report (1992), and argues that, public organizations in Moldova must evaluate themselves on the five criteria of integrity, leadership, capability, accountability to stakeholders, and sustainability as it relates to creating value and integrity to show that they are beyond reproach. The paper further argues that these acts are necessary, but not sufficient conditions towards successful integration in the EU.

Keywords: Trust, integrity, transparency, corporate governance

1 Introduction

The objective of this study is threefold. First, it aims to review the literature on corporate governance for pragmatic criteria that could be easily incorporated in annual reports by both corporate and government enterprises in Moldova. Second, it argues that the use of such criteria will enhance the public's perception of trust and honesty that underlie transactions involving officials of both government and private enterprises. Third, the contagion effect from these perceptions will improve the business climate and encourage foreign investment as well as enhance the likelihood of the country's ascension to the European Union (EU).

Trust matters and so is the perception of truthfulness. Because trust forms the bedrock of both personal and business relationships, it is not accidental that significant research efforts have been devoted exploring its antecedents (Jarvenpaa, et al., 1998; Gill et al., 2005; Gulati and Sytch, 2008), its effects on relationships (Sirdeshmukh, 2002), and as an attribute in leaders (Dirks, 2006). Because trust is critical to organizational cohesion which, in turn, is important to how well organizations achieve their goals, many organizations expend significant energies on team building exercises of different sorts and at different levels to build trust (Jarvenpaa, et al., 1998).

Employees implicitly put their trusts in the leadership, in the organizations in which they work, to steer the organization in the right direction.

Therefore they feel betrayed when revelations in instances such as corporate bankruptcies, takeovers, etc show that their trust was after all misplaced (Morgeson, et al., 2011). How can instances of misplaced trusts be reduced? In other words, are there some mechanisms that can ensure that the leadership of organizations does not use their positions for personal gains?

2.1 Government Corruption

Acts of dishonesty involving people at leadership positions in government and business are not new, however, rigorous studies on corruption earlier on focused primarily on corruption in the public sector. Becker and Stigler (1974) in one of such studies used the classic bargaining model, which became the fodder for subsequent studies on public corruption (see Banfield, 1975; Rose-Ackerman, 1975). This model was used to explain the behavior between actors, politicians and managers of corporations that were previously owned by a state but later privatized or commercialized.

In subsequent studies, but a departure from the bargaining model, Shleifer and Vishny (1993; 1994) also analyzed corruption in the public sector which they defined as "The sale of government officials of government property for personal gains" (Shleifer and Vishny, 1993 p. 599). They suggest that the political process as well as the structure of governments also contribute to the level of corruption. In short, weak governments and secrecy foster corruption.

Mauro (1995) examined the different measures of corruption such as subjective indices of corruption, red tape, the efficiency of the judicial system, and political stability in several countries and found that corruption lowers investment and hinders economic growth. These studies and their progenies deepened our understanding of corruption in the public sector. However, corruption in the private sector also needed to be examined as they too contribute to the problem, and are not disconnected from government corruption.

2.2 Business Corruption

The practice of using one's business office for personal gains or making illegal payments (bribes) in order for one's organization to get a preferred treatment of some sort is pervasive and practiced all over the world, though to varying degrees. Some scholars argue that bribes and gifts which are completely different but are influenced by cultural practices can sometimes be easily confused by foreigners who are not completely familiar with the culture (see Steidlmeier, 1999).

However, business corruption is more likely to occur in business climates with undefined rules, or where laws are not rigorously enforced, thus other scholars (see Rose-Ackerman, 2002) have argued that business persons must hold themselves to high ethical standards. Even though it is obvious that both public sector corruption and business corruption lead to inefficiencies and in fact do intersect, research on both forms of corruption seems to take parallel tracks with no study connecting the two.

Lee (2006), however, fills this gap by arguing that there is a causal relationship between government corruption and corporate corruption. Using time series technique to analyze data from in South Korea covering 1986 to 2001, the author showed that both business corruption and corruption in the public sector have detrimental effect on economic growth and hinder real per capita growth rate.

3 The Corporate Governance Resources

The massive corporate scandals involving large companies such as Adelphia, and Enron MCI clearly demonstrated that the orbit of business corruption is not limited to the business world alone, but it traverses the political world as well and causes massive losses in both public and private resources. This realization forced legislators all over the world to refocus attention on business corruption under the rubric of corporate governance in its various forms.

Efforts by the British government to find ways to restore public confidence in a system that was perceived to be broken led to The Cadbury Report (1992). This report was published by a commission, chaired by Sir Adrian Cadbury, which was set up to investigate the British corporate governance system after sensational losses of such companies as Maxwell Communications and Bank of Credit and Commerce International became public. The committee suggested ways, which were internationally embraced, in which the government could restore investor and public confidence in public corporations.

The Organization for Economic Corporation and Development (OECD) report on corporate governance was first published in 1999 in response to the 1997 Asian Financial crises. This report has also become a widely used resource on corporate governance and has been revised and updated from time to time (OECD, 1999, 2004, 2015).

The Sarbanes-Oxley Act of 2002 was passed following a spate of major corporate accounting scandals in the U.S. The Act in eleven sections, amongst other things, provides additional responsibilities for corporate board and requires that top management personally certify the accuracy of financial information coming out from their companies. In an important departure from business as usual, the Act applies civil and criminal penalty for certain misconducts.

Collectively, these three documents provide an over arching umbrella for corporate accountability and governance. It covers areas such as Integrity, Leadership, Capability, Accountability to Stakeholders, Sustainability (as it relates to creating value and show that they are beyond reproach).

4 Destructive Effects of Corruption

Transparency International (TI) started ranking countries, since 1995, on their perceived levels of corruption. The score (0 being very corrupt and 100 being very clean) is reflective of how corrupt the public sector of the ranked country is perceived to be.

While there are criticism against both the computation (Seligson, 2002; Cobham, 2013) and reliance on the CPI (Corruption Perceptions Index) for guidance on foreign investment (Campbell, 2013), several studies have shown that there is a correlation between corruption and economic "anemia". For example Shao, et al., (2007) reported finding a quantitative correlation between a country's corruption level and its economic factors such as country wealth and foreign investment per capita". The authors used data from the IMF (International Monetary Fund) covering 90 to 176 countries between a period between 2001 and 2005.

Similarly, in analyzing data on gross domestic product (GDP) per capita and growth rates on changes in the CPI on all countries from 1999 to 2004, Podonik et al., (2008) reported finding a statistically significant relationship between GDP per capita and country corruption level measured by CPI. The authors reported further that, on average, an increase in CPI by one unit leads to a 2.4% increase in GDP. A similar strong correlation was found between foreign direct investment and CPI.

Using these studies a backdrop, it is important to note the following:

- November 29, 2013, Moldova in Vilnius initialed an Association Agreement and a Deep and Comprehensive Free Trade Agreement with the European Union dedicated to the European Union's Eastern Partnership with ex-Soviet Countries.

- June 27, 2014, Moldova signed the Association Agreement with the European Union in Brussels on 27 June 2014. The signing comes after the accord has been initialed in Vilnius in November 2013
- In 2012 Moldova scored 36 points on CPI. This dropped by 1 point 35 in 2013 and 2014 respectively. The CPI score again dropped further by 2 points to 33 in 2015.

One could argue that the preparations and reforms enacted to make it attractive for the EU to enter into the relationship resulted in the curtailing corruption in 2012 as reflected in the CPI. However, these steps seem to be faltering as evidenced in 2015's CPI score.

5 Recommendations

In view of the fact that corruption of any kind, government or private leads to inefficiencies and wastage of public and private resources as evidence in the literature reviewed above, we argue that one of the ways in which the Republic of Moldova could assure external investors that it is a safe place to invest is to show that property rights are respected and that abuse of office public or private for personal gains is being checked. This could be done if the five areas - Integrity, Leadership, Capability, Accountability to Stakeholders, and Sustainability, reflected in all the three primary corporate governance reports (The Cadbury Report, The OECD Report, and The Sarbanes-Oxley Act) are incorporated in all annual reports.

We below briefly outline how reporting in these five areas could be effected:

- Integrity – we suggest that a report under this subtopic contain description of a manager's qualifications and qualities that make him/her the most qualified person for the job. By this report cronyism, nepotism and appointing unqualified persons for managerial positions will be curtailed.
- Leadership – annual reporting under this subheading should outline what the leadership has been able to get the corporation to accomplish during the year. It will contain a summary or discussion on the difficult decisions that have been made during the year to make the corporation viable or head in the right direction.
- Capability – will report on what the corporation is cable of achieving under its current leadership and how it is doing so.
- Accountability to Stakeholders – management will identify all its major stakeholders and discuss how decisions during the year impacted them. In addition, it should summarize the interactions that took place during the year with them.
- Sustainability - we suggest that this section summarize decisions that were made to create value and to show that those decisions are beyond reproach. It must also give account of how such decisions will ensure continuity of the organization.

6 Conclusion

In view of the evidence presented in previous studies, we have argued in this paper that corruption is not only a dead weight on the progress of Moldova, but that efforts to combat its presence in both public and private organizations will translate into several advantages for the country and its citizens. It will improve the country's GDP, attract foreign investment, encourage innovation, and improve the country's plans for ascension into the EU.

We recognize that the suggested items to be included in annual reports are necessary signals, but not necessarily sufficient measures to curtail corruption. Furthermore, we also recognize that all the three governance documents (The Cadbury Report, The OECD and the Sarbanes-Oxley Act) that we have cited in paper focused on reporting in government organizations, but a change in the national accounting standard guidelines that will make such reporting in private organizations mandatory will be a demonstrable effort on the part of the government that it is prepared to fight corruption of all kinds and that "it is no longer business as usual".

References

- Banfield, E., 1975. Corruption as a Feature of Government Organizations. *Journal of Law and Economics*, 18 (3), pp.587-605.
- Becker, G. and Stigler, J., 1974. Law Enforcement Malfeasance, and the Compensation of Enforcers, *Journal of Legal Studies*, 3 (1), pp.1-19.
- The Cadbury Report, 1992. The Financial Aspects of Corporate Governance, London, UK: Gee (A division of Professional Publishing Ltd).
- Campbell, S. V., 2013. Perception is Not Reality: The FCPA, Brazil, and the Mismeasurement of Corruption, *Minnesota Journal of International Law*, 22 (1), pp. 247-281.
- Cobham, A., 2013 "[Corrupting Perceptions](http://foreignpolicy.com/2013/07/22/corrupting-perceptions/)". [Foreign Policy](http://foreignpolicy.com/2013/07/22/corrupting-perceptions/). <http://foreignpolicy.com/2013/07/22/corrupting-perceptions/> (Accessed 1 October 2016)
- Dirks, K. T., 2006. Three Fundamental Questions Regarding Trust in leaders. In: R. Bachman, and A. Zaheer, ed. 2006. *Handbook of Trust Research*. Cheltenham, U.K: Edward Edgar, pp. 15-28
- Gill, H., Boies, K., Finegan, J.E., McNally, J., 2005. Antecedents of trust: Establishing a Boundary Condition for the Relation between Propensity to Trust and Intention to Trust. *Journal of Business and Psychology* 19 (3), pp. 287-302.
- Gulati, R. and Sytch, M., 2008. Does Familiarity Breed Trust? Revisiting the Antecedents of Trust. *Managerial and Decision Economics*, 29, (2-3), pp.165-190.
- Jarvenpaa, S. L., Knoll, K., Leidner, D. E., 1998. Is anybody out there? Antecedents of trust in global virtual teams. *Journal of Management*, 14 (4), pp.26-64.
- Khodyakov, D. 2007. Trust as a Process: A Three-Dimensional Approach. *Sociology*, 41, (1), pp.115-132.
- Krot, K., and Lewicka, D., 2012. The importance of trust in manager-employee relationships. *International Journal of Electronic Business*, 10 (3), pp.224-233.
- Lee, J-H., 2006. Business Corruption, Public Sector Corruption, and Growth Rate: Time Series Analysis Using Korean Data. *Applied Economic Letters*, 13, (13), pp.881-885
- Mauro, P., 1995. Corruption and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110, (3), pp.681-712
- Molina-Morales, F. X., 2009. Too much love in the neighborhood can hurt: how an excess of intensity and trust in relationships may produce negative effects on firms. *Strategic Management Journal*, 30 (9), pp. 1013-1023
- Morgeson, F.V., VanAmburg, D., Mithas, S., 2011. Misplaced trust? Exploring the structure of the e-government-citizen trust relationship. *Journal of Public Administration*, 21 (2), 257-283.
- The OECD Report (1999). Principles of Corporate Governance – G20 Version OECD, 1999, 2004, 2015. www.oecd.org. (Accessed on 1 October 2016)
- Podobnik, B., Shao, J., Njavro, D., Ivanov, P. C., Stanley, H. E., 2008. Influence of Corruption on Economic Growth Rate and Foreign investment. *The European Physical Journal B*. 63 (4), pp. 547-550.
- Rose-Ackerman, S. 1975. The Economics of Corruption. *Journal of Public Economics*. 4 (2), pp. 187-203.

Rose-Ackerman, S. 2002. The Challenge of Poor Governance and Corruption. In B. Lomborg, ed. 2004. *Global Crises, Global Solutions: First Edition*, Cambridge: Cambridge University Press, pp.301-355.

The Sarbanes-Oxley Act of 2002. www.soxlaw.com. Accessed on 1 October 2016)

Seligson, M. A., 2002. The Impact of Corruption on Regime Legitimacy: A Comparative Study of Four Latin American Countries. *Journal of Politics*, 64, (2), pp. 408-433.

Shao, J., Ivanov, P. C., Podobnik, B., Stanley, H. E., 2007. Quantitative Relations between Corruption and Economic Factors. *The European Physical Journal B*. 56 (2), pp. 57-166.

Shleifer, A., and Vishny, R. W., 1993. Corruption. *The Quarterly Journal of Economics*, 10, (3), pp.599-617

Shleifer, A., and Vishny, R. W. 1994. Politicians and Firms. *The Quarterly Journal of Economics*, 10, (4), pp.995-1025

Sirdeshmukh, D., Singh, J., Sabol, B., 2002. Consumer trust, value, and loyalty in relational exchanges. *Journal of Marketing*, 66 (1), pp. 15-37.

Steidlmeier, P., 1999. Gift giving, bribery and corruption: Ethical management of business relationships in China. *Journal of Business Ethics*, 20 (2), pp. 121-132.

REPUBLIC OF MOLDOVA IN EU'S EASTERN NEIGHBORHOOD: THE PROBLEM OF THE REGIONAL SECURITY ARCHITECTURE

AURELIAN LAVRIC

associate professor, PhD, senior researcher,
Centre for Defense and Security Strategic Studies,
"Alexandru cel Bun" Armed Forces Military Academy,
Chisinau, Moldova,
aurelianlavric@hotmail.com

Abstract: In the new conditions of security environment in Eastern European region, it is necessary to give suitable answers to all threats. It is appropriate to integrate the security approaches from the three countries of Eastern Partnership program of European Union Neighborhood Policy (Moldova, Ukraine and Georgia), into the European Security and Defense Policy (ESDP). This step requires deep reforms into the security sectors of named countries. It would be welcome to elaborate a common Security Strategy for those three countries, which are on the path of European integration. From this regard, for Moldovan state it is appropriate to sign an Agreement on Security, as there are signed agreements of political (Association Agreement) and economic (Deep and Comprehensive Free Trade Agreement) cooperation between Moldova and EU.

It is necessary to establish regional security architecture – for Eastern Europe (the space of Eastern Partnership Program countries) – as a part of European continent's security architecture.

The role of Republic of Moldova into the regional security is small (Moldova is still a consumer, not a provider of security), but yet its participation in this process would be useful both for its national security, as well as for European continent regional security – for the important players.

Keywords: Regional Security Architecture, Eastern Neighborhood, Eastern Europe, European Union, Republic of Moldova.

Introduction

Moldova is one of the neighboring countries of EU which still, after 25 years of independence (from 1991 until now), faces difficult problems linked with assurance of its security, in a context of a regional instability. The European Union is interested in stable neighboring countries, both in Mediterranean and in East-European border regions. The goal of the European Neighborhood Policy (ENP), inclusive of the Eastern Partnership Program, is to contribute to the stabilization – namely: securitization – of the neighboring countries. The Republic of Moldova is a country of EU's Eastern neighborhood, a member of the Eastern Partnership Program. The purpose of the EU's assistance to its neighbors is to contribute to the modernization of the partner countries: for economic grow, social stability, strengthen of the national security and others.

Among the causes of a bad state, at this time, of the national security of the Republic of Moldova can be mentioned:

1. Several vulnerabilities, mainly such as *corruption*, *embezzlement* on a large scale in the state administration at all levels and in other different state institutions, *captured state institutions* (because of this: *inefficient*) and other;
2. The lack of *strategic vision*, which does not permit to elaborate *a state mission*, *a policy of a state building*, *a strategy* of the state development, *a tactics* and *a plan of actions* regarding all domains, including the sphere of *security* (one of the main security issue is the settlement of the Transnistrian conflict; the Moldovan authorities do not have yet a settlement plan);
3. A bad connection of Moldovan politicians in power (security policymakers) with scientific researchers in Security Studies – who can provide contemporary approaches and durable solutions for the main security issues. Recently the governing Pro-European Alliance of Republic of Moldova elaborated and presented to the public a new Security Strategy, which waits to be voted by Parliament. The contribution of the specialists from civil society in the process of elaborating the document could be much greater if the Moldovan authorities would be interested in collaboration;
4. The geopolitical dispute and confrontation between Russia and West (USA, EU) on the region of the Eastern Europe – the post Soviet space. Russia wants to keep its *sphere of influence*, the so-called *Near Abroad* (*Ближнее зарубежье*) – as an area of its strategic interests;
5. The unsolved frozen Transnistrian conflict, maintained by the support of Kremlin given to the separatist regime from Tiraspol;
6. The proximity of the conflict from Eastern Ukraine (unrecognized Lugansk and Donetsk “people’s republics”): the danger of implementation of the so-called Novorossia project – of junction between Transnistria and Donetsk areas;
7. EU’s sanctions against Russia (imposed from 2014) and Russia’s counter sanctions imposed to EU goods (after signing the Association Agreement, Moldova also received restrictions for the export of its goods on Russian market);
8. The international and regional economic crisis (within EU and outside).

Any state has to prove its capability to *self-governance* (Kissinger, 2015, p. 339, quoted the expression of US President Wilson) – which means its capability to be *a state*. The contemporary period of globalization is a time of a strong competition between countries; the governance of any recognized international actor has to demonstrate its capacity to maintain, to develop, to build a state. In the current time still there are countries which are qualified as: *failed state* (Kissinger, 2015, p. 296; Simileanu, 2011, p. 78), *captive state* (by internal oligarchy group/s), *state adrift* (Simileanu, 2011, p. 79), *ballast state* (Simileanu, 2011, p. 109), *pseudo-state* (Simileanu, 2011, p. 109), *vagabond state* (Simileanu, 2011, p. 78), *bandit-state* (Ghica, Zulean, 2007, p. 150) and others. Being the poorest country on European continent (because of the *corruption*; of the *embezzlement* on a large scale in the state administration at all levels and in other different state institutions; of the *captured* – because of this: *inefficient* – state *institutions*), the Republic of Moldova still has to prove its capability to be a *viable, genuine, respected state*. From this regard, Kissinger (2015, p. 296) wrote: “And at the end of the Cold War, in various regions of the world we have seen the phenomenon of «failed states», the «ungoverned spaces» or states that do not deserve this name, because they do not have a central authority and no monopoly on the use of force”. The countries with territorial conflict, with central authorities which do not control some parts of the state territory, also face this problem.

There is no doubt that all – and especially small – countries depend on the confusion of world order (Kissinger, 2015, pp. 299-301), in the new – after the post Cold War period of time. Today we can see attempts in order to reconfigure the geopolitical spaces. The Republic of Moldova is not a subject, but an object of these processes.

Although the Chisinau authorities have disappointed European partners (the EU authorities from Brussels and the chancelleries of the capitals of main EU countries, first of all – Berlin) in terms of the image of Moldova as a “success story”, the state of the country depends not only on internal situation, but on external factors too. The atmosphere of geopolitical instability, caused by the Russian annexation of Ukrainian Crimea peninsula and by the military conflict in Eastern Ukraine (in Lugansk and Donetsk regions, where the separatist forces are supported by Kremlin), influences the situation in Republic of Moldova, where since 1992 there is a frozen conflict in its Eastern region – on both banks of the Dniester River.

In this context, trying to reform the Moldovan state and to adapt it to European values and standards, the authorities from Chisinau should take all the necessary measures in order to contribute to the negotiation and establishment of regional security architecture – an agreement between the important geopolitical actors, with respect of the interests of Moldova and of all countries from Eastern Partnership Program area. Guarantors in 5+2 format of negotiations on Transnistrian conflict settlement – OSCE, Russia, USA and EU – should be involved into such a process. Although it is not a part of the 5+2 format, UN also has to be part of the future agreement, which should be approved by the Security Council and by General Assembly.

1 The geopolitical regional and international crisis

The security environment in region of the Eastern Europe is characterized by a *geopolitical crisis*. The Eastern neighborhood of EU, especially the territories of Moldova, Georgia and Ukraine is a ground of a confrontation between two international polls of power: Moscow and Washington (Brussels – as the headquarters of NATO). According to Simileanu (2011, p. 211) regardless the adopted definition (there are many), a *geopolitical crisis* includes and is expressed by:

1. Break with a certain status quo and deteriorating state of balance [balance of powers];
2. Perception of the crisis by the actors as a set of simultaneously or successively threats, dangers and risks;
3. The relative and never absolute character of the crisis;
4. Addressing strategic, respectively geopolitical management;
5. Need of important decisions to stop its development and extending consequences;
6. Frequent possibilities of military confrontations [hostilities].

In terms of security problems and challenges, the new regional context of Eastern Europe and the new international context relive *two* main *threats* for Republic of Moldova, which both come from non-state actors:

1. The hostilities in the Eastern Ukraine (2014 – now) shows that *the project Novorossia* – which, according to Feodorov (2016, p.p. 46-48), means the junction between the separatist regions of Lugansk and Donetsk (so-called Donbas) from Ukraine, with the Transnistrian separatist region from Moldova – still can be implemented, with the Russia’s military support for separatist regimes.

2. The second threat comes from the Middle East, where “the Islamic State” (ISIS) generates a lot of instability. Moldova was included into “the Islamic State”, on the map published by the terrorist organization, because in the past, in medieval period, Moldova was under the Ottoman Empire’s domination. Islamic terrorist organization is a danger for the national security of Republic of Moldova, as the jihadists want to “re-conquer” the Moldovan territory.

The confrontations in two theaters of military operations – Ukraine and Syria – are not only between local warring parties, but also between two important geopolitical opponents – Russia and USA. The situation in Syria can influence the evolution of the crisis in Ukraine and vice versa. The Russian Federation is present in both conflicts – in Ukraine and in Syria – because Kremlin seeks to achieve several objectives. The behavior of the Russian

Federation on international and regional – Eastern Europe and extended Middle East regions – shows that:

1. Despite the fact that Russia was involved into the Syrian crisis, it did not give up to support the separatist Lugansk and Donetsk „people’s republics”, following freezing the conflict in Eastern Ukraine according to the Transnistrian scenario, which means that the Kremlin uses in Eastern Ukraine the “Transnistrian” strategy.
2. By the involvement of Russia in the war in Syria, Russia has shown that it can involve any time in the conflicts from *Near Abroad* (Moldova, Ukraine, Georgia, Nagorno-Karabakh), in order to defend its *zone of interests* – its *sphere of influence* – the post Soviet space.
3. The instability from Eastern Ukraine negatively affects the situation in Republic of Moldova (the paramilitary regimes of separatist regions of Ukraine – Lugansk and Donetsk – are a threat for the national security of Moldovan state, as well as the regime from the Transnistrian separatist region is a threat for national security of Ukraine, with respect to the Odessa region).

There are experts who state that between key geopolitical players there is now a *hybrid war*. In the Feodorov’s view (2016, p. 8), hybrid war is "A complex of measures, which blends in itself military actions in their traditional understanding with non-military methods of destabilization, destruction and liquidation of the enemy, including the exercise of economic pressure, incitement to political and social conflicts, implementing of subversive activities and of propaganda mass campaigns, known as «psychological warfare» or «informational war»". According to Joseph S Nye, Jr. (2012, p. 51) hybrid wars are “an amalgam of conventional weapons, irregular tactics, terrorism and criminal behavior in the area of ongoing conflict” Countries as Moldova, Georgia and Ukraine are victims of a hybrid war waged by Russia. In comparison with the war in Moldova (1992) and in Georgia (2008), where Russian Federation used its regular army, in the conflict in Donbas – Ukraine (2014 - present) Kremlin does not recognize its military implication within hostilities in theater of military actions (delivering of military personnel, techniques and munitions).

The recent (in September 30, 2015) involvement of the aerospace forces of the Russian Federation into Syria crisis shows a few elements:

1. Kremlin tries to enlarge its *sphere of influence* over the *Near Abroad* (first time after the collapse of the Soviet Union), namely in extended Middle East;
2. Kremlin has modern military means to intervene anywhere in case of any destabilization, first of all in *the Near Abroad* region, especially in three countries which are on the path of European integration: Moldova, Georgia and Ukraine, by supporting the pro-Russian radical opposition.
3. In the last period of time president Vladimir Putin does a lot in order to be perceived as a great leader by the leaders of the Western countries, in the context of a great support by the public opinion within Russia.

2 Transnistrian scenario used by Russia in Eastern Europe. Ukraine crisis

Some experts and some Media spoke about the Transnistrian scenario, applied by Russia in Ukraine, during the consultations in Minsk (2015) between the representatives of Ukrainian authorities and separatists. The so-called “Transnistriation” of a conflict, namely in Lugansk and Donetsk regions of Ukraine, which now are beyond the control of the Kiev central authorities, means its freezing, as the conflict in Transnistrian region was frozen in 1992, after five months of hostilities (March 2 – July 21) between Moldovan Police (later: Moldovan new created National Army) and separatist paramilitary from Nistrian region (from both banks of the Dniester River). Russian Federation supported logistically and military the NMR, preserving illegally the former 14 Soviet Army in Transnistria. The “Transnistrian” scenario was applied for the first time in Eastern Moldova in 1990-1992, by creation of an

unrecognized so-called “Nistrian Moldovan Republic” (NMR). Now Russia supports financial, military, logistically and so on the consolidation of the unrecognized so-called “people’s republic” of Lugansk and Donetsk from Ukraine.

The Transnistrian conflict started with the occupation, by paramilitary, of Moldovan state institutions in Transnistrian zone and by creating institutions of so-called NMR (proclaimed on September 2, 1990), outside the control of central Moldovan authorities. The aim of using that scenario in 1990-1992 has been to keep Moldova in “Sovereign States Union” (the new name of the USSR) (Filip, 2011, p. 155, quoted president Snegur) – into the Russian Federation’s *sphere of influence*. At that time the Moldovan political leaders express clearly against the remaining into USSR and against the accession of Moldova into the Community of Independent States (CIS). Today, as it was in 1991, the aim of Russia is to keep all the former Soviet republics within its *sphere of influence*, do not allow them to integrate into other geopolitical spaces. At December 21, 1991, still Moldovan president Mircea Snegur, in order to avoid the conflict in Transnistria, signed the Alma-Ata Protocol, which made public purposes and principles of CIS. But this has not helped to avoid the conflict. Still, by the scenario applied in Transnistria, Moldova was held in Russia’s sphere of influence.

A set of elements shows that the “Transnistrian scenario” from 1992 was implemented in the Eastern Ukraine conflict (from 2014 – till now):

1. Capture of state institutions;
2. Using of paramilitary troops;
3. A great financial, human (by volunteers, retired military or active military “on vacation”), logistic, military support from Russia.

Russia’s stake, keeping conflicts in Eastern Ukraine and in Eastern Moldova, is:

1. To keep its sphere of influence – the geopolitical space dominated by Kremlin: *the Near Abroad* – the former Soviet Union republics;
2. To block European integration – the accession into European Union and, regarding Georgia and Ukraine, the accession into NATO (countries with unresolved territorial conflicts can not accede into those two organizations);
3. Donbas and Transnistria are, for Russia, bridgeheads to the NATO countries from Southern Europe: Romania, Bulgaria, Greece and Turkey and to Western Balkan’s countries such as Serbia, Macedonia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina and Kosovo.

There are a few *common features* of Russian involvement into the conflicts in Republic of Moldova and Ukraine, by *hard power* (by forcing them) and by *soft power* (by influencing them without military force):

1. Both conflicts were held in the Eastern parts of Moldova and Ukraine. In the Alex Berca’s (2014, p. 72) opinion, this was caused by the industrial *strategic importance* of those regions. The strategic importance of those areas is given by the existing industrial complexes there, and proximity to sources of energy and raw materials from Russia.
2. Both conflict regions were populated with Russian workers in Soviet time, under the pretext that Moldova and Ukraine didn’t have enough skilled workers. Subsequently, natives’ families in those industrial areas were Russified, because of a lack of kindergartens and schools with teaching in national language (Moldovan, Ukrainian).
3. The influence of Russia manifested itself in both states (Moldova and Ukraine), the difference is that within the war in Transnistria (Moldova) the troops of the Russian army were involved openly (in Moldova still there are officially Russian troops as: peacekeepers [500] and a Task Force [1000]), while in Donbas (Ukraine) there is no an acknowledgment, from Russia, of its military participation, in the war against the Ukrainian army. However, it is known that Russian citizens (volunteers, retired military or active military “on vacation”) fight in Lugansk and Donetsk regions for the self-proclaimed “people’s” republics.

4. Russia has managed to halt Moldova on its European path in 1992, by the scenario applied at the banks of Dniester River. Transnistrian conflict, even frozen, is an obstacle to European integration of Moldova until today. Now Russia is acting in order to prevent Ukraine's advance on the European path, using "Transnistrian" strategy.

5. Russia uses propaganda against the Chisinau and Kiev authorities. *The informational war* is a component of *the hybrid war* between Russia and some state from its Near Abroad.

3 The importance of an agreement on security domain within EU – RM relations

After signing, on June 27, 2014, the Association Agreement (AA) between European Union and Republic of Moldova, a new era in bilateral relations began. In the new conditions, the Moldovan state preceded to reforms in Justice System, in the system of public administration, police, in economic field etc. Within the AA, the regulations on security domain are a few (on air space, illegal migration, illegal traffic at border and others). The ultimate aim of the ENP, including of the AA with Moldova, is to create a free trade area and economic integration of the partner's countries with the EU ("a stake in the EU market"), but without the perspective of political integration (joining the EU is still not taken into account; to be associated to Europe ≠ to join the European Union).

In these conditions, after the implementation of the association agenda by the partner's countries – Moldova, Ukraine and Georgia – it would be welcome to return to security issues. From this regard, it would be useful to elaborate a common Security Strategy for the three Eastern partners of EU. More specifically, for each of these states would be appropriate to negotiate and to sign an Agreement on Security field, as now there are signed agreements of cooperation in Political field – Association Agreement, and in Economic field – Deep and Comprehensive Free Trade Agreement, which is a part of the Association Agreement.

This would help in the process of establishing the regional security architecture – for the Eastern Europe region (the space of Eastern Partnership Program countries) – as a part of the European continent's security.

The role of the Republic of Moldova into the establishment of the regional security agenda is small (Moldova is still a consumer, not a provider of security, inter alia because of the Transnistrian conflict, which requires the presence of an OSCE mission), but still its participation in this process would be useful for the common goals of establishing a regional security architecture and would be helpful in reaching a viable successful formula. It is important for a country like Moldova to express its interests in such a process and to be helped to solve its security problems. The Moldovan solved security problems (first of all, the settled Transnistrian conflict, within an international format and with guarantees of the big geopolitical actors) will contribute to the European continent regional security architecture.

By associating to EU, countries like Republic of Moldova should receive more support from Brussels in all domains, inclusive in the security sphere. The new associated countries can not implement the economic integration (about the political integration yet we can not speak) without the assurance of security, without of a greater involvement of EU into their security problems.

4 Conclusions

In the current geopolitical context it is necessary to design regional security architecture for Eastern Europe. A good formula would be a system of collective security. As one of the countries of the region, the Republic of Moldova must play its role in this process. First of all, Chisinau must solve its internal problems, must reduce all vulnerabilities (such as *corruption*, *embezzlement* on a large scale in the state administration at all levels, *captured state institutions* and other). Then, being a strong *democracy*, respecting *human rights* and having

a functional *free market economy*, the Moldovan state should become a provider, not only a consumer of security.

Without a *regional security system*, adopted by the main international geopolitical players, with the participation of the small countries like Moldova, the Eastern Europe region will remain an unstable space. The format of the regional security system will be determined within the negotiations between important geopolitical actors: Washington, Brussels and Moscow. Still, it is important that the vision of small countries like Republic of Moldova to be taken into account. The stake of a formula of assurance of regional security of the Eastern Europe, by support of USA and EU, is to avoid the capture of the East European countries, by Russian Federation, into its sphere of influence.

At the moment, the Republic of Moldova, Ukraine and Georgia have common threats for the national security of each of them. That is why it would be appropriate for them to provide common answers to common threats. One approach would be the elaboration of a common security strategy for those three countries of Eastern Europe – a region which is a ground of a geopolitical confrontation between big geopolitical actors: Russia and West (Washington and Brussels). Situated at the border of two civilizations – Western and Eurasian – Moldova and Ukraine can play a special role in terms of designing the architecture of the regional security. The mission of the two countries will determine a common vision on security architecture, a common strategy and common actions in this regard.

In the new security environment in Eastern European region, it is necessary to give suitable answers to all threats and to eliminate all the risks. As the three countries (Moldova, Ukraine and Georgia) from Eastern Partnership Program of European Neighborhood Policy face similar security problems, it would be appropriate to integrate the security approaches from the named three countries, associated to EU, into the European Security and Defense Policy (ESDP) of EU. This step requires deep reforms into the security sectors of Moldova, Ukraine and Georgia.

Thus, as in the new international and regional conditions the security threats are almost the same for Moldova, Ukraine and Georgia, it could be appropriate:

1. To elaborate a *common Security Strategy*;
2. To integrate the security approaches from the named three countries into ESDP.
3. To sign an Agreement on Security, as there are signed agreements in political and economic fields.

It is necessary to establish regional security architecture – for the Eastern Europe (the space of Eastern Partnership Program countries) – as a part of the European continent's security, which should be designed into ESDP. The recent Italian initiative, expressed at the Bratislava informal EU summit (September 16, 2016), on defense cooperation, of creating a coalition of member countries willing to establish a joint permanent military force, shows that the importance of the EU as a regional actor and the importance of ESDP as its instrument will grow. The decision is not taken yet. The European elites will debate over how far EU countries should assure more effectively its security. But the Republic of Moldova must be ready to take advantage from these evolutions.

Being situated in the same Eastern European region, the Republic of Moldova and Ukraine have common goals and common challenges to their national security. The efforts of the two neighboring friendly states are directed towards the exit from the space of *Near Abroad* – the Russia's *sphere of influence* – and towards the integration within the space of European civilization (European Union). In order to achieve this strategic goal, Chisinau and Kiev could use common approaches and take common actions, respecting national interests of each sovereign country.

References:

1. Berca, A., 2014. Ucraina. Un punct de vedere geopolitic [*Ukraine. A geopolitical point of view*]. București: Top Form.
2. Feodorov, Y., 2016. *Hybrid war a là Russe – Гибридная война по-русски*. Kiev: Бизнесполиграф.
3. Filip, C., 2011. Dosarul transnistrean. Istoria unui «conflict înghețat» [Transnistrian folder. History of a "frozen conflict"]. București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale.
4. Ghica, L.A., Zulean, M., 2010. *Politica de securitate națională. Concepte, instituții, procese* [*National Security Policy. Concepts, institutions and processes*]. Iași: Polirom.
5. Kissinger, H., 2015. *Ordinea mondială* [*World Order*]. București: Rao.
6. Nye, Jr. J. S., 2012. *Viitorul puterii* [*The Future of the Power*]. Iași: Polirom.
7. Simileanu, V., 2011. *Conflicte asimetrice*. București: Top Form.

UNIUNEA EUROPEANĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII – CONCEPTE, PROVOCĂRI ȘI CONDIȚII –

Prof.univ.Dr. MATEI ION-VIOREL
Universitatea Spiru Haret, Bucuresti
Romania
viomdean@yahoo.com

Abstract: Opiniile privind relația regionalism – globalizare sunt diferite, mai ales atunci când se ajunge la puncte de vedere exprimate individual de specialiști sau politicieni. Opiniile exprimate pot împărți pe aceia care le promovează în trei categorii: regionaliști, globaliști și promotori ai unei opinii de echilibru. Partizanii aranjamentelor regionale sau regionaliștii consideră că acesta împinge țările membre și întreaga lume spre un comerț mai liber. La rândul lor, partizanii globalismului sau globaliștii, consideră că aranjamentele sunt o piedică în calea liberalizării adevărate și fragmentează sistemul comercial global. Promotorii unor opinii de echilibru pornesc de la considerentul că ambele fenomene au coexistat cu părțile lor pozitive și negative într-o economie mondială tot mai globală.

În momentul de față, ținând seama de efectele negative ale globalizării, fără a ignora pe cele pozitive, regionalismul corespunde cel mai bine intereselor țărilor în curs de dezvoltare. Economii naționale mici, sau mai puțin dezvoltate și chiar cele puternice sau mari, pentru a gestiona mai bine efectele negative ale globalizării își vor crește artificial forța prin participarea la grupări regionale. Gruparea regională va putea face față mai bine presiunilor concurențiale și va putea gestiona mai bine efectele globalizării. Regionalizarea devine astfel o formă de reacție la globalizare.

Cuvinte cheie: Uniunea Europeana, schimbare, regionalism, globalizare.

Globalizarea și regionalizarea sunt două tendințe fundamentale pe care nimeni nu le poate neglija, iar percepția comună le evaluează drept tendințe oarecum divergente. Fenomenul globalizării accentuat tot mai mult în ultimele decenii ale secolului XX este acompaniat de importante schimbări calitative în evoluția economiei mondiale (Stiglitz,2003). Există o multitudine de terminologii folosite pentru definirea acestuia, și anume: economie și integrare globală; competiție globală; globalizarea piețelor; integrarea crescândă a economiei mondiale sau interdependența economică internațională. Globalizarea generează o nouă configurație a relațiilor economice, politice și diplomatice internaționale. Totodată fenomenul globalizării conduce la mutații rapide, cu impact deosebit la nivelul spațiilor geoeconomice și strategice mondiale. Derularea istorică a fenomenului globalizării poate fi sintetizată pe etape astfel:

➤ Prima manifestare a procesului de globalizare – înainte de primul război mondial, etapă prelungită, pe anumite segmente, până la al doilea război mondial.

➤ Caracteristici:

O evoluție mai rapidă a schimburilor comerciale și a fluxurilor financiare, și accentuarea fenomenului migrației internaționale. Înregistrarea de progrese industriale tehnologice majore în industrie, transporturi și comunicații, precum și apariția în Europa și SUA a unor trusturi financiare și importante companii cu vocație de producție și comerț internațional.

➤ Noua etapă a globalizării marcată la nivelul deceniilor 5 și 6 ale secolului XX

Caracteristici:

- se dezvoltă, totodată, întreprinderile multinaționale și se intensifică fluxul investițiilor străine, al cărui obiectiv inițial îl constituia susținerea piețelor naționale (piețe relative, segmentate sau restrânse) în context internațional concurențial.

- la sfârșitul anilor '70 se amplifică fenomenul de transfer al unor capacități industriale (îndeosebi poluante) din țările dezvoltate spre țări în curs de dezvoltare (posesoare a unor importante resurse de materii prime minerale, dar și a unei forțe de muncă abundente, cu nivel scăzut de salarizare).
- asimilarea tehnicilor de management științific și a producției de serie în țările în curs de dezvoltare era, însă, în faza incipientă, nepermițând realizarea unei productivități comparabile cu aceea a țărilor dezvoltate. La nivelul ansamblului țărilor în curs de dezvoltare, dar și a unor țări europene, nici segmentul de piață nu era suficient dezvoltat pentru a stimula procesul de globalizare.
  - Actualul "val al globalizării" generat de evoluții complexe. Se distinge de cele precedente prin mutații rapide și ireversibile în domenii fundamentale ale vieții economice și sociale, ca urmare a conjugării mai multor factori, dintre care remarcăm:
    - Explozia tehnologică și informațională;
    - Intensificarea procesului de liberalizare a circulației mărfurilor, serviciilor și persoanelor;
    - Mondializarea piețelor financiare;
    - Internaționalizarea producției, în contextul proceselor de reformă și privatizare, care a condus la o nouă dinamică a concurenței între întreprinderi;
    - Rolul deosebit de important al Societăților Transnaționale (STN) și al Investițiilor Străine Directe (ISD) în evoluția economiei mondiale;
    - Amplificarea componentei ecologice a dezvoltării, ce se reflectă în realizarea unui mai bun echilibru între rata de creștere a populației planetei și valorificarea rațională a resurselor materiale disponibile, în condițiile protejării mediului.

Evoluția economiei mondiale evidențiază o dinamică susținută a schimburilor comerciale și a investițiilor, în contextul prezentei tot mai evidente pe scena internațională, alături de țările dezvoltate, și a altor actori importanți (Brazilia, China, Indonezia și chiar Rusia) –în pofida unor dificultăți inerente în procesul de reformă și de implementare a mecanismelor economiei de piață(Bal, 1999).

Tot mai mult se vorbește în ultimul timp de o nouă redefinire a responsabilităților economice ale statelor pentru o eră națională, regională, dar și globalistă. În contextul globalizării statul ca entitate începe să piardă din semnificații și importanță în raport cu grupările și organismele regionale sau cu vocație universală. Din punct de vedere conceptual și structural globalizarea se manifestă mai puternic decât regionalizarea, în condițiile liberalizării pieței mondiale, și are ca efecte modificarea "regulilor jocului" privind concurența între actorii publici și privați, atât la nivel național, cât și pe piețele internaționale(Ulrich, 2003). Deosebit de important este însă ca acordurile regionale să nu intre în contradicție cu principiile fundamentale ale sistemului de liberalizare a comerțului mondial.

În definirea globalizării, patru puncte metodologice sunt mai importante:

- O noțiune precum globalizarea este de dorit să fie definită astfel încât să deschidă noi căi pentru înțelegere, nu să reafirme ceea ce s-a mai spus deja. Din punct de vedere politic, nici o conceptualizare nu este neutră; de aceea, înainte de a emite noțiunile și conceptele trebuie reflectat cu grijă asupra normelor și relațiilor de putere pe care o definiție le reflectă și le (re)produce.
- Fiecare definiție este relativă, fiecare înțelegere a unui concept cheie reflectând un moment istoric, un cadru cultural, o localizare geografică, un statut social, o personalitate individuală și cum deja s-a menționat- un angajament politic. În acest context, atât în detalii cât și în cadrul general, fiecare exprimare a unei idei este unică și nu este disponibilă o definiție cu aplicabilitate universală, deoarece obiectul definiției este acela de a genera perspective care pot fi comunicate și dezbătute într-un cadru organizat.
- Nici o definiție nu este definitivă. Există definițiile standard ale conceptelor nucleu, care conferă argumentelor claritate, focalizare și consistență internă.
- Niciodată cunoașterea nu este completă, ci reprezintă un proces constant de inventare și reinventare, pe măsură ce situația se schimbă și gândirea evoluează.

Semnul egal între globalizare și liberalizare, globalizare și internaționalizare, globalizare și occidentalizare, nu oferă valoare adăugată analitică (Postelnicu and Postelnicu, 2000). Noutatea și potențialul de transformare al globalizării în istoria contemporană este respins tocmai datorită acestei greșeli de definire și conceptualizare a fenomenului.

Globalizarea, în sensul larg al acestui termen, dispune de un șir de factori favorabili dezvoltării economice: liberalizarea comerțului cu servicii; liberalizarea piețelor de capital; liberalizarea investițiilor străine directe.

- **Liberalizarea comerțului cu servicii** în special în domeniul telecomunicațiilor, asigurărilor și bancar, a constituit tendința dominantă a anilor '70 în SUA, fiind continuată în anii '80 în Marea Britanie și ulterior în Uniunea Europeană și Japonia. Tendința continuă și în prezent, incluzând și țările Europei Centrale și de Est, printre care și România. Comerțul cu servicii este reglementat prin Acordul general privind comerțul cu servicii (GATS). Extinderea rapidă a sectorului de servicii contribuie la creșterea economică și la crearea de noi locuri de muncă, mai mult decât în alte sectoare. Uniunea Europeană este lider mondial în acest sector și este interesată în deschiderea de noi piețe pentru sectorul de servicii, precum și eliminarea barierelor inutile. Din anul 1995 comerțul cu servicii a fost guvernat de un set de reguli de bază în Cadrul Organizației Mondiale a Comerțului oferind furnizorilor de servicii mai multă siguranță în privința condițiilor pentru accesul pe piețele străine, rămânând totuși multe de făcut pentru îmbunătățirea accesului pe piață (Patriche, 2003). În acest domeniu sunt generate mai multe locuri de muncă decât în alte sectoare, prin deschiderea competiției pe aceste piețe se accelerează inovațiile și se dezvoltă o economie eficientă. Aceste reforme au deschis competiția pe multe piețe interne prin intermediul furnizorilor străini de servicii, ceea ce a condus la extinderea comerțului global cu servicii în ultimii ani, deși există încă mult potențial.

- **Liberalizarea piețelor de capital** ca urmare a eliminării treptate a obstacolelor impuse circulației devizelor și a capitalului, reprezintă un pas favorabil în vederea formării unor piețe financiare globale. Această mobilitate a capitalului reduce riscul repatrierii capitalului în special în cazul companiilor transnaționale și înregistrează, totodată, o reducere a costurilor în condiții normale.

Actul Unic prevede o liberalizare completă a circulației capitalurilor începând cu 1 iulie 1990, atât în ceea ce privește țările membre ale Uniunii Europene, cât și în ceea ce privește țările terțe. Repartiția capitalurilor a cunoscut o creștere globală a eficacității în Uniunea Europeană. Un regim tranzitoriu a fost prevăzut pentru Spania, Portugalia, Grecia și Irlanda care puteau să mențină restricții până la 31 decembrie 1992 (Matei, 2001).

Acțiunea legislativă comunitară în această materie se bazează pe unele principii generale:

- Eliminarea efectivă a controlului circulației capitalurilor și a plăților se referă nu numai la restricțiile respective în materie de schimb valutar, dar și la reglementările administrative de orice natură, care generează o discriminare efectivă, bazată pe originea sau destinația capitalului;

- Dreptul de a efectua în mod liber tranzacții de această natură este conferit mai degrabă rezidenților și nu cetățenilor;

- Instaurarea acestei libertăți are ca efect excluderea nu numai a oricărei direcții generale, dar și a oricărei proceduri explicite sau implicite de autorizare;

- Rămân, totuși, câteva excepții generale la această libertate care se referă în special la politicile naționale de securitate și ordine publică. Măsurile de liberalizare au devenit și mai indispensabile pentru a atrage capitalul străin, pentru a se asigura integrarea în economia internațională și a se promova dezvoltarea unui sector financiar concurențial.

Beneficiarii acestei libertăți sunt cetățenii statelor membre ale Uniunii Europene, precum și cetățenii aparținând unor terțe state care au reședința pe teritoriul unui stat membru al Uniunii Europene (Matei, 2001) în conformitate cu directiva de liberalizare din 1998.

- **Liberalizarea investițiilor străine directe.** Începând cu anii '70, interesul comun al umanității de preservare (apărare) a mediului înconjurător s-a concretizat prin apariția unor concepte, cu vocație globală: bunurile comune ale umanității, dezvoltarea durabilă și securitatea ecologică, care au constituit noi factori ce au dinamizat procesul de globalizare a economiei mondiale.

- **Bunurile comune ale umanității** sunt spații cum ar fi oceanele, fondurile marine, care din diverse motive nu sunt susceptibile a fi divizate și nici nu cad sub incidența suveranității statelor.

- **Dezvoltarea durabilă** este definită drept dezvoltarea care răspunde nevoilor prezente, fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface nevoile. Dezvoltarea durabilă e concepută în vederea reconcilierii dintre economie și mediul înconjurător, ca o nouă cale de dezvoltare care să susțină progresul uman nu numai în câteva locuri și pentru câțiva ani, ci pe întreaga planetă și pentru un viitor apropiat.

Spre deosebire de globalizare, apariția regiunilor economice reprezintă un fenomen nou. Regiunile includ cele mai importante țări din punct de vedere economic ale lumii. Regiunile inaugurează un alt tip de evoluție, care pornește de la premisa că nici un stat oricât de puternic, nu mai poate face față, singur, problemelor dezvoltării contemporane. Prima regiune a apărut pe continentul European și a fost reprezentată de ceea ce s-a numit Comunitatea Europeană, actuala Uniune Europeană.

Uniunea Europeană, continuatoarea Comunității Economice Europene este prima regiune economică a lumii, o regiune cu particularități distincte pe care nu le mai regăsim nicăieri altundeva. Deși regiunile sunt economice, forma lor de organizare reprezintă expresia unei opțiuni politice, a unei viziuni privind modul de desfășurare a cooperării în zonă. Prima caracteristică a Uniunea Europeană este suprastatalitatea: regionalismul promovat pe continentul nostru presupune integrarea statelor cu afectarea suveranităților, crearea unor organisme cu drept de decizie la nivel regional (Matei, 2001).

Regiunea economică reprezentată de Europa poate fi definită drept "o rețea de state care implică punerea în comun a suveranității". O asemenea formulă de dezvoltare nu poate fi înțeleasă decât dacă avem în vedere contextul European de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. La încheierea conflagrației, Marea Britanie era epuizată, Franța devastată, Germania și devastată și amputată (dacă în primul război mondial această țară pierduse cam o optime din teritoriul pe care îl deținea la începutul conflagrației, după cel de-al doilea război mondial ea pierde o cincime din suprafața pe care o deținea în 1938), și divizată prin crearea a două state germane.

Putem, deci, spune că dacă primul război mondial a declanșat procesul de declin al Europei, cel de-al doilea l-a desăvârșit. În timpul acestui război Europa a încetat să mai fie centrul real al politicii mondiale devenind, în schimb, locul efectiv de desfășurare a unei competiții globale, purtate de două puternice state extraeuropene. Amândouă au înțeles că obținerea controlului geostrategic asupra Europei ar echivala, în cele din urmă, cu controlul asupra Eurasiei, iar acesta din urmă, odată realizat, ar asigura supremația mondială. Prin urmare, în perioada războiului rece care a urmat, Europa a constituit pentru fiecare din ele miza centrală.

Din subiect al întrecerii globale, Europa a devenit acum obiectul acesteia. În acest context, statele europene au înțeles că nu pot face față celor doi protagoniști ai momentului - SUA și Rusia - și mai ales nu pot reveni la statutul de altădată decât unindu-se, "punând la un loc suveranitatea" și încheind disputele atât de sângeroase care au dus continentul pe marginea prăbușirii. La toate contribuțiile pe care le-a înscris de-a lungul istoriei Europa a mai adăugat una, cea a modelului de dezvoltare bazat nu pe potențialul unei țări, ci al unei întregi regiuni geografice. Europa a fost continentul care a construit prima regiune economică a lumii (Matei, 2001).

În legătură cu aspectele de vulnerabilitate ale Uniunii în fața problemelor legate de mondializare, se poate spune că, în asumarea rolului pe care și-l dorește de la începuturi și

În continuare pe scena lumii, Uniunea Europeană trebuie să răspundă următoarelor provocări și condiții:

- **Ameliorarea gradului de coeziune economică, socială și teritorială**

Rezultat al unui proces de integrare între țări diferite ca nivel de dezvoltare, capacitate competitivă și structuri ale specializărilor, Uniunea Europeană este caracterizată, în prezent, de disparități teritoriale semnificative, care riscă să se transforme în factori de dezintegrare prin disfuncționalitate în condițiile funcționării monedei unice concomitent cu extinderea spre Europa Centrală și de Est. Conform teoriilor statice și dinamice ale integrării, un proces de integrare poate conduce la o dezvoltare echilibrată la nivelul ansamblului doar în condițiile participării unor economii comparabile, competitive. Or, nu este cazul Uniunii Europene. Disparitățile inițiale au fost accentuate de liberalizarea piețelor și de extinderile succesive, făcând tot mai dificil procesul de aprofundare a integrării. Așa se explică de ce Uniunea Europeană, atunci când a decis accelerarea creării pieței unice și adoptarea euro, a reformat radical și politica structurală fixându-și ca prioritate realizarea coeziunii economico-sociale (Dinu, 2006). Măsurile adoptate au dus la reale progrese pe calea convergenței dar, în perspectiva extinderii, va rezulta o dublare a disparităților actuale, cu riscuri pentru funcționarea pieței interne și, implicit pentru uniunea monetară și reușita procesului de integrare politică. Coeziunea trebuie să devină efectiv un principiu de integrare, aplicabil tuturor politicilor, fie că sunt comunitare, fie că sunt naționale.

- **Ameliorarea competitivității internaționale, în condițiile unei participări active la circuitul economic mondial**

Ponderea Uniunii Europene în totalul fluxurilor comerciale a înregistrat o tendință de scădere, ponderea produselor IT&C este relativ scăzută, atât în realizarea PIB-ului comunitar, cât și a exporturilor, Uniunea Europeană este mai puțin prezentă pe piețele dinamice, iar liberalizarea globală a schimburilor amplifică riscurile de dezechilibre în spațiul European și ridică probleme de competitivitate pentru unele dintre țările membre. Spre exemplu, economiile din sud, mai puțin avansate, suportă cu dificultate presiunile concurențiale antrenate, pe de o parte de piața unică internă și, pe de altă parte, de liberalizarea externă. În plus, Uniunea Europeană urmărește întărirea competitivității firmelor europene în domenii de înaltă tehnologie unde concurența internațională este ridicată. Lipsite de protecție, o serie de activități cu rol esențial în ameliorarea productivității și potențarea creșterii economice nu ar rezista în spațiul comunitar și ar accentua gradul de dependență externă, cu efecte negative asupra competitivității și posibilităților de restructurare a aparatului productiv, mai ales în condițiile aderării noilor țări est europene.

- **Conturarea și dezvoltarea identității europene, conservând și valorizând diversitatea culturală, întărirea sentimentului de apartenență la Uniunea Europeană**

Forța Uniunii pe plan internațional și viitorul său politic depind esențial de măsura în care Uniunea va ameliora acest factor necuantificabil de putere. Este nevoie de manifestarea în fapt a unui sentiment real de apartenență la un spațiu comun de valori, care trebuie apărat mai presus de interesele individuale sau ale națiunilor membre și de costurile pe termen scurt. În manifestarea comportamentelor lor, indivizii sunt condiționați de sentimentul de apartenență, de identitate. Pentru a merge mai departe în procesul unificării europene este nevoie de mai mult decât de o Constituție. Este nevoie de o mutație de proporții în plan cultural, care să plezească pe identitățile naționale o nouă identitate, cea europeană, singura care poate da reală legitimitate Uniunii (Matei, 2001).

- **Asigurarea coerenței politicilor europene, cu menținerea unui echilibru stabil între nivelurile de decizie și a unui raport adecvat între nevoia de unitate decizională și cea de flexibilitate a politicilor.**

Presupunând un grad ridicat de interdependență (prin liberalizarea piețelor), între economii cu structuri productive, performanțe și niveluri de dezvoltare diferite, procesul integrării europene a impus comunitizarea unei mari părți din deciziile de politică economică prin armonizare și coordonare (cazul politicilor comunitare) sau chiar prin adoptarea de politici comune. "Durabilitatea" procesului de integrare europeană depinde în mare măsură de echilibrarea raportului între nivelurile de decizie comunitar și cel național (în așa fel încât să se asigure concomitent flexibilitate și coerență sistemului comunitar) și de aplicarea unor

instrumente și metode adecvate de comunitizare a politicilor economice. Aplicarea eficace a subsidiarității, stabilind o serie de principii orizontale de integrare (dezvoltarea durabilă, coeziunea) aplicabile atât politicilor naționale cât și celor comunitare pot să asigure echilibrul necesar funcționării Uniunii în condițiile accentuării diversității economiilor membre prin extindere. Uniunea trebuie să–și stabilească limite ferme de intervenție a nivelului comunitar, lăsând cât mai multă libertate de decizie în politicile economice statelor membre. Instrumentul legislativ principal trebuie să fie legea cadru, care să urmărească armonizarea/coordonarea politicilor naționale și nu legea europeană.

- **Respectarea ritmului natural de evoluție a societăților**

Factorii politici presează și au avut un rol determinant atât în constituirea Comunităților în anii '50, cât și în evoluția ulterioară a Uniunii(Matei, 2001). Perspectivele uniunii politice federative, dacă aceasta este opțiunea europeană, sunt condiționate de măsura în care strategiile adoptate (de participare la euro, de extindere, de unificare politică) nu presupun salturi temporale, dacă aplicarea lor nu oferă timpul necesar diverselor entități luate în considerare (state, grupuri, indivizi) să se adapteze noilor echilibre, noilor contexte. Geometria variabilă și cooperarea întărită oferă soluții pe termen scurt, cel mult mediu.

- **Politică de dezvoltare mai activă, gestionată conform principiului dezvoltării durabile.**

Globalizarea, în condițiile accentuării gradului de liberalizare a schimburilor internaționale, riscă să accentueze decalajele globale(Bari, 2001). Uniunea Europeană nu se poate construi și dezvolta durabil într-o lume răvășită de conflicte politice și militare, de probleme de subzistență, de acces minim la educație și un mediu sănătos de viață. Uniunea este astăzi organizată și poate deveni puternică prin întărirea dimensiunii sale politice. Este, prin urmare, momentul să răspundă visului fondatorilor de a contribui activ la pacea și prosperitatea globală. Prin experiența acumulată, prin promovarea valorilor și principiilor sale, cu respectarea valorilor și intereselor celorlalți, Uniunea poate contribui esențial la crearea cadrului instituțional internațional și la adoptarea de strategii și politici eficace care să asigure premisele și condițiile unei dezvoltări durabile la nivelul întregii lumi. O Europă puternică trebuie să fie nu doar o Europă pentru cetățenii ei ci o “ Europă a lumii”.

- **Eliminarea deficitului de imagine**

Chiar dacă, Uniunea Europeană este percepută adeseori mai bine pe plan extern decât în interior, ea suferă încă de un deficit de imagine raportat la aspirațiile pe care și le propune. Modelul său de economie socială de piață, promovând o dezvoltare durabilă este catalogat cu superficialitate, chiar în mediul academic, drept un model al planificării, al intervenției publice excesive, un model care preia prea multe valori sociale , chiar în detrimentul economicului. Diferența de competitivitate față de principalii competitori este pusă pe insuficiența flexibilitate a piețelor europene și pe îndepărtarea modelului european de valorile liberale care au stat la baza creării comunităților.

În plus, în plan internațional, Uniunea oferă încă imaginea unui dualism strategic, nu de puține ori contradictoriu: luări de poziție diferite în probleme de securitate și apărare; o strategie comunitară în direcția aprofundării gradului de integrare pe fondul aplicării unei geometrii variabile ”mult prea variabilă”, cu voci care reclamă diminuarea competențelor nivelului comunitar de decizie; reușite diplomatice comunitare (instituire Euro, finalizarea proiectului de Constituție și semnarea Constituției, realizarea extinderii spre Europa Centrală și de Est) (Matei, 2001). Cât privește politica sa de dezvoltare și strategia de extindere, Uniunea a fost și ea calificată, cel puțin în anumite cercuri, ca entitate “neocolonialistă”, urmărind propriile sale interese economice, de unde poate și o serie de ezitări și deficiențe în aplicarea politicilor comunitare. Uniunea trebuie să investească mai mult în promovarea valorilor și principiilor pe care se construiește procesul de integrare și care definesc în egală măsură politicile sale externe. Uniunea va câștiga în planul identității sale, dar și în planul poziției sale politice dacă se va face înțeleasă de cetățeanul obișnuit, dacă va reuși să transmită preocuparea sa pentru individ, pentru respectarea drepturilor fundamentale și a democrației, pentru dezvoltarea economică și ameliorarea nivelului de viață la nivelul întregii lumi.

Concluzii

Dincolo de granițele sale, Uniunea Europeană se confruntă cu schimbările rapide ale unei lumi aflate în plin proces de globalizare.

Uniunea Europeană are la bază democrația și drepturile omului. De aceea, Uniunea este deschisă doar țărilor care împărtășesc valorile fundamentale precum alegerile libere, respectul pentru minorități și pentru litera legii. Acum, când Războiul Rece s-a încheiat, când lumea se află în plin proces de globalizare, dar totuși atât de fragmentată, Europa trebuie să își asume responsabilitățile ce-i revin în guvernarea globalizării. Rolul pe care trebuie să-l joace este acela al unei puteri care luptă împotriva violenței, a terorii, a fanatismului și care nu rămâne indiferentă la nedreptățile cu care lumea se confruntă astăzi. Pe scurt, o putere care vrea să schimbe cursul evenimentelor internaționale, în așa fel încât, printre beneficiari să se regăsească nu doar țările bogate, ci și cele sărace. O putere aflată în căutarea unui cadru moral pe care să se bazeze un proces de globalizare ancorat în principiile solidarității și ale dezvoltării durabile. Uniunea trebuie să devină mai democratică, mai transparentă și mai eficientă. Trebuie, de asemenea, să răspundă la cele trei provocări majore: aducerea cetățenilor, în primul rând a tinerilor, mai aproape de modelul și de instituțiile europene, organizarea politicii și a spațiului politic European într-o Uniune lărgită și transformarea Uniunii într-un factor de stabilitate și într-un model de urmat, dată fiind noua arhitectură multipolară a lumii. Cetățenii au deseori așteptări legate de Uniunea Europeană care nu sunt întotdeauna confirmate. Pe de altă parte, ei au uneori impresia că Uniunea se implică prea mult în domenii în care, de fapt, prezența ei nu este esențială. De aceea, devine foarte importantă clarificarea, simplificarea și ajustarea împărțirii competențelor între Uniune și Statele Membre în lumina noilor provocări la care Uniunea trebuie să răspundă. Aceasta poate duce în aceeași măsură la reatribuirea unor îndatoriri Statelor Membre, dar și la încredințarea unor noi misiuni Uniunii, sau la extinderea actualelor puteri pe care Uniunea le deține, având tot timpul în vedere egalitatea care există între Statele Membre și solidaritatea care le unește.

În concluzie, Uniunea Europeană își va defini locul și rolul în procesul globalizării, în funcție de capacitatea de a contracara forțele centrifuge care acționează asupra procesului de integrare: insuficiența convergență reală și solidaritate între națiunile membre, criza suveranității naționale sub impactul globalizării și al integrării corelat cu limitele sistemului instituțional comunitar, accelerarea ritmului de integrare și de extindere în condițiile inadaptării metodelor și mijloacelor, coerența redusă a politicilor europene, lipsa unui veritabil sentiment de identitate europeană.

Bibliografie

Bal, A., Dumitrescu, S., 1999, *Economie mondială*, București, Ed. Economică;

Bari, I., 2001, *Globalizare și probleme globale*, București, Ed. Economică;

Dinu, M., 2006, *Fundamentarea și coordonarea politicilor economice în Uniunea Europeană*, București, Ed. Economică;

Matei, I.V., 2001, *Integrarea europeană și aderarea României la structurile europene*, Craiova, Ed. Universitaria;

Patriche, D., 2003, *Comerț și globalizare*, București, Editura ASE;

Postelnicu, Gh., Postelnicu, C., 2000, *Globalizarea economiei*, București, Ed. Economică;

Stiglitz, J., 2003, *Globalization and its discontents*, Ed. W.w. Norton and Company;

Ulrich, B., 2003, *Ce este globalizarea?*, București, Ed. Economică.

ADERAREA LA UNIUNEA EUROPEANĂ - ELEMENTE DE COSTURI ȘI BENEFICII -

Prof.univ., Dr. MATEI ION-VIOREL
Universitatea Spiru Haret, Bucuresti
Romania
viomdean@yahoo.com

Conf.univ., Dr. UNGUREANU LAURA
Universitatea Spiru Haret, Bucuresti
Romania
ungureanul71@yahoo.com

Abstract: Integrarea țărilor candidate în UE poate genera costuri mai mari decât un scenariu alternativ izolaționist sau de integrare întârziată în prima perioadă de timp, corespunzând pre-aderării și primilor doi-trei ani post-integrare în anumite sectoare de activitate economică și pentru anumite grupuri de agenți economici (Matei, 2001).

Unul dintre principalele avantaje ale integrării rapide a țării candidate este furnizat de gradul de deschidere al economiei către restul lumii. Fenomenul de deschidere este însoțit de efecte benefice precum creșterea fluxurilor de investiții străine către ramurile economiei, creșterea capacității de acoperire a necesarului de finanțare externă a deficitelor interne, creșterea fluxurilor bilaterale de forță de muncă cu alte state ale UE și implicit ale fluxurilor de venituri ale factorilor de producție, creșterea productivității muncii, chiar și în sectoare slab dezvoltate precum agricultura, ca urmare a transferurilor mărite de tehnologie și de fonduri structurale destinate dezvoltării și a presiunii competitive crescute din partea pieței unice europene.

Economia nu evoluează după regulile unei aritmetici simple, ci este un sistem cu reacție compensatorie, care face ca efectele pozitive să se amplifice prin sinergii între factorii de influență, cum ar fi restructurarea sistemului de prețuri, domestice și externe, factorii de progres tehnic sau cei de dezvoltare a capitalului uman.

Cuvinte cheie: aderare, cost, beneficiu, spațiu economic.

1 Costuri și beneficii în sectorul corporatist

Paradigma europeană în ceea ce privește comportamentul firmelor este centrată pe reglementarea majorității aspectelor legate de activitatea agenților economici, de la protecția muncii la standarde de mediu, de calitate etc.

În primul rând, adoptarea standardelor de calitate aduce beneficii imediate la nivelul consumatorilor, ca și prin deschiderea accesului către piața europeană. Un efect important al acestor reglementări vizează contracararea asimetriei de informație existente în mod natural dintre producători și clienți, asimetrie care reprezintă una dintre cauzele majore ce afectează competiția reală. Cu alte cuvinte, clientul nu cunoaște detaliile procesului de producție și dacă anumite condiții nu ar fi reglementate, producătorii care le respectă ar fi necompetitivi în raport cu cei care le ignoră.

Din această perspectivă, reglementarea și deci adoptarea acquis-ului reprezintă o șansă pentru țara candidată care se confruntă cu un nivel scăzut de sofisticare a consumatorilor, fapt care afectează gradul de antrenare pe care cererea îl are asupra ofertei (Dobrescu, 1996).

Într-un sens mai larg, adoptarea acquis-ului presupune plasarea pe alt nivel de alocare a resurselor. Pentru a realiza bunuri și servicii în maniera și în consecință la calitatea europeană, este nevoie nu doar de disciplina pe care acquis-ul o impune, ci și de mobilizarea unor resurse sporite. Saltul nu se poate realiza decât decât odată cu creșterea cuantumului capitalului și a intensității utilizării factorului uman. De aceea, există riscul de sufocare pentru mulți agenți economici, riscul ca aceștia să nu poată mobiliza resursele necesare pentru a se înscrie pe noul model de producție. Aceste limitări pot surveni din mai multe motive:

- Accesul limitat la capital.
- Lipsa de personal cu experiență sau cu calificările necesare
- Dependența de alte activități suport care nu s-au dezvoltat încă
- Insuficiența dezvoltare a infrastructurii
- Incapacitatea de administrare în condițiile unei complexități crescute.

Având în vedere toate aceste dificultăți, reușita saltului calitativ la nivelul modelului de producție va depinde de capacitatea instituțiilor abilitate de a asigura atât supravegherea cât și asistența privind aplicarea noilor norme.

Unul dintre aspectele derivate ale procesului de aderare la UE vizează o *majorare a investițiilor străine directe* (ISD), dimensiune decisivă dacă luăm în considerare nevoia acută de capital. Mai multe studii arată că a existat o corelație între anunțul privind extinderea Uniunii Europene și evoluția ISD. Astfel anunțul Consiliului de la Essen din 1994 a fost urmat de creșterea semnificativă a ISD în țările aflate în plutonul țărilor cu cele mai multe șanse de aderare – adică Ungaria, Cehia și Polonia. Mai mult, decizia UE din 1997 de a deschide negocierile cu cinci dintre țările candidate a condus de asemenea la majorarea ISD în aceste țări stimulând creșterea economică.

Principalele beneficii pe care le aduc ISD sunt:

- Crearea de noi locuri de muncă.
- Efecte de antrenare pe verticală și creștere a concurenței pe orizontală. Creșterea concurenței poate însă, în condițiile necompetitivității firmelor locale, să conducă la falimentul acestora.
- Transfer tehnologic, de know-how managerial și de marketing.
- Acces la piețe, respectiv la piețele pe care companiile investitoare activează.
- Pregătire superioară a personalului și impact mai redus asupra mediului.

Experiența a arătat că în general racordarea de facto la normele europene a avut efecte benefice asupra ISD dar au existat și cazuri contrare (Fota, 1997). Domenii ca piața titlurilor financiare și ca sectorul serviciilor financiare nebancale s-au dovedit a nu avea un impact pozitiv iar în cazul reglementărilor privind concurența impactul a fost chiar negativ.

În ceea ce privește noul context, fluxul de ISD va fi determinat de o serie de factori:

- Dimensiunea lărgirii UE care face ca ISD să fie destul de disipate.
- Șansa ca întreaga zonă să devină un atractor pentru ISD, impunând imaginea unui potențial mare de creștere.
- În condițiile integrării, dimensiunea pieței interne nu mai reprezintă un avantaj/factor stimulator, ceea ce transferă competiția pentru ISD în planul costului și calificării forței de muncă, nivelul corupției și al fiscalității.
- Ratingul privind creditul. Alături de acest factor poate fi menționat și semnalele de recunoaștere privind stadiul integrării. Studiile arată că acest mecanism a funcționat și independent de ratingul privind creditul.

Dezvoltarea infrastructurii reprezintă unul din factorii cheie ai succesului în realizarea saltului pe care firmele trebuie să îl realizeze la modelul european de producție. În această privință două sunt direcțiile majore pe care țara candidată trebuie să acționeze:

- Infrastructura de transport.
- Infrastructura informațională (tehnologia informațiilor și comunicații –TIC)

2 Problema agriculturii și a implementării reformei structurale în sectorul agricol

Pentru țările din estul Europei în general, agricultura a constituit unul din domeniile sensibile ale negocierilor de aderare, dat fiind în principal numărul mare al populației care lucrează în acest domeniu, precum și productivitatea foarte scăzută. O analiză a structurii ocupării în agricultură relevă faptul că ponderea salariaților este extrem de scăzută și în același timp cea a lucrătorilor cu timp parțial de muncă este foarte mare. Dacă luăm în considerare faptul că în ciuda acestor aspecte migrația din urban în rural continuă să o depășească pe cea din rural în urban, se profilează imaginea unui sector de subzistență.

Efectele implementării PAC trebuie analizate din mai multe perspective. Agricultorii vor trebui să producă respectând normele de calitate, normele sanitare și fitosanitare etc. ale Uniunii Europene dacă vor să își poată vinde produsele pe piață. Pentru a putea beneficia de susținere în cadrul PAC, țările candidate vor trebui să cultive mai puțin și să producă la standarde europene. În caz contrar, vor putea continua să producă, dar nu vor mai putea vinde; toată producția realizată va putea fi utilizată doar pentru autoconsum. O astfel de alternativă nu ar face decât să transforme o mare parte a agriculturii țărilor candidate, și implicit cea mai mare parte a economiei rurale (bazată în principal pe agricultură), într-o agricultură de autoconsum și respectiv o economie de autoconsum. O astfel de alternativă este imposibil de acceptat în condițiile unei economii de piață. Se creează, într-o anumită măsură un cerc vicios: fără respectarea standardelor UE, fermierii nu vor putea vinde, nu își vor putea procura resursele financiare necesare pentru rentabilizarea fermelor și implementarea standardelor, se va perpetua caracterul de autoconsum al agriculturii și economiei rurale (Fota and Rosu-Hamzescu and Parvu, 2000).

La nivel macroeconomic, pentru a susține agricultorii în procesul de implementare PAC și de competitivizare a agriculturii, vor trebui finanțate programe naționale, din fonduri proprii și va fi necesară o mai bună valorificare a fondurilor europene disponibile. Dat fiind gradul ridicat de fragmentare a proprietății agricole, cu consecințe evidente asupra dimensiunii reduse a exploatațiilor agricole, competitivitatea produselor este serios afectată, iar costurile pe termen scurt pentru eficientizarea acestora includ nu numai costuri de re tehnologizare și eficientizare, ci și costuri de aliniere la standardele sanitare și fitosanitare și alte norme ale Uniunii Europene. Cele mai afectate de introducerea noilor standarde de calitate și norme sanitare și fitosanitare vor fi exploatațiile agricole de mici dimensiuni. În acest condiții, demararea unui program de identificare a măsurilor de susținere a fermelor de semisubzistență pentru susținerea exploatațiilor agricole de mici dimensiuni care pot fi viabile constituie o categorie de „investiții obligatorii” pentru competitivizarea agriculturii și pentru a crea premisele valorificării beneficiilor derivate din statutul de membru al Uniunii Europene.

Principalele elemente generatoare de **costuri** pot fi sintetizate astfel:

a. Costuri bugetare de implementare a politicii agricole comune. Dat fiind gradul relativ redus de transpunere și implementare a acquis-ului comunitar, precum și caracteristicile sectorului agricol și mediului rural vor deveni vizibile o serie de costuri legate de implementarea noilor prevederi, de necesitatea realizării, la nivel local și regional, a unor redefiniri instituționale precum și costuri la nivel microeconomic.

În plus, dobândirea statutului de membru de către țările candidate implică transferuri de fonduri din bugetul comunitar pentru susținerea acestei politici (din cadrul Fondului European de Orientare și Garantare Agricolă, - secțiunea Garantare).

b. Costuri legate de construcția instituțională. La aceste costuri se adaugă costurile legate de construcția cadrului instituțional de aplicare a acestei politici. Având în vedere că mecanismul de susținere adoptat (ca și cel european) presupune instrumente de susținere prin preț, implicațiile bugetare, în termeni de cost, sunt evidente. La rândul lor, costuri legate de participarea la programe comunitare pot fi măsurate în termeni legați de dimensiunea

obligațiilor de cofinanțar din partea guvernelor, cât și în costuri legate de gradul redus de utilizare a acestor fonduri și de întârzieri în derularea programului.

c. Costuri legate de adoptarea și implementarea standardelor de calitate a produselor agricole și prelucrate, a normelor sanitare și fitosanitare, a sistemelor de certificare a calității etc. Aceste costuri se materializează atât la nivelul macroeconomic (pe linia adoptării legislației specifice, a creării cadrului de certificare a calității produselor etc.), cât și la nivel microeconomic (derivate mai ales de impunerea unor standarde de calitate și de producție mai ridicate decât cele existente în prezent). Faptul că cea mai mare parte a producției agricole este obținută în cadrul exploatațiilor agricole private constituie un element de natură să transfere *cea mai mare parte a costurilor implementării standardelor sanitare și fitosanitare prevăzute în cadrul PAC la nivelul exploatațiilor agricole private de mici dimensiuni*. Elementele de cost aferente implementării PAC vor fi suportate în mod direct de producătorii agricoli, neexistând nici o componentă în cadrul PAC de acordare a unor facilități fermelor de mici dimensiuni; actualele mecanisme PAC nu sunt favorabile exploatațiilor mici. Altfel spus, cei mai afectați, în termeni relativi vor fi micii fermieri, datorită capacității financiare reduse care nu le permite, simultan, implementarea standardelor PAC și eficientizarea producției.

Beneficiile adoptării politici agricole comunitare sunt evidente pe termen mediu și lung, cu precădere, și derivă din:

a. Susținerea financiară din bugetul comunitar a politicii agricole în țările candidate.

b. Dezvoltarea zonelor rurale. Dezvoltarea rurală este declarată deja ca fiind unul dintre domeniile prioritare ale politicii agricole pentru toate țările din estul Europei, ceea ce este perfect în acord cu prioritățile Politicii Agricole Comune. Dezvoltarea rurală are ca scop reducerea decalajelor dintre sat și oraș, pentru a absorbi forța de muncă de la țară în sectoare non-agricole (servicii, industrializarea produselor agricole, agroturism etc.), dezvoltarea infrastructurii, pentru a asigura un nivel de trai cât mai ridicat locuitorilor din mediul rural și pensii rezonabile agricultorilor etc. Măsurile de dezvoltare rurală cuprind: măsuri direct aplicabile resurselor umane implicate în activități agricole și rurale (pensionarea înainte de limita de vârstă în anumite condiții, sprijin financiar pentru fermierii din zonele defavorizate sau cele cu probleme specifice de mediu etc).

c. Creșterea producției agricole, determinată de creșterea prețurilor produselor agricole după aderare, inclusiv prin sistemul de subvenții, va constitui un puternic stimulent pentru producătorii agricoli. Creșterile vor fi diferențiate în funcție de structura producției agricole. Alt domeniu căruia i se acordă atenție în negocieri este sectorul zootehnic, pentru care s-au obținut subvenții la toate animalele pentru care se acordă subvenții și în UE.

d. crearea și dezvoltarea mecanismelor de piață. Crearea unor instituții similare celor din Uniunea Europeană precum creșterea rolului asociațiilor profesionale vor juca un rol extrem de important în funcționarea și organizarea piețelor, printr-un mai bun management și control, ducând astfel la beneficii atât pentru producători, cât și pentru consumatori.

e. beneficii derivate din libera circulație a produselor agricole și din mecanismul UE de garantare a prețurilor. Pentru aceasta însă produsele trebuie să satisfacă normele de calitate, sanitare și fitosanitare similare cu cele ale UE și doar unitățile de producție acreditate de UE vor putea vinde produsele pe piața europeană.

3 Aspecte privind implementarea politicii europene de mediu

În Uniunea Europeană, o politică de mediu în adevăratul sens al termenului a fost lansată în 1972. Ea a fost concepută ca o modalitate de a lansa un real program managerial pentru îngrijirea și protejarea climatului ambiental la nivelul întregii grupări. Acestea se refereau la dreptul organelor comunitare de a elabora noi reglementări și de a armoniza reglementările

din țările membre dacă ele afectează direct funcționarea pieței integrate. Principiile pe care se fundamentează politica ambientală a UE sunt:

- *prevenirea este mai bună decât tratarea;*
- *orice prejudiciază mediul înconjurător trebuie combătut la nivelul sursei;*
- *cel care poluează va trebui să plătească pentru repararea oricărui prejudiciu și curățirea mediului.*

Actul Unic European a statuat obligativitatea ca aspecte legate de protecția mediului să facă parte integrantă și din celelalte politici sectoriale comunitare. Această politică sectorială este strâns intercorelată cu P.A.C., cu Politica Comună în domeniul Transporturilor, Politica Energetică, Politica Regională, Politica în domeniul Turismului și cu inițiativele în domeniul cercetării și dezvoltării.

Costurile implementării politici europene de mediu cuprind în primul rând investiții și crearea mecanismelor de adaptare la standardele europene. Aplicarea standardelor europene de mediu va determina dispariția unor activități productive poluante, va presupune investiții suplimentare în tehnologii nepoluante, putând conduce, pe termen scurt și mediu la reducerea volumului de activitate sau chiar dispariția unor activități economice, reducerea ocupării și a veniturilor.

În condițiile în care într-un număr foarte mare de zone se observă un grad mare de concentrare a activităților economice poluante sau sunt amplasate activități economice ale căror produse rezultate nu respectă normele ecologice europene amploarea acestor fenomene asupra nivelului de dezvoltare economică va fi considerabilă pe termen scurt și mediu; nici măcar obținerea unor perioade de tranziție mai mari nu va elimina aceste efecte negative.

Țărilor din estul Europei le-a lipsit o politică coerentă de protecție a mediului, iar în măsura în care la nivel formal au existat reglementări naționale de combatere a poluării mediului, sistemul de sancțiuni pentru nerespectarea acestor norme poate fi considerat ineficace (un argument în acest sens fiind și gradul relativ ridicat de poluare existent). Studiile existente estimează costuri extrem de ridicate de implementare a acquisului comunitar. Perioadele de tranziție relativ mari solicitate la acest capitol (până la 20 de ani) indică de asemenea un volum mare al costurilor în condițiile unei insuficiențe, evidente, a resurselor financiare necesare.

Costurile de implementare a acquisului comunitar sunt suportate în primul rând de sectorul public, dar și de firme. Costurile suportate de firme sunt legate, în primul rând, de respectarea tehnologiilor și metodelor de producție „environmentally friendly” care să permită respectarea criteriilor ecologice pentru eco etichetarea produselor realizate. Cele mai afectate vor fi unitățile din industria siderurgică și petrolieră (dat fiind faptul că multe dintre acestea se află în proprietate privată, aceste costuri nu vor implica eforturi semnificative din partea statului). La nivelul sectorului public vor fi resimțite cea mai mare parte a costurilor de implementare a acquisului comunitar în domeniul protecției mediului deoarece administrația publică va fi responsabilă pentru: ecologizarea activităților regiilor autonome (incluse în sectorul public) din domeniul producției de energie termică, extractivă, utilitățile publice, pentru depoluarea unor suprafețe și bazine hidrografice etc. Indiferent de sursa de finanțare a activităților de ecologizare, costurile acestora se vor regăsi în prețul final al produselor realizate și serviciilor prestate către populație și vor fi suportate de utilizatorii finali.

În ceea ce privește beneficiile, sunt de luat în considerare potențialul de creare de locuri de muncă al așa-zisei **eco-industrii** (producția de echipament de control a poluării) concomitent cu dezvoltarea noilor tehnologii de tip “curăță și prelucrează”, în măsura în care firmele se vor orienta spre aceste sectoare. Totodată, prin aplicarea prevederilor politici europene de protecție a mediului, societatea în ansamblul său beneficiază efecte pozitive, dificil de cuantificat, care se manifestă sub forma îmbunătățirii calității vieții.

Din punct de vedere metodologic analiza impactului integrării în domeniul mediului ridică probleme legate de corelarea costurilor și beneficiilor atât în timp, cât și ca domeniu.

Costurile respectării standardelor sunt localizabile deoarece sunt legate de activități sau tehnologie specifice, sunt mai ușor de cuantificat și cu un orizont de timp mai redus și mai clar eșalonat. Efecte/beneficii sunt atât locale cât și pe arii geografice mai largi, fiind totodată mult mai greu de cuantificat.

4 Efectele aderării în plan comercial

Efectele aderării țărilor candidate în plan comercial trebuie analizate pe două axe: costurile și beneficiile implicate de funcționarea Acordului European (anterior aderării) și costurile și beneficiile adoptării politicii comerciale a UE (după aderarea propriu-zisă).

În ceea ce privește *prima axă*, costurile și beneficiile derivă, în principiu, din procesele de liberalizare comercială graduală a comerțului cu produse agro- industriale și instituirea unei zone de liber schimb în domeniul produselor industriale.

Costurile derivate din liberalizarea comercială sunt legate, în acest caz, cu precădere de reducerea protecționismului (în primul rând eliminarea taxelor vamale), confruntarea directă cu produsele europene mult mai competitive și costurile de aliniere la standardele europene de calitate a produselor

Beneficiile sunt legate de accesul mai facil la o piață mai largă de desfacere și aprovizionare, stimularea competitivității, redefinirea specializării internaționale.

În ceea ce privește *a doua axă de analiză*, costurile și beneficiile sunt legate de adoptarea politicii comerciale comune. Astfel, s-au impus două direcții majore de modificare a politicii comerciale:

1.eliminarea barierelor comerciale în interiorul Uniunii Vamale lărgite a UE și adoptarea Tarifului Exterior Comun (TEC) al UE (*taxele vamale aplicate*), care au dus la modificarea protecției tarifare și implicit a importurilor.

2.negocierea unei Liste de Angajamente Comune la Organizația Mondială a Comerțului (care se referă la *taxele vamale consolidate*, numite și *plafoane tarifare*. Aceasta ar putea eventual duce la formularea de cereri pentru măsuri compensatorii din partea țărilor terțe.

Costurile legate de adoptarea politicii comerciale a UE sunt în principal generate de:

- liberalizarea comercială indusă în relațiile cu terții, respectiv:

1) reducerea nivelului de protecție tarifară prin adoptarea tarifului exterior comun,

2) țările candidate devine donor de preferințe, prin aplicarea schemelor preferențiale ale UE (ex. Sistemul Generalizat de Preferințe (GSP), Acordul Asia Caraibe Pacific (ACP), etc.).

- întărirea capacității de control la frontierele vamale; la acest tip de cost de adaugă și cel asociat fenomenului previzibil de reducere a personalului vamal determinat de diminuarea volumului de activitate prin eliminarea controlului vamal în schimburile comerciale intracomunitare, această activitate fiind aplicabilă numai în relațiile cu terții;
- diminuarea veniturilor bugetare provenind din taxe vamale.

Beneficiile, în plan comercial, implicate de aderarea la Uniunea Europeană sunt mai cu seamă legate de:

a.valorificarea oportunităților de acces pe piețe terțe derivate din participarea la acordurile comerciale preferențiale ale UE;

b.îmbunătățirea poziției în cadrul rundelor de negocieri în cadrul OMC și cu alți parteneri comerciali derivată din apartenența la gruparea europeană.

c.creșterea opțiunilor de alegere din partea producătorilor în privința bunurilor de producție și a tehnologiilor utilizate și din cea a consumatorilor legat de diversificarea bunurilor destinate satisfacerii consumului nemijlocit.

d.atunci când nivelul de integrare depășește stadiul uniunii vamale, pot să apară câștiguri suplimentare ca urmare a creșterii mobilității factorilor de producție și coordonării politicilor monetare și fiscale: acumularea de capital fizic, care se realizează prin investiții străine directe; o mai bună repartizare a forței de muncă.

e.efectul producerii de profit care apare în special în sectoarele în care prețul intern este mai mare decât costul mediu de producție. În acest caz, creșterea volumului producției va genera creșterea venitului atâta vreme cât venitul marginal adus de fiecare unitate produsă suplimentar va fi mai mare decât costul marginal.

f.scăderea costurilor ca urmare a creșterii dimensiunilor producției prin lărgirea pieței.

5 Costuri și beneficii resimțite prin adoptarea prevederilor comunitare în domeniul concurenței

Prevederile comunitare în domeniul concurenței urmăresc asigurarea unor condiții concurențiale egale în cadrul Pieței Unice (Popescu, 1999). Dintre prevederile comunitare, relevante pentru țările candidate, sunt cele legate de acordarea ajutorului de stat. Adoptarea și implementarea acestor prevederi vor genera costuri, în principal sub forma creșterii prețurilor la produsele și serviciile care au beneficiat de ajutor de stat (subvenții directe, ștergeri ale datoriilor către bugetul de stat în cazul unor firme etc.). Un astfel de cost va fi resimțit și de către populație, dat fiind faptul că în general astfel de ajutoare au fost orientate către furnizorii de servicii de interes general (utilități publice). Beneficiile derivate din adoptarea acestor măsuri pot fi sintetizate astfel: accelerarea restructurării beneficiarilor de ajutoare de stat, reducerea cheltuielilor bugetare (fondurile astfel mobilizate putând fi utilizate pentru investiții în alte sectoare) etc.

6 Consecințe ale abordării comunitare a aspectelor de politică socială și ocupare

Resursele umane constituie un factor important al creșterii economice și al creșterii competitivității firmelor pe piața europeană. În general, în UE, aspectele legate de resursele umane sunt plasate în responsabilitatea statelor membre, la nivelul grupării fiind adoptate măsuri necesare pentru asigurarea coordonării măsurilor și politicilor naționale.

Conform prevederilor tratatelor constitutive, responsabilitatea politicilor sociale și de ocupare revine statelor membre. Prevederile comunitare furnizează liniile directoare, obiectivele comune și principiile elaborării, de către statele membre, a politicilor sociale și de ocupare. Conform documentelor europene adoptate, obiectivele politicii sociale se referă la: promovarea ocupării forței de muncă; îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă; protecția socială corespunzătoare; asigurarea unui dialog între angajați și angajatori; dezvoltarea resurselor umane în vederea obținerii și menținerii unei rate înalte de ocupare a forței de muncă; combaterea excluderii sociale.

Abordarea comunitară a aspectelor de politică socială și ocupare poate fi sintetizată astfel:

- definirea, la nivel comunitar, a cerințelor minime aferente siguranței la locul de muncă și a condițiilor de muncă constituie elementul principal în ceea ce privește legislația muncii. Ceea ce se urmărește nu este armonizarea legislațiilor naționale, ci mai degrabă definirea unor cerințe minime de natură să asigure respectarea drepturilor angajaților și un cadru comun de referință în ceea ce privește condițiile de muncă;
- promovarea de măsuri de cooperare și acțiuni comune constituie instrumentul principal în domeniul protecției sociale;

- programele de acțiune multianuale au constituit instrumentul pentru respectarea și implementarea, la nivel comunitar, a principiului egalității de șanse între bărbați și femei;
- promovarea parteneriatelor și dialogului social ca element definitoriu al modelului social european.

Plasarea responsabilității politicilor de ocupare la nivel național este justificată prin prisma eterogenității ridicate a pieței europene a muncii, diferențele între statele membre fiind evidente.

În ceea ce privește impactul adoptării acquisului comunitar în materie de dezvoltare a resurselor umane (capitolele referitoare la educație, formare profesională și tineret și la politică socială și de ocupare), principalele surse de cost își au originea în discrepanțele relativ mari existente între sistemele de educație și formare, piața muncii și politica socială din țările candidate și din UE.

În aceste condiții, aderarea la UE implică în ceea ce privește educația, o serie de costuri (investiții obligatorii și riscuri) legate de:

- *creșterea cheltuielilor cu educația ca pondere în PIB.*
- *integrarea țării candidate în spațiul european al învățământului superior și al cercetării* (ceea ce presupune o redefinire de structură a sistemului de învățământ superior). Una dintre consecințe va fi recunoașterea diplomelor țărilor candidate în UE, ceea ce poate fi un factor determinant al migrației. Pe de altă parte, recunoașterea a cât mai multor diplome constituie baza unui schimb de experiență, în măsura în care o parte din specialiști se întorc în țară.

- *creșterea gradului de compatibilitate a sistemului de educație și formare profesională cu cel din UE.* În această categorie se includ și eforturile de dezvoltare a sistemului VET (*vocational education and training*), insuficient dezvoltat, în conformitate cu principiile europene.

- *redefinirea cadrului general al educației, formării și calificărilor profesionale;*
- *alinirea la legislația muncii din UE.* Acest demers implică nu numai costuri specifice de creare a cadrului legal și instituțional, dar prevederile sale au implicații și asupra competitivității firmelor românești (ex. obligativitatea garantării unui salariu minim al cărui nivel este mult mai ridicat în țările UE, susținerea financiară a formării continue a angajaților etc.)

- *construirea și consolidarea cadrului legal și instituțional de adoptare și aplicare a politicii de protecție și asistență socială a UE.* Un astfel de demers generează, în primul rând, costuri de natură bugetară determinate de structura și nivelul mai ridicat de protecție socială la nivel comunitar.

- *recalificarea și reorientarea personalului* pot fi considerate parte dintre investițiile obligatorii pe care le presupune integrarea în UE.

Dintre **beneficiile** implicate de adoptarea acquis-ului comunitar în ceea ce privește educația pot fi menționate:

- *creșterea nivelului mediu de educație*, ceea ce în plan economic creează premisele pentru creștere a nivelului de sofisticare atât a activităților productive cât și a cererii.

- *creșterea gradului de corelare dintre abilitățile pe care le dezvoltă sistemul educațional și cele cerute pe piața muncii*, fapt ce contribuie la creșterea gradului de utilizare a potențialului uman.

- *asigurarea unui cadru uniform al calificărilor și standardelor ocupaționale*, ceea ce va crea premisele unei bune funcționări a libertății de circulație a forței de muncă cu efecte pozitive și pe linia reglării dezechilibrelor existente pe piața muncii;

În plan mai general, costurile legate de capitalul uman mai vizează:

- *Sănătatea.*
- *Efectele sociale ale restructurării.* Reorientarea forței de munca către sectoarele competitive implica o creștere a nivelului șomajului, deoarece transferul forței de munca dintr-un sector în altul nu se face imediat, ci necesită o perioadă de timp pentru

recalificarea sau reorientarea acesteia, iar, în plus, sectoarele de competitivitate înaltă sunt de regulă mai puțin intensive în utilizarea forței de muncă.

- *Migrația permanentă*
- *Imigrația pentru muncă.*

Printre beneficii integrării în ceea ce privește capitalul uman, poate fi menționată *migrația temporară pentru muncă*, dată fiind dimensiunea deloc neglijabilă a veniturilor repatriate, precum și transferul de experiență (teoretică, tehnică, managerială sau antreprenorială). Migrația temporară este determinată de caracteristicile capitalului social și uman ale celor care migrează: este vorba mai ales de persoane calificate, tineri din zone cu venituri ridicate, având legături familiale sau etnice în străinătate, și care dispun de mijloacele materiale pentru a se deplasa. Din păcate diferențele foarte mari privind veniturile îi determină pe mulți est-europenii să accepte în străinătate posturi inferioare pregătirii și capacității lor, ceea ce diminuează și veniturile returnate în țară.

7 Adoptarea modelului european de politică regională

Adoptarea modelului european de politică regională constituie un factor important al europenizării în țările candidate generator de costuri și beneficii. Politica regională a fost percepută ca un element de condiționalitate europeană de către toate țările candidate deoarece implementarea acestei politici a impus guvernelor acestor țări redefinirea structurilor instituționale după regulile europene impuse de Comisia Europeană (Suta, 1999).

Politica regională a UE urmărește promovarea unei dezvoltări economice echilibrate în profil regional. O distribuție echitabilă sau existența unei percepții de distribuție echitabilă este unul din factorii importanți de natură să motiveze și să justifice participarea statelor la scheme integraționiste, în caz contrar, gruparea având puține șanse de reușită. Una dintre cele mai importante consecințe ale disfuncționalităților din procesul repartizării se manifestă pe plan teritorial sub forma dezechilibrelor regionale. Politica regională a UE se bazează pe două criterii importante :

- *eficiența* - deoarece concentrarea anumitor activități economice, a producției anumitor bunuri etc., preponderent în anumite regiuni ar împiedica alocarea eficientă a resurselor, diminuând efectele de bunăstare globale,
- *echitatea* - întrucât necesitatea repartizării echitabile între regiuni și categorii sociale a efectelor de bunăstare - este privită ca un "act de solidaritate" al regiunilor prospere cu cele sărace.

Costurile și beneficiile adoptării modelului comunitar de politică regională derivă din caracteristicile acesteia.

Politica regională a UE, așa cum a fost concepută urmărește:

- ameliorarea eficienței instrumentelor structurale prin concentrarea asupra unui număr mai mic de obiective ale politicii structurale și prin clarificarea partajării responsabilităților între diferiții participanți;
- menținerea nivelului bugetar al coeziunii economice și sociale;
- extinderea eforturilor privind coeziunea regională în rândul viitoarelor țări membre.

Sunt descentralizate și simplificate procedurile de gestionare a resurselor comunitare, stabilindu-se o delimitare clară a responsabilităților diferiților actori implicați în proces și aplicarea consecventă a principiului subsidiarității.

Obiectivele politicii regionale sunt:

1- **promovarea dezvoltării și a ajustării structurale a regiunilor întârziate din punct de vedere economic**, al căror PIB mediu pe locuitor este inferior plafonului de 75% din media comunitară a PIB/locuitor.

2- **susținerea reconversiei economice și sociale a regiunilor care se confruntă cu dificultăți structurale**, altele decât cele eligibile în cadrul obiectivului numărul 1. Acest obiectiv, vizează zonele aflate în mutații economice, zonele rurale în declin, zone în criză, dependente de pescuit, precum și cartierele urbane în dificultate.

3- acoperă toate acțiunile în favoarea **dezvoltării resurselor umane**, altele decât cele legate de obiectivul 1.

Realizarea și implementarea politicii regionale a UE se bazează pe următoarea construcție a cadrului principal:

- **principiul programării multianuale a finanțării proiectelor de dezvoltare regională.** Acest principiu presupune realizarea planurilor de dezvoltare regională pe anumite perioade. Finanțarea proiectelor de dezvoltare regională se poate face pe o perioadă de maximum 3-6 ani.
- **principiul subordonării** presupune subordonarea planurilor de dezvoltare regională unor obiective prioritare ale politicii regionale europene.
- Realizarea de **parteneriate** la nivel local, național, regional între autoritățile comunitare și cele naționale sau locale.
- **Caracterul adițional, complementar al măsurilor comunitare**, a fost introdus în vederea creșterii eficienței fondurilor structurale și pentru evitarea situațiilor, frecvente anterior, în care fondurile comunitare erau utilizate ca substituent al resurselor naționale.
- **Sincronizarea** măsurilor de politică regională cu celelalte politici sectoriale.
- Principiul **concentrării** eforturilor spre regiunile cel mai puțin dezvoltate și evitarea disipării fondurilor spre un număr mare de obiective.

Principalele elemente generatoare de costuri sunt:

- construcția cadrului instituțional de adoptare și implementare a politicii regionale;
- dificultățile de aplicare a principiilor politicii regionale a UE;
- gradul relativ redus de utilizare a fondurilor europene.

Aceste tipuri de costuri se vor diminua progresiv, în timp. Argumentul pentru susținerea acestor afirmații este următorul: aceste costuri se compun din „cheltuieli inițiale”, în sensul că ele au reprezentat investiții obligatorii pentru adoptarea și implementarea politicii regionale a UE, și costuri suplimentare generate de lipsa de experiența a țărilor candidate (atât la nivel macro cât și la nivel micro) în managementul unei astfel de politici care, se bazează pe ideea finanțării dezvoltării regionale pe bază de competiție de proiect și nu prin alocări de fonduri, centralizat, pe criterii administrative sau de altă natură. Prima componentă a acestor costuri, și-a diminuat vizibil importanța și implică, în perspectiva aderării și ulterior aderării eventualele costuri legate de redefinirea cadrului instituțional, redefinirea mecanismelor de implementare și adoptare a politicii regionale etc. A doua componentă a costurilor, se va diminua sensibil, până la eliminare, pe măsură ce autoritățile și actorii privați ai comunității de afaceri vor dobândi experiență în utilizarea instrumentelor specifice ale politicii regionale, așa cum au fost dezvoltate de UE.

La nivel macro, în acest domeniu, mai poate fi menționat și următorul aspect: finanțarea politicii regionale, și în general a coeziunii economice și sociale, se va face din fondurile structurale și de coeziune (în principal), iar efectele, în termeni de cost sau beneficii nete, depind, în mare măsură de capacitatea unităților naționale de implementare a fondurilor structurale de administra eficient aceste instrumente. Deși în perioada de preaderare, instrumentele financiare create de UE pentru statele candidate au fost concepute după modelul fondurilor structurale și de coeziune, tocmai în ideea de a pregăti autoritățile naționale pentru realitatea implicată de statutul de membru, totuși, în Poziția Comună a UE referitor la Politica regională și coordonarea instrumentelor structurale și documentele ulterioare, se menționează faptul că, autoritățile statelor candidate nu dispun încă de o capacitate adecvată de gestiune a instrumentelor structurale, ceea ce evident are implicații în termeni de costuri.

În plan instituțional, costurile implicate de adoptarea acquis-ului comunitar vizează mai ales crearea structurii instituționale necesare pentru aplicarea prevederilor politicii regionale. Faptul că la nivel european nu există modele standard de structură instituțională națională de aplicare a politicii regionale a reprezentat un element de natură să limiteze costurile creării instituțiilor de politică regională în țările candidate.

Costurile cele mai vizibile legate de crearea structurii instituționale de aplicare a acquis-ului comunitar sunt cele legate de asigurarea acestora cu personal calificat.

La nivelul țărilor candidate, sunt dificil de identificat elementele de cost legate în mod direct de aplicarea acquis-ului comunitar din mai multe motive:

- în primul rând, respectare normelor europene nu generează efecte negative, ci dimpotrivă încearcă limitarea lor și simulează apariția de efecte pozitive pe linia creșterii nivelului de dezvoltare economică a regiunilor;

- în al doilea rând, efectele negative manifestate sub forma nivelului scăzut de dezvoltare, a șomajului ridicat, a declinului industrial etc. manifestate la nivelul regiunilor sunt determinate de procese de restructurare sau factori independenți de implementarea acquis-ului comunitar în materie de dezvoltare regională. Aceste cauze s-au manifestat și au produs efecte anterior declanșării procesului de armonizare legislativă în materie de dezvoltare regională.

- în al treilea rând, o mare parte din efectele negative resimțite la nivelul regiunilor se vor menține și există posibilitatea să se agraveze pe măsura adoptării acquis-ului comunitar din alte domenii (cum ar fi: mediu, concurență - reglementarea ajutoarelor de stat -, agricultură etc.) care presupun introducerea anumitor restricții de natură să afecteze nivelul de dezvoltare economică al regiunilor.

8 Concluzii

Analizele sectoriale prezentate induc la rândul lor anumite concluzii importante:

- Dezvoltarea economiei nu se va face omogen între sectoarele economice. Vor exista întotdeauna perdanți și câștigători relativi. Una dintre problemele esențiale pentru decidenții politici va fi să găsească soluțiile și măsurile de politică economico-sociale necesare pentru a diminua pierderile (costurile) acolo unde apar sau sunt pronunțate, sau, în cazul cel mai fericit, de a găsi metode pentru a transfera toate diferențele sectoriale într-o zonă de creștere globală.
- Din analiza pe sectoare de activitate economică sau socială, rezultă că costurile și beneficiile posibile ale integrării sau izolării europene a țărilor candidate nu sunt distribuite omogen în timp. Există perioade în care costurile pot prevala în anumite sectoare sau chiar pe ansamblul economiei, urmate de perioade de prevalență a beneficiilor. Analizele ar trebui efectuate pe termen mediu și lung, iar rezultatele discutate pe baza tendințelor evidențiate către sfârșitul intervalelor de prognoză.
- Sectoarele care par a avea de câștigat în următorii ani, datorită proceselor specifice pre- sau post-aderării, sunt: serviciile de piață, care își vor continua procesul de dezvoltare început după 1990 în ritm superior restului economiei, agricultura, datorită eforturilor concertate de restructurare precum și sectoarele foarte expuse competiției internaționale care au supraviețuit impactului concurențial inițial și diminuării cererii interne din primii ani de tranziție. Dezvoltarea exporturilor și importurilor va continua în ritm susținut, ceea ce va mări suplimentar competitivitatea externă a acestor sectoare.
- Sectoarele de activitate economico-socială care pot fi afectate în viitor, cel puțin pe termen scurt și mediu, de costuri superioare beneficiilor, vor fi cele legate de necesitatea restructurării pe linia protecției mediului înconjurător, sectoarele de utilități publice. Piața forței de muncă poate experimenta fenomene distorsionante în anii următori, indiferent de

scenariul ales de decidenții politici, înainte de a resimți favorabil efectele dezvoltării sustenabile, între care vom aminti în principal generarea de locuri noi de muncă.

Expansiunea către activități cu valoare adăugată mai mare nu provine de la o schimbare către industrii cu totul noi, ca tehnologia de vârf, biotehnologia sau nanotehnologia, ci de la evoluția naturală a companiilor din industriile existente. Deoarece majoritatea afacerilor care implică muncă intensivă slab calificată se orientează spre alte zone, țările candidate din estul Europei ar trebui să reziste tentației de a le aduce înapoi prin scutiri de taxe și alte inițiative fiscale. Este puțin posibil ca astfel de inițiative să influențeze semnificativ investițiile străine și să compenseze pe termen lung creșterea salariilor. Iar în unele cazuri ele pot deveni investiții contraproductive. O abordare strategică ar trebui să se concentreze pe atragerea noului val de outsourcing în industria manufacturieră cu valoare adăugată mare, în cercetare-dezvoltare, precum și în serviciile regionale pentru Europa Centrală și de Est. În plus, trebuie încurajată competiția în general, încât companiile să fie nevoite să își îmbunătățească activitatea, să adopte bune practici și să inoveze. De asemenea, trebuie să se dezvolte capacitatea de a previziona schimbările din sectorul de afaceri și, în formularea politicilor publice, să țină cont de acestea.

Uniunea Europeană a optat pentru un sistem definit cu un nivel ridicat de solidaritate și coeziune între națiunile Europei, care să asigure menținerea păcii și stabilității pe continentul european concomitent cu întărirea rolului său pe scena economică și politică mondială. Practic, UE refuză statutul de simplu bloc regional ca etapă sau ca expresie a globalizării, o simplă componentă a liberului schimb mondial.

Prin urmare, Uniunea Europeană își va defini locul și rolul în procesul globalizării, în funcție de capacitatea de a contracara forțele centrifuge care acționează asupra Europei comunitare: limitele sistemului instituțional, insuficienta convergență reală și solidaritate între națiunile membre, criza suveranității naționale sub impactul globalizării și al integrării, accelerarea ritmului de integrare și de extindere în condițiile inadaptării metodelor și mijloacelor.

Dacă Uniunea Europeană va deveni suficient de puternică în planul coeziunii și a solidarității interne și va integra într-un ritm acceptabil țările din Europa Centrală și de Est, regionalizarea pe continentul european va duce la crearea Statelor Federative ale Europei. Va fi o victorie a civilizației europene, nu atât în raport cu alte spații culturale, cât, mai ales, asupra propriei istorii zbuciumate, războinice și conflictuale. O victorie a spiritului european în lupta cu domnia cantității. Dacă, însă, Europa comunitară va eșua, fie printr-un ritm prea rapid, fie printr-un ritm prea lent sau printr-o lipsă de corelație între ritmul aprofundării și cel al extinderii, regionalizarea europeană va rămâne în istorie ca o simplă etapă, o experiență în procesul liberalizării globale.

Bibliografie :

Dobrescu, E., 1996, *Integrarea economică*, București, Editura Academiei Române;

Fota, C., Roșu-Hamzescu, I, Pârvu, Gh., 2000, *Istoria integrării economice*, Craiova, Editura Universitaria;

Fota, C., 1997, *Economie Mondială*, Craiova, Editura Alma;

Matei, I.V., 2001, *Integrarea europeană și aderarea României la structurile europene*, Craiova, Editura Universitaria;

Popescu, D., 1999, *Integrarea euroatlantică și dezvoltarea economică*, București Editura Economică, , 1999;

Suta, N., 1999, *Integrarea economică europeană*, București, Ed. Economică.

FIRST STEPS OF MOLDOVA TOWARDS EU'S SUSTAINABILITY REQUIREMENTS

LIA-ALEXANDRA BALTADOR

Department of Management, Marketing and Business Administration

“Lucian Blaga” University of Sibiu

Sibiu, Romania

lia.baltador@ulbsibiu.ro

Abstract: The European Union promotes sustainable development as the only way to ensure “enough for everyone, forever”. The sustainable Development Strategies (2001, 2006), EU 2020 and, more recent, Agenda 2030, as well as provisions of the EU’s Treaties indicate the leading role the EU is assuming in implementing and promoting sustainability. Every Member State share common values and objectives, to which any future candidate must adhere. EU’s relations with Moldavia must lead to the operationalization of shared values, in order to fulfill the Sustainable Development Goals and for a common future. In this paper we will present a project aimed to provide Moldovan local authorities with management tools that might contribute to the increase of transparency, citizen’s implication and effectiveness of public administration activities, in order to ensure the condition for sustainable development. The Integrated Management System can contribute to this, through its cyclic and multi-stakeholder involvement.

Keywords: Sustainable Development, Integrated Management System

1 Introduction

The relations between the European Union and the Republic of Moldova have reached an all-time high intensity, after the entering into force of the Association Agreement, in July 2016. This step is very important in the process of Moldova’s EU Accession and it comes to confirm what former EU President Herman Van Rompuy announced two years before: “Moldova belongs in Europe by history, by geography, by its way of life, by culture” (European Council, 2014). This document is built on shared priorities of Moldova and the European Neighborhood Policy, concentrated on democracy, rule of law, human rights, fundamental freedoms, good governance, a functioning market economy and sustainable development (AA, 2016). Nevertheless, there is more to be done in “operationalizing these values”, as Ambassador Pirkka Tapiola, Head of the EU Delegation in Moldova concluded.

Sustainable development became a fundamental objective of the EU in 1997, when it was included in the Treaty of Amsterdam as an overarching objective of EU policies. At the Gothenburg Summit in June 2001, EU leaders launched the first EU sustainable development strategy based on a proposal from the European Commission. Sustainable development represents the process aimed at the improvement of life quality and well-being of generations in a long time perspective. In other words, the EU SD strategy underlines the necessity of meeting needs of all - current and future generation. The goals defined in sustainable development context are focused on improving life quality. So, there are 5 key objectives with regards to Environmental protection, Social equity and cohesion, Economic prosperity, Meeting our international responsibilities (EU SD Strategy, 2007).

In October, 2016, the EU Delegation to the Republic of Moldova together with the EU Member States and Switzerland presented the Joint Analysis Paper – “Programming in the Republic of Moldova until 2020” to the Government of the country. It represents the first phase of the Joint Programming process in the Republic of Moldova, which started in 2015. The Government of the Republic of Moldova, the Development Partners, Civil Society and other relevant stakeholders were consulted and contributed to this exercise which is first and foremost intended to further the strategic partnership for the benefit of the Moldovan people. The Paper serves as a key reference for planning future EU assistance to the Republic of Moldova for the period 2017-2020.

The Joint Analysis indicates several aspects that still need a more radical approach and the implementation of structural reforms. Public Administration Reform (PAR), combating corruption, improving service delivery are some of the key priorities for Moldova to move closer to EU standards (JA, 2016).

A project that took place during 2014-2015 aimed to assist several local authorities in Moldova to increase the effectiveness and transparency of the public authorities by implementing the Integrated Management System (I.M.S.) for Sustainable Development. It represents one way to bring together experience and expertise and to adjust good practices in order to comply with the Moldovan context.

2 Local Sustainability Management in Republic of Moldova

The project has been funded by the German Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety and by the German Federal Environment Agency with means of the Advisory Assistance Program for Environmental Protection in the Countries of Central and Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia. It was carried out by two Partners, the Bodensee-Stiftung, Germany and the Foundation for Professional Training in Public Administration Sibiu, Romania. In Moldova, the implementation of the project was assisted by the Foundation for Professional Training in Public Administration in Moldova. As indicated in the Joint Analysis, the EU accounts for a third of overall disbursements, with Romania, Germany, Sweden, Switzerland, contributing most to development assistance to Moldova. When aligning ODA disbursements with the chapters of this joint analysis, it becomes apparent that ODA contributes most to Democratic Governance, so reform of public administration is crucial, expecting to deliver “increasingly visible tangible benefits by reducing the proportion of domestic revenue spent on recurrent expenditures.” (JA, 2016). Reducing expenditure as well as increasing return on spending will enable authorities to redirect these resources to investments. “This requires professionalising the civil service at all levels so as to attract and retain the specialised expertise any modern government needs. At the same time, efficiencies need to improve including through merging, downsizing and in some cases modifying the central role that government plays in service delivery.”(JA, 2016).

The aim of the IMS project was to present managerial tools that proved their efficiency in other parts of Europe, such as the Integrated Management System (I.M.S.), to adapt them to the local framework and to be used by local authorities in order to meet the citizen’s expectation for more transparency, participation and accountability. The previous quoted analysis for Moldova states that a comprehensive reform in the public sector is “largely a precondition for effective and sustainable cooperation between development partners and Moldova’s government.” (JA, 2016).

2.1 Integrated Management System for Sustainable Development

The Integrated Management System (I.M.S.) for sustainable development on local and regional level is a tool developed by the CHAMP project - Managing Urban Europe - 25 Initiative, in 2012. It was initiated and co-financed by the European Commission (DG Environment) in relation to the Thematic Strategy on the Urban Environment (TSUE). It aims

to establish a general framework for implementing sustainable development by local public administrations (Baltador, 2015).

The Integrated Management System presumes several steps that one local authority should do in order to bring together all local stakeholders and to promote productive communication. It aims to ensure that everyone participates knowing that there is a complex reasoning behind all actions and that it is not by chance or by the will and power of someone. In this manner, bottom-up approach is brought together with top-down. Further, by using the IMS, the internal information flow of the administration will improve and thus, the double-, sometimes triple work will be diminished, contributing to cost reduction and a better return on spending. Also, the transparency of the administrations activities will further improve its image among citizens, investors and other stakeholders (Baltador et al, 2012, p.16). The main steps for the Integrated Management System are the following:

1. **Baseline Review:** its main scope is to establish the needs and measures necessary to ensure a continuous improvement of life in the community. For this, all interested parts should be involved, so that no one is left out. Through research, discussion groups or other means the opinion of most citizens should be obtain.
2. **Target Setting:** is crucial in order to prioritize the main concerns, as found out through the baseline review. Of course, the targets should be SMART (Specific, Measurable, Achievable, Realistic, Time-bound) and responsible for every task should be appointed.
3. **Political Commitment:** is meant to assure the engagement of the local authorities, giving, at the same time, more legitimacy to the actions that are being taken.
4. **Implementation and Monitoring:** should bring into life the targets set out by the community in order to improve the wellbeing of each citizen, on the long run.
5. **Evaluation and Reporting:** is another important step, which aims to show the progress that is being made towards implementing sustainability.

Furthermore, the IMS permits a more flexible approach, as it allows to adjust to new threats or opportunities that may come about during time. This process is an ongoing one: it will be revised each 3-5 years, in order to cope with the new developments. The good implementation requires some crosscutting elements such as an Organizational Set-up, which should be involved in organizing the whole process of the IMS and also on following how all progresses. Also, Involvement and Communication is crucial, so a plan for internal and external communication and the involvement of all stakeholders should be developed and permanently use.

2.2 First steps in implementing IMS in Moldova

Guided by the motto “Think global, act local” many local authorities face challenges, mostly with regards of the last part, namely the local action. There are issues rising from particular structural and conjunctural situations, but also from cultural biases. According to its constitution from 1994, Moldova “is a sovereign and independent state, unitary and indivisible.” It is a democratic republic and its fundamental law is similar to many West-European ones. The “think global, act local” imperative is influenced also by the administrative structure. The central public administration authorities are the following: the government, 16 ministries, extra-ministerial central authorities (agencies and bureaus) and de-concentrated services. There are 932 territorial-administrative units, divided in 897 “level one” units and 35 “level two” units. Level one refers to cities (municipalities) and villages, while level two include 32 “raions”(counties), the municipality of Chisinau and Balti and the Autonomous Territory Unit of Gagauzia. After ratifying the Council of Europe’s Charter on Local Self-Government, in 1998, Moldova needs to modernise its public administration system according to the subsidiarity principles. The National Strategy of Development of the Republic of Moldova 2012-2020, which aims to bring sustainability in the center of the debate

has been adopted. In 2014, the Government also adopted a National Programme on Public Services Reform, which explicitly states the commitment to improve the quality and accessibility of public services to the citizens of Moldova. After signing the Association Moldova committed to applying the principle of “de-centralisation of the decision-making process, from the central level to the level of regional communities”.

Colibasi, raion Cahul was chosen as a pilot-project for implementing IMS. Initially, a workshop was organized, in which German and Romanian researcher met with citizens, public servants, political representatives, members of local NGO's in order to present the Integrated Management System, its components and the philosophy around it. Accordingly, the first step was to elaborate a Baseline Review. It is crucial to know what the current situation is and also, what the citizen's most urgent and important aspects of life are. The survey was conducted between march –may 2014, through questionnaires applied to three target groups: citizens, managers and representatives of the civil society.

For the citizens the questions were related to the description of the living conditions in the present, in Colibași, the evaluation of the general factors that influence the quality of life and the evaluation of the activity of the local administration. Priority measures for improving the quality of living in the village of Colibasi address change of mentality, stronger orientation of the public administration towards the citizen, rehabilitation of roads, selective waste collection, professional medical assistance, support for investors, higher wages. Other measures include a new parc, a new market for local products, rehabilitation of the House of Culture, rehabilitation of the old stadion, public lightning, support for SME's.

Entrepreneurs were also called out to express their views on important aspects that would improve their activities in Colibasi. International Cooperation, privatisation and acces to financial ressources were rated as unfavorable by the managers, while telecommunication, cooperation at local level and services provided by the local administration were considered acceptable.

For representatives of the civil society (teachers, NGO's representatives, priests and public servants) the creation of new working places, better waste and sewage system, diverse medical services, selective waste collection, mentality changes, professionals for the PA and support for small and big agricultural producers were most important.

3 Key challenges for improving sustainability in the Republic of Moldova

The Joint Analysis indicates some challenges that the Moldovan PA has to address, in order to align to European standards. Such issues regard the implementation of legislation and regulation, lack of adequate budgeting to implement policy frameworks, politization of the PA and an insufficient institutional capacity. “The main task is to develop institutional and functional public authorities, so that they work more efficiently and ensure the transparency and efficiency of service delivery and cost reduction” (JA, 2016).

In order to achieve a better outcome of the PA's activity, there are several aspects to be considered. One of the most important one is encouraging the citizen's involvement and participation to public affairs. “The lack of civic education and little investment in an identity and narrative that encourages participation and accountability might prove an important obstacle to democratic governance” (JA, 2016). A possible way to increase the public trust is to increase transparency, so that accountability will be much easier to asses. Unfortunately, according to the Joint Analysis “addressing these bottle-necks all depend on the success of the PAR in instilling a new/modern public sector management culture, for which there is currently no credible advocacy and communication plan.”

4 Conclusions

Moldova is a European country. It shares most of the values that are at the core of European Integration. Still, in order to operationalize these values, further effort is needed. An efficient and effective modern Public Administration will be the best framework for the catching-up process.

As Moldova is a relatively small country, meaning that structural changes have the potential to be implemented quicker and more cost-effectively than in many other larger countries. Additionally, Moldova dependence on external aid - conditioned on greater transparency – “might serve as an incentive to strengthen and cement democracy processes in the country” (JA, 2016). Still, “politicisation of state institutions, systemic corruption, and slow public administration reform” are amongst other sectors, what the Council of the European Union found as major negative aspect that may affect the countries adherence to the EU.

Appropriate mechanism and tools, such as an Integrated Management System, that could increase transparency of decision-making and participation of economic and social partners, citizens and civil society might have an essential contribution. In each phase of the IMS, there are many ways to combat the problematic issues indicated in the several assessment elaborate by EU's institution. The baseline review allows participatory local planning and budgeting, by involving many stakeholders with different backgrounds. The IMS project included citizens, public servants, managers, members of the NGO's, priests and teachers. For the target setting the gained insight was adapted in order to reorganize them as SMART-objectives, but also in correlations with national priorities and, of course, disposable financial resources. The political commitment is crucial in order to overcome excessive “politization”, more so for long term development goals, that should not be changed by electoral cycles, but should be bounding for any elected official, as the citizens and other stakeholder were the one identifying them. Implementation and monitoring is another important step. As well as contributing to a more transparent administration for citizens, it may help implement the government's commitment to adopt Performance Based Management systems. So, the progress can be easily monitored, through a set of well-thought indicators. Evaluation and reporting represents the last phase of one cycle of the IMS. It assesses the progress made, the causes, challenges and change of some tactics, and maybe the most important function, it contributes to a better accountability of the representatives of the LPA's according to the competences they received in implementing sustainability. Additionally, because the IMS functions as a cyclic process, there is lots of flexibility in adjusting and adapting to further challenges that today's complex and globalized world may bring about.

Such managerial instruments, like the IMS may contribute to a more effective and efficient activity of the Local Public Administration in the Republic of Moldova. Although it is not a sufficient condition to implement sustainability, it is a necessary one. The intertwined and complex economic, ecologic and social challenges can find a common ground and optimum solutions only if there is a large involvement from different stakeholders, which are coordinated by a stronglocal administration, strength that is provided by motivated and professional employees and public servants.

References

Baltador, L, Studiu cu privire la implementarea dezvoltării sustenabile : o abordare comparativă și interculturală în România și Republica Moldova, Editura Universității "Lucian Blaga" din Sibiu, 2015

Baltador,L. SUSTAINABLE DEVELOPMENT: THINK GLOBAL, ACT LOCAL – A CASE STUDY IN IGHIU, ROMANIA , Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015; 6(171): 73-77

Baltador, L.A. (coord), *Pilot Testing Syllabus Curricula - Dezvoltare sustenabilă pentru autoritățile publice locale și regionale în cadrul Strategiei Dunării*, Editura Universității "Lucian Blaga" din Sibiu, 2016

Champ Project, <http://www.bodensee-stiftung.org/projekte/champ-kommunale-nachhaltigkeit-wird-wirklichkeit>

National Development Strategy - Moldova 2020, adopted by the Moldovian Parliament in July 2012

Law 435 of 2006

Local Government Law 436 from 2006

Local Public Finance Law 397 from 2003.

Joint Analysis Paper – Programming in the Republic of Moldova until 2020

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_analysis_0.pdf

European Strategy for Sustainable Development <http://ec.europa.eu/environment/eussd/>

Europe 2020 Strategy http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

Speech by President Herman Van Rompuy at the Palace of the Republic, Chisinau, Moldova
<http://www.rferl.org/a/moldova-eu-association-agreement/25383410.html>

DOBÂNDIREA STATUTULUI DE MEMBRU AL UE -ASPECTE PRIVIND GESTIONAREA EXTINDERII SPRE EST-

Prof.univ., Dr. MATEI ION-VIOREL
Universitatea Spiru Haret, Bucuresti
Romania
viomdean@yahoo.com

Abstract: Evenimentele petrecute în 1990 în Europa de Est ca și opțiunea fermă exprimată a țărilor din spațiul estic de a se integra în structurile europene au luat pe nepregătite statele membre și autoritățile UE, astfel încât reacția acestora nu a fost una promptă și bine definită. Divergențele de opinii dintre statele membre cu privire la modalitatea concretă de abordare a problemei lărgirii spre Est, schimbările de atitudine față de statele candidate, evidente pe tot parcursul negocierilor sunt semnale, că în anumite situații sau cazuri, atitudinea UE nu a fost una bine articulată. Analiza aderării țărilor din estul Europei, permite identificarea anumitor elemente care au constituit cadrul principal de gestiune a extinderii UE spre Est:

- statele candidate trebuiau să accepte *acquis communautaire* în întregime. Nu era posibilă derogarea permanentă de la nici un aspect al *acquis*-ului;
- negocierile de aderare erau concentrate aproape exclusiv asupra aspectelor practice legate de preluarea *acquis*-ului de către statul candidat;
- noii membri erau integrați în structura instituțională comunitară în baza unei adaptări progresive a acesteia din urmă, cu promisiunea unei reforme mai cuprinzătoare după momentul extinderii;
- s-a preferat negocierea cu grupuri de state care aveau deja relații strânse de colaborare între ele;

Cuvinte cheie: integrare, aquis, aderare, extindere, gestionare, condiționalitate.

Debutul anilor '90, în Europa, a fost unul mai puțin obișnuit. Evenimentele petrecute în această perioadă au schimbat istoria. Ideea unei noi extinderi, către estul și centrul Europei nu a fost respinsă, ci dimpotrivă, a fost privită cu interes ca o șansă de a realiza "o *Europa Integrată de la Atlantic la Ural*", cum se exprima cu ani în urmă președintele francez de Gaulle. Ideea extinderii a fost prezentă mai ales la nivelul declarațiilor și al discuțiilor politice. Deși, la nivel declarativ pozițiile oficialilor europeni erau favorabile, de principiu, ideii unei noi extinderi, pozițiile țărilor membre nu au fost identice, ci adesea contradictorii, mai ales cu privire la condițiile concrete și momentul în care se va produce aderarea.

Uniunea Europeană, a fost ea însăși, pe parcursul anilor '90 protagonista unor transformări semnificative (Matei, 2002). La începutul anilor '90, optimismul reținut și în unele cazuri reticenta membrilor UE de a se pronunța imediat asupra acceptării țărilor din Europa de Est ca membri cu drepturi depline pare a fi pe deplin justificat în planul realităților obiective. Pe de o parte, Uniunea Europeană se găsea la finalul perioadei de tranziție al celui de-al doilea și al treilea val de lărgire. Protagonistii acestor extinderi, spre Sud, au fost Grecia (1981), Spania și Portugalia (1985-1986), țări cu nivel de dezvoltare inferior nivelului mediu comunitar și a căror integrare în structurile grupării s-a dovedit costisitoare. De asemenea, reunificarea Germaniei, produsă la începutul anilor 90, a necesitat eforturi, în plan financiar, nu numai din partea statului german dar și din partea grupării europene.

Totodată conjunctura economică nefavorabilă pentru țările membre UE din prima jumătate a deceniului este un alt element care a generat o anumită reținere a acestora față de o

nouă extindere. Ideea lărgirii a nu fost respinsă, ci doar că realizarea acesteia a fost amânată pentru o perioadă de timp, când vor fi întrunite toate condițiile necesare de către statele candidate și Uniunea Europeană va fi fost dispusă și capabilă să facă față unor noi eforturi financiare pentru a susține o nouă extindere (Matei, 2004). Că Uniunea Europeană era adepta ideii de lărgire, dar a unei extinderi prin acceptarea unor membri cu nivel de dezvoltare și potențial economic ridicat, poate fi dovedit prin faptul că la acel moment erau în plină desfășurare tratativele pentru realizarea celui de-al treilea val de lărgire, spre Nord, finalizate, în 1995, prin aderarea Suediei, Finlandei și Austriei.

Pe de altă parte, această rețineră la ideea lărgirii spre Est trebuie înțeleasă și prin prisma priorităților și a provocărilor cu care se confrunta Uniunea Europeană. La începutul anilor '90, atenția autorităților și statelor membre UE era concentrată asupra altor aspecte ale integrării europene. Gruparea se afla într-o fază avansată de realizare a Pieței Unice Interne fiind preocupată de rezolvarea tuturor problemelor derivate din acest nou stadiu integraționist. Totodată, pe măsura desăvârșirii pieței unice interne și, în același timp, în concordanță cu ideile ambițioase promovate prin tratatul de la Roma și prin Actul Unic European, Uniunea Europeană își redefinește prioritățile. Concretizarea acestor redefiniri se regăsește în Tratatul de la Maastricht din 1992. Acțiunile UE se canalizează spre adâncirea integrării, și acest fapt este evident pe tot parcursul anilor '90. În tot acest deceniu, eforturile statelor membre au fost direcționate spre crearea condițiilor pentru aplicarea unor politici sectoriale unice, accentuarea interdependențelor și îndeplinirea criteriilor de convergență stabilite prin Tratatul de la Maastricht ca premise esențiale pentru realizarea obiectivului extrem de ambițios al grupării, cel al realizării Uniunii Economice și Monetare (Dumitru, et al., 2001). Costurile pe termen scurt asociate tuturor acestor proiecte de creștere a coeziunii europene erau deja estimate drept mari, consecința fiind mărirea ponderii asigurate criteriului costuri-beneficii în cadrul evaluărilor deciziilor politice care aveau să urmeze.

Lărgirea spre Est a fost un subiect extrem de dezbătut în mediile din Uniunea Europeană. Nici un alt val de lărgire anterior nu s-a bucurat de o asemenea atenție. Fenomenul este explicabil. Condițiile și premisele lărgirii spre Est sunt total diferite decât cele în care s-a discutat și s-a realizat oricare din extinderile anterioare.

În primul rând, extinderea spre Est presupunea aderarea, într-un interval redus de timp, a unui număr foarte mare de state. Acest fapt a implicat, din partea UE, eforturi deosebite care însumează: procesul de monitorizare a performanțelor țărilor candidate pe linia îndeplinirii criteriilor de la Copenhaga, începerea simultană a negocierilor de aderare cu toate aceste țări (proces extrem de dificil datorită dinamicii diferite și problematicei specifice a fiecăreia dintre țările candidate), eforturi financiare suplimentare pentru susținerea procesului de tranziție și a programelor de preaderare a candidaților.

În al doilea rând, lărgirea spre Est era cu totul deosebită, dată fiind situația particulară a țărilor candidate. Profilul țărilor din Est care au aderat este cel al unor țări în tranziție care nu au încă o economie de piață matură, iar experiența scurtă de funcționare a unui sistem politic democratic este considerată, în multe cazuri, insuficientă. Din acest motiv s-au introdus, spre deosebire de celelalte lărgiri, o serie de criterii extrem de bine definite care trebuie îndeplinite de statele membre, indiferent de rezultatul negocierilor, pentru a putea deveni membre cu drepturi depline ale grupării europene.

În al treilea rând, mai trebuie precizat faptul că țările din Est nu dispun de experiența specifică a participării la grupări integraționiste. Țările care au făcut obiectul extinderilor anterioare aveau deja experiența participării la grupări regionale, cele mai multe fiind foste membre AELS. În acest condiții, implicit, Uniunea Europeană a sugerat țărilor din Est că participarea la grupări integraționiste proprii, anterior integrării în UE ar fi o experiență utilă pentru țările candidate în ceea ce privește beneficiile și constrângerile participării la o grupare integraționistă. Acesta este un alt element de noutate care, deși nu s-a concretizat ca o cerință sau ca o condiție expresă a aderării, arăta îngrijorarea autorităților din UE cu

privire la capacitatea statelor din Estul Europei de a face față cu succes cerințelor participării la o grupare regională aflată într-un stadiu extrem de avansat de integrare economică.

În al patrulea rând, fundamentele acestei lărgiri au fost în mare măsură diferite față de celelalte extinderi, fiind primordial ancorate în sfera deciziei politice. Primul val al lărgirii UE, concretizat prin aderarea Angliei, Irlandei și Danemarcei, a avut la bază în primul rând rațiuni economice, legate de potențialul economic al noilor membri și de diminuarea concurenței dintre aceste state aflate în afara grupării și țările din interiorul UE. Al doilea val s-a concretizat prin aderarea unor țări din Sudul continentului cu un nivel de dezvoltare și potențial economic net inferior UE, a fost determinat în principal de considerații geopolitice legate de atenuarea tensiunilor dintre Spania și Anglia și de întărirea flancului sudic al NATO. Al treilea val de lărgire din 1995 a avut ca rezultat aderarea Austriei, Suediei și Finlandei a fost determinată de rațiuni economice, legate de întărirea forței economice a UE, atenuarea concurenței în interiorul grupării și de nevoia de protecție și de întărire a capacității concurențiale a participanților la grupare față de SUA și Japonia. Al treilea val de lărgire poate fi considerat consecința firească a evoluțiilor înregistrate în Spațiul Economic European (realizat în anii '80 între Uniunea Europeană și AELS, organizație printre ai cărei membri se regăseau și cele trei state).

Conform Tratatului de la Roma nu există limite geografice sau alte restricții care să interzică unui stat participarea la UE, singura condiție pentru a deveni membru UE fiind aceea ca statul candidat să împărtășească valorile europene.

Lărgirea spre Est a generat un număr mare de abordări și opinii variind de la argumente generale de natură economică și politică în sprijinul sau în defavoarea ideii de lărgire până la argumente punctuale legate de îndeplinirea unui număr determinat de criterii de aderare bine definite, nefiind neglijate nici alte alternative pentru țările din Est, cum ar fi reorientarea spre alte grupări (CEFTA, Spațiul Economic European) și organisme, NATO sau Consiliul Europei, ca precondiții, ca un vot de încredere din partea țărilor occidentale sau chiar ca substituenți temporari pentru gruparea europeană. Cea mai mare schimbare de atitudine constă în trecerea de la tratarea Estului Europei ca un întreg, ca un bloc unitar în cadrul economiei procesului de extindere la susținerea ideii de Europa cu mai multe viteze și cu "grade diferite de participare" a statelor membre la grupare. Trecerea de la "Europa cercurilor concentrice", despre care se discuta la începutul anilor '90, la o Europă "a la carte" vehiculată spre sfârșitul deceniului, nu trebuie interpretată ca o abandonare a ideii de "o singură Europă", ci ca mai degrabă ca posibilități sau stadii intermediare de realizare a acesteia. Una dintre schimbările de atitudine cele mai evidente și considerate printre cele mai benefice pentru UE o reprezintă trecerea de la abordarea statelor candidate din Est ca un *grup compact* (pornind de la premisa că împărtășesc valori, istorie, caracteristici economice și politice similare formate de-a lungul timpului și că cei cincizeci de ani de regim comunist le-a imprimat o serie de similitudini care le individualizează net de celelalte state membre ale UE sau de candidații precedenți) la tratarea fiecărui stat ca o individualitate distinctă. Acest abordare, mai complexă, va oferi Uniunii Europene o viziune mult mai realistă care să permită obținerea, în urma procesului de lărgire, preponderent efecte pozitive pentru cei doi parteneri de discuție.

Toate aceste elemente au impus procesului de extindere al UE spre Estul Europei, o dinamică diferită de la o perioadă la alta, de la o țară la alta care surprinde de asemenea schimbările de optică și de abordare, intervenite în anii '90, atât la nivelul fiecărei țări candidate, cât și la nivelul UE. Printre factorii care au influențat viziunea UE asupra extinderii și dinamica procesului, din perspectiva UE trei pot fi considerați esențiali: *gradul de pregătire al țărilor candidate, implicațiile extinderii asupra bugetului comunitar și stadiul avansat de integrare în UE (uniunea economică și monetară)*. Acest ultim element poate fi considerat determinant, în sensul că aderarea țărilor din Est a implicat adoptarea unui volum mare al acquis-ului comunitar cu impact asupra duratei negocierilor și eforturilor candidaților de a implementa prevederile comunitare; totodată dată fiind vulnerabilitatea economică ridicată a țărilor din Est, costurile implicate, asumarea criteriilor de aderare și aderarea

propriu-zisă la UE nu puteau fi acoperite de candidați decât parțial, fiind necesară preluarea unei părți din aceste costuri de către Uniunea Europeană. Elaborarea unei politici adecvate în ceea ce privește extinderea a reprezentat o provocare majoră pentru decidenții comunitari. Inexistența unei politici anterioare în acest domeniu (combinată cu caracterul net diferit al extinderii către Est față de extinderile anterioare) a necesitat un înalt grad de inovare, creativitate și acțiune strategică. În plus, perspectiva unei lărgiri la o asemenea scară fără precedent a pus în discuție întreaga configurație a demersului integraționist european, atât în ceea ce privește structura instituțională, cât și celelalte politici comunitare. Practic, extinderea depinde de trei factori: *pregătirea internă a statelor candidate, pregătirea internă a UE și negocierile de aderare propriu-zise.*

În ceea ce privește procedura aderării, potrivit Tratatului de la Maastricht, pentru a deveni membru al Uniunii, orice stat european poate să adreseze Consiliului o cerere de aderare. După primirea cererii, Consiliul consultă Comisia, cerându-i să își exprime opinia, fundamentată pe analiza profundă a situației țării candidate, precum și pe o evaluare a capacității acesteia de a îndeplini condițiile de stat membru. Opinia Comisiei are rolul de a ajuta Consiliul în luarea hotărârii, precum și modul în care ar trebui să înceapă negocierile de aderare (Birzea, 2001).

Următoarea etapă a procedurii extinderii, o reprezintă începerea negocierilor, caracterizată prin aceea că s-a desfășurat sub forma unei Conferințe Interguvernamentale între statele membre și țara candidată. În sfârșit, faza încheierii negocierilor, presupunea elaborarea unui proiect al Tratatului de Aderare, semnat numai după ce se primește acordul Parlamentului și aprobarea unanimă a Consiliului.

În vederea lărgirii Uniunii Europene, Comisia, în baza hotărârii Consiliului întrunit la Copenhaga în 1993, a elaborat strategia de preaderare a statelor care au solicitat integrarea. Astfel, Consiliul, întrunit la Copenhaga în iunie 1993, a definit criteriile de aderare pentru țările din centrul și estul Europei care doreau să devină membre ale Uniunii Europene, acestea fiind de natură politică, economică și administrativă. Astfel, în plan politic se cerea existența unor instituții stabile, garante ale democrației, statului de drept. Aceasta rezidă în principal în supremația legii, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale cetățenești și recunoașterea societății civile, respectul față de minorități și protejarea lor. Din punct de vedere economic, condițiile fac referire la existența unei economii de piață viabile care să facă față presiunii concurențiale și forțelor pieței UE. De asemenea, se are în vedere capacitatea administrativă a fiecărui stat de a-și asuma obligațiile de membru UE și de a adera la obiectivele uniunii politice, economice și monetare. Strategia de preaderare dispunea de trei principale dimensiuni juridice:

1. Acordul European,
2. Cartea Alba și Dialogul structurat care are în principal două obiective interdependente și reciproce, Parteneriatele de aderare și Programele comunitare,
3. Acquis-ul comunitar.

Acordul European a intrat în vigoare în luna iunie 1995 și prevedea constituirea Consiliului de Asocieri bazat pe întâlniri bilaterale între UE și fiecare din țările asociate.

Cartea Albă este un document elaborat de Comisie în anul 1995 prin care sunt stabilite legile privind piața internă și care țările candidate trebuia să le transpună în dreptul național și să le aplice în adoptarea acquis-ului comunitar.

Dialogul structurat reprezintă o procedură a UE relativă la abordarea potențialilor membri și constă în posibilitatea implicării acestora în activitatea Uniunii, mai înainte de începerea negocierilor.

Prin Parteneriatul de aderare se avea în vedere cooperarea între UE și fiecare țară candidată în domeniile considerate prioritare. Fiecare parteneriat de aderare se va prezenta sub forma unei decizii a Comisiei. Decizia este luată, cu considerarea opiniei elaborate de Comisie la cererea Consiliului și opiniilor Comitetelor de conducere angrenate în acordarea asistenței, după consultarea respectivei țări candidate.

Programele comunitare, presupun participarea țărilor candidate la diferite acțiuni de asistență în variate domenii prioritare în scopul de a se familiariza cu politicile și procedurile UE. Aici se are în vedere mobilizarea tuturor resurselor de care dispune Comunitatea pentru pregătirea țărilor candidate în vederea aderării. Acordarea de asistență, pe baza unor acorduri anuale de finanțare, este condiționată de atingerea obiectivelor stabilite prin Programul Național de Aderare și de progresele înregistrate de fiecare stat candidat, apreciate în baza unor mecanisme adecvate de evaluare și dialogului permanent.

Acquis-ul comunitar desemnează corpusul legislativ al UE dobândit în cursul timpului. Termenul este de origine franceza – “acquis communautaire” și se traduce prin sintagma “ceea ce s-a dobândit” în decursul timpului, făcând-se referire aici la corpusul legislativ al UE. Este vorba așadar de totalitatea normelor juridice ce reglementează activitatea instituțiilor UE, precum și acțiunile și politicile comunitare, care constau în:

- principiile, normele și obiectivele politice cuprinse în Tratatul originar al Comunităților Europene - CECA, CEE, CEEA - și în cele ulterioare - Actul Unic European, Tratatul de la Maastricht, Tratatul de la Amsterdam și Tratatul de la Nisa;
- Legislația adoptată de către instituțiile UE pentru punerea în practică a prevederilor Tratatelor - Regulamente, Directive, Decizii, Opinii și Recomandări; alte acte adoptate în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comună – PESC - și a cooperării din domeniul Justiției și Afacerilor Interne – JAI;
- Acordurile internaționale la care CE este parte , precum și cele încheiate între statele membre ale UE cu referire la activitatea acesteia.

Prin sintagma „însușirea acquis-ului comunitar”, se au în vedere trei dimensiuni esențiale:

1. armonizarea legislației naționale cu cea a UE;
2. adaptarea societății, structurilor și mecanismelor administrației publice în mod corespunzător celor ale UE;
3. capacitatea administrativă și juridică de implementare a acquis-ului comunitar, adică acea capacitate a fiecărui stat de a aloca resurse materiale, financiare și resurse umane în vederea implementării acquis-ului comunitar.

Dat fiind stadiul avansat de integrare atins la nivelul Uniunii Europene (uniune economică și monetară), transformările în adoptarea politicilor economice sunt evidente la nivelul statele membre (Popescu, 1999). În esență aceste transformări sunt rezultatul transferului de competențe decizionale în domeniul politicilor sectoriale de la nivelul statului candidat, la nivel supranațional (al organismelor comunitare), factorul „european” devenind într-o măsură din ce în ce mai mare parte din logica procesului de *policy making* la nivelul statelor participante. Adoptarea unor politici economice în care factorul „european” devine dominant înseamnă, în esență, reducerea gradelor de libertate (introducerea unor restricții), justificată de urmărirea interesului comun „european”, în formularea și implementarea politicilor economice (Diaconescu, 2002). Altfel spus, participarea la Uniunea Europeană presupune, pentru statele candidate, acceptarea unor condiționalități externe în construcția politicilor economice.

Instrumentul principal al europeanizării, în cazul statelor candidate, este cel al condiționalităților europene impuse pentru aderarea la UE, aceste condiționalități fiind vizibile, în primul rând sub forma criteriilor de aderare. Aderarea statelor candidate, este condiționată de respectarea elementelor de condiționalitate impuse prin cele patru criterii de aderare:

- criteriul politic - garantarea statului de drept;
- criteriul economic - existența unei economii de piață funcționale care să permită statului candidat să facă față presiunilor concurențiale și forțelor pieței în cadrul UE;
- criteriul juridic - însușirea acquis-ului comunitar în vigoare la momentul aderării;
- criteriul administrativ – asigurarea stabilității instituțiilor și a capacității de a-și asuma obligațiile derivate din calitatea de membru al Uniunii Europene.

Condiționalitatea europeană reprezintă, în esență, un aranjament instituțional, o normă, un standard de comportament care permite realizarea conexiunii între beneficiile apartenenței la o grupare economică regională, de tipul UE, cu respectarea exigențelor și principiilor impuse de calitatea de membru.

Condiționalitățile europene induc transformări de ordin instituțional și în ceea ce privește conținutul politicilor economice la nivelul statelor candidate în măsura în care între normele, cadrul de adoptare și conținutul al politicilor la nivel național și cadrul european există neconcordanțe. Aceste ajustări presupuneau costuri pentru țările candidate iar beneficiile derivate din aderarea la UE puteau fi evidențiate și maximizate numai în măsura în care exista un grad ridicat de compatibilitate/convergență între politicile și cadrul instituțional de adoptare a acestor politici la nivel național, pe de o parte, și politicile și modelul instituțional european de adoptare a acestor politici, pe de altă parte.

Condiționalitățile europene cuprinse în criteriile de aderare de la Copenhaga constituie un vector important în asigurarea acestei convergențe.

Condiționalitățile europene ale aderării și implicațiilor lor în termeni de gestionare a extinderii trebuie analizate nu numai după momentul dobândirii de către țara candidată a statutului de membru al Uniunii Europene, ci și anterior aderării. O astfel de abordare este justificată deoarece analiza perioadei de tranziție în statele candidate, relevă faptul că politicile economice, redefinirile de ordin instituțional și toate obiectivele strategice ale guvernelor țărilor respective au avut ca determinant unic aderarea la UE, ceea ce în plan concret a presupus eforturi susținute pentru respectarea condiționalităților europene cuprinse în criteriile de la Copenhaga.

Unul dintre cele mai importante elemente (formale) de condiționalitate europeană, cu implicații evidente în termeni de gestionare a extinderii, este cel exprimat prin criteriul juridic, respectiv asumarea acquis-ului comunitar relevant în adoptarea politicilor sectoriale și cu implicații asupra competitivității firmelor românești. Concentrarea asupra acestui criteriu – pe lângă cel economic - este justificată prin prisma următoarelor elemente:

- adoptarea acquis-ului comunitar presupune adoptarea normelor și obiectivelor ca și a modelului instituțional al UE de elaborare a politicilor sectoriale, factorul european prevalând asupra elementelor naționale;
- adoptarea acquis-ului comunitar presupune nu numai transpunerea în legislația autohtonă a reglementărilor europene, ci și implementarea lor și este un demers ce a trebuit să fie realizat realizat, în principiu, anterior aderării propriu-zise la UE, ceea ce implică faptul că aderarea la UE va genera costuri și beneficii, atât ante cât și post aderare;
- acquis-ul comunitar cuprinde norme care au impact asupra competitivității firmelor autohtone, creând noi condiții de desfășurare a activității acestora.

Existența și stabilitatea instituțiilor democratice ale statului de drept, asigurarea premiselor administrative necesare creării unei economii de piață funcționale, competitive etc. constituie elemente definitorii ale tranziției; transformări induse de urmărirea acestor imperative ar fi existat și în absența aderării la Uniunea Europeană, diferența constă în orizontul de timp alocat pentru realizarea lor. În ceea ce privește criteriul juridic, adoptarea acquis-ului comunitar, acesta are un impact direct și evident deoarece impune prioritățile, obiectivele conținutul și un cadru instituțional uniform de adoptare și implementare a politicilor economice naționale, interesul și modelul comunitar prevalând în această ecuație.

Este evident că ajustările în plan instituțional, economic și social induse de adoptarea normelor comunitare și a politicilor comunitare sunt generatoare de costuri (Commelin, 1998). Ținând cont de maniera în care sunt formulate criteriile de aderare, respectiv cel administrativ (capacitatea statului candidat de a face față obligațiilor de membru al UE) și de modul de derulare al negocierilor de aderare (care se poartă asupra eventualelor perioade de tranziție, după aderarea propriu-zisă, alocate pentru implementarea acquis-ului

comunitar), cea mai mare parte a costurilor legate de îndeplinirea a criteriilor de la Copenhaga s-au concentrat în perioada de preaderare.

Din punct de vedere al gestionării extinderii spre est, principalele categorii de costuri legate în mod direct de aderarea la Uniunea Europeană pot fi grupate astfel:

1. costuri de adoptare a normelor și politicilor europene (acquis-ul comunitar), fiind incluse în această categorie: costurile generate de crearea sau modificarea cadrului instituțional de aplicare a acestora, costurile de formare a resurselor umane din aceste structuri, costurile legate de asumarea obiectivelor comunitare de politică economică (care, în funcție de caracteristicile domeniului și/sau perioada de timp pot implica costuri ridicate pe perioade scurte de timp, evidente fiind în domeniile în care prioritățile pe termen scurt ale celor doi parteneri, țara candidată și UE, diferă) etc. Cea mai mare parte a acestor costuri s-au concentrat în perioada anterioară aderării propriu-zise.

2. costuri legate de respectarea și implementarea standardelor definite de normele și politicile europene – se încearcă cuantificarea eforturilor necesare pentru respectarea prevederilor comunitare în domeniile care fac obiectul acquis-ului comunitar. Aceste costuri pot apărea atât la nivelul instituțional (al autorităților publice), cât și la nivel microeconomic. În această categorie se includ costuri în domenii specifice cum ar fi: modernizarea infrastructurii de transport, standarde de muncă și protecție socială, protecția consumatorilor, standarde de calitate, standarde de mediu etc. Tot în această categorie se includ și costurile derivate din procesele de liberalizare a circulației mărfurilor, serviciilor, persoanelor și capitalurilor. Repartizarea în timp (ante și post aderare) a acestor costuri este dificil de realizat, dat fiind faptul că materializarea lor se va produce după adoptarea și implementarea propriu-zisă a unui standard european și că implementarea acestor norme se află în stadii diferite în funcție de domeniul analizat .

3. costuri legate de asumarea statutului de membru al Uniunii Europene. Aceste costuri se materializează în perioada post-aderare și includ contribuțiile la bugetul comunitar, participarea la instituțiile comunitare etc. O mică parte din aceste costuri, ca volum, s-a evidențiat și anterior aderării propriu-zise și se compune din contribuțiile țării candidate, sub formă de cofinanțare, la programele Uniunii Europene la care participa .

4. costuri legate de modernizarea economiei țării candidate. Costurile cuprinse în această categorie sunt legate direct de modernizarea capacităților productive, de creșterea competitivității produselor și serviciilor pentru a face față presiunilor concurențiale din Uniunea Europeană. Cea mai mare parte a acestor costuri este poziționată, în timp, anterior momentului aderării. În această categorie de costuri se includ costurile strict legate de modernizarea capacităților de producție din sectoarele economiei (creșterea nivelului tehnologic, creșterea calității produselor și serviciilor realizate etc.) nefiind incluse și costurile de modernizare a echipamentelor de producție pentru a asigura respectarea standardelor de producție, de mediu, de siguranță etc. impuse de Uniunea Europeană.

Cea mai mare parte a costurilor derivă din diferențele existente între structurile instituționale, prioritățile și conținutul politicilor economice la nivelul țărilor candidate, pe de o parte, și elementele definitorii ale modelului comunitar, pe de altă parte. Aderarea la UE implică adoptarea acestui model și înlocuirea celui național și, implicit, costuri aferente de adoptare/asigurare a compatibilității/convergenței în acest sens. De asemenea, în perspectivă sectorială, cea mai mare parte a costurilor derivă din nivelul redus de dezvoltare a unor sectoare comparative cu cele din UE, ceea ce face ca adoptarea acquis-ului comunitar să afecteze serios competitivitatea de preț a sectoarelor în cauză și să ridice costurile alinierii și prin dispariția anumitor firme sau domenii de activitate care nu pot susține financiar transpunerea acquis-ului comunitar.

Cuantificarea gestionării extinderii țărilor est europene la Uniunea Europeană este un demers dificil, datorită dinamicii ridicate a transformărilor economice, politice și sociale la care este supusă Uniunea Europeană. Este oricând posibilă modificarea anumitor politici

economice, a mecanismelor de implementare sau a obiectivelor acestor politici în Uniunea Europeană, de natură să creeze presiuni pentru astfel de ajustări.

Totodată, imperativul aderării la Uniunea Europeană, și implicit respectarea condiționalităților impuse, au avut un efect benefic în sensul accelerării reformelor economice și adoptării măsurilor necesare pentru creșterea economică și creșterea competitivității firmelor autohtone.

Din celălalt punct de vedere al gestionării extinderii, și anume al principalelor beneficii ale aderării țărilor candidate la Uniunea Europeană, acestea pot fi clasificate astfel:

1. *suplimentarea și diversificarea resurselor financiare* Statutul de membru al Uniunii Europene asigură accesul la fondurile structurale și la fondurile de coeziune. O parte din aceste beneficii poate fi evidențiată și anterior momentului aderării și surprinde cuantumul și efectele pozitive ale intrărilor de fonduri prin intermediul instrumentelor financiare de preaderare și a altor instrumente și programe dezvoltate de UE pentru țările candidate.

2. *beneficii derivate din statutul de membru*. Aceste beneficii au apărut după aderarea la UE și sunt derivate din participarea la piața unică, la uniunea economică și monetară, o mai bună susținere a intereselor naționale prin participarea la instituțiile UE etc.

3. *accelerarea reformelor și susținerea tranziției prin furnizarea elementelor de bază pentru definirea politicilor economice naționale*. Trecerea de la regimul economiei de comandă la economia de piață nu are precedent istoric. În aceste condiții, pe toată perioada de tranziție, până la aderare, UE a furnizat țărilor est europene un model de elaborare a politicilor sale economice (date fiind criteriile de aderare și dorința de integrare în UE, aceasta a însemnat, în cele mai multe cazuri, chiar preluarea obiectivelor și politicilor comunitare respective în ansamblul lor sau copierea politicilor anumitor state membre, în măsura în care politica respectivă nu este comunitară). Aceste beneficii sunt dificil de estimat și pot îmbrăca forma scurtării perioadei de tranziție.

Gestionării extinderii și aderării la Uniunea Europeană pot fi exprimate și sub forma implicațiilor bugetare. Efectele asupra bugetului sunt evidente la următoarele capitole: contribuții către bugetul comunitar, PAC și fonduri structurale (politică regională).

Integrarea reprezintă și atingerea țintelor de convergență socio-economică, ținte definite și actualizate periodic conform imperativelor momentului istoric (Suian, 1997). Din punct de vedere al modelării, convergența se definește printr-un set de indicatori aleși ca reflectând acele criterii care se află dincolo de cerința de convergență. Definirea concretă a acestor criterii diferă însă, nu numai de la un moment la altul, dar și de la un caz la altul.

Din punct de vedere metodologic, apare ca dificilă distincția clară între efectele integrării și cele ale procesului de tranziție. Pe de altă parte, din punct de vedere al gestionării extinderii dihotomia câștigător/perdant este relativă.

Concluzii

În ceea ce privește gestionarea cu succes a extinderii spre est, dincolo de aspectele politice, instituționale, culturale sau sentimental-istorice care ar putea constitui motivații pro sau contra extinderii către Est a UE, aspectul economic este cel care a alimentat permanent dorința de unificare a întregii Europe, pentru a atinge obiectivul fundamental de a deveni cea mai puternică economie a lumii și cea mai mare piață de consum unitară, după cum tot aspectele de natură economică s-au transformat de multe ori în bariere ridicate în fața ideii de largire, datorită situației de sub-dezvoltare relativă a noului val de state candidate în raport cu nivelul mediu economic al UE.

Extinderea UE către estul Europei din 2004 nu este fără precedent din acest punct de vedere, deoarece ea implică integrarea în UE a unei populații suplimentare de 21% din actuala populație a UE, perfect comparabilă cu etapa 1980 de extindere către Sud, atunci când populația UE a crescut cu 22%. Este adevărat ca standardul relativ de trai al grupării de 10 state care a aderat în mai 2004 și al celorlalte două din 2007 este chiar mai

scăzut decât a fost cel al grupării sudice în 1980, dar ceea ce face ca acest proces de lărgire să apară mai riscant din punct de vedere al posibilelor costuri este gradul redus de dezvoltare comparativă al structurilor economiei de piață și nivelul de cunoștințe redus al resursei umane în sfera relațiilor sistemice organizaționale care se stabilesc în cadrul unei economii de acest tip.

Decizia lărgirii spre Est se constituie ca un mesaj al speranței și al păcii pentru Europa, deoarece, aderarea statelor est europene la Uniunea Europeană are semnificații importante, atât pentru Uniune cât și pentru țările candidate sau care deja au aderat. Capacitatea Uniunii de a asimila noi state membre, menținând în același timp ritmul integrării europene, constituie de asemenea un considerent esențial ce corespunde atât interesului său cât și al țărilor candidate.

Bibliografie

- Bîrzea, C., 2001, *Politicile și instituțiile Uniunii Europene*, București, Editura Corint;
- Commelin, B., 1998, *Europa Economică*, București, Editura Institutului European;
- Diaconescu, M., 2002, *Economie Europeană*, București, Editura Economică;
- Dumitru, M., (coordonator), 2001, *Economia integrării europene*, București, Editura ASE;
- Matei, V., 2002, *România și Uniunea Europeană – perspective ale integrării*, București Editura Eficient;
- Matei, V., 2004, *Finanțe Internaționale*, Craiova, Editura Universitaria;
- Popescu, D., 1999, *Integrarea euroatlantică și dezvoltarea economică*, București, Editura Economică;
- Suian, P., 1997, *Integrarea vest-europeană*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

STRATEGIC DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF MOLDOVA

ANTOCI NATALIA

Senior Lecturer

Chair of International Economic Relations, IRIM,
antocinatalia57@gmail.com

Abstract: This research analyses the way Republic of Moldova adjusts its economic interests to the requirements of global and European economy. The author tackles the trends of foreign trade, the issues of attracting foreign investments and preferential strategies of economic accession of Republic of Moldova to the world economy. It looks into how Republic of Moldova searches for means of adjusting its economic interests to the global and European economic standards. As well, the author discusses the mechanism and impacts of enlargement of the process of European integration and cooperation as a perspective of economic development due to globalization.

Keywords: foreign economic activity, international trade, economic cooperation, export, import, integration.

The foreign economic activity plays a decisive role in the successful development of national economies [3]. One of the characteristic features of the current economy is its dependence on its participation in international economic exchanges, although the factors of internal development continue to be to be decisive. External factors are integral part of foreign economic relations and they are numerous, complex and contradictory. Mostly these external factors constitute the basis of development of companies, sectors or countries, but as well of the poverty, economic downgrading of some regions of the world and an evidence of their impact is the global economic and financial crisis on the economy of all countries in the world.

Unquestionably, a dominant characteristic of this beginning of the millennium is the increasing integration of interdependences on a planetary scale. An economy of a country cannot exist and be viable than within and in connection with the economies of other countries. The world economy bases on a comprehensive system of international economic interdependence. Under this system of networks, interests and problems of national economies intertwine and only because those links and relationships they may exist and progress.

The transition towards the market economy in Moldova has conditioned its openness to the world, including the cancellation of restrictions in the field of foreign economic activity. Liberalization of foreign trade entered almost all sequences of an economic reform - conceived theoretically or applied in practice - as one of the first steps. Liberalization of the international movement of goods, capitals, services, persons, labor and technologies leads to the disappearance of trade borders but not yet of national borders. After Moldova obtained its independence, its trade relations with different countries were widely expanding with a strong geographic reorientation of these relations. However, it should be noted that the situation of Moldova's foreign trade is particularly critical. Throughout the entire period of transition, the trade balance was negative and recently it has reached an extremely high level.

The evolution of Moldova's external relations began when Moldova declared its independence on August 27, 1991. Respectively, the Ministry of Foreign Affairs and

European Integration is the central body of public administration empowered to promote and realize the foreign state policy. Moldova is a member of several international organizations such as the Council of Europe, World Trade Organisation, Partnership for Peace, Organization for Security and Cooperation in Europe, International Monetary Fund, World Bank, European Bank for Reconstruction and Development, International Francophone Organization, Process of Cooperation in Southeast Europe, etc. [5].

According to the concept of sustainable development of a society, trade has a strategic importance for the balanced and sustainable development of economic and social systems of any country.

The economy of any country, irrespective of its size and level of development, has connection with the outside world through the mechanism of foreign trade in goods and services. The level of exports and imports has an impact on domestic prices, exchange rate, percentage rates, the volume of total demand and GDP, and, therefore, on the overall macroeconomic balance.

In this context, the country's ability to ensure its "economic sovereignty" can be assessed from the point of view of its achievements with regard to external trade in goods and services (hereinafter – international trade). The last one being part of a complex socio-economic and political relations is sensitive and is determined by many direct and indirect impact factors, without which it is impossible to create a real picture.

International trade is beneficial-even if not equally –to all countries participating in commercial exchanges. It allows to countries that specialize themselves in producing a more narrow range of goods to utilize plentifully the cheap resources and benefit from the advantages linked to economies of scale. The benefits of international trade is not limited only to the exchange of goods and services. There are benefits as well due to the compensation arising from flows of goods, services, labor and capital, the latter one representing current exchange of goods for future goods.

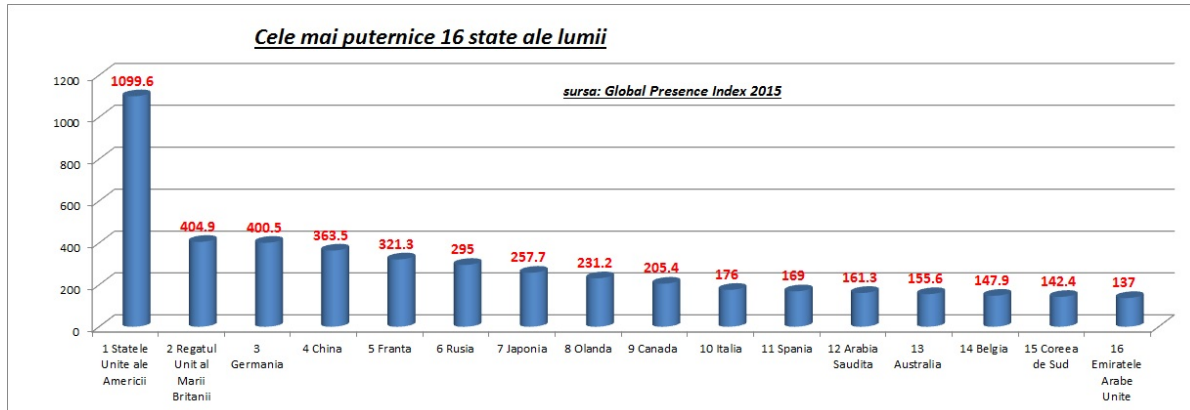
Foreign trade is important for many reasons for Republic of Moldova, especially considering the relatively narrow local market and that the basis of domestic raw materials and energy resources is insufficient to cover the country's needs – for intermediate consumption(e.g. production of goods and services)and for the final one (e.g. household consumption, public and private administration). This thing causes a high level of dependence on imports. The composition of foreign trade is an important factor able to influence directly and indirectly not only the general level of economic development, but also the quality of life of its citizens.

Foreign trade plays a major role in ensuring national economy with raw materials, fuel and energy, efficient use of labor, comprehensive and intensive utilization of its production capacity and increases the technical level and quality of domestic goods as a prerequisite for increasing the competitiveness of the supply of domestic goods for foreign markets. The essential role of trade as a factor of progress leaves its mark on all sides of social life, from economy to politics and culture [4].

The economic reforms in Moldova and its indispensable composition - liberalization of foreign trade - have defined the key global changes in trade and economic relations with other countries. During the process of performing changes, Moldova the main selected routes in its trade policy based on recognized criteria and objectives.

The EU trade policy must be seen in the context of two current realities: the importance of the EU as a global major actor and how globalization contributes to the changing international environment. The EU is the largest economy in the world, the largest exporter and importer, the main investor and beneficiary of foreign investments and the biggest aid donor. Although the EU comprises only 7% of the world population, it has more than a quarter of the world's wealth, measured by the gross domestic product (GDP) as the total value of goods and services produced [6].

The European single market allows the free movement of goods, services, people and capitals and is the key element that allows to the EU to create jobs through trade with other countries and regions. The European Union is the organization in charge of single market and not the EU's national governments. As well, the EU manages trade relations with the world. Through this organization, its Member States speak with one voice in international negotiations and therefore holding a considerably higher influence than if, it would hold it separately. The European Union is an economic and politically active actor with regional and global interests and responsibilities that increase.

Figure 1 The most developed countries in the world

Source: http://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-cele-mai-puternice-10-tari-din-lume-raport.htm

The ranking done is calculated complexly, taking into account the country's economic presence in military operations, migration flows, and indicators on tourism, ICT development and many other criteria. Finally, each indicator is weighted and the result is a higher overall indicator according to which the Spanish Elcano Royal Institute publishes the annual ranking of the most powerful states. In the 2015 edition, US, UK and Germany occupy the first three places. China is in fourth place, and the Russians are ranked in sixth place. US is far away from the next ranked country as it was the leader for a long time according economic, military, technological and foreign affairs criteria. The UK has been a global superpower for a long time by controlling, due to its colonies, nearly a quarter of the planet's terrestrial surface. Placed among the top seven economies in the world by size of its GDP, the UK continues to exercise influence through his position as a leader of the Commonwealth. The UK is also the sixth state in the ranking based on its military spending. Germany is as well very well known for its strong economy (fourth in the world), but also for its technological and innovation policies. The German state also has a strong military presence in the world and along with China is the world's largest exporters. China continues to expand its sphere of influence in the world, doubling its economic and military power. Although it has areas that are well below the US' level (e.g. energy security, technological development, foreign affairs), the analysts estimate that around 2030 China could become a world leader. France is the nation with a high standard of life that is heavily involved in international issues. Although France is ranked quite low on energy security, its position as a permanent member of UN Security Council improves its position in the world diplomacy [9].

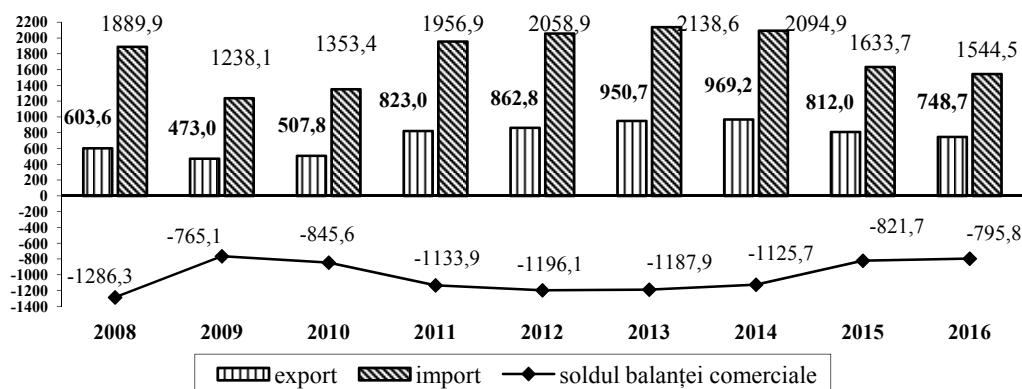
During the first semester of 2016 the Moldovan economy continued to be influenced by a number of factors, both internal and external like the following ones: mutual sanctions between the Russian Federation and European Union, restrictions imposed by authorities of Russian Federation on the import of wine and some agricultural products from Moldova, recession from Russia, crisis in Ukraine, problems in the banking sector, reduction of remittances of individuals from abroad, summer drought of 2015, etc. As a result, some volumes of goods and services production have decreased. The rigid monetary policy of the National Bank of Moldova (NBM) has led to lower inflation and depreciation of the national currency, but at the same time, rising interest rates on loans.

Gross domestic product (GDP) grew insignificantly. Gross domestic product in the first quarter of 2016 totalled 27.1 billion lei. It increased compared to the same period of 2015 by 0.8% (in comparable prices). The most significant influence on GDP growth was the gross value added in wholesale and retail trade - by 0.5 percentage points, mining and manufacturing industry and information and communications industry – by 0.3 percentage points each, agriculture and professional scientific and technical activities – by 0.2 percentage points each.

Dependence of the national economy of exterior factors remains high. According to preliminary data on balance of payments for the first quarter of 2016, the current account deficit was 7.8% of GDP (in the first quarter of 2015 - 10.5%), transfers of individuals (compensation for work and personal transfers) - 23.2% (25.1%), net accumulation of liabilities from foreign direct investments - 3.3% (10.7%), the negative balance of goods and services - 31% (34.7%).

Exports and imports decreased. In January-May of 2016, exports fell by 7.8% and imports by 5.5%. The negative balance of trade amounted to 795.8 mln. USD dollars, compared to 821.7 mln. USD dollars in January-May 2015. The degree of coverage of imports by exports was 48.5%, being 1.2 percentage points lower than in January-May 2015.

Development of foreign trade in the first 5 months of 2016 was influenced by the external situation, particularly the geopolitical situation in the region, lowering global prices for food and energy, trade restrictions imposed by the Russian Federation and the weakening of national currency. Therefore, exports decreased by 7.8% (in nominal terms) and imports by 5.5%. In absolute terms, exports of goods in January-May of 2016 amounted to 748.7 million USD dollars or 63.3 mil. USD less compared to January-May of 2015, while imports amounted to 1544.5 million USD dollars, respectively 89.2 mil. USD less [8].

Figure 2 Exports, imports and trade balance in January-May 2008-2016, in mln. Dollars
Source: National Bureau of Statistics

The gap in exports and imports resulted in January-May 2016 trade deficit of 795.8 million USD, 25.9 million USD (-3.2%) lower than that registered in January -May 2015. In the structure of trade balance the negative balance prevails, especially in oil, petroleum products and related products (15.3%), gas and industrial products from natural gas (15% of total), yarns, fabrics, textiles (9%), road vehicles (8.7%), other materials and chemicals (7.4%), medicinal and pharmaceutical products (6%), machinery specialized for particular industries (5.1%), other manufactured articles (5.1%), iron and steel (4.5%), fabricated metal products (3.8%), materials processed plastics (3.6%), paper and articles of paper pulp (3.4%), mineral or chemical fertilizers (3.1%), machinery, general industrial applications (3.6%), non-metallic mineral products (2.9%), and telecommunications apparatus and equipment for recording and reproduction of sound and pictures (2.9%), ferrous metals (2.5%), those goods are intended both for household consumption, as for supply inputs of business sector.

However, there was a positive balance in clothing and accessories goods (representing 7.5% of the total balance), oilseeds (7%), beverages (5.3%), furniture and its spare parts (4.1 %),

vegetables and fruits (2.8%), fixed crude, refined or fractionated vegetable fats and oils (2.5%), etc.

In the framework of external trade by group of countries, the trade balance resulted in a deficit of 278 mln. USD with the European Union countries, 254.6 mln. US dollars with the CIS countries and 263.2 mln. US dollars with other countries. Among the biggest traditional trade partners, the biggest negative balances were registered with Russian Federation (147.8 mln. USD), China (133 mln. USD), Ukraine (121.8 mln. USD), Turkey (82.7 mln. USD), Germany (73.9 mln. USD), Italy (36.8 mln. USD), Hungary (28.8 mil. dollars), France (24 mln. USD), Austria (20, 9 mln. USD), Spain (20.7 mln. USD), Poland (20.2 mln. USD), USA (18.2 mln. USD), Romania (16.4 mln. USD), etc. However, there were positive trade balances with the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, where goods exported amounted to 22.8 mln. USD dollars more than goods imported, Iraq - 21.7 mln. USD, Belarus - 8.8 mln. USD, Lebanon - 5.9 million. USD, Georgia - 4,5 mln. USD, Syria - 3.3 mil. USD, Switzerland - 3 mil. USD, etc.

Degree of coverage of imports by exports in January-May 2016 constituted 48,5%, compared to 49,7% registered in January-May 2015.

Table 1 Dynamics of trade exchanges

	January- May 2015			January- May 2016		
	mln. USD Dollars	structure, %	in % compared to 2014	mln. USD Dollars	structure, %	in % compared to 2015
Export – total	812,0	100	83,8	748,7	100	92,2
Including in:						
(EU's countries -28)	524,2	64,5	100,4	470,3	62,8	89,7
CIS countries	182,4	22,5	59,2	153,4	20,5	84,1
Other countries	105,4	13,0	75,8	125,0	16,7	118,6
Import – total	1633,6	100	78,0	1544,5	100	94,5
Including from:						
(Eu's countries -28)	778,5	47,6	76,9	748,3	48,5	96,1
CIS countries	435,6	26,7	74,4	408,0	26,4	93,7
Other countries	419,6	25,7	84,3	388,2	25,1	92,5
Trade balance	-821,7	x	73,0	-795,8	x	96,8
Degree of coverage of imports by exports	49,7%	x	3,4 p. p.	48,5%	x	-1,2 p. p.

Source: National Bureau of Statistics

Exports by destination. In current January-May, exports to European Union countries decreased by 53.9 mil. USD (-10.3%), to CIS countries by 29 mln. USD (-15.9%), but they increased to other countries - by 19.6 mln. USD (+ 18.6%), respectively.

Exports by commodity groups. The analysis of evolution of exports of goods in January-May 2016 compared to the same period of 2015, shows reduced deliveries in most commodity groups: vegetables and fruit - by 34.7 mln. USD, oilseeds – by 20.1 mln. USD, cereals and cereal preparations - by 14.8 mln. USD, fixed vegetable fats and oils - 14.6 mln. USD, medicinal and pharmaceutical products - by 13.2 mln. USD electrical machinery and apparatus and parts thereof - by 5.3 mln. USD, metal ores and scrap metals - by 4 mln. USD, sugar, sugar preparations, honey - by 3.8 mil. USD, foodstuffs (excluding unmilled cereals) - by 3.1 mil. USD and other miscellaneous manufactured articles – by 3 mln. USD, etc. At the same time, they were marked increases in exports of yarn, fabrics, and textiles - 13.1 mln. USD, furniture and parts thereof - 10.8 mln. USD, clothing and accessories - by 8.5 mln. USD, organic chemicals – by 5 mln. USD, drinks – by 5 mln. USD, road vehicles – by 4.9 mln. USD, fabricated metal products - by 4.7 mln. USD, processed rubber – by 3.7 mln. USD, etc.

Domestic exports of goods in January-May 2016 amounted to 476.5 mln. USD dollars, accounting for 63.6% of total exports and they decreased by 14% compared to the same period in 2015 [8].

Currently, it is obvious that due to globalization and regionalization of the world economy, the efficiency and competitiveness of national economies can only be ensured by international institutional cooperation and integration of market infrastructure, which would ensure the flow and influence of flows of capital, technology, information, etc. In a global market environment, the outwards opening, standards harmonization and convergence of national economies can create the necessary synergy to address the challenges of globalization. If previously the formation of centralized nation states in Europe was based on the idea of consolidation (integration of nations), today they are faced with another situation - strengthening of regional integration (internationalization), especially based on economic criteria.

In these circumstances, the repetition of the process of formation of new statehood based on old concepts does not any practical support [4]. Thus, in the context of globalization, Moldova has no choice but to adjust to a strong economic regional structure, especially when the investments for this process come from outside. Therefore, we consider European integration not only as a mean to stimulate economic growth but also as a catalyst for development in the context of the increasing challenges of globalization in terms of increased international competitiveness and value added of full comparative advantage.

By comparative advantages we understand cheap but qualified labor, natural, geographic and infrastructure factors. Moldova has transport and communications routes that link trade routes between East and West. If the national advantages are created by nature and usually are static and not reproducible then the competition factors, at contrary, they are dynamic and changeable as they relate directly to investment and innovation resources, conjuncture of the market, scientific and technical discoveries and their implementation in production. Thus, the antitrust state policy, support to a competitive environment, protection of economic interests of the country in the elaboration process of foreign policy have an important role. National Bank's experts mention relatively safer parts of Moldova, such as the scientific potential, quality of engineers, and existence of technological networks, which connect different businesses in a unique production complex. The relatively weak parts are the following ones: weak competition at regional level, weak consumer orientation (including marketing), and poor quality of production processes [1].

The integration process is an important factor for stimulating economic growth as a process to create conditions and mechanisms to increase the efficiency of operation of the Moldovan economy at the expense of convergence, collaboration and reasonable implementation mechanisms and instruments of the European Union. The process of integration of Republic of Moldova into the European Union allows, on the one hand, to increase the dynamism and sustainability of the economic system of the country, on the other hand, to implement a new model of economic growth based on EU Member States.

Moldova's integration in the European Union implies that our country will enjoy political and economic recognition and will have a high political level, economic maturity, development and stability. After joining the EU, Moldova will become a country with an open economy. In these circumstances, it would quickly liberalize the movement of people, goods, capital, ideas, and increase competition. The competition is the vector of labor migration, which will be oriented towards countries with a standard of living higher than local.

In the case of economic and trade integration with the EU, Moldova remains free to determine its commercial policy to other trading partners (obviously, in accordance with its commitments as a WTO member) [1]. This means, among other things, that Moldova will be free to negotiate a free trade agreement with the custom union between Russia, Belarus and Kazakhstan, or with any other country in the world. This is fully in line with the objectives of Moldova's economic and development imperatives. So far, economic integration with the EU

has already brought some results that are truly spectacular, for example, foreign direct investment from the EU in Moldova's economy have helped the country to discover its strong competitive advantages in economic sectors completely new to it, such as the production of auto spare parts. It is equally important for the long-term development of Moldova, which is poor in natural resources, and creates a favorable investment and business climate. The clean and predictable investment climate combined with better-trained human capital is extremely important for Moldova to progress not only in economic but also social and even democratic sphere. Direct financial and technical support offered by EU to the Republic of Moldova is a prerequisite for Moldova to depart its oppressive business climate and adopt an investment climate in accordance with the expectations of modern business culture.

For the Republic of Moldova's trade relations with the EU, the optimal model is that one that involves the modernization strategy of development based on democratic liberalization in conjunction with rational protectionism, which would provide the necessary competitive environment that would be enough to stimulate an accelerated development. At the same time, in Moldova's relations with the EU, there is the issue of ensuring the unification of Moldova to deepen its partnership with the EU and its European integration.

We believe that the harmonization of the mechanisms of economic growth in the EU and Moldova should include replacement of organizational and economic institutions and mechanisms in line with European practice, active implementation of advanced technologies borrowed for upgrading and developing infrastructure, creating the foundation for the development of its advanced innovations.

In international experience, more often we see countries participation in several regional economic integration agreements. If Moldova signs the asymmetrical or symmetrical free trade agreements, this thing will be carried out relatively simple, given the freedom reserved to partners to develop and promote independent trade policies. However, the combination of these partnerships becomes more difficult since the agreement must be agreed by all members.

The Free Trade Agreement (FTA) with the EU was signed to expand and diversify Moldova's external economic relations, but also to facilitate investment, given that the EU provides over 60% of capital goods in our country. However, Moldova has signed Free Trade Agreement also with CIS region to strengthen its trade relations in the region.

Both Free Trade Agreements allow Moldova's participation in other free trade areas and none of them provides for the creation of more restrictive trade barriers against third parties. In this context, Moldova can simultaneously carry out foreign economic activities in both FTAs. Similarly, it should be noted that the participation of a state in several FTAs is a normal situation, and examples of such countries are multiple.

However, some provisions of the Free Trade Agreement with CIS area, such as Annex 6, create discriminatory conditions against Moldova. Thus, the states of the Custom Union (CU) may introduce customs duties towards other CIS countries that create FTAs with third parties, but in turn, the CIS countries outside the CU, as for instance, Moldova cannot establish customs tariffs for CU, if they engage in FTAs with third parties.

In fact, a sabotage of the creation of the FTA between Moldova and the EU took place. Thus, Russia has introduced both tariff and non-tariff barriers and the placed restrictions were not justified economically or legally. Furthermore, the limitations imposed have no connection with the creation of the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement between Moldova and the EU [9].

In conclusion, the foreign trade of the Republic of Moldova should register growth rate because of the following reasons:

- stimulates economic growth;
- enables the use of new technological achievements of other nations;
- stimulates the activity of foreign companies in the field of capital investment;

- contributes to goods production that are not manufactured in the country;
- raises the customer's needs, and
- contributes to raising the living standards of the local population.

Therefore, Moldova must find its place in the international division of labor and become a real participant in the global market.

References

1. Acordul de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană.
http://www.mec.gov.md/sites/default/files/document/acordul_de_liber_schimb_aprofundat_si_cuprinzator_dintre_rm_si_ue.pdf [accesat 19.07.16].
2. Acordul privind Zona de Comerț Liber din cadrul CSI.
<http://www.mec.gov.md/sites/default/files/document/attachments/acord-privind-zona-de-comert-liber-din-cadrul-csi.doc> [accesat 20.05.2016].
3. Legea privind bazele activității economice externe în RM nr. 849-XII;
4. Stiglitz, Joseph. Mecanisme globalizării / Joseph Stiglitz; trad. Andriescu, Miruna. – Iași: Polirom, 2008. – 309 p.
5. Sudacevschi G. “Relații economice ale Republicii Moldova cu țările din CSI”, București, Ed. Economică, 2004, 200 p.
6. Sută N., Sută- Selejan S, Comerțul internațional și politici comerciale contemporane, București: Ed. Economică, 2003, 592 p.
7. Victoria Clipa, A. Stratan, Republica Moldova: provocări și perspective ale integrării în Uniunea Vamală Rusia - Kazahstan-Belarus vs. semnarea acordului de Comerț Liber Aprofundat și Comprehensiv cu Uniunea Europeană, Chișinău 2013., 51 p.
8. www.statistica.md;
9. http://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-20369592-cele-mai-puternice-10-tari-din-lume-raport.htm

MOLDOVA-FRANCE: THE ORIGIN AND THE CURRENT SITUATION OF THE MOLDOVAN FRANCOPHILIA. WHAT ABOUT THE PERSPECTIVE OF THIS ONE WITH THE E.U. ASSOCIATION AGREEMENT?

Karim BELGACEM¹

Lecturer at Yurii Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

karimbelgacem@gmail.com

Abstract: Since many decades, the French language and culture has a big influence in Moldova for many historical reasons. But in fact, so far away is Moldova from France, so far away is the French policy in eastern Europe. For many people in France, Moldova is the symbol of an ex-poor soviet country with classical bad cliché as mafia, Russian influence, drugs and organs traffics, prostitutions.. Since its independence in 1991, Moldova is looking for a new road.... But which one? Russia? E.U.? Romania integration? Currently, what is the situation of Moldovan francophilia and what were the origins? What about the future of Moldova and how this Francophilia could survive and working inside the E.U. Association Agreement? What France could do more for maintaining its own influence in this area? All along Eastern Europe, the Slavic race has a long history and influence. We will not go into details about differences between Slavic, German, Latin, etc... In the middle of Eastern Europe, the French language and influence is specially situating around Romania and Moldova. The phenomena of Francophonie had developed a long and deep friendship between Moldova and France.

Keywords: Moldova, France, Francophilia, association agreement with EU

Introduction

Since its independence in 1991, Moldova is in transition and looking for a future, but which one? What to do when a part of your country had made secession with Russian benediction? What to do when this part (transnitria) had the biggest part of the industry and could be called “the engine of Moldovan economy? What to do when Moldova would like to get closer to Romania and the European Union? What to do when you are one of the poorest countries in Europe? Which country could be interesting for a real and serious partnership?

For some French people, Moldova is certainly a symbol of Francophonie but first of all, it has a real or exaggerate cliché of poverty, mafia, organ traffic, prostitution and children traffic...But what else? Nothing special.

The European Union had recently engaged the famous “eastern partnership”, including countries as Ukraine, Georgia and Moldova. Is it a real and concrete agreement just to be polite or a promise for a better future? For sure, it is not a guarantee to get inside EU quickly. This one doesn’t want any more integration and have full of problem to manage...

So, on this perspective, how could work the Francophonie? What were the purpose and the history of it? Why all this connection and how this feeling could survive with globalization,

---

¹ Graduated at European Academy of Diplomacy, Warsaw – Specialization: International Security
Graduated at IRIS, Paris – Institut de Recherche international et Scientifique

Russian influence and eastern partnership? Is France a new key for Moldova in the future or just a part of a past? And will it stay the most francophone country in Eastern Europe?

1 The terme of Francophonie.

Everyone knows that French language was the first diplomatic language. We will not talk about the “magnificence” of France influence and powerful last centuries. But there is a term which is famous and important for France and especially for state man, politician an specialist: the Francophonie.

This term appeared for the first time near the end of XIV century. A geography specialist, Onesime Reclus (1837-1916) find this expression for one special goal: describing and calling spaces where the French language was speaking. But there is a “vicious” specificity the word Francophonie (with a small f) design people who use the French language in the daily life. With a big f, it represents global governments; countries which use French language for common communication or work. :

Generally, French language is talking in Africa, and North Africa. The previous colonization is one of these principal reasons. French is also talking in Lebanon because of Sykes-Picot agreement after the Ottoman collapse. African countries has strong cultural link, economic and political connections. Fifty four countries are permanent members of Francophonie group. Inside this one, three countries have the “associated” statue like Armenia or Cyprus, fourteen have an observer statue (Poland, Ukraine or even Thailand). It is important to mention the case of Poland. Why Poland? We can just resume this because of the Napoleonian history and particular link with this country.

About Francophonie, the current danger is to drown too much country in this global term and group, which accepted too many and curious members. For example, why Qatar has been accepted as a associated member? Would it become a loss of credibility which could follow the same way of the France statue in the world: a loss of influence and respect all over the world? In this time of “all for communication” with internet, smartphone, social network and hard breaking news tv, the Francophonie seems to be much more as a communication tools for French Governments to say “France is still exist” but not for its first real mission to promote and develop the use of the language for work.

As the Commonwealth, Francophonie is not the symbol of France, language and culture but furthermore as an economical, scientific, and educate cooperation.

2 The Francophonie in eastern europe

A.The Romanian connection.

Let’s analyze the Romanian case. The Moldovan area with Iasi city is deeply Francophile. If we go back into the past, the french language was officially the language of diplomacy, speaking and communication during the eighteen century. Descendant of “boyar” and Prince went to Romania for studying. In 1813, many french soldier from Napoléon

Army decided to retire in Iasi city. In 1832 a French theater troupe decides to open in Iasi the first permanent theatre of Moldova. In 1921, the French language and way of life was in Romania and many Romanian artist and writers are inspiring about Paris for their work...In 1990 after the Ceausescu and communism collapse, all the French institution had opened.

If we go deeper into the past and into details, we have to go back to the 16th century. At the second quarter started the political and military relations between France and the Principalities of Transylvania, Moldavia and Walachia. Until the 18th century, dependences were permanent. It started with the Christian King of France. During the Ottoman Alliance,

France tried to make a unique relation with Transylvania and Romania court. France had signed many army treaties with Transylvania (1645, 1677). Thanks also to French diplomacy for including Transylvania at the Nimwegen treaty as French allied. During the 18th century, Romanian elite support the French policy in Eastern Europe and in black sea against Russian expansion. At last, Napoleon Bonaparte expeditions marked a new beginning of the French Romanian relationships.

B. About Moldova

Yes. Even Moldova is a small country and not so famous in the world, it is a permanent associate country for Francophonie. Moldova is the most francophone country of Eastern Europe. During the soviet period, people were attached about Latin language like French. Moldova was also the only soviet country where the official language was a Latin one. Since 1945 in the soviet time, the obligation to translate in cyrilic alphabet Romanian language forced people to get closer from French language and linguistics latin origin. About this, Soviet power had taken a very clever and realistic decision to specialize the Socialist Soviet Republic of Moldova for the apprenticeship of French language.

After its independence in 1991, 70 % of young Moldovan was learning French at school. The new governments wanted to get recognizing in this Europe and its international open mindedness. The "Alliance française" had been created in 1992 and Former French President Jacques Chirac was the first European country's President to make a visit in 1998.

For Moldova, France is a credible and serious partner and represents much more than a political element: it is also a heart connection and Moldova trusts France for its support for liking connection with the European Union.

4. The Eastern Partnership and the role of France.

The Eastern Partnership is a new step and a new chance for Moldova. New step for getting closer to European Union without adhesion perspective. German Chancellor Angela Merkel was clear about this topic. She had declared that "the partnership is not one an instrument for the extension but for the link with the European Union. You should not arouse false expectations. We need to be frank with them. "It was actually important to clarify things in advance. But it is obviously necessary to go much more far. But what would be the role of France?

At the origin, the European Oriental Partnership was impulse by Poland and Sweden. In its desire to increase its influence in Europe but also for historic and geopolitical reasons, Poland favoured and gone deeper into this new policy of neighbourhood. During his mandate as Poland Prime Minister in November, 2007, Donald Tusks advocated "the return of Poland at the heart of the European Union". Three years after its entrance into the Union, the country entered officially the sphere of the influential European Countries.

In the same time, France lost its own influence inside Europe. Since Nicolas Sarkozy presidency, France doesn't have charismatic politician. But more seriously, France doesn't have a European vision, a real foreign policy for Europe and its own influence. The German leadership of Angela Merkel, her proximity with Eastern Europe and, let's be honest her smartness gave her this vision and, for sure, this feeling of a German Europe.

Why do we have this situation? The answer is easy: The Francophonie is much deeper in Africa and Maghreb, because of the previous colonisation period and the entire connexion which exists today. But there is still a question: How France could maintain or improve its position in Moldova? How it could exist between German and Russia influence?

In regards of what we had said previously, France has already good image for historical reason. There is also another reason we could call much more "romantic" one: The French language had been previously the diplomacy one and there will always be this favour of the

French “joie de vivre”, its romantic behaviour and this capacity of France to change the world and to make revolution for a better world. This analyse is not a utopia and Moldova is still waiting for more from France. As a romantic “portrait”, we could say that as in love, there are love dialogues, but love evidences are more concrete.

We all know, and it is not an insult against Moldova, that this one is a small poor country between two big influences (EU and Russia). But we don't have to forget the strategic position of Moldova, its history, etc.. But France has to do simply its job, as we could add the word “duty”. France is the symbol of liberty, defence of human right, emancipation and had been an example for any country who wants to develop democracy rules and its economy. If France really wants to get more influence inside Europe, it has to look much more to the East. France doesn't use to do this because of its African and Arabic policy. But it has to look closer and must go on with eastern partnership. This last doesn't have to be just a partnership for Eastern Europe but France has its duty, as a European country creator and the fifth powerful country to go deeper on it.

4 Conclusion

France has to get involved more in the European affairs and must understand that Europe has changed since about ten years. Eastern Europe is on the boil, it progresses economically and France should not consider it as a threat in the field of the social dumping. France and French people are afraid of globalization. It seems regrettably that France is one of the most pessimistic countries in the world! If it wants to change its global vision, she has to begin at first on the policy level.

France has to take care about its influence and Moldova is a good opportunity for France. Moldova is trusting France, Moldova is simply in love with French culture and French language. Whatever the current situation in Moldova, France has to be there and not let Moldova down between all these political arithmetic.

References

IOSIPESCU Sergiu: Revue historique et militaire entre la France et les principautés de Transylvanie, de Valachie et de Moldavie “les relations politiques” 2006 <https://rha.revues.org/6002>

Organisation Internationale de la Francophonie “Qu'est-ce que la Francophonie”? 2016 <http://www.francophonie.org/-Qu-est-ce-que-la-Francophonie-.html> SKOULIOS Emmanuel “Moldavie, une francophonie pétillante”; 2011 <http://www.zigzag-francophonie.eu/MOLDAVIE-Une-francophonie>

**SESSION II: MODERN ECONOMIC ISSUES IN EU
DEVELOPMENT**

FINANCIAL INSTRUMENTS AS A NEW MODEL OF IMPLEMENTING COHESION POLICY².

AGNIESZKA KŁOS*³
Warsaw School of Economics
research associate,
agnieszka.klos@sgh.waw.pl.

Abstract: This paper deals with the issues regarding the use of financial instruments as a new model of implementing the cohesion policy in the European Union. It presents the main models of implementing repayable financial instruments in the countries of the European Union. The paper includes an analysis of the efficiency of use of financial instruments in EU countries in the 2007-2013 financial perspective and points to problems areas that require simplifications regarding the process of implementation of financial instruments in the 2014-2020 financial perspective.

Keywords: Financial instruments, Structural funds, Sustainable development, Cohesion policy, Regional development.

Introduction

The implementation of sustainable development policies by its member states is one of the priorities of the cohesion policy of the European Union. One of the instruments used to achieve this are structural funds, which are mainly distributed in the form of grants. During the financial crisis, the President of the European Commission assigned particular importance to financial engineering instruments, which – thanks to their revolving nature – could ensure long term development in the countries of the European Union.

The study focuses on financial engineering instruments as a new method of implementing the cohesion policy that should contribute to maintaining sustainable development in the EU. The paper includes basic models of implementation of said instruments in the countries of the European Union, a review of their efficiency in the period of 2007-2013 and – due to the vastness of the subject – an overview of selected problem areas regarding the implementation of financial instruments in the 2014-2020 financial perspective, areas that require introducing simplifications of regulations. The author adopts both a theoretical and an empirical perspective. In regard to the former, the aim was to present the essence of financial engineering instruments as a new instrument for implementing the cohesion policy. In regard to the latter, the paper includes an efficiency analysis of the implementation of financial engineering instruments in EU member states.

The study consists of four parts, and an introduction and a summary. Analysis and synthesis were applied interchangeably in the research and were based on professional literature, official documents, reports and special reports of the EU institutions, the Centre for European Policy Studies and others. The paper is to be a study of selected issues and does not aspire to exhaust the various subject matters of this topic.

---

² The paper is an extended research conducted by the author regarding the use of financial instruments for implementing sustainable development.

³ *Jean Monnet Chair of European Integration at the Collegium of Socio-Economics of the Warsaw School of Economics, research associate, agnieszka.klos@sgh.waw.pl.

1 The essence and definition of financial engineering instruments / financial instruments

Sustainable development is one of the priorities of the policy of the European Union. Pursuant to the Treaty on European Union, EU institutions work towards, among others, the sustainable development of Europe based on balanced economic growth and price stability, a highly competitive social market economy, aiming at full employment and social progress, and a high level of protection and improvement of the quality of the environment⁴. This goal is achieved by implementing cohesion policies.

The global economic and financial crisis has led to a sharp drop in investments across Europe, hampering investments in infrastructure and innovation and the financing of the SME sector. The current level of investments in Europe is at 15% of what it was before the financial crisis. Europe must, therefore, find a way to remedy this gap in order to recover from the crisis and strengthen its global competitiveness⁵.

The cohesion policy instruments take various forms of financial instruments, that includes grants and – ever more often – financial engineering instruments (FEI). In light of the recent financial crisis, the latter ones have grown in importance with the very European Commission recommending them as a way to make public spending more efficient. At the member state level the cohesion policy is implemented through the so-called operational programmes, which include main areas of priority for the socio-economic development. Each operational programme managing authority – at country, region, land or voivodship level – is responsible for making decisions regarding the distribution of structural funds between grants and financial engineering instruments.

There is no official definition of financial engineering instruments, or now of financial instruments (IF). Some indirect definitions can be found in the Implementing Regulation, i.e. Council Regulation (EC) No 1083/2006 of 11 July 2006⁶ and the COCOF note⁷.

Article 44 of the Council Regulation points out that as part of an operational programme, the Structural Funds may finance expenditure in respect of operations comprising contributions to support financial engineering instruments for enterprises, primarily small and medium-sized ones, such as venture capital funds, guarantee funds and loan funds and urban development funds, that is, funds investing in public-private partnerships and other projects included in an integrated plan for sustainable urban development. The selection of an institution is made based on public procurement law. However, in the case when tasks related to the implementation of financial engineering instruments were entrusted to the European Investment Bank (EIB) or the European Investment Fund (EIF), a grant may be awarded, meaning a direct financial contribution by way of donation.

For the 2014-2020 financial perspective, the definition of financial instruments can be found in Regulation (EU, EURATOM) No 966/2012 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012⁸ and it is applicable to all budgetary chapters. According to Article 2 point p) „financial instruments” mean Union measures of financial support provided on a complementary basis from the budget in order to address one or more specific policy objectives of the Union. Such instruments may take the form of equity or quasi-equity

---

⁴ *Sustainable development indicators for Poland*, Central Statistics Office(GUS), Statistics Office in Katowice, Katowice 2011, p. 5.

⁵ *European Structural and Investment FUNDS and European Fund for Strategic Investments complementarities, Ensuring Coordination, Synergies and Complementarity*, European Commission, February 2016, p. 4.

⁶ Council Regulation (EC) No 1083/2006 of 11 July 2006 laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund and repealing Regulation (EC) No 1260/1999, OJ L 210.

⁷ Revised Guidance Note on Financial Engineering Instruments under Article 44 of Council Regulation (EC) No 1083/2006, European Commission Directorate-General Regional Policy, COCOF_10-0014-05-EN, 08.02.2015, p. 4.

⁸ Regulation (EU, EURATOM) No 966/2012 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on the financial rules applicable to the general budget of the Union and repealing Council Regulation (EC, Euratom) No 1605/2002, OJ L 298.

investments, loans or guarantees, or other risk-sharing instruments, and may, where appropriate, be combined with grants. Then Article 37 of Regulation No 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013⁹ states that ESI Funds¹⁰ may be used to support financial instruments under one or more programmes, including when organised through funds of funds, in order to contribute to the achievement of specific objectives set out under a priority.

The implementation of financial instruments is preceded by an ex-ante assessment, which should give evidence of market failures or suboptimal investment situations, and the estimated level and scope of public investment needs, including types of financial instruments to be supported¹¹.

If properly implemented, financial engineering instruments or financial instruments provide two specific benefits compared to grants:

- a) the possibility of leveraging public funds, i.e. mobilising additional private and public funds to complement the initial public funding; and
- b) the revolving nature of their capital endowment, i.e. the use of the same funds in several cycles, which allows for the use of the funds within the instrument more than once¹².

The above mentioned benefits of financial engineering instruments may indirectly affect sustainable development, and their revolving nature offers the possibility to reinvest at the end of the programming period, which allows for achieving better efficiency of the use of public funds. The implementation of financial engineering instruments should also be perceived as a form of building institutional capacity and a partnership between the public and the private sector. Those instruments are mainly used by public institutions to support businesses and projects, which are deemed too risky by private entities. This is of particular importance for developing start-ups that operate in the high-tech and ICT sectors. Instruments based on the analyses of the investment gap in regions and on national markets could have an indirect influence on the growth of the economy and on creating and sustaining jobs¹³. Financial engineering instruments in the 2007-2013 and in the current 2014-2020 financial perspectives could be employed for projects relating to:

- investments in small and medium enterprises,
- renewable sources of energy,
- energy efficiency and
- revitalization of marginalized areas covered by the integrated development plan for urban areas¹⁴.

2 Models of implementing financial engineering instruments in the countries of the European Union

Financial engineering instruments follow a logic and the legal framework aiming towards the implementation of, among others, the principles of „shared management” and „subsidiarity”. They contribute to the achievement of objectives set out under priority axes of operational

---

⁹ Regulation (EU) No 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund and the European Maritime and Fisheries Fund and repealing Council Regulation (EC) No 1083/2006, OJ L 347.

¹⁰ European Structural and Investment Funds (ESI Funds) include the European Regional Development Fund (ERDF), European Social Fund (ESF), Cohesion Fund, European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), and the European Maritime and Fisheries Fund (EMFF).

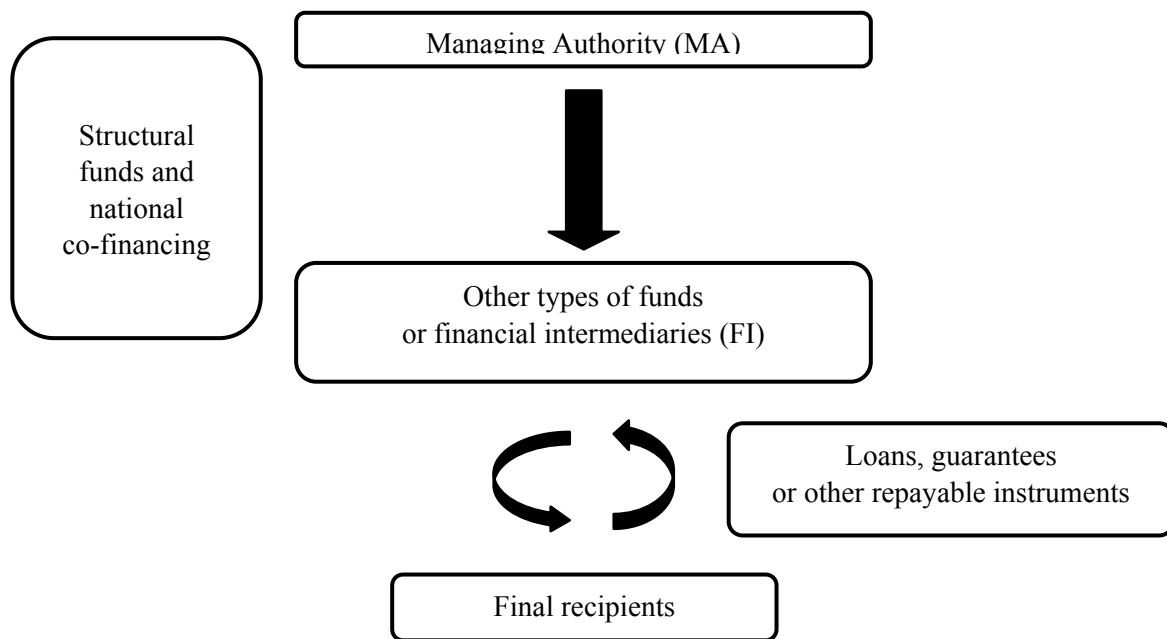
¹¹ For more on the ex-ante analysis see article 37 point 2 of the Regulation (EU) No 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund and the European Maritime and Fisheries Fund and repealing Council Regulation (EC) No 1083/2006, OJ L 347.

¹² European Court of Auditors, *Implementing the EU budget through financial instruments — lessons to be learnt from the 2007-2013 programme period*, Special report No 19/2016, 2016, pp. 12-13, R. Michie, F. Wishlade, „Between Scylla and Charybdis: Navigating Financial Engineering Instruments Through Structural Funds and State Aid Requirements, IQ-Net Thematic Paper No 29(2), European Policies Research Centre, University of Strathclyde, January 2012, p. 3.

¹³ *Financial Engineering Instruments in Cohesion Policy*, Directorate-General for Internal Policies, European Parliament 2013, p. 18.

¹⁴ *Ibid.*, p. 17.

programmes, which have been agreed between a member state and the European Commission. However, decisions on implementation, financing and monitoring fall within the competence of the bodies that manage operational programmes. Part of the decision-making process regarding the implementation of financial engineering instruments, is the assessment by managing authorities whether and how they want to carry out the operation, i.e. through a holding fund or in the form of a direct contribution from operational programmes and national contributions to a specific fund. When the financial engineering instruments are implemented through a holding fund, the managing authority shall decide on the transfer of funds from the operational programme (i.e. in the form of structural funds combined with national co-financing and / or own contribution) to the holding fund. Then the holding fund transfers these resources to specific financial institutions, funds, managed by the so-called financial intermediaries¹⁵ (Scheme 1). In Poland this model was employed by most of the managing authorities (MA) of regional operational programmes (ROP), which made public funds available to existing loan and guarantee funds.

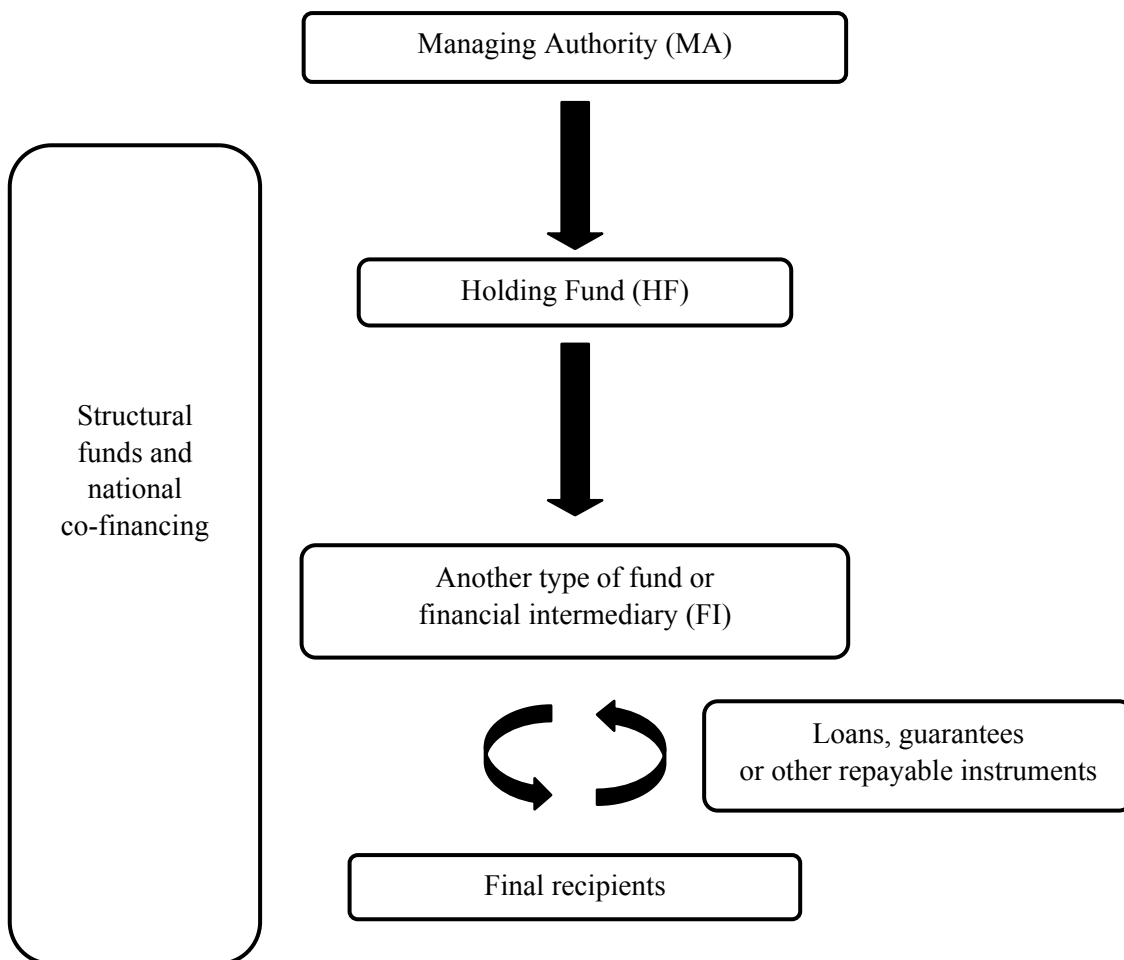

Scheme 1. Model of FEI implementation – the transfer of funds to intermediaries
 Source: own elaboration.

When the FEI is implemented without the participation of a holding fund, the resources from the operational programme, together with national co-financing, are transferred directly to the specific funds managed by financial intermediaries. National co-financing may come at different levels of implementation, i.e. at the level of holding funds, specific funds and at the level of final recipients (Scheme 2).

¹⁵ Summary of data of the progress made in financing and implementing financial engineering instruments reported by managing authorities in accordance with Article 67(2) (j) of Council regulation (EC) No 1083/2006, Regional and Urban Policy, Publications Office of the European Union, 2014, September 2015, p. 16.

Scheme 2. Model of FEI implementing – the transfer of resources to Holding Funds

Source: own elaboration.

3 Efficiency of the use of financial engineering instruments in the countries of the European Union

According to data made available to the European Commission by the 25 member states, which implement financial engineering instruments, by the end of 2014¹⁶ a total of 952 funds granting loans, sureties/guarantees or other had been created, of which:

- 879 funds addressed to businesses,
- 47 funds for urban development and
- 26 funds specializing in the area of energy efficiency and renewable sources of energy (Table 1).

The distribution is the following: 90% of funds distribute resources addressed to businesses, 6% of funds operate in the field of urban development and 4% of the funds in the field of energy efficiency and renewable sources of energy. The total amount of all funds, i.e. 1025, comprises of 73 holding funds, 438 funds that were implemented directly and 514 specialized funds that were implemented through a holding fund.

Most of the 73 operating holding funds reported by the Member States were set up in 2009 or in 2010. They have received financial support from one or several operational programmes and were managed either by the European Investment Bank (16 of them), by

¹⁶ Due to a lack of published data by the European Commission regarding the efficiency of use of financial engineering instruments for the year 2015, the quantitative analysis in this paper has been prepared based on available reports summarizing the implementation of financial engineering instruments for the year 2014.

the European Investment Fund (12 of them), or by other financial institutions or bodies, such as the Polish public development bank BGK or the Italian Finlombarda¹⁷.

According to the data gathered by the European Commission, at the end of 2014 the total amount committed in funding agreements to financial engineering instruments in the 25 member states reached EUR 17,060.86 million (Table 2)¹⁸. This amount came from 164 operational programmes financed under the European Regional Development Fund (ERDF) and 19 operational programmes financed under the European Social Fund (ESF). Those contributions, however, include not only structural funds, but also national co-financing. Structural funds account for EUR 11,417.88 million of the total amount stated above: EUR 472.10 million for the ESF and EUR 10,945.78 million for the ERDF. The analysis of the data included in Table 2 shows that for all the 25 member states at the end of 2014 only EUR 1,042.48 mln had not yet been paid to FEIs, an amount that constituted only 6,1% of all contributions declared in financing agreements. In 14 of the member states the committed amounts were fully paid to FEI, whereas in a few countries there were certain delays in payments to FEIs – the largest unpaid commitments were in Denmark, Portugal, Greece and the United Kingdom.

The contributions paid by managing authorities to financial engineering instruments (either to the holding funds or directly to the specific funds) amounted to EUR 16,018.38 million¹⁹, out of which EUR 10,913.27 million were Structural Funds (ERDF and ESF) and EUR 5,105.11 million came national co-financing. Payments of over EUR 16 million are a significant increase compared to EUR 1.3 billion during the whole 2000-2006 programming period and to EUR 0.6 billion during the 1994-1999 period²⁰.

Data presented in Table 2 also show the status of implementation, that is the transfers of payments made from funds to final beneficiaries. Data from, among others, Austria, Spain, Italy, the Netherlands and Slovakia point to a rather low activity in this area. The lowest percentage of funds was transferred in Slovakia – as little as 21%. According to information presented in the special report of the European Court of Auditors, this is due to the specific nature of work on the agreement between the European Investment Fund and the Slovak government and on the framework agreement under which the fund was launched. Provisions to the holding fund were finally transferred in 2011. Overall, it took five years (2006-2011) for holding fund JEMERIE to become fully operational, whereas the agreements with financial intermediaries weren't signed until 2013 and 2014. Also then financial support for final beneficiaries was finally launched²¹.

---

¹⁷ “Summary of data of the progress...” *op. cit.*, p. 18.

¹⁸ **Source:** Summary of data of the progress made in financing and implementing financial engineering instruments reported by managing authorities in accordance with Article 67(2) (j) of Council regulation (EC) No 1083/2006, Regional and Urban Policy, Publications Office of the European Union, 2014, September 2015, p. 20.

¹⁹ This is significant increase in contributions to such instruments compared to EUR 1.3 billion during the 2000-2006 programming period and to EUR 0.6 billion during the 1994-1999 programming period.

²⁰ European Court of Auditors, *Implementing the EU budget through financial instruments — lessons to be learnt from the 2007-2013 programme period*, Special report No 19/2016, 2016, pp. 12-13.

²¹ *Ibid.*, p. 69.

EUREM 2016 Conference Proceedings

Table 1. Number of financial engineering instruments in the years 2011-2014

#	Member state	Year 2014				Year 2013				Year 2012				Year 2011			
		No of FEIs	FEI w/ HF	FEI from specific funds w/ HF	FEI w/o HF	No of FEIs	FEI w/ HF	FEI from specific funds w/ HF	FEI w/o HF	No of FEIs	FEI w/ HF	FEI from specific funds w/ HF	FEI w/o HF	No of FEIs	FEI w/ HF	FEI from specific funds w/ HF	FEI without HF
1	Austria	2	0	0	2	2	0	0	2	2	0	0	2	2	0	0	2
2	Belgium	9	0	0	9	9	0	0	9	9	0	0	9	9	0	0	9
3	Bulgaria	10	2	7	1	9	2	6	1	9	2	6	1	5	2	3	0
4	Cyprus	5	1	4	0	5	1	4	0	4	1	3	0	4	1	3	0
5	Czech Rep.	5	1	0	4	4	1	0	3	4	2	0	2	3	1	0	2
6	Germany	45	0	0	45	46	0	0	46	41	0	0	41	42	4	4	34
7	Denmark	9	0	0	9	9	0	0	9	6	0	0	6	6	0	0	6
8	Estonia	6	0	0	6	6	0	0	6	6	0	0	6	6	0	0	6
9	Greece	32	4	27	1	31	4	26	1	26	4	21	1	14	4	10	0
10	Spain	16	4	5	7	14	3	4	7	15	6	7	2	9	4	4	1
11	Finland	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1
12	France	120	2	17	101	84	2	17	65	95	2	17	76	111	3	4	104
13	Hungary	170	1	168	1	165	1	163	1	185	1	183	1	3	1	1	1
14	Italy	128	20	23	85	114	18	21	75	95	13	15	67	80	14	14	52
15	Lithuania	36	4	31	1	36	4	31	1	33	4	28	1	29	4	24	1
16	Latvia	15	1	10	4	13	1	8	4	10	1	5	4	9	1	5	3
17	Malta	2	1	1	0	2	1	1	0	2	1	1	0	2	1	1	0
18	Netherlands	11	1	2	8	9	1	2	6	8	1	2	5	5	0	0	5
19	Poland	248	15	139	94	231	14	125	92	247	16	128	103	139	13	54	72
20	Portugal	56	3	44	9	58	3	39	16	50	3	34	13	19	3	7	9
21	Romania	4	1	3	0	4	1	3	0	3	1	2	0	3	1	2	0
22	Sweden	11	0	0	11	11	0	0	11	11	0	0	11	11	0	0	11
23	Slovenia	3	1	1	1	3	1	1	1	4	1	2	1	10	1	8	1
24	Slovakia	7	1	5	1	5	1	3	1	1	1	0	0	1	1	0	0
25	Great Britain	74	10	27	37	70	10	27	33	73	10	27	36	68	9	27	32
	Total	1025	73	514	438	941	69	481	391	940	70	481	389	591	68	171	352

EUREM 2016 Conference Proceedings

Table 2. Amounts declared in financing agreements, paid to FEIs and transferred to final beneficiaries at the end of 2014

lp.	Member state	Declared OPs contributions to FEIs (mln EUR)	out of which Structural Funds (w mln EUR)	OPs contributions paid to FEIs		OPs contributions paid to final beneficiaries		
				Amount (mln EUR)	% of contrib.	Amount (mln EUR)	% of payment	% of contrib.
1	Austria	26 790	10 270	26 790	100%	132 050	49%	49%
2	Belgium	395 660	158 830	395 660	100%	287 800	73%	73%
3	Bulgaria	388 370	330 120	388 370	100%	228 210	59%	59%
4	Cyprus	20 000	17 000	20 000	100%	12 650	63%	63%
5	Czech Rep.	278 470	170 700	278 470	100%	222 590	80%	80%
6	Germany	1 629 300	1 024 670	1 554 120	95%	1 265 380	81%	78%
7	Denmark	73 810	35 170	50 550	68%	40 260	80%	55%
8	Estonia	200 000	124 660	200 000	100%	190 910	95%	95%
9	Greece	1 789 000	1 477 160	1 589 000	89%	695 090	44%	39%
10	Spain	1 232 850	953 720	1 233 750	100%	329 940	27%	27%
11	Finland	75 260	35 310	75 260	100%	51 070	68%	68%
12	France	460 150	240 460	418 680	91%	309 930	74%	67%
13	Hungary	915 600	778 290	896 590	98%	750 620	84%	82%
14	Italy	4 538 420	2 809 260	4 460 390	98%	1 427 000	32%	31%
15	Lithuania	507 320	409 150	443 740	87%	331 030	75%	65%
16	Latvia	215 800	160 330	215 800	100%	144 830	67%	67%
17	Malta	12 000	10 200	12 000	100%	9 710	81%	81%
18	Netherlands	74 830	19 730	67 180	90%	31 500	47%	42%
19	Poland	1 195 560	1 008 410	1 190 380	100%	1 103 850	93%	92%
20	Portugal	853 580	531 130	476 680	56%	385 500	81%	45%
21	Romania	150 000	129 000	150 000	100%	117 630	78%	78%
22	Sweden	161 060	74 160	156 800	97%	121 330	77%	75%
23	Slovenia	123 500	104 970	123 500	100%	111 740	90%	90%
24	Slovakia	111 530	94 800	111 530	100%	23 010	21%	21%
25	Great Britain	1 632 000	710 380	1 483 140	91%	983 050	66%	60%
Total		17 060 860	11 417 880	16 018 380	94%	9 306 680	67%	63%

Source: Summary of data of the progress made in financing and implementing financial engineering instruments reported by managing authorities in accordance with Article 67(2) (j) of Council regulation (EC) No 1083/2006, Regional and Urban Policy, Publications Office of the European Union, September 2015, p. 20

4 Problem areas regarding the implementation of financial engineering instruments in the 2014-2020 financial perspective

The implementation of financial engineering instruments in the financial perspective 2007-2013 and the current financial instruments in the 2014-2020 financial perspective, involves solving problems of legal, operational and financial nature. At different levels of management and implementation of these instruments, obstacles of various kinds and of varying intensity can be encountered. The magnitude and extent of problems depends on the place the institution occupies in the system. A. Faiña, J. Lopez-Rodriguez, P. Montes-Solla, L. Varela-Candamio point out that in Spain a significant problem experienced in using FEIs as part of cohesion policy, is linked to the complexity of management and verification systems. In particular, the management and control procedures do not always match some financial products. Also, a lack of cooperation between entities of a managing body at different levels, regional intermediary bodies, national management authorities and controlling and auditing institutions leads to unnecessary repetitions of processes²².

Due to the multifaceted nature of the issues related to the implementation of financial engineering instruments, this paper presents selected problem areas regarding the FEI implementation at EU level for the period 2014-2020.

The European Court of Auditors in its report „Implementing the EU budget through financial instruments” published opinions regarding general conclusions drawn from the FI implementation at EU level. It pointed to:

- low disbursement rate that results from excessive initial capital endowments to financial instruments;
- lack of due diligence and accuracy in assessing market needs for financial instruments. In nearly half of the cases examined, market needs had been assessed too high, which resulted in „overcapitalisation” of the instrument or in little or no actual impact on the situation at source²³;

The report also points out that ERDF and ESF financial instruments are significantly smaller than centrally managed funds or private investment funds.²⁴ It also mentions the lack of measurement by the Commission of the leverage effect for financial instruments, i.e. the extent to which public financing mobilises additional funds²⁵.

Almost two years since the start of the implementation of the legislative package for cohesion policy for the years 2014-2020, member states have been noting that it is necessary to simplify the rules for the implementation of cohesion policy in order to ensure smart, sustainable, inclusive growth and job creation in the European Union and bring it closer to its citizens. There is also a significant need to ensure sound financial management and to adopt a result-oriented approach. The cohesion policy operates according to the principles of shared management and accountability. Any simplifications to its implementation and attempts to ensure full benefits arising from the implementation of cohesion policy can be achieved if they are approached as a common challenge by the Commission, member states and all bodies involved in the management process, and if regulations aimed at averting additional obligations or a burdensome application of rules are developed and adopted. In developing the simplifications to the implementation of cohesion policy the concerns of beneficiaries must not be overlooked, especially of small and medium-sized enterprises involved in the implementation process of structural funds, who more and more often point to the multitude and complexity of existing regulations and procedures, their instability, and the overlapping and inconsistency with other EU policies. This situation increases the legal

---

²² A. Faiña, J. Lopez-Rodriguez, P. Montes-Solla, L. Varela Candamio, “*Expert evaluation network delivering policy analysis on the performance of Cohesion policy 2007-2013 Year 2 – 2012 Task 1: Financial engineering, Spain*”, Jean Monnet Research Group on Competition and Development, University Of Coruña, A report to the European Commission Directorate-General Regional Policy, pp. 11-12.

²³ European Court of Auditors, *Implementing the EU budget...*, op. cit., p. 44.

²⁴ *Ibid.*, p. 47.

²⁵ *Ibid.*, p. 49.

uncertainty, impedes a clear understanding of regulations and their interpretations. The simplification measures should apply to the entire cycle of programming and implementation, taking into account the needs of all stakeholders involved in the management and control processes, and they should be approached in a consistent manner.

During the Dutch Presidency of the EU Council, the European Committee of the Regions and government of Netherlands organized two joint informal workshops on simplification, i.e. on 27 January 2016 and on 10 March 2016, during which experts from member states and regional and local authorities discussed the challenges as well as proposals for the simplification of the rules and regulations regarding the implementation of cohesion policy. The discussions and developed proposals for amendments concerned areas such as auditing, reporting, state aid and public procurement procedures. A joint report from the two previous expert seminars was the basis for discussion at the informal meeting of directors general responsible for cohesion policy, which was held in Amsterdam on 13 May 2016²⁶.

A third meeting on simplifications of the European Committee of the Regions was scheduled for 20 September 2016. The meeting was to focus on financial instruments and their integration with the objectives of cohesion policy. The discussions of all representatives of the regions concerned were to centre around the use of different types of financial instruments and drawing up proposals for changes in the implementation process. During the two previous meetings the representatives of the regions expressed the view that the entire administrative system of the cohesion policy should be improved and simplified – for both managing authorities and for the beneficiaries. Those conclusions can be easily translated to the area of financial instruments. The multitude of guidelines and regulations regarding the implementation of financial instruments results in complicating and lengthening the very process of implementation. More and more new guidelines emerging cause a general sense of lack of confidence when implementing financial instruments, lack of control over the consistency of information and make the whole matter more and more complicated. This can be exemplified by investments that employ the mechanism of joining the European Structural and Investment Funds (ESIF) from the European Fund for Strategic Investments (EFSI) – the importance of which for the development of Europe has been pointed out by the President of the European Commission, Jean-Claude Juncker.

The author is of the opinion that one of the areas in need of amendment is the „ex-ante analysis”. It should be prepared prior to taking up implementation activities and then updated. Article 37 of Regulation 1303/2013 points to a wide range of issues, which are highly detailed. The decision regarding the moment of updating the ex-ante analysis has been left to the managing authorities. It should be updated when the analysis „does not suitably reflect the market conditions at the time of implementation”. The problem of preparing and updating the ex-ante analysis is linked to another issue, namely the need for flexibility in portfolio management for the financial institution or a financial intermediary. In this context, the scope of information presented in the analysis should be narrower and should not be subject to constant changes. An ex-ante document will never fully reflect the current situation on the market due to continuous changes in the supply and demand for capital and in investment opportunities of the SME sector..

The conditions under which beneficiaries are granted financial instruments should not differ from products available on the market. For beneficiaries a few percent of savings (especially in the case of microfinancing) is not a sufficient incentive to take up a loan or a guarantee that later entails maintaining extensive project documentation in the company. The entrepreneur is interested in obtaining affordable capital as well as being able to efficiently implement the investment. Increased bureaucracy within the framework of financial instruments will result in entrepreneurs departing from the use of preferential products that

---

²⁶ *Simplification of the implementation of Cohesion Policy*, Workshops on 27 January and 10 March 2016, Final Report, Committee of Regions, Brussels, April 2016, pp. 4-10.

require considerable efforts to be put into the preparation and maintenance of documentation, comparable in its extent and amount to those of the grant system.

The European Commission has issued guidelines on the combination of financial instruments with grants. However, the author is of the opinion that we should consider providing an easier combination mechanism. According to current guidelines, covering even 50% of eligible costs may prove problematic.

Another important aspect is the introduction of the transfer of payments to a financial instrument in the amount of 25% of the total contribution from the programme earmarked for that instrument and the conditioning of further tranches on engagement, i.e. on the transfer of loans/guarantees to their final beneficiaries. Such an approach clearly hampers the flexible management of financial instruments, also, it obstructs the process of certification of funds and the achievement of so-called milestones in the use of funds, which in extreme cases could lead to underimplementation or nonutilisation of allocations. A return to the previous system of capital injections for funds that was adopted in the 2007-2013 financial perspective is something to be considered.

Finally, another area that deserves attention is the question of management costs, which – calculated using the current formula – do not cover the actual management costs incurred by financial institutions. Because of that those institutions may be less interested in engaging in the process of the implementation of financial instruments.

Conclusions

Undoubtedly, financial instruments are one of the new tools for implementing cohesion policy, which aims to create conditions for a lasting sustainable development. The significance of these instruments grew considerably during the financial crisis. Then, the European Commission urged member states to consider the possibility of increasing the share of contributions to repayable instruments, which, owing to their revolving nature, could provide a positive impact on the economy of a country. Those resources, through the use of preferential interest rates, can provide easier access to capital, especially for small and medium-sized enterprises. However, it should be considered whether the very regulations that condition the implementation of financial instruments won't lead to tampering the entire process. New requirements, a multitude of guidelines, information and necessary documents, etc., could all turn out to be counter-productive. Most member states use financial instruments as an alternative to the popular system of grants. However, the implementation of financial instruments in the form of low capital equipment – compared to other financial institutions – might prove not competitive enough in the process of economic development of the European Union and consequently the maintaining of sustainable development.

ANTROPOCENUL ȘI ANTROPOCENIA – CÂTEVA DETALII DINTR-O LUME ÎN SCHIMBARE –

Prof. Dan Popescu
“Lucian Blaga” University of Sibiu
Sibiu, Romania

*„În o sută sau două de ani, lumea fiind străbătută de căi ferate, vapoare cu abur, fiind acoperită de fabrici, de uzine, va degaja bilioane de m.c. de acid carbonic și, cum pădurile vor fi distruse, aceste bilioane vor perturba armonia lumii”
Eugène Husar, „La fin du monde par la science”, Paris 1855*

A 21-a Conferință ONU asupra climatului, desfășurată la Paris, cu mai mult timp în urmă (30 noiembrie – 11 decembrie 2015), a prezentat cel puțin două semnificații. Prima, s-a încercat – încercare cu succes relativ – obținerea unui acord general, universal, care să reducă emisiunile totale de gaz cu efect de seră. A doua: numărul mare de Conferințe ONU asupra climatului relevă cel puțin dificultatea intervenției umane, umaniste chiar, într-un proces în care profitul pe termen scurt și viziunea îngustă asupra dezvoltării au încă un rol esențial. Sigur că modificările pozitive, necesare și așteptate astfel, se vădese cât se vădese, dar sper că se vor vădi cât de cât mai pregnant, în timp: câteva sau poate multe decenii, secole etc. Dar acum? Generațiile actuale nu prea beneficiază. Să fim, totuși optimiști. Bunele intenții, însă, au fost adesea deteriorate de acțiunile unor state, și nu doar, „dictate” adeseori de „capitaliști internaționaliști” dornici să-și conserve o serie de avantaje substanțiale deja dobândite. Vezi, de exemplu, cazul Statelor Unite și „relația” respectivă cu Protocolul de la Kyoto. O „relație” totalmente penibilă. Iar astfel de situații nu au fost și nu sunt nici pe departe singulare. Dar, până la urmă, omul este, va fi cel care dorește să îndrepte ceea ce tot el, omul, din ignoranță dar și din alte motive, a stricat...

... A stricat? Cum, în ce fel concret a stricat? Cum a influențat omul climatul în decursul timpului? Întrebări de mare adâncime, cu răspunsuri a căror formulare necesită investigații, examinări la fel de profunde. Întrebări la care eu, în cărțile mele, în cursurile mele de economie, de istorie economică, dar și de economia dezvoltării durabile, am urmărit, chiar dacă succint, să răspund încă din anii 1980. De exemplu, afectarea mediului, în speță amplificarea desertificării în Sahara generată de dorința de a avea lemn pentru construcția de vase, a Imperiului Roman²⁷. Pe urmă, ce scria Horațiu în „Epistulae”: „Natura expelles furca, tamen usque recuret” („Alungi natura cu furca, dar ea se va întoarce în goană”)²⁸. Sau 17 secole mai târziu, ce menționa Francis Bacon în „Novum Organum”: „Nature to be commanded, must be obeyed” („Trebuie să i te supui naturii ca să-i poți porunci”)²⁹. Evident figurativ. Apoi, chiar în timpul nostru, teoria entropiei a marelui economist român Nicholas Georgescu Roegen (vezi, de pildă, Dan Popescu „Universul în alb – negru”³⁰, apoi Dan Popescu „Cornul abundenței – un miracol?”³¹, , ș.a.) etc. Dar și alte lucrări mai recente³². De altfel, în afara cursului de „Economia dezvoltării durabile”, în volumul meu de „Istoria gândirii economice din antichitate până la sfârșitul secolului XX”, volum distins cu Premiul „P.S. Aurelian” al Academiei Române în 1999 (pentru anul 1997), Edit. Continent, Sibiu-București,

²⁷ Vezi Dan Popescu, „Civilizație și industrie”, Edit. Albatros, București, 1981, p.180

²⁸ După Dan Popescu, „Universul în alb-negru”, Edit. Albatros, București, 1987, pp.134-135

²⁹ Idem

³⁰ Dan Popescu „Universul în alb – negru”, loc.cit

³¹ Dan Popescu „Cornul abundenței – un miracol?”, Edit. Albatros, București, 1984

³² Dan Popescu, „Istoria gândirii economice din antichitate până la sfârșitul secolului XX”, Edit. Continent, Sibiu-București, 1999 (două volume reunite), Dan Popescu, „Cetatea liberă”, Edit. Continent, Sibiu-București, 2000, etc.

prezint un amplu capitol intitulat: „Eco-dezvoltarea, componentă a unei noi paradigme. De la „Epistulae”-le lui Horațiu, la dezvoltarea durabilă”³³. Deci, din punctul meu de vedere, nu doar „în ultimul timp” – mă rog, o noțiune ceva mai largă – s-a discutat despre problemele ample ale afectării mediului. În pofida, chiar, a conului de umbră deasă, de întunerice adeseori, total nemeritat, în care s-au aflat și se află – la noi, dar nu și în Europa, la marile universități europene – disciplinele, atât de însemnate, de istorie economică, preocupări privind afectarea mediului în evoluție au existat. Și la mine, dar și la câțiva alți colegi, este drept, foarte puțini. Cu atât mai meritorii asemenea eforturi ținând seama de conjunctură și de „conjuncturi”. De fapt, cercetarea generează efecte practice restrictive pentru cei mai mulți întreprinzători de proastă calitate, se poate solda cu imense amenzi și penalizări, și, din păcate, aceștia sunt cei mai mulți și foarte influenți...

... Iată, însă, că astăzi, cercetătorii domeniului se reunesc sub noi exigențe. Mai întâi, câteva detalii³⁴. O viziune „tânără”: atmosfera, clima, oceanele, ecosistemele s-au schimbat substanțial într-o perioadă relativ scurtă de timp. Nu sunt puțini oamenii de știință care susțin că am intrat într-o nouă perioadă geologică, antropocenul, în care evoluția planetei este dictată de activitatea umană. Actualmente, creșterea populației umane putem spune că se vedește un pericol pentru mediu. Omul se aprovizionează cu toate resursele de care are nevoie, din mediu. Prin activitățile sale, multe finalizate în poluare, a ajuns să schimbe clima planetei. Trebuie, deci, făcute multe...

Perioada de încălzire care a început acum circa 2000 de ani, după o eră glaciară, a fost denumită, de oamenii de știință, Holocen (total nou). Caracteristicile acestei perioade, însă, nu mai sunt întâlnite în ziua de azi, motiv pentru care, începând cu anii '60, cercetătorii au început să se întrebe dacă nu cumva am intrat într-o nouă perioadă geologică. Termenul de „Antropocen” – dat fiind că schimbările observate țin de activitatea umană – a fost propus de cercetătorul Paul Crutzen, chimist laureat al Premiului Nobel. În prezent, există o mobilizare masivă a cercetătorilor pentru ca antropocenul să fie acceptat oficial ca denumire pentru perioada pe care o traversăm. În acest cadru, „Antropocenia”, denumire propusă de mine, ar reprezenta disciplina ce se ocupă astfel.

Dacă vom forța mai adânc, vom vedea că, în 2009, un grup de 28 de specialiști în probleme de mediu și științe ale pământului, condus de suedezul Johan Rockström, a identificat „nouă sisteme de susținere a vieții” pe pământ, în cazul cărora, dacă se trece de anumite limite, specia umană este pusă în pericol. Pentru trei astfel de sisteme, limitele au fost deja depășite. Este vorba, în primul rând, de încălzirea climei. Nivelul CO₂ din atmosferă a crescut de la 280 de părți la un milion (ppm), în perioada preindustrială, la 387 ppm la un milion, în ziua de azi. Limita maximă, de 350 ppm a fost depășită acum circa 25 de ani. De atunci și până acum, ca și în viitor, „păstrând” un astfel de ritm, efectele constând în încălzirea climei se resimt și se vor resimți, se vor amplifica. O a doua chestiune: dispariția speciilor. O rată normală de dispariție a speciilor este de 10 la un milion pe an. Potrivit unor calcule, în prezent, rata de dispariție a speciilor este de 100 la un milion pe an, fapt pus pe seama poluării și distrugerii habitatelor, printre altele, dar și a unor vânători – chiar dacă interzise legal –, necruțătoare față de animale, ucise pentru bani mulți. Există oameni de știință care afirmă că asistăm la începutul – la începutul, deci, - al celei de-a șasea mari extincții pentru planeta Pământ. În sfârșit: fixarea azotului. Azotul fixat în sol prin procese naturale ajunge, anual, la 35 de milioane. Îngrășămintele pe bază de azot, folosite în agricultură, fac, însă, ca 121 milioane tone de azot să fie fixate anual. Faptul duce la crearea unui sol acid și la infiltrarea azotului în ape, cu grave efecte nocive asupra vieții.

Alte pericole se văd în creșterea nivelului de acid în oceane, din cauza emisiilor de CO₂. În subțierea, atât de dramatică, a stratului de ozon din cauza poluării. În deturnarea râurilor, potrivit unor necesități ale activității umane. În defrișarea pădurilor pentru extinderea

³³ Dan Popescu, „Istoria gândirii”, *loc.cit.*

³⁴ Vezi și referatul de opinie, de calitate, solicitat de mine, printre alții, studentei Simona Nicoleta Gândilă, ULBS, Facultatea de Științe Economice, Contabilitate și Informatică de Gestiune, anul I, etc.

pășunilor și a terenului arabil. În emiterea de aerosoli în atmosferă prin poluarea chimică, etc. Se așteaptă ca, nu în foarte multă vreme, limitele de siguranță să fie întrecute și în aceste cazuri, cam până la jumătatea acestui secol, dacă se va merge în același ritm de ignoranță și nocivitate³⁵.

Alte detalii. Potrivit definiției general acceptate, mediul înconjurător reprezintă mediul natural care a fost și este transformat de oameni. Acesta cuprinde relieful, apa, aerul, vegetația, solul și subsolul. Sunt elementele mediului natural asupra cărora a intervenit omul prin activitățile sale. Fiecare element are un rol deosebit în crearea mediului natural. În același timp, toate procesele și componentele sunt în legătură unele cu altele. Astfel, relieful influențează clima. La rândul ei, clima, împreună cu relieful, determină răspândirea vegetației, iar, aceasta din urmă, a faunei – pentru a păstra acea unitate numită mediu natural. Pentru a trăi mai bine, oamenii au creat așezări, au cultivat terenuri, au construit drumuri și uzine, adică au transformat treptat mediul natural. Mediul natural poate fi folosit în sprijinul omului, dar cu condiția să nu fie distrus, sau să nu fie afectat dincolo de o serie de mase critice. Din păcate, așa cum am arătat, există numeroase exemple de distrugere a plantelor și animalelor, de poluare a aerului, a apei și a solului, de afectare a subsolului. De cele mai multe ori, vorbind despre impactul omului asupra mediului înconjurător se fac referiri la poluare. În realitate, acțiunea omului depășește cu mult sfera poluării și de aceea ar fi mai corect să amintim de căi numeroase și diferite de deteriorare a mediului.

În mare, activitățile dăunătoare ale omului asupra mediului înconjurător sunt: a) **deteriorarea ecosistemelor** – păduri, pășuni, lacuri, râuri etc., au fost ocupate de om și transformate după propriile nevoi (au fost construite baraje, canale, zone de locuit). Defrișarea pădurilor tropicale a dus la dispariția a jumătate din populațiile de aici; b) **supraexploatarea resurselor biologice** – suprapășunatul, vânatul peste măsură, defrișarea pădurilor reduc diversitatea speciilor; c) **impactul asupra mediului al urbanizării și industrializării**, fără măsuri compensatorii, este nefavorabil: crește cantitatea deșeurilor și a gazelor reziduale emise, se poluează apa etc.

Poluarea asupra mediului se face cu substanțe de natură fizică, chimică, biologică, ș.a. Din industrie – prin emisia în sol, apă, aer, de substanțe toxice (inclusiv emisii radioactive accidentale); din agricultură – prin folosirea de pesticide, îngrășăminte chimice; din poluarea menajeră – cu deșeuri organice, ambalaje, ape reziduale, detergenți, consum exagerat de energie; prin poluarea aerului – gaze toxice, lichide sau solide, praf etc. Factorii aceștia nocivi demonstrați până în prezent și care provoacă cele mai mari pagube sunt: bioxidul de sulf (SO₂), oxidul de carbon (CO), bioxidul de carbon (CO₂), bioxidul de azot (NO₂), ozonul (O₃), smogul, ș.a. Toți acești factori prezintă efecte devastatoare pentru glob. Ne gândim, astfel la efectul de seră, la găurile din stratul de ozon, la ploile acide, la topirea ghețarilor care va duce la o creștere a nivelurilor mărilor, la furtuni tot mai devastatoare, la secete și multe altele. Când se evaluează aceste efecte se realizează că viitorul este incert și ne așteptăm la ceea ce este mai rău pentru Pământ. Pământul se încălzește din ce în ce mai mult, clima a devenit tot mai „indisciplinată”, cu efecte dramatice asupra vieții. În principal, omenirea – mă rog, unii reprezentanți ai ei –, prin dorințele și cerințele tot mai mari de a avea cât mai mult fără a se gândi la consecințe, este de vină. Cum arătam, se defrișează, se poluează aerul cu diverse noxe, se poluează apa, dispar specii de animale și plante etc.³⁶.

Una dintre cele mai grave amenințări în procesul dezvoltării este lipsa tot mai mare a resurselor naturale. Iar cei mai mari consumatori sunt state precum Statele Unite, China, India, unde cerințele cresc pe zi ce trece. Mai multe din asemenea țări sunt nevoite să se transforme din exportatori, în importatori de resurse naturale și alte materii prime. Ne putem aștepta la o epuizare a unor resurse naturale esențiale, iar aceasta până în prima jumătate a secolului al XXI-lea. Chiar în pofida unor teorii optimiste privind zăcămintele neexploatate. Dar ce costuri va genera exploatarea lor? Se încearcă în prezent să se rezolve această

³⁵ Dan Popescu, Bianca Trăușan, „Economia Dezvoltării Durabile”, Edit. Continent, Sibiu-București, 2004

³⁶ Dan Popescu, „Amenințări pentru secolul XXI”, Edit. Continent, Sibiu-București, 2014

problemă prin crearea unor combustibili ecologici, surse naturale alternative de energie, precum cea solară și eoliană, care vor salva Planeta, atât de încălzirea globală, cât și de lipsa tot mai accentuată a unor surse vitale. „Vor salva”, dar până atunci? Potrivit mai multor opinii, cel mai de temut conflict care poate apărea din cauza încălzirii globale și a lipsei de resurse naturale, este cel dintre Rusia și Occident. Pot fi și alte conflicte însă. Cu siguranță că se va ajunge la o competiție acerbă pentru resursele minerale din zona arctică. Topirea calotei glaciare va accelera circumstanțele negative, fiind posibil ca acest conflict să degenereze într-un adevărat război, un „Al doilea Război Rece”, de data asta la propriu, pentru resursele existente în calota glaciară a Arcticii.

Alte pericole care vor genera numeroase probleme omenirii provin – și vor proveni și mai mult – din bazinul adânc al discrepanțelor dintre societățile sărace și cele bogate. Cum activitățile din societățile industrializate sunt unul dintre motivele încălzirii globale, efectele respective au repercursiuni negative mai puternice chiar asupra societăților sărace sau în curs de dezvoltare, fără resurse în a se apăra astfel. Privind toate aceste conflicte, din păcate, se fac prea puține eforturi pentru rezolvarea lor³⁷.

Specialiștii încălzirii globale au configurat deja modificările prin care va trece planeta în următoarea sută de ani. Aceste modificări vor fi simțite cel mai mult în zonele urbane foarte aglomerate. Se va simți o lipsă a resurselor naturale, o scădere a resurselor de apă, a hranei, sănătatea va fi pusă la grele încercări, vor apărea foarte numeroase cazuri de boli respiratorii, alergii, boli cardiovasculare și gastrointestinale. Pentru a împiedica aceste procese, au luat naștere ample cercetări, dar și instituții negurvernamentale pentru protecția mediului. Și iată, acum, Antropocenul și Antropocenia. Un mare pas înainte. Mai mult, uneori partidele ecologiste au reușit să se implice în structurile de putere ale statului, iar unele dintre ele s-au transformat în partide politice. Oricum, de aproape un deceniu încălzirea globală a devenit „grija” nr. 1 a lumii. În acest sens, au loc întâlniri numeroase, congrese la care participă toate statele lumii și unde se prevăd măsuri de încetinire a încălzirii globale. Din păcate, cum spuneam, rareori la nivelul necesar și, cel mai adesea, fără rezultatele așteptate³⁸.

Utilizând, alături de considerațiile proprii și de alte considerații, pe cele ale cercetătorului francez Jean-Baptiste Fressos, publicate în revista „L’Histoire”, numărul pe septembrie 2015, în fapt, prin obiectul său de studiu „Antropocenia” deteriorează un mit: cel după care avem de-a face cu ascensiunea amenințătoare a CO₂ în atmosferă doar după, târziu după, debutul revoluțiilor industriale în Anglia, Franța, Germania, Statele Unite, Rusia, etc. J.B. Fressos arată că nu avem o relație precisă între această ascensiune, între această curbă și marile alegeri, marile opțiuni tehnologice precum industrializarea, agricultura industrială, automobilul, aviația, ș.a.; că nu avem o relație precisă între ascensiunea acumulărilor de CO₂ și marile procese istorice, precum imperialismul, colonialismul, globalizarea economică, războaiele, pe un alt plan fordismul, ș.a.³⁹. Ceea ce nu înseamnă că nu se poate stabili, totuși, o relație. Totodată, asemenea categorii istorice nu trebuie examinate, în speță, doar din perspectiva evoluției CO₂ ci și a altor markeri ai crizei globale de mediu, cum ar fi nitrații, fosforul și compuși ai săi, etc. Cu alte cuvinte, pot fi „acuzate” doar modernitatea dezvoltării sau chiar „specia umană” în modernitate, ca atare, de criza de mediu? Să vedem.

Cum arătam, consecințele cele mai grave ale acțiunilor omului pe Planetă se reflectă tot asupra speciei umane – ea conștientizează și simte astfel –, afectând-o din mai multe puncte de vedere. În primul rând al sănătății (bolile sunt tot mai dese, cu tratamente tot mai costisitoare și mai greu sau imposibil de tratat)⁴⁰. Pe urmă, fenomene meteorologice extreme (furtuni, tornade, uragane, fenomene noi) au înmulțit dezastrele naturale. Nu în ultimul rând,

³⁷ Idem

³⁸ Idem

³⁹ Vezi J.B. Fressos, „*Climat: l’Homme entre en scene*”, L’Histoire, nr.415, sept.2015; vezi și volumul Jean Baptiste Fressos et Christophe Bonneuil „*L’Événement. Antropocène, la Terre, l’histoire et nous*”, Seuil, Paris, 2013

⁴⁰ Vezi documente ONU

folosirea energiei nucleare (și imposibilitatea, încă, de a trata și neutraliza deșeurile nucleare), prin dezastrele nucleare care le-au produs sau le pot produce⁴¹. La toate acestea se adaugă costurile foarte mari pe care le implică schimbările climatice. Un raport ONU estimează că adaptarea la schimbările climatice ar putea costa omenirea, în perioada 2025 – 2030, aproximativ 150 miliarde de dolari pe an. Iar, în 2050, suma ar putea ajunge la 500 de miliarde de dolari. Creșterea estimată de ONU, pentru 2050, este de aproximativ 20 de ori mai mare față de 2012 – 2013, interval în care costurile respective s-au ridicat la 23 – 26 miliarde de dolari. Banii sunt necesari protejării locuitorilor din zonele în care nivelul mărilor și oceanelor este în amplificare, finanțării programelor de reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră, ori înlăturării urmărilor devastatoare ale secetei sau inundațiilor. „Țările sărace vor fi mult mai afectate de această creștere, deoarece o parte din ce în ce mai mare din resursele lor financiare, și așa reduse, va fi direcționată spre adaptarea la schimbările climatice”, menționa nu de mult, un înalt funcționar din același sistem internațional⁴².

Așadar, „Antropocenă”. Cum aminteam, o epocă pe scara timpurilor geologice, o epocă care relevă și examinează amprenta, în timp, a omului asupra Planetei. Desigur că, pe un plan important, se are în vedere mixul energetic, în speță evidențierea cuanturilor de energie primare – tracțiunea animală, eoliană, hidraulică, cărbune, petrol, gaze, solară, nucleară – utilizate într-o societate. Și ce se poate arăta, în pofida unor eforturi și mai ales în pofida unor declarații spectaculoase făcute, că în 2012-2013, energiile fosile reprezentau 80% din „buchetul” energetic mondial. Ceea ce este încă imens, având cu precădere în vedere faptul că aceste energii nu sunt reînnoibile și nici nelimitate⁴³. Și sunt folosite în „jocuri de piață” cu pierderi mari pe partea celor mulți. Spune mult aceasta nu atât în ce privește ceea ce am făcut și facem, ci, cu precădere, în ce privește ceea ce avem de făcut, ceea ce trebuie să facem.

...Se afirmă, deseori, că țările dezvoltate, printre altele, în cazul în speță, Statele Unite și Regatul Unit, prin tipul lor de dezvoltare o bună perioadă de timp, au generat ponderi substanțiale din emisiunile cumulate de CO₂. Mi se pare nu foarte departe de adevăr, de real. Statisticile arată că, de pildă în 1950, 65% din emisiunile cumulate de CO₂ proveneau din Regatul Unit și Statele Unite. Este drept că oferind la vremea respectivă și un anume model de dezvoltare neecologică, model preluat de alții mult după 1950, în 1970 emisiunile de CO₂ ale „restului” lumii (fără cele două mari state) au depășit emisiunile respective provenind din cele două mari puteri dominante ale secolului XIX și XX. Ca detalii, comparând Anglia cu Franța, în 1914, dacă PIB pe locuitor al Angliei (termen generic, în fapt Regatul Unit) era cu 20% mai mare decât al Franței, putem spune că, totodată, englezii generau la data amintită de 4 ori mai mult CO₂ decât Franța. Mai departe Anglia, care în 1913 deținea jumătate din investițiile directe în străinătate, orientase capitalurile ei spre căile ferate (40%) și, la fel, într-o pondere însemnată, spre mine. Direcția era și necesară și atrăgătoare, pentru mulți, dar, în astfel de condiții, s-a promovat practic „capitalismul fosil” în lumea întreagă⁴⁴. Cifrele ne mai arată, astfel, o creștere a concentrației CO₂ în atmosferă cu 45% consecutiv epocii preindustriale, ca urmare a activităților umane (despăduririi, factor principal până prin 1900 și combustia de energie fosilă). După 1950, această creștere devine exponențială, se petrece „marea accelerație” (vezi și A. Toffler, „Șocul viitorului”). Firește, piața cerea astfel, aproape că nu exista un control al instituțiilor și nu pot fi indicați vinovați decât cu argumente relativ „subțiri”. Cu atât mai mult cu cât „dezmeticirea” a debutat tot în marile state industriale – Franța, Germania, Regatul Unit, Statele Unite. Și tot de aici s-au vădit ideile și tezele noi, calcule guroase care se impun pe întreg mapamondul.

Alte detalii care se vădesc la fel de interesante. Energiile reînnoibile (eoliene, hidraulice și tracțiunea animală) nu au fost respinse. Participau și ele la „joc”. Ne-am mai referit în acest

---

⁴¹ Idem

⁴² Idem

⁴³ J.B. Fressos, loc.cit

⁴⁴ Idem

sens. De exemplu, potrivit istoricului economist american David Nye, citat în studiul amintit din „l'Histoire”, în Statele Unite industrializarea s-a întemeiat, în bună parte, astfel: trei sferturi din energia industrială americană, în anii 1870, era de origine hidraulică, iar în cele 6 milioane de instalații eoliene activau pompe care au permis, la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, punerea în „cultură și civilizație modernă” a Midwest-ului american. Fapt cu totul remarcabil. Totodată, în vremea celui de Al Doilea Război Mondial și până în debutul anilor 1950, modelul „casei solare” câștigase deja partida în Statele Unite. În Florida și California majoritatea caselor erau, încă în acea vreme, echipate cu instalații solare de încălzire și pentru apă caldă⁴⁵. Sunt trenduri întâlnite și în alte țări – economii, dar, din păcate pentru noi cei de astăzi, nu au fost urmate și amplificate. Atunci era, însă, greu de crezut și prevăzut ce va fi astăzi...

O altă întrebare care se ridică: de ce, totuși, cărbunele s-a impus drept sursă de energie principală în prima era industrială, deși, chiar și atunci, energia hidraulică oricum era cotate mai ieftin? Dincolo de criteriile legate de marele potențial energetic al cărbunelui, ceea ce menționează istoricul economist suedez Andreas Malm ni se pare demn de luat în seamă. Cu precădere abordând o perspectivă sociologică și politologică, Malm subliniază că pentru a dezvolta energia apelor, industriile engleze, în speță patronii, trebuiau să investească în comun, să construiască astfel baraje, ceea ce ar fi însemnat, practic, o gestiune colectivă a resursei energetice. Când s-ar fi deschis o vană trebuia să existe siguranța că uzina din amonte ar fi lăsat suficientă energie uzinei din aval. Nu teribil de atrăgător pentru întreprinzători individuali care cam fugeau – și fug și astăzi, uneori incorect, de cuvântul „colectiv” și ce reprezintă el⁴⁶. Aceasta este, de altfel, problema clasică cu care au fost confrunțați întreprinzătorii de pe toate râurile încă din perioada Evului Mediu. Totodată, dacă un industriaș ar fi socotit necesară dezvoltarea activității sale și ar fi investit în noi mașini, putea fi el sigur că ar fi obținut, nu la prețuri exorbitante, o cotă hidraulică mai însemnată? Probabil, nu. Or cărbunele, prin specificul și piața resursei ca atare nu impunea și nici nu impune o asemenea disciplină colectivă – o disciplină colectivă care în prezent se vedește imperios necesară din perspectiva controlului global sau nu, al poluării cărbunelui.

Oricum, la vremea respectivă, și chiar și astăzi, într-o măsură, cărbunele, în ce privește nu doar exploatarea ci și utilizarea sa, oferă flexibilitate și gestiune individuală, mult mai bine acomodată cu mentalitatea capitalistă de atunci și de acum. La proliferarea industrială a cărbunelui a contribuit și mentalitatea – deja „mentalitatea” – că, pe glob, resursele de cărbune erau și sunt imense, anvizajându-se pentru mulți, mulți ani, pe termen foarte lung, pe baza acestei resurse, o creștere sigură și ieftină a economiei. Ieftină având, desigur, în vedere și salariile de mizerie cu care erau plătiți minerii și auxiliarii lor – copii de la 6-7 ani în sus și numeroase femei, chiar gravide în termen avansat. Ne-o arată nu doar Marx, în volumul I al „Capitalului”, ci și marele romancier englez A.J. Cronin („Sub stele”), iar înaintea sa marele Emil Zola în celebrul său roman „Germinal” după care, nu cu mulți ani în urmă, cu Gerard Depardieu în rolul minierului Maheu, Miou-Miou, Laurent Terzieff, francezii au făcut un film remarcabil, chiar dacă foarte „naturalist”, respectând pecetea literară a lui Zola⁴⁷. Astăzi lucrurile s-au mai schimbat dar acumulările negative în timp pot fi cu greu eliminate sau măcar neutralizate...

Iată și o altă întrebare relevantă în studiul din revista amintită, întrebare pe care, de altfel, ne-am pus-o și noi cu 3 decenii în urmă (Dan Popescu, *Universul în alb-negru*)⁴⁸. Anume, cum explicăm „petrolizarea” societăților occidentale, mai ales în a doua jumătate a secolului XX? Și la care și eu, atunci, și cei din revistă, acum, am încercat să oferim răspunsuri cât de cât pertinente. Și care ar fi acestea? Iată, pe de o parte, în conceptul complex de „tranziție energetică” – concept insuficient clarificat în opinia noastră – petrolul nu s-a substituit

---

⁴⁵ Idem

⁴⁶ Idem

⁴⁷ Vezi „Germinal”, după Emil Zola, France, 1993, Pathé Film Box, am vizionat DVD-ul

⁴⁸ Dan Popescu, „Universul în alb-negru”, Edit. Albatros, București, 1987

cărbunelui, ci, astăzi, de exemplu, în lume, utilizarea cărbunelui nu a încetat să crească, niciodată nefiind mai mult cărbune folosit decât în prezent. Și atunci? Desigur, țițeiul, benzina prezintă utilizările lor specifice care nu pot fi împlinite de cărbune. Avem astfel un răspuns. Insuficient, însă, întrucât, din punct de vedere al energiei echivalente, țițeiul costă, în mod constant, mult mai mult decât cărbunele. Oricum, țițeiul a trecut de la un procent slab din mixul energetic global, în anii 1920, la peste 60% și chiar mai mult în anii 1970. Cum detaliem?

În primul rând, debușeul automobilului (ulterior, și al avioanelor), principalul în industria petrolieră. Istoricii americani, și nu doar ei, inclusiv 1-2 români, arată că aici este vorba, alături de marea și incontestabila utilitate a automobilului, și de o alegere politică încurajată de elite americane. În fapt, „automobilul individual și casa în afara orașului reprezintă, prin personalizarea lor la nivelul individului, fortificații importante împotriva comunismului agresiv”⁴⁹. Care, de altfel, spre finalul perioadei, din perspectiva lumii moderne, și el începuse o anume adaptare. Totodată, chiar în anii 1920 și mai apoi, 2/3 din numărul de automobile erau și sunt și astăzi cumpărate mai ales prin credit de consum, ceea ce a indus o anume disciplină muncitorului-salariatului titular, „sedentarizând”-ul la locul de muncă...

Englezul Timothy Mitchell oferă chiar mai mult, o explicație, o viziune hiperpolitizată a chestiunii, mai ales în cartea sa „Democrația cărbunelui”⁵⁰. Iată, filiera cărbunelui dezvoltă, solicită, obligatoriu segmente de mână de lucru importante, la toate nivelurile, de la extracție la transport. De regulă, oameni ce au devenit foarte bine organizați. Ceea ce a făcut capitalismul industrial vulnerabil la greve. Sindicatele miniere au ținut și încă mai țin, pe ici pe colo, în mâinile lor, aprovizionarea cu energie a economiei. Câștigurile sociale de la sfârșitul secolului XIX (limitarea timpului de muncă, asigurările sociale, sufragiul universal masculin, ș.a.) sunt, în opinia lui Timothy Mitchell raportabile în mare măsură la această „democrație a cărbunelui”. Or petrolul, a avut și are cu precădere un sens geopolitic. „Statele Unite, cu planul Marshall, au incitat puternic țările din Europa Occidentală să basculeze realmente spre petrol (cumpărarea petrolului american subvenționat, investiții și rafinării, motoare cu motorină, etc.) reușindu-se astfel, printre altele, și o anume marginalizare a sindicalismului minier care fleurta periculos cu comunismul”⁵¹, în fapt reunirea tuturor în câmpul democrației. O asemenea citire hiperpolitică a unor mutații energetice ne face eminentamente tributari unui răspuns – cu efecte climatice vitale – la o altă întrebare: ce interese economice și ce forțe geopolitice permit și vor permite amplificarea și mai mult a utilizării energiilor reînnoibile?

*

* * *

...”Antropocenia” este doar la începuturile ei ca disciplină cu obiect de studiu și metodă de cercetare proprii. Consider, însă, că trebuie luată eminentamente în seamă. Abia de acum încolo pot începe clarificările mai importante. Și trebuie luată în seamă nu doar de către institutele de cercetări cu profil economic, energetic, social, ci și de programele de învățământ din universitățile și secțiile de profil, actualmente în mare și foarte dureroasă suferință față de disciplinele economice fundamentale, față de disciplinele de istorie economică, de cultură economică generală și de specialitate. De nu vom acționa astfel, schimbând și corectând unde trebuie, riscăm să se accentueze până la nivelul irecuperabil decalajele față de realități și față de alții. Cu consecințe dintre cele mai grave...

---

⁴⁹ J.B. Fressos, loc.cit

⁵⁰ Timothy Mitchell, „Carbon Democracy. Le pouvoir politique à l'ère du pétrole”, Edit. La Decouverte, 2013

⁵¹ T. Mitchell, loc.cit

ROLUL INVESTIȚIILOR STRĂINE DIRECTE ÎN REDUCEREA SĂRĂCIEI ȘI EXCLUZIUNII SOCIALE DIN SPAȚIUL RURAL DIN REPUBLICA MOLDOVA

ALEXANDRU GORGOS
Catedra Management
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova
alexandru.gorgos@gmail.com

Abstract: The rural areas has major implication in the development of the entire society, characterized by extended surfaces of land and concentration of a large number of population (the case of the Republic of Moldova), but also the relations between people and the quality of these relations. In this scientific research is analyzed the role of Foreign Direct Investments (FDI) in reduction the poverty and social exclusion in the rural areas of Moldova. FDI plays an important role in the modernization of the rural area of Moldova, being a factor which increases the application of the scientific and technical progress and the use of modern ways of processing the agricultural lands. The objective of the investigation is to present the role of FDI in reduction the poverty and social exclusion in the rural areas of Moldova, to analyze the investment climate of Moldova, to present the problems the foreign investors are facing while making an investment in rural areas and to propose ways of improvement the investment climate of Moldova.

Keywords: Poverty Reduction, Rural Area, Social Exclusion, Foreign Direct Investments, Investment Climate.

Introducere

Sectorul agroalimentar al Republicii Moldova este de o importanță deosebită pentru economia țării, dar care se confruntă cu numeroase riscuri care încetinesc dezvoltarea acestui sector.

În acest context sărăcia și excluziunea socială, reprezintă niște probleme majore cu care se confruntă spațiul rural, fiind necesare măsuri concrete din partea statului în vederea diminuării excluziunii sociale din spațiul rural.

Astfel, apare necesitatea de a gestiona cât mai eficient riscul de excluziune socială, de a intensifica procesul de incluziune socială, prin politici și strategii de dezvoltare, în vederea asigurării coeziunii economice și sociale.

Primele definiții privind excluziunea socială își au originile în Franța, unde Rene Lenoir în anul 1974 a publicat lucrarea “Les exclus”, care considera că “exclușii” reprezintă persoane care nu sunt incluse în sistemul de asigurări sociale din Franța, și anume: veteranii invalizi, copii abuzați, familii cu părinți divorțați și alte persoane care erau marginalizate și nu își găseau un loc în societate (Lenoir, 1974).

La nivel internațional, termenul de excluziune a apărut în Europa la sfârșitul anilor 80, începutul anilor 90, când excluziunea și incluziunea au fost introduse în mai multe tratate internaționale la nivelul politicii UE, și anume în Tratatul de la Maastricht și protocoalele sale anexe, în mai multe documente ale Parlamentului European și Programele de Acțiune Socială ale Comisiei (Estivill, 2003).

Astfel, termenul de excluziune socială, odată cu introducerea acestuia în mai multe politici europene, a căpătat o deosebită importanță și utilizare de dizeși specialiști. Unii specialiști afirmă că excluziunea este rezultatul sărăciei, alții afirmă că excluziunea reprezintă participarea insuficientă a populației din spațiul rural la viața economică și socială a țării.

În acest sens, la nivelul UE, a fost elaborată de către Eurostat, definiția excluziunii sociale, care reprezintă: *“un proces dinamic, care serefectă pe niveluri descrescătoare: unele dezavantaje conduc la excludere, care, la rindul său, duce la o situație și mai defavorabilă [...] și se incheie cu o serie de dezavantaje multiple și persistente. Indivizii, gospodăriile sau alte unități spațiale pot fi excluse de la accesul la resurse precum locuri de muncă, asistență medicală, educație și viață politică sau socială.”*

Astfel, excluziunea socială este o consecință a sărăciei, care este constituită din parametri materiali și relativi. Într-o societate, indivizii trăiesc în sărăcie atunci cînd veniturile acestora sunt insuficiente și nu le permit de a-și asigura un nivel de viață considerat acceptabil în societatea unde trăiesc. Lipsa mijloacelor financiare din spațiul rural, determină persoanele care trăiesc și activează în acest mediu să se confrunte cu numeroase probleme, cum sunt: infrastructura slab dezvoltată, bariere în învățare, cultură, sport, îngrijiri medicale de calitate joasă, locuințe sărace.

Actualmente, pentru a reduce excluziunea socială sunt necesare resurse financiare întru modernizarea spațiului rural, dezvoltarea infrastructurii și îmbunătățirea condițiilor de viață a locuitorilor din spațiul rural.

Scopul de bază al cercetării constă în evidențierea avantajelor aplicării ISD în reducerea sărăciei și excluziunii sociale din spațiul rural.

În aceste condiții, aplicarea Investițiilor Străine Directe (ISD) în vederea reducerii sărăciei și excluziunii sociale reprezintă o soluție de modernizare a spațiului rural, dezvoltării infrastructurii de la sate și îmbunătățirii calității vieții populației din spațiul rural.

Material și metoda

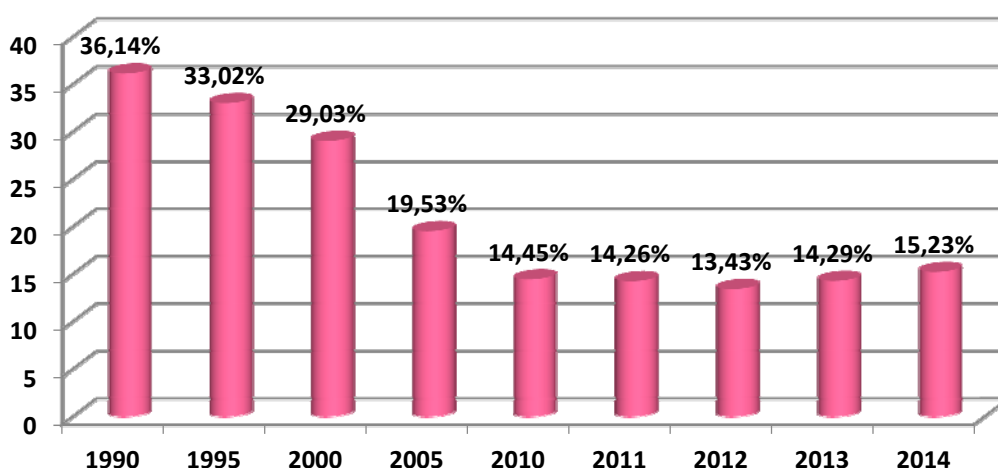
În articolul științific, în calitate de metode de cercetare au fost utilizate: analiza cantitativă și calitativă, inducția și deducția, metoda tabelelor și graficelor, metoda seriilor cronologice, compararea.

Baza informațională a tezei este reprezentată de literatura științifică dedicată economiei agrare, excluziunii sociale, ISD; rapoartele furnizate de Biroul Național de Statistică, Banca Națională a Moldovei, precum și alte surse ce vizează subiectul cercetat.

Rezultate și discuții

Sectorul agrar al Republicii Moldova are o importanță deosebită pentru economia țării, contribuind în ultimii ani la formarea PIB cu circa 14-15% (BNS, 2014).

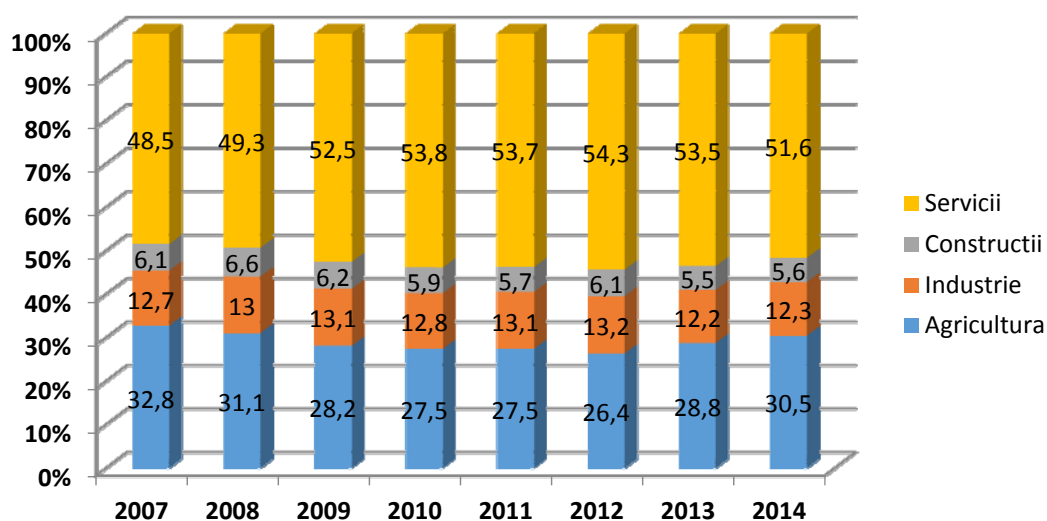
Analiza figurii 1 relevă că în perioada 1990-2014, ponderea agriculturii în PIB s-a diminuat cu 20,91% de la 36,14% în anul 1990 la circa 15,23% în anul 2014. Această diminuare a ponderii agriculturii în PIB a fost cauzată de micșorarea numărului populației ocupate în agricultură cauzată de migrarea peste hotarele țării a unui număr mare de cetățeni, alți cetățeni și-au schimbat domeniul de activitate, astfel cauzînd diminuarea ponderii agriculturii în PIB. În conformitate cu datele din figura 2, se relevă că ponderea populației ocupate în agricultură în perioada 2007-2012 s-a diminuat cu 6,4% de la 32,8% la 26,4%. În anul 2013 și 2014 s-a înregistrat o majorare a ponderii populației ocupate în agricultură de la 26,4% în anul 2012 la 28,8% în anul 2013 și respectiv la 30,5% în anul 2014.

Figura 1 Contribuția agriculturii la formarea produsului intern brut (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS (2014)

Totuși analizînd pentru o perioadă mai îndelungată (2001-2014) dinamica populației ocupate în agricultură în baza datelor Biroului Național de Statistică, relevăm că în anul 2001, ponderea populației ocupate în agricultură a constituit 50,9% sau cu 20,4% mai mult decît în anul 2014 (BNS, 2014).

Figura 2 Repartizarea populației ocupate pe sectoare ale economiei (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS (2014)

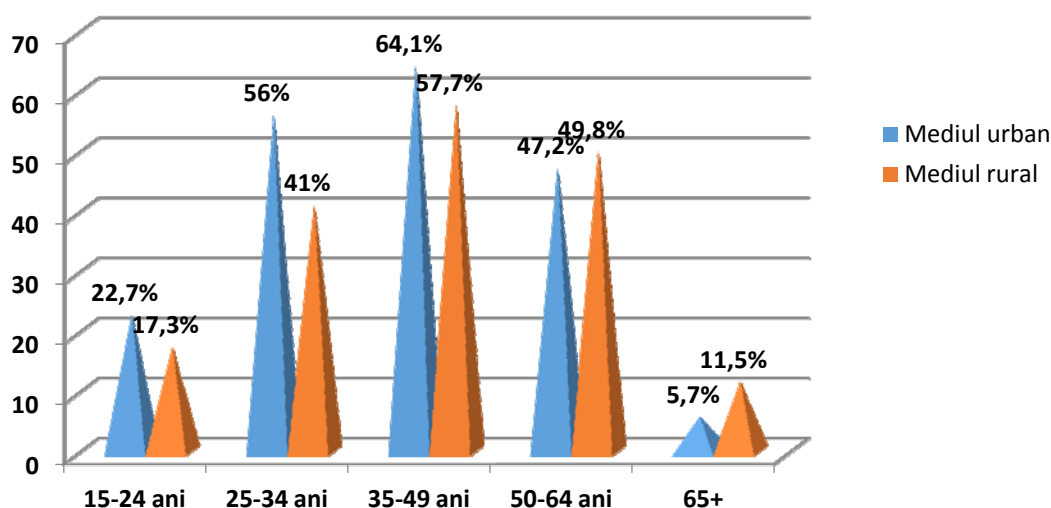
Astfel, datorită lipsei infrastructurii bine dezvoltate (canalizare, apeduct, drumuri, asigurare cu servicii medicale, educație, sport, etc.) cît și a veniturilor mici din sectorul agrar foarte multă populație activă a părăsit satul, fie migrînd peste hotarele țării, fie orientîndu-se spre alte domenii cum sunt serviciile, care au înregistrat o creștere cu 3,1% a ponderii populației ocupate: de la 48,5% în anul 2007 la 51,6% în anul 2014.

Migrarea masivă a populației active din spațiul rural a determinat îmbătrînirea populației, marginalizarea acesteia și respectiv intensificarea fenomenului excluziunii sociale, prin care populația din spațiul rural (marea majoritate reprezintă populație în etate) este împinsă la marginea societății, nu are oportunități să participe deplin la viața socială din cauza sărăciei,

lipsei competențelor de bază și oportunităților de învățare pe termen lung, sau ca rezultat al discriminării.

În acest context, din analiza structurii populației după participarea la activitatea economică pe grupe de vîrstă în anul 2014 (figura 3), se relevă că în mediul rural predomină populația cu vîrstă între 35-49 ani – circa 57,7%, fiind urmată de populația cu vîrstă între 50-64 ani – circa 49,8% și respectiv populația cu vîrstă între 25-34 ani – circa 41,0%. Analizînd aceste date, privind populația din mediul rural, față de populația din mediul urban se relevă că pe a-II-a poziție după importanță în mediul urban predomină populația cu vîrstă între 25-34 ani (56%), pe cînd în mediul rural predomină populația cu vîrstă între 50-64 ani (49,8%), adică de aici se observă că în spațiul rural are loc creșterea numărului populației peste 50 ani, fapt influențat de lipsa infrastructurii bine dezvoltate din spațiul rural, lipsa condițiilor de viață considerate acceptabile în spațiul rural (lipsa apeductelor, canalizării, infrastructurii drumurilor, serviciilor medicale de calitate), astfel intensificîndu-se fenomenul excluziunii sociale în spațiul rural.

De asemenea, din analiza figurii 3 se relevă că în mediul rural numărul populației peste 65 ani este de circa 2,01 ori este mai mare comparativ cu mediul urban, constituind circa 11,5% în anul 2014, față de populația din mediul urban, care a constituit circa 5,7%. Totodată în mediul rural numărul populației cu vîrstă cuprinsă între 15-24 ani în anul 2014 a constituit circa 17,3%, ceea ce reprezintă o diminuare față de mediul urban cu circa 5,4%.

Figura 3 Structura populației după participarea la activitatea economică pe grupe de vîrstă în a.2014 (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS (2014)

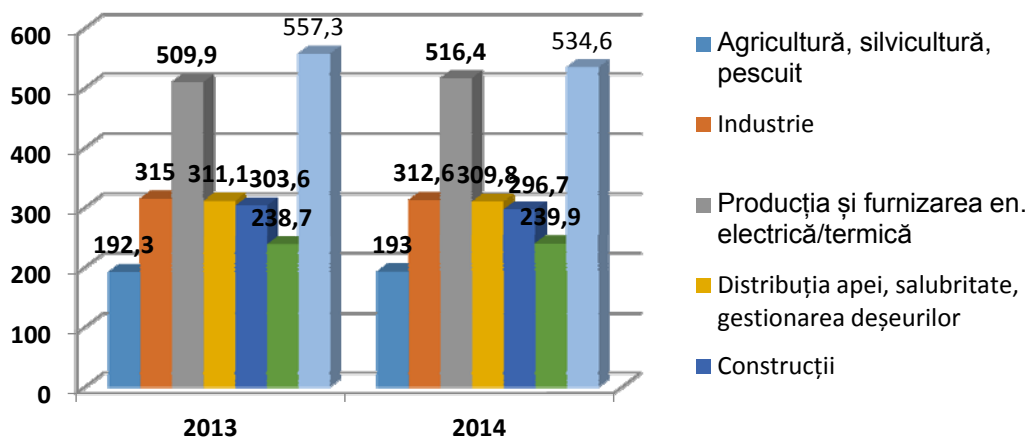
În acest sens, din analiza datelor de mai sus, se relevă că în spațiul rural are loc o diminuare a numărului populației tinere și o creștere a numărului populației îmbătrînite, intensificîndu-se fenomenul excluziunii sociale. Populația tînă migrează din mediul rural fie peste hotarele țării, fie în mediul urban, schimbîndu-și domeniul de activitate de la agricultură, la servicii, comerț, industrie.

Un factor important care determină migrarea populației din mediul rural în mediul urban, reprezintă salariul mai înalt, care poate fi obținut în alte domenii de activitate decît în agricultură.

Astfel din analiza figurii 4 se relevă că salariul mediu lunar al unui salariat din agricultură, silvicultură, pescuit în anul 2014 a constituit circa 193 dolari SUA, ceea ce reprezintă cel mai mic salariu mediu lunar pe economie comparativ cu alte domenii de activitate cum ar fi:

industrie, unde salariul mediu lunar al unu salariat în anul 2014 a constituit circa 312,6 USD, producția și furnizarea energiei electrice – 516,4 USD, distribuția apei, salubritate, gestionarea deșeurilor – 309,8 USD, construcții – 296,7 USD, comerț – 239,9 USD, activități financiare și de asigurări – 534,6 USD (BNS, 2014).

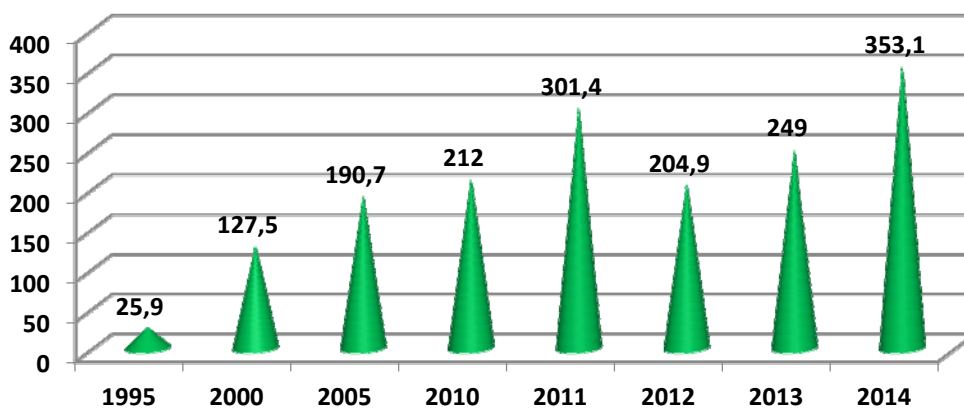
În aceste condiții, cînd salariul din agricultură, silvicultură și pescuit este cel mai mic din economie, se observă o stagnare a mediului rural, îmbătrînirea populației și nedorința populației tinere de a activa în spațiul rural.

Figura 4 Cîștigul salarial nominal mediu lunar al unui salariat în economie pe tipuri de activități în perioada 2013-2014, USD

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS (2014)

În contextul celor relatate mai sus, în vederea sporirii atractivității spațiului rural în fața populației tinere și reducerii excluziunii sociale un factor important ar servi aplicarea investițiilor străine directe.

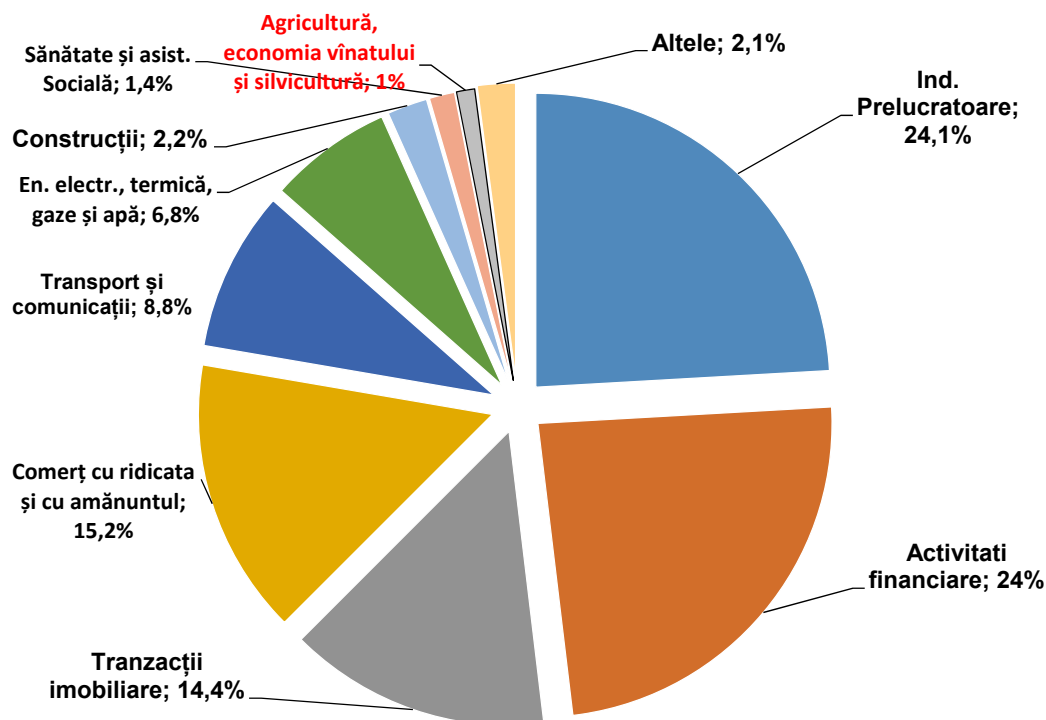

Figura 5 Dinamica ISD în Republica Moldova în perioada 1995-2014, mln. USD

Sursa: elaborat de autor în baza datelor [BNM](#) (2016)

Din analiza figurii 5 se atestă în perioada anilor 1995-2014 dinamica ISD în Republica Moldova a fost foarte neuniformă, sporind de la 25,9 mln. USD în anul 1995 la 353,1 mln. USD în anul 2014 (BNM, 2016). Deși volumul ISD a crescut în perioada anilor 1995-2014, totuși comparativ cu România, care în anul 2013 a atras 4108 mln. USD sau de 16,5 ori mai mult decît în RM, volumul ISD atrase în RM rămîne a fi foarte neînsemnat.

Figura 6 Investițiile Străine Directe pe activități economice la situația din 30.06.2016

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNM (2016)

Din analiza figurii 6 se relevă ce cele mai multe ISD, la situația din 30.06.2016 au fost atrase de sectoarele: ind. prelucrătoare – 24,1%, activități financiare- 24%, comerț cu ridicata și cu amănuntul – 15,2%, tranzacții imobiliare – 14,4%, transport și comunicații – 8,8%. În agricultură, economia vînatului și silvicultură s-a înregistrat cel mai mic volum de ISD atrase – circa 1%.

Astfel sectoarele care s-au bucurat de mai multe ISD atrase, au înregistrat și o creștere a populației ocupate în aceste sectoare (figura 2) pe parcursul anilor 2007-2014, de asemenea și salarii mai mari (figura 4), pe cînd, dat fiind faptul că volumul de ISD atrase în sectorul agrar a fost foarte mic – circa 1%, numărul populației ocupate în acest sector s-a diminuat considerabil (de la 50% în anul 2010 la 30,5% în anul 2014), ne existînd condiții adecvate de muncă în sectorul agrar, utilajele fiind învechite, necesitînd investiții capitale. De asemena, din analiza salariilor, se relevă că sectoarele cu cele mai mari investiții au înregistrat și cele mai mari salarii medii lunare ale angajaților, pe cînd în sectorul agrar au fost înregistrate cele mai mici salarii medii lunare ale angajaților, ce a determinat creșterea sărăciei în spațiul rural, a excluziunii sociale, îmbătrînirii populației ca rezultat al migrației populației tinere peste hotarele țării sau în alte domenii de activitate care ar asigura venituri cu mult mai înalte.

În acest sens, în vederea reducerii sărăciei și excluziunii sociale din spațiul rural este necesar atragerea investițiilor străine directe de capital care ar moderniza sectorul agrar și ar crea condiții atractive de muncă pentru populația tînă, dezvolta infrastructura și asigura un nivel mai înalt al calității vieții în spațiul rural.

Concluzii

Sectorul agroalimentar al Republicii Moldova este de o importanță deosebită pentru economia țării, dar care se confruntă cu numeroase riscuri care încetinesc dezvoltarea acestui sector.

În acest context sărăcia și excluziunea socială, reprezintă niște probleme majore cu care se confruntă spațiul rural, fiind necesare măsuri concrete din partea statului în vederea diminuării excluziunii sociale din spațiul rural. Excluziunea socială este o consecință a sărăciei, care este constituită din parametrii materiali și relativi. Într-o societate, indivizii trăiesc în sărăcie atunci când veniturile acestora sunt insuficiente și nu le permit de a-și asigura un nivel de viață considerat acceptabil în societatea unde trăiesc.

Lipsa mijloacelor financiare din spațiul rural, determină persoanele care trăiesc și activează în acest mediu să se confrunte cu numeroase probleme, cum sunt: infrastructura slab dezvoltată, bariere în învățare, cultură, sport, îngrijiri medicale de calitate joasă, locuințe sărace.

Astfel, din analizele efectuate salariul mediu lunar al unui salariat din agricultură, silvicultură, pescuit în anul 2014 a constituit circa 193 dolari SUA, ceea ce reprezintă cel mai mic salariu mediu lunar pe economie comparativ cu alte domenii de activitate cum ar fi: industrie, unde salariul mediu lunar al unui salariat în anul 2014 a constituit circa 312,6 USD, producția și furnizarea energiei electrice – 516,4 USD, distribuția apei, salubritate, gestionarea deșeurilor – 309,8 USD, construcții – 296,7 USD, comerț – 239,9 USD, activități financiare și de asigurări – 534,6 USD.

În aceste condiții, când salariul din agricultură, silvicultură și pescuit este cel mai mic din economie, se observă o stagnare a mediului rural, îmbătrânirea populației și nedorința populației tinere de a activa în spațiul rural, intensificându-se fenomenul excluziunii sociale.

Din analiza repartiției ISD pe sectoare ale economiei naționale, la situația din 30.06.2016, se atestă că cele mai mari ISD au fost atrase de sectoarele: ind. prelucrătoare – 24,1%, activități financiare- 24%, comerț cu ridicata și cu amănuntul – 15,2%, tranzacții imobiliare – 14,4%, transport și comunicații – 8,8%. În agricultură, economia vînatului și silvicultură s-a înregistrat cel mai mic volum de ISD atrase – circa 1%.

Astfel sectoarele care s-au bucurat de mai multe ISD atrase, au înregistrat și o creștere a populației ocupate în aceste sectoare pe parcursul anilor 2007-2014, de asemenea și o creștere a salariilor, pe cînd, dat fiind faptul că volumul de ISD atrase în sectorul agrar a fost foarte mic – circa 1%, numărul populației ocupate în acest sector s-a diminuat considerabil (de la 50% în anul 2010 la 30,5% în anul 2014), ne existînd condiții adecvate de muncă în sectorul agrar, utilajele fiind învechite, ceea ce a determinat creșterea sărăciei în spațiul rural, a excluziunii sociale, îmbătrînirii populației ca rezultat al migrației populației tinere peste hotarele țării sau în alte domenii de activitate care ar asigura venituri cu mult mai înalte.

În acest sens, în vederea reducerii sărăciei și excluziunii sociale din spațiul rural este necesar atragerea investițiilor străine directe de capital care ar moderniza sectorul agrar și ar crea condiții atractive de muncă pentru populația tînă, dezvolta infrastructura și asigura un nivel mai înalt al calității vieții în spațiul rural.

Referințe bibliografice

BNM, 2016. Banca Națională a Moldovei. online accessed on [20.10.2016] Available at: <http://www.bnm.md>

BNS, 2014. Biroul National de Statistica din Republica Moldova. online accessed on [08.10.2016] Available at: <http://www.statistica.md>

Estivill J., 2003. Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion. Portugal: International Labour Office - STEP, online accessed on [01.10.2016] Available at: <http://www.ilo.org/public/english/protection/socsec/step/download/96p1.pdf>

Lenoir R., 1974. Les exclus. Paris: Seuil, 185 p.

GENDER EQUALITY IN THE LABOR MARKET: A CHALLENGING PATH OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA TOWARD THE EU

JETON MAZLLAMI
Faculty of Business and Economics
South Este European University – SEEU
Tetovo, Macedonia
j.mazllami@seeu.edu.mk

GJYLNAIPE BEXHETI
Faculty of Economics
State University of Tetova
Tetova, Macedonia
nipe.bexheti@gmail.com

ARLINDA MAZLLAMI
Ministry of Economy,
Republic of Macedonia,
arlinda.mazlami@dpi.gov.mk

Abstract: The Republic of Macedonia has chosen the difficult road to EU integrations. Today, like in the past, the Republic of Macedonia is facing with serious difficulties and challenges of the social and economic aspect. The internal political unrest and non adequate relationship with the neighboring countries has threatened the stability of the economic system and the EURO and NATO integration process. In one hand political and security instability, problems with legislative and judiciary reforms are obstacle factors for developing the different market of the economy but in other hand they stimulate the informal economy. The labor market and human resources are factors of key importance for stability and developing in every economy. Gender integration and the balanced participation of men and women in the labor market are the crucial representative of the good path of any economy to achieve a social and economic equilibrium.

The purpose of this paper is to make a particular observation and analysis of the gender equality in the labor market of Macedonia from independence until nowadays. The aim of this paper is to determine the impact of Macedonia's progress toward EU, to the labor market, and in this case to offer recommendations to decision makers about the direction of policies related to the labor market and other policies related to this issue.

Keywords: Labor market, Gender equality, European integrations, Unemployment, etc.

1. Introduction

The integration process of the Republic of Macedonia in the European Union compare to neighboring countries of the Western Balkans continues to be the strategic political and economic priority around which there is full political, economy and civil unity in the Macedonia. This process up to this point of period in time of post communism transition has known quite asymmetrical movements as a result of many factors, factors that partially are addressed to the national policymaking, partial implementation of structural reforms, economic and political asymmetric hits from the internal and external factors.

The Republic of Macedonia has had aspiration to be integrated in the European Union since the independence act of the Republic of Macedonia in 1991. The process of EU membership introduced a significant progress in 2001, a year in which the Stabilization and Association Agreement with the EU was signed. The period after 2001 until today is known as a period of progress deceleration toward integration in the EU as a result of serious failures in implementing economic and political reforms from authorities in Skopje and as a consequence of the hesitation in resolving the international name of the country, a dispute initiated by Greece. Unfortunately the level of labor market is unsustainable and a quarter of the population in Macedonia lives off less than \$5 per day. The state of gender equality in the labor market in the European Union is an issue which continually acquires higher significance, in this way and in the Republic of Macedonia. Gender equality on the labor market represents crucial issues of the Republic of Macedonia toward the EU and international organizations.

The relationship and agreements between Macedonia and EU during the transition process as a path toward EU have had a very important impact in Macedonian economy, they are as below:

- *01 June 2000, Feira Summit states that all SAP countries are "potential candidates" for EU membership.*
- *09 April 2001, Stabilization and Association Agreement (SAA) is signed.*
- *22 March 2004, Application for EU membership.*
- *01 April 2004, Stabilization and Association Agreement (SAA) enters into force.*
- *09 November 2005, Commission gives favorable opinion on the application of the Former Yugoslav Republic of Macedonia for membership in the EU.*
- *16 December 2005, Council grants candidate status to the country.*
- *01 October 2009, Commission recommends opening of accession negotiations.*
- *19 December 2009, Citizens of the Former Yugoslav Republic of Macedonia, Montenegro and Serbia travel visa free to the Schengen area.*
- *29 March 2012, European Commission launches a High Level Accession Dialogue with Skopje.*
- *10 October 2012, In its report the Commission recommends the opening of accession negotiations to accelerate reforms in the country in favor to a quick resolution of the dispute over the name with Greece under the auspices of the Commission.*

2. The equal opportunities between women and men in the Republic of Macedonia

The Republic of Macedonia is signatory of the Beijing Declaration and Platform for Action in year 1995. Beijing Declaration and Platform for Action are part of the governing documents for creating equal opportunities and gender equality policies in Republic of Macedonia. Therefore the Government of the Republic of Macedonia, through the Ministry of Labour and Social Policy, regularly initiates and implements activities in terms of eliminating of all forms of discriminations against women but also enables equal access and equal opportunities for female in all areas of social living. The equal opportunities between women and men in the Republic of Macedonia are regulated through one comprehensive law which treats the rights and obligation towards promotion of gender equality but also through other laws where equal rights of women and men are regulated. In this occasion I need to underline some regulations and adequate laws with which is intended achieving gender equality.

- The Law on equal opportunities of women and men was first adopted in 2006.
- The Law on equal opportunities of women and men in 2008 it was harmonized with EU Directives.
- New Law on equal opportunities of women and men was adopted in 2012 (Official Gazette of RM No.6/2012).

Taking into consideration that in more Balkan countries is evident gender discrimination in fact women discrimination, the Republic of Macedonia has brought a Laws and in part of the

law in the Macedonian legislation has envisaged ban on discrimination on grounds of gender with special emphasis of woman discrimination, such as:

- Law on prevention and protection against discrimination (Official Gazette of RM No.50) where the gender and sex are included in the basics provided in the Law.
- Election Code, from 2006 till now which furthered the legal solution for participation of both genders on the candidates lists for parliament members and advisors.
- Law on work relations direct or indirect protect gender discrimination where function the Law on Protection from Harassment on the workplace (Official Gazette of RM No.108/2013).
- The Law on social protection forbids direct and indirect discrimination on all other grounds as well as on grounds of gender Official Gazette of RM No.148/2013).

In accordance with the laws and strategic policy which are undertaken by the Republic of Macedonia, we can say that in Macedonia has established national rules for equal opportunities of women and men on central and local level and in most of parts of business sector.

3. Characteristics of labor market in Macedonia

A labor market is the place where workers and employees interact with each other. In the labor market, employers compete to hire the best, and the workers compete for the best satisfying job. The labor market is defined as a multifactor market for the “purchase and sales” of a specific service – labor (work) (Zeqiri, Mazllami, Aziri, 2015). The labor market is organized at different levels and institutional structures, with many variations of competitive market behavior on both the labor offer and demand sides. It is conditioned by several factors that represent reflecting determinants on the entire market interaction.

The International Monetary Fund has determined the following characteristics on the labor market in the Republic of Macedonia (IMF, 2013):

- The labor market shows substantial weaknesses regardless of the measure of assessment used.
- Unemployment is unevenly distributed. In addition to high rates of headline unemployment, the distribution of the burden is concentrated among specific subgroups of the population, among them women, youth, older workers, ethnic minorities and people in less developed regions.
- No striking feature of labor market institutions or policies stands out that could explain such high levels of unemployment.
- Gross wages are broadly in line with productivity levels.
- Employment protection legislation is comparable to peers, but caveats apply.
- The role of reservation wages in explaining high unemployment in the case of Macedonia is unclear, but social assistance or unemployment benefits do not seem to play a major role.
- Tax rates show a downward trend.
- The business environment does not constrain job creation.
- The country is facing structural problems regarding unemployment.

When speaking of the fight against unemployment in the Republic of Macedonia, it should be pointed out that the country is facing with the following problems and challenges:

- Low rate of new job creation as a result of slow economic growth and insufficient domestic and foreign investments,
- Large gray and informal economy,
- Regional disparities,
- Extremely high youth unemployment and social problems,
- High long term unemployment of vulnerable groups,
- Gender inequality, gap between women in all aspect
- Gap between the education system and labor market needs.

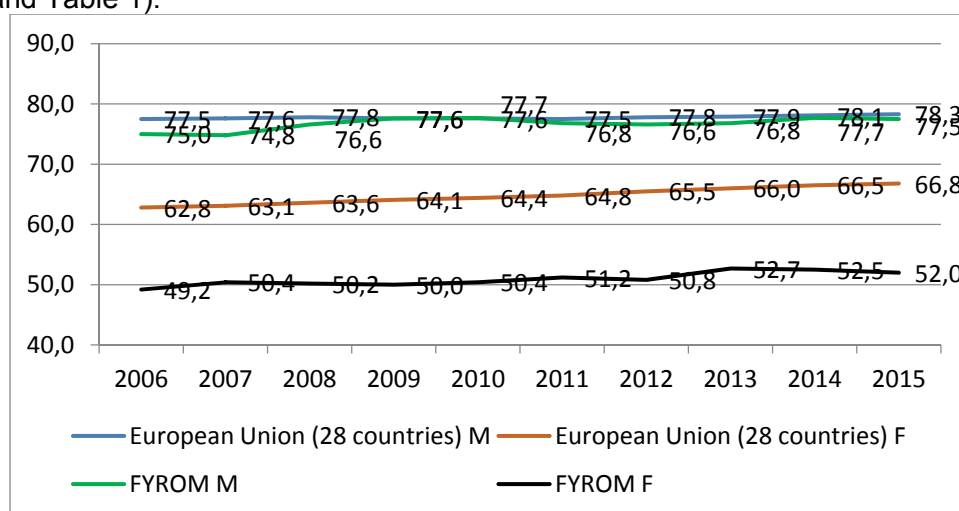
4. Methodology of research

As highlighted in the above characteristics, one of the most prominent dimensions of the Macedonian labor market is the gender dimension. In order to measure the gender in/equality in the labor market in Macedonia and to make a comparison with EU will be used the methodology as below:

- The category of analysis will be the age from 15-64 years.
- The analysis will be focused for Macedonia with special comparison with countries such as EU, Bulgaria, Croatia, Romania and Slovenia.
- Activity rate by countries, gender and age from 15-64 in 2006-2015.
- Employment rate by country, gender and age from 15-64 in 2006-2015.
- Unemployment rate by country, gender and age from 15-64 in 2006-2015.
- Formal and informal employment by gender in 2006-2015.
- The global gender gap index in 2016.

5. Gender inequality and the labor market in Macedonia

The activity rate among men in labor market in Macedonia is much higher than among women, a trend that is largely fuelled by a significant gender gap. Also the men's activity rate is higher than all other compared countries except EU (28 countries) but unfortunately the female's activity rate is lower compared to the countries listed during the period 2006-2015 (Figure and Table 1).

Figure 1 Activity rate in Macedonia and EU by gender age from 15-64 in 2006-2015.

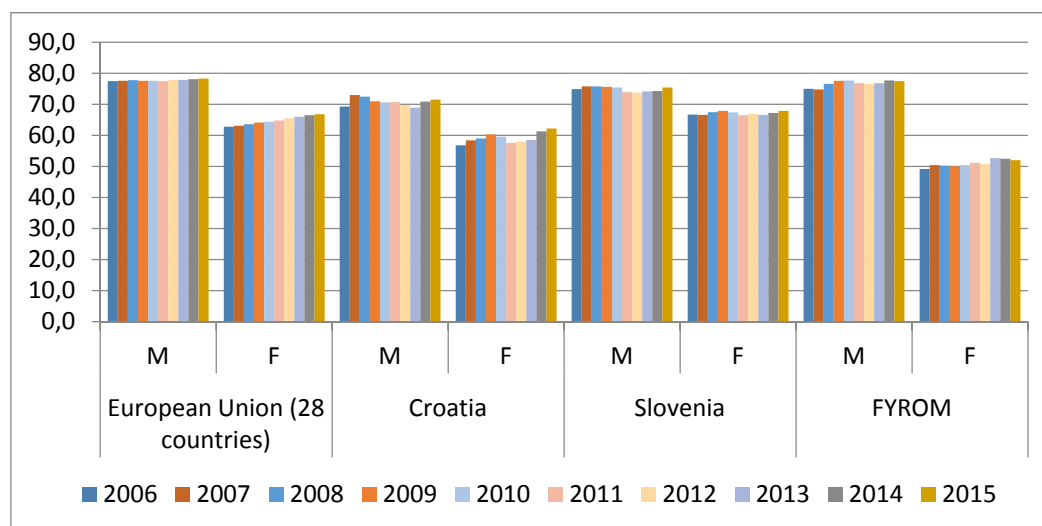
Source: Eurostat Database, Author's calculation.

If we will analyze the gender gap in activity rate, we can conclude that labor market in Macedonia has very higher gap which was moved from 25.8 % in year 2006 till 27.3 % in year 2010 and then 24.1 % in 2013 and finely 25.5 % in year 2015 (Table 1 and Figure 2). In this occasion we need to emphasize that Slovenia and Bulgaria have lower activity rate of gender gap (single-digit number) compared with EU (28 countries) and other analyzed countries.

EUREM 2016 Conference Proceedings

Table 1 Activity rate by countries, gender, age from 15-64 in 2006-2015											
GEO/TIME	M/F	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
European Union (28 countries)	M	77.5	77.6	77.8	77.6	77.6	77.5	77.8	77.9	78.1	78.3
	F	62.8	63.1	63.6	64.1	64.4	64.8	65.5	66.0	66.5	66.8
	M-F	14.7	14.5	14.2	13.5	13.2	12.7	12.3	11.9	11.6	11.5
Bulgaria	M	68.8	70.6	72.5	72.0	71.1	69.9	71.0	72.2	72.9	73.2
	F	60.2	62.1	63.1	62.5	62.2	61.9	63.2	64.5	65.0	65.4
	M-F	8.6	8.5	9.4	9.5	8.9	8.0	7.8	7.7	7.9	7.8
Croatia	M	69.3	73.0	72.5	71.0	70.6	70.7	69.8	68.9	70.9	71.5
	F	56.8	58.4	59.0	60.3	59.6	57.6	58.0	58.5	61.3	62.2
	M-F	12.5	14.6	13.5	10.7	11.0	13.1	11.8	10.4	9.6	9.3
Romania	M	70.7	70.1	70.6	70.9	73.7	72.1	73.2	73.4	74.3	75.3
	F	56.6	56.0	55.2	55.4	56.2	56.1	56.4	56.3	56.9	56.7
	M-F	14.1	14.1	15.4	15.5	17.5	16.0	16.8	17.1	17.4	18.6
Slovenia	M	74.9	75.8	75.8	75.6	75.4	73.9	73.7	74.2	74.3	75.4
	F	66.7	66.6	67.5	67.9	67.4	66.5	66.9	66.6	67.2	67.9
	M-F	8.2	9.2	8.3	7.7	8.0	7.4	6.8	7.6	7.1	7.5
FYROM	M	75.0	74.8	76.6	77.6	77.7	76.8	76.6	76.8	77.7	77.5
	F	49.2	50.4	50.2	50.0	50.4	51.2	50.8	52.7	52.5	52.0
	M-F	25.8	24.4	26.4	27.6	27.3	25.6	25.8	24.1	25.2	25.5

Source: Eurostat database, author's calculation
Notes: Mal % (M), Female % (F), Gap % (M-F)

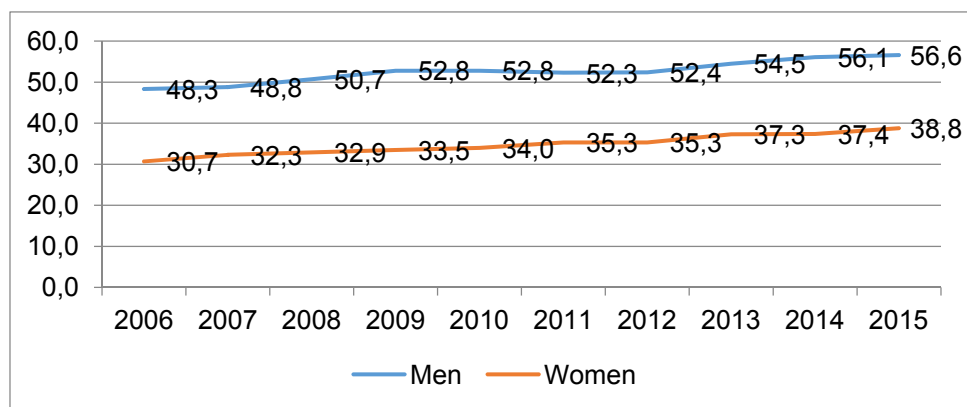
Figure 2 Activity rate by gender age from 15-64 in 2006-2015.

Source: Eurostat Database, Author's calculation.

5.1 Employment rate and gender inequality

In a labor market in Macedonia there is a different level of employment rate among men and women it is create a gender inequality. The women employment rates during the period 2006-2015 have been with positive increasing trends. Since 2006 these rates moved from 30.7% to 38.8%. With other point of view the men's employment rates have been higher compared with the women's employments rates which have moved from 48.3% in year 2006 till 56.6% in year 2015 (Figure 3).

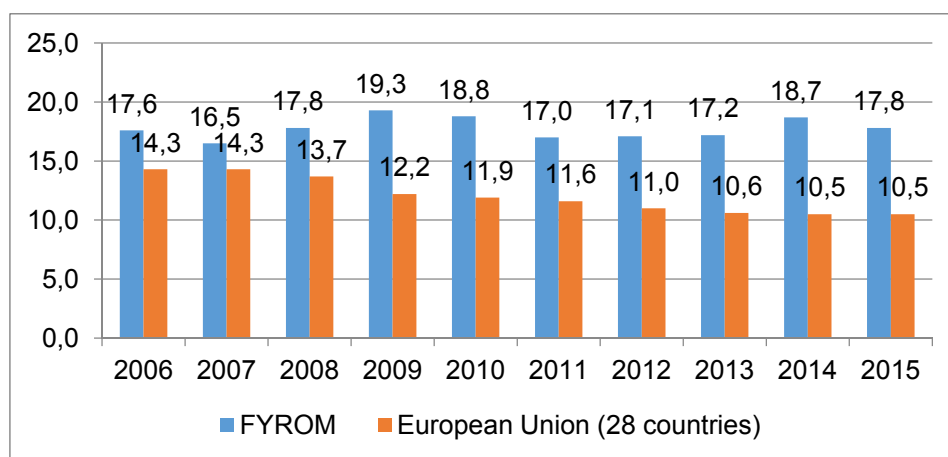
EUREM 2016 Conference Proceedings

Figure 3 Employment rate by gender, age from 15-64 in 2006-2015.

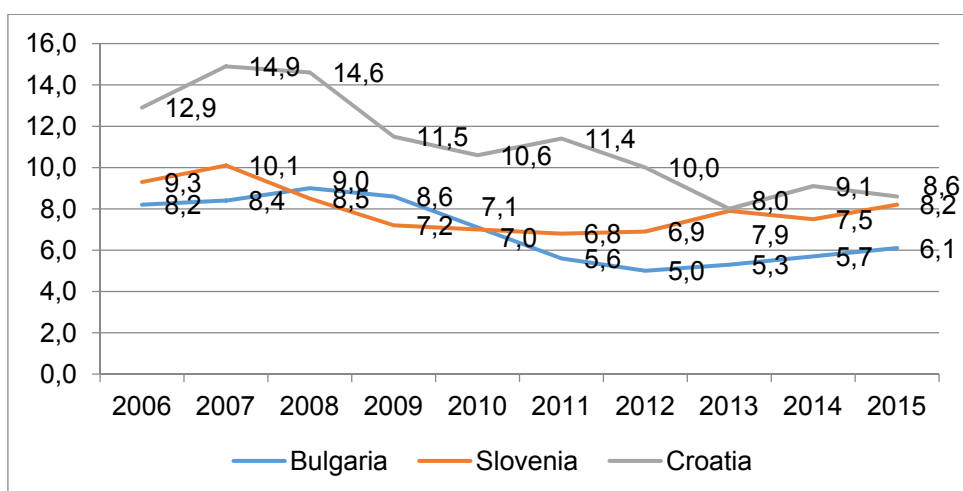
Source: Eurostat Database, Author's calculation.

The gap of employment rate between men and women in a labor market of the Republic of Macedonia is highest from 2006 till 2009 year respectively 17.6 till 19.3 % compare with the remaining period from year 2011 till 2015 respectively 17.0 till 17.8 % (Figure 4).

Figure 4 Gap of women employment rate, age from 15-64 in 2006-2015.

Source: Eurostat Database, Author's calculation.

Figure 5 Gap of women employment rate, age from 15-64 in 2006-2015, in Bulgaria, Slovenia and Croatia.

Source: Eurostat Database, Author's calculation.

EUREM 2016 Conference Proceedings

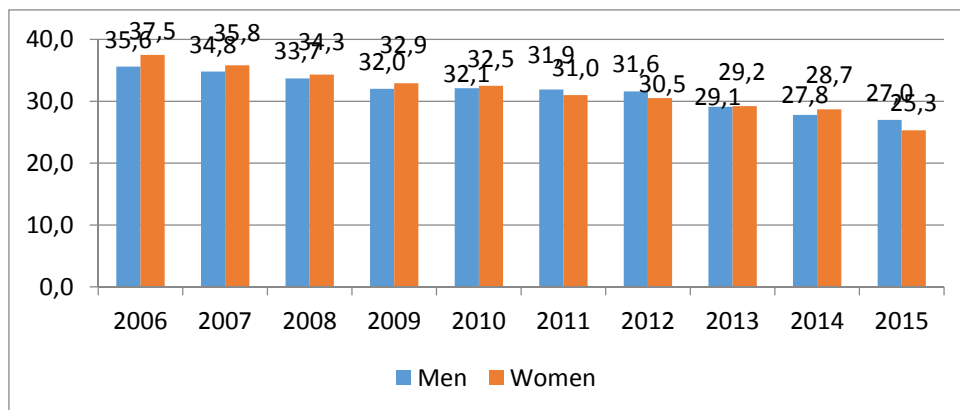
If we make the comparison of the gap of women employment rate in Macedonia with other analyzed countries and EU (28 countries) we will conclude that this gap is very higher. In this relation only Slovenia and Bulgaria have had lower gender gap (single-digit number). Looking in this regard Macedonia as a candidate country of EU is far away from these countries but the performance of Croatia as a last new member of EU should be a target for Macedonia toward the EU integration (Figure 5 and Table 2).

GEO/TIME	M/F	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
European Union (28 countries)	M	71.5	72.4	72.6	70.6	70.1	70.0	69.6	69.4	70.1	70.9
	F	57.2	58.1	58.9	58.4	58.2	58.4	58.6	58.8	59.6	60.4
	M-F	14.3	14.3	13.7	12.2	11.9	11.6	11.0	10.6	10.5	10.5
Bulgaria	M	62.8	66.0	68.5	66.9	63.3	61.2	61.3	62.1	63.9	65.9
	F	54.6	57.6	59.5	58.3	56.2	55.6	56.3	56.8	58.2	59.8
	M-F	8.2	8.4	9.0	8.6	7.1	5.6	5.0	5.3	5.7	6.1
Croatia	M	62.2	66.5	67.3	65.2	62.7	60.9	58.5	56.5	59.1	60.1
	F	49.3	51.6	52.7	53.7	52.1	49.5	48.5	48.5	50.0	51.5
	M-F	12.9	14.9	14.6	11.5	10.6	11.4	10.0	8.0	9.1	8.6
Romania	M	64.6	64.8	65.7	65.2	67.9	66.3	67.6	67.6	68.7	69.5
	F	53.0	52.8	52.5	52.0	52.5	52.3	52.8	52.6	53.3	53.2
	M-F	11.6	12.0	13.2	13.2	15.4	14.0	14.8	15.0	15.4	16.3
Slovenia	M	71.1	72.7	72.7	71.0	69.6	67.7	67.4	67.1	67.5	69.2
	F	61.8	62.6	64.2	63.8	62.6	60.9	60.5	59.2	60.0	61.0
	M-F	9.3	10.1	8.5	7.2	7.0	6.8	6.9	7.9	7.5	8.2
FYROM	M	48.3	48.8	50.7	52.8	52.8	52.3	52.4	54.5	56.1	56.6
	F	30.7	32.3	32.9	33.5	34.0	35.3	35.3	37.3	37.4	38.8
	M-F	17.6	16.5	17.8	19.3	18.8	17.0	17.1	17.2	18.7	17.8

Source: Eurostat database, author's calculation.
Notes: Mal (M), Female (F), Gap (M-F).

5.2 Unemployment rate and gender inequality

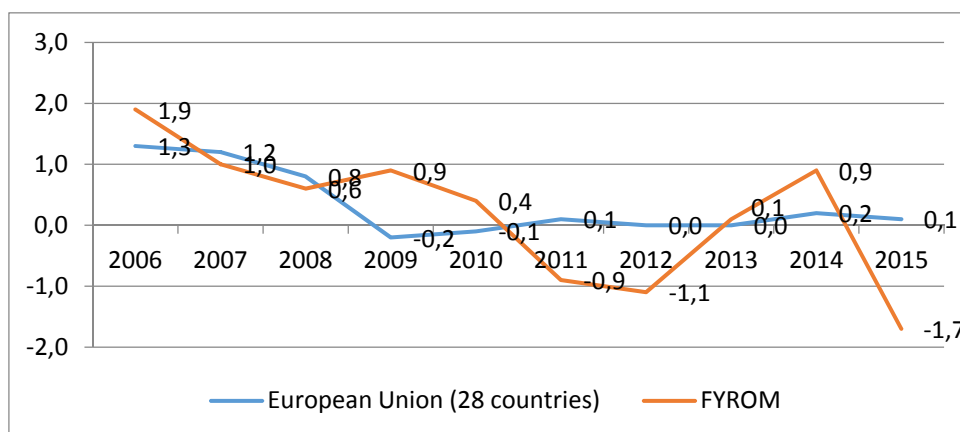
According to the data base from Eurostat and National Office of Statistic from Macedonia related to the unemployment rate, we can conclude that after the World financial crisis in year 2008 the unemployment rate in the most of the analyzing countries have been increased from single-digit number to a double-digit rate. Macedonia has had the highest rate compared with the other countries, but the trend of unemployment rates in general and by gender has decreased trend (Figure 6).

Figure 6 Unemployment rate by gender, age from 15-64 in 2006-2015.

Source: Eurostat Database, Author's calculation.

In Macedonia the gap of unemployment rate among women and men during 2006-2010 has been from 1.9% till 0.4% which means that the women unemployment rate was higher than men unemployment rate. While, from year 2011 till year 2015 the women unemployment rate was less than men unemployment rate. In this case, this characteristic of the labor market is more affordable than the EU (28 countries) (Figure 7 and Table 3 in Appendix)

Figure 7 Gap of women unemployment rate, age from 15-64 in 2006-2015.

Source: Eurostat Database, Author's calculation.

5.3 Formal and informal employment rate by gender

The informal economy is very present in Western Balkan especially in Macedonia. In this case when women do find work, they are disproportionately likely to work informally in unskilled positions, and can expect lower wages than men with similar characteristics. Regarding with this issues we can conclude as a below (Figure 8):

- The percent of women formally employed from total women employed is 75.9% from year 2007 till 81.8% in year 2015. These characteristics are the same with the category formally employed men, no with minor difference.

- The percent of women informally employed from total women employed is moved from 24.1% in year 2007 till 18.2% in year 2015. If this occurrence will analyze in male population we will conclude that this percent has moved from 29.9% till 21.1% during this period.

Figure 8 Formal and informal employment rate by gender in 2006-2015.

Source: Stat Statistical Office of Republic of Macedonia, Database 2016, and Author's calculation.

5.4 The Global Gender Gap Index 2016

The Global Gender Gap Index examines the gap between men and women in four fundamental categories: Economic Participation and Opportunity, Educational Attainment, Health and Survival and Political Empowerment (The Global Gender Gap Report, 2016).

- Economic Participation and Opportunity index contains three concepts: the participation gap, the remuneration gap and the advancement gap. The participation gap is captured using the difference between women and men in labor force participation rates.
- Educational Attainment captures the gap between women's and men's current access to education through ratios of women to men in primary-, secondary- and tertiary-level education. A longer-term view of the country's ability to educate women and men in equal numbers is captured through the ratio of the female literacy rate to the male literacy rate.
- Health and Survival provides an overview of the differences between women's and men's health through the use of two indicators. The first is the sex ratio at birth, which aims specifically to capture the phenomenon of "missing women", prevalent in many countries with a strong son preference. Second, we use the gap between women's and men's healthy life expectancy.
- Political Empowerment measures the gap between men and women at the highest level of political decision-making through the ratio of women to men in minister-level positions and the ratio of women to men in parliamentary positions and years with female head of state (last 50 years).

The Global Gender Gap Index report in year 2016 includes 144 countries among which are also the Republic of Macedonia. How is the performance of the R. Macedonia according to the four mentioned categories above is presented in a table 3 as below. Regarding to the information presented in the Table 4, we can conclude that in Republic of Macedonia from 15 categories of 4 fundamentals area, only in 3 there are gender equality or small women

advantage. There are in Enrolment in tertiary education, Professional and technical workers and Healthy life expectancy. But, unfortunately in the other 12 categories is present inequality among women and men to the detriment of women. If we compare the rank of analyzed countries by GGG index 2016, we can conclude that the GGG index for Macedonia is highest with the rank 79, Croatia ranked as 68, Romania ranked as 54 and Slovenia ranked as 19 place. (Appendix Table 4).

Table 3 Global Gender Gap index 2016 for Macedonia				
	Rank	Female	Mal	F/M ratio
Global Gender Gap Index 2016	73	-	-	0.69
Economic participation and opportunity	79	-	-	0.66
Labor force participation	100	52	78	0.67
Wage equality survey	32	-	-	0.72
Estimated earned income	72	10,114	16,962	0.60
Legislators, senior officials and managers	88	24	76	0.32
Professional and technical workers	1	53	47	1.13
Educational attainment	91	-	-	0.98
Literacy rate	79	97	99	0.98
Enrolment in primary education	100	82	84	0.98
Enrolment in secondary education	111	81	83	0.98
Enrolment in tertiary education	1	44	35	1.26
Health and survival	119	-	-	0.97
Sex ratio and birth	137	-	-	0.93
Healthy life expectancy	1	68	64	1.06
Political empowerment	67	-	-	0.18
Women in parliament	30	33	67	0.49
Women in ministerial position	119	8	92	0.09
Years with female head of state (last 50)	60	0	50	0.00
Source: Global Gender Gap Index report 2016, Author's calculation.				

Conclusion

The gender equality in the labor market in Balkan countries raises more dilemmas and controversies, and therefore requires a solution with special approach. Gender inequality needs to be understood and to be treated as crucial issue for a socioeconomic equilibrium. The placement of the matter of gender inequality in the labor market encourage taking essential steps by the Government to combat the Labor market failure. In these conditions the life of both men and women should be better. Gender equality and increased women's participation cannot be fully achieved until the widespread prejudice of women's role in the society and family still persist. However, bearing in mind the complexity of the issue the government has to strengthen its support of gender equality and engage in more active awareness raising campaigns. National policy must orient to reduce unemployment and gender inequality through investment in education, stimulation of women employment in the rural areas, financial grant for self-employment with special emphasize the women entrepreneur. The relevant institutions should made monitoring and taking appropriate interventions to combat discrimination by gender in the labor market.

References

Kabeer, N., 2012. Women's economic empowerment and inclusive growth. Labour markets and enterprise development. *International Development Research Centre*.

EUREM 2016 Conference Proceedings

- Kazandziska, M., Ristevska M., Schmidt V., 2012. *The gender pay gap in the Former Yugoslav Republic of Macedonia*, Copyright c International Labour Organization
- Paunovska, M., 2013. *Gender Mainstreaming in the Republic of Macedonia, the EU Lenses*, Master dissertation.
- State Statistical Office RM, 2016. *Lebor Market: Formal and informal employment and unemployment rates by sex, age and nationality, annual data and (%)*
- Ward, W., Melanie, E., Macchiarelli, C., 2013. *Transitions in labour market status in the*
- World Bank, 2015. *Labor market inequalities in Fyr Macedonia: New evidence on gender and ethnicity*, Social protection and labor global practice
- World Economic Forum, 2016. *The Global Gender Gap Report 2016*, Committed to improving the state of the world.
- Zeqiri, I., Mazllami, J., Aziri, B., 2016. *Labor Market In The Republic Of Macedonia On The Road To The European Union*, MASA, Skopje, Macedonia.
- European Union. *LEQS Paper*, pp.69.
- Eurostat, 2016. *Lebor Market: Employment and unemployment rates by sex, age, annual data and (%) (2006-2015)*.
- ILO, 2012. *Strategy for Gender Mainstreaming in the Employment Sector 2010–15*. Aligned with ILO Action Plan for Gender Equality 2010–15: Phase II: Programme and Budget 2012–13/International Labour Office, Employment Sector. -Geneva: ILO, 2012. ISBN: 978-92-2-125991-6 (print); 978-92-2-125992-3 (web pdf).
- IMF, Country Report No. 13/179, June 2013
- Stat Statistical Office of Republic of Macedonia, 2016. *Lebor Market: Formal and informal employment rate by gender (2006-2015)*.

Appendix

Table 3 Unemployment rate by countries, gender, age from 15-64 in 2006-2015											
GEO/TIME	M/F	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
European Union (28 countries)	M	7.7	6.7	6.7	9.1	9.7	9.7	10.6	11.0	10.3	9.5
	F	9.0	7.9	7.5	8.9	9.6	9.8	10.6	11.0	10.5	9.6
	F-M	1.3	1.2	0.8	-0.2	-0.1	0.1	0.0	0.0	0.2	0.1
Bulgaria	M	8.7	6.6	5.6	7.1	11.0	12.4	13.7	14.1	12.5	9.9
	F	9.3	7.3	5.8	6.7	9.6	10.1	10.9	11.9	10.4	8.5
	F-M	0.6	0.7	0.2	-0.4	-1.4	-2.3	-2.8	-2.2	-2.1	-1.4
Croatia	M	10.1	8.9	7.2	8.1	11.3	13.9	16.2	18.0	16.6	15.9
	F	13.2	11.6	10.6	11.0	12.6	14.0	16.3	17.0	18.4	17.2
	F-M	3.1	2.7	3.4	2.9	1.3	0.1	0.1	-1.0	1.8	1.3
Romania	M	8.5	7.6	7.0	8.0	7.8	8.0	7.6	8.0	7.6	7.7
	F	6.4	5.7	5.0	6.2	6.5	6.8	6.4	6.6	6.4	6.1
	F-M	-2.1	-1.9	-2.0	-1.8	-1.3	-1.2	-1.2	-1.4	-1.2	-1.6
Slovenia	M	5.0	4.1	4.1	6.1	7.6	8.3	8.5	9.6	9.1	8.2
	F	7.4	6.0	4.9	5.9	7.2	8.3	9.5	11.1	10.8	10.2
	F-M	2.4	1.9	0.8	-0.2	-0.4	0.0	1.0	1.5	1.7	2.0
FYROM	M	35.6	34.8	33.7	32.0	32.1	31.9	31.6	29.1	27.8	27.0
	F	37.5	35.8	34.3	32.9	32.5	31.0	30.5	29.2	28.7	25.3
	F-M	1.9	1.0	0.6	0.9	0.4	-0.9	-1.1	0.1	0.9	-1.7

Source: Eurostat database, author's calculation.
Notes: Mal (M), Female (F), Gap (F-M).

EUREM 2016 Conference Proceedings

Table 4 GGG index 2016 for Macedonia, Bulgaria, Croatia, Romania and Slovenia					
	Bulgaria	Croatia	Romania	Slovenia	FYROM
Global rankings, 2016	41	68	76	8	73
Labour force participation					
Femal	65	61	54	67	52
Mal	73	71	74	74	78
F/M ratio	0.89	0.86	0.73	0.91	0.67
Rank	37	50	81	27	100
Wage equality survey					
Rank	92	113	61	44	32
Estimated earned income					
Femal	13,691	18,332	16,721	27,109	10,114
Mal	20,929	25,180	24,209	33,754	16,962
F/M ratio	0.65	0.73	0.69	0.80	0.60
Rank	45	19	33	9	72
Legislators, senior officials and managers					
Femal	36	23	31	37	24
Mal	64	77	69	63	76
F/M ratio	0.56	0.30	0.45	0.59	0.32
Rank	35	91	63	32	88
Professional and technical workers					
Femal	61	55	56	56	53
Mal	39	45	44	44	47
F/M ratio	1.56	1.22	1.27	1.27	1.13
Rank	1	1	1	1	1
Literacy rate					
Femal	98	99	98	100	97
Mal	99	100	99	100	99
F/M ratio	0.99	0.99	0.99	1.00	0.98
Rank	65	67	64	48	79
Enrolment in secondary education					
Femal	87	94	86	95	81
Mal	89	91	86	95	83
F/M ratio	0.98	1.03	1.00	1.00	0.98
Rank	110	1	1	1	111
Enrolment in tertiary education					
Femal	79	81	59	98	44
Mal	63	59	48	68	35
F/M ratio	1.25	1.37	1.23	1.44	1.26
Rank	1	1	1	1	1
Women in parliament					
Femal	20	15	14	37	33
Mal	80	85	86	63	67
F/M ratio	0.25	0.18	0.16	0.59	0.49
Rank	72	97	105	22	30
Source: Global Gender Gap Index report 2016, Author's calculation.					

PUTEM SĂ ATINGEM UN NIVEL MAI ÎNALT DE COMPETITIVITATE PRIN SUBVENȚIONAREA ÎNȚREPRINDERILOR AGRICOLE? CAZUL SECTORULUI HORTICOL AL REPUBLICII MOLDOVA

ARTUR GOLBAN
Catedra Management
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova
golban.artur@yahoo.com

ALEXANDRU GORGOS
Catedra Management
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova
alexandru.gorgos@gmail.com

Abstract: The subsidizing of the agricultural producers is a very complex problem, which is analyzed by many scientists from all over the World. There are many opinions regarding the effects of subsidies allocation for the economic development of the enterprises, which arouses pros and cons discussions among scientists. This scientific research has the objective to analyze the effects of subsidies allocation on competitiveness of the agricultural enterprises from the horticultural sector of the Republic of Moldova and in the same time to determine if the agricultural producers can obtain higher level of competitiveness as a result of subsidies allocation.

Keywords: Competitiveness, Subsidies, Enterprises, Horticultural Sector, Total Factor Productivity

1. Introducere

Subvenționarea producătorilor agricoli este o problemă foarte complexă, care trezește mai multe discuții pro și contra în rîndul specialiștilor.

Conform unor cercetări efectuate de FAO [122], există trei justificări economice privind alocarea subvențiilor în agricultură:

1. În cazul unei „agriculturi infantile”- cînd ramura este dominată de producție de origine străină și din cauza politicii sociale a statului guvernul dorește să dezvolte această ramură. Guvernul poate subvenționa sectorul agrar prin granturi, credite, ingerări de capital și reduceri de taxe. În cazul cînd ramura va atinge un punct de dezvoltare suficient, subvențiile urmează a fi eliminate [110].
2. În cazul cînd o întreprindere agricolă mare de importanță strategică se află în dificultăți temporare și poate fi în pericol de a-și înceta activitatea. Prin urmare, guvernul în asemenea situație are cel puțin trei opțiuni: să nu ia nici o atitudine, fiind resimțite toate efecte adverse ale pieței; sau poate direct să subvenționeze compania cu dificultăți, participînd cu ingerințe de capital, credite, garanții; sau poate să lase întreprinderea să falimenteze dar să intervină prin sistemul monetar la prevenirea falimentării firmei, ceea ce va afecta activitatea altor întreprinderi „sănătoase” din ramură.

3. Interesele actuale în domeniul protecției mediului pot determina politicul să încurajeze, prin intermediul subvențiilor, întreprinderile și ramurile să se comporte într-un mod ecologic.

Deși există mai multe studii care argumentează importanța subvențiilor pentru agricultură, totuși conform unor specialiști subvențiile pe lângă efecte pozitive pot cauza și efecte negative.

Astfel, în urma Runderii de la Doha a OMC ce a avut loc în anul 2001, mai multe țări în curs de dezvoltare precum Brazilia, China, India s-au opus subvențiilor din agricultura SUA și Europei, argumentând că alocarea unui volum mare de subvenții determină în mod artificial scăderea prețurilor la culturile agricole pe plan mondial, ceea ce subminează pe nedrept micii fermieri și contribuie la menținerea sărăciei în mai multe țări în curs de dezvoltare.

În general, subvențiile ar trebui folosite „pentru a schimba comportamentul și de a rezolva probleme specifice, decât pentru a servi ca o cîrjă pe termen lung pentru producători”. În caz contrar se riscă ca inovarea să nu mai aibă loc, iar producătorii agricoli să fie tot mai puțin competitivi și mai dependenți de guvern. Astfel, în condițiile rarității resurselor, este foarte important de a produce mai mult cu mai puține investiții. Conform unor cercetări, subvențiile au tendința de a reduce stimulentele pentru producătorii agricoli, acestea în mare măsură concentrându-se nu asupra creșterii volumului producției agricole dar asupra subvențiilor agricole. Ca rezultat, mulți fermieri ajung a produce mai puțin cu mai multe resurse

În cazul Republicii Moldova, subvențiile sunt indispensabile pentru dezvoltarea unui sector agrar competitiv. În situația cînd Republica Moldova și-a exprimat clar opțiunea europeană a țării, este necesar a se ține cont de politicile de subvenționare existente în UE. În prezent, politica de subvenționare din Republica Moldova diferă foarte mult de cea existentă în țările UE. Principalii factori ce cauzează acest lucru sunt lipsa consistenței politicilor de subvenționare în RM și insuficiența resurselor financiare necesare pentru aplicarea politicilor de genul celor europene. În plan strategic, la nivel de țară nu există o politică clară de subvenționare pe o perioadă îndelungată de timp, adică măsurile de subvenționare nu sunt suficient de clare, ele se modifică de la un an la altul, ceea ce crează dificultăți producătorilor agricoli de a accesa subvențiile atît de necesare derulării activității. Acei producători agricoli care accesează subvenții au mai multe șanse să fie competitiv pe piață, comparativ cu acei care înregistrează lipsă de subvenții.

În acest context, acest articol științific are ca obiectiv să analizeze cum subvențiile influențează competitivitatea întreprinderilor agricole din sectorul horticol și dacă întreprinderile vor înregistra un nivel mai înalt de competitivitate în urma accesării subvențiilor.

2. Material și metodă

În lucrarea științifică, în calitate de metode de cercetare au fost utilizate: analiza cantitativă și calitativă, inducția și deducția, metoda tabelelor și graficelor, metoda seriilor cronologice, compararea, metoda econometrică.

Baza informațională a tezei este reprezentată de literatura științifică dedicată economiei agrare, excluziunii sociale, ISD; rapoartele furnizate de Biroul Național de Statistică, Banca Națională a Moldovei, precum și alte surse ce vizează subiectul cercetat.

De asemenea s-a utilizat indicatorul global de măsurare a competitivității – Total Factor Productivity (TFP), care se calculează în baza indicatorului Malmquist de productivitate, care constă din două componente: indicele variației eficienței tehnologice și indicele variației eficienței tehnice (Chaudhary S., 2012, Fare R., *et al.*, 1994, Knox Lovel C.A., 2003)

$$M_0(x^{t+1}, y^{t+1}, x^t, y^t) = \frac{D_0^{t+1}(x^{t+1}, y^{t+1})}{D_0^t(x^t, y^t)} \left[\left(\frac{D_0^t(x^{t+1}, y^{t+1})}{D_0^{t+1}(x^{t+1}, y^{t+1})} \right) \left(\frac{D_0^t(x^t, y^t)}{D_0^{t+1}(x^t, y^t)} \right) \right]^{\frac{1}{2}} \quad (1)$$

Unde,

$$\text{Variația eficienței tehnice} = \frac{D_0^{t+1}(x^{t+1}, y^{t+1})}{D_0^t(x^t, y^t)} \quad (2)$$

$$\text{Variația tehnologiei} = \left(\frac{D_0^t(x^{t+1}, y^{t+1})}{D_0^{t+1}(x^{t+1}, y^{t+1})} \right) \left(\frac{D_0^t(x^t, y^t)}{D_0^{t+1}(x^t, y^t)} \right)^{\frac{1}{2}} \quad (3)$$

TFP în urma efectuării calculelor poate să ia următoarele valori:

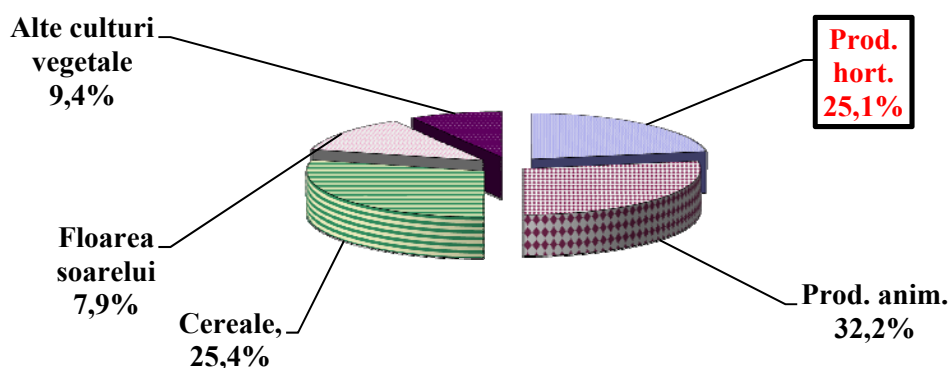
- TFP>1, atunci în perioada t (între momentul t și t+1) s-a produs o creștere a productivității;
- TFP=1, în acest caz nu au fost înregistrate modificări la nivelul productivității, acesta rămânând aceeași;
- TFP<1, în acest caz s-a înregistrat o micșorare a productivității dintre cele două momente.

În analiza competitivității întreprinderilor agricole s-a utilizat metoda de cercetare DEA (Data Envelopment Analysis), care este foarte des utilizată și foarte populară în investigarea eficienței și productivității unităților economice. DEA permite estimarea frontierei cu ajutorul modelelor de programare neparametrice, stabilind pentru întreprinderile analizate clasamente pe baza eficienței tehnice. Accentul nu se pune pe estimarea funcției medii tehnologice de producție, folosită de toate întreprinderile agricole analizate, dar pe identificarea celor mai competitive întreprinderi.

Astfel se construiește frontiera de producție, care are la bază cele mai bune practici de producție, iar toate întreprinderile analizate sunt legate de această frontieră.

3. Rezultate și discuții

Sectorul horticol al Republicii Moldova are o importanță deosebită pentru creșterea economică a țării. Majoritatea populației țării este angajată în sectorul horticol, care reprezintă o pătrime din total producție agricolă (figura 1)

Figura 1 Structura producției agricole (2014)

Sursa: elaborat de autor în baza BNS (2014)

Producția horticolă este reprezentată de fructe și legume, care joacă un rol esențial pentru sănătatea umană. Astfel în urma calculelor efectuate de unii savanți, s-a constatat că o persoană trebuie să consume pe an circa 563 kg legume diverse, în particular: tomate – 416

kg, varză– 30 kg, ceapă– 20 kg, ardei – 15 kg, vinete – 5 kg, rădăcinoase – 15 kg, mazăre și fasole – 5 kg, verdețuri – 5 kg, alte legume – 15 kg și 50 kg cartofi.

Pornind de la acest considerent, pentru o familie de 4 persoane este necesar un fond de 2144 kg legume și 200 kg cartofi pe an. Această cantitate poate fi asigurată din grădina proprie de pe o suprafață de 430 mp, la care se adaugă culturile succesive și intercalate.

Totuși, aceste cifre sunt doar estimative, deoarece consumul de fructe și legume trebuie să fie în corelație cu nivelul activității fizice, vîrstă, gen, obiceiurile alimentare, consumul energetic zilnic ș.a., așa încît să nu ofere organismului mai multă hrană decît acesta are nevoie pentru a funcționa normal.

Importanța economică a produselor horticole este semnificativă, pentru că pomii și vița de vie permit valorificarea în mod superior a terenurilor în pantă, care sunt improprii altor culturi, astfel fiind atrase aceste suprafețe în circuitul economic al agriculturii.

Sectorul produselor horticole cuprinde două sub-sectoare:

- **sub-sectorul de produse proaspete**, care nu este foarte dezvoltat la moment, dar care prin investiții în tehnologii agricole, promovarea producției precum și în infrastructura post-recoltare și cea de marketing poate atinge nivelul de competitivitate internațională;
- **sub-sectorul de prelucrare**, care comparativ cu sub-sectorul de produse proaspete este mai dezvoltat, participă activ la export pe piețele externe și are la bază materia prima, forța de muncă calificată și dezvoltarea produselor noi cu cerere sporită.

Producția de fructe și legume pentru piața produselor în stare proaspătă oferă cele mai mari venituri din vânzări pentru producătorii agricoli.

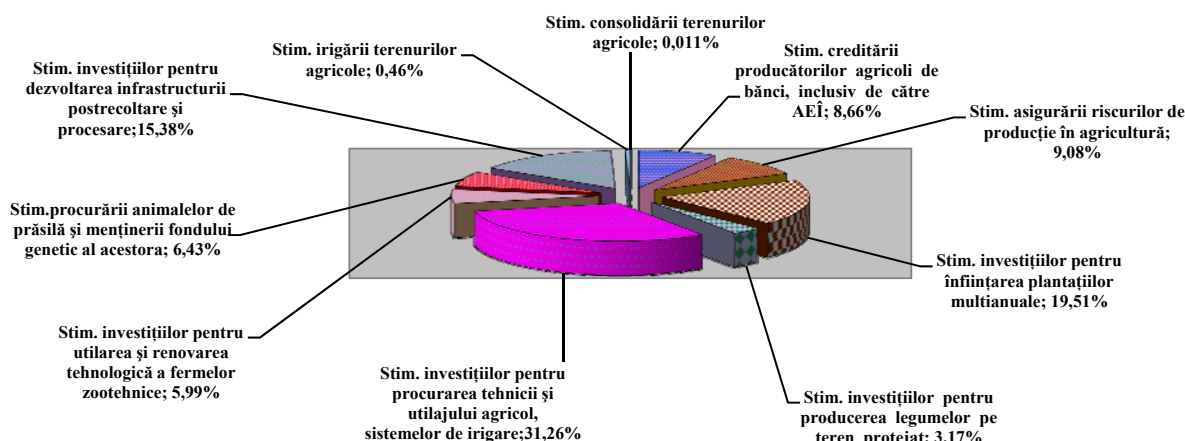
În contextul celor menționate mai sus, un nivel înalt de competitivitate al produselor horticole poate fi atins prin sporirea productivității, conform teoriei competitivității lui M. Porter, care poate fi realizată prin alocarea de resurse financiare în modernizarea procesului de producție a produselor horticole.

Astfel conform HG nr.352 din 10.06.2015, privind modul de repartizare a fondului de subvenționare a producătorilor agricoli pentru anul 2015, suma subvențiilor pentru anul 2015 a constituit 610 mln. MDL, ce reprezintă o majorare față de anul 2014 cu 110 mln. MDL, iar față de anul 2013, o majorare cu 210 mln. MDL.

Analizînd suma subvențiilor alocate către țările membre UE și valoarea fondului de subvenționare al RM putem concluziona că în RM valoarea fondului de subvenționare este cel mai mic din regiune. De ex. în anul 2013 Ungaria a alocat cca 1904 mil EUR (cca 450 EUR/ha), România - cca 2620 mil EUR (cca 191 EUR/ha), ce reprezintă sume considerabile comparativ cu Republica Moldova unde valoarea fondului de subvenționare în 2013 a constituit cca 454, 03 mil lei (cca 24,67 mil EUR sau cîte 20 EUR/ha). În aceste condiții producătorii agricoli din RM nu sunt competitivi pe piața agricolă din Regiune. Costurile de producție sunt foarte înalte și lipsa resurselor financiare crează dificultăți în sporirea competitivității producției horticole (CAP, 2013).

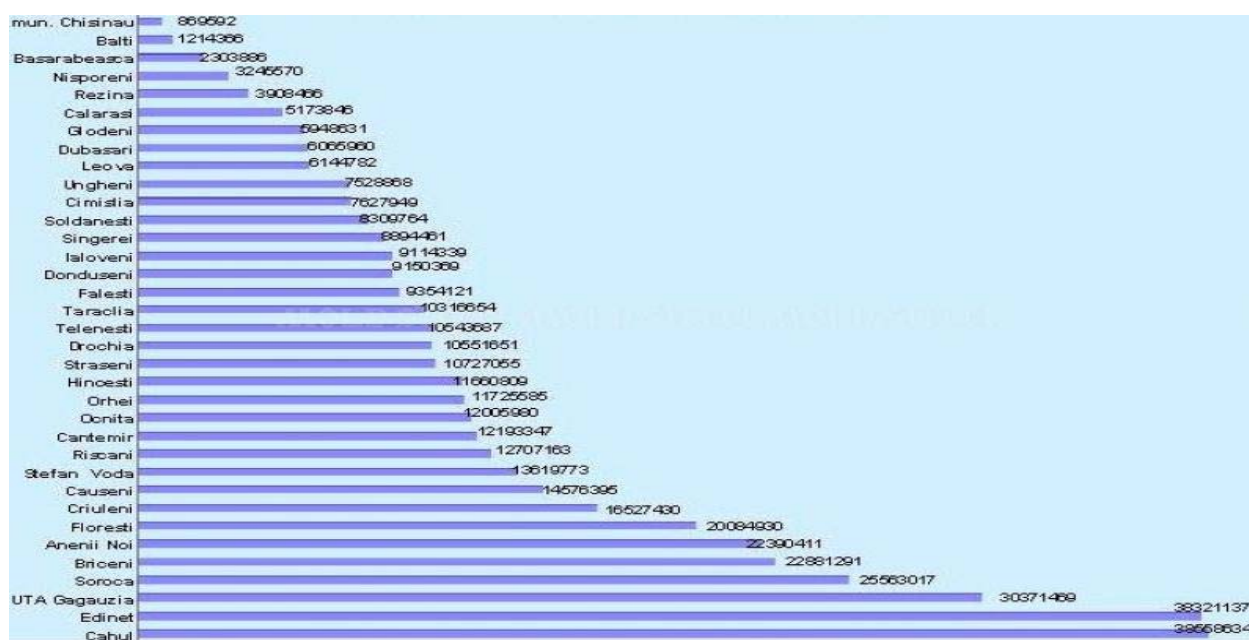
Din analiza figurii 2, observăm că în anul 2013, cel mai mare volum de subvenții a fost acordat producătorilor agricoli pentru procurarea tehnicii și utilajului agricol, precum și a sistemelor de irigare – 31,26%, în sumă de 141,8 mln lei; după care urmează subvențiile pentru stimularea investițiilor pentru înființarea plantațiilor multianuale – 19,51%, sau de 88,5 mln lei și pe locul trei se plasează subvențiile pentru investiții în dezvoltarea infrastructurii postrecoltare și procesare – 15,38%, în valoare totală de 69,8 mln. lei (AIPA, 2013).

De asemenea, din figurii 3 se atestă că repartizarea fondului de subvenționare este foarte neuniform. Raioanele lider în primirea subvențiilor sunt: r. Cahul – 38,56 mil lei, r.Edineț – 38,3 mil lei, UTAG – 30,4 mil lei, Soroca – 25,6 mil lei, r. Briceni – 22,9 mil lei.

Figura 2 Structura subvențiilor acordate producătorilor agricoli pentru anul 2013, %
 Sursa: elaborat de autor în baza datelor AIPA (2013)

Repartiția teritorială a subvențiilor relevă că discrepanța între subvențiile primite per raioane este foarte mare. Aceasta nu ar fi o problemă dacă s-ar defini raioanele dezavantajate și resursele financiare ar fi alocate către acestea.

Figura 3 Repartizarea fondului de subvenționare pe raioane în Republica Moldova (2013)

Sursa: AIPA (2013)

De asemenea, în prezent măsurile de subvenționare nu sunt foarte concrete și nu există o delimitare clară a subvențiilor ce reprezintă alocații și subvenții ce reprezintă granturi pentru dezvoltarea și promovarea afacerilor. Din această cauză multe resurse financiare riscă să fie alocate ineficient. Pentru depășirea unei astfel de situații este necesar de a descrie cât mai exact măsurile de subvenționare, ce reprezintă anumite tipuri de plată.

Analiza competitivității întreprinderilor agricole din sectorul horticol s-a efectuat utilizând indicii de productivitate Malmquist. Astfel utilizând dualitatea din programarea liniară, se poate

determina o formă înfășurătoare echivalentă de determinare a competitivității întreprinderilor agricole, și anume:

$$\left\{ \begin{array}{l} \min_{\theta, \lambda} \theta \\ -y_i + Y\lambda \geq 0 \\ \theta x_i - X\lambda \geq 0 \\ N_i' \lambda \leq 1 \\ \lambda \geq 0, \end{array} \right.$$

Unde:

θ - reprezintă parametrul de eficiență;

n – numărul de fermieri;

Y – vectorul outputurilor, n -dimensional care este reprezentat de venitul din vânzarea produselor agricole;

X – este vectorul inputurilor, $n \times 5$ dimensional, care este dat de:

- a) Suprafața terenului agricol efectiv semănată, ha
- b) Costuri privind remunerarea muncii, mii lei
- c) Costuri pentru semințe și material săditor, mii lei
- d) Costuri pentru îngrășăminte chimice și naturale, mii lei
- e) Costuri activităților auxiliare și costuri indirecte, mii lei

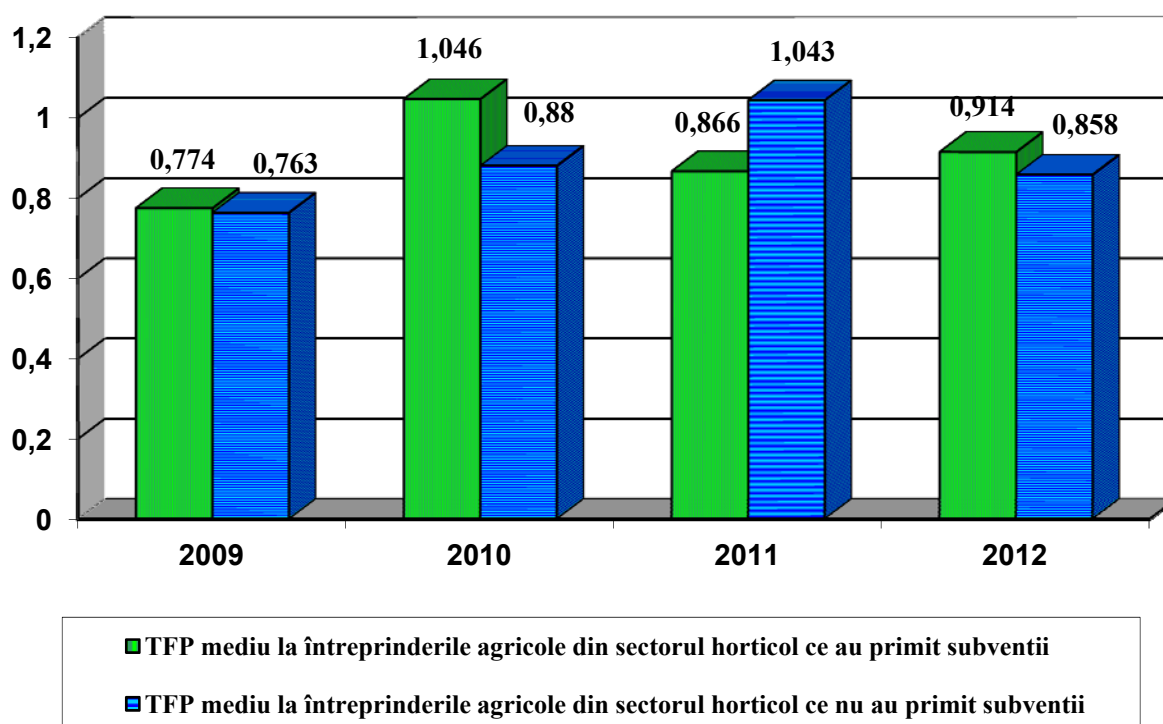
N_i – este un vector n -dimensional cu componente 1;

λ – reprezintă variabilele problemei de programare liniară, ce va fi rezolvată.

Analiza competitivității întreprinderilor agricole s-a efectuat în baza a 303 întreprinderi agricole cu frontiera funcției de producție horticolă, care au activat în perioada anilor 2008-2012. Prelucrarea statistică a datelor s-a efectuat utilizând programul DEA, versiunea 2.1.

Rezultatele obținute (TFP) pentru perioada analizată (2008-2012) au fost grupate în două categorii:

- a) TFP mediu la întreprinderile agricole din sectorul horticol ce au primit subvenții;
- b) TFP mediu la întreprinderile agricole din sectorul horticol ce nu au primit subvenții.
- c) Din analiza dinamicii competitivității întreprinderilor agricole din sectorul horticol al RM în dependență de subvenții în perioada anilor 2009-2012 se relevă că întreprinderile agricole din sectorul horticol ce au primit subvenții sunt mai competitive față de întreprinderile agricole din sectorul horticol ce nu au primit subvenții, fapt demonstrat prin valori mai înalte ale TFP mediu și anume: în anul 2012 TFP mediu la întreprinderile agricole din sectorul horticol ce au primit subvenții a constituit 0,914, ce reprezintă cu 0,056 mai mult față de TFP mediu al întreprinderilor agricole din sectorul horticol ce nu au primit subvenții, constituind o valoare a TFP mediu egală cu 0,858. În urma analizei fig. 3.12., se relevă că doar în anul 2011 întreprinderile agricole din sectorul horticol ce nu au primit subvenții au înregistrat un TFP mediu mai mare cu 0,177 decât la întreprinderile agricole din sectorul horticol ce au primit subvenții, fapt ce își găsește explicație în lipsa unui control vigilent din partea statului privind utilizarea după destinație a mijloacelor fondului de subvenționare, care pot fi utilizate în alte scopuri decât cele pentru care au fost acordate, fapt ce influențează negativ asupra competitivității întreprinderilor agricole din sectorul horticol.

Figura 4 Dinamica competitivității întreprinderilor agricole din sectorul horticola al Republicii Moldova în dependență de subvenții în perioada a. 2009-2012

Sursa: elaborat de autor

De asemenea din analiza figurii 4 se relevă că diferența dintre valoarea TFP mediu la întreprinderile care au beneficiat de subvenții față de valoarea TFP mediu la întreprinderile ce nu au beneficiat de subvenții nu este foarte mare, ceea ce reflectă ineficiența sistemului de subvenționare din țară, care necesită o perfecționare în ceea ce privește măsurile de subvenționare, criteriile de selectare a beneficiarilor subvențiilor, cât și controlul utilizării după destinație a subvențiilor alocate.

4. Concluzii

Cercetarea științifică privind rolul și influența subvențiilor asupra competitivității întreprinderilor agricole din sectorul horticola al Republicii Moldova ne oferă posibilitatea să formulăm următoarele concluzii:

- Deși subvențiile reprezintă o sursă importantă de finanțare a întreprinderilor agricole din Republica Moldova, analizând suma subvențiilor alocate către țările membre UE și valoarea fondului de subvenționare al RM putem concluziona că în RM valoarea fondului de subvenționare este cel mai mic din regiune. În anul 2013 Ungaria a alocat cca 1904 mil EUR (cca 450 EUR/ha), România - cca 2620 mil EUR (cca 191 EUR/ha), ce reprezintă sume considerabile comparativ cu Republica Moldova unde valoarea fondului de subvenționare în 2013 a constituit cca 454, 03 mil lei (cca 24,67 mil EUR sau cîte 20 EUR/ha). În aceste condiții producătorii agricoli din RM nu sunt competitivi pe piața agricolă din Regiune. Costurile de producție sunt foarte înalte și lipsa resurselor financiare crează dificultăți în sporirea competitivității producției horticole

2. Repartiția teritorială a subvențiilor relevă că discrepanța între subvențiile primite per raioane este foarte mare. Aceasta nu ar fi o problemă dacă s-ar defini raioanele dezavantajate și resursele financiare ar fi alocate către acestea.
3. În prezent măsurile de subvenționare nu sunt foarte concrete și nu există o delimitare clară a subvențiilor ce reprezintă alocații și subvenții ce reprezintă granturi pentru dezvoltarea și promovarea afacerilor. Din această cauză multe resurse financiare riscă să fie alocate ineficient. Pentru depășirea unei astfel de situații este necesar de a descrie cât mai exact măsurile de subvenționare, ce reprezintă anumite tipuri de plată.
4. Analiza dinamicii competitivității întreprinderilor agricole din sectorul horticola RM în dependență de subvenții în perioada anilor 2009-2012 relevă că întreprinderile agricole din sectorul horticola ce au primit subvenții sunt mai competitive față de întreprinderile agricole din sectorul horticola ce nu au primit subvenții, fapt demonstrat prin valori mai înalte ale TFP mediu.
5. În anul 2011 întreprinderile agricole din sectorul horticola ce nu au primit subvenții au înregistrat un TFP mediu mai mare cu 0, 177 decît la întreprinderile agricole din sectorul horticola ce au primit subvenții, fapt ce își găsește explicație în lipsa unui control vigilent din partea statului privind utilizarea după destinație a mijloacelor fondului de subvenționare, care pot fi utilizate în alte scopuri decît cele pentru care au fost acordate, fapt ce influențează negativ asupra competitivității întreprinderilor agricole din sectorul horticola.
6. Diferența dintre valoarea TFP mediu la întreprinderile care au beneficiat de subvenții față de valoarea TFP mediu la întreprinderile ce nu au beneficiat de subvenții nu este foarte mare, ceea ce reflectă ineficiența sistemului de subvenționare din țară, care necesită o perfecționare în ceea ce privește măsurile de subvenționare, criteriile de selectare a beneficiarilor subvențiilor, cît și controlul utilizării după destinație a subvențiilor alocate.

Bibliografie

- [AIPA, 2013](#). Listele beneficiarilor de subvenții pentru perioada 2010-2013. [accesat online la data de 10.10.2016] Accesibil la: <http://aipa.gov.md/ro/lista-beneficiarului>.
- BNS, 2013. Biroul National de Statistica din Republica Moldova. [accesat online la data de 05.10.2016] Accesibil la: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=315&id=2278>
- CAP, 2013. Reform the CAP. Key data on the CAP. Subsidies per hectare in 2013. [accesat online la data de 18.10.2016] Accesibil la: <http://www.reformthecap.eu/key-data-on-the-cap>
- Chaudhary S., 2012. Trends in total factor productivity in Indian agriculture: state-level evidence using non-parametric sequential Malmquist index. *Working paper 215, Delhi School of economics, Centre for development economics*.
- Clay J., 2013. Are agricultural subsidies causing more harm than good? *The Guradian*. [accesat online la data de 21.10.2016] Accesibil la: <http://www.theguardian.com/sustainable-business/agricultural-subsidies-reform-government-support>.
- Fare R., Grosskopf M., Norris M., Zhang Z., 1994. Productivity growth, technical progress, and efficiency in industrialized countries. *The American Economic Review*, Vol. 84, No 1.
- Knox Lovel C.A., 2003. The decomposition of Malmquist productivity indexes. *Journal of Productivity Analysis* 20. Kluwer Academic Publishers, p. 437-458.
- Myint H., 1963. Infant Industry Arguments for Assistance to Industries in the Setting of Dynamic Trade Theory. *International Trade Theory in a Developing World*. London: Macmillan & Company.
- Schrank W.E., 2003. Introducing fisheries subsidies. *FAO Fisheries Technical Paper. No. 437*. Rome: FAO, 52 p.

CONTRIBUȚIA MANAGEMENTULUI RESURSELOR UMANE LA SPORIREA COMPETITIVITĂȚII ORGANIZAȚIONALE

Conf. univ. dr. ALIC BÎRCĂ
Academia de Studii Economice a Moldovei
alicbir@yahoo.com

Abstract: In this scientific article talks about the human resource management contribution to the enhancing of organizational competitiveness. In recent years, a move researchers believe that human resources are the most important element in ensuring of the organizational performance and competitiveness. Taking in consideration this, we have tried to show the role of the human resource function in the efficient management of employees, with the view of enhancing organizational competitiveness. Thus, they were shown those assets which may influence, directly or indirectly, the organizational competitiveness.

Keywords: Human Resources Management, Organizational Competition, Value added, Economic advantage.

În condițiile actuale, când competitivitatea între organizații se află într-o creștere continuă, iar angajații reprezintă acea resursă a cărei valoare crește de la an la an și care contribuie nemijlocit la asigurarea performanței economice, se impune o altă abordare a managementului resurselor umane. Mai mult decât atât, multe organizații, în vederea asigurării avantajului competițional, au fost în căutarea unor decizii cât mai eficiente. Ulterior, s-a dovedit că deciziile respective nu au fost cele mai indicate, deoarece și-au tratat afacerile ca pe niște portofolii de bunuri ce pot fi cumpărate și vândute. În efortul de a identifica nișa competițională potrivită, multe organizații și-au redus activitatea, prin externalizarea sau contractarea unei părți din activități către persoane terțe, în încercarea de a găsi, din punct de vedere operațional, calea cea mai scurtă sau mai simplă spre profit. Toate acestea au fost realizate cu scopul de a reduce cheltuielile cu forța de muncă, în timp ce, în alt context, se menționa că oamenii reprezintă **valoarea** cea mai de preț pentru organizație.

Potrivit literaturii de specialitate, organizațiile orientate spre performanță ridicată (high performance organizations) sunt acele organizații care:

- au rezultate financiare excepționale;
- asigură un nivel de satisfacție înalt atât clienților cât și propriilor angajați;
- realizează o productivitate înaltă;
- încurajează inovația și dezvoltarea abilităților de leadership [2; p. 81].

În 2007, Waal a oferit o definiție pentru organizațiile cu performanță ridicată, comparând performanțele financiare și non-financiare ale companiei proprii cu cele din același domeniu de activitate pe o perioadă lungă de timp, cuprinsă între 5 și 10 ani. Astfel o companie competitivă pe piață dezvoltă o strategie durabilă prin care va obține un avantaj competitiv în comparație cu celelalte companii care au același domeniu de activitate.

Mai muți autori în domeniu - Lawler, Walton, Womack, Jones și Roos,- au subliniat importanța unor sisteme de management de "mare implicarea activă" sau "de înaltă performanță" pentru organizațiile contemporane. Unul din susținătorii viziunii bazate pe resursele organizației – Barney - susține că sursele tradiționale de avantaj competitiv, cum ar fi accesul la tehnologie și capital, devin mai puțin eficiente pentru acele active care sunt mai ușor de imitat. Resursele umane, pe de altă parte, reprezintă un activ care poate furniza o

sursă de avantaj competitiv susținut, deoarece acestea sunt adesea dificil de imitat [8; p. 512].

Totodată, unii autori susțin că relația dintre practicile de management al resurselor umane și productivitate a fost mai puternică atunci când a existat o minimă prezență a climatului relațiilor umane, ceea ce sugerează că practicile progresive de management al resurselor umane pot compensa un climat de relații umane scăzut, și invers. Această interacțiune în ambele sensuri între managementul resurselor umane și climatul relațiilor umane a fost mai puternic atunci când a existat un accent minim asupra realizării obiectivului la locul de muncă. Când angajații au raportat că a existat un accent puternic pe realizarea obiectivului, practicile resurselor umane și climatul relațiilor umane au exercitat efecte aditive asupra productivității și competitivității organizaționale [5; p. 230].

În opinia lui Cătălin Popescu, angajații unei companii oarecare reprezintă cea mai mare „avere” pentru că aduc în companie aptitudini, cunoștințe și experiență care au impact asupra performanței în afaceri și asupra îndeplinirii obiectivelor de afaceri. Subiectul central legat de resursele umane din organizație rămâne legat de randamentul și performanța fiecărui angajat la locul său de muncă. Performanța angajaților este pusă la încercare de un mediu de piață schimbător, ei trebuie să fie tot timpul la curent cu ultimele descoperiri tehnologice, cu cererea clienților, cu standardele noilor produse sau procese, cu tehnicile de management sau cu regulamentele guvernamentale și ale Uniunii Europene, cele financiare și cele care privesc afacerile, sănătatea și regulile de siguranță etc. Pe de altă parte, cerințele clientului și ale pieței se manifestă printr-o continuă schimbare.

Funcțiunea de resurse umane, prin implementarea inițiativelor și practicilor de personal care s-au dovedit a fi performante, poate contribui la realizarea **valorii adăugate** și asigurarea **avantajului economic**.

Însăși, termenul de **valoare adăugată** poate fi tratat în mod diferit. Sub aspect contabil, valoarea adăugată reprezintă diferența dintre venitul din vânzări al organizației și suma cheltuită pe materiale și alte bunuri și servicii achiziționate. Sub aspect economic, prin valoare adăugată se subînțelege crearea și utilizarea oricărui tip de resursă, în așa fel încât să aducă un venit substanțial și sustenabil, mai mare decât ceea ce s-a investit în ea.

Este cunoscut faptul că valoarea adăugată este creată de oameni, în procesul activităților economice. Resursele umane sunt acele resurse care, activând la diferite nivele ierarhice ale organizației, creează viziuni de viitor, definesc valori și misiuni, stabilesc obiective, elaborează planuri strategice etc. În linii generale, valoarea adăugată este amplificată de tot ceea ce se face pentru:

- a obține și dezvolta resurse umane de care organizația are nevoie;
- a le obține angajamentul asumat față de valorile organizației;
- a dezvolta relații interpersonale adecvate cu angajații;
- a elabora structura organizatorică în mod adecvat în vederea repartizării eficiente a resurselor umane în cadrul acesteia etc. [2; p. 72].

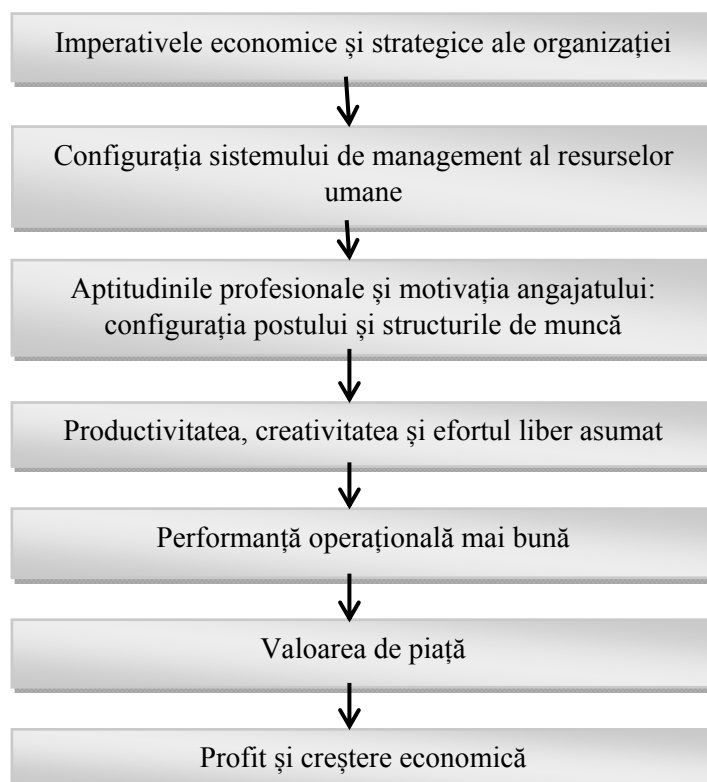
Importanța recunoscută a dobândirii avantajului economic oferit de resursele umane a condus la creșterea interesului față de elaborarea unor metode de măsurare a valorii acestora. În opinia unor cercetători în domeniu, capitalul uman sau resursele umane constituie un element esențial al valorii de piață al organizației. Deci, valoarea lui trebuie reflectată în contabilitate ca o indicație pentru investitori sau pentru cei ce iau în calcul o tranzacție de fuziune sau achiziționare a organizației, în privința valorii totale a acesteia, care să cuprindă atât activele tangibile, cât și cele intangibile.

Așadar, cu cât valoarea adăugată creată de angajați este mai mare, cu atât va conduce la creșterea performanței economice a organizației. Performanța economică a oricărei organizații este influențată de o multitudine de împrejurări, factori și practici manageriale care poate fi afectată, direct sau indirect, cu repercusiuni asupra evoluției ulterioare a acesteia [2; p. 84]. Deși, performanța economică este determinată nu doar de factorul economic, ci și de

cel social și psihologic, mai mulți autori în domeniu au inițiat diverse demersuri științifice în acest scop. Astfel, cercetătorul american M. A. Huselid a dezvoltat un proiect de cercetare privind efectul pe care îl produc practicile managementului resurselor umane asupra performanței economice a organizației. În urma cercetărilor efectuate, autorul a constatat o corelație între practicile de muncă și performanța economică. Potrivit acestuia, organizațiile care își perfecționează practicile și procedurile din domeniul resurselor umane obțin anumite avantaje economice, cum ar fi: reducerea fluctuației personalului; sporirea productivității muncii; creșterea profitului [2; p. 69].

Abordând aceeași problemă – corelația dintre resursele umane și performanța organizațională – specialiștii în domeniu M. A. Huselid și B. E. Becher au încercat să pună în evidență organizarea corectă a sistemului de management al resurselor umane. Potrivit autorilor, un sistem de management al resurselor umane proiectat și organizat adecvat reprezintă un activ economic semnificativ pentru organizație. În opinia acestora, sistemele de management al resurselor umane nu au impact sistematic asupra rezultatelor de profit, decât atunci când sunt încorporate în infrastructura de management, ajutând organizația să-și îndeplinească prioritățile sub aspect economic, cum ar fi: reducerea ciclului de realizare a produselor; sporirea gradului de servire a clienților; reducerea fluctuației în rândul angajaților cu performanțe înalte etc. [1; p. 100]. De asemenea, autorii în cauză au încercat să evidențieze impactul strategic al sistemelor de muncă de înaltă performanță asupra valorii pentru acționari, elaborând, în acest scop, un model care cuprinde mai multe elemente (Figura 1).

Fig. 1. Modelul privind relația „RU – valoarea pentru acționari”

Sursa: [1; p. 101].

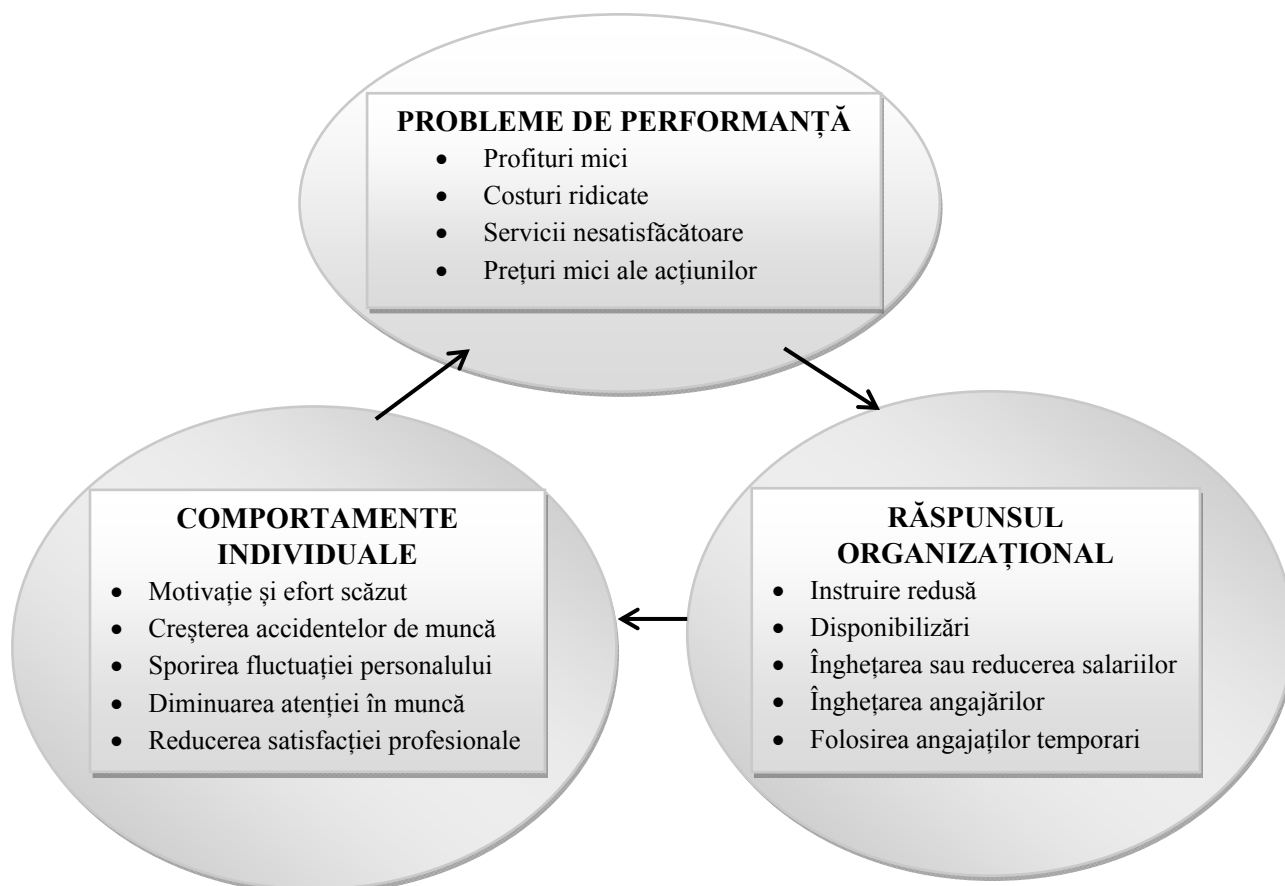
În urma acestui studiu, autorii au identificat o legătură directă între investiția în angajați și performanța la bursă. Astfel, organizațiile care plasează angajații în centrul strategiilor, produc beneficii mai mari pe termen lung pentru acționari, comparativ cu organizațiile concurente. De asemenea, din studiu a rezultat că acele organizații care s-au concentrat pe resurse umane nu doar că au furnizat beneficii mai mari propriilor acționari, dar au creat și

mai multe locuri de muncă, în condițiile în care rata șomajului se menține la un nivel suficient de înalt în majoritatea țărilor europene.

Este important de recunoscut faptul că administrarea eficientă a resurselor umane nu este unica soluție a succesului competițional, precum nici diferențele dintre practicile manageriale nu sunt în sine responsabile pentru toate discrepanțele la nivel de performanțe organizaționale, nici chiar în situația când aceste deosebiri sunt semnificative. În anumite condiții, administrarea eficientă a resurselor umane devine mai importantă în înțelegerea diferențelor dintre performanțele organizaționale. Astfel, cercetătorul J. P. MacDuffe menționează că practicile inovative în domeniul resurselor umane pot contribui la îmbunătățirea performanței economice doar atunci când sunt întrunite trei condiții:

- angajații posedă cunoștințe teoretice și practice pe care managerii nu le au;
- angajații sunt motivați să aplice aceste cunoștințe teoretice și practice printr-un efort lăsat la discreția lor;
- strategia de producție a organizației nu poate fi realizată decât atunci când angajații depun un efort discreționar [6; p. 49].

În condițiile în care prioritățile organizației sunt altele, care nu se referă și la angajații acesteia, atunci ne-am putea aștepta să se înregistreze o reducere constantă a performanței organizaționale. Cu toate acestea, putem constata că problemele legate de performanță sunt multiple și pot fi generate de practici manageriale inadecvate, care au fost implementate de managementul superior al organizației (*Figura 2*).

Fig. 2. Spirala descendentă a performanței economice

Sursa: [6; p. 45].

Potrivit *Figurii 2*, organizațiile care au probleme cu nivelul profitului, al costurilor și cel al prețului acțiunilor acționează rapid pentru a redresa situația respectivă. Din moment ce costurile cu angajații sunt cel mai rapid și mai ușor de schimbat, managementul superior al

organizațiilor aplică unele acțiuni mai dure, cum ar fi: reducerea cheltuielilor pentru instruirea profesională, înghețarea sau diminuarea salariilor, sporirea ponderii angajaților temporari în totalul angajaților, inițierea procesului de disponibilizare a angajaților etc. Aceste acțiuni, în mod logic și inevitabil, reduc motivația, satisfacția și loialitatea față de organizație și crește intenția angajatului de a o părăsi. Pe de altă parte, reducerea cheltuielilor pentru instruirea profesională conduce la diminuarea cunoștințelor practice. Toate acestea au efecte negative asupra comportamentului individual al angajaților care, la rândul său, afectează profitul și costurile organizației. Dacă pe termen scurt unele organizații pot să-și reducă costurile și, prin urmare, să sporească profitul, apoi pe termen lung aceste măsuri ar putea avea repercusiuni mult mai grave pentru organizație, costurile cărora s-ar putea observa în timp.

Asigurarea performanței organizaționale prin resurse umane nu depinde doar de factorul economic care, de cele mai multe ori, este pus în evidență de managementul superior al organizațiilor. Asigurarea performanței economice a organizației, prin resursele umane aflate la dispoziția acesteia, depinde și de influența altor factori, cum ar fi cei psihologici și sociali. Doar prin luarea în considerare a aspectelor ce definesc personalitatea umană, abilitățile, cunoștințele, aspirațiile, trăsăturile de temperament și caracter, managementul superior al organizațiilor poate reuși să conducă resursa cea mai prețioasă – resursa umană – spre asigurarea avantajului competițional și performanței organizaționale.

Bibliografie

ARMSTRONG, M. *Managementul resurselor umane manual practic*. București: Editura CODECS. 2003. 872p.

BÎRCĂ, A. *Redimensionarea managementului resurselor umane în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană*. Chișinău: Editura ASEM. 2015. 334p.

CONDREY, S. E. *Handbook of Human Resource Management in Government*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers. 1998. 331p.

FISHER, C.D., SCHOENFELDT, L. F., SHAW, J. B. *Human Resource Management*. Houghton Mifflin. 1999. 430 p.

MERO, N.P., GUIDICE, R.M., BRAWNHE, *Accountability in a performance appraisal context: the effect of audience and form of accounting of rater response and behavior*”, Journal of Management. 2007. Nr. 33, p. 223-252.

PFEFFER, G. *Resursele umane în ecuația profitului*. București: Editura CODECS. 2009. 433p.

POPESCU, C. *Rolul resurselor umane în cadrul managementului inovației*.
www.oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/.../

POPOVA, V., SHARPANSKYKH, A., “*Modeling organizational performance indicators*”, Information Systems, 2010. vol. 35, p. 505–527.

PRODAN, A. *Managementul de succes, motivație și comportament*. Iași: Editura Polirom. 1999. 338p.

SPARROW, P., BREWSTER, C., HARRIS, H. *Globalizing Human Resource Management*. London: CIDP. 2004. 479p.

ULRICH, D. *Human Resource Champions: The next Agenda for Adding value to HR Practices*. Boston: Harvard Business School Press, 1997. 396p.

**SESSION III: FINANCIAL AND ACCOUNTING ASPECTS OF
MOLDOVA'S INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION**

TEORIA ȘI PRACTICA TAXEI PE VALOAREA ADĂUGATĂ ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

MIHAIL MANOLI

Catedra „Contabilitate și audit” Academia de Studii Economice a Moldovei
Chișinău, Republica Moldova
mmanoli2002@yahoo.com

NATALIA ZLATINA

Catedra „Contabilitate și audit” Academia de Studii Economice a Moldovei
Chișinău, Republica Moldova
nzlatina@yahoo.com

Abstract. In this article the authors convey that the signing and ratifying of the Association Agreement between the European Union and the Republic of Moldova commits our country to economic, judicial and financial reforms to converge its policies and legislation to those of the European Union. One of the important areas of the mentioned reforms refers to indirect taxation; specifically VAT. Since VAT proves to be an efficient tool for revenue collection; its performance, therefore, has a direct impact on fiscal mobilization, macroeconomic stability, and development. Theory and practice indicate that in order for VAT to be efficient, it must be consumption-typed, broad-based, and applied through to the retail stage. Despite certain inherent problems in administration, the VAT is empirically found to be a buoyant tax. Multiple rate structure is inherently complex, but yet, many argue for it on both efficiency and equity grounds. In practice, however, a multiple rate structure poses a great challenge to the tax compliance and administration.

Key words: Association Agreement (The Moldova–European Union Association Agreement), VAT harmonization, taxes, tax administration, VAT rates.

Introducere. La 1 iunie 2016 a intrat în vigoare Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană, care impune Republicii Moldova găsirea de noi căi pentru eficientizarea activității economico-financiare și presupune adoptarea corespunzătoare a sistemului financiar, a instrumentelor și organelor financiare, a tehnicilor și metodelor de lucru, precum și a reglementărilor cu caracter financiar și fiscal. Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte a fost semnat la 27 iunie 2014 la Bruxelles, ratificat de Parlamentul Republicii Moldova pe 2 iulie 2014 și la 13 noiembrie 2014 ratificat de Parlamentul European.

Datorită acestui fapt fiecare parte recunoaște importanța apropierei treptate a legislației existente și viitoare a Republicii Moldova de acquis-ul Uniunii Europene. Prevederile articolului 24 din Acordul de Asociere stipulează că Republica Moldova va depune eforturi în sensul instituirii unei economii de piață funcționale și al apropierei treptate a politicilor sale de cele ale UE, în conformitate cu principiile directoare ale unor politici fiscale și macroeconomice solide.⁵²

Armonizarea taxei pe valoarea adăugată - principalul impozit indirect în spațiul comunitar.

Crearea unei economii de piață funcționale și stimularea sectorului corporativ presupune elaborarea de către Republica Moldova a unui set efectiv de reguli și practici în domeniile

---

⁵² Acordul de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova, 2014, Jurnalul Oficial al UE L 260/4

guvernării corporative, contabilității, auditului și nu în ultimul rând în domeniul sistemului fiscal. Referitor la armonizarea ultimului obiectiv cu Directivele UE, Republica Moldova urmează să îmbunătățească administrarea fiscală în vederea stimulării creșterii economice, dezvoltării relațiilor comerciale, investițiilor și concurenței loiale. În acest context trebuie consolidată capacitatea colectării impozitelor, combaterea eficientă a evaziunilor fiscale și a perfecționării procedurilor de rambursare a taxei pe valoare adăugată.

Pentru apropierea de standardele Uniunii Europene în domeniul administrației fiscale, Republica Moldova va trebui să-și armonizeze, timp de doi-șapte ani⁵³, legislația în conformitate cu prevederile a șapte directive ale Comisiei Europene, care se referă la: sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată, cotele și baza de impozitare, scutirile și deducerile; impozitarea produselor energetice și a electricității; impozitarea pe venitul din vânzări etc.

Taxa pe valoarea adăugată (TVA) este un impozit indirect suportat de consumatorul final al bunului/serviciului respectiv, încasat în cascadă de fiecare agent economic care participă la ciclul economic al realizării unui produs sau prestării unui serviciu care se cuprinde în sfera de impozitare. După exercitarea dreptului de deducere, agenții economici impozabili, care au participat la ciclul economic, virează soldul TVA spre plată la bugetul de stat. Este de menționat că acest impozit indirect relativ nou pe plan mondial ca o formă de impozit pe consum, a fost utilizat pentru prima dată în Franța, în 1954 de către un grup de economiști condus de Maurice Laure, director al autorității fiscale a Franței, iar începând cu anul 1970 taxa pe valoarea adăugată a fost adoptată de toate țările Pieței Comune (Uniunii Europene), înlocuind impozitul pe circulația mărfurilor.

Trebuie să accentuăm că înlocuirea impozitului pe circulația mărfurilor cu taxa pe valoarea adăugată constituie o condiție pentru aderarea la Uniunea Europeană, aplicarea acesteia fiind obligatorie și pentru țările membre ai Organizației Mondiale a Comerțului, care are ca membri circa 150 de țări.

Din punct de vedere al aplicării taxa pe valoarea adăugată, numită și impozit asupra consumului cu caracter general, se calculează asupra operațiilor privind transferul de bunuri și prestărilor de servicii cu plată și numai în țara în care produsul se produce și/sau se consumă. În acest sens, valoarea adăugată reprezintă diferența dintre încasările obținute din vânzarea bunurilor, prestarea serviciilor sau executarea lucrărilor și plăților efectuate pentru bunuri și servicii aferente aceleiași faze a circuitului economic.

Sistemul de funcționare al TVA are la bază un principiu fundamental care constă în faptul că din taxa facturată pentru bunurile livrate și serviciile prestate se scade taxa aferentă bunurilor sau serviciilor achiziționate sau executate în unități proprii destinate realizării de operații impozabile.

Pentru Republica Moldova aplicarea taxei pe valoarea adăugată începe cu anul 1992 având la bază principiul destinație. Trebuie să luăm în considerare că, în perioada marcată de accentuare a integrării internaționale și prin mobilitatea factorilor de producție, utilizarea taxei pe valoarea adăugată are multe avantaje, și anume:

- ✓ este mai puțin supusă fenomenelor legate de concurență fiscală între state, cum ar fi impozitele pe venit și pe capital;
- ✓ are același impact asupra prețului produselor importate pe piața internă spre deosebire de taxele aplicate la factorii de producție utilizați în economia națională;
- ✓ favorizează țările cu potențial turistic ridicat, deoarece acestea sunt percepute la consumul de către rezidenți și nerezidenți.

Evident de accentuat că până la adoptarea Titlului III al Codului fiscal, Republica Moldova ca țară membră a Comunității Statelor Independente (CSI) aplica TVA, în relațiile cu țările

---

⁵³ Boțan, I., 2014. Prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană. Chișinău: Arc, p.42.

membre a CSI, conform principiului originii mărfii, serviciilor și anume mărfurile, serviciile exportate fiind supuse TVA, iar cele importate fiind scutite de acest impozit. Totodată în relațiile cu majoritatea țărilor se aplica principiul destinației mărfurilor, serviciilor, respectiv importurile se taxau cu TVA, iar exporturile fiind scutite.

Din perspectiva celor menționate se constată că impozitele indirecte se percep la vânzarea unor bunuri și prestări de servicii, import și export etc., printre cele mai importante impozite indirecte fiind taxa pe valoarea adăugată.

Evident, acest lucru poate fi confirmat prin indicatorii prezentați în tabelul 1, respectiv ponderea impozitelor indirecte în veniturile globale ale bugetului public național constituie 40,21%, iar veniturile fiscale circa 46%. În ceea ce privește taxa pe valoarea adăugată, pentru aceeași perioadă, ponderea acesteia în veniturile globale ale bugetului public național alcătuiește 31,41% și în veniturile fiscale 35,99%, informație ce atestă importanța taxei pe valoarea adăugată în formarea bugetului public național.

Tabelul 1. Ponderea impozitelor indirecte (TVA, accizelor) în veniturile globale și fiscale ale bugetului național public

Nr. cr.	Indicatori	Anul 2014			Anul 2015		
		Suma, lei	Ponderea în, %		Suma, lei	Ponderea în, %	
			venituri globale	venituri fiscale		venituri globale	venituri fiscale
1.	Venituri globale	42446,8			43660,7		
2.	Venituri fiscale, din care:	35630,6			38107,1		
a)	încasări TVA, inclusiv restituirea	12852	30,28	36,07	13714	31,41	35,99
b)	încasări accize, inclusiv restituirea	3428,1	8,07	9,62	3843,9	8,8	10,08
3.	Total impozite indirecte (TVA și accize)	16280,1	38,35	45,69	17577,9	40,21	46,07

Sursa: Raportul privind executarea bugetului public național la situația din 31 decembrie 2015, accesat la 28.10.16 pe www.mf.gov.md.

În situația formării bugetului public național pe baza impozitelor indirecte, primordiale sunt organizarea și ținerea corectă a contabilității taxei pe valoarea adăugată, pe de o parte, dar și stabilirea, promovarea unor politici și administrări fiscale corecte, pe de altă parte.

Experiența și ratele TVA aplicate în țările din Uniunea Europeană

După cum se știe la nivelul Uniunii Europene, există norme armonizate referitoare la TVA, totodată aplicarea normelor poate fi diferită de la o țară la alta. În principiu, plata TVA trebuie efectuată pentru toate bunurile și serviciile procurate, inclusiv în momentul vânzării către consumatorul final și se percepe în fiecare etapă a procesului de producție (achiziția de componente, asamblare, transport etc.). De regulă, pentru entitățile cu sediul în Uniunea Europeană taxa în cauză se aplică la majoritatea vânzărilor și achizițiilor în UE.

Un moment important în aplicarea TVA constă în faptul că exporturile către țări din afara Uniunii Europene nu se taxează, în acest caz, taxa se plătește în țara de import, fiind necesară prezentarea dovezilor cu privire la faptul că bunurile au fost exportate către o țară din afara Uniunii Europene.

Experiența țărilor Europene arată că există o varietate de mărimi privind taxa pe valoarea adăugată, taxele variind considerabil de la o țară la alta. Așa în Uniunea Europeană, cea mai mare cotă standard de TVA și anume 27% este în Ungaria, iar cea mai mică de 15% se aplică în Luxemburg. Pentru comparație, în Republica Moldova cota standard este în mărime de

20%, fiind aplicate și cote reduse de 8%.⁵⁴ Sintetizând, putem spune că în țara noastră sunt stabilite cote medii la TVA, comparativ cu cele din țările membre ale Uniunii Europene. Totodată experiența țărilor Europene arată în Republica Moldova taxa pe valoarea adăugată în domeniul alimentației publice fiind de 20%, este mult mai mare decât în majoritatea țărilor.

În opinia mai multor specialiști din ramură, cota TVA în domeniul alimentației publice necesită o reducere până la 8%. Astfel, o reducere a cotei TVA în domeniul alimentației publice va aduce doar beneficii și va stimula creșterea și dezvoltarea altor ramuri înrudite, care, la rândul lor, contribuie la crearea și menținerea locurilor de muncă și creșterea economică, de care are nevoie Republica Moldova.

Așa cum s-a menționat anterior, Republica Moldova percepe TVA de 20% la alimente, cu excepția pâinii și produselor de panificație, laptelui și produselor lactate, zahărului din sfeclă de zahăr, producției din fitotehnie și horticultură în formă naturală și producției din zootehnie în formă naturală, masei vie și sacrificate, care sunt impozitate cu 8 la sută. Este de menționat că, mai bine de jumătate din statele membre practică sistemul diferențiat al TVA. De exemplu, în Spania și Italia cota TVA de 4% se aplică pentru alimente și de 21% pentru restul produselor, situație similară fiind și în Franța sau Germania. Important de accentuat că unele state nu impozitează alimentele, de exemplu, în Marea Britanie, Irlanda și Malta TVA-ul la alimente este zero. Totodată analiza informației cu referire la aplicarea mărimii taxei specifică că, cotele TVA la produsele alimentare din unele țări membre a Uniunii Europene constituie: Belgia - 12%, Spania - 10%, Franța - 7%, Croația - 10%, Irlanda - 9%, Italia - 10%, Cipru - 8%, Luxemburg - 3%, Olanda - 10%, Polonia - 8%, Slovacia - 9,5%, Finlanda - 14%, Suedia - 12%.

Punctul crucial în condițiile trecerii la economia de piață a fost renunțarea la impozitul pe circulația mărfurilor și introducerea unui impozit care să perfecționeze sistemul fiscal și să corespundă noilor condiții și cerințelor standardelor europene. Taxa pe valoarea adăugată se aplica pe întreg circuitul economic, de la producător până la utilizatorul final al produselor și serviciilor. Conceperea și funcționalitatea ei în economie a avut în vedere și posibilitatea limitării evaziunii fiscale, în sensul că neplata ei în fazele anterioare, duce la sporirea taxei în fazele ulterioare ale circuitului economic, determinând entitățile să verifice dacă furnizorul bunurilor cumpărate a calculat corect partea taxei pe valoarea adăugată ce îi revine.

Actualmente în prim plan apare necesitatea armonizării contabilității și impozitării în conformitate cu calendarul stabilit în Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, o atenție deosebită fiind acordată obiectivelor politicii fiscale, pe termen mediu 2015 – 2017. În raport cu taxa pe valoarea adăugată aceste obiective se referă la:

- ↳ *introducerea taxării inverse în unele sectoare ale economiei naționale;*
- ↳ *revederea sistemului de impozitare a autoturismelor prin aplicarea TVA;*
- ↳ *reexaminarea sistemului de impozitare a livrărilor efectuate de societățile civile;*
- ↳ *examinarea introducerii conceptului de antrepozit TVA.*

În acest context se prevede armonizarea, în conformitate cu calendarul stabilit în Acordul de Asociere, cadrului legal privind taxa pe valoarea adăugată cu actele legislative ale Uniunii Europene, și anume:

↳ Directiva 2006/112/CE a Consiliului din 28 noiembrie 2006 privind sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată:

- ❖ *locul operațiunilor taxabile (titlul V, art. 31-31);*
- ❖ *locul operațiunilor taxabile (titlul V, art. 36 alin. (1), art. 38,39,43-49,53-56 și 58-61);*
- ❖ *faptul generator și exigibilitatea TVA (titlul VI, art.62-66, 70 și 71);*
- ❖ *baza de impozitare (titlul VII, art. 72-82 și 85-92);*
- ❖ *deducerilor (titlul X, art. 167-169 și 173-192);*
- ❖ *dispoziții diverse (titlul XIV, art. 401).*

---

⁵⁴ Codul Fiscal al Republicii Moldova, Titlul III, art. 96.

↳ Directiva 2007/74/CE a Consiliului din 20 decembrie 2007 privind scutirea de taxa pe valoare adăugată și de accize pentru bunurile importate de către persoanele care călătoresc din țări terțe;

↳ Sisteme de restituire a taxei pe valoarea adăugată persoanelor impozabile care nu sunt stabilite pe teritoriul Comunității Europene (86/560/CEE).

Directiva 2006/112/CE a Consiliului din 28 noiembrie 2006 privind sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată are ca obiectiv crearea unei piețe interne din care să fie eliminați factorii care ar denatura concurența la nivel național și comunitar. În acest fel se oferă un anumit grad de flexibilitate țărilor membre, care se manifestă prin menținerea dreptului de decizie asupra unor aspecte ce țin de funcționare a TVA (*cote TVA, restricții privind dreptul de deducere a TVA*). În scopul de a simplifica și îmbunătăți mecanismul de înregistrare și control al TVA-ului la nivelul UE, Directiva 2006/112/CE a fost modificată prin Directiva 2010/88/CE. Prin introducerea acestor noi directive s-a intenționat să se reducă timpul care se scurge între momentul în care are loc tranzacția și momentul intracomunitar atunci când sunt puse la dispoziția celor interesați de informații. În acest fel, operațiunile de TVA sunt facilitate și riscurile care pot apărea din aceste tranzacții sunt mai bine gestionate. Aceasta prevede, de asemenea, o capacitate sporită de gestionare a informațiilor de către administrațiile fiscale, care să favorizeze mecanismul de cooperare între statele UE.

Prin semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană Republica Moldova și-a asumat angajamentul armonizării treptate a legislației naționale din domeniul impozitelor și taxelor indirecte la cele aplicate la nivel european. În acest context, este necesară transpunerea directivelor și regulamentelor Uniunii Europene în legislația Republicii Moldova și potrivit prevederilor Planului Național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016, autoritățile, care vor asigura elaborarea modificărilor la cadrul fiscal sunt Ministerul finanțelor și Inspectoratul Fiscal Principal de Stat. Cadrul legislativ actual în planul cotelor taxei pe valoarea adăugată și procedurii de aplicare a acestora, bazat pe modificările și completările efectuate în Codul fiscal, conține un șir de controverse, momente ce necesită a fi examinate la etapa armonizării.

Un alt moment important se referă la faptul că, pe parcursul procesului de armonizare a legislației fiscale, autoritățile responsabile din Republica Moldova au obligația consultării periodice a mediului de afaceri la acest compartiment, de a ține cont de propunerile înaintate de aceștia, precum și de a oferi o perioadă de timp rezonabilă între publicarea dispozițiilor noi sau modificate și intrarea lor în vigoare.

În ceea ce privește calendarul de armonizare, informații prezentate în tabelul 2, este de menționat că procesul de armonizare a sistemului TVA, va fi realizat pe parcursul a 10 ani, de la intrarea în vigoare a Acordului de Asociere.

Este evident că armonizarea legislației Republicii Moldova aferentă taxei pe valoarea adăugată la cerințele Uniunii Europene, modul de funcționare și aplicare a acesteia în viitor se va desfășura sub controlul Comisiei Europene. În acest sens în stabilirea compatibilității legislației fiscale naționale privind TVA, cu legislația Uniunii Europene, rolul principal îi revine Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Reușita reformării contabilității și fiscalității, inclusiv și aplicării TVA, în conformitate cu stipulările Acordului de Asociere, în mare măsură depinde și de schimbările promovate și în interiorul Uniunii Europene pe compartimentele menționate. Sistemul comun privind taxa pe valoarea adăugată are un rol important în cadrul pieței unice europene. Acesta a mobilizat, în 2014, aproximativ o mie de miliarde de euro, circa 7% din produsul intern brut al Uniunii Europene. Impozitul pe consum, una dintre formele de impozitare cele mai favorabile creșterii economice și una dintre resursele proprii ale UE se bazează, de asemenea, pe TVA.

Tabelul 2. Armonizarea sistemului TVA din Republica Moldova cu sistemul similar din Uniunea Europeană

Durata ani	Componentele sistemului TVA supuse armonizării
0	Baza de impozitare; Fapt generator și exigibilitatea TVA; Locul livrării de bunuri, cu și fără transport.
3	Locul operațiunilor taxabile; Deduceri.
5	Obiect impozabil, Persoane impozabile; Operațiuni taxabile, Cote aplicabile, Scutiri și Deduceri; Obligațiile persoanelor.
10	Scutiri privind bunurile și serviciile în zonele libere.

Sursa: Anexa VI la capitolul 8 (Fiscalitate) din titlul IV al Acordului de Asociere între UE și RM

Mecanismul de perfecționare a TVA la nivelul Uniunii Europene

Este important de menționat faptul că, problema TVA în Uniunea Europeană este în permanente discuții. Așa, pe parcursul anilor s-a reușit armonizarea bazei de impozitare pentru TVA, dar nu a fost posibilă armonizarea cotelor TVA, existând doar obligația utilizării unor cote care să nu fie mai mici de 15%, dar să nu depășească această limită cu 10 puncte procentuale. De asemenea UE considera că armonizarea TVA trebuie să ducă în final la trecerea de la principiul destinației la cel al originii. Prin ultima schimbare se urmărea scopul simplificării administrării TVA. La 1 decembrie 2010, Comisia Europeană a adoptat **Cartea verde privind viitorul TVA. Spre un sistem mai simplu, mai solid și mai eficient.**

Parlamentul European, Comitetul Economic și Social European și grupul pentru politică fiscală format din reprezentanții miniștrilor de finanțe au salutat Cartea verde și au confirmat necesitatea de a reforma sistemul TVA din Uniunea Europeană, respectiv Comisia Europeană a prezentat în aprilie 2016, un plan de acțiune pentru reformarea sistemului în cauză. Pierre Moscovici, comisarul pentru afaceri economice și financiare, impozitare și vămi, a declarat că "TVA-ul reprezintă o sursă majoră de venituri fiscale pentru statele membre ale UE. Cu toate acestea, ne confruntăm cu un decalaj fiscal deconcertant: veniturile din TVA încasate efectiv sunt cu 170 de miliarde de euro mai reduse decât cele preconizate, ceea ce reprezintă o risipă enormă de bani care ar putea fi investiți în creșterea economică și în crearea de locuri de muncă. E timpul să recuperăm acești bani. Am dori, de asemenea, să acordăm statelor membre mai multă autonomie în ceea ce privește definirea cotelor lor reduse de TVA. Planul nostru de acțiune va oferi răspunsuri la toate aceste preocupări"⁵⁵, plan care are în vedere, printre altele:

- *elaborarea unor principii-cheie pentru un viitor sistem european unic de TVA;*
- *măsuri pe termen scurt vizând combaterea fraudei în domeniu;*
- *actualizarea cadrului privind cotele de TVA și definirea de opțiuni care să permită un grad mai mare de flexibilitate statelor membre în stabilirea acestora;*
- *planuri de simplificare a normelor în materie de TVA pentru comerțul electronic și pentru IMM-uri.*

În cele din urmă, Comisia Europeană a ajuns la concluzia că vechea problemă a trecerii la un sistem TVA bazat pe impozitare la locul de origine nu este relevant. Prin urmare, TVA va continua să fie colectat în țara de destinație, iar Comisia va depune eforturi pentru crearea în Uniunea Europeană a unui sistem TVA modern bazat pe principiul destinație.

Potrivit executivului comunitar, sistemul actual de TVA pentru comerțul transfrontalier, care a intrat în vigoare în 1993, a fost conceput ca un sistem de tranziție și este vulnerabil la fraudă. Prin urmare, Comisia intenționează să prezinte, în 2017, o propunere de instituire a unor norme definitive privind un spațiu unic european pentru TVA. În temeiul noilor norme, tranzacțiile transfrontaliere ar continua să fie impozitate, ca și în prezent, la cotele stabilite de

⁵⁵ Comunicat de presă, 2016. Planul de acțiune privind TVA : Comisia prezintă măsuri vizând modernizarea TVA în UE.

statul membru de destinație, dar modul de încasare a impozitelor ar evolua progresiv către un sistem mai puțin vulnerabil la fraudă.

În raport cu cele menționate, estimările arată că viitorul sistem de TVA ar putea reduce fraudă transfrontalieră cu aproximativ 40 de miliarde euro (adică cu 80%) pe an. În acest context în cursul anului 2016, Comisia va propune măsuri de consolidare a instrumentelor utilizate în prezent de statele membre pentru a face schimb de informații privind fraudă în domeniul taxei pe valoarea adăugată, mecanismele de fraudă, precum și bunele practici în domeniu.

O atenție deosebită Comisia intenționează să acorde modernizării cadrului privind cotele de TVA reduse sau egale cu zero și să ofere statelor membre mai multă flexibilitate în viitor. În acest context Comisia propune două opțiuni: prima ar fi menținerea cotei standard minime de 15% și revizuirea periodică a listei de bunuri și servicii care pot beneficia de cote reduse, pe baza informațiilor transmise de statele membre. Cea de a doua opțiune ar fi desființarea listei de bunuri și servicii care pot beneficia de cote reduse. Trebuie să luăm în considerare că în acest caz, ar fi necesare însă garanții pentru prevenirea fraudei și pentru evitarea concurenței fiscale neloiale în cadrul pieței unice, iar costurile de asigurare a conformității suportate de entități ar putea să crească.

Cu siguranță, Comisia va solicita Parlamentului European și Consiliului, cu sprijinul Comitetului Economic și Social European, să furnizeze orientări politice clare cu privire la opțiunile prezentate în acest plan de acțiune și să confirme sprijinul acordat reformelor stabilite în comunicare.

Concluzii. Taxa pe valoarea adăugată reprezintă impozitul indirect principal generat de tranzacțiile comerciale de bunuri și servicii, precum și resursă importantă în bugetele statelor membre ale Uniunii Europene. Actualmente, odată cu schimbarea mediului economic, funcționarea sistemului TVA necesită acțiuni de îmbunătățire continuă, care vor contribui la creșterea apropierii între sistemele fiscale ale statelor membre ale Uniunii Europene. În acest scop, se depun eforturi semnificative de armonizare fiscală, pentru a elimina taxa de bariere, asigurând liberalizarea schimburilor, fără a provoca o denaturare a transferurilor de venit între UE și riscul fraudelor fiscale. În același timp, este dificil să se găsească, de către autoritățile financiare, un punct de echilibru între reducerea costurilor administrative și asigurarea unei creșteri cantitative și calitative de informații privind taxa pe valoarea adăugată. Din aceste considerente este necesară consolidarea cooperării dintre UE, în vederea creșterii capacității de gestionare a informațiilor, care va ajuta la prevenirea și reducerea fraudelor fiscale.

Referințe bibliografice:

Acord de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. Publicat : 18.07.2014 în Monitorul Oficial al RM Nr. 185-199 at. Nr : 442, Jurnalul Oficial al UE L 260/4, 30.8.2014, p. 35-40.

Codul Fiscal al Republicii Moldova nr. 1163-XIII din 24 aprilie 1997// Monitorul Oficial nr. din 24.04.1997, cu modificările și completările ulterioare. Titlul III Taxa pe valoarea adăugată.

Boțan, Igor Prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană: Ghid / Igor Boțan; Asoc. pentru Democrație Participativă (ADEPT). – Chișinău: Arc, 2014 (Tipogr. „Bons Offices“). pp. 41-42.

Comunicat Comunicat de presă, 2016. Planul de acțiune privind TVA : Comisia prezintă măsuri vizând modernizarea TVA în UE, accesat la 28.10.16 pe http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1022_ro.htm.

COMPETITION IN MOLDOVAN AND MACEDONIAN BANKING SYSTEMS

ANGELA BELOBROV, Assoc. prof., PhD.,
Faculty of Finance, Academy of Economic Studies of Moldova
Chisinau, Republic of Moldova
belobrov_angela@yahoo.com

FITIM DEARI, Assist. Prof. PhD.,
Department of Finance and Accounting,
Faculty of Business and Economics
South East European University
Tetovo, Republic of Macedonia
f.deari@seeu.edu.mk

Abstract: This paper studies the competition in banking sectors in Moldova and Macedonia. The purpose of this study is to examine the cause-and-effect relationships between competition, stability, and efficiency in banking sectors and their impacts on the economic growth of analysed countries, during the last 15 years.

Based on the main competition indicators available on „World Bank Open Data” and using statistical methods of analysis, the authors provided some empirical research results, which take into account examined macroeconomic and banks’ financial performance indicators.

Keywords: Competition, Market Power, Market Concentration, Bank Performance, Efficiency, Stability.

1 Introduction

Generally, the process of channelling savings into productive investments is an essential part of the private sector development. In narrow sense, this process is related to the function of commercial banks, i.e. to collect the savings of households on one hand and on another hand to finance the investment needs of firms. A weak and inefficient financial sector, with limited competition, can adversely affect savings decisions and the optimal allocation of credit. Thus, this will hinder investments and economic growth. During the last twenty years the numbers of researches on the economic role of the market competition in the banking industry grew.

If traditionally banks role were simply that of intermediating between supply and demand of credit, then market power in the hands of banks could only generate the conventional negative effect associated with rent extraction. However, banks fulfil a lot of other important functions, particularly the screening prospective entrepreneurs and allocating capital resources to the best social uses.

The aim of this paper is to make a comparative analysis of the competition level in the Republic of Moldova and the FYR Macedonia’s banking sectors, particularly with respect to relative efficiency of banking sectors and impact on economic growth.

2 Theoretical and methodological approaches

Broadly speaking, competition represents the process of rivalry between firms/banks striving to gain sales and make profits, and is the driving force behind markets. „Efficient and fair markets are essential for catalysing private sector development and economic growth” [14].

Effective and fair competition is not an automatic process. Governments must help markets to function effectively, so that they have to intervene in markets with the scope of support and promote competition.

„Competition policy“ is the combined effect of all government policies that influence the level of competition in markets” [14]. Theoretically, there are some types as perfectly competitive markets, monopoly, oligopoly, and monopolistic competition.

„In a perfectly competitive market, all market participants, both consumers and producers, are price-takers” [8]. That is, neither consumption decisions by individual consumers nor production decisions by banks affect the market price of the banks products and services.

Generally, any industry in which producers are price-takers is called a perfectly competitive industry.

There are „two necessary conditions for perfect competition:

- I. for an industry to be perfectly competitive, it must contain many producers, none of whom have a large market share.
- II. an industry can be perfectly competitive only if consumers regard the products of all producers as equivalent” [8].

As a general rule, „the assumption of perfect competition may not seem really appropriate for the banking sector, where there are important barriers to entry” [6]. An imperfect competition model (oligopoly) is probably more appropriate to the banking sector

Another two concepts, well-related with the competition, are the market power and concentration.

In economics and particularly in industrial organization, market power is the ability of a firm to raise profitably the market price of a product or service over marginal cost. „In perfectly competitive markets, market participants have no market power” [6].

In the banking sector, market power has the usual effect of increasing the lending rate or the cost of other bank products.

Concentration is a measure of the relative size (and thus market power) of an industry's largest banks. Economists evaluate the degree of “concentration” in analysing market structure and assessing its impact on market conduct and performance.

A high concentration ratio indicates a large degree of market concentration [11] and raises concerns over banks abusing their market power (charging higher prices and interest rate to consumers or power (charging higher prices or interest rate to consumers or offering lower prices or interest rate to depositors relative to a more competitively determined price) [4].

In terms of empirical measurement and associated factors driving competition can consider „three types of approaches: market structure and associated indicators; contestability and regulatory indicators to gauge contestability; and formal competition measures. Much attention in policy context and empirical tests is given to market structure” [2].

The relations between concentration and stability are complex. On the one hand, a concentrated banking system with a few large banks may be easier to monitor and banks are potentially better diversified [6]. But on the other hand large banks may be "too big to fail" (TBTF), so large banks may matter on receiving of larger subsidies, and have incentive to take more risk. Furthermore, large banks tend to be more complex and harder to monitor, as well as more interdependent, so entailing more systemic risk. A lot of other evidence also points to a complex relationship between competition/concentration and stability. According to Xavier Vives, who reviewed the state of the art of the academic theoretical and empirical literature on the potential trade-off between competition and stability in banking, found that „there are two basic channels through which competition may increase instability: by

exacerbating the coordination problem of depositors/investors on the liability side and fostering runs/panics, and by increasing incentives to take risk and raise failure probabilities” [13].

Pagano showed that „market power, by allowing banks to charge higher loan rates and compensate savers with lower deposit rates, does indeed reduce the equilibrium quantities of funds available for credit, hence generating a direct negative effect on the rate at which the economy can grow” [10].

Moreover, in his research, Shaffer points out „another possible shortcoming associated with bank competition. One of banks main functions is that of performing screening, separating prospective entrepreneurs by quality categories”. Shaffer shows that „the average quality of a banks pool of borrowers declines as the number of competitors in the market increases” [11].

Barth, Caprio and Levine, using documents for 107 various countries regulations on commercial banks, show, among others, „that tighter entry requirements are negatively linked with bank efficiency, leading to higher interest rate margins and overhead expenditures. These results are consistent with both tighter entry restrictions limiting competition and the contestability of a market determining bank efficiency” [1].

Using bank-level data for 77 countries, Demirgüç-Kunt, Laeven, and Levine find that „bank concentration, which as noted needs not proxy for the degree of competition, has a negative effect on banking system efficiency, except in rich countries with well-developed financial systems and more economic freedoms” [13].

There is also much evidence on the competitive effects of international openness, particularly relevant for developing countries.

Xavier Vives found that the entry of foreign banks generally have favourable competitive effects on the development and efficiency of domestic, host banking systems, and „competition through cross-border capital flows has been shown to lead to lower cost of capital for borrowers and higher (risk-adjusted) rates of return for lenders” [14].

Selected citations as listed above allow us to conclude that competition policy in the banking sector is complicated by the necessity of maintaining financial stability.

3 Formulation of research hypotheses

In the light of theoretical and empirical aspects mentioned above, the aim of this paper is to test the validity and the actuality of the following hypothesis in the Republic of Moldova and in the FYR Macedonia:

First Hypothesis: „Greater competition may be good for (static) efficiency, but bad for financial stability” [5].

Second Hypothesis: According to the structure-conduct-performance paradigm, there is a positive relationship between market concentration and prices. So, „there is a positive correlation between the degree of competition in banking sectors and the cost of banking intermediation” [16], measured as credit-deposit spread, named the interest rate spread.

Third Hypothesis: „The degree of competition in the financial sector can matter (negatively or positively) for the access of firms and households to financial services” [2], in turn affecting the economic growth.

The overall objective of this research paper is to investigate which of the above hypothesis best describes the case of banking sectors in the Republic of Moldova and in the FYR Macedonia.

4 Methods and Indicators description

The paper is examining the market structure using the most frequently applied measures of concentration, as k-bank concentration ratio (CRk), Lerner index and some others efficiency and stability indicators.

In this paper have been considered the following variables, respecting definitions used by the World Bank [15]:

Banks concentration - the first **competition indicator** - which is calculated as: assets of three largest commercial banks as a share of total commercial banking assets. Total assets include total earning assets, cash and due from banks, foreclosed real estate, fixed assets, goodwill, other intangibles, current tax assets, deferred tax assets, discontinued operations and other assets.

5-banks assets concentration - the second **competition indicator**, is calculated as assets of five largest banks as a share of total commercial banking assets. Total assets include total earning assets, cash and due from banks, foreclosed real estate, fixed assets, goodwill, other intangibles, current tax assets, deferred tax, discontinued operations and other assets.

Lerner index - the third **competition indicator**, which represents a measure of market power in the banking market. It compares output pricing and marginal costs (that is, markup). An increase in the Lerner index indicates a deterioration of the competitive conduct of financial intermediaries.

Bank regulatory capital to risk-weighted assets, which is the most important **stability indicator**, and describes the capital adequacy of deposit takers. It is a ratio of total regulatory capital to its assets held, weighted according to risk of those assets.

Bank lending-deposit spread, as **efficiency indicator**. The spread represents the difference between lending rate and deposit rate. Lending rate is the rate charged by banks on loans to the private sector and deposit interest rate is the rate offered by commercial banks on three-month deposits.

5 Empirical Analysis

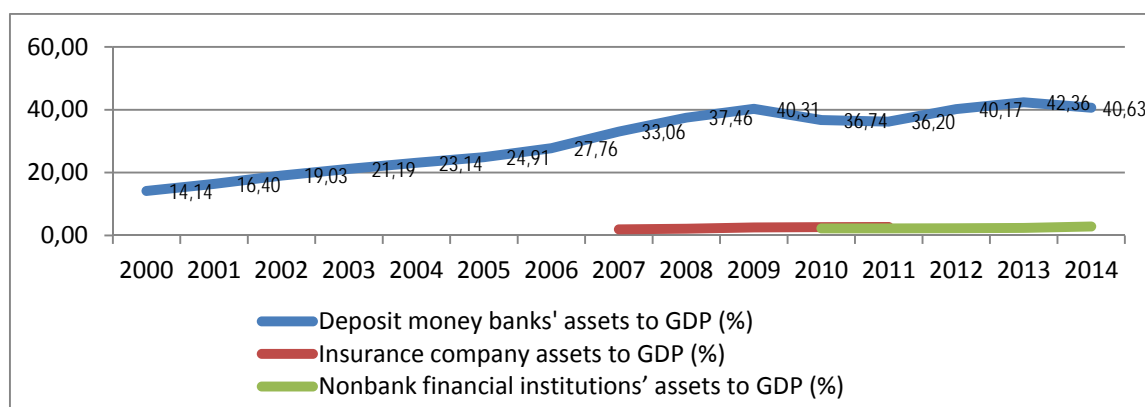
In the Republic of Moldova, like as in FYR Macedonia, the banking sectors have experienced substantial restructuring since the early 1990s.

In the both countries, state banking institutions have been privatized, the problem of non-performing loans, and „the problem of frozen foreign currency deposits in FYR Macedonia, has been addressed, and the legal and regulatory structure has been strengthened” [7].

Despite economic developments and improvements of regulatory measures in both countries, till today, the both banking sectors still remain slightly underdeveloped and with relatively low rates of financial intermediation. (Figure 1.a, 1.b).

Regional comparisons of financial intermediation indicators among other central and eastern-European countries, demonstrate that the degree of financial deepening in the Republic of Moldova and in the FYR Macedonia remains below the European average. This situation is not good for economic growth, because a relatively low financial deepening reflects limited loan making opportunities for firms and individuals.

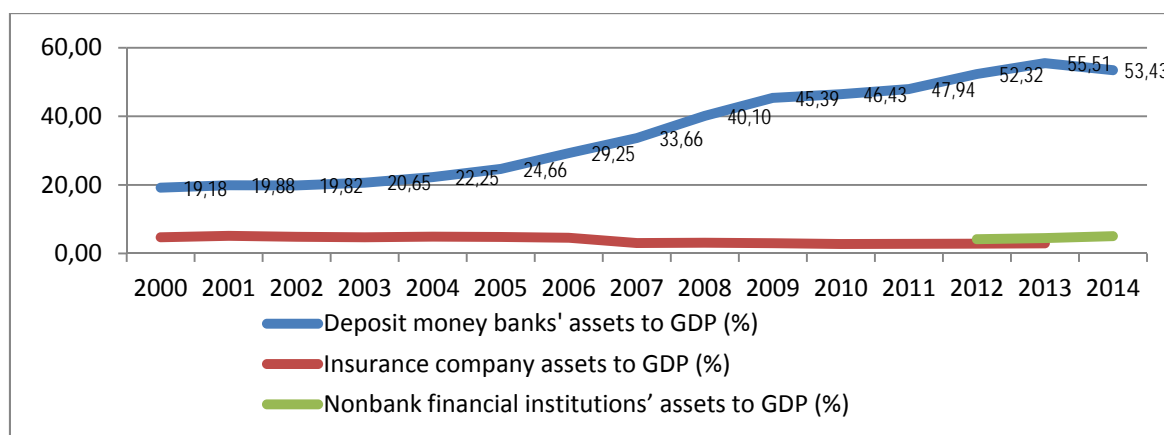
The both countries have bank-based financial systems and nonbank financial institutions play a very minor role in the system; their assets to GDP rate is below 5% (see Figure 1.a, 1.b).

Figure 1.a. Structure of the Moldovan financial system, by share of assets in GDP.

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

During the last fifteen years there has been a decline in the number of banks in both examined country. As of end-2014, there were 11 banks operating in the Republic of Moldova and 20 in the FYR Macedonia, numbers marginally lower than in 2000.

Figure 1.b. Structure of the Macedonian financial system, by share of assets in GDP.

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

Although the number of banks in the Republic of Moldova and in the FYR Macedonia is large, both markets are rather concentrated (see Figure 2, 3).

The main market structure indicator, named “Bank concentration”, suggests that the Macedonian banking market is more concentrated that the Moldovan banking market, and the both are relatively concentrated even compared with other countries in the region.

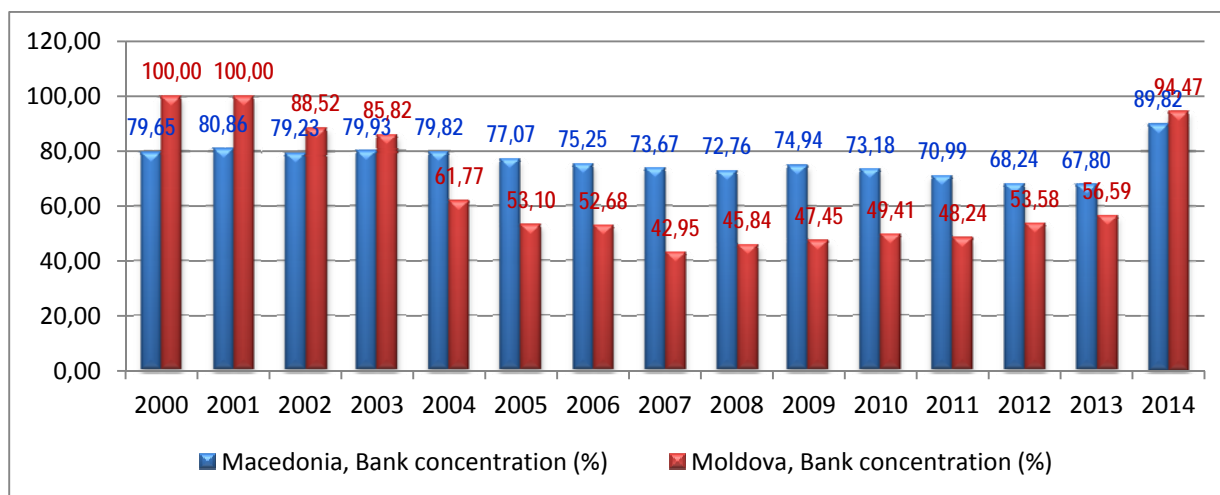
Market concentration, as measured by the share of total assets held by the five largest banks, has increased both in the Republic of Moldova and in the FYR Macedonia, since 2007. This primarily reflects the decline in the number of banks.

In both cases the indicators peaked in 2010, decreased slightly in 2011 and increased again in the period 2013-14.

At the end of 2014, market concentration (measured by the share of assets held by the five largest banks) ranged from close to 91% in the FYR Macedonia to just over 92% in the Republic of Moldova.

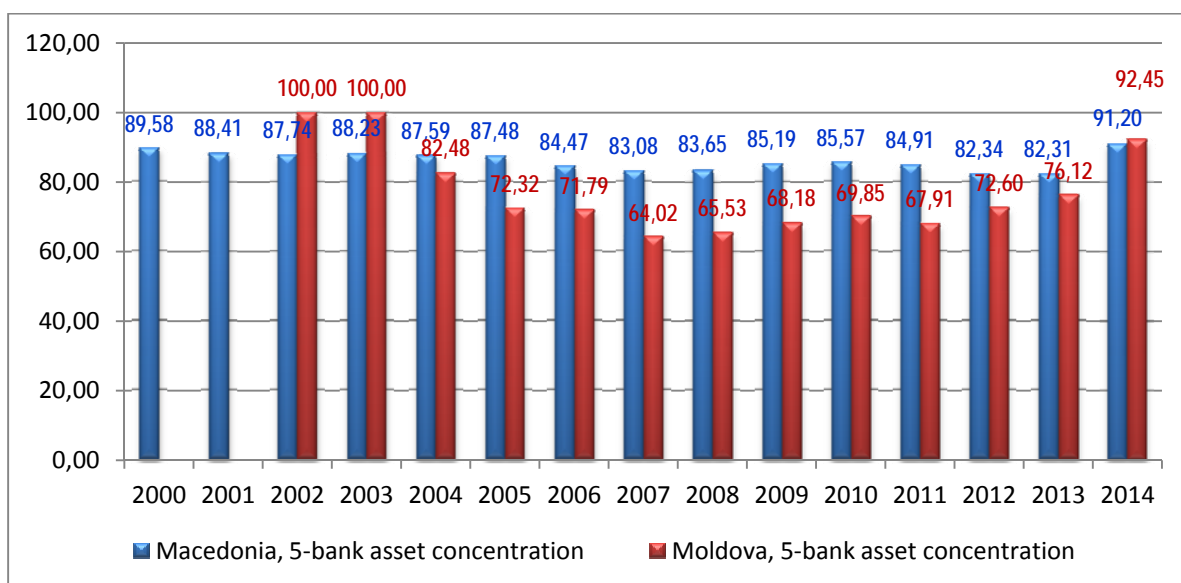
EUREM 2016 Conference Proceedings

Figure 2. Bank concentration in the Republic of Moldova and in the FYR Macedonia (%)

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

In the FYR Macedonia the presence of foreign banks, compared to Republic of Moldova and other Eastern European countries, is limited (Figure 4). In the FYR Macedonia, at the end of 2014 year around 31 per cent of total assets are controlled by foreign majority owned banks.

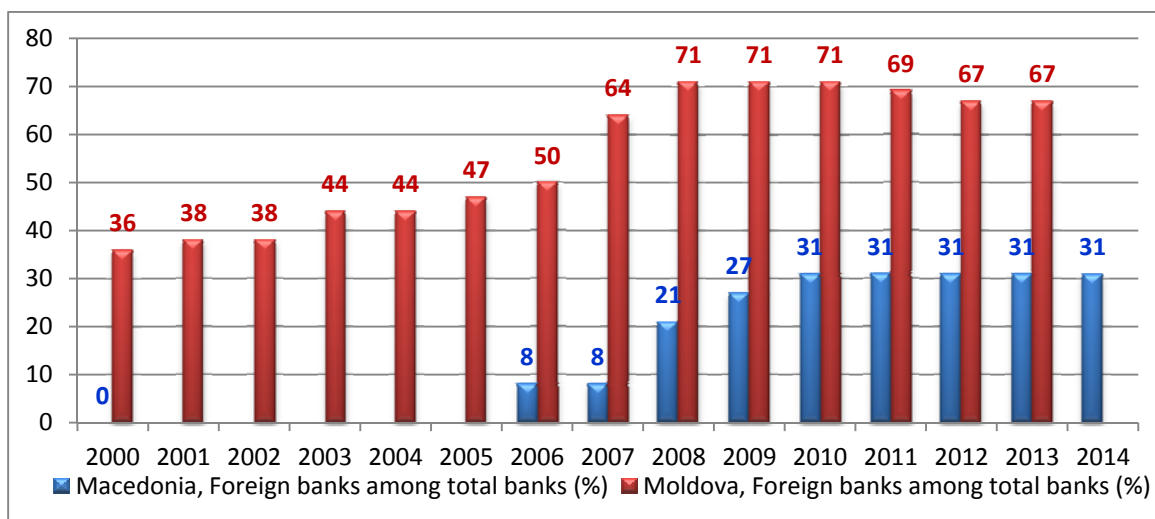

Figure 3. The 5-banks assets concentration in the Republic of Moldova and in the FYR Macedonia (%)

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

In the Republic of Moldova more than 64 per cent of total assets are controlled by foreign investors and after the 2014 year this indicator increased.

Theoretically the presence of foreign banks is good for domestic market, because of the transfer of know-how, innovative technology, good governance and other international best practices (e.g. risk management, cash management).

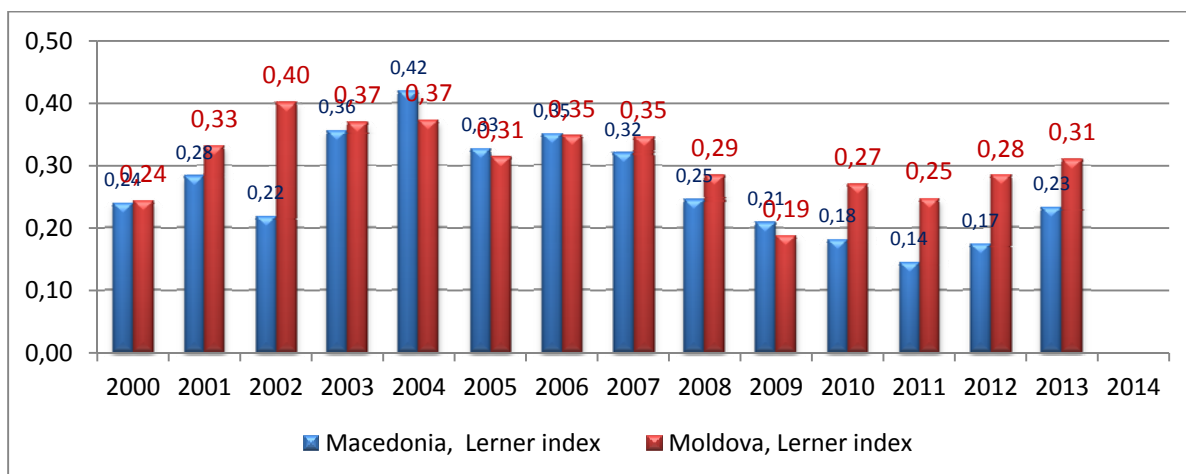

Figure 4. Foreign banks among total banks in the Republic of Moldova and in the FYR Macedonia (%)

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

The Lerner index, one of the most widely used tools for measuring market power, takes a value from 0 to 1. 0 refers to a perfect market competition and 1 refers to a monopoly. For any market when the value of Lerner Index closes to 1, strength of market increases.

Banks with the significant market power may obtain high profit levels. So, a high level of Lerner index can be evaluated as an indicator of bad economic performance and market power.

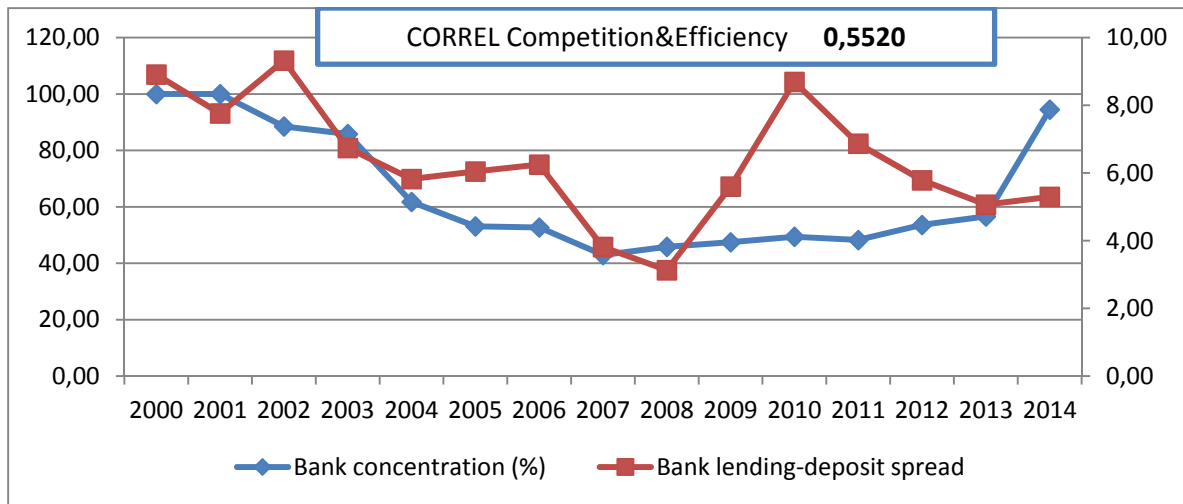
Figure 5. Dynamics of the Lerner index in the Republic of Moldova and in the FYR Macedonia

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

According to figure 5, Lerner Index of Moldovan banks is higher than of Macedonian banks.

In a distinct way, in the financial crisis terms, the year 2009, Moldovan banks are more efficient in term of using the market power.

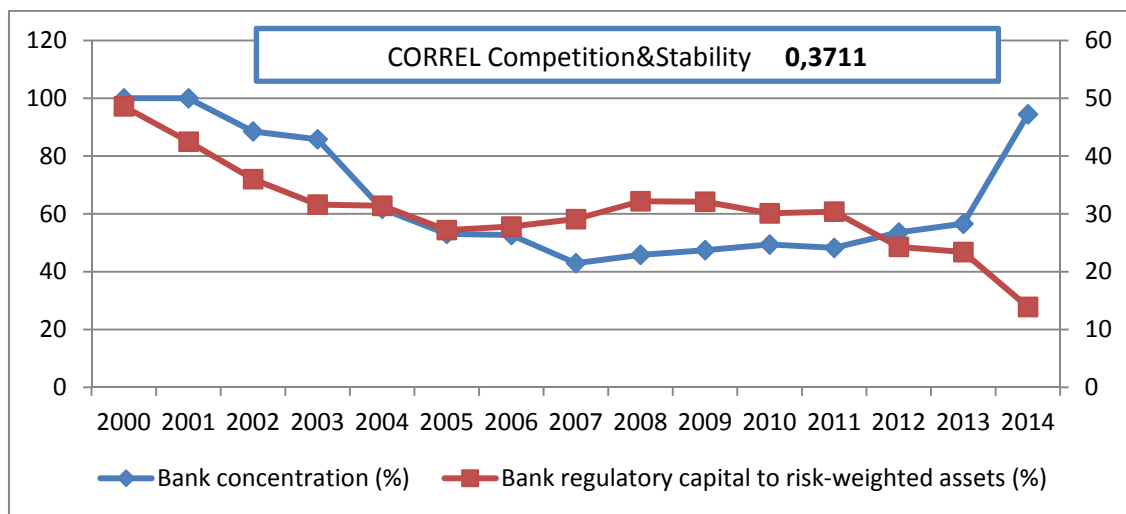
As we discussed above, there is a consensus among the economists for positive relationship between the concentration and profitability. Hence, on one hand the concentration level increases and on other hand banks can realize more profit and rate of return.

Figure 7. Correlation between concentration and efficiency in Moldovan banking sector

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

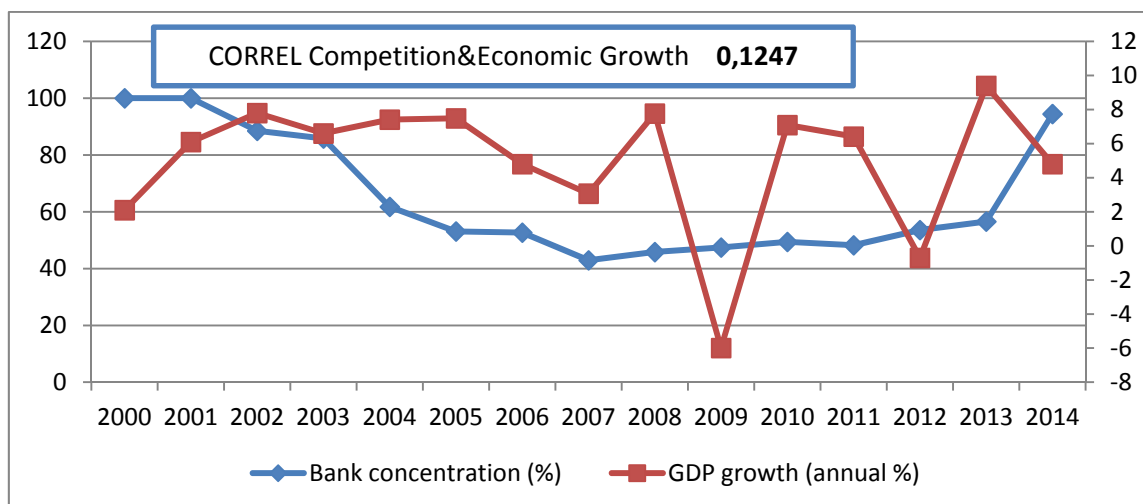
The empirical result shows that in Moldovan banking sector exists a positive correlation between concentration and efficiency (see figure 7); the absolute value of the correlation coefficient is 0,5520.

Figure 8. Correlation between concentration and stability in Moldovan banking sector

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

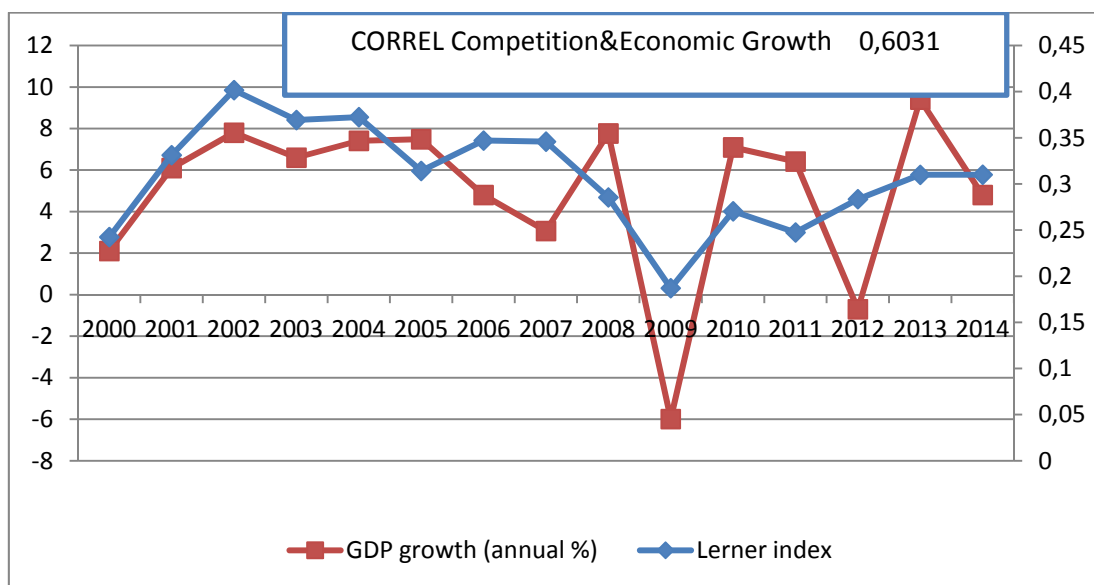
Figure 8 indicates that in the Moldovan banking sector there was a positive, but not strong correlation between the bank concentration and the indicator of bank capital adequacy. The absolute value of the correlation coefficient is 0,3711.

Figure 9. Correlation between concentration in banking sector and economic growth in the Republic of Moldova

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

Figure 9 shows that the relationship between concentration in banking sector and economic growth in the Republic of Moldova is nonlinear and weak. The absolute value of the correlation coefficient is 0,1247.

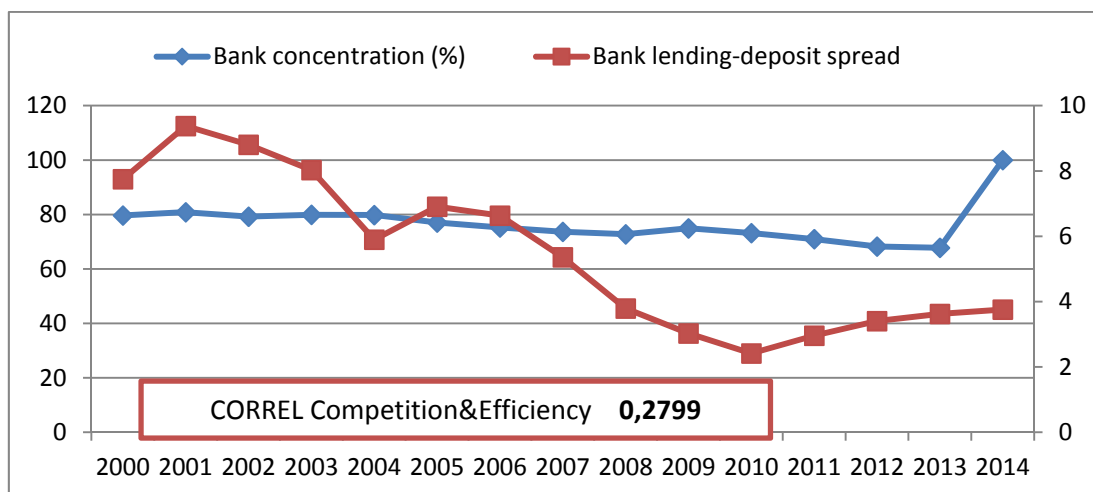

Figure 10. Correlation between competition and economic growth in the Republic of Moldova

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

Simultaneously, there is a little stronger positive correlation between competition, estimated by Lerner index, and economic growth in the Republic of Moldova (figure 10). The absolute value of the correlation coefficient is 0,6031.

In the FYR Macedonia the concentration of banking sector market in 2014 year increased in comparison with the pre-crisis period (figure 11). The high level of lending-deposit interest rate spread denotes about a high persistence of profit of banks, which suggests a low competitive banking industry.

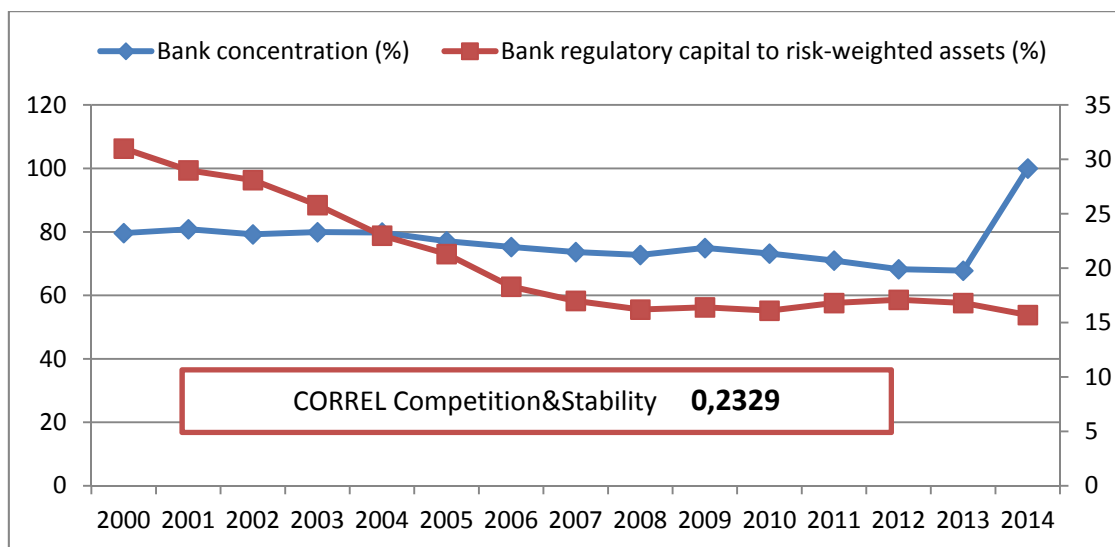

Figure 11. Correlation between concentration and efficiency in Macedonian banking sector

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

The figure 11 highlights the validity of theoretical relationship between the structure (concentration levels) and performance (measured by lending-deposit spread) in Macedonian banking sector. But, the correlation coefficient is low, with an absolute value of 0,2799.

In Macedonian banking system capital adequacy indicator correspond with the required norms, but decrease since 2013 and in comparison with the pre-crisis. The absolute value of the correlation coefficient between concentration and stability in Macedonian banking sector is 0, 2329.

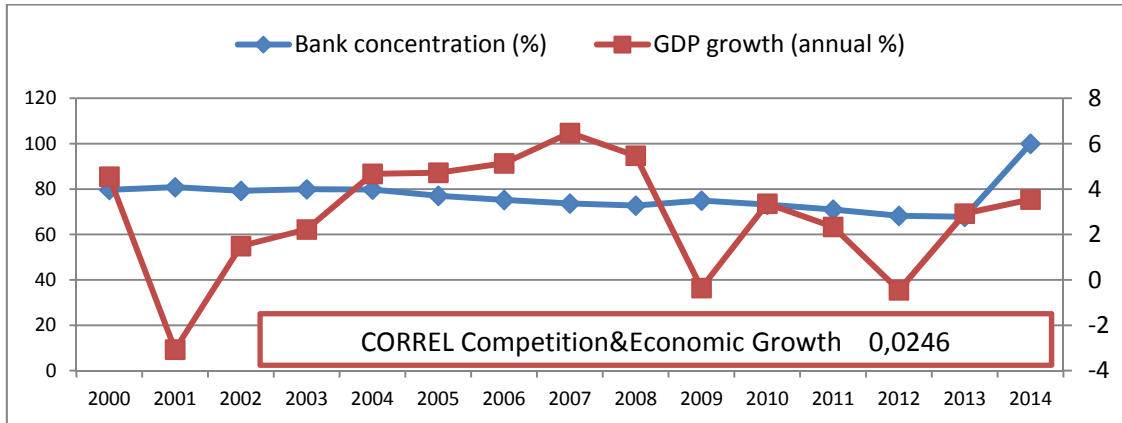
Figure 12. Correlation between concentration and stability in Macedonian banking sector

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

As we remember, the study of the relationship between financial development and economic growth can be traced back to Schumpeter (1912), who argued that banks facilitate financial intermediation and promote economic growth by selecting those entrepreneurs with the most innovative and productive projects.

So, the level of competition in banking sector is considered as a feature of financial development of a country.

According to the figure 13, GDP growth showed various trend in period 2000 –2014 on a year over year comparison.

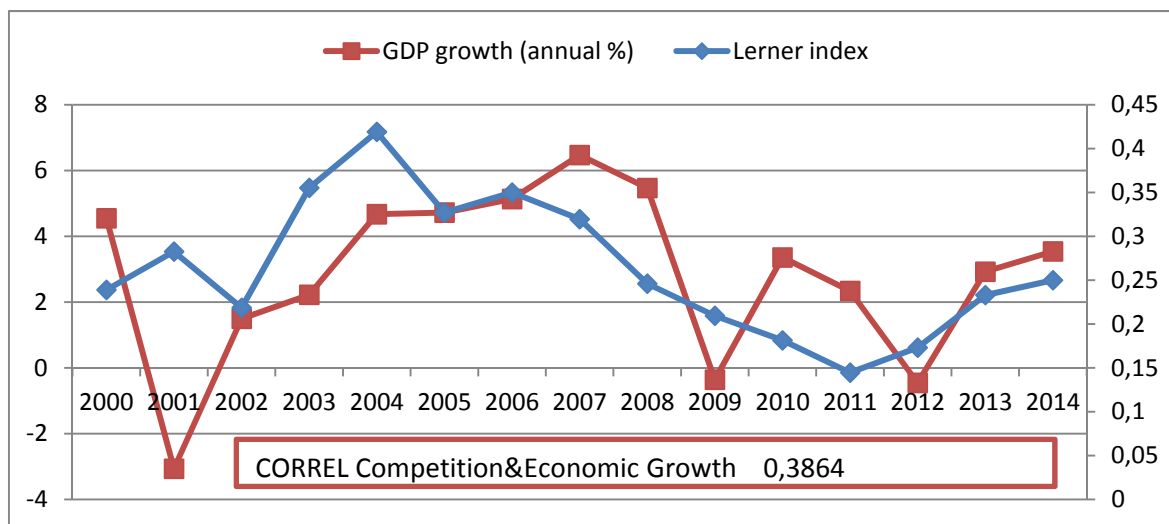

Figure 13. Correlation between concentration in banking sector and economic growth in the FYR Macedonia

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

In this connection, our study revealed a weak correlation between concentration in banking sector and economic growth in the FYR Macedonia (figure 13). The absolute value of the correlation coefficient is 0,0246.

Thus, relation between bank competition and growth cannot impact without banking stability.

Figure 14. Correlation between competition and economic growth in the FYR Macedonia

Source: elaborated by the authors based on indicators available on „World Bank Open Data”.

Moreover, the financial stability of a bank constrains the capability of lending to industries, which affects growth, which is visible in figure 14. The absolute value of the correlation coefficient is 0,3864.

The stated research hypotheses are rejected (relatively) and the study didn't provided statistically significant evidence of the relationship between concentration, competition and stability, efficiency in the Moldovan and Macedonian banking systems.

6 Conclusion

Besides the theoretical complexity, empirical evidence on competition in the banking sector is scarce and often not enough clear.

Imperfect competition is the norm and not the exception in banking sectors.

Banks operating on the banking market in the Republic of Moldova and in the FYR Macedonia seem to be earning their revenues under monopoly or perfectly collusive oligopoly.

In general, results indicated that competition in the banking sector of the Republic of Moldova and the FYR Macedonia remains relatively weak and that improvement in banks efficiency have been limited to date. Also, in Macedonian case has to encourage market entry of foreign banks, especially those that are willing to invest in local customer relations.

At the same time, the study shows that in the both countries, is needed such policies to achieve effective competition in all dimensions, and balancing the trade-offs between competition and other goals.

Moreover, as financial services industries evolve, and as financial markets and products become more complex and global, new regulatory and competition policy issues have been raised too. The low level of financial intermediation remains enough concern issue in the both examined countries for the selected period.

References

1. Barth, J.; Caprio, G.; Levine, R. Banking systems around the world: Do regulation and ownership affect performance and stability? In: *Prudential Supervision: What Works and What Doesn't*, 2000. Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202.2570&rep=rep1&type=pdf> [Accessed 19 October 2016].
2. Claessens, Stijn. Competition in the Financial Sector: Overview of Competition Policies. In: *IMF Working paper, WP/09/45*, March 2009. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp0945.pdf> [Accessed 21 October 2016].
3. *Concentration, Efficiency and Performance of Indian banking industry*. Available at: https://www.world-finance-conference.com/papers_wfc2/609.pdf [Accessed 19 October 2016].
4. Demirgüç-Kunt, Asli; Laeven, Luc; Levine, Ross. Bank concentration and fragility: impact and mechanics. In: *NBER*, 2005. Available at: http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/Bank_Concentration_and_Fragility_Impact_and_Mechanics.pdf [Accessed 19 October 2016].
5. Franklin, Allen; Gale, Douglas. Competition and Financial Stability. In: *Journal of Money, Credit and Banking*, No. 363, 2004, Vol. 2. p. 453-80. Available at: <http://finance.wharton.upenn.edu/~allenf/download/Vita/compfinstabpublished.pdf> [Accessed 19 October 2016].
6. Freixas, Xavier; Rochet, Jean-Charles. *Microeconomics of Banking*. Massachusetts Institute of Technology, 2008. ISBN 978-0-262-06270-1. P. 81.
7. Giustiniani, A.; Ross, K. Bank competition and efficiency in the FYR Macedonia. In: *South-Eastern Europe Journal of Economics*, no. 2, 2008. P. 145-167.
8. Krugman, Paul; Wells, Robin; Graddy, Kathryn. *Essentials of Economics*. Edition 3. Worth Publishers, 2011. ISBN-13: 978-1-4292-1829-0. P. 199.
9. Memic, Deni. Banking Competition and Efficiency: Empirical Analysis on the Bosnia and Herzegovina Using Panzar-Rosse Model. In: *Business Systems Research*, Vol. 6, No.1/ March 2015. Available at: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/bsrj.2015.6.issue-1/bsrj-2015-0005/bsrj-2015-0005.xml> [Accessed 19 October 2016].

10. Pagano, M. Financial markets and growth. An overview. In: *European Economic Review*, Vol. 37, 1993. p. 613-622. Available at: <http://www.csef.it/pagano/eer-1993.pdf> [Accessed 23 October 2016].
11. Schrimper, Ronald. Economics of agricultural market. In: *Market Structure, Conduct, and Performance Model*. University of Kentucky, Georgia, 2012. Retrieved from: <http://www.uky.edu/Classes/AEC/305-001/classppts/18.pdf> [Accessed 19 October 2016].
12. Shaffer, S. The winners curse in banking. In: *Journal of Financial Intermediation*. Vol. 7, No. 4, 1998. p. 359-392. Available at: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1042957398902510> [Accessed 19 October 2016].
13. Vives, Xavier. *Competition and stability in banking*. ESE Business School – University of Navarra, 2010. Available at: <http://www.iese.edu/research/pdfs/DI-0852-E.pdf> [Accessed 19 October 2016].
14. Godfrey, Nick. Why is competition important for growth and poverty reduction? *OECD Global Forum on International Investment*. March, 2008. Available at: <http://www.oecd.org/investment/globalforum/40315399.pdf> [Accessed 19 October 2016].
15. *World Bank Open Data*. Available at: <http://data.worldbank.org/> [Accessed 19 October 2016].

RAPORTAREA FINANCIARĂ ȘI STATISTICĂ A ACTIVELOR IMOBILIZATE ÎN CONTEXTUL ACQUIS-ULUI COMUNITAR

ANATOL GRAUR, dr., conf. univ.,
Catedra „Contabilitate și Audit” ASEM,
Chișinău, R. Moldova
ganatol@gmail.com

Abstract: The objective of this study is to investigate the correlation between accounting and national accounts. The author described how to define the assets as required by European statistics. The research is presented on statistical questionnaires relationship with accounting information. In the article it is proposed an annex to the annual financial statements in which is revealed the information on assets.

Key words: statistics, fixed assets, investments, statistical reports, System of National Accounts

Introducere. Integrarea europeană reprezintă un obiectiv strategic prioritar pentru Republica Moldova în special în contextul în care o țară devine vecină directă cu Uniunea Europeană, eveniment care a avut loc la 1 ianuarie 2007 odată cu aderarea României la UE.

Întru racordarea sistemul statistic național la standardele internaționale, dar totodată ținându-se cont și de specificul autohton, au fost întreprinse acțiuni de reformare a statisticii naționale. Dovadă servesc nenumărate realizări ale Biroului Național de Statistică, care contribuie benefic la sporirea calității datelor statistice privind dezvoltarea durabilă economică, socială și a mediului în conformitate cu normele internaționale ale ONU și Uniunii Europene atât de necesare administrației publice pentru monitorizarea implementării obiectivelor diferitor politici, programe publice și a indicatorilor, cât și agenților economici și publicului larg.

Rezultate și discuții. Principalul sistem de evidență și analiză macroeconomică utilizat în statistica internațională de aproape toate statele lumii, în principal cele cu economie de piață este **Sistemul conturilor sau contabilității naționale (SCN)** care reprezintă un algoritm combinatoriu de contabilitate, statistică și analiză macroeconomică utilizat în sintezele economice ale țărilor cu economie de piață, în statisticile O.N.U. și ale altor organisme internaționale.

Contabilitatea națională se compune dintr-un ansamblu coerent și complet de conturi macroeconomice și tabele/tablouri având la bază o serie de concepții, definiții, clasificări și reguli contabile, acceptate la nivel internațional. Obiectul său este de a reprezenta cantitativ-valoric realitatea economică într-o perioadă de timp sau la un moment dat.

Concepția, organizarea și funcționarea sistemelor de contabilitate națională din majoritatea țărilor se află astăzi sub patronajul Sistemului de Conturi Naționale al Națiunilor Unite (SCN), care este în vigoare, cu versiunea sa din 1993, ce a substituit-o pe cea din 1968. Toate țările membre ale Uniunii Europene au adoptat treptat și acum se încadrează în directivele Sistemul European de Conturi (SEC), a cărui versiune din 1995 a înlocuit-o pe cea din 1979. Plecând de la statisticile elementare – statistici industriale, ale pieței muncii, comerțului exterior, etc. – tehnicienii contabilității naționale ale fiecărei țări estimează, calculează, analizează fluxurile economice care formează întreg sistemul național. Problema este foarte complexă din cauza frecventelor incoerențe ale rezultatelor statisticilor elementare și

lacunelor informative din unele sectoare, generate de insuficiența performanțelor atinse în conducerea tuturor segmentelor contabilității persoanelor juridice în Uniunea Europeană, o parte din contribuția financiară a fiecărui membru (a patra resursă proprie a UE) este estimată luând în considerare rezultatele contabilității naționale. De aceea SEC trebuie să garanteze că toți membrii realizează exact aceleași evaluări.

Sistemul european de conturi naționale și regionale (denumit în continuare „SEC 2010” sau „SEC”) este un cadru contabil compatibil pe plan internațional care permite descrierea analitică și sistematică a unei economii totale (cu alte cuvinte, o regiune, o țară sau un grup de țări), a componentelor și relațiilor acestora cu alte economii totale. SEC 2010 se bazează pe conceptele Sistemului de Conturi Naționale din 2008 (SCN 2008) care oferă orientări la nivel mondial cu privire la conturile naționale și este reglementat de Regulamentul (UE) nr. 549/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 mai 2013 privind Sistemul european de conturi naționale și regionale din Uniunea Europeană.

În conformitate cu articolul 3 al Legii cu privire la statistica oficială nr. 412 din 09.12.2004, statistică oficială reprezintă o *activitate a organelor statisticii oficiale de colectare și procesare a datelor individuale, de centralizare, stocare și diseminare a informației statistice, desfășurată cu aplicarea metodologiilor statistice*. Una din sarcini este de a colecta, prelucra, sistematiza, centraliza, analiza, estima și furniza informație statistică.

Important este a menționa că baza informațională pentru anumiți indicatori statistici este format din datele prezentate de respondenți – persoane juridice. Prelucrarea informației de către agenții economici este sarcina contabilității, care se organizează în cadrul entității. Astfel, conform articolului 3 al Legii contabilității nr. 113 din 27.04.2007, contabilitatea este un *sistem complex de colectare, identificare, grupare, prelucrare, înregistrare, generalizare a elementelor contabile și de raportare financiară*.

În contextul celor menționate se evidențiază o legătură directă dintre baza informațională bazată pe datele contabile și indicatorii produși de sistemul de statistică.

Una din principalele categorii macroeconomice măsurate în toate sistemele de contabilitate națională este **formarea capitalului fix (sau investițiile)**, corelat cu consumul de capital fix.

Formarea brută de capital fix reprezintă valoarea bunurilor durabile dobândite de entitățile rezidente în scopul de a fi utilizate ulterior în procesul de producție.

Consumul de capital fix reprezintă diminuarea valorii capitalului fix, utilizat în procesul de producție în perioada raportare, în rezultatul amortizării fizice și morale, sau în rezultatul unor deteriorări

Actualmente, la nivelul Republicii Moldova o problemă actuală legată de indicatorii calculați și diseminați de sistemul de statistică este colectarea și estimarea volumului de investiții și balanța mijloacelor fixe.

În vederea perfecționării sistemului de indicatori statistici vizând investițiile și în scopul alinierii la standardele internaționale, în special ale UE a fost elaborată ancheta statistică „Cu privire la investiții” și efectuată cercetarea statistică pentru obținerea tabloului complet privind volumul investițiilor în active nefinanciare în Republica Moldova și simplificarea procedurilor de întocmire a dărilor de seamă fiscale și statistice prin introducerea raportării în regim online, reducerea numărului de rapoarte.

Deși conform Legii cu privire la statistica oficială producerea informației statistice se bazează pe respectarea principiului de reducere a presiunii informaționale asupra respondenților, unităților statistice, la compartimentul investiții există o multitudine de dări de seamă și chestionare care se dublează și măresc volumul de muncă și timp al agenților economici. Astfel, pe lângă chestionarele 1-CC, 4-CC, 9-CC, 1-AC, 1-CLI, 1-fondul locativ, cele mai importante rapoarte care dezvăluie volumul și structura investițiilor sunt:

- Cercetarea statistică trimestrială “Cu privire la investiții 2-INV”;
- Raportul statistic anual “Cu privire la investiții 2-INV”;
- 5-CI “Consumurile, cheltuielile și investițiile întreprinderii”, capitolul 6 INV “Investiții în active material pe termen lung”.

În scopul excluderii unor chestionare statistice ar fi util inserarea unui compartiment - anexă la Situațiile financiare contabile ale agenților economici. Ca premise privind elaborarea unei noi anexe pot fi numite următoarele:

- a) aplicarea SNC noi de la 01.01.2014, în special a SNC „Prezentarea situațiilor financiare”, a impus agenții economici întocmirea unui bilanț care nu conține anexe privind dezvăluirea informației detaliate legate de activele imobilizate. Acest fapt a dus la apariția unor probleme privind lipsa informației atât pentru utilizatorii informației contabile pentru aprecierea poziției financiare a entității, cât și pentru organele de statistică în formarea indicatorilor macroeconomici;
- b) sistemul de anchete (chestionare) statistice se dublează și majorează presiunea informațională asupra respondenților statistici, fapt care nu se încadrează în Programul de activitate a Guvernului Republicii Moldova pentru anii 2016-2018 care prevede dezvoltarea mediului de afaceri și a climatului investițional prin *simplificarea procesului de raportare financiară și statistică* având ca bază elaborarea și lansarea unei platforme unice de raportare la Inspectoratul Fiscal de Stat, Casa Națională de Asigurări Sociale, Compania Națională de Asigurări în Medicină și Biroul Național de Statistică.

Principalele inconveniențe și deosebiri în sistemul statistic în raport cu contabilitatea, care este sursa de colectare a informației pentru aceste rapoarte statistice sunt următoarele:

1 Diferența de terminologie, structură și clasificare a activelor imobilizate.

Astfel, conform SEC 2010 la clasificarea activelor se disting două categorii principale de intrări în conturile de patrimoniu: active nefinanciare (codurile AN) și active și pasive financiare (codurile AF). Activele nefinanciare se împart în active nefinanciare produse (codurile AN.1) și active nefinanciare neproduse (codurile AN.2).

Activele nefinanciare produse (AN.1) sunt rezultate ale procesului de producție. Activele nefinanciare neproduse (AN.2) se referă la activele economice care nu sunt rezultate ale procesului de producție. Ele constau din active naturale, contracte, contracte de leasing, licențe, permise și fonduri comerciale și active comerciale. Corelarea terminologiei și structurii imobilizărilor în sistemul statistic european (SEC2010) și contabilitatea națională este prezentată în tabelul 1.

În scopurile statisticii și formării Conturilor Naționale, contractele, contractele de leasing, licențele și permisele sunt considerate active nefinanciare numai în cazul în care, printr-un acord juridic, se conferă titularului beneficii economice mai mari decât sumele de plătit în virtutea acordului și, din punct de vedere juridic și practic, titularul poate realiza aceste beneficii prin transferul lor către terți. Activele aferente contractelor de leasing operațional comercializabil sunt înregistrate ca active numai atunci când utilizatorul își exercită dreptul de a realiza diferența de preț. În Republica Moldova asemenea contracte nu se consideră active și nu sunt practicate, cu excepția licențelor și a altor drepturi care se recunosc ca imobilizări necorporale.

2 Modul de calcul a valorii investițiilor și colectare a informației.

- a) Formarea SCN este necesar de prezentat doar sub aspectul formării de capital nou au importat. Astfel că procurarea de active imobilizate foste în utilizare de la alte entități nu vor reprezenta investiții pentru sistemul conturilor naționale, deși sub aspect contabil acestea se recunosc. Pentru SCN e necesar ca investițiile să fie prezentate pe parcursul perioadei de referință, fiind incluse mijloacele fixe corporale noi și cele existente, indiferent dacă sunt cumpărate de la terțe părți, dobândite în urma unui contract de leasing financiar (adică dreptul de a utiliza un bun de folosință îndelungată în schimbul

plății unei chirii pe parcursul unei perioade prestabilite și relativ extinse) sau sunt produse pentru uzul propriu (respectiv producția capitalizată de mijloace fixe corporale), care au o durată de utilizare mai mare de un an, inclusiv bunuri corporale care nu se produc, cum ar fi terenurile.

Tabelul 1. Corelarea terminologiei și structurii imobilizărilor în sistemul statistic european (SEC2010) și contabilitatea națională

Coduri conform SEC 2010	SEC 2010 (nivel macroeconomic)	Sistem contabil microeconomic (nivel de entitate) național
AN.1	Active nefinanciare produse	Imobilizări
AN.11	Active fixe	Imobilizări corporale
AN.111	Locuințe	Clădiri rezidențiale (de locuit)
AN.112	Alte clădiri și construcții civile	Edificii și clădiri nerezidențiale
AN.1121	Clădiri, altele decât locuințe	Clădiri nerezidențiale
AN.1122	Alte construcții civile	Alte construcții speciale
AN.1123	Îmbunătățiri funciare	Investiții ulterioare în terenuri
AN.113	Mașini și echipamente	Mașini, utilaje, instalații de transmisie
AN.1131	Mijloace de transport	Mijloace de transport
AN.1132	Echipamente TIC	Tehnica de calcul
AN.1139	Alte mașini și echipamente	Alte mașini și echipamente
AN.114	Sisteme de armament	-
AN.115	Resurse biologice cultivate	Active biologice imobilizate
AN.1151	Resurse animale cu producție repetitivă	Animale de muncă și de producție
AN.1152	Pomi, culturi și plante cu producție repetitivă	Plantații perene
AN.117	Drepturi de proprietate intelectuală	Imobilizări necorporale
AN.1171	Cercetare și dezvoltare	-
AN.1172	Prospecțiuni și evaluări miniere și petroliere	Drepturi de utilizare a activelor imobilizate
AN.1173	Software și baze de date	Programe informatice
AN.11731	Software	Programe informatice
AN.11732	Baze de date	Programe informatice
AN.1174	Lucrări recreative, opere literare sau artistice originale	Drepturi de autor și titluri de protecție
AN.1179	Alte drepturi de proprietate intelectuală	Alte drepturi de autor și titluri de protecție Brevete și mărci Know-how-uri și francize Licențe de activitate Desene și modele industriale
AN.2	Active nefinanciare neproduse	Imobilizări
AN.21	Resurse naturale	Resurse naturale
AN.211	Terenuri	Terenuri
AN.212	Rezerve de minereuri și resurse energetice	Resurse minerale
AN.213	Resurse biologice necultivate	Resurse forestiere și altele
AN.214	Resurse de apă	Resurse acvatice
AN.215	Alte resurse naturale	Alte resurse naturale
AN.22	Contracte, contracte de leasing și licențe	-

- b) Investițiile trebuie prezentate indiferent dacă sunt sau nu puse în funcțiune și după structura cerută de SEC2010. Astfel, e necesar ca informația din contabilitate ce urmează a fi prezentată organelor de statistică trebuie selectată din diferite conturi, inclusiv grupa de conturi 13 Active biologice imobilizate”. Reieșind din faptul că un element de bază ce urmează a fi raportat sunt clădirile și terenurile, trebuie menționat că

În contabilitate acestea se reflectă atât ca mijloace fixe la conturile grupei 12 „Imobilizări corporale”, cât și ca investiții imobiliare. *Investiție imobiliară* este proprietate imobiliară deținută (de proprietar sau locatar în baza unui contract de leasing financiar), mai degrabă în scopul închirierii și/sau pentru creșterea valorii acesteia, decât pentru a fi: utilizată în producție, pentru furnizarea de bunuri, prestarea serviciilor sau în scopuri administrative sau vândută în procesul desfășurării normale a activității. *Proprietatea imobiliară* este formată din terenuri, clădiri și/sau parte a acestora, deținute de proprietar sau de locatar în baza unui contract de leasing financiar. Astfel, e necesar de cumulat informația din rapoartele statistice cu datele din conturile grupei 15 “Investiții imobiliare”.

- c) Există diferite opinii cu privire la determinarea valorii investițiilor în capital fix sub aspect statistic. O variantă este determinarea în baza indicatorului de intrări doar a obiectelor noi sau importate. O altă variantă este stabilirea mărimii nete ca diferență dintre intrări și ieșiri de active imobilizate, indiferent dacă sunt noi sau vechi. Astfel, **Formarea netă de capital fix = Formarea brută de capital fix - Consumul de capital fix.**

Reieșind din cele menționate, având ca scop evitarea dublării informației și chestionarelor statistice, generalizarea informației într-un singur raport, se propune o nouă anexă la situațiile financiare anuale ale agenților economici “**Situația mișcării activelor imobilizate**” cu următoarea structură, prezentată în exemplul de mai jos.

Exemplul 1. Entitatea „Omega” S.R.L. deține la 01.01.2016, două mijloace de transport a căror cost de intrare este 150 000 lei, iar amortizarea este 40 000 lei. Pe parcursul anului 2016 ea procură 2 camioane, din care unul nou prin import cu valoarea de 168000 lei, și altul vechi de la entitatea „Alfa” SRL la prețul de procurare de 240 000 lei, inclusiv TVA.

Entitatea „Omega” S.R.L. vinde întreprinderii „Beta” SRL un camion vechi la preț de 84 000 lei, inclusiv TVA. Costul de intrare a camionului vândut 120000 lei, amortizarea acumulată – 20000 lei. Amortizarea calculată în anul 2016 constituie 15 000 lei. Camioanele procurate sunt puse în funcțiune în anul procurării (2016).

În baza datelor din exemplu, în contabilitatea entității „Omega” S.R.L sunt efectuate următoarele înregistrări contabile.

Tabelul 2 Extras din Jurnalul de înregistrări cronologice

Nr. crt.	Conținutul operațiilor economice	Correspondența conturilor		Suma, lei
		Debit	Credit	
1.	Reflectarea valorii de procurare a camionului prin import	121	521.2	200 000
2.	Reflectarea valorii de procurare a camionului în țară	121	521.1	168 000
3.	Contabilizarea sumei TVA aferentă procurării	534	521	40 000
4.	Reflectarea operațiilor de punere în funcțiune camioanelor procurate	121	123	200 000
		121	123	168 000
5.	Reflectarea valorii de vânzare a camionului, inclusiv TVS	234	621	70 000
		234	534	14 000
6.	Decontarea valorii contabile a camionului vândut (120 000 – 20 000)	721	123	100 000
7.	Decontarea amortizării acumulate a camionului vândut	124	123	20 000

La sfârșitul anului de gestiune toate cele 3 entități vor întocmi și prezenta situațiile financiare, inclusiv anexa propusă (tabelul 1). Această anexă va cuprinde informația cu privire la intrările, ieșirile și soldurile de active imobilizate, în care se vor evidenția intrările noi, ieșirile la cost de intrare și la valoarea de vânzare care este necesară pentru calcule statistice.

- Entitatea „Omega” S.R.L. va arăta intrări și **noi și vechi**, deși cele vechi nu reprezintă investiții, ele fiind raportate în anul procurării (importului) de către „Alfa” SRL.
- Entitatea „Alfa” SRL prezintă situațiile financiare cu aceeași anexă în care arată ieșirile la cost de intrare și la valoarea de vânzare fără TVA 200000 lei.

- Entitatea "Beta" SRL prezintă anexa și arată doar intrări de mijloace de transport **vechi** în sumă de 70 000 lei (fără TVA).

Ca urmare, formarea netă de capital fix poate fi stabilită doar prin analiza coloanei „Intrări noi” – indicator necesar Sistemului conturilor naționale. De aceea, dacă se sumează investițiile tuturor entităților și privity sub aspectul celor noi, suma totală va fi de 168 000 lei.

Dar pentru a crea o corelare cu bilanțul contabil și prevederile metodologice europene, modul de calcul a investițiilor trebuie efectuat la valoarea brută și netă, prin balanța de solduri.

Se admite că economia națională este formată din aceste trei entități.

Ca urmare, la nivel național, reieșind din anexa propusă și formula de calcul a formării nete de capital fix egală cu formarea brută de capital fix minus consumul de capital fix, se vor calcula următorii indicatori prezentați în tabelul 3.

Tabelul 3. Calculul formării nete de capital la nivel macroeconomic în baza raportului financiar al agenților economici

Nr. crt.	Denumirea entității	Intrări imobilizări	leșiri imobilizări (consum) la preț de vânzare	Balanță netă
1	2	3	4	5=3-4
1	Alfa SRL	0	200 000	(200 000)
2	Omega SRL	368 000	70 000	298 000
3	Beta SRL	70 000	0	70 000
Total	x	438 000	270 000	168 000

Deci, formarea netă de capital fix prin balanța de solduri este egală cu 168 000 lei (438 000 – 270 000). Prin acest calcul se justifică înserarea unei coloane în anexa respectivă în care se arată valoarea de vânzare a activelor imobilizate.

În general, anexei este corelată cu conturile contabile și bilanțul în modul următor:

- Valoarea contabilă prezentată în bilanț trebuie să coincidă cu valoarea contabilă a activelor imobilizate din anexă.
- Mișcarea și existența activelor imobilizate este contabilizată în diferite conturi, astfel că e necesar de acumulat informație de la conturile analitice ale conturilor contabile respective: 121 „Imobilizări corporale în curs de execuție”, 122 „Terenuri”, 123 „Mijloace fixe”, 124 „Amortizarea mijloacelor fixe”, 126 „Amortizarea și deprecierea resurselor minerale”, 127 „Deprecierea imobilizărilor corporale în curs de execuție”, 128 „Deprecierea terenurilor”, 129 „Deprecierea mijloacelor fixe”, 131 „Active biologice imobilizate în curs de execuție”, 132 „Active biologice imobilizate”, 133 „Amortizarea și deprecierea activelor biologice imobilizate”;
- Informația privind mișcarea și existența clădirilor și terenurilor, altele decât cele contabilizate la contul 123 „Mijloace fixe”, se prezintă și în conturile 151 „Investiții imobiliare”, 152 „Amortizarea și deprecierea investițiilor imobiliare”.

Tabelul 1. SITUAȚIA MIȘCĂRII ACTIVELOR IMOBILIZATE

Nr. rd.	Denumirea	Cost de intrare la începutul anului de gestiune	Intrări				Ieșiri		Cost de intrare la sfârșitul anului de gestiune	Amortizarea		Valoarea contabilă la sfârșitul anului de gestiune	Vânzări (în prețuri de vânzare, fără TVA)
			total	din care			total	Modificări, rectificări, transferuri		acumulată	din care		
				Intrări obiecte noi, import	Investiții ulterioare și reparații capitale	Modificări rectificări transferuri					anuală		
										9			
A	B	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Mijloace fixe, total, inclusiv:												
1.1	- Clădiri, construcții speciale (ingineresti) - total												
	<i>din care:</i>												
	- clădiri rezidențiale (de locuit)												
1.2	- Mașini, utilaje, instalații de transmisie												
	<i>din care:</i>												
	- tehnica de calcul												
1.4	- Mijloace de transport	150 000	368 000	168000			120000		398000	35000	15000	363000	70000
1.5	- Alte mijloace fixe												
2	Terenuri												
2.1	- terenuri fără construcții												
2.2	- terenuri cu construcții												
2.3	- terenuri cu zăcăminte												
3	Resurse naturale												
3.1	- resurse minerale												
3.2	- resurse acvatice												
3.3	- resurse forestiere												
4	Active biologice imobilizate												
4.1	- active biologice fitotehnie												
4.2	- active biologice zootehnie												
5	Alte active imobilizate												

Concluzii.

Actualmente are loc perfecționarea și armonizarea sistemului de indicatori statistici vizând investițiile în scopul alinierii la standardele internaționale, în special ale UE. În același timp au avut loc reforme în sistemul contabil autohton prin aplicarea noilor Standarde Naționale de Contabilitate care permit agenților economici formarea politicilor contabile și elaborarea, după caz, a planului de conturi de lucru conform cerințelor noilor SNC și Planului general de conturi contabile.

În acest context, trebuie corelat modul de colectare și prezentare a informației din situațiile financiare cu necesitățile statisticii, în condițiile reducerii presiunii informaționale asupra agenților economici respondenți. Un fapt de optimizare este elaborarea și inserarea unei anexe la situațiile financiare anuale cu privire la activele imobilizate, care ar prezenta interes pentru toți utilizatorii de informație.

Referințe bibliografice:

1. Legea contabilității nr. 113 din 27.04.2007. În: Monitorul Oficial Nr. 90-93 din 29.06.2007
2. Legea cu privire la statistica oficială nr. 412 din 09.12.2004. În: Monitorul Oficial Nr. 1-4 din 01.01.2005
3. Standardele Naționale de Contabilitate, aprobate prin Ordinul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova nr. 118 din 06.08.2013. – www.mf.gov.md.
4. Planul general de conturi contabile, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova nr. 119 din 06.08.2013. – www.mf.gov.md.
5. Programul de activitate a Guvernului Republicii Moldova pentru anii 2016-2018 <http://www.gov.md/ro/advanced-page-type/government-activity-program>
6. Regulamentul (UE) nr. 549/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 mai 2013 privind Sistemul european de conturi naționale și regionale din Uniunea Europeană. <http://codfiscal.net/media/2014/04/Anexa-A-Regulament-UE-549-2013-v16072013-cfnet.pdf>

PARTICULARITĂȚILE ÎNTOCMIRII ȘI ANALIZEI SITUAȚIILOR FINANCIARE CONSOLIDATE

VALENTINA PALADI, dr., conf. univ.
Catedra „Contabilitate și analiză economică”, Academia de Studii Economice a
Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
vspaladi@mail.ru

LICA ERHAN, dr., conf. univ.
Catedra „Contabilitate și analiză economică”, Academia de Studii Economice a
Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
lica.erhan@mail.ru

Abstract: Consolidated financial statements are the financial statements of a group in which the assets, liabilities, equity, income, expenses and cash flows of the parent company and its subsidiaries are presented as those of a single economic entity.

Because consolidated financial statements present an aggregated look at the financial position of a parent and its subsidiaries, they let you gauge the overall health of an entire group of companies as opposed to one company's financial position.

In this context, this scientific paper is dedicated to some features of elaboration and analysis of financial consolidated statements. There are presented several methods of elaboration of consolidated financial statements: the acquisition method stipulated in IFRS 10 „Consolidated Financial Statements” and the equity method covered under IAS 28 „Investments in Associates and Joint Ventures” and IFRS 11 „Joint Arrangements”.

Key words: consolidated financial statements; the parent company; subsidiaries; acquisition method; equity method.

În practica autohtonă necesitatea întocmirii situațiilor financiare consolidate a apărut odată cu procesul de creare a companiilor mari, precum și a entităților de tip - părți afiliate (entități fiice, entități asociate și asocieri de participație). Adesea antreprenorii încearcă să creeze în loc de o singură entitate mare mai multe mici, independente din punct de vedere juridic, dar, în același timp, economic afiliate în scopul de a reduce riscul potențial în ținerea afacerii, de a obține înlesniri în cazul calculării impozitelor etc.

Indiscutabil este faptul, că întocmirea situațiilor financiare consolidate a fost determinată nu atât de necesitatea dezvoltării businessului, cât de faptul că utilizatorii situațiilor financiare ale investitorilor au nevoie de informații obiective despre performanțele și poziția financiară a grupului de entități, precum și despre valoarea investițiilor efectuate de investitor în părțile afiliate în scopul determinării direcțiilor viitoare a investițiilor de capital, precum și a analizei riscurilor legate de investițiile financiare. Această informație lipsește în situațiile financiare individuale ale investitorului, de regulă în acestea sunt prezentate doar investițiile în părțile afiliate, soldurile pe operațiunile ce au avut loc între investitor și părțile afiliate ale acestuia, precum și venitul din dividende.

Situațiile financiare consolidate din contra dezvăluie informația despre poziția financiară și performanțele financiare obținute în rezultatul activității grupului și/sau despre valoarea investiției în entitățile asociate și asocieri în participație.

Situațiile financiare consolidate sunt întocmite de investitorul, iar modul de întocmire depinde de gradul de participație a acestuia și de metodele utilizate pentru contabilizarea investițiilor în cadrul consolidării. Astfel, în cazul unei participații semnificative a investitorului în activitatea entităților asociate, când investițiile în acestea constituie de la 20% la 50% și în cazul unui control comun asupra unei asocieri în participație, în situațiile financiare consolidate investițiile sunt contabilizate conform metodei punerii în echivalență, aplicarea căreia este reglementată de IAS 28 „Investiții în entitățile asociate” și IFRS 11 „Angajamente comune”.

În cazul când investitorul controlează activitatea entității fiice și investițiile în acestea constituie peste 50%, investițiile în cadrul situațiilor financiare consolidate sunt contabilizate conform metodei achiziției, aplicarea căreia este reglementată de IFRS 10 „Situații financiare consolidate” și IFRS 3 „Combinări de întreprinderi”.

Din cele menționate rezultă, că situațiile financiare consolidate sunt întocmite atunci, când investitorul a investit într-o entitate fiică, entitate asociată și o asocierie în participație.

În conformitate cu prevederile IFRS 10 „Situații financiare consolidate” situațiile consolidate reprezintă situațiile financiare ale unui grup, în cadrul căruia activele, datoriile, capitalul propriu, venitul, cheltuielile și fluxul de numerar ale entității-mamă și ale entităților fiice sunt prezentate ca aparținând unei entități economice unice. Astfel, conform acestui standard consolidarea reprezintă rezumarea situațiilor financiare a tuturor entităților din grup într-o singură situație financiară.

Entitatea fiică este o entitate controlată de altă entitate, iar entitatea-mamă este o entitate care controlează una sau mai multe entități. La baza noțiunilor de entitatea-mamă și entități fiice se află noțiunea de control. În conformitate cu IFRS 10 „un investitor controlează o entitate în care s-a investit atunci când este expus sau are drepturi asupra rezultatelor variabile pe baza participării sale în entitatea în care s-a investit și care are capacitatea de a influența acele rezultate prin autoritatea sa asupra entității în care s-a investit”. Deci, principiul de bază a noțiunii de control constă în aceea, că acesta există doar atunci când investitorul are:

- autoritate asupra obiectului în care s-a investit;
- este supus riscurilor asociate cu veniturile variabile generate din participarea în obiectul de investire sau are drepturi de a primi astfel de venituri; și
- are capacitatea de a influența asupra veniturilor prin exercitarea autorității sale asupra obiectului de investire.

La întocmirea situațiilor financiare consolidate trebuie să se asigure respectarea următoarelor cerințe referitoare la situațiile financiare individuale ale entității-mamă și entității fiice:

1. *utilizarea pentru consolidare a situațiilor financiare individuale întocmite de entitatea-mamă și entitatea fiică la una și aceeași dată raportată.* Dacă situațiile financiare individuale utilizate pentru consolidare sânt întocmite la diferite date raportate, iar diferența dintre date nu depășește trei luni, în tabelul de lucru se efectuează ajustările respective care reflectă influența operațiunilor sau a altor evenimente esențiale survenite între datele întocmirii situațiilor financiare individuale de către entitatea-mamă și entitățile fiice. De exemplu, anul de gestiune al entității-mamă, care este înregistrată și funcționează în R.M. se încheie la 31 decembrie, iar a fiicei cu sediul în străinătate – la 15 noiembrie. În acest caz entitatea fiică trebuie sau să întocmească suplimentar situația financiară pentru perioada 1 ianuarie -31 decembrie sau să prezinte entității-mamă o informație suplimentară privind operațiunile sau alte evenimente esențiale survenite în perioada 15 noiembrie - 31 decembrie a anilor calendaristici precedent și curent;

2. *aplicarea politicilor de contabilitate unice față de operațiunile similare.* Realizarea acestei cerințe este posibilă prin două modalități:

- grupul creează politici de contabilitate unice față de operațiunile similare și entitățile întocmesc situațiile financiare individuale conform politicilor de contabilitate acceptate de grup. În acest caz pentru întocmirea situațiilor financiare consolidate decade necesitatea de a ajusta indicatorii;
- fiecare entitate întocmește situațiile financiare individuale conform unei politici de contabilitate individuale; însă pentru consolidarea situațiilor financiare acestea trebuie să fie ajustate în modul corespunzător (se întâlnește rar, doar în cazurile procurării entităților străine).

În cazul în care din anumite motive aplicarea politicii de contabilitate unice la consolidarea situațiilor financiare este irațională, acest moment trebuie să fie dezvăluit în nota explicativă la situațiile financiare consolidate, fiind indicate cotele-părți proporționale din posturile situațiilor financiare consolidate la care se aplică politici de contabilitate diferite.

3. *reflectarea în situațiile financiare consolidate a indicatorilor din situațiile financiare individuale ale entității fiice procurate sau ieșite din grup în perioada de gestiune.* Rezultatele activității entității fiice procurate se includ în situația financiară consolidată începând cu data procurării acestora de către entitatea-mamă, adică de la data obținerii efective de către ultima a dreptului de control asupra activității entității fiice.

Rezultatele activității entității fiice ieșite se reflectă în situațiile financiare consolidate până la data ieșirii acesteia din grupul de entități, adică până la data pierderii de către entitatea-mamă a dreptului de control asupra entității fiice. Totodată în situația consolidată privind rezultatul global drept rezultat al ieșirii entității fiice din grup se consideră diferența dintre mijloacele intrate ca urmare a ieșirii entității și valoarea de bilanț a activelor acesteia cu scăderea datoriilor la data ieșirii.

În scopul asigurării comparabilității situațiilor financiare consolidate întocmite pentru diferite perioade de gestiune, în nota explicativă la situațiile financiare consolidate se dezvăluie informația privind influența procurării și ieșirii entităților fiice asupra poziției financiare a grupului de entități la data întocmirii situațiilor financiare consolidate, rezultatelor activității desfășurate în cursul perioadei de gestiune și asupra indicatorilor corespunzători obținuți în perioada precedentă.

Situațiile financiare consolidate se întocmesc la data consolidării și la datele raportate care urmează după consolidare. La data consolidării se întocmește situația consolidată a poziției financiare, iar la datele care urmează după consolidare – situațiile financiare consolidate complete. De regulă, entitatea-mamă determină autonom nomenclatorul și gradul de detaliere a indicatorilor situațiilor financiare. Data consolidării se consideră data stabilirii controlului de către entitatea-mamă asupra entităților fiice. Schema generală a consolidării grupului de entități include următoarele etape:

1. Stabilirea datei procurării entităților-fiice.
2. Calcularea procentului de deținere a acțiunilor cu dreptul de vot a entităților fiice procurate și a structurii grupului de entități.
3. Calcularea valorii investițiilor în entitățile procurate.
4. Determinarea profitului nerepartizat al entității procurate la data procurării.
5. Calcularea valorii activelor nete a entităților fiice la data procurării și data raportată.
6. Calcularea valorii goodwill-ului la data procurării și data raportării.
7. Determinarea mărimii intereselor necontrolate la data raportării.
8. Calcularea profitului nerepartizat al grupului de entități.
9. Eliminarea operațiunile între grup.
10. Întocmirea situațiilor financiare consolidate.

Procesul de consolidare conform metodei de achiziții constă în substituirea articolului „Investiții financiare în părți afiliate (adică în entități fiice)” din situația financiară individuală a entității-mamă cu mărimea activelor nete ale entității fiice la data de gestiune și goodwill-ul la

data procurării, de asemenea, deoarece entității-mame îi aparține doar o cotă din entitatea fiică, este necesar de a include cota entității-mamă în profitul nerepartizat al fiicei de la data procurării până la data de gestiune și interesul necontrolat în activele nete la data de gestiune.

În cazul în care valoarea de cumpărare a activelor nete ale entității fiice depășește valoarea justă a acestora, se formează goodwill-ul, care în situația consolidată a poziției financiare se reflectă în componența activelor necorporale. Goodwill-ul reprezintă diferența dintre prețul achitat de investitor pentru procurarea activelor nete ale entității fiice și valoarea lor justă.

De regulă, goodwill-ul are o mărime pozitivă, deoarece valoarea investițiilor ale entității-mamă depășește valoarea activelor nete ale entității procurate de ea. Dacă valoarea activelor nete procurate de entitatea-mamă este mai mare decât valoarea achiziției, atunci goodwill-ul are o mărime negativă, care nu se reflectă în situația consolidată a poziției financiare, iar diferența negativă a acestuia se constată în situația consolidată a rezultatului global în componența profitului nerepartizat al grupului.

Este de menționat, că mărimea goodwill-ului apare doar în situația consolidată a poziției financiare (adică bilanțul consolidat). În conformitate cu prevederile IFRS 3 există două modalități de calculare a mărimii goodwill-ului - metoda proporțională, conform căreia se determină doar goodwill-ul care aparține doar entității-mamă, fără participarea intereselor necontrolate în deprecierea acestuia și metoda goodwill-ului complet, compus atât din goodwill-ul entității mamă, cât și goodwill-ul care aparține intereselor necontrolate.

Cu trecerea timpului de la momentul procurării entității fiice, valoarea justă a activelor nete procurate de entitatea-mamă se modifică, de regulă, spre majorare, drept urmare valoarea goodwill-ului în situația consolidată se micșorează. De aceea, în conformitate cu prevederile IAS 36 „Deprecierea activelor” goodwill-ul, în mod obligatoriu, trebuie să fie testat la depreciere. Testarea trebuie efectuată atât în anul procurării entității, cât și în fiecare an de activitatea a entității în grup. Pierderea de la depreciere se reflectă în situația consolidată a rezultatului global, micșorând mărimea profitului nerepartizat. Calculul mărimii goodwill-ului la data procurării și raportării se determină astfel:

Mărimea goodwill-ului complet		Mărimea goodwill-ului proporțional	
1.Valoarea investiției	x	1.Valoarea investiției	X
2.Valoarea justă a intereselor necontrolate	x	2.Cota entității-mamă în activele nete ale entității fiice	(x)
3.100% Valoarea justă a activelor nete ale entității fiice la data procurării	(x)	3.Goodwill la data procurării	x
4. Goodwill la data procurării (rd.1+rd.2-rd.3)	x	4.Deprecierea	(x)
5. Deprecierea (% deprecierei x rd.4) inclusiv: grupului	(x)	5.Goodwill –ul la data raportării	x
intereselor necontrolate	x		
6.Goodwill –ul la data raportării rd.4-rd.5	x		

Calculul mărimii profitului nerepartizat ce aparține grupului de entități, precum și a intereselor necontrolate depinde de modalitatea de determinare a goodwill-ului. Mai jos este prezentată modalitatea de calculare a profitului nerepartizat al grupului și a intereselor necontrolate:

În cazul goodwill-ului complet (cu participarea intereselor necontrolate)		În cazul goodwill-ului proporțional (fără participarea intereselor necontrolate)	
	Profitul nerepartizat al grupului:		Profitul nerepartizat al grupului
	Suma totală a profitului nerepartizat al entității mama		Suma totală a profitului nerepartizat al entității mama

+	% grupei în majorarea profitului nerepartizat al entității fiice de la data procurării	% grupei în majorarea profitului nerepartizat al entității fiice de la data procurării	+
-	% grupei în deprecierea goodwill-ui	Deprecierea goodwill-ui (toată suma, deoarece interesele necontrolate nu participă în goodwill)	-
+/-	Ajustări	Ajustări	+/-
Mărima intereselor necontrolate se determină separat:			
	Calculul valorii juste a intereselor necontrolate la data raportării:	Calculul valorii juste a intereselor necontrolate la data raportării:	
	Valoarea justă a intereselor necontrolate la data procurării	Activele nete ale entității fiice la data raportării	
+	% intereselor necontrolate în majorarea profitului nerepartizat al entității fiice de la data procurării	% intereselor necontrolate	x
-	% intereselor necontrolate în deprecierea goodwill-ui		

După cum a fost menționat, situațiile financiare consolidate pot fi întocmite și în cazul când investitorul a investit într-o entitate asociată sau în într-o asocieră în participație. În conformitate cu IAS 28 „Investițiile în entități asociate” o entitate asociată este o entitate, asupra căreia investitorul are o influență semnificativă și care nu este nici o entitate fiică a acestuia, nici un interes într-o asocieră în participație. La rândul său influența semnificativă este capacitatea de a participa la luarea deciziilor de politică financiară și operațională a entității în care s-a investit, dar fără a avea control sau control comun asupra acestor politici. De regulă, dacă un investitor deține, direct sau indirect 20 % sau mai mult din dreptul de voturi al entității în care a investit, se presupune că acesta exercită o influență semnificativă.

Investițiile în entități asociate nu permit investitorului să controleze acestea entități, dar numai să influențeze semnificativ politicile financiare și operaționale ale acestora. Acest lucru determină și modalitatea de prezentare a entităților asociate în situațiile financiare consolidate: datele situațiilor financiare individuale ale entităților asociate nu sunt consolidate (adunate), cu datele entității-mamă, dar sunt ajustate reieșind din modificările activelor nete. Ajustarea se efectuează în baza metodei punerii în echivalență, cu scopul de a stabili valoarea investițiilor efectuate de investitor la data raportării. Ajustarea se efectuează în felul următor:

Investiția în entități asociate	=	Valoarea inițială a investiției în entitatea asociată	+	Cota modificării capitalului entității asociate	-	Dividende	-	Cota profitului nerealizat	-	Depreciere rea goodwill-ui
---------------------------------	---	---	---	---	---	-----------	---	----------------------------	---	----------------------------

În situația consolidată a poziției financiare investițiile în entitățile asociate, recalulate prin metoda punerii în echivalență, sunt reflectate pe un rând separat.

O asocieră în participație, în conformitate cu IFRS 11 „Angajamente comune”, este un angajament comun în cadrul căruia părțile care dețin controlul comun al angajamentului au drepturi la activele nete ale angajamentului. Controlul comun este un control partajat a unei activități economice convenit prin contract care există numai în cazul când deciziile legate de activitățile relevante necesită consimțământul unanim al părților care dețin controlul comun.

Angajament comun este un angajament în care două sau mai multe părți dețin controlul comun. Existența unui angajament contractual face deosebirea între participațiile ce presupun control comun și investițiile în entitățile asociate, în care investitorul are influență semnificativă. Activitățile care nu au la bază un angajament contractual, care să instituie

controlul comun nu sunt exploatări în participație sau asocieri în participație, în contextul standardului IFRS 11. Prezentul IFRS 11 clasifică angajamentele comune fie ca exploatări în participație, fie ca asocieri în participație. Atunci când o entitate are drepturi la activele și are obligații privind datoriile aferente unui angajament, angajamentul este o exploatare în participație. Atunci când o entitate are drepturi la activele nete ale unui angajament, acordul este o asociere în participație.

Doar în cazul unui control comun asupra unei asocieri în exploatare investitorul întocmește situațiile financiare consolidate, în care investițiile investitorului sunt recalulate prin metoda punerii în echivalență, esența căruia constă în aceea că valoarea inițială a investițiilor, evaluată la cost este ajustată la data raportării ținând cont de modificările ce au avut loc după data procurării a cotei investitorului în activele nete ale obiectului de investire:

Investiția în asociere în participație	=	Valoarea inițială a investiției în asocierea în participație	+	Cota modifi- cării capita- lului asocierii în participație	-	Dividende - nerealizat	-	Cota profitului - rea goodwill- ui
--	---	--	---	--	---	------------------------------	---	---

Situația financiară consolidată a rezultatului global trebuie să conțină o postură separată aferentă cotei investitorului în profitul asocierii în participație.

Astfel, generalizând cele menționate mai sus, putem conchide, că situațiile financiare consolidate dispun de un șir de particularități:

- nu sunt situații financiare a unei persoane juridice. Acestea caracterizează poziția patrimonială și financiară, precum și performanțele financiare a grupului de entități ca un tot întreg. Din acestea considerente principala particularitate a întocmirii situațiilor financiare consolidate constă în eliminarea posturilor care reflectă operațiunile reciproce care au avut loc inter grup, veniturile și profitul;
- situațiile financiare consolidate se întocmesc pentru o grupă de entități, formată din entitatea-mamă și entități fiice sau/și în cazul unui control comun asupra asocierii în participație sau/și unei influențe semnificative a investitorului în entitatea asociată;
- în situațiile financiare consolidate sunt evidențiate cota activelor și a capitalului grupului, ce nu aparține entității-mamă, adică interesul necontrolat;
- situațiile financiare consolidate conține informații despre performanțele financiare și poziția financiară a fiecărei entități incluse în grup, în rezultatul căreia profitul unei entități poate compensa pierderile alteia, iar poziția financiară stabilă a unei entități poate ascunde insolvabilitatea reală sau potențială al alteia.

O etapă importantă în cadrul întocmirii situațiilor financiare consolidate reprezintă analiza acestora. Dat fiind faptul, că situația financiară consolidată a poziției financiare și situația consolidată a rezultatului global după structura lor puțin se deosebesc de bilanțul și situația de profit și pierdere ale entității-mamă, entității fiice sau asociatului, succesiunile și metodele de analiză a situațiilor financiare consolidate sunt aceleași ca și a situației financiare individuale. Aceasta înseamnă că în procesul examinării se determină și se analizează în dinamică următoarele grupe de indicatori:

- situația patrimonială a grupului de entități;
- structura surselor de finanțare a grupului;
- lichiditatea grupului;
- stabilitatea financiară a grupului;
- rotația activelor ale grupului;
- rentabilitatea vânzărilor și a capitalului grupului de entități.

Totuși în cadrul analizei situațiilor financiare consolidate apar unele particularități, printre care menționăm:

- analiza structurii grupului de entități, cu scopul de a stabili:

- tipul de consolidare utilizat, în baza căror condiții a avut loc fuziunea entităților și care este caracterul legăturilor economice dintre membrii grupului;

➤ analiza intereselor necontrolate. În cadrul analizei este necesar de a determina modalitatea de calculare a intereselor necontrolate.

➤ analiza situațiilor financiare individuale ale investitorului și entităților părți afiliate cu scopul de a evidenția cota de participație a mamei și a fiicelor în suma totală a activelor grupului, surselor de finanțare și în rezultatele financiare ale grupului.

Analiza situațiilor financiare consolidate poate fi efectuată conform unui algoritm, care constă din două etape principale:

1. caracteristica organizatorică a grupului – în cadrul căruia trebuie să obținem informații despre tipurile de activități, ramurile în care activează entitățile din grup, modul de formare a grupului și structura administrativă a grupului. Fără a înțelege aceasta este imposibil de a evalua adecvat rezultatele activității grupului;

2. caracteristica economico-financiară a grupului - reprezintă procesul analitic de prelucrare a datelor situațiilor financiare consolidate în scopul obținerii unei imagini unice despre structura capitalului social și suplimentar și a poziției financiare a grupului în general. În baza datelor analizei sunt formulate concluzii aferente nivelului de influență a modificării poziției financiare a fiecărei entități incluse în grup asupra poziției financiare a grupului întreg în perioada analizată.

Se consideră, că indicatorii eficienței activității grupului trebuie să depășească indicatorii activității fiecărei entități. În caz contrar scopul consolidării nu a fost realizat și investițiile efectuate sunt considerate ineficiente. În acest caz entitatea-mamă trebuie să aleagă una din decizii: să se debaraseze de investițiile ineficiente și să termine controlul asupra activelor sau să majoreze eficiența utilizării activelor consolidate.

În comparație cu situațiile financiare individuale ale entităților incluse în grup, situațiilor financiare consolidate li este caracteristic efectul sinergic, care reprezintă acțiunea concomitentă a diferitor factori, prin care rezultatul total în urma acțiunii concomitente a acestora se deosebește de rezultatul obținut ca sumarea simplă a acțiunii fiecărui efect în parte.

Efectul sinergic se asigură și din contul acela, că se formează valoarea justă a activelor entității consolidate. În acest caz efectul sinergic se determină ca diferența dintre valoarea justă a entității consolidate și suma totală a valorii juste a fiecărei entități din grup.

Pentru determinarea efectului sinergic poate fi utilizat și indicatorul relativ.

ESA = Valoarea justă a entității consolidate – $\sum$ Suma valorii juste a fiecărei entități în parte

ESR = Valoarea justă a entității consolidate

$\sum$ Suma valorii fiecărei entități în parte

Efectul sinergic din utilizarea consolidării a resurselor existente în grup trebuie să depășească semnificativ efectul total din utilizarea resurselor de către fiecare entitate în parte.

Anume această circumstanță și servește drept o calitate particulară a analizei situațiilor financiare consolidate, determină particularitățile specifice și condiționează alegerea metodelor și modalităților de efectuare a analizei.

Referințe bibliografice:

1. IFRS 10 „Situații financiare consolidate”, www.minfin.md
2. IAS 28 „Investiții în entități asociate”, www.minfin.md
3. IFRS 11 „Angajamente comune”, www.minfin.md
4. Новые МСФО по консолидации и оценке справедливой стоимости. Пер. с англ.- М.:Альпина Паблишер, 2013

REPERE PRIVIND PROCESUL DE ARMONIZARE FINANCIAR - CONTABILĂ AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII LA UNIUNEA EUROPEANĂ

SVETLANA MIHAILA,
Catedra „Contabilitate și Analiză Economică”, ASEM
Chișinău, Moldova
sv_mihaila@yahoo.com

VERONICA GROȘU,
Facultatea de Științe Economice, Universitatea „Ștefan cel Mare”
Suceava, România
doruveronica@yahoo.it

Abstract: The globalization of the world economy has entailed the emergence and operation of the multinational economic entities. In their turn, such entities have opened their branches, subsidiaries and individual entities, which operate in a number of countries. As such, they are bound to follow the accounting regulations of the respective countries and this fact generates some difficulties in terms of producing certain data that would be comparable at the international level. Therefore, it is necessary to harmonize the accounting systems of different countries, which fact would enhance the possibility of making well-grounded decisions for investment purposes.

In this context, the aim and objective of this research is to shed some light on the concepts of harmonization, normalization and convergence of the Moldovan accounting system within the framework of the conclusion of the Association Agreement with the European Union. The next step would be for Moldova to identify new ways of enhancement and optimization of the economic and financial activity of the business entities, new working methods and tools, as well as to improve its accounting and financial regulations.

Key words: harmonization of accounting, normalization, IFRS, accounting, EU, convergence.

Introducere. În contextul internațional actual, predominant de o criză economică prelungită și de un proces intens de globalizare al afacerilor, sunt puse la încercare veridicitatea, corectitudinea și comparabilitatea informațiilor oferite de sistemul financiar-contabil utilizatorilor săi. De aceea, se impune o gestiune judicioasă a proceselor de convergență, normalizare și armonizare a contabilității naționale [1, p. 32].

Totodată, dinamismul, profunzimea și amploarea transformărilor din toate sectoarele vieții economico – sociale în timp au condus la apariția și funcționarea unităților economice multinaționale, dispunând de filiale, întreprinderi fiice ce își desfășoară activitatea în diferite țări. Acestea (entitățile), desfășurându-și activitatea în diferite colțuri ale lumii, desigur, sunt supuse reglementărilor contabile ale țărilor respective, ceea ce generează probleme în scopul obținerii unor date comparabile la nivel global.

Rezultate și discuții.

Armonizarea contabilă este o necesitate ce reiese din cerințele utilizatorilor de situații financiare. Investitorii și analiștii financiari trebuie să înțeleagă situațiile financiare ale întreprinderilor străine ale căror acțiuni ar dori să le cumpere. Aceștia ar dori, de asemenea, să poată să compare situațiile financiare ale unor entități localizate în țări diferite și să se asigure că informațiile sunt relevante și autentificate prin auditare.

Spre deosebire de armonizarea contabilă, care se referă la alinierea normelor contabile la normele contabile recunoscute pe plan internațional, **normalizarea contabilă**, constă în elaborarea și aplicarea de norme contabile la un anumit nivel, național, regional sau internațional.

Termenul de **normalizare contabilă**, se poate afirma că s-a impus ca o necesitate practică a condițiilor economice actuale și reprezintă procesul prin care are loc definirea de concepte, principii și norme contabile de referință, aplicabile în vederea soluționării tuturor problemelor cu care se confruntă în prezent producătorii sau utilizatorii informației contabile.

Astfel, faptul că situațiile financiare sunt stabilite conform unor norme general valabile pentru toate unitățile economice permite compararea acestora din punct de vedere al performanțelor și rezultatelor financiare.

La nivel internațional normalizarea contabilității se realizează prin intermediul Standardelor Internaționale de Contabilitate (IAS/IFRS). De elaborarea și modificarea legislației contabile în R. Moldova, este responsabil Ministerul Finanțelor, cu unele implicații poate veni și Serviciului informațional al rapoartelor financiare de pe lângă Biroul Național de Statistică, Banca Națională a Moldovei, Ministererele ș.a.

În viziunea economistului Mihalciuc C, „normalizarea reprezintă procesul de aplicare deliberată a normelor de contabilitate pentru soluționarea corectă a problemelor privind producția și utilizarea informației contabile”, iar norma contabilă, „este o regulă precisă de evaluare, înregistrare, clasificare și prezentare a informației contabile, elaborată în vederea rezolvării unei probleme repetitive, rezultată dintr-o alegere rațională, colectivă, în cadrul unui organism de reglementare contabilă profesional și/sau public.” [2, p. 4].

Procesul de normalizare stă la baza reglementării practicii contabile, conducând la dezvoltarea teoriei contabile. Astfel, în viziunea profesorului Mateș D. „normalizarea contabilității este și o activitate de cercetare științifică, de fundamentare și perfecționare a conceptelor, procedeele și terminologiei contabile” [3, p.49].

O contabilitate normalizată permite [2, 14]:

- ☞ întreprinderii să înregistreze în mod sistematic toate evenimentele, operațiile și situațiile care au loc în timp și să le formalizeze în situațiile financiare;
- ☞ obținerea unor informații comparabile în timp și spațiu pe baza căreia se apreciază tendințele și evoluția unei întreprinderi de la o perioadă la alta și, în raport cu late întreprinderi;
- ☞ obținerea unor informații previzionate care le oferă utilizatorilor posibilitatea să facă previziuni și estimări cu privire la evoluția întreprinderii;
- ☞ tuturor celor interesați de întreprindere (acționari, creditori, investitori, stat, salariați, furnizori, clienți, etc.) să dispună periodic de diverse informații formalizate în diverse forme și suporturi de comunicare, în special situații financiare anuale, care să îi ajute în fundamentarea deciziilor;
- ☞ fixarea unor caracteristici calitative informației contabile și aprecierea utilității informației în funcție de aceste criterii.

Normalizarea contabilă poate fi *rigidă*, în care legislația contabilă este obligatorie în materie de plan de conturi, și normalizare *flexibilă*, bazată pe anumite principii generale contabile, unde există flexibilitate atâta timp cât nu se intră în conflict cu legea. În acest context normalizarea are ca obiectiv de bază situațiile financiare (pentru țările anglo-saxone) sau planul contabil general (pentru contabilitatea continentală. Normalizarea poate avea mai

multe forme, fiind realizată de: **acte normative (reglementată)** sau **norme profesionale** emise de organizațiile profesionale.

În ultimii ani, datorită creșterii gradului de globalizare a afacerilor, nevoia unei contabilități armonizate, respectiv convergente a devenit imperativă. Globalizarea la nivel economic este o arie de fenomene economice „înlănțuite”, având ca principal scop fixarea unor standarde și procese economice generale și aplicabile global. În domeniul financiar-contabil, aceasta poartă denumirea de **convergență contabilă** [4, p.4].

În ceea ce privește termenul de **convergență contabilă**, acesta presupune orientarea activității financiar-contabile în vederea producerii acelor informații necesare elaborării și prezentării de situații financiare anuale într-un mod unitar [5, p.43]. Altfel spus, convergența, este, îndreptarea spre același punct/obiectiv a unor structuri sau sisteme contabile, prin înlăturarea diferențelor dintre ele.

Astfel, indiferent ce referențial contabil internațional este utilizat în raportările financiare sau dacă se optează pentru o convergență a acestora, obiectivul de bază al țărilor este de a omogeniza informația contabilă pentru a se crea acel limbaj comun de contabilitate.

De aici apare și necesitatea **armonizării** sistemelor contabile ale țărilor lumii, crescând astfel posibilitatea luării unor decizii investiționale bine fundamentate.

Procesul de armonizare contabilă internațională se desfășoară în Europa printr-un proces de convergență cu (Standardele Internaționale de Contabilitate) IAS/IFRS (Standardele Internaționale de Raportare Financiară), elaborate de International Accounting Standard Board (IASB – înființat în 1973). Uniunea Europeană și International Organization of Securities Commissions (IOSCO) au identificat în standardele de contabilitate ale IASB-ului un instrument potențial mai performant pentru realizarea în mod oportun și eficient al obiectivului comun care tinde spre îmbunătățirea, funcționarea piețelor de capital și protejarea resurselor financiare ale investitorilor.

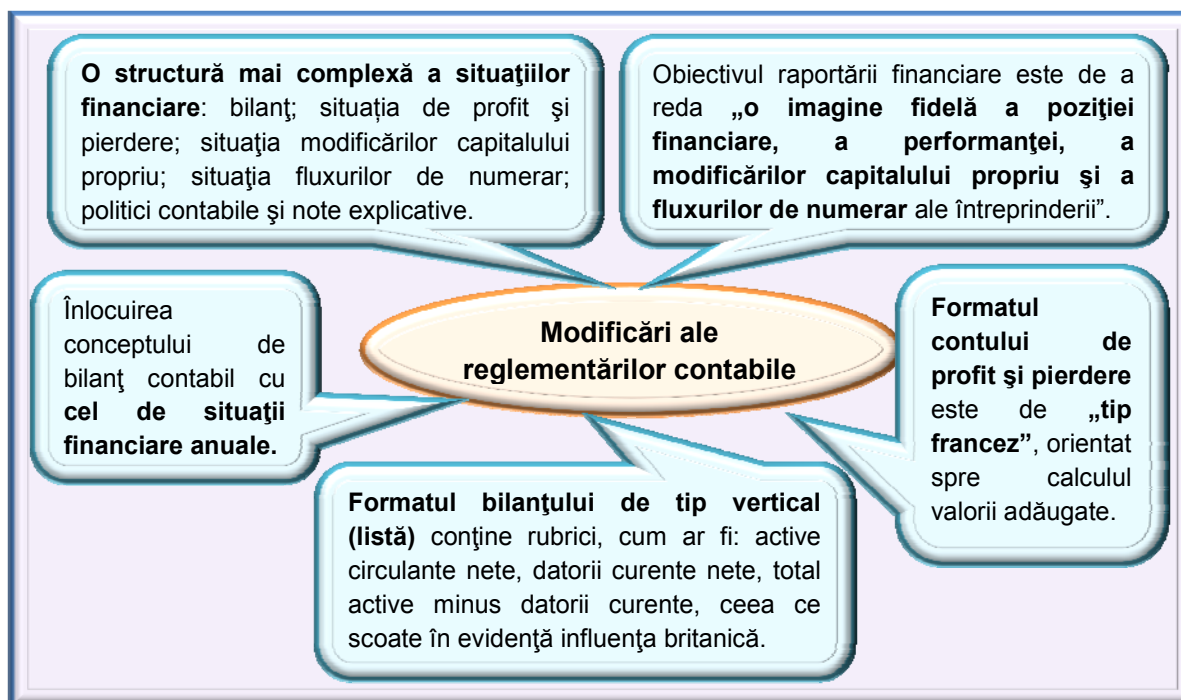
Armonizarea din domeniul contabilității exprimă efortul depus pentru atenuarea oricăror discrepanțe privind regulile contabile aplicate de la o țară la alta, cu scopul de a fi aduse la un numitor comun și de reducere a alternativelor în interpretarea evenimentelor și tranzacțiilor economice. Armonizarea practicilor contabile la nivelul statelor membre UE s-a realizat prin intermediul a două directive europene (a IV-a și a VII-a), care au contribuit la modernizarea și omogenizarea practicilor aferente contabilității societăților europene [6, p.31-32].

Părțile implicate în activitatea economică actuală își doresc uniformitatea într-o contabilitate armonizată și convergentă deoarece o contabilitate globală trebuie să beneficieze de standarde contabile internaționale de o înaltă calitate [7, p.17]. Ambiția organismului IASB de a deveni principalul normalizator al informației contabile adresată investitorilor este justificată prin faptul că în lipsa unor norme contabile general valabile la nivel internațional, normele americane (US GAAP) s-ar fi impus cu ușurință [8, p.49].

Alegerea nu poate fi făcută decât între IFRS-uri sau US GAAP-uri, însă trebuie mai întâi să se noteze diferențele ce există între normele oficiale ale acestora și să se compare avantajele fiecăreia [9, p.231]. Prin urmare, considerăm că nici unul dintre cele două sisteme nu are dreptul de a fi considerat preponderent în domeniul contabil deoarece sunt încă multe obstacole de depășit pentru a se ajunge la un nivel de uniformitate mondială. Această idee este susținută și de profesorul Ristea M., care afirmă că „nici un sistem contabil nu poate fi considerat cel mai bun, dar trebuie evitată în special schimbarea frecventă a acestuia” [7].

La nivelul celei de-a doua categorii se regăsesc standardele europene ce sunt cunoscute și sub denumirea de „directive europene” și de a căror elaborare se ocupă Uniunea Europeană. În cadrul contabilității de la nivel european standardul reprezintă o normă sau o dată de referință. Pentru a permite simplificarea cerințelor de raportare, Comunitatea Economică Europeană (CEE), a recurs la revizuirea Directivelor Contabile Europene (mai

precis, directivele a IV-a și a VII-a) care au fost înlocuite printr-o nouă Directivă Contabilă (Directiva 34/2013). Principalele modificări aduse de Reglementările contabile armonizate cu Directiva a IV-a a CEE și cu Standardele de Contabilitate Internaționale sunt stipulate în figura 1.

Figura 1. Principalele modificări aduse de Reglementările contabile armonizate cu Directiva a IV-a a CEE și cu Standardele de Contabilitate Internaționale

Sursa: elaborat de autori și adaptat după (Toma C., Istrate C., 2009), p. 219

Principalele motive ale Comisiei Europene în promulgarea acestei directive au fost: reducerea costurilor administrative generate de procesul de raportare, creșterea comparabilității informațiilor prezentate prin intermediul situațiilor financiare ale entităților ce activează la nivel internațional având numeroși utilizatori externi, protejarea intereselor investitorilor acestora, precum și sporirea gradului de transparență cu privire la plățile efectuate de societăți către guverne. Această nouă Directivă Contabilă trebuia să fie transpusă în legislația națională a statelor membre până la data de 20 iulie 2015 [10, p.46-51].

Se poate afirma că Directivele CEE dețin un rol important, atât din punct de vedere al armonizării informațiilor contabile ale societăților de la nivel european, dar și în ceea ce privește normalizarea regională. În cazul societăților cotate care își publică situațiile financiare conform referențialului IFRS și la care încă se aplică și dispozițiile acestor directive, este necesară modernizarea și eliminarea eventualelor incompatibilități ce ar putea apărea în relația cu standardele IFRS a Directivelor europene. Acest demers este necesar, pe de o parte, datorită caracterului depășit al directivelor comparativ cu actualizarea continuă a practicilor contabile, iar pe de altă parte anumite prevederi pot fi în incompatibilitate cu IFRS.

Deși se tinde în viitor spre o aplicare uniformă a IFRS, Directivele contabile europene își vor păstra rolul lor esențial în cadrul societăților europene. În timp ce în cadrul societăților cotate, acestea dețin un rol important în mecanismul de adoptare a IFRS, pentru societățile necotate ce nu sunt nevoite să aplice IFRS, ele vor constitui legislația contabilă de bază. De asemenea, pentru toate domeniile nesupuse aplicării IFRS, ele vor continua să

reglementeze aspectele importante (de exemplu la întocmirea unui raport de gestiune, cu privire la obligațiile legate de certificarea situațiilor financiare, etc.)[6].

Entitățile din R. Moldova întocmesc în prezent propriile situații financiare anuale în conformitate cu un sistem de legi și norme contabile diferențiate în funcție de sectoarele de activitate economică, de natura lor juridică, de dimensiunea societăților.

În afara unităților economice internaționale, de armonizarea contabilității, sunt interesate și companiile internaționale care prestează servicii de contabilitate și audit, sau țările în curs de aderare la U.E., așa cum ar fi R. Moldova.

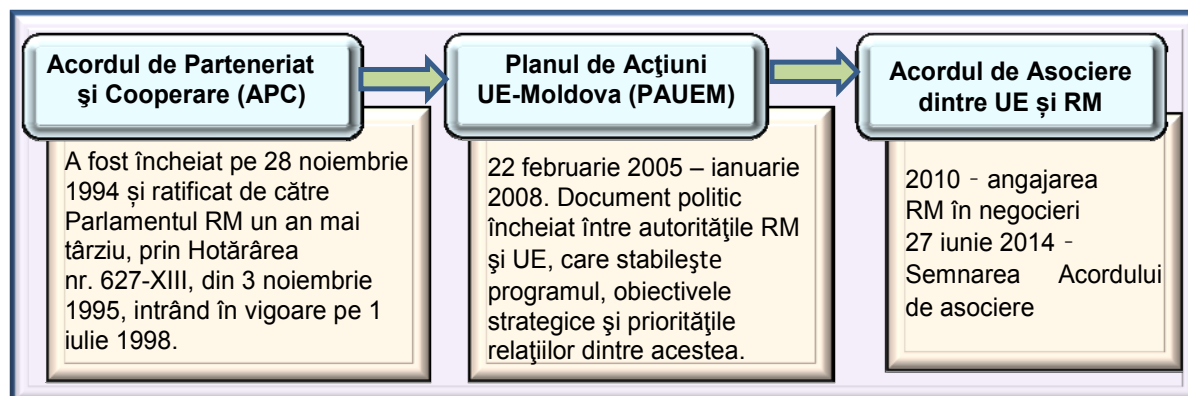
Analizând literatura de specialitate, putem afirma că problema armonizării este studiată de mai mulți cercetători, atât internaționali cât și autohtoni.

Astfel, economistul Mihalciuc C., punctează că, „armonizarea contabilă exprimă procesul de corelare, compatibilizare și standardizare a componentelor cadrului conceptual al contabilității, fiind definită ca un proces politic care vizează să reducă diferențele între practicile contabile care se aplică în lume, astfel încât să crească compatibilitatea și comparabilitatea lor” [2, p. 4]. Iar, profesorul Tabără N. susține că, armonizarea sistemelor contabile poate fi definită ca „fiind procesul prin care reglementările sau standardele naționale, diferite de la o țară la alta, uneori divergente, sunt perfecționate pentru a fi făcute comparabile” [11, pag. 15]. Idei similare le are și economistul Berheci M. „armonizarea contabilă se referă la alinierea la normelor contabile la normele contabile recunoscute pe plan internațional” [12, p.2].

La nivel național, problema armonizării contabilității din R. Moldova, a fost discutată și în cadrul Conferințelor științifice internaționale (aprilie 2013, 2014, 2015, 2016), de către profesorii Țurcanu V., Nedeșița A. [13, p.32], Grigoroș L.[15, p.8].

Deci, armonizarea din domeniul contabil exprimă efortul depus pentru atenuarea oricăror discrepanțe privind regulile contabile aplicate de la o țară la alta, cu scopul de a fi aduse la un numitor comun și de reducere a alternativelor în interpretarea evenimentelor și tranzacțiilor economice.

Menționăm, că multiplele diferențe dintre sistemele naționale de contabilitate, audit și legislația privind activitatea unităților economice au fost percepute ca niște obstacole în calea comerțului și a mișcării de capital în interiorul UE. Astfel, armonizarea contabilității și auditului în UE a devenit, o modalitate prin care transparența mai mare și compatibilitatea între rapoartele financiare puteau facilita liberul comerț și mișcarea capitalului în cadrul statelor membre UE [14, p.18].

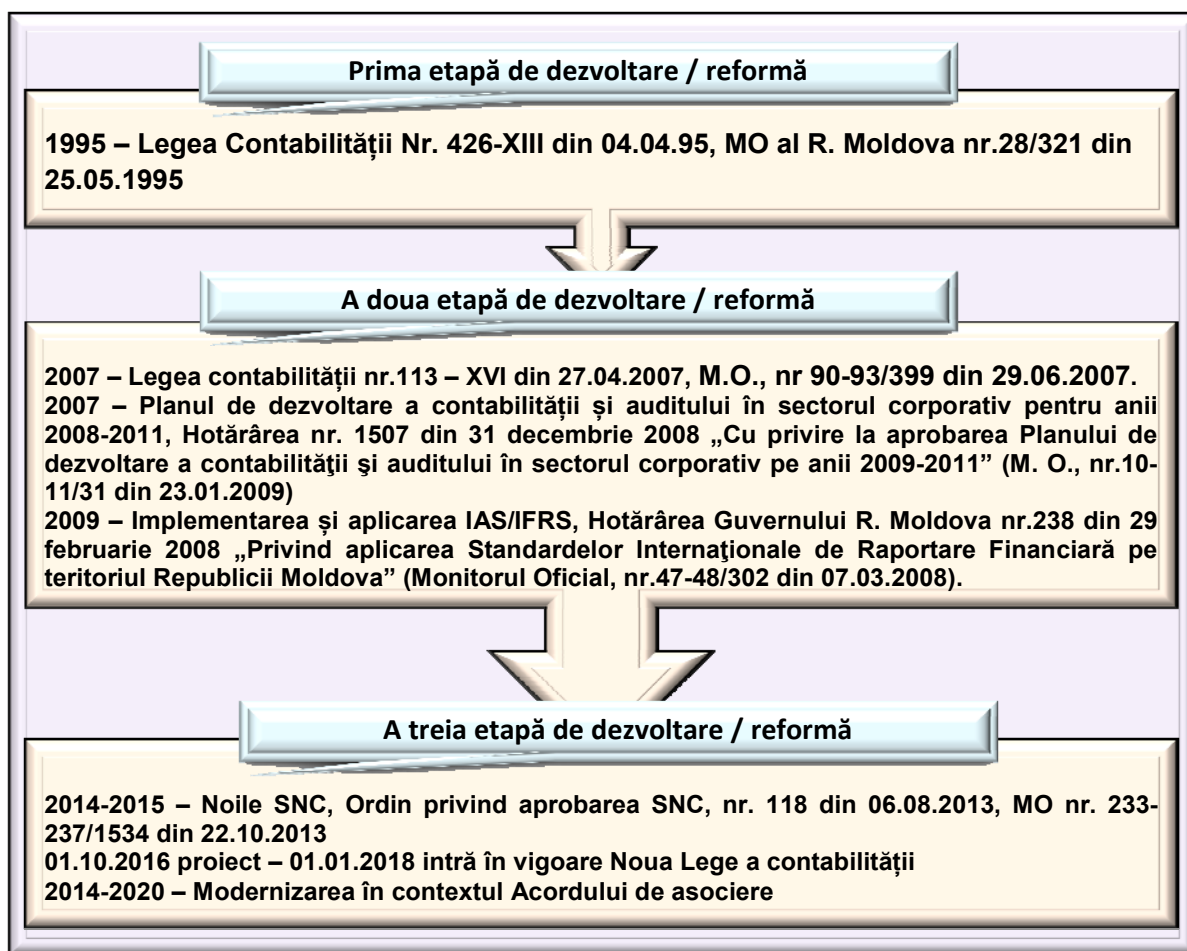
Figura 2. Evoluția Republicii Moldova în perspectiva încheierii Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană

Sursa: elaborat de autori și adaptat după [15, p.8]

Odata semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană pe 27 iunie 2014, (rectificat la 2 iulie) R. Moldova, trebuie să modernizeze toate sectoarele politice cât și social-economice, apropiindu-se de standardele Uniunii Europene, în următorii ani. Rezultă că procesul de armonizare contabilă în Republica Moldova este inevitabil.

Relațiile R. Moldova cu Uniunea Europeană au deja o istorie etapizată cu o durată de douăzeci de ani (figura 2). Etapele sunt caracterizate de nivelul de profunzime și complexitate al relațiilor bilaterale, fiind reflectate în acordurile și documentele semnate [15, p.8].

Odată cu dezvoltarea relațiilor bilaterale dintre R. Moldova și U.E. se intensifică și dezvoltarea social – economică, concomitent, cu aceasta apar și primele reforme ale contabilității în R. Moldova (figura 3).

Figura 3. Dezvoltarea contabilității în Republica Moldova în perspectiva încheierii Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană

Sursa: elaborat de autori

De la proclamarea Independenței în anul 1991 până în 1997, în R.M., a existat o singură contabilitate (a entității), fără divizarea acesteia în contabilitate financiară și contabilitate de gestiune. În această perioadă, contabilitatea, cu unele restructurări, continua să fie influențată de sistemul administrativ sovietic, care se caracteriza prin impunerea unor planuri și decizii la nivel centralizat.

Din anul 1995 – 1998, se poate considera prima etapă de reformă, când s-a adoptat Legea Contabilității (1995) și Standardele Naționale de Contabilitate (1998). Etapa este caracterizată și de reforma contabilității, de la 1 ianuarie 1998, ceea ce a dus la o restructurare organizatorică și metodologică a sistemului contabil în întregime, prin

Hotărârea Guvernului nr.1187 din 24 decembrie 1997 „Cu privire la reforma contabilității” și, ulterior, prin Legea contabilității nr. 113-XVI din 27.04.2007.

A doua etapă a reformei contabile a avut loc între anii 2005-2012 și se caracterizează prin adoptarea unei noi Legi a contabilității nr.113 – XVI din 27.04.2007, și a Planului de dezvoltare a contabilității și auditului în sectorul corporativ pe anii 2008-2014, totodată în 2009, introducerea spre aplicare a IFRS, ce se vor aplica de către persoane juridice care au capital străin; companii de asigurare și reasigurare; instituții de credit; instituții reglementate și supravegheate de Comisia Națională a Valorilor Mobiliare; societăți comerciale care urmează să fie consolidate de către o persoană juridică care aplică IFRS; etc.

La etapa actuală suntem în cea de a treia etapă de dezvoltare a reformei contabile, inițiată până la semnarea Acordului de Asociere UE și RM, care a avut drept scop elaborarea și introducerea de noi Standarde Naționale de Contabilitate, prin Ordinul privind aprobarea SNC nr. 118 din 06.08.2013, armonizate cu IFRS și Directivele UE, și se va prelungi cu modernizarea contabilității din perspectiva prevederilor acordului de asociere.

Tot la această etapă cu suportul Băncii Mondiale în perioada 1 octombrie (proiect de lege) 2016, va intra în vigoare la 1 ianuarie 2018 noua Lege a contabilității, deoarece prezenta lege nu este conformă cu Directivele UE (principii contabile, organizarea contabilității pentru diferite categorii de entități, componența situațiilor financiare etc.). Modificarea Legii contabilității va genera schimbări în noile Standarde Naționale de Contabilitate.

Deci, în vederea implementării prevederilor Acordului de Asociere R.M. – U.E., cu privire la aprobarea Planului Național de armonizare a legislației, sunt stabilite actele comunitare ce urmează a fi transpuse în legislația națională.

Planul național de armonizare prevede adoptarea de către Ministerul Finanțelor a unui act nou de aprobare a standardelor de contabilitate cu privire la situațiile financiare consolidate, în vederea îmbunătățirii cadrului de reglementare (în special pentru IMM-uri), prin reducerea sarcinilor administrative și a birocrăției și creșterea durabilă a productivității acestora. Directiva europeană 2013/34/UE ce urmează a fi preluată, se bazează pe principiul “a gândi mai întâi la scară mică”, și stabilește principiile generale de raportare financiară, de întocmire a rapoartelor de audit, cerințele privind publicitatea datelor, simplificările și scutiile disponibile pentru IMM-uri și alte tipuri de întreprinderi, etc.

Procesul de armonizare a legislației contabile întâmpină o serie de dificultăți legate în principal de [16]:

- ↳ deficiențele reglementărilor internaționale în stabilirea unor norme precise privind anumite aspecte ale activității contabile. În alte domenii, reglementările dau posibilitatea țărilor să aleagă dintr-un număr de tratamente contabile alternative.
- ↳ posibilitățile de interpretare a legislației internaționale în concordanță cu legislația tradițională în domeniu a fiecărei țări.
- ↳ imposibilitatea companiilor de a se conforma cu spiritul reglementărilor internaționale.

Armonizarea reglementărilor contabile este un proces continuu de durată și presupune o adaptare permanentă la cerințele mediului economic.

Considerăm că armonizarea și normalizarea sistemului contabil în Republica Moldova în scopul alinierii la standardele internaționale, în special ale U.E. trebuie corelat cu alte componente și sisteme ale economiei naționale, în special cel fiscal, statistic și vamal. Pentru aceasta e necesar de realizat un set de măsuri, printre care:

- ↳ simplificarea procesului de raportare financiară și statistică prin elaborarea și lansarea unei platforme unice de raportare la Inspectoratul Fiscal de Stat, Casa Națională de Asigurări Sociale, Compania Națională de Asigurări în Medicină și Biroul Național de Statistică;

- ☞ implementarea programelor de formare profesională și dezvoltare a competențelor și cunoștințelor reprezentanților profesiei contabile întru facilitarea aplicării prevederilor legislației europene;
- ☞ implementarea Strategiei reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător;
- ☞ eficientizarea, sistematizarea și armonizarea legislației fiscale și vamale, prin elaborarea și adoptarea unei legislații noi (Codul fiscal și Codul vamal), care să asigure transparența, siguranța, echitatea și claritatea politicilor fiscale și vamale;
- ☞ dezvoltarea și modernizarea Sistemului informațional al Inspectoratului Fiscal Principal de Stat și integrarea acestuia cu alte sisteme.

Concluzie. În opinia noastră normalizarea și armonizarea contabilă este un pas important în dezvoltarea contabilității și procesul de asociere la UE. Stabilirea unor norme contabile comune vor unifica principiile și regulile, astfel că informația contabilă va fi mai utilă investitorilor naționali și europeni. Dezvoltarea contabilității prin armonizarea cu cerințele Directivelor Uniunii Europene va avea un impact semnificativ și pozitiv asupra economiei naționale, prin asigurarea accesului liber al tuturor categoriilor de utilizatori la informația aferentă activității entităților, promovând astfel dezvoltarea activă a piețelor de capital.

Referințe bibliografice:

1. DIACONU G., Contabilitate internațională: comparații și armonizări, Ed. a 2-a, rev., Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2006.
2. MIHALCIUC C. Contabilitate financiară aprofundată, Ed. Univ. St. Cel Mare, Suceava, România 2008, p. 100.
3. MATEȘ D., coordonator, Bazele contabilității. Aspecte teoretice și practice, Ed. Alma Mater, Cluj – Napoca 2005.
4. <http://ciq.ase.ro/cignew/pics/ss2013/SESIUNE%20COMUNICARI%20CIG%202013/SEC T%201%20CONTAB%20premiul%20%20Consecintele%20globalizarii.pdf>
5. GROSU V., HLACIUC E., SOCOLIUC M., Noțiuni și expresii financiare, Colecția Economică, Editura Lumen, Iași, 2013.
6. TABĂRĂ N., HOROMNEA E., Contabilitate internațională, 2009.
7. RISTEA M., DUMITRU C. G., Contabilitatea financiară, 2011.
8. BERHECI M., Contabilitate financiară II, Ed. Univ. Al. I. Cuza, 2010.
9. BOGDAN V., Armonizarea contabilă internațională, Editura Economică, București, 2004.
10. SOCOLIUC M., GROSU V., The Consequences Of The New Eu Accounting Directive On Financial Reporting, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Issue 2/2015.
11. TABĂRĂ N., Contabilitate aprofundată, Ed. Expono, Constanța, 2002.
12. BERHECI M. Contabilitate financiară II, Ed. Univ. Al. I. Cuza, Iași 2006.
13. Conferința științifică internațională, „Contabilitatea, auditul și analiza economică între conformitate, schimbare și performanță”, 02 aprilie 2015, Chișinău, ASEM.
14. BRITAIN G., ȘELARU M. Legislația și politicile contabilității și auditului. Armonizarea cu standardele UE în Republica Moldova, Chișinău, 2010. p.170.
15. GRIGOROI L. Dezbateri privind progresul contabilității în contextul integrării europene, Conferința științifică internațională, „Contabilitatea, auditul și analiza economică între conformitate, schimbare și performanță”, 02 aprilie 2015, Chișinău, ASEM.
16. http://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2007-01/22_Ghita-Mitrescu%20Silvia.pdf.
17. Hotărârea Guvernului nr.1187 din 24 decembrie 1997 „Cu privire la reforma contabilității”.
18. Legea contabilității nr. 113-XVI din 27.04.2007.
19. Ordinul privind aprobarea SNC nr. 118 din 06.08.2013, Monitorul Oficial nr.233-237/1534 din 22.10.2013.

ASPECTELE PRACTICE DE IMPLEMENTARE ÎN MOLDOVA A PREVEDERILOR ACORDULUI DE ASOCIERE ÎNTRE REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ AFERENTE APLICĂRII DIRECTIVEI 2006/43/CE

LIUDMILA LAPIŢKAIA, dr., conf.univ.,
Catedra „Contabilitate și audit”,
Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, Moldova,
lalug292@mail.ru

ALEXANDRU LEAHOVCENCO, masterand,
Școala Masterală de Excelență în Economie și Business,
Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, Moldova,
alexandru.leahovcenco@yandex.com

Abstract: This article is devoted to the practical aspects of the implementation of the provisions of Directive 43/2006 EU in the Republic of Moldova. The issues relating to the using of International Standards on Auditing, the creation of effective system of public oversight for statutory auditors and audit firms, strict application of ethical principles and first of all principle of independence.

Keywords: audit, application, Directive 2006/43/CE, Plan to harmonize national legislation, International Standards on Audit.

Introducere

La 27 iunie 2014 la Bruxelles a fost semnat Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. Ratificarea acestui acord de Parlamentul RM a fost procedată pe 2 iulie 2014, iar de Parlamentul European pe 13 noiembrie 2014.

În același timp, Acordul de Asociere intră în vigoare la 1 iulie 2016, cum a fost notificat de către Secretariatul General al Consiliului Uniunii Europene, care este depozitar al *Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte.*

Acest Acord stipulează un nou cadrul normativ pentru avansarea relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană spre o treaptă calitativ superioară, cea a integrării economice cu Europa.

În Acordul de Asociere sunt stabilite prevederile cu caracter obligatoriu, aranjamente de cooperare în toate sectoarele economice. Pentru a implementa prevederile Acordului de Asociere, prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 38 din 1 februarie 2016, a fost aprobat Planul național de armonizare a legislației pentru anul 2016.

În domeniul auditului Planul menționat a preconizat elaborarea Legii noi privind auditul în conformitate cu prevederile Directivei 2006/43/CE a Parlamentului European a Consiliului din 17 mai 2006 privind auditul legal al conturilor anuale și al conturilor consolidate, care a modificat Directivele 78/660/CEE și 83/349/CEE ale Consiliului și abrogat Directiva 84/253/CEE a Consiliului.

Planul național de armonizare a legislației sugerează că Legea nouă privind auditul va intra în vigoare începând cu 1 ianuarie 2018, dar termenul de prezentare a proiectului legii în Guvernul RM e stabilit în trimestrul IV a anului 2016.

Directiva 2006/43/CE a fost modificată în conformitate cu prevederile directivei 2014/56/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 aprilie 2014.

Trebuie de menționat faptul, că obiectivele Directivei 2006/43/CE sunt următoarele:

- ✦ *aplicarea unui set unic de Standarde Internaționale de Audit,*
- ✦ *actualizarea cerințelor privind formarea profesională a auditorilor,*
- ✦ *definirea eticii profesionale ale auditorii*
- ✦ *punerea în aplicare a cooperării între autoritățile competente ale statelor membre și între acele autorități și autoritățile din țări terțe, în vederea îmbunătățirii și armonizării calității auditului legal în Comunitate și a facilitării cooperării între statele membre și cu țări terțe.*

Directiva 2006/43/CE marchează faptul, că încrederea în auditul legal – nu poate fi realizată într-o măsură suficientă de statele membre și, ca urmare, amploarea efectelor prezentei directive, pot fi mai bine realizate la nivelul Comunității Europene.

Comunitatea poate adopta măsuri, în conformitate cu principiul subsidiarității, astfel cum este enunțat la articolul 5 din Tratatul privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene. În conformitate cu principiul proporționalității, astfel cum este enunțat la articolul menționat, Directiva 2006/43/CE nu depășește ceea ce este necesar pentru realizarea acestor obiective.

Cum a fost menționat anterior statele membrii Comunității Europene vor aplica Standarde Internaționale de Audit. Cu toate acestea Directiva 2006/43/CE pentru a atinge un grad maxim de armonizare statelor membre, va permite să impună doar proceduri sau cerințe de audit naționale suplimentare numai în cazul în care acestea decurg din cerințe legale interne specifice referitoare la domeniul de aplicare a auditului legal al conturilor anuale sau consolidate, aceasta însemnând că cerințele respective nu au fost incluse în Standardele Internaționale de Audit adoptate.

Statele membre pot menține aceste proceduri de audit suplimentare până când procedurile sau cerințele de audit sunt incluse în Standarde Internaționale de Audit adoptate ulterior.

În cazul în care, Standardele Internaționale de Audit adoptate, conțin proceduri de audit, implementarea cărora va contribui la apariția unui conflict juridic cu legislația internă, care decurge din cerințele naționale specifice referitoare la domeniul de aplicare a auditului legal, atunci statele membre pot să nu aplice aceste dispozițiile contrare din Standardul Internațional de Audit, atât timp cât aceste conflicte există. Orice adăugire sau eliminare efectuată de către statele membre trebuie să determine asigurarea unui nivel înalt de credibilitate pentru conturile anuale ale societăților comerciale și trebuie să contribuie la asigurarea binelui public.

Auditul situațiilor financiare în Republica Moldova se exercită în conformitate cu Standardele Internaționale de audit bazându-se pe Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.180 din 23 martie 2012 „Privind aplicarea Standardelor de audit și Codului etic pe teritoriul Republicii Moldova”.

Aplicarea pe teritoriul Republicii Moldova Standardelor Internaționale de Audit pentru auditul situațiilor financiare ce cuprind perioadele începând cu 1 ianuarie 2012, a devenit posibil datorită acceptării în baza Acordului privind dreptul de reproducere a Standardelor de audit și Codului etic în Republica Moldova, semnat de Ministerul Finanțelor RM și Consiliul pentru Standardele Internaționale de Audit și Asigurare al Federației Internaționale a Contabililor la 4 aprilie 2012.

La exercitarea auditului situațiilor financiare în Republica Moldova auditorul folosește următoarele Standardele Internaționale de Audit, la etapa:

- **preliminară:**
- ISA 200 „Obiective generale ale auditorului independent și desfășurarea unui audit în conformitate cu Standardele Internaționale de Audit”,
- ISA 210 „Convenirea asupra termenilor misiunilor de audit”,
  - **de planificare a misiunii:**
  - ISA 300 „Planificarea unui audit al situațiilor financiare”,
  - ISA 315 „Identificarea și evaluarea riscurilor de denaturare semnificativă prin înțelegerea entității și a mediului său”,
  - ISA 320 „Pragul de semnificație în planificarea și desfășurarea unui audit”,
    - **de executarea auditului situațiilor financiare:**
    - ISA 500 „Probe de audit”,
    - ISA 501 „Probe de audit - considerente specifice pentru elementele selectate”,
    - ISA 505 „Confirmări externe”,
    - ISA 510 „Misiuni de audit inițiale - solduri inițiale”,
    - ISA 520 „Proceduri analitice”,
    - ISA 530 „Eșantionarea în audit”,
    - ISA 540 „Auditarea estimărilor contabile, inclusiv a estimărilor contabile la valoarea justă și a prezentărilor aferente”,
    - ISA 550 „Părți afiliate”,
    - ISA 600 „Considerente speciale - audituri ale situațiilor financiare ale grupului (inclusiv activitatea auditorilor componentelor)”,
    - ISA 610 „Utilizarea activității auditorilor interni”,
    - ISA 620 „Utilizarea activității unui expert al auditorului”,
      - **de finalizare a auditului:**
      - ISA 560 „Evenimente ulterioare”,
      - ISA 570 „Principiul continuității activității”,
      - ISA 700 „Formarea unei opinii și raportarea cu privire la situațiile financiare”,
      - ISA 705 „Modificări ale opiniei raportului auditorului independent”.

La toate etapele exercitării auditului situațiilor financiare, auditorul trebuie să aplice următoarele standarde de audit:

- *Standardul Internațional privind Controlul Calității (ISQC) 1, „Controlul calității pentru firmele care efectuează audituri și revizuri ale situațiilor financiare, precum și alte misiuni de asigurare și servicii conexe”,*
- ISA 220 „Controlul calității pentru un audit al situațiilor financiare”,
- ISA 230 „Documentația de audit”,
- ISA 240 Responsabilitățile auditorului privind fraudă în cadrul unui audit al situațiilor financiare”,
- ISA 250 „Luarea în considerare a legii și a reglementărilor într-un audit al situațiilor financiare”,
- ISA 260 „Comunicarea cu persoanele responsabile cu guvernanta”,
- ISA 265 „Comunicarea deficiențelor în controlul intern către persoanele responsabile cu guvernanta și către conducere”,
- ISA 580 „Declarații scrise”.

Cea mai importantă problemă aferentă implementării prevederilor Directivei 2006/43/CE o constituie organizarea a unui sistem eficient de supraveghere publică pentru auditorii legali și firmele de audit în baza controlului din țara de origine.

Sistemul de supraveghere publică ar trebui gestionat de nepracticieni care posedă cunoștințe în domenii care țin de auditul legal. Acești nepracticieni pot fi specialiști care nu au avut niciodată legătură cu profesia de audit sau foști auditori care au părăsit profesia.

Statele membre Comunității Europene pot permite, cu toate acestea, ca un număr mic de practicieni să fie implicați în administrarea sistemului de supraveghere publică.

Autoritățile competente ale statelor membre ar trebui să coopereze unele cu altele, de câte ori este necesar, în scopul îndeplinirii obligațiilor de supraveghere a auditorilor legali sau a

firmelor de audit autorizate de către acestea. O astfel de cooperare poate avea o contribuție importantă la asigurarea în mod consecvent a unei înalte calități a auditului legal la nivelul Comunității. Deoarece este necesar să se asigure o cooperare și o coordonare eficiente la nivel european între autoritățile competente desemnate de statele membre, desemnarea unei singure entități care să fie responsabilă pentru asigurarea cooperării nu ar trebui să aducă atingere capacității fiecărei autorități de a coopera direct cu alte autorități competente ale statelor membre.

Trebuie de menționat că FEE (The Federation of European Accountants) a efectuat un studiu privind organizarea publică de supravegherea profesiei de audit în 22 de țări europene, publicat în iunie 2015. Ca rezultat, putem constata că în diferite țări ale Uniunii Europene poate fi remarcat o varietate de abordări la crearea autorităților de supravegherea profesiei de audit și a controlului calității auditului situațiilor financiare.

În unele țări, autoritățile responsabile de controlul calității, sunt reprezentate de organele de stat (Italia, Finlanda, etc), în alte țări - asociațiile de contabili sau auditori profesioniști (Belgia, Cyprus, etc.), dar sunt și combinații de aceste două variante, când responsabilitățile de control calității sunt divizate între organe de stat și profesioniste (Franța, Mare Britania, România, etc.).

Actualmente în Republica Moldova Consiliul de supraveghere a activității de audit reprezintă autoritate de supravegherea profesiei de audit și controlului calității auditului situațiilor financiare, care este organul de stat.

În prezent în Republica Moldova se implementează o reformă, scopul căreia este convergența legislației naționale în domeniul auditului cu prevederile Directivei 2006/43/CE. Proiectul Legii noi privind auditul este elaborat cu suportul Centrului pentru Reforma Raportării Financiare a Băncii Mondiale. În ceea ce privește controlului autorităților de supravegherea profesiei de audit și a calității auditului situațiilor financiare proiectul preconizează crearea o instituției nouă Agenția pentru supravegherea publică a auditului.

Agenția reprezintă o instituție publică autonomă, cu statut de persoană juridică, care dispune de buget autonom, conturi bancare și își desfășoară activitatea pe baza principiilor de autogestiune și autofinanțare.

Agenția pentru supravegherea publică a auditului are următoarele atribuții: înregistrarea stagiilor și monitorizarea stagiului; certificarea și înregistrarea auditorilor; înregistrarea entităților de audit; monitorizarea instruirii profesionale continue; asigurarea calității; investigație și sancțiuni; elaborarea actelor normative în vederea exercitării funcției de supraveghere publică.

În același timp, funcțiile Agenției sunt: elaborarea recomandărilor pentru ameliorarea sistemului de instruire profesională continuă a auditorilor; organizarea procesului de certificare a auditorilor; stabilirea cerințelor minime pentru executarea programului de pregătire a stagiului în audit; examinarea solicitărilor aferente supravegherii publice a auditului, inclusiv privind calitatea efectuării auditului; adoptarea deciziilor de sancționare a auditorilor, entităților de audit; supravegherea și controlul activității stagiilor în audit, auditorilor și entităților de audit; selectarea și aprobarea specialiștilor în componența departamentelor Agenției; ținerea Registrului public al auditorilor și Registrului public al entităților de audit.

Cu toate acestea, la etapa discuției privind proiectul Legii, de la asociațiile auditorilor au fost înaintate diferite propuneri privind organul de supraveghere activității de audit, de exemplu: de a crea Camera Auditorilor din Republica Moldova, sau de a diviza responsabilitățile către Agenția și asociațiile contabililor și auditorilor din Republica Moldova.

Directiva 2006/43/CE stipulează că autoritățile competente de supravegherea a țărilor membrii UE, cooperează reciproc în scopul obținerii convergenței cerințelor prevăzute de directiva.

Atunci când se există într-o astfel de cooperare, respectivele autorități competente iau în considerare evoluțiile din domeniul auditului și al profesiei de auditor și, în special, convergența deja realizată în cadrul acestei profesii.

Acestea cooperează se realizează inclusiv prin Comitetul organelor europene de supraveghere a auditului (COESA).

În orice caz, întrebarea privind supravegherea publică a auditului în republica trebuie să fie discutată cu societate, și în primul rând cu auditorii Republicii Moldova.

Directiva 2006/43/CE prevede, în unele cazuri crearea comitetelor de audit, o astfel de abordare prezintă ceva nouă pentru Republica Moldova. Articolul 39 „Comitetul de audit,” a directivei stipulează, că statele membre a UE se asigură că fiecare entitate de interes public are un comitet de audit.

Comitetul de audit este un comitet independent, fie un comitet al organului administrativ sau de supraveghere al entității auditate. Acesta este alcătuit din membrii neexecutivi ai organului administrativ sau din membri ai organului de supraveghere al entității auditate sau din membri desemnați de adunarea generală a acționarilor entității auditate sau, pentru entitățile care nu au acționari, de un organ echivalent.

Cel puțin unul dintre membrii comitetului de audit are competențe în domeniul contabilității sau al auditului. Comitetul de audit în ansamblu are competențe în domeniul în care își desfășoară activitatea entitatea auditată.

Majoritatea membrilor comitetului de audit sunt independenți de entitatea auditată. Președintele comitetului de audit este numit de membrii acestuia sau de către organismul de supraveghere al entității auditate și este independent de entitatea auditată.

Statele membre pot solicita ca președintele comitetului de audit să fie ales anual de către adunarea generală a acționarilor entității auditate.

Comitetele de audit și un sistem de control intern eficient a entității contribuie la reducerea la minim a riscurilor financiare, operaționale și de conformitate și intensifică calitatea situațiilor financiare. Statele membre Comunității europene, pot lua în considerație, Recomandarea Comisiei din 15 februarie 2005 privind întărirea rolului directorilor neexecutivi sau al membrilor consiliului de supraveghere al societăților cotate la bursă și comitetele consiliului de administrație sau de supraveghere, care stabilește modul de constituire și funcționare a comitetelor de audit. Statele membre pot stabili că funcțiile atribuite comitetului de audit sau unui organ cu funcții echivalente pot fi îndeplinite de organul administrativ sau de organul de supraveghere în ansamblu.

Relațiile dintre piețele de capital scot în evidență nevoia de a asigura, o activitate de calitate înaltă, efectuată de auditori din țările terțe în raportul cu piața de capital la nivelul Comunității Europene. Prin urmare, auditorii în cauză ar trebui înregistrați, astfel încât să facă obiectul verificărilor de asigurare a calității și, de asemenea, al sistemului de investigare și sancționare.

Derogările pe bază de reciprocitate trebuie să fie posibile, cu condiția trecerii unor teste echivalente care să fie efectuate de către Comisie în cooperare cu statele membre.

În orice caz, o entitate care a emis valori mobiliare transferabile pe o piață reglementată ar trebui să fie întotdeauna auditată de un auditor, fie înregistrat într-un stat membru, fie supravegheat de autoritățile competente ale acelei țări terțe din care provine auditorul, cu condiția ca acea țară terță să fie recunoscută de către Comisie sau de către un stat membru ca îndeplinind cerințele echivalente cu cerințele Comunității în domeniul principiilor de supraveghere, al sistemelor de asigurare a calității și al sistemelor de investigare și sancționare și ca acest aranjament să fie pe bază de reciprocitate.

Directiva 2006/43/CE prevede o mulțime de cerințe față de valorile etice a auditorului. Pentru a consolida independența auditorilor a entităților de interes public, partenerul care auditează astfel de entități ar trebuie să fie în rotație.

Pentru a organiza această rotație, statele membre ar trebuie să solicite o schimbare a partenerului cheie de audit care se ocupă de entitatea auditată, permițând în același timp firmei de audit cu care este asociat partenerul cheie de audit să fie în continuare auditorul legal al entității respective.

Încă un moment foarte important și interesant reprezintă situația când directiva permite exercitarea auditului situațiilor financiare a entității de la mai multe firme de audit. În cazul în care auditul statutar a fost efectuat de mai mulți auditori statutari sau mai multe firme de audit, trebuie să fie convenite asupra rezultatelor auditului statutar și întocmirea unui raport și o opinie comună.

În caz de dezacord, fiecare auditor statutar sau firmă de audit își transmite opinia într-un paragraf separat al raportului de audit și indică motivul dezacordului.

Raportul de audit se semnează de către toți auditorii statutari care efectuează auditul în numele fiecărei firme de audit.

Concluzie

În concluzie, putem menționa că în Republica Moldova există premise pentru aplicarea directivei, în primul rând această se referă la faptul că în Moldova din 2012 se folosesc Standardele Internaționale de Audit. Cu toate acestea, sunt multe lucruri care trebuie de implementat pentru a aplica Directiva 2006/43/CE în Republica Moldova.

În sfera aplicării directivei, autorii propun divizarea responsabilității în ceea ce privește controlul calității și supravegherea profesiei de auditor către organul creat de stat (Agenția, sau Camera de auditori) și asociațiile auditorilor și contabililor al Republicii Moldova.

Referințe bibliografice:

1. Directiva 2006/43/CE a Parlamentului European a Consiliului din 17 mai 2006 privind auditul legal al conturilor anuale și al conturilor consolidate, de modificare a Directivelor 78/660/CEE și 83/349/CEE ale Consiliului și de abrogare a Directivei 84/253/CEE a Consiliului[online] Available at: <http://www.justice.gov.md/file/Centrul%20de%20armonizare%20a%20legislatiei/Baza%20de%20date/Materiale%202010/Legislatie/32006L0043-Ro.PDF>,
2. Regulamentul (UE) nr. 537/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 aprilie 2014 privind cerințe specifice referitoare la auditul statutar al entităților de interes public și de abrogare a Deciziei 2005/909/CE a Comisiei[online] Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0537>
3. Acord de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte[online] Available at: <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf>
4. Standardele Internaționale de audit <http://www.mf.gov.md/actnorm/audit/91internauditstands>
5. ORGANISATION OF THE PUBLIC OVERSIGHT OF THE AUDIT PROFESSION IN 23 EUROPEAN COUNTRIES September 2015, [online] Available at: http://www.fee.be/images/1506_Public_Oversight_Survey_third_publication.pdf
6. Lege RM privind activitatea de audit nr. 61 din 16.03.2007,[online] Available at: <http://lex.justice.md/md/324828/>
7. Hotărâre Guvernului Republicii Moldova nr. 38 din 01.02.2016 „Cu privire la aprobarea Planului național de armonizare a legislației” pentru anul 2016, [online] Available at: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=362942>

DEZVOLTAREA CONTABILITĂȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA DIN PERSPECTIVA ARMONIZĂRII CU DIRECTIVELE EUROPENE ȘI STANDARDELE INTERNAȚIONALE DE RAPORTARE FINANCIARĂ

GALINA BĂDICU, dr., conf. univ.
Catedra „Contabilitate și Analiză Economică”, ASEM
Chișinău, Moldova
gbadiku@mail.ru

Abstract: Harmonization of accounting was done and is continuing along a staged process intended to meet better the needs of different stages of economic and social development among countries, groups of countries and internationally. Sustainable development of the national economy of Moldova is possible only if the country's integration into the European and ensuring reliable accounting information by all entities. Current accounting system, which continues to modernize in the past decade, undoubtedly has an impact on the effectiveness of collecting and using information on the existence and movement of economic goods, thereby contributing to the influx of foreign investment and deepening mutually beneficial relations with foreign partners. In conceptual and practical, in order to create favorable conditions for accounting harmonization with the EU Directives and International Financial Reporting Standards are established necessary measures and actions through the implementation of the National Development Strategy of accounting. The overall objective is to improve the quality of financial reporting entities in Moldova, which will have a significant and positive impact on the national economy.

Keywords: harmonization of accounting, convergence and accounting normalization, EU Directives, IFRS, Moldova.

Introducere. De la prima lucrare publicată de Luca Pacioli în anul 1494 și până în prezent, contabilitatea a avut o evoluție continuă. Ultimele decenii se caracterizează printr-o accelerare a internaționalizării piețelor de capital și a comerțului. Prin urmare, atragerea capitalului internațional se bazează și pe oferta de informații relevante, inteligibile și, mai ales, comparabile, ofertă elaborată într-un limbaj contabil universal. În acest context, entitățile care doresc să acceadă pe anumite piețe naționale de capital vor fi obligate să elaboreze situații financiare care să corespundă practicilor din țara respectivă. Astfel, ca instrument de înregistrare cronologică și sistematică a tranzacțiilor economice, *contabilitatea* este permanent supusă unor acțiuni de modernizare și modelare, atât la nivel microeconomic cât și macroeconomic, reflectate în standardele de contabilitate și în situațiile financiare anuale.

Actualitatea subiectului cercetat este determinată de un șir de evenimente care afectează Republica Moldova, în mod direct, și determină o direcție clară în dezvoltarea continuă, și anume: adoptarea unei poziții pro-europene a țării noastre, schimbările normative ce țin de domeniul contabilității, reformele și modificările ce au loc și care urmează a fi implementate de sistemul contabil autohton în vederea adaptării acestuia la practicile europeană și internațională.

Metoda de cercetare. Demersul științific își propune abordarea unei teme de actualitate, cu referire la armonizarea contabilității cu Directivele Europene și IFRS în RM. Cercetările au fost efectuate în baza examinării cadrului normativ al contabilității, care reglementează

metodologia colectării, prelucrării și circulației informației în cadrul entităților. Favorită s-a dovedit metoda comparativă, iar argumentele care justifică apelarea la această metodă constă în faptul că ne-a permis identificarea trăsăturilor comune și diferențelor existente între reglementările naționale și Directivele Europene sau IFRS. De asemenea, nu mai puțin importantă este și metoda de analiză a documentelor, întrucât analiza surselor bibliografice utilizate, a studiilor comparative precum și interpretările specialiștilor din literatura de specialitate națională și internațională ne-au permis o analiză de conținut a problematicii abordate.

Rezultate și discuții. Având în vedere evoluțiile și tendințele internaționale și cele regionale, în contabilitate s-au conturat, în ultima perioadă, alături de noțiunea de **globalizare**, alte concepte specifice, demonstrându-i caracterul de știință, și anume: **armonizare, convergență și normalizare contabilă** [12, p. 72].

Armonizarea contabilă internațională a câștigat în importanță în ultimii ani, datorită globalizării piețelor de capital, mondializării economiilor, extinderii Uniunii Europene. Armonizarea și-a găsit diverse definiții și nuanțări în literatura de specialitate. Ea presupune modernizarea regulilor, normelor, metodelor și a terminologiei contabile naționale, astfel încât să devină compatibile și comparabile pentru a se da aceeași interpretare evenimentelor și tranzacțiilor [2], [8]. *În principiu, armonizarea este mai puțin restrictivă decât normalizarea, respectiv ea este o formă atenuată a normalizării și o primă etapă spre aceasta* [12, p. 75]. Prin urmare, armonizarea contabilă trebuie să asigure comparabilitatea sistemului național de contabilitate cu cel internațional sau regional, prin aplicarea totală sau parțială a unor reguli comune.

Pe plan internațional, s-au constituit mai multe organisme, al căror scop este contribuția la armonizarea contabilității. Acest lucru se realizează, de fapt, prin alinierea la Standardele Internaționale de Contabilitate (IAS/IFRS) emise de Consiliul pentru Standarde Internaționale de Contabilitate (IASB), instituție prin care se realizează normalizarea contabilă internațională. IASB este organismul mondial al normelor contabile creat în 1973, care a avut de la început ca și obiectiv promovarea regulilor standardizate ale contabilității, aplicabile lumii întregi. Normele contabile internaționale pot fi structurate astfel: Cadrul conceptual, IAS, IFRS și Interpretările standardelor [6].

În Uniunea Europeană - Comisia Europeană a elaborat și modificat în timp, în plan contabil, standarde de contabilitate și situații financiare al căror conținut juridic, economic și financiar a fost concentrat în așa numitele „Directive”, care au fost încorporate în legislația proprie de către fiecare stat membru al Uniunii Europene. Primul obiectiv al Uniunii Europene l-a constituit eliminarea obstacolelor din calea liberei concurențe și crearea unei piețe europene unice. Al doilea obiectiv urmărit a fost eliminarea paradisurilor fiscale, care atrag prin reglementări fiscale mai puțin restrictive sediile sociale ale entităților. Comisia Europeană realizează normalizarea contabilă prin intermediul următoarelor două organisme: Comitetul de normalizare contabilă (ARC) și Grupul European pentru avizarea raportărilor financiare (EFRAG) [4, p. 17].

În Republica Moldova - Ministerul Finanțelor elaborează, examinează, aprobă și publică Standardele Naționale de Contabilitate (*standarde și interpretări, bazate pe directivele Uniunii Europene și pe IFRS, care stabilesc reguli generale obligatorii privind ținerea contabilității și raportarea financiară*), Planul general de conturi contabile și alte acte aferente contabilității [7, art. 3, art.10].

Ministerul Finanțelor este responsabil de domeniul contabilității entităților, dar multe aspecte ale reformei contabilității cad sub incidența Băncii Naționale a Moldovei, Comisiei Naționale a Pieței Financiare și Bursei de Valori, Serviciului informațional al rapoartelor financiare de pe lângă Biroul National de Statistică, instituțiilor de învățământ superior în domeniul contabilității ale Ministerului Educației [7, art.11].

În 2006, a fost stabilit, de către Ministerul Finanțelor, un Consiliu Metodologic Consultativ pentru contabilitatea în economia națională și instituțiile publice, iar în 2007 a fost creat

Consiliul de Coordonare Națională pentru elaborarea strategiei țării și a unui plan de acțiune în domeniul reformei contabilității. Din aceste inițiative, în decembrie 2008, a fost aprobat Planul de dezvoltare a contabilității în sectorul corporativ pe anii 2009–2011 [5].

În fine, trebuie notificat faptul că, în practică, termenul folosit în comun pentru relația cu țările care nu sunt State Membre ale Uniunii Europene este **armonizare**.

Normalizarea are marele avantaj de a permite utilizatorilor externi să valorifice informația contabilă, în special în ceea ce privește comparațiile poziției și performanței financiare a entităților în spațiu și timp [3, p. 109] și să asigure fundamentarea riguroasă a deciziilor economice. Astfel, este necesară mai mult ca oricând o transparență a informațiilor entităților. În acest context, utilizatorii de informații, în primul rând investitorii, au nevoie de informații financiare și nefinanciare clare, credibile și comparabile internațional pe care să-și bazeze deciziile. Aceasta este o necesitate pentru că încrederea lor în entitate și perspectivele sale să se păstreze [10, p. 143].

Pentru dezvoltarea și buna funcționare a pieței internaționale de capital este esențială *convergența*, care presupune utilizarea unui set de standarde, cu posibilitatea adaptării lor la realitățile naționale. Prin urmare, propriile norme ale sistemului contabil național trebuie ajustate la cele internațional și europene sau chiar adoptate cu un anumit număr de schimbări. Pentru RM, transpunerea legislației UE este o obligație?

Evoluția contabilității din RM a cunoscut în ultimii 20 ani o dinamică accentuată, *în primul rând*, de evoluțiile economice, politice, sociale pe plan intern, *în al doilea rând*, de evoluțiile de pe plan internațional, evoluții care au impus compatibilizarea contabilității moldovenești cu standardele europene și internaționale de contabilitate. Adevărata consolidare a reformei contabile s-a produs odată cu armonizarea acestora cu Directivele Europene și Standardele Internaționale de Raportare Financiară. Cu referire la legislația și politicile Uniunii Europene în domeniul contabilității, menționăm două componente ale dezvoltării financiare: *întocmirea situațiilor financiare și aplicarea standardelor de raportare financiară recunoscute*.

Necesitatea armonizării, reiese dintr-o logică ce depășește simpla cerință de conformitate în fața unor obligații generate de acorduri și declarații internaționale. Totodată, reprezintă un factor important în menținerea unei activități de afaceri și a unui climat investițional funcțional în cadrul economiei. În contextul economiei moldovenești, acest aspect reprezintă unul dintre elementele fundamentale ale capacității economiei de a interacționa cu activitățile de afaceri internaționale și are astfel potențialul de a contribui la îmbunătățirea performanței economiei moldovenești pe piața europeană. Mai mult, existența unui sistem modern de raportare financiară, armonizat cu cele mai bune practici internaționale și europene, va contribui la o mai mare transparență și va ajuta la îmbunătățirea stabilității sistemului financiar al țării.

Acest lucru oferă investitorilor actuali sau potențiali siguranța faptului că informațiile pe care-și bazează sau își vor baza deciziile de investire sânt veridice. O raportare corectă va ajuta, de asemenea, sistemul de impozitare, oferindu-i un bun punct de plecare în calcularea profitului impozabil, bazat pe situațiile financiare auditate.

Reformele din domeniile contabilității și raportării financiare din RM au început în 1996. Nefiind membru al UE, prin urmare, țara noastră nu era obligată să transpună toate cerințele legate de raportarea financiară, specificate în directivele UE, ***într-un anumit interval de timp***.

Acest lucru i-a permis Moldovei să adopte un Plan de acțiuni care să fie cel mai potrivit pentru situația, prioritățile și posibilitățile financiare ale Moldovei. Obiectivul general al Planului de acțiuni este îmbunătățirea calității situațiilor financiare întocmite de entitățile din RM. În plus, prioritățile reformei, evidențiate în Plan, prevăd piloni-determinanți:

- ✓ ameliorarea cadrului normativ al raportării financiare;
- ✓ fortificarea principalelor instituții responsabile de raportarea financiară;
- ✓ modernizarea formării și dezvoltării profesionale și informarea publicului în conformitate cu standardele internaționale.

Planul de dezvoltare a contabilității și auditului, în sectorul corporativ pentru 2009–2011, aprobat în 2008, confirmă angajamentul luat de Guvernul Republicii Moldova față de procesul de integrare a economiei țării în economia europeană și de întrunire a condițiilor economice și instituționale stabilite în Planul bilateral de acțiune al Politicii europene de vecinătate (PA PEV) dintre UE și RM, deși printre primii pași direcți spre parteneriatul cu UE a fost semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC) [1], [9].

Dispozițiile PA PEV care vizează contabilitatea se concentrează, în special, asupra dreptului de stabilire. Mai exact, Capitolul 31 din PA PEV cere Moldovei „să conveargă spre și să asigure implementarea eficientă a principiilor-cheie din dreptul societăților comerciale, contabilității și auditului în regulile și standardele UE și internaționale relevante”. Deși PA PEV este mai puțin obligatoriu din punct de vedere juridic decât APC, care formează baza legală a relațiilor moldo-europene, această scurtă frază din PA PEV obligă Moldova la un program al reformei mai extins în domeniul raportării și dezvăluirii financiare, care durează mai mulți ani [1].

Procesul dezvăluirii financiare este prevăzut, preponderent în Legea contabilității din 2007, care stabilește cadrul normativ și mecanismul de reglementare a contabilității și a raportării financiare în RM. Ținem să menționăm că situația actuală privind raportarea financiară în RM este încă în curs de perfecționare și mai există aspecte care trebuie rezolvate.

Astfel, pentru a îmbunătăți raportarea financiară și a asigura compatibilitatea sa la nivel internațional și european, *în opinia reformatorilor contabili, legea actuală a contabilității are anumite părți care nu sânt conforme cu directivele UE relevante, fapt ce a condus la elaborarea unei noi Legi a contabilității, cu suportul Bănci Mondiale în conformitate cu Directiva UE privind contabilitatea [11].*

Spre deosebire de legea actuală, în proiectul noii legi a contabilității sunt stabilite *cerințe distincte de raportare financiară pentru patru categorii de entități: micro, mici, mijlocii, mari. Legea va conține o serie de noi prevederi, mai ales cele care țin de: definiții și termeni, domeniul de aplicare, modul de organizare a contabilității, principiile de bază ale contabilității și raportării financiare, recunoașterea și evaluarea elementelor patrimoniale, caracteristica entităților ce vor face obiectul dezvăluirii publice, cerințele obligatorii de raportare financiară și obligațiile de publicare, drepturile și obligațiile entităților și persoanelor responsabile de ținerea contabilității și raportării financiare, componenta situațiilor financiare în funcție de tipul entităților: prescurtate, simplificate și complete, sistemele de ținere a contabilității, tipul standardelor de contabilitate utilizate și a situațiilor financiare. Noua lege a contabilității va intra în vigoare la 01 ianuarie 2018. În acest context, Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova va trebui să ajusteze SNC - urile existente cu prevederile Directivei UE și să elaboreze unele standarde noi, după caz. Dacă să ne referim la situațiile financiare IFRS, atunci ele dezvăluie suficiente informații pentru utilizatorii lor, în timp ce situațiile financiare SNC sunt stricte, așa cum au fost aprobate de către Ministerul Finanțelor, și trebuie respectate fără nici o abatere.*

În această ordine de idei, putem deduce faptul că la acest nivel, Legea contabilității va fi compatibilă, în general, cu directivele UE și IFRS. Din aceste considerente, ea va avea capacitatea potențială de a intra în conflict cu actele legislative existente și cu actele normative subordonate, care vor trebui revăzute pentru eliminarea conflictelor și schimbate, după caz, pentru a se conforma cu directivele UE privind dezvăluirea financiară. Totuși, există câteva aspecte abordate de Legea contabilității, dar care nu sunt reglementate de directive, oricum, acestea nu intră în conflict cu directivele UE și, prin urmare, nu sunt considerate ca provocând probleme semnificative. Spre exemplu: articolul privind Ciclul contabil, articolul privind Documente primare, articolul privind Documentele primare cu regim special ș.a. Acest nivel de detaliu este exclus din directivele UE, dar nu intră în conflict cu acestea.

Concluzii. Tendința principală de aliniere a normelor contabile și de raportare financiară la directivele UE relevante și IFRS asigură compatibilitatea sistemului național de contabilitate

și raportare financiară. Eficiența unui mediu de raportare financiară depinde de aprobarea și aplicarea unui set de standarde, coduri și practici. În acest context, globalizarea contabilă urmărește transformarea sistemului contabil într-un model economic și financiar, care să informeze mai corect și mai rapid utilizatorii informațiilor contabile, îndeosebi pe cei care au finanțat o afacere, și anume investitorii/acționarii și creditorii, totodată asigurarea unui limbaj comun pentru fiecare tip de tranzacție și pentru fiecare sector de afaceri. Așadar, normele contabile ar trebui să fie coerente cu piețele internaționale. Reieșind din practica actuală, majoritatea entităților din RM utilizează SNC-urile racordate la prevederile Directivelor UE și IFRS, și doar câteva entități mari, utilizează IFRS. Probabil, utilizarea duală ar prezenta unele inconveniente: nu se poate accepta ideea că două tratamente contabile conduc la o prezentare corectă și fidelă și, investitorii nu vor fi siguri dacă este relevantă mărirea profitului obținut prin aplicarea normelor naționale sau a celor internaționale.

Referințe bibliografice:

1. BRITAIN G., ȘELARU M. *Legislația și politicile contabilității și auditului*. Seria: Armonizarea cu standardele UE în Republica Moldova, Chișinău, 2010. p.168.
2. CHOI F., MEEK G. *International Accounting*, 7th edition, Prentice Hall. New Jersey, 2012. p.p. 56
3. COLASSE B. *Fundamentele contabilității*. Traducere de Tabără N. Iași: Editura Tipo Moldova, 2009. 192 p.
4. DEACONU A. *Valoarea justă: concept contabil*. București: Editura Economica, 2009. 354 p.
5. **Hotărârea** nr. 1507 din 31.12.2008 cu privire la aprobarea *Planului de dezvoltare a contabilității și auditului în sectorul corporativ pe anii 2009-2014*. În: Monitorul Oficial Nr. 10-11 din 23.01.2009.
6. <http://www.ifrs.org/IFRS/Pages/IFRS.aspx>
7. *Legea contabilității nr.113 – XVI din 27.04.2007*. În: Monitorul Oficial nr. 27-34 din 07.02.2014.
8. NOBES C., PARKER R. *Comparative International Accounting*, 12th edition, Prentice Hall-Financial Times. London, UK, 2012. p.p. 53-95.
9. *Planul de acțiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova*. Ghid. Editura Gunivas, Adept, 2006. 77 p.
10. POP A. și alții. *Sinteze contabile comparate*. În: Revista de Studii și Cercetări Economice Virgil Madgearu, Nr. 2, Editura Alma Mater, 2008. p. 143
11. POPOVICI A. *Dezvoltarea contabilității și a profesiei contabile în contextul implementării acordului de asociere: RM și UE*. În: Curierul economic, nr. 8-9 (278-279), 28 octombrie 2016. p. 14.
12. TABĂRĂ N. *Sisteme contabile comparate*. Ediția a 2-a, rev. și adăug. Iași: Editura Tipo Moldova, 2014. 384 p.

GRANTUL – SURSĂ DE FINANȚARE A ONG: REGLEMENTARE ȘI PARADIGMĂ

RUSLAN HAREA

dr., conf. univ.,

Catedra „Contabilitate și Analiză Economică” ASEM,

Chișinău, Moldova,

harea_ruslan@yahoo.com

Abstract: This paper analyzes the mechanisms of accounting and different types of sponsorship, charity and sponsors' as well as their recipients' patronage. It also presents the aspects of taxation and the impact of sponsoring and philanthropic activities on the financial results of the sponsors themselves. In a shorten form this paper describes the accounting mechanisms of above mentioned sources as a property of non-profit organizations, being recipients of material and financial philanthropic moneys.

Key words: accounting, grant, subsidies, sponsorship, philanthropic.

Grantul este o sumă de bani dată, de obicei, de către o organizație guvernamentală sau non-profit, pentru a finanța anumite proiecte. Se poate obține un grant pentru cercetare academică sau științifică, pentru continuitatea studiilor, pentru angajarea în activități de caritate etc. Guvernele oferă granturi, de multe ori cu caracter educativ sau științific. Granturile sunt, de asemenea, o parte esențială a activității mai multor fundații filantropice.

Un grant public se numește *subvenție* și este oferită unui destinatar în scopuri de afaceri sau personale. Subvenția nu este de așteptat să fie restituită, și poate fi utilizată pentru cercetare, dezvoltare de afaceri, educație sau în alte acțiuni economice.

Programul de granturi include, de obicei, condiții care trebuie îndeplinite, cum ar fi performanța sau raportarea rezultatelor.

Subvențiile guvernamentale ajută la idei și proiecte de fonduri care furnizează servicii publice și de stimulare a economiei. Pentru că subvențiile guvernamentale sunt finanțate din sursele contribuabililor, acestea necesită respectarea strictă a condițiilor de utilizare și măsuri de raportare pentru a asigura cheltuirea eficientă a mijloacelor financiare primite. Subvențiile din partea statului sunt reglementate prin legislație și sunt autorizate și însușite prin intermediul unor programe de stat.

Granturile sunt destinate sprijinirii desfășurării unor activități importante pentru anumite segmente ale societății sau pentru dezvoltarea de ansamblu a organismului economic și social din domenii pentru care, din cauza situației conjuncturale, nu există resurse financiare suficiente accesibile în mod curent (de exemplu, reabilitarea infrastructurii în regiuni sărace, recalificare profesională, sprijinirea dezvoltării sectorului ONG în calitate de partener al autorităților publice) sau din domenii în care există în mod tradițional o nevoie de resurse financiare mai mare decât disponibilitățile (de exemplu, activitățile cu caracter social).

Cele mai multe finanțări de acest tip sunt acordate Republicii Moldova de alte state sau instituții internaționale.

Sistemul granturilor externe este una din componentele mecanismelor mai ample de colaborare dintre diverse state, el având caracterul unui ajutor acordat pentru sprijinirea rezolvării unor situații excepționale în care statul beneficiar al acestui ajutor nu are expertiză sau resursele umane și materiale necesare pentru a încerca o rezolvare eficientă pe cont propriu.

Din acest motiv, resursele financiare propriu-zise sunt însoțite de o întreaga metodologie specifică care trebuie respectată în procesul de acordare a finanțării și prin care se urmărește implementarea unor elemente de filosofie socială care și-au dovedit validitatea în situații similare întâlnite în alte state.

Pentru a putea înțelege cum demarează și se derulează un program de granturi se prezintă etapele de „viață” ale acestuia:

1. **În prima etapă**, finanțatorul stabilește inclusiv prin colaborare cu autorități ale statului care va beneficia de respectivele finanțări (în cazul unor programe masive de finanțare, de exemplu cele ale Uniunii Europene sau cele ale Băncii Mondiale) – domeniul sau domeniile vizate și obiectivele pe care intenționează să le realizeze, activitățile și beneficiarii potențiali pe care este dispus să-i finanțeze din resursele sale. În această etapă este elaborată metodologia care va permite selecția prin licitație publică de proiecte și finanțarea efectivă a activităților care asigură îndeplinirea în condiții cât mai bune a obiectivelor finanțatorului.

2. **Etapa a doua** este reprezentată de licitația de proiecte. Finanțatorul lansează în mod public programul de finanțare respectiv, oferind tuturor celor interesați un pachet informativ care conține un ghid al programului (explicând mai detaliat ce intenționează să realizeze programul și ce condiții trebuie să îndeplinească cei care vor să încerce să obțină resurse financiare din această sursă, în particular data limită până la care pot fi depuse proiecte în vederea participării la licitație, limitele minime și maxime ale sumelor care pot fi solicitate printr-un singur proiect, intervalul de timp pentru care se asigură finanțarea pentru proiectele câștigătoare (de exemplu, durata activității trebuie să nu depășească 6, 12, sau 18 luni sau/și activitățile pot fi finanțate numai până la o anumită dată calendaristică) și o cerere de finanțare (de regulă sub forma unui formular standardizat); în cazul anumitor programe de finanțare, pachetul informativ include și alte documente (modelul de plan de afaceri acceptat de finanțator, niveluri maxime acceptate pentru diverse tipuri de cheltuieli eligibile etc.). Solicitanții depun proiectele de activități pentru care solicită granturi în conformitate cu condițiile prezentate în ghidul programului.

3. **După expirarea perioadei de timp** în care pot fi depuse proiectele, acestea sunt evaluate de către comisia de evaluare constituită în etapa întâi, fiecărui proiect fiindu-i acordat un anumit punctaj, funcție de lista de criterii utilizată de comisie (criterii prezentate solicitanților, de regulă, în cadrul pachetului informativ). Proiectele sunt apoi ierarhizate descrescător în funcție de punctajul obținut, fiind declarate câștigătoare proiectele care au obținut punctajele cele mai mari și care solicită, în total, o sumă mai mică sau egală cu bugetul total oferit de finanțator pentru programul de finanțare respectiv.

4. **Cea de-a patra etapă** este reprezentată de perioada de implementare a proiectelor pentru care a fost obținută finanțarea sub formă de grant.

5. **Etapa finală** este cea de evaluare rezultatelor beneficiarilor de granturi în conformitate cu cerințele inițiale puse de finanțator.

Principalele categorii de finanțatori activi în Republica Moldova sunt: Uniunea Europeană, Guvernul Republicii Moldova, guvernele sau ambasadele unor state străine, băncile și instituții financiare internaționale (de ex.: BERD, Banca Mondială), băncile active în Moldova, Administrația publică locală, fundații sau alte organizații internaționale cu statut asemănător (de ex.: Fundația „Soros”, UNDP, UNICEF, USAID), mari corporații (de ex.: Microsoft, Coca-Cola).

Finanțatorii urmăresc atingerea unor obiective generale (economice, sociale, culturale) prin sprijinirea financiară a activităților unor organizații (entități, ONG, instituții publice etc.) sau persoane. Obiectivele și metodele acceptate de finanțator pentru îndeplinirea acestora trebuie foarte bine cunoscute de către solicitantul de granturi.

În Republica Moldova noțiunea de grant nu este reglementată nici într-un act juridic. În așa fel, beneficiarii de aceste surse nerambursabile sunt nevoiți să aplice definiții potrivite acestor categorii de finanțări în felul și modalitatea reglementată de legislația în domeniul căreia se intersectează activitatea beneficiarului de grant.

Finanțatorii internaționali aplică acest termen în relațiile cu beneficiarii din Republica Moldova, în special în cadrul finanțărilor oferite diferitor organizații necomerciale.

Activitățile desfășurate de organizațiile necomerciale (ONC), indiferent de forma organizatorico-juridică a lor, solicită cheltuieli incomensurabile și suport financiar evocator. O parte din cheltuielile necesare pentru realizarea activităților statutare ale ONC sunt acoperite din mijloace financiare acumulate din cotizațiile membrilor, aporturile fondatorilor și încasările ce survin din activitățile economice proprii. Aparent, aceste surse financiare nu sunt suficiente și ONC organizează „*activități de fundarisind*” care țin de identificarea unor surse alternative de finanțare a activităților statutare. Drept surse de finanțare alternative celor din contribuțiile proprii pot servi așa oportunități precum **sponsorizările, donațiile filantropice și mecenatul**.

În condițiile legii nr.1420-XV din 31.10.2002 „Cu privire la filantropie și sponsorizare”⁵⁶ art. 1 (1), **sponsorizare** este caracterizată drept „activitatea desfășurată de către persoane fizice și juridice benevol, la solicitare, și constă în acordarea de mijloace financiare sau de alte bunuri pentru susținerea unor acțiuni de interes public”. Totodată, sponsorizarea reprezintă actul juridic de transmitere a dreptului de proprietate între două persoane pentru unele bunuri materiale sau mijloace financiare, în scopul susținerii unor activități fără scop lucrativ, desfășurate de către beneficiarul sponsorizării. Operațiunea de sponsorizare presupune încheierea unui contract de sponsorizare în formă scrisă, cu specificarea obiectului, valorii și duratei sponsorizării, precum și a drepturilor și obligațiilor părților. Sponsorizările se oferă pentru realizarea unor scopuri concrete, și anume: finanțarea unor programe și acțiuni în domeniul științei, culturii, cultelor, învățământului, literaturii, artelor, sporturilor, ocrotirii sănătății, tutelei și curatelei, protecției și asistenței sociale a populației; finanțarea unor programe și acțiuni în domeniul protecției mediului, amenajării străzilor, parcurilor și altor locuri publice; finanțarea unor programe și acțiuni în domeniul ocrotirii și restaurării monumentelor de istorie, arhitectură, cultură și artă, monumentelor naturii; susținerea financiară și materială a organizațiilor filantropice, instituțiilor sociale și medicale, uniunilor de creație, organizațiilor care se ocupă de problemele culturii, altor organizații, antrenate în acțiuni de interes public; finanțarea unor alte programe și acțiuni de interes public.

Mecenasul este un act de liberalitate prin care o persoană fizică sau juridică, numită *mecena*, transferă, fără obligație de contrapartidă directă sau indirectă, dreptul său de proprietate asupra unor bunuri materiale sau mijloace financiare către o persoană fizică, ca activitate filantropică cu caracter umanitar, pentru desfășurarea unor activități în domeniile: cultural, artistic, medico-sanitar sau științific-cercetare fundamentală sau aplicată. Actul de mecenat se încheie în formă autentică în care se vor specifica obiectul și valoarea acestuia.

Beneficiarii operațiunilor de sponsorizare sunt:

- orice organizație necomercială, care desfășoară sau urmează să desfășoare o activitate în domeniile: cultural, artistic, educativ, de învățământ, medico-sanitar, științific, cercetare fundamentală sau aplicată, umanitar, religios, filantropic, sportiv, al protecției omului, de asistență și servicii sociale, de asistență și servicii sociale, de protecția mediului, social și comunitar, de reprezentare a asociațiilor profesionale, precum și de întreținere, restaurare, conservare și punere în valoare a monumentelor istorice;
- instituțiile și autoritățile publice, inclusiv organele de specialitate ale administrației publice pentru activitățile prevăzute mai sus;
- pot fi sponsorizate emisiuni ori programe de televiziune sau radiodifuziune, precum și cărți ori publicații din domeniile definite mai sus;
- orice persoană fizică cu domiciliul în Republica Moldova a cărei activitate în unul dintre domeniile prevăzute mai sus este recunoscută de către o persoană juridică fără scop lucrativ sau de către o instituție publică ce activează în domeniul pentru care se solicită sponsorizarea.

---

⁵⁶ Legea cu privire la filantropie și sponsorizare, Nr. 1420 – XV din 31.10.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 185 – 189 din 31.12.2002.

Beneficiară a operațiunilor de mecenat poate fi orice persoană fizică cu domiciliul în Republica Moldova, fără obligativitatea de a fi recunoscută de către o persoană juridică fără scop lucrativ sau de către o instituție publică, care necesită un sprijin în domeniile: cultural, artistic, medico-sanitar sau științific.

În legislația Republicii Moldova nu se reglementează prin prevederi expres noțiunea de „activitate de mecenat”, iar acest mecanism de susținere a unor persoane se încadrează în calitate de sponsorizări.

Subvențiile guvernamentale sunt definite în Standardul Internațional de Contabilitate (IAS) 20 „Contabilitatea subvențiilor guvernamentale și prezentarea informațiilor legate de asistența guvernamentală” ca ajutor de stat sub forma transferului de resurse către întreprindere în schimbul trecut sau în viitor, anumite condiții referitoare la activitatea de exploatare a întreprinderii.

O astfel de asistență se oferă întreprinderilor de mai mulți ani, în ciuda faptului că forma și volumul său sunt adesea supuse diferitor modificări, în conformitate cu schimbările în politica economică și de legislație. Scopul subvențiilor guvernamentale (care pot fi denumite subvenții, subsidii sau prime), precum și a altor forme de asistență guvernamentală, de multe ori este de a încuraja sectorul privat să întreprindă acțiuni pe care nu le-ar fi efectuat în condiții normale, în lipsa unei astfel de asistențe, pe motive justificate din interes economic.

Subvenția este o formă de transfer nerambursabil de resurse din bugetul de stat către un anumit domeniu sau anumite întreprinderi, în schimbul respectării anumitor condiții. Acesta mai reprezintă un ajutor bănesc nerambursabil acordat (de stat, de o organizație etc.) unei persoane, unei instituții, unei ramuri economice sau întreprinderi în scopul atenuării efectelor sociale ale modificărilor economice de structură. Totodată, subvenția reprezintă acele cheltuieli care nu sunt legate de activitatea normală, curentă a entității și se referă la: operații de gestiune (despăgubiri, amenzi, penalități plătite, lipsuri la inventar, donații acordate, pierderi din creanțe), operații de capital (valoarea contabilă a imobilizărilor cedate) și alte cheltuieli excepționale.

Subvenția se exprimă prin plata, finanțarea, de regulă nerambursabilă de la stat sau persoane private, acordată unor firme, grupuri industriale private, de stat, mixte sau unor persoane fizice pentru a acoperi diferența între costul producătorului și prețul de vânzare, în principiu, când prețul este mai mic decât costul marginal, precum și pentru realizarea unor acțiuni și obiective anume.

În categoria subvențiilor se cuprind *subvențiile aferente activelor și subvențiile aferente veniturilor*. Acestea pot fi primite de la: - guvernul propriu-zis, - agenții guvernamentale și - alte instituții similare naționale și internaționale.

Subvențiile aferente activelor reprezintă subvenții pentru acordarea cărora, principala condiție este ca persoana juridică beneficiară să cumpere, construiască sau achiziționeze active cu ciclu îndelungat de fabricație.

Subvențiile aferente veniturilor cuprind toate subvențiile, altele decât cele pentru active.

Subvențiile se recunosc, pe o baza sistematică, drept venit pe perioadele corespunzătoare cheltuielilor aferente pe care aceste subvenții urmează a le compensa. Aceste subvenții nu trebuie creditate direct în conturile de capital și rezerve.

Prin noțiunea de **filantropie** se înțelege „acordarea de ajutor material benevol, imparțial și necondiționat sau prestarea de servicii gratuite de către persoane fizice sau juridice pentru o persoană (un grup de persoane), fără a cere în schimb vreo recompensă, plată sau executare a anumitor obligații și fără a obține vreun profit”. Astfel, *donațiile filantropice* se oferă fără condiții prealabile și către diferite categorii de beneficiari: pentru susținerea și protecția socială a persoanelor din grupele social-vulnerabile; depășirea consecințelor calamităților naturale; asistenta materială organizațiilor filantropice, instituțiilor sociale și medicale; susținerea unor alte acțiuni de interes public. Mijloacele financiare și materiale

oferite de donatori organizațiilor filantropice sunt utilizate numai în scopuri de binefacere și nu pot fi folosite la întreținerea acestor organizații.

Realizarea acțiunilor de sponsorizare sau mecenat poate îmbrăca forme diverse, după cum urmează:

- acordarea de numerar sau virament bancar;
- livrarea de bunuri de natura imobilizărilor corporale sau stocurilor;
- executarea de lucrări sau prestarea de servicii.

În funcție de forma în care se realizează operațiunea de sponsorizare, reflectarea în evidenta contabilă este diferită. Astfel, mijloacele financiare și materiale ce sunt obiectul acestor activități se contabilizează distinct la finanțator și la beneficiar.

Pentru entitatea ce participă în calitate de sponsor se impun următoarele reguli:

1. Sponsorizările urmează a fi oferite în următoarele forme:

- acordarea de mijloace bănești în numerar sau prin virament bancar;
- livrarea de bunuri de natura imobilizărilor corporale sau stocurilor;
- executarea de lucrări sau prestarea de servicii.

2. Codul fiscal stabilește un șir de facilități și condiții speciale pentru aceste activități:

a. *din punct de vedere al impozitului pe venit:*

- în art. 36 se impune dreptul la deducerea oricăror donații făcute de contribuabil pe parcursul anului fiscal în scopuri filantropice sau de sponsorizare, dar nu mai mult de 10% din venitul impozabil;
- pot fi deduse, conform art. 36, numai donațiile făcute în scopuri filantropice sau de sponsorizare în favoarea autorităților publice și instituțiilor publice, a organizațiilor necomerciale specificate, precum și în favoarea organizațiilor religioase specificate în conformitate cu prevederile Codului fiscal;
- în situația depășirii limitei pentru cheltuielile aferente donațiilor în scopuri filantropice sau de sponsorizare stabilite la art. 36, conform prevederilor art. 90², contribuabilul care aplică cota zero la impozitul pe venit calculează și achită un impozit în mărime de 15% din suma depășirii;
- sumele primite prin sponsorizări și donații nu sunt impozabile conform prevederilor art. 20 (i);
- persoana care face o donație se consideră că a vândut bunul donat la un preț ce reprezintă mărimea maximă din baza lui valorică ajustată sau prețul lui de piață la momentul donării.

b. *din punct de vedere al TVA:*

- în condițiile în care sponsorizarea se efectuează în bani, nu apar implicații din punctul de vedere al TVA;
- dacă sponsorizarea se oferă în bunuri, atunci suma TVA se restabilește prin constatarea acestei sume în componenta cheltuielilor generale și administrative;
- dacă sponsorizarea se efectuează în formă de servicii, în conformitate cu prevederile art. 103 p. 9, se scutesc de TVA serviciile legate de îngrijirea bolnavilor și bătrânilor, precum și mărfurile, din contul organizațiilor de binefacere, destinate pregătirii pachetelor pentru bătrânii nevoiași și distribuite lor gratuit;
- TVA conținut în valoarea bunurilor primite nu reprezintă TVA deductibil și nu se înregistrează la diminuarea TVA calculată.

Contabilitatea mijloacelor oferite sub formă de donații și sponsorizări se organizează prin constatarea valorii acestora în componenta cheltuielilor din activitatea financiară. Totodată, ieșirea bunurilor din patrimoniu se specifică prin Contractul de sponsorizare sau donație, precum și prin „Act de donație”, iar apoi urmează a fi justificată prin „Factură”.

Exemplu: SC „Semirux-Avant” SRL a decis să finanțeze activitatea Asociației obștești „Epitrop” în scopul întreținerii Centrului de reintegrare socială a tinerilor „EPIPORTE”. Conform contractului de donație SRL „Semirux-Avant” a oferit următoarele tipuri de susținere a activităților Asociației:

1. Mijloace bănești necesare pentru acoperirea cheltuielilor de întreținere a Centrului, achitate prin virament – 50 000 lei;
2. Mijloace bănești pentru cheltuielile de întreținere a beneficiarilor din Centru, achitate în numerar – 10 000 lei;
3. Bunuri materiale sub formă de mijloace fixe – 30 000 lei; consumabile, birotică și rechizite – 5 000 lei; produse alimentare din activitatea proprie – 7 500 lei;
4. Diferite servicii pentru reparația oficiului unde se amplasează Centrul și a echipamentului din dotare – 15 000 lei.

Suma totală a sponsorizărilor oferite a constituit 117 500 lei. Venitul impozabil al SRL „Semirux-Avant” pentru anul curent conform Declarației cu privire la impozitul pe venit a constituit 1 000 000 lei.

Contabilitatea acestor operații se prezintă prin următorul set de înregistrări contabile:

1. Transferul bănesc al sponsorizării oferite la contul curent al Asociației:
Dt 234 „Alte creanțe curente” – 50 000 lei;
Ct 242 „Conturi curente în monedă națională” – 50 000 lei.
2. Achitarea în numerar a mijloacelor bănești pentru întreținerea beneficiarilor din Centru:
Dt 234 „Alte creanțe curente” – 10 000 lei;
Ct 241 „Casa” – 10 000 lei.
3. Oferirea de bunuri în proprietatea Centrului pentru asigurarea materială a activităților desfășurate:
Dt 234 „Alte creanțe curente” – 42 500 lei;
Ct 213 „Mijloace fixe” – 30 000 lei;
Ct 211 „Materiale” – 5 000 lei;
Ct 216 „Produse” – 7 500 lei.
4. Reparația și amenajarea oficiului centrului și a echipamentului din dotarea lui:
Dt 234 „Alte creanțe curente” – 15 000 lei;
Ct 812 „Activități auxiliare” – 15 000 lei.
5. Constatarea cheltuielilor totale din sponsorizarea oferită către Asociația obștească „Epitrop”:
Dt 722 „Cheltuieli financiare”, subcostul 7224 „Valoarea contabilă și cheltuielile aferente activelor imobilizate și circulante transmise cu titlu gratuit” – 117 500 lei;
Ct 234 „Alte creanțe curente” – 117 500 lei.

În conformitate cu prevederile art. 36 din Codul fiscal, pot fi deduse în scopuri fiscale donațiile filantropice și sponsorizările în mărime nu mai mare decât 10% din venitul impozabil al sponsorului. Din exemplul de mai sus rezultă că valoarea totală a sponsorizării oferite către Asociația obștească „Epitrop” depășește 10% din venitul impozabil al SRL „Semirux-Avant” și se putea oferi doar suma de 100 000 lei ($1\,000\,000 \times 10\%$). Astfel, la completarea Declarației cu privire la impozitul pe venit SRL „Semirux-Avant” va prezenta în anexa 2D ajustarea cheltuielilor în scopuri filantropice și de sponsorizare (rd. 03025) cu suma de 17 500 lei în vederea diminuării lor.

Pentru Asociația obștească contabilitatea sponsorizărilor și donațiilor filantropice se organizează în funcție de termenul de valorificare a finanțării. În cazul primirii unor finanțări cu perioada de utilizare mai mică de un an de zile evidentă acestora se tine cu ajutorul contului **537 „Finanțări și încasări cu destinație specială curente”**, iar în cazul unor finanțări cu perioada de utilizare mai mare de un an – contul **425 „Finanțări și încasări cu destinație specială pe termen lung”**. Conturile 537 și 425 au funcție de pasiv, soldul inițial și final caracterizează mărimea finanțărilor neutilizate atât la începutul, cât și la sfârșitul lunii. Rulajul creditor detaliază suma încasărilor primite sau majorarea valorii celor existente în timpul lunii, iar rulajul debitor arată decontarea finanțărilor în componenta veniturilor organizației pe măsura cheltuirii lor.

Dobândirea finanțărilor cu destinație specială se contabilizează prin următorul set de formule contabile:

1. Încasarea cotizațiilor de membru, donațiilor filantropice, granturilor, sponsorizărilor și a altor finanțări în formă bănească în lei:

- Dt 241 „Casa”, 242 „Conturi curente în monedă națională”;
Ct 425 „Finanțări și încasări cu destinație specială pe termen lung”, 537 „Finanțări și încasări cu destinație specială curente”.
2. Încasarea donațiilor filantropice, granturilor, sponsorizărilor și a altor finanțări în valută:
Dt 243 „Conturi curente în valută străină”;
Ct 425 „Finanțări și încasări cu destinație specială pe termen lung”, 537 „Finanțări și încasări cu destinație specială curente”.
  3. Înregistrarea bunurilor economice primite sub formă de granturi, sponsorizări, asistenta tehnică și alte forme de finanțări cu destinație specială:
Dt 111 „Active nemateriale”; 123 „Mijloace fixe”; 211 „Materiale”; 213 „Obiecte de mică valoare și scurtă durată”;
Ct 425 „Finanțări și încasări cu destinație specială pe termen lung”, 537 „Finanțări și încasări cu destinație specială curente”.
  4. Reflectarea diferențelor de curs favorabile pentru existentul de mijloace bănești la contul valutar:
Dt 243 „Conturi curente în valută străină”;
Ct 425 „Finanțări și încasări cu destinație specială”, 537 „Finanțări și încasări cu destinație specială curente”.
  5. Reflectarea diferențelor de curs nefavorabile la existentul de mijloace bănești în valută:
Dt 425 „Finanțări și încasări cu destinație specială pe termen lung”, 537 „Finanțări și încasări cu destinație specială curente”;
Ct 243 „Conturi curente în valută străină”.
  6. Înregistrarea dobânzilor și comisioanelor bancare pentru păstrarea mijloacelor bănești:
Dt 242 „Conturi curente în valută națională”;
Ct 425 „Finanțări și încasări cu destinație specială pe termen lung”, 537 „Finanțări și încasări cu destinație specială curente”.
  7. Decontarea finanțărilor cu destinație specială cu termenul mai mare de un an în componența finanțărilor cu destinație specială a perioadei în care termenul utilizării lor expiră:
Dt 425 „Finanțări și încasări cu destinație specială pe termen lung”;
Ct 537 „Finanțări și încasări cu destinație specială curente”.
  8. Trecerea finanțărilor cu destinație specială în componența veniturilor la valoarea totală a cheltuielilor suportate în timpul lunii din mărimea acestor finanțări:
Dt 537 „Finanțări și încasări cu destinație specială curente”;
Ct 612 „Alte venituri operaționale”.

Finanțările trebuie prezentate în rapoartele financiare în funcție de perioada de utilizare a acestora. Ca rezultat pot fi întocmite următoarele înregistrări contabile (Tabelul 1).

Prin reflectarea aspectelor specifice operațiilor cu disponibilul existent în patrimoniul organizației necomerciale se urmărește scopul păstrării expresiei „non profit” întocmai conform datelor contabilității acestor operații. În așa fel, se gestionează și se monitorizează utilizarea efectivă a finanțărilor obținute și existența reală a elementelor patrimoniale conform surselor acestora de proveniență, ținând cont că activele pe termen lung se află în acțiune pe o durată mai mare de un an și sursele acestora se epuizează odată cu uzura și amortizarea lor, nu odată cu finisarea termenului de acțiune a proiectului sau grantului.

În legislația fiscală, aferentă organizațiilor necomerciale, se utilizează și noțiunea de afacere auxiliară, care conform art. 53 alin. (1) al Codului fiscal se explică ca orice activitate de întreprinzător a ONG care nu implică scutire de impozit conform art. 52 al Codului fiscal. Afacerile auxiliare ale organizațiilor necomerciale se consideră obiect separat al impunerii cu impozit pe venit, venit ce se impozitează la cota prevăzută de Codul fiscal. Venitul impozabil din afacerile auxiliare reprezintă venitul brut obținut de organizație din acest gen de activitate diminuat cu mărimea deducerilor permise conform capitolului 3 al titlului II al codului fiscal „Deducerile eferente activității de întreprinzător”.

Tabelul 1. Înregistrări contabile

Nr. crt.	Conținutul operației economice	Corespondența conturilor	
		Debit	Credit
1.	Încasarea taxelor de membru	241, 242	537
2.	Încasarea mijloacelor aferente grantului	242	425, 537
3.	Trecerea finanțării cu termen lung în categoria celor pe termen scurt	425	537
4.	Înregistrarea cheltuielilor generale și administrative	713	211, 531, 533, 539
5.	Utilizarea finanțării pentru acoperirea cheltuielilor generale și administrative	537	612
6.	Utilizarea primei tranșe a grantului pentru acoperirea cheltuielilor cu scop destinat	425	612

Datorită surselor financiare limitate și în descreștere continuă, tot mai multe organizații necomerciale pe lângă prestarea serviciilor gratuite, se orientează spre activitate economică, încercând să genereze venituri prin abordări de piață prin acordarea serviciilor cu plată. Tipurile de produse și servicii prestate la moment contra plată includ serviciile de instruire și de dezvoltare a capacităților, servicii de consultanță, studii și analiză de politici, monitorizare și evaluare. Cu toate acestea o atenție sporită trebuie acordată utilității morale integrității valorilor de beneficiu public. Așa dar, organizațiile necomerciale trebuie să-și bazeze activitățile economice pe recuperarea costurilor și menținerea intenției sociale.

Referințe bibliografice:

1. Codul civil Nr. 1107 – XV din 06.06.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 82–86 din 22.06.2002.
2. Legea contabilității nr.113-XVI din 27 aprilie 2007 / Monitorul Oficial nr.90-93 din 29.06.07.
3. Brookes Zoe, An introduction to Business Planning for Nonprofits, The Bridgespan Group, 2003.
4. Epstein Barry J., Mirzua Abbas Ali, Interpretarea și aplicarea standardelor internaționale de contabilitate și raportare financiară, Wiley IFRS, 2005.
5. Ferraro Pasquale, Legal and organizational practices in nonprofit management, Kluwer Law International, 2001.
6. John Zietlow, Jo Ann Hankin, Alan G.Seidner, Financial Management for nonprofit organisations: Policies and Practices, 2007.

PERFEȚIONAREA ANALIZEI RENTABILITĂȚII UNEI ACȚIUNI ÎN VEDEREA FUNDAMENTĂRII DECIZIILOR ECONOMICE

NATALIA ȚIRIULNICOVA, dr., conf.univ.,
catedra „Contabilitate și Analiză Economică”, ASEM, Chișinău, Republica Moldova
tsvv88@mail.ru

NELEA CHIRILOV, dr., conf.univ.,
catedra „Contabilitate și Analiză Economică”, ASEM, Chișinău, Republica Moldova
chirilovnv@gmail.com

Abstract: This article presents some aspects of profitability analysis applied to ordinary shares and its impact on decision making. A particular attention was given to illustrate the causal analysis of the profitability of ordinary shares and recommendation application in decision analysis results of the local stock companies in the following situations: decisions on purchasing, holding or selling ordinary shares; the supervision of the joint stock company in order to protect the interests of shareholders; creating the conditions for additional issue of shares and preparing prospectus the public offer.

Key words: return on shares, dividends per share, market price of an action, joint-stock companies, ordinary shares, economic decisions.

Actualmente pentru caracteristica activității societății pe acțiuni pe piața de capital, este foarte importantă perfecționarea analizei rentabilității unei acțiuni. În acest scop este necesară aprofundarea aspectele problematice ale analizei acestui indicator.

Una din problemele analizei rentabilității unei acțiuni constă în alegerea corectă a modalității de calcul, deoarece de nivelul acestui indicator depinde corectitudinea adoptării și fundamentării deciziilor economice privind investirea în acțiuni. Trebuie remarcat faptul că, în literatura de specialitate, modalitatea de calcul al rentabilității unei acțiuni este tratată în mod diferit.

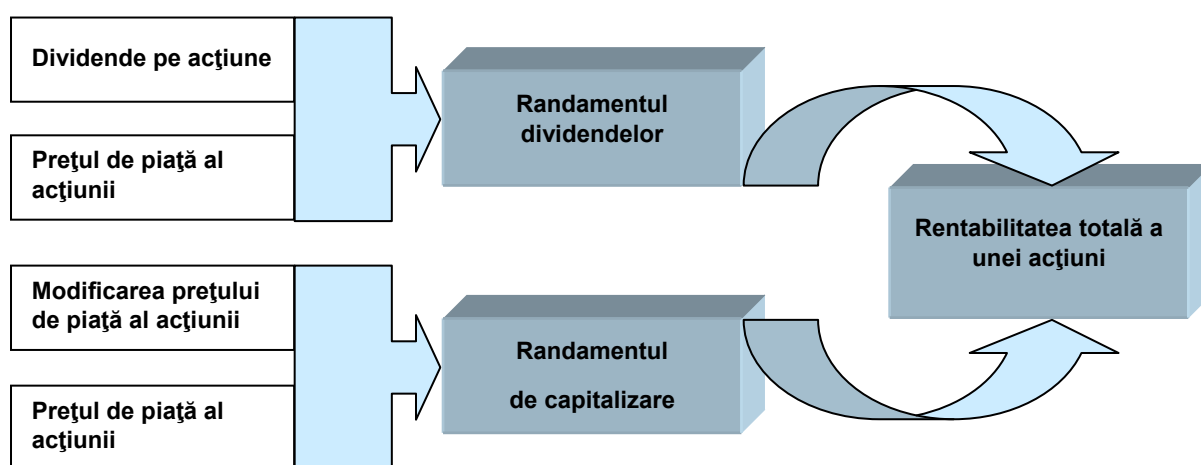
Economiștii români M. Niculescu [6,p.227], Dr. M. Gust [4,p.342] și L. Bușe [1,p.300] propun calcularea rentabilității unei acțiuni (randamentul unei acțiuni, randamentul de piață al acțiunilor ordinare) ca raportul dintre profitul pe acțiune și prețul de piață al acțiunii (cursul unei acțiuni). După părerea noastră, această variantă de calcul este nejustificată sub aspect metodologic, pentru că profitul nu întotdeauna se repartizează în sumă deplină pentru plata dividendelor. În acest context, savantul E. Helfert, care numește acest raport „rată de câștig”, menționează: „cu toate că uneori este utilizat pentru a exprima rata câștigului pentru investitor, acest indicator poate induce în eroare, deoarece profiturile nu sunt plătite integral ca dividend” [5,p.138].

Numeroși savanți străini și autohtoni (Gh. Vâlceanu [8,p.301], V. Covalev [9,p.267], Erich A. Helfert [5,p.136], N. Țiriulnicova [7,p.341] etc.) apreciază eficiența acțiunii din punct de vedere al investitorului prin raportul dintre dividende pe acțiune și prețul de piață al acțiunii. Această variantă de calcul, în literatura de specialitate, este denumită randamentul dividendelor, rata dividendului, randamentul efectiv al dividendelor, rentabilitatea curentă a acțiunii.

Altă modalitate de calcul întâlnim la economiștii N. Dardac, C. Basno, I. Costică [3,p.42], care prezintă eficiența unei acțiuni ca raportul dintre modificarea prețului de piață a acțiunii și prețul de piață al acțiunii la începutul perioadei. Această variantă este denumită „randamentul de capitalizare” (V. Covalev [9,p.395]). Considerăm că modalitatea dată devine importantă în cazul când investitorii vând acțiunile.

Analizii financiare Gh. Vâlceanu, V. Robu, N. Georgescu [8,p.332], C. Ciora [2,p.85] și V. Covalev [9,p.395] recomandă o modalitate de calcul, care îmbină în sine două abordări cercetate mai sus. Economiiștii menționați consideră că rentabilitatea totală a unei acțiuni, estimată ca sumă a modificării prețului de piață al acțiunii și dividendelor pe acțiune raportată la mărimea capitalului investit sau prețului de piață al acțiunii la începutul perioadei (sau la momentul procurării), este cel mai bun indicator de măsurare a performanței investițiilor în acțiuni.

Interdependența dintre variantele de calcul al rentabilității unei acțiuni se evidențiază în figura 1.

Figura 1. Relațiile dintre modalitățile de calcul al rentabilității unei acțiuni

Sursa: elaborat de autori

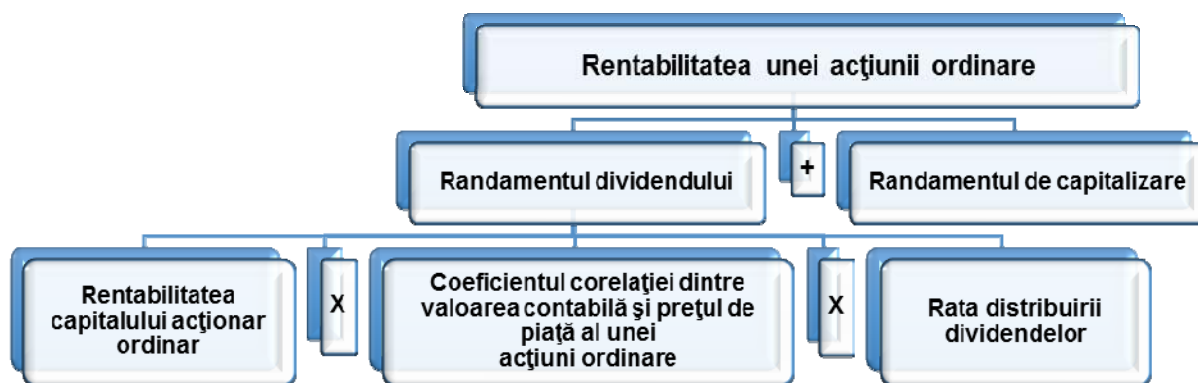
Generalizând cele expuse mai sus și prezentate în figura 1, conchidem că alegerea modalității de calcul al rentabilității unei acțiuni trebuie să se efectueze în dependență de necesitățile și interesele diferiților utilizatori ai rezultatelor analizei. Totodată, după părerea noastră, rentabilitatea totală a unei acțiuni este cea mai importantă, deoarece oferă un grad mai înalt de amplificare, adică apreciere mai deplină, din punct de vedere al acționarilor, care sunt interesați atât în dividendele pe acțiune, cât și în majorarea prețului de piață al acțiunii.

În procesul activității societăților pe acțiuni, apar probleme analitice legate de determinarea cauzelor ce provoacă modificarea rentabilității unei acțiuni. Astfel, un aspect destul de discutabil îl reprezintă analiza acestui indicator din punct de vedere cauzal.

În literatura de specialitate, lipsesc investigații complexe referitoare la analiza cauzală a rentabilității unei acțiuni. Considerăm că pentru practica analitică a societăților pe acțiuni, este util să fie elaborate și aplicate sisteme factoriale mai detaliate de analiză a acestui indicator.

În acest context, pentru dezvoltarea mai detaliată a cauzelor și căilor de majorare a rentabilității unei acțiuni ordinare, propunem un sistem factorial format din patru factori de influență, și anume: rentabilitatea capitalului acționar ordinar, coeficientul corelației dintre valoarea contabilă și prețul de piață al acțiunii ordinare, rata distribuirii dividendelor și randamentul de capitalizare.

În vederea implementării și înțelegerii sistemului factorial recomandat, în figura 2, facem o prezentare schematică a factorilor ce influențează devierea rentabilității unei acțiuni ordinare.

Figura 2. Factorii de influență asupra modificării rentabilității unei acțiuni ordinare

Sursa: elaborat de autori

Primul factor, *rentabilitatea capitalului acționar ordinar*, permite investitorilor și altor investitori să cunoască în ce măsură eficiența utilizării capitalului acționar ordinar a modificat rentabilitatea unei acțiuni ordinare.

Al doilea factor, *coeficientul corelației dintre valoarea contabilă și prețul de piață al acțiunii ordinare*, oferă utilizatorilor posibilitatea de a înțelege, în ce măsură poziția emitentului pe piața de capital influențează rentabilitatea. De remarcat că valoarea contabilă a unei acțiuni, comparată cu prețul de tranzacționare la bursă, permite a aprecia dacă piața ține cont de realitatea economică a societății pe acțiuni. Astfel, cu cât coeficientul corelației dintre valoarea contabilă și prețul de piață al acțiunii ordinare coeficient este mai mic, cu atât acțiunea este mai supraevaluată (deci prețul este foarte mare, iar valoarea contabilă reprezintă o parte mică din acesta). Valori peste unitate a acestui coeficient indică o acțiune subevaluată, adică acțiunea societății este „ieftină”.

Al treilea factor, *rata distribuirii dividendelor*, arată cât profit net este repartizat pentru remunerarea deținătorilor acțiunilor ordinare. Trebuie să menționăm că scăderea ratei de distribuire a dividendelor conduce direct la scăderea rentabilității unei acțiuni ordinare prin reducerea prețului de piață al acțiunilor, la dificultățile cu emisiunile viitoare de noi acțiuni, la pierderea prestigiului societății pe acțiuni etc. Considerăm că este important pentru acționari să cunoască în ce măsură politica de dividende a societății pe acțiuni modifică rentabilitatea unei acțiuni ordinare.

Al patrulea factor, *randamentul de capitalizare*, exprimă legătura existentă între modificarea prețului de piață al acțiunii și prețul de piață al acțiunii la momentul procurării sau la începutul perioadei analizate. După conținutul său economic, acesta reflectă nivelul câștigului care poate fi obținut la fiecare leu al mijloacelor investite în acțiunile societății. În cazul în care prețul de piață al acțiunii scade, se obțin pierderi de capital, nivelul acestui indicator va fi negativ. De remarcat că acționarii sunt cointeresați să cunoască atât mărimea factorului menționat, cât și influența lui asupra rentabilității unei acțiuni ordinare.

Ordinea factorilor, în sistemul factorial recomandat, arată că rentabilitatea unei acțiuni ordinare depinde, *în primul rând*, de rentabilitatea capitalului acționar ordinar și, *în al doilea rând*, de coeficientul corelației dintre valoarea contabilă și prețul de piață al acțiunii ordinare. Aceasta se explică prin faptul că, la creșterea eficienței utilizării capitalului acționar ordinar, se întărește poziția societății pe piața financiară și se majorează interesul investitorilor în acțiunile societății pe acțiuni. *În al treilea rând*, indicatorul rezultativ depinde de rata distribuirii dividendelor, deoarece, mai întâi, capitalul acționar ordinar este utilizat în vederea

obținerii profitului, apoi urmează repartizarea profitului. În al patrulea rând, rentabilitatea unei acțiuni ordinare depinde de randamentul de capitalizare, deoarece, majorarea prețului de piață al acțiunii depinde, de utilizarea eficientă a capitalului acționar ordinar și de cota profitului repartizat sub formă de dividende.

Pentru calculul influenței factorilor (prezentați în figura 2) asupra modificării rentabilității unei acțiuni ordinare s-au utilizat fluxurile informaționale ale emitentului „TUTUN-CTC” SA pentru anii 2014-2015. În acest scop, s-au selectat datele inițiale în tabelul 1.

Tabelul 1. Date inițiale pentru analiza cauzală a rentabilității unei acțiuni ordinare a emitentului „TUTUN-CTC” SA

Nr. crt.	Indicatori	Anul 2014	Anul 2015	Abaterea absolută
1	Numărul acțiunilor ordinare aflate în circulație la finele anului, unități	5 591 020	5 591 020	-
2	Prețul de piață mediu ponderat al unei acțiuni ordinare, lei	25,00	30,00	+5,00
3	Modificarea prețului de piață mediu ponderat a unei acțiuni ordinare față de anul precedent, lei	+5,00	+5,00	0,00
4	Profitul net ce revine deținătorilor acțiunilor ordinare, lei	12 286 433	15 251 394	+2 964 961
5	Profitul distribuit pentru plata dividendelor la acțiunile ordinare, lei	5 626 960	6 143 217	+516 257
6	Creșterea de capital, lei (ind.1 × ind.3)	27 955 100	27 955 100	0,00
7	Valoarea de piață a acțiunilor ordinare aflate în circulație, lei (ind.1 × ind.2 al anului precedent)	111 820 400	139 775 500	+27 995 100
8	Valoarea medie anuală a capitalului acționar ordinar, lei	359 097 213	363 912 815	-4 815 602
9	Rentabilitatea unei acțiuni ordinare, % ((ind.5+ind.6) ÷ ind.7 × 100)	30,032	24,395	-5,637
10	Rentabilitatea capitalului acționar ordinar, % (ind.4 ÷ ind.8 × 100)	3,421	4,191	+0,770
11	Coeficientul corelației dintre valoarea contabilă și prețul de piață a acțiunii ordinare, unități (ind.8 ÷ ind.7)	3,211	2,604	-0,607
12	Rata distribuirii dividendelor, % (ind.5 ÷ ind.4 × 100)	45,798	40,280	-5,518
13	Randamentul dividendului, % (ind.5 ÷ ind.7 × 100)	5,032	4,395	-0,637
14	Randamentul de capitalizare, % (ind.6 ÷ ind.7 × 100)	25,000	20,000	-5,000

Sursa: elaborat de autori în baza generalizării datelor din situațiile financiare ale „TUTUN-CTC” SA pentru anii 2014-2015

În tabelul 2, s-a ilustrat metoda analizei cauzale a rentabilității unei acțiuni ordinare conform sistemului factorial propus prin metoda substituțiilor în lanț.

Din rezultatele prezentate în tabelul 2, se observă că rentabilitatea unei acțiuni ordinare a emitentului „TUTUN-CTC” SA, în anul 2015, a constituit 24,395%, micșorându-se cu 5,637 puncte procentuale față de anul 2014. Această situație a fost determinată de scăderea randamentului de capitalizare care a condus la diminuarea indicatorului rezultativ cu 5,001 puncte procentuale.

Scăderea coeficientului corelației dintre valoarea contabilă și prețul de piață al acțiunii ordinare cu 0,607 unități a influențat negativ și s-a soldat cu diminuarea rentabilității unei acțiuni ordinare cu 1,165 puncte procentuale în anul 2015. O asemenea situație se explică prin faptul că acțiunile ordinare ale emitentului sunt supraevaluate în comparație cu valoarea contabilă a acestora.

Tabelul 2. Calculul influenței factorilor asupra devierii rentabilității unei acțiuni ordinare a emitentului „TUTUN-CTC” SA

Nr. subst.	Factorii corelați				Rentabilitatea unei acțiuni ordinare, %	Calculul influenței factorilor	Mărimea influenței, puncte procentuale
	Rentabilitatea capitalului acționar ordinar	Coeficientul corelației dintre valoarea contabilă și prețul de piață al unei acțiuni ordinare	Rata distribuirii dividendelor	Randamentul de capitalizare			
1	2	3	4	5	$6 = \left(\frac{2 \times 3 \times 4}{100} + 5 \right)$	7	8
0	3,421	3,211	45,798	25,000	30,032	–	–
1	4,191	3,211	45,798	25,000	31,163	31,163-30,032	+1,131
2	4,191	2,604	45,798	25,000	29,998	29,998-31,163	-1,165
3	4,191	2,604	40,280	25,000	29,396	29,396-29,998	-0,602
4	4,191	2,604	40,280	20,000	24,395	24,395-29,396	-5,001

Sursa: elaborat de autori în baza datelor emitentului „TUTUN-CTC” SA selectate în tabelul 1

În anul 2015, s-a micșorat cota profitului net repartizat pentru remunerarea deținătorilor acțiunilor ordinare cu 5,518 puncte procentuale, față de anul 2014. Acest fapt a exercitat o influență negativă asupra rentabilității unei acțiuni ordinare, determinând scăderea acesteia cu 0,602 puncte procentuale. Influența acestui factor reflectă efectul politicii de dividende promovate de emitentul „TUTUN-CTC” SA.

Totodată a influențat pozitiv majorarea rentabilității capitalului acționar ordinar cu 0,77 puncte procentuale și a condus la sporirea indicatorului rezultativ cu 1,131 puncte procentuale.

În **concluzie**, se poate sublinia că rezultatele analizei cauzale a rentabilității unei acțiuni ordinare, după sistemul factorial recomandat, prezintă interes real și pot fi aplicate în procesul decizional în următoarele situații:

- *La luarea deciziilor privind cumpărarea, păstrarea sau vânzarea acțiunilor ordinare.* În particular, în anul 2015, nivelul rentabilității unei acțiuni ordinare a emitentului „TUTUN-CTC” SA a fost de 24,395%, fapt ce încurajează investitorii reali și potențiali să păstreze și să cumpere acțiuni ordinare, deoarece societatea pe acțiuni creează valoare pentru acționari.
- *La supravegherea activității societății pe acțiuni în scopul protejării intereselor acționarilor.* Societatea pe acțiuni este obligată să desfășoare activitatea economico-financiară în mod onest, echitabil și profesionist, care să corespundă intereselor acționarilor. În vederea asigurării acționarilor cu informații corecte, integrale și clare despre rentabilitatea investițiilor în acțiuni, recomandăm ca consiliul societății pe acțiuni să comunice acestora informații privind eficiența investițiilor în acțiuni, să emită recomandări în baza rezultatelor analizei cauzale și să verifice respectarea recomandărilor menționate. În particular, consiliul emitentului „TUTUN-CTC” SA, în scopul protejării intereselor acționarilor, trebuie să propună și să verifice realizarea măsurilor privind mobilizarea rezervelor interne de majorare a rentabilității unei acțiuni ordinare în mărime de 0,602 puncte procentuale prin promovarea unei politici de dividende mai eficiente.
- *La fundamentarea condițiilor emisiunii suplimentare de acțiuni și întocmirea prospectului ofertei publice.* Societățile pe acțiuni trebuie să întreprindă toate măsurile necesare pentru stabilirea celor mai favorabile condiții ale emisiunii suplimentare de acțiuni, și anume: privind tipul emisiunii acțiunilor (prin intermediul ofertei publice sau închise), sursa măririi capitalului social (capitalul propriu sau aporturile primite), prețul plasării acțiunilor etc. De exemplu, în anul 2015, la emitentul „TUTUN-CTC” SA, rentabilitatea unei acțiuni ordinare a constituit 24,395% iar rata de distribuire a dividendelor a format 40,280%, toate acestea denotă eficiența destul de înaltă a investițiilor în acțiunile ordinare ale emitentului. Ca urmare, în anul 2015, acțiunile sunt atractive pentru investitori. În aceste condiții, dacă emitentul „TUTUN-

CTC” SA va decide să efectueze emisiunea suplimentară de acțiuni ordinare, atunci va putea s-o efectueze prin intermediul ofertei publice, din contul aporturilor primite de la achizitorii de acțiuni, la un preț de emisiune superior valorii contabile a unei acțiuni ordinare. Prin urmare, recomandăm ca informația sus-prezentată să fie inclusă în prospectul ofertei publice, care va permite investitorilor să facă o apreciere asupra situației reale privind eficiența investițiilor în acțiunile ordinare ale emitentului, precum și asupra perspectivelor acestuia de a crea valoare și apăra interesele acționarilor.

Generalizând cele menționate, conchidem că implementarea, în practică, a recomandărilor aferente analizei cauzale a rentabilității unei acțiuni ordinare va influența benefic procesul decizional și, ca urmare, va asigura optimizarea deciziilor economice adoptate.

Referințe bibliografice:

1. Bușe L. Analiza economico-financiară. București: Economică, 2005. 424 p.
2. Ciora C. Analiza performanței prin crearea de valoare. București: Editura Economică, 2013. 203 p.
3. Dardac N., Basno C., Costică Ionel. Piața primară a titlurilor financiare. București: Editura Național, 2001. 152 p.
4. Gust M. (coordonator), ș.a. Analiza economică-financiară. Pitești: Independența Economică, 2003. 345 p.
5. Helfert E. A. Tehnici de analiză financiară. Ghid pentru crearea valorii. Ediția 11. București: BMT Publishing House, 2006. 560 p.
6. Niculescu M. Diagnostic global strategic. Vol.2. Diagnostic financiar. București: Economică, 2003. 384 p.
7. Țiriulnicova N. (coordonator) ș.a. Analiza rapoartelor financiare. Ed. a II-a, revăzută. Chișinău: Asociația Obștească „ACAP RM”, 2011. 400 p.
8. Vâlceanu Gh., Robu V., Georgescu N. Analiză economico-financiară. Ediția a 2-a. București: Economică, 2005. 448 p.
9. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент. Москва: Финансы и статистика, 1999. 768 с.

MĂSURI DE ARMONIZARE A LEGISLAȚIEI FISCALE LA STANDARDELE UNIUNII EUROPENE

CORINA BULGAC, lec. univ. drd,
Catedra „Finanțe și Asigurări”, ASEM,
Chișinău, Moldova
corina-777@mail.ru

Abstract: The process of adjusting the tax legislation and policy in non-EU countries can be best considered with reference to the main institutional requirements for the European Union candidate countries because they establish a relevant comparative analysis at a far more advanced stage of the European Union integration process. The process of adjusting the tax legislation may occur through the progressive development of a modern and objectively fair tax administration. This requirement in the field of taxation is fundamental to Moldova's commitments to the European Union.

Keywords: fiscal policy, tax system, tax administration, harmonization of tax legislation.

În condițiile în care Republica Moldova în prezent și-a orientat politica externă spre o amplă integrare în Uniunea Europeană, armonizarea politicii și legislației fiscale prezintă o importanță colosală pentru țară. Armonizarea sistemului fiscal al Republicii Moldova la standardele Uniunii Europene are loc în două etape, și anume: în primul rând se dorește eliminarea tuturor barierelor fiscale pentru schimbul de mărfuri, stabilirea, plasamentul și, în a doua etapă se dorește alinierea normelor și procedurilor fiscale naționale la normele și procedurile comune adoptate în Uniunea Europeană. Procesul de armonizare a legislației fiscale poate avea loc prin dezvoltarea treptată a unei administrații fiscale moderne și obiectiv echitabile. Această cerință este fundamentală pentru angajamentele Republicii Moldova față de Uniunea Europeană în domeniul impozitării.

Procesul de armonizare a legislației și politicii fiscale în țările non membre ale Uniunii Europene poate fi luat în considerare cel mai bine cu referință la cerințele principale și instituționale privind țările candidate pentru calitatea de membru în Uniunea Europeană, deoarece acestea stabilesc analize comparative relevante la o etapă mult mai avansată a procesului de integrare în Uniunea Europeană.

În scopul dezvoltării instituționale și armonizării totale în domeniul fiscal, precum și a aprecierii capacității administrative a țărilor candidate privind implementarea și controlul efectiv al Acquis-ului fiscal din Uniunea Europeană prin intermediul unei administrări modernizate se utilizează anumite mijloace specifice, și anume exercițiul planificării fiscale. Acest exercițiu presupune paisprezece cele mai bune teste de practică, fiecare test constituind un pilon al celei mai bune practice pentru operarea unei administrații fiscale moderne pe piața internă a Uniunii Europene fără controale interne la frontiere. Prin intermediul acestor teste sau planuri se stabilesc obiectivele strategice, pe care o astfel de administrație fiscală trebuie să le realizeze, precum și indicatorii cheie spre care o administrație a unei țări candidat trebuie să îi atingă. Planurile cuprind un număr de structuri administrative cerute în mod explicit de către Acquis, precum și structuri care nu sunt cerute în mod explicit, dar sunt, totuși, necesare pentru implementarea efectivă a Acquis-ului Uniunii Europene.

Procesul de armonizarea a legislației fiscale la standardele Uniunii Europene este, de obicei, supravegheat prin intermediul autoevaluării: fiecare stat, prin intermediul administrației sale fiscale, estimează, pe baza unor chestionare pentru contribuabili, măsura în care acesta îndeplinește cerințele. Această autoevaluare ulterior este revizuită de consultanții în domeniu, care, prin intermediul unui interviu și al inspecțiilor, verifică autoevaluarea administrațiilor pentru a obține asigurarea că diferite elemente ale planului sunt, de fapt, implementate în practică la nivel satisfăcător.

Articolul 57 din Acordul de Asociere conține următoarele prevederi: "Republica Moldova realizează apropierea legislației sale naționale de actele normative ale Uniunii Europene și de instrumentele internaționale menționate în Acord"⁵⁷.

În scopul armonizării legislației fiscale a Republicii Moldova la standardele Uniunii Europene a fost elaborat Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016.

Conform Raportului în baza planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 (aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 808 din 7 octombrie 2014), în scopul implementării prevederilor articolului 53 din Acordul de Asociere, pe parcursul anului 2014 au fost aprobate un șir de acte normative cu privire la impozitele directe⁵⁸, printre care și Hotărârea Guvernului nr.697 din 22.08.2014 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la reținerea impozitului pe venit din salariu și din alte plăți efectuate de către patron în folosul angajatului, precum și din plățile achitate în folosul persoanelor fizice care nu practică activitate de întreprinzător pentru serviciile prestate și/sau efectuarea de lucrări.

Măsurile și acțiunile prevăzute de planul de acțiuni sus menționat sunt necesare de implementat în Republica Moldova în condițiile în care profiturile corporative reinvestite sau reținute în Moldova sunt impozitate la cota de 12%, iar profitul distribuit – la cota 15% pe când în statele mai vechi din Uniunea Europeană cota medie a impozitului corporativ este de 28% în prezent, iar în statele membre mai noi, cota medie este de 18%. Fondul Monetar Internațional a specificat că aplicarea unei rate impozabile mai mici comparativ cu țările vecine și membre ale Uniunii Europene, precum și în condițiile existenței unui Acord de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană, poate intensifica îngrijorările despre concurența fiscală, în special, pentru că acest fapt poate încuraja alte țări din Europa de Est să micșoreze impozitele corporative (deja joase) pentru a atrage investiții străine directe și profituri mobile, pentru a îmbunătăți situația politică internă sau a asigura un semnal de apariție a politicilor prietenoase afacerilor.

În urma analizei și aprecierii decurgerii procesului de armonizare a sistemului fiscal în Republica Moldova la standardele Uniunii Europene, țara ar trebui în următoarea perioadă să își îndrepte eforturile și să se focalizeze spre următoarele principii:

- stabilitatea bugetară;
- recunoașterea necesităților mediului de afaceri (în particular: stabilitatea și anticiparea fiscală);
- garantarea că sistemul fiscal al Republicii Moldova rămâne competitiv în termeni de nivel al impunerii directe;
- finalizarea legislației cu privire la impunerea directă pentru a include normele Uniunii Europene potrivite ce se referă la etapa curentă a procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană și funcționarea eficientă și efectivă a sistemelor de impozitare directă;

---

⁵⁷ Acordul de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora și Republica Moldova, art. 57

⁵⁸ Raport în baza planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 (aprobat prin HG nr. 808 din 7 octombrie 2014), nr. art. 53 din acord, acțiuni întreprinse pentru implimentare

- continuarea și accelerarea modernizării administrării fiscale din Moldova;
- cooperarea internațională – continuarea procesului de elaborare a Acordurilor privind Dubla Impunere ulterioare și crearea noilor acorduri pentru asistența oferită de către donatorii internaționali și bilaterali în domeniul reformelor strategice ale sistemului fiscal al Republicii Moldova.

În baza acestor principii generale, pentru a eficientiza procesul de armonizare a legislației fiscale, în perioada ulterioară Republica Moldova ar trebui să întreprindă acțiuni concrete și productive, ținând cont contextual al Acordului de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova din anul 2014.

Așadar, în primul rând trebuie să se urmărească implementarea prevederilor Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 în domeniul politicii și legislației fiscale pentru a supraveghea procesul general, permițând autorităților responsabile să asigure un accent continuu asupra agendei Moldovei de integrare în Uniunea Europeană în domeniul fiscal și oferind un accent clar și potrivit pentru responsabilitatea legată de procesul și reformele acestuia.

În condițiile în care situația economică și politică privind politica fiscală este apreciată ca fiind fragilă și imprevizibilă, recomandările pentru perioada imediat următoare sunt mai mult de natură generală. Conținutul efortului de armonizare pe parcursul acestei perioade va fi în mod critic influențat de nivelul realizărilor din perioada precedentă și de angajamentele noi sau extinse în baza noului acord cu Uniunea Europeană.

Luând în considerare circumstanțele și timpul în care Republica Moldova are posibilitatea de a adera la Uniunea Europeană, nu este, probabil, nevoie de a avansa în aplicarea Directivelor privind impozitele directe cheie la această etapă, deoarece, după cum a fost menționat anterior, aceste cerințe se cer a fi îndeplinite la o etapă mai avansată de integrare. Cu toate acestea, trebuie să se ia anumite măsuri pentru a se asigura că nu există careva divergențe față de Codul Uniunii Europene de Conduită a Impozitării Companiilor. Astfel, abordarea cheie pentru dezvoltarea unui sistem de impozitare directă trebuie să se concentreze asupra stabilității bugetare și necesităților comunității de afaceri pentru o stabilitate și anticipare fiscală – în particular, prin simplificarea legislației și evitând orșice volum mare de modificări în Codul Fiscal.

După cum s-a menționat mai sus, Republica Moldova deja a semnat un număr impresionant de Acorduri privind Dubla Impunere. Încheierea acordurilor respective cu alte state trebuie să continue pentru a realiza acoperirea deplină a statelor membre ale Uniunii Europene și alte țări – partenerii comerciali majori. În baza Acordurilor privind Dubla Impunere s-a creat un schimb de informații fiscale cu alte țări. Pașii următori ce trebuie a fi implementați în perioada ulterioară trebuie să fie extinderea asistenței reciproce spre o cooperare administrativă și a asistenței reciproce cu privire la inspecțiile și controlul fiscal și cu privire la colectarea forțată.

În direcția armonizării ulterioare a legislației naționale în domeniul impozitării directe la standardele Uniunii Europene, trebuie să fie elaborat un plan de acțiuni care să conțină o abordare cu privire la o evaluare detaliată a costului/beneficiu de aplicare a Directivelor relevante la o etapă inițială sau mai târzie în procesul de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Totodată, trebuie să se acorde o atenție deosebită angajamentelor noi sau extinse în baza noului acord cu Uniunea Europeană. Deoarece abordarea strategică generală față de armonizarea în domeniul fiscal prezintă o importanță foarte mare pentru Republica Moldova, este recomandabil ca Ministerul Finanțelor să pregătească o Strategie/Plan de acțiuni pe termen mediu și pe termen lung privind armonizarea sistemului fiscal în domeniul impozitării directe cu legislația Uniunii Europene în baza analizei efectuate în articolul respectiv. La elaborarea planului de acțiuni în cauză trebuie să ia în calcul principiile de bază enunțate anterior (inclusiv: stabilitatea bugetară, necesitățile mediului de afaceri, competitivitatea impunerii în Moldova, armonizarea legală planificată adecvat, continuarea și accelerarea modernizării administrării fiscale în Moldova și consolidarea

cooperării internaționale). De asemenea, în procesul armonizării ulterioare, nu trebuie neglijate angajamentele noi sau redefinite asumate de către Moldova în contextul Acordului de asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, încheiat în anul 2014, împreună cu realitățile ce rezultă din dezvoltarea economică internă – inclusiv durata și impactul crizei curente și a recuperării economice.

Ministerul Finanțelor a primit un suport bilateral din partea Lituaniei în ceea ce ține de aplicarea principiilor Codului de Conduită în domeniul impozitării afacerilor și, ulterior, a dezvoltat un Plan de Acțiuni pentru implementarea Codului de Conduită în domeniul impozitării afacerilor în colaborare cu Ministerul Economie și Comerțului și Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene. Prima măsură din Planul de Acțiuni referitor la dezvoltarea și implementarea Codului de Conduită sus-menționat s-a axat pe analiza comparativă a măsurilor fiscale, inclusiv înlesnirile fiscale referitoare la impozitele corporative din legislația fiscală națională.

În baza datelor statistice, este clar că nivelul global al impozitării în Moldova (la 31% din PIB în 2013) nu este nici prea înalt, dar nici jos în raport cu standardele internaționale. Conform standardelor internaționale, impozitarea în Republica Moldova, nu reprezintă o povară fiscală deosebit de grea. Mai mult decât atât, cota maximă (18%) a impozitului pe venitul persoanei fizice este cu mult mai mică decât media internațională a cotei maxime a impozitului (30%), iar cota (12%) impozitului pe venitul persoanelor juridice este, în particular, atractivă în raport cu media internațională (24%)⁵⁹.

Analiza ratei impozabile în privința impozitului pe venitul corporativ din Moldova denotă faptul că cota mică aplicată la impozitul pe venitul corporațiilor poate încuraja alte țări din regiune să reducă impozitul pe venitul corporativ și mai mult. Aceste țări pot reduce impozitul pe venit ca răspuns la reducerea operată în Moldova pentru a rămâne atractive pentru investițiile străine directe, pentru a preveni scoaterea profiturilor și pentru a oferi un semnal oamenilor de afaceri și alegătorilor despre politicile favorabile mediului de afaceri promovate de guvern. Totodată impozitul pe venit mai mic în Moldova nu pare să ducă la redirecționarea fluxului de investiții străine directe în regiune. Mai mult decât atât, studiile arată că practicarea ratei de impozitare mici asupra veniturilor corporative, nu vor atrage investiții străine directe, deoarece:

1. Moldova trebuie să îmbunătățească mediul său de afaceri, care, în pofida recentelor reforme, a rămas în urma celor din majoritatea țărilor vecine, în special, referitor la reformele structurale îndreptate spre îmbunătățirea calității climatului de afaceri, reducerea corupției și îmbunătățirea calității serviciilor publice;
2. investițiile străine directe n-au cum să fie afectate, deoarece rata efectivă anterioară a impozitului pentru majoritatea companiilor străine din Moldova ce se foloseau de înlesnirile generoase la impozite era deja foarte mică;
3. impozitul pe venitul corporațiilor, util la limită, nu va juca rolul de panacee.

Totodată, o tentativă de reintroducere a scutirilor specifice sau înlesnirilor (precum a fost aplicarea ratei impozabile de 0% în perioada anilor 2008-2011) poate genera noi probleme în ceea ce ține de asistența de stat a Uniunii Europene și/sau Codului de Conduită al Uniunii Europene referitor la concurența fiscală inechitabilă.

O întrebare ce apare în procesul de armonizare este existența unei scheme de promovare a investițiilor sau afacerilor ce încearcă să atragă investiții străine sau alte companii străine și acțiunile pe care trebuie să le întreprindă Republica Moldova în acest sens, astfel încât aceste acțiuni să nu devină niște „măsuri fiscale dăunătoare” care implicit ar duce la:

- reducerea nejustificată a bazei de impozitare pentru companiile străine;
- posibilitățile nerealiste de deducere a costurilor;
- cote ale impozitelor nejustificat de joase;
- scheme speciale de impozitare în zone de comerț liber, etc.

⁵⁹ <https://home.kpmg.com/> citat la data 21.04.2016

În condițiile în care în prezent în Republica Moldova nu există careva scheme de promovare a investițiilor sau a companiilor în cadrul legislației fiscale, este discutabil dacă măsurile fiscale ar constitui niște instrumente eficiente de atragere a investițiilor locale sau străine. Este evident că impozitarea mică este un parametru luat în considerare atunci când companiile iau decizii cu privire la investiții, însă sistemul fiscal din Moldova este deja competitiv în ceea ce privește cotele în comparație cu țările vecine. Prin urmare, oricare din politicile noi pentru soluționarea neajunsurilor referitoare la politica investițiilor interne și dezvoltarea companiilor locale trebuie, probabil, căutate în afara legislației fiscale. În același timp, un mediu pozitiv de afaceri este un avantaj important și atractiv pentru dezvoltarea atât a investițiilor interne, cât și a afacerilor locale. Dezvoltarea continuă a sistemului de administrare fiscală și a Inspectoratului Fiscal de Stat într-o direcție prietenoasă afacerilor poate astfel să aducă o contribuție importantă investițiilor.

În această ordine de idei, este foarte important ca în continuare să se depună eforturi astfel încât să se asigure că, în următorii ani, nu vor exista discordanțe între legislația Republicii Moldova și Codul de Conduită al Uniunii Europene în impozitarea afacerilor. De asemenea trebuie de luate în considerare și prevederile codului anterior nominalizat referitor la cooperarea cu statele membre ale Uniunii Europene în domeniul impozitării dobânzilor și asistenței reciproce privind colectările forțate și auditul și controlul transfrontalier. Cu toate acestea, armonizarea deplină nu este obligatorie din punct de vedere juridic până la o eventuală aderare a Moldovei la Uniunea Europeană, însă continuarea procesului de armonizare perpetuu prezintă un șir de avantaje. Astfel, în desfășurarea procesului de armonizare pas cu pas, pot apărea un șir de avantaje politice, cum ar fi de pildă obținerea suportul public din partea Uniunii Europene pentru reforme, în cazul în care ele sunt conduse pas cu pas. Un alt avantaj al continuării procesului de armonizare este oferirea posibilității de a planifica procesul de implementare a schimbărilor. Luând în considerare perioada dificilă, din punct de vedere economic, în care se află Republica Moldova în prezent, aceasta trebuie să semnalizeze disponibilitatea sa pentru reforme prin întreprinderea unor acțiuni concrete și eficiente care îi permit să fie văzută ca o țară care ar trebui să fie luată în serios în procesul de integrare în Uniunea Europeană și în contextul unei eventuale aderări.

Măsura în care prevederile enumerate anterior trebuie să fie armonizate în Moldova în domeniul impozitelor directe a fost prezentată mai sus mai mult din punct de vedere legal, precizându-se când anume în timp trebuie să se conformeze Moldova cu cerințele Uniunii Europene privind armonizarea legislației în domeniul impozitării directe. Trebuie de notat că lista problemelor și discordanțelor legislative existente în acest moment nu este exhaustivă și reprezintă mai mult o practică bună decât cerințele de aproximare legală ale Uniunii Europene. Deoarece aceasta este o situație dinamică, în tabelul 1 este oferită o listă scurtă de verificare a problemelor de meditat la considerarea compatibilității măsurilor fiscale moldovenești cu Acquis-ul Uniunii Europene cu privire la impozitele directe.

Este clar că dezbaterile din cadrul Uniunii Europene cu privire la impozitele directe vor fi demne de urmat în următorii ani de toate statele membre, ultimele țări candidate și țările (așa ca Republica Moldova) implicate într-un proces mai lung de integrare în Uniunea Europeană.

În **concluzie** putem menționa că agenda continuă de armonizare în materie de legislație și politică fiscal în domeniul impozitelor directe își păstrează actualitatea pentru economia Republicii Moldova, investitori și climatul de afaceri. În timp ce dezvoltarea completă a administrării fiscale în concordanță cu standardele internaționale va solicita timp și efort adițional (inclusiv suport internațional). Mai mult decât atât, unele aspecte fiscale ale Uniunii Europene sunt preconizate pentru o etapă mai târzie a procesului de integrare în Uniunea Europeană.

Tabelul 1 Angajamentele Republicii Moldova privind armonizarea legislației fiscale la standardele Uniunii Europene în perioada 2015-2018

Legislația Uniunii Europene	Gradul de transpunere legal a legilor/ proiectelor de acte ale RM	Măsuri legislative necesare
IMPOZITAREA DIRECTĂ LEGISLAȚIA-CHEIE	Codul Fiscal al Republicii Moldova este într-o amplă măsură compatibil cu cerințele Uniunii Europene și are nevoie doar de ajustarea anumitor aspecte ale impozitării directe la etapa actuală. Probleme majore vizând diferențierea dintre naționali și străini nu apar, iar cele vizând Codul de Conduită au fost deja soluționate.	Problema principală se referă la necesitatea de a introduce scutirea de reținere a impozitului la sursă a dividendelor achitate de filialele aflate în Republica Moldova companiei-părinte aflate într-o țară membră a Uniunii Europene. La fel, este important ca prin metode legislative sau în alt mod, sistemul fiscal să se axeze pe stabilitatea bugetară și pe necesitățile comunității de afaceri în materie de stabilitate și predictibilitate fiscală – în special, prin simplificarea legislației și evitarea unor modificări ample ale Codului Fiscal.
IMPOZITAREA DIRECTĂ MĂSURI ADIȚIONALE <i>Directiva privind fuziunile;</i> <i>Directiva privind societățile-mamă și filialele acestora;</i> <i>Directiva privind impozitarea veniturilor din economii;</i> <i>Directiva privind sistemul comun de impozitare, aplicabil plăților de dobânzi și redevențe.</i>		În perioada în cauză urmează a fi elaborată o metodă planificată pentru armonizarea în continuare cu normele impozitării directe ale legislației Uniunii Europene, în funcție de necesitate, efectuând o evaluare cost-beneficiu a aplicării directivelor relevante la o etapă timpurie sau mai târzie a procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Este luat în considerare orice angajament nou sau extins în cadrul Acordului de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova.

Sursa: adaptat de autor în baza sursei bibliografice 3.

Referințe bibliografice:

1. Acordul de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora și Republica Moldova, art. 57
2. Raport în baza planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 (aprobat prin HG nr. 808 din 7 octombrie 2014), nr. art. 53 din acord, acțiuni întreprinse pentru implementare
3. STUART, E. *Legislația și politica fiscală. Armonizarea legislației Republicii Moldova cu standardele UE*. Chișinău: "Sinectica-Com" SRL, 2010. ISBN 978-9975-4099-1-9, pag. 170
4. <https://home.kpmg.com/> citat la data de 21.10.2016

KEY ISSUES AND TRENDS IN THE BANKING SECTOR OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

IRINA FRUNZA

Department of Finance and Insurance

Academy of Economic Studies of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova

irina.stegarescu@yahoo.com

Abstract: A cause of weakness of the banking sector in Moldova could be affecting the economical development in the banking activity. The restrictions imposed by Russia, the depreciation of the national currency, economic downturn and corporate raid are just a few of the causes of the essential problems in the banking sector that have left traces on the banking activity. This topic is actual and appropriate to make an analysis of what has happened in recent years with the Moldovan banking sector during the country's transition to a market economy and make conclusions on the mistakes of the past that could be prevented in the future. This study is based on systematic analysis of the evolution and past results in order to identify the main problems facing the banking sector in its effort to adapt to new market realities. A solution to improve banks' stability and growth should coordinate and act upon the EU standards, laws and policies. The trends of transformation of the weak banking activity in strong banks with high performances, it could be the result of European integration of Moldova. In this context, the study evaluates and quantifies the existing level of contribution of the banks in Moldova's economical development, and presents a comparative analysis of the performance of the banking sector, highlighting the features and trends of its expand in the context of EU (European Union) accession and adapting to the painful consequences of the crisis.

Keywords: Banking system, Trends, European integration, Bank Management.

Introduction

Moldova is widely recognized as a European state, in all points of view, economical and cultural, as well as geopolitical. Partnership and Cooperation Agreement is a bilateral engagement governing the basis for collaboration in economical, commercial, legal, political, cultural and scientific. Through this, European Union undertook to support Moldova's efforts, aiming to strengthen democracy and the rule of law, respect for human rights and minorities by ensuring appropriate framework for political dialogue; economically maintain and complete the process of transition to a market economy by promoting trade, investment and harmonious economical relations.

Reforms implemented to get closer to the EU will increase the stability and development of banking management to enhance service quality and attract more investors. The European Union is the largest market, accounting for about 45% of our exports. Therefore the EU integration will stimulate our economy. Thus, economic growth will increase banking system activity and vice versa. One of the most viable ways to see how things are in the real economy sector is analyzed through the situation in the banking sector, and probably among the most enlightening dynamics indicators of lending and the quality of the loan portfolio.

The purpose of the research was to identify the characteristics and problems in the banking sector in Moldova that prevents the performance requirements for the EU accession and to identify ways to change the current situation. To accomplish this purpose, were established

several objectives: to highlight the main features and problems of the banking sector in Moldova; to analyze the evolution of the Moldovan banking system in comparison with stable and developed banking sector states in the EU and to propose solutions to optimize the management of the banking sector in Moldova. The essential problems of the banking sector are: the restrictions imposed by Russia; the depreciation of the national currency, economical downturn and corporate raid, are just a few of the causes that have left traces on the activity of banks. This topic is actual and appropriate to make an analysis of what has happened in recent years with the Moldovan banking sector during the country's transition to a market economy and make conclusions on the mistakes of the past that should be prevented by happening in the future.

The theoretical and methodological bases of the study were the fundamental results and researches applied in the sphere of banking, risk management, financial innovation of European integration and the banking sector. In the current study the methods used were: scientific abstraction, induction and deduction, logic and comparative approach and statistical analysis. The main information base for the study was the report of the National Bank of Moldova, information from official websites as: Government websites, Global Economy, Economics, The World Bank, and international legislative and normative acts of the Republic of Moldova; data from financial reports on the activity of commercial banks, which therefore were analyzed by the author.

Features and issues of banking sector of Republic of Moldova. Institutions with issues of ownership dominate Moldova's banking sector, and the final owners of these banks are small and nontransparent. If there is no transparency in the banking sector, it creates a risk that beneficiaries use the money of depositors for personal purposes and participates in money laundering and other criminal activities. The number of banks since 2006 till now has been reduced from 15 to 11 banks. The share capital of Moldovan banks consists of native investors and foreigners as: Romania, Greece, Russia, Cyprus, USA, UK, Germany, Belgium, Austria. Foreign investments in the capital of the banks, of August 2016 was 81.03% and assets on the entire banking sector represented 54.6% of GDP (Gross Domestic Product). Currently in Moldova by the analogy of other countries like USA, UK, Germany, Austria, it is created from two-tiered banking system.

In accordance with the law of the Republic of Moldova, the Moldovan banking system includes: National Bank of Moldova, commercial banks and other lending institutions. Moldovan banking system has a relatively small share of banks with a state capital - 2.5% of total banking capital, or 12.4% of total assets held by banks with state majority. According to banking legislation, the National Bank created the mechanism for supervising and regulating banking activities by establishing a number of specific requirements stipulated in the normative acts of the National Bank that the banks are obliged to respect. These requirements are continuously improved in order to ensure the compliance with the legislation, generally accepted international principles and best practices, especially with the recommendations of the Basel Committee on Banking Supervision and EU Directives. Monitoring of licensed banks shall be: based on reports submitted by the banks in accordance with the requirements of NBM (National Bank of Moldova), FINREP (Financial Reporting) financial statements and related reports for prudential purposes, and on the information learned from making complex and thematic controls and the information based on external audit.[1]

The current situation of commercial banks is affected by the developments in recent years which shows that elimination of the three banks, but do not automatically mean that the problems in the sector have disappeared. Liquidation of the three banks – Banca de Economii, Unibank and Banca Sociala - of which disappeared about a billion Dollars, also had a positive effect: it has reduced the number of banks with a nontransparent ownership structure. [7] The robbery of the century led to the diminishing public confidence in the banking system and fears that new banks could fall within insolvent become more persistent.

Currently, could be the case of Eximbank, whose sole shareholder is the Italian banking group Veneto Banca. Although it has behind a financial group with a regional presence with subsidiaries in Romania, Croatia and Albania, it has not demonstrated spectacular results, rather, recorded major losses in the period 2012-2014, of 350 million lei. Late last year, it came in a serious financial situation, being on the verge of bankruptcy. In the last three years the bank has accumulated losses of nearly 2 billion euros and the value of impaired loans reached five billion euros.[1]

The problems actually facing the banking sector of the Republic of Moldova are: 2015 due to overlap of systemic deficiencies and fraudulent transactions was generated an unprecedented crisis. Thus, reducing deposits and worsening loan quality have caused more difficulties for financial institutions. The banking sector already felt the effects associated with lack of trust of the population by reducing the balance of deposits in foreign and national currency. Thus, reducing deposits accompanied by deteriorating loan portfolio quality could create some liquidity shortage in the banking sector. In this situation, banks will have to buy funds from the central bank, which could increase more borrowing costs in the context of tightening monetary policy. This scenario could lead to the following risks: (1) a new currency shock amplified by pessimistic expectations of the population on economic developments; (2) a new disturbance in the banking sector, caused by the realization of fraudulent schemes; (3) persistent and even worsening political crisis. [7]

European counselor noted that solving the problems in the banking sector is a priority for relaunching negotiations with the IMF (International Monetary Fund) and NBM has a variety of tools for monitoring and if they find a bank with problems, must act immediately. In the view of the IMF, one of the most important issues in the Moldovan banking sector results from the lack of clarity regarding the ownership of final beneficiaries of banks, which actually means that are not known, after all, persons controlling banks.[4] This allows individuals or groups to gain control over large banks in Moldova, avoiding proper control of the supervisory body. The risk that materialized in the case of CB "Banca de Economii", CB "Banca Sociala" and CB "Unibank" is the fact that these banks can then be managed in the personal interest of shareholders without being provided an adequate system of control, endangering public money and customer finances. Another important problem is the interference of politics and justice in the supervision and regulation of banks. For example, the actions taken by the National Bank for blocking shareholders acted in concert in a number of banks were subsequently challenged in the courts and then suspended. Similarly, the NBM and Service for preventing and combating money laundering of the National Anti-Corruption Center had not taken any serious action against the shareholders and management of banks that violated regulations related to combating money laundering. Poor governance in the banking sector is a reflection of a complex set of problems, including failures of risk management mechanisms in commercial banks, the shortcomings of the judicial process and legal framework and lack of operational independence of banking regulatory institutions.[9]

Trends in evolution of banking sector of Moldova. This study involves a comparative analysis of the current situation of the banking sector in Republic of Moldova and other European countries as: Romania, Czech Republic and Spain. In Table 1 can be observe the key indicators both macroeconomic and financial banking system.

From this table we can see the following: Moldova compared to other EU countries are in a difficult situation in terms of inflation rate that is higher than other states, interest base rate is high too, which leads to higher price of credit and limited access to credit SMEs (Small and Medium Enterprises) but also increase nonperforming loans that is seen in NPL (nonperforming loans) ratio. The highest rate of NPL also can be observed in banking system from Romania and Spain, that has problems with poor management and high value of nonperforming loans. Another trends for Moldovan's economy and banking sector are: foreign trade continued negative trend (exports - 8.8%, imports: -5.9%), investment in long-

term tangible assets (-21%) and volume of freight transport (-12%) suffered a significant setback. As a result of lower volume of new loans granted compared with the same period last year, loan repayments exceeded disbursements and at the end of August aggregate portfolio of the banking sector recorded a decrease of 2.7% compared to the beginning of the year. Even if the average interest rate on the banking sector decreased from January to August with 2.38 p.p. to 13.7, it has not spurred much of the lending process. [5]

Table 1 Financial indicators of economy and banking system

Indicators / Country		GDP nominal, billion US dollars	Rate of inflation, %	Interest rate, %	Nonperforming loans to total gross loans, %	FDI, million euro	ROA, %	ROE, %
Republic of Moldova	2014	8	4,8	6,5	11,7	50,1	0,85	9,06
	2015	8	15,3	19,5	14,4	45,5	1,66	5,86
	2016	6,4	3	9,5	11,1	21,34	2,41	14,88
Romania	2014	199,4	1,2	4	22,2	211,2	-0,25	-2,67
	2015	177,3	-0,1	2,5	13,51	303,3	1,24	11,77
	2016	181,9	-0,6	1,75	11,3	334,19	1,27	12,28
Czech Republic	2014	205,9	0,7	0,05	5,6	2770	1,2	7,28
	2015	181	0,5	0,05	5,6	2800	1,1	12,9
	2016	185,269	0,6	0,05	5,2	2804	1,1	-
Spain	2014	1383	0,2	0,25	12,5	3771,2	0,44	4,9
	2015	1199	-0,9	0,05	10,1	1742,7	0,43	4,2
	2016	1242	-0,5	0	-	3168	0,4	-

Source: own work based on data from www.tradingeconomics.com [2, 3]

Banking efficiency study will allow us to compare the performance of the banking system in Moldova with the other countries. The banking sector in Moldova against the Czech Republic, Spain, remained poorly integrated into the national economy, placing it on the last places in the region at the Chapter share of lending in GDP. Taking the example of the Czech Republic or Spain, banking sector is stabilised, it shows good financial results and has sufficient capital to cover the assumed risks. Assessing the profitability of commercial banks rely on bank profitability indicators. The main indicators of this analysis are: Return on equity (ROE), Return on assets (ROA), Equity Multiplier (EM), and Net profit rate indicator “Banking management, collections of problems”).

A study by the Expert Group shows that the banking situation of Republic of Moldova is still bad, for example, the situation in Eximbank, as well as several other banks do not have improved. To avoid the fate of four other regional banks in Italy, who bankrupt, but also to be able to connect to the requirements of the European Central Bank, at the end of December 2015, Veneto Banca shareholders have accepted a plan to restructureize the bank and to transform them from cooperatives in Joint Stock Company. Through this operation Veneto Banca hopes to attract about one billion euro for capital increase.

In the Moldovan banking system already is observed that banks has a more conservative lending actions and have some capital supplements that help banks in case of occurrence of a risk. Commercial banks are required by BNM to take the form of reserves over 1/3 of the funds raised in local currency in order to reduce risks. At the beginning of this year, the volume of bad loans in the sector increased by about 2.3 billion lei to 6.13 billion. The total stock of NPLs in the system has gone from 8.4% in 2014 and 9.9% in 2015 to over 16% today. Bank assets fell by about 44%. For example non-performing loans in Spain continued

to decline in 2015, falling by more than €37 billion (against the fall of €24 billion in 2014). At end-2015 the proportion of NPLs on Spanish banks' balance sheets was 22% down on the previous year. This trend has been seen both in credit to non-financial corporations and in that to households. The main factor bearing down on the sector's profitability may be said to be the environment of very low interest rates, and this environment might be expected to hold as long as inflation expectations justify the highly expansionary monetary policy stance in the euro area. The most negative aspect is the trend in the NPL ratio, which is much higher in Spain and with faster growth.[9]

For example, the experience of the Czech Republic as an EU Member State, is useful for Moldova in terms of transformation of the banking sector into a competitive and functional, which meets the requirements of the post-transformation economy and meet the EU accession standards. In recent years both in Moldova as well as in Czech Republic, defective managed banks, undercapitalized have undergone several changes and have become a functional and competitive banking sector. In Moldova still continue the transformation, passing over some obstacles as: restrictions imposed by Russia which have caused deterioration of the financial situation of exporters of farming products, as a result, these economic agents reimburses bank loans with greater difficulty, but the Moldovan banking system remains a fairly stable yet, despite the impact of the crisis in the eurozone crisis that has slowed economic boom in Moldova. Matoušek and Taci (2005) examined the efficiency of the Czech-banking system and they found that results indicated that foreign banks were on average more efficient than other banks, although their efficiency was comparable with the efficiency of 'good' small banks in the early years of their operation. Based on these results, it was argued that the early privatization of state-owned commercial banks and a more liberal policy towards foreign banks in the early stages of transition would have enhanced efficiency in the banking system. Stavárek and Polouček (2004) conclude that to achieve greater efficiency, a bank should be large, well-known, easily accessible and offer a wide range of products and services, or if small, must focus on specific market segments, offering special products. [6]

Conclusions

This research allowed to investigate the situation in the banking sector of the Republic of Moldova, highlighting the main problems and trends in comparison with other European countries, after which we can deduce the following: Moldova's banking sector faces lack of transparency of banks' owners, along with weak internal control mechanisms, which creates space for abuses, allowing transactions that endangers the stability of the entire banking system, cost of fraud that has already occurred for the company was very high and led to a significant increase in interest rates, waste of foreign exchange reserves, increasing public debt and its servicing expenditures and loss of confidence of foreign creditors. Good banking governance rests on effective legislative, regulatory and institutional foundations - but they are fragile in Moldova. The governors have committed an act of social injustice when they decided to transpose on the population's shoulders of one billion stolen from the banking system. However, if would be given good credit each month loan stock issues would be reduced in relation to new loans. In Europe, for example, if a problem has been identified, it becomes a priority and will not be dropped until it is resolved. And when are detected problems with ownership, it is very important to track who are the final beneficiaries to have these exercises shareholder transparency. And after we have a real situation of banks, it is very important for banks to have capital to cover these issues. If we have a situation of insolvency at a bank, it needs to use tools insolvency as early possible. It is an experience which is already used in the EU, the EU Central Bank, Central Bank in Moldova also working in this direction.

The continuing development of the banking system there are several elements of progress that have been and will be implemented and will have a significant influence: legislative changes and international standards are very important for improving the banking operations,

connection of legislation to international standards in order to integrate the Moldovan banking system to the international financial banking system, and optimize quality management, international settlement transactions and minimizing the risks.

References

1. Agora Redaction (2014), *Analysis of banking system of Moldova, assessments, forecasts and recommendations*. Retrieved from: <http://agora.md/analize/14/sistemul-bancar-din-republica-moldova---evaluari-prognoze-si-recomandari>;
2. ČNB (2016). *Annual reports on banking supervisory activities (2006-2015)*. Prague: Czech National Bank. Retrieved from: <http://www.cnb.cz/en/index.html>;
3. Financial indicators (2016) of Republic of Moldova, Czech Republic, Romania and Spain. Retrieved from: www.tradingeconomics.com;
4. IMF (2008) Republic of Moldova: *Financial System Stability Assessment—Update*, Country Report No. 08/274, Washington D.C.;
5. Matoušek, R., Taci, A. (2005). Efficiency in Banking: Empirical Evidence from the Czech Republic. *Economic Change and Restructuring*, 37, 225–244;
6. NBM (2016). Information on financial and economic activities of banks. Retrieved from: <http://bnm.md/bdi/pages/reports/drsb/DRSB1.xhtml?id=0&lang=en>;
7. Spulbar, C. (2012). *Comparative Analysis of Banking Systems*, Sitech ed. Craiova 2012;
8. Press release (2016) IMF: One of the most important issues in the Moldovan banking financial sector is that owners do not know the final beneficiaries of banks. Retrieved from: <http://www.evzmd.md/economic/267-economie.html>;
9. World Bank (2016), *Bank non performing loans to total gross loans 2006-2015*. Retrieved from: <http://data.worldbank.org/country/czech-republic>.

PROVOCĂRILE PERFORMANȚEI ÎNTREPRINDERII – ACTUALITĂȚI, LIMITĂRI ȘI IMPLICAȚII VIITOARE

CIOBAN (LUCAN) ALEXANDRA NARCISA
Accounting, Finance and Business Informatics
Stefan cel Mare University, Suceava, România
alexandrac@seap.usv.ro

HLACIUC ELENA
Accounting, Finance and Business Informatics
Stefan cel Mare University, Suceava, România
elenah@seap.usv.ro

Abstract: Prin intermediul acestei lucrări ne propunem să identificăm și să prezentăm cele mai recente tendințe în valorificarea caracteristicilor performanței întreprinderii, evaluată din punct de vedere social, organizatoric și financiar. Cercetarea noastră este de tip calitativ, întrucât acoperă o mare varietate de abordări din perspectiva academicienilor precum și a practicienilor din domeniu. În acest sens, am consultat cele mai importante resurse electronice de documentare științifice din lume, reviste de specialitate din România și din străinătate. Cercetarea noastră contribuie la îmbunătățirea arealului determinist al performanței și vizează identificarea provocărilor recente ale conceptului. În urma cercetării am clarificat și delimitat noțiunile de performanță socială, performanță financiară și performanță organizațională precum și indicatorii prin care performanța poate fi măsurată. Iar acest aspect îl considerăm a fi un punct de plecare pentru viitoarele studii în domeniu. Acest lucru va ușura alegerea cercetătorilor în cazul construirii modelelor de analiză econometrică întrucât am surprins și limitările existente. În aceeași idee, prin prezentarea modificărilor legislative ce au survenit în ultima perioadă și care se vor impune începând cu anul 2017, considerăm că am trasat direcții clare în ceea ce privește viitorul performanței din prisma reglementărilor financiar-contabile.

Keywords: Performanța întreprinderii, Performanța financiară, Măsurarea performanței, Rate de rentabilitate.

1 Introducere

Secolul XXI este secolul revoluției performanței în ideea că predomină managementul și auditul performanței, managementul vizionar, inovativ, guvernanta corporativă. Putem spune că obiectivul fundamental al conducerii corporative și al managementului este acela de a crea o viziune competitivă și transparentă pentru organizație.

Cercetând literatura de specialitate am constatat faptul că, toate activitățile și cerințele sunt centrate în jurul performanței. În primul rând, se dorește ca activitatea desfășurată să fie performantă, în special din prisma beneficiarilor de rezultate, apoi am regăsit această cerință și în relația cu angajații, la toate nivelurile ierarhice, începând de la manageri până la ultima treaptă a organigramei. De asemenea, produsele și serviciile oferite se cer a fi performante de către utilizatorii lor. Observăm, așadar, că termenul de „performanță” este regăsit foarte des în mai toate domeniile de activitate.

Peter F. Drucker, fondatorul științei conducerii și totodată cel mai reprezentativ scriitor în domeniul organizațiilor moderne și buna lor guvernare, vorbind despre performanță și eficiență în „Eficiența factorului decizional”, afirmă că: „În cadrul fiecărei organizații, conducătorii sunt plătiți pentru eficiență, fie că răspund de performanțele altora și de propria performanță, fie că sunt colaboratori profesionali individuali răspunzători doar de propria performanță”, iar „fără eficiență nu există <<performanță>>, indiferent câtă inteligență și cunoaștere se investește în muncă, indiferent câte ore ia aceasta” (Drucker P., 1977).

Prin această lucrare am încercat să surprindem caracterul general al performanței, și, de asemenea, să dezvoltăm conceptul din prisma a trei categorii: performanța financiară, socială și organizatorică. Putem spune că arealul ales pentru acest articol este un subiect de o importanță majoră, nu numai datorită noutății conceptelor, ci din cauza faptului că topicul este „arzător” pentru cercetători, practicieni, investitori, instituții de credit, antreprenori și chiar pentru organele reprezentative ale statului. În această cercetare ne propunem să identificăm și să prezentăm cele mai recente tendințe în aprecierea performanței întreprinderii, precum și să evidențiem limitele existente. Studiul contribuie la literatura de contabilitate prin prima parte a lucrării unde am evidențiat tendințele recente ale caracteristicilor de performanță precum și prin prezentarea indicatorilor care ajută la măsurarea acestora. Reglementările naționale și internaționale în domeniu vin să fundamenteze afirmațiile noastre și să ofere direcții viitoare în ceea ce privește analiza și interpretarea performanței întreprinderii.

2 Performanța globală a întreprinderii

Pentru a defini performanța întreprinderii trebuie mai întâi să delimităm conceptul de performanță în termeni generali.

Conform dicționarului explicativ al limbii române, performanța este „un rezultat (deosebit de bun) obținut de cineva într-o întrecere sportivă; realizare deosebită într-un domeniu de activitate sau cel mai bun rezultat obținut de un sistem tehnic, de o mașină, de un aparat etc”

Caracteristicile de performanță se axează pe acțiunile care trebuie întreprinse de către un angajat la locul de muncă pentru a obține rezultatele scontate. Așadar putem spune că acestea sunt grupări de comportamente sau de acțiuni și sunt definite pe baza cerințelor și așteptărilor postului în cauză.

Conform teoriei economice, performanța întreprinderii este privită din mai multe perspective. În primul rând se aduce în discuție noțiunea de rentabilitate sau randament al organizației privită din perspectiva economico-financiară a eficienței unei activități reflectată prin rezultate pozitive. De asemenea, un alt nivel cuprinde eficacitatea socială din prisma conflictelor de interese, contradicții care pot influența climatul social al entității și implicit performanța. O altă perspectivă este aceea care vizează sfera organizațională

Performanța globală a întreprinderii, după cum putem observa și din figura nr. 1, este un concept-valiză întrucât acoperă performanța financiară, operațională și pe cea socială.

Dimensiunea fundamentală a performanței este întregită în organizații din țările dezvoltate cu cel de-al patrulea E: egalitate sau echitate. Acest concept presupune abordarea performanței entității din perspectiva unui sistem just, care să confere un comportament riguros în conformitate cu legislația în domeniu și cu reglementările fiecărei organizații.

Performanța unei întreprinderi este stabilită în funcție de modul în care resursele umane, materiale, informaționale și financiare sunt utilizate pentru a realiza obiectivele propuse de entitatea în cauză. Procesul de cuantificare și evaluare a performanței întreprinderii este dificil, dar nu imposibil, din următoarele considerente:

- multitudinea și diversitatea părților interesate;
- diferențele de valori și percepții despre performanță pe care le au stakeholderii;
- existența unui mediu concurențial acerb care se dezvoltă continuu, prin tehnologie ultramodernă și prin capacități deosebite ale personalului din conducere
- natura produselor și serviciilor oferite;

- complexitatea mediului sociopolitic care generează o serie de riscuri cu influență directă asupra obținerii performanțelor;
- influența valorilor politice, sociale și de mediu.

Figura nr. 1 Performanța întreprinderii

Sursa: prelucrare proprie

Performanța poate fi descrisă ca fiind un termen generic pentru toate conceptele care asigură succesul unei companii și a activităților sale. Cu toate acestea, tipurile de performanță pe care o anumită companie se străduiește să le îndeplinească sunt foarte specifice de la caz la caz.

2.1 Performanța socială

Performanța socială corporativă reprezintă un concept des utilizat în domeniul eticii în afaceri. Aceasta poate fi definită ca fiind **interacțiunea de bază între principiile de responsabilitate socială și politicile existente pentru rezolvarea problemelor specifice**. Această definiție presupune stabilirea și delimitarea principiilor unei organizații în direcția răspunderii la provocările ce iau naștere în urma relațiilor dintre întreprindere și societate. Având conotații și conexiuni cu mediul social, performanța dă naștere unui cumul de obligații pentru companii, ce privesc comportamentul etic, maximizarea profiturilor stakeholderilor, asigurarea unei dezvoltări durabile precum și menținerea unei relații optime cu părțile interesate (Dahlsrud A, 2008).

Putem spune despre performanța socială că reprezintă un nucleu al intereselor stakeholderilor companiilor de succes, fiind un concept utilizat în special pentru măsurarea comportamentului social al angajaților, în special al celor din conducerea societății. Aceasta ajută la mărirea gradului de conștientizare a prezenței companiei pe piață și în același timp oferă o direcție concretă și benefică pentru dezvoltarea resurselor umane și, cel mai important aspect maximizarea beneficiilor economice reflectate chiar prin profitul unității.

Putem concluziona așadar, prin afirmația că performanța socială reprezintă un produs progresiv de maturizare a gândirii privind responsabilitatea socială care justifică necesitatea considerării unor astfel de probleme în deciziile strategice

2.2 Performanța organizațională

Există mai multe abordări ale performanței organizaționale, însă am constatat unanim că aceasta reprezintă îndeplinirea obiectivelor organizaționale din perspectiva părților interesate.

O cercetare importantă în domeniul nostru de interes este cea a lui Tangen (2005), în care a revizuit mai multe publicații din reviste academice și profesionale din ultimii 30 cu tema performanței organizaționale. Acesta a ajuns la concluzia că performanța este o variabilă compusă care încorporează un avantaj competitiv sau de excelență, rentabilitatea și productivitatea. Autorul a ajuns la concluzia că evaluarea variabilelor de performanță depinde de poziția și interesele diferitelor părți interesate și, prin urmare, este afectată de variabile de context, cum ar fi legislația, evoluția pieței, tendințele sociale sau evoluțiile demografice.

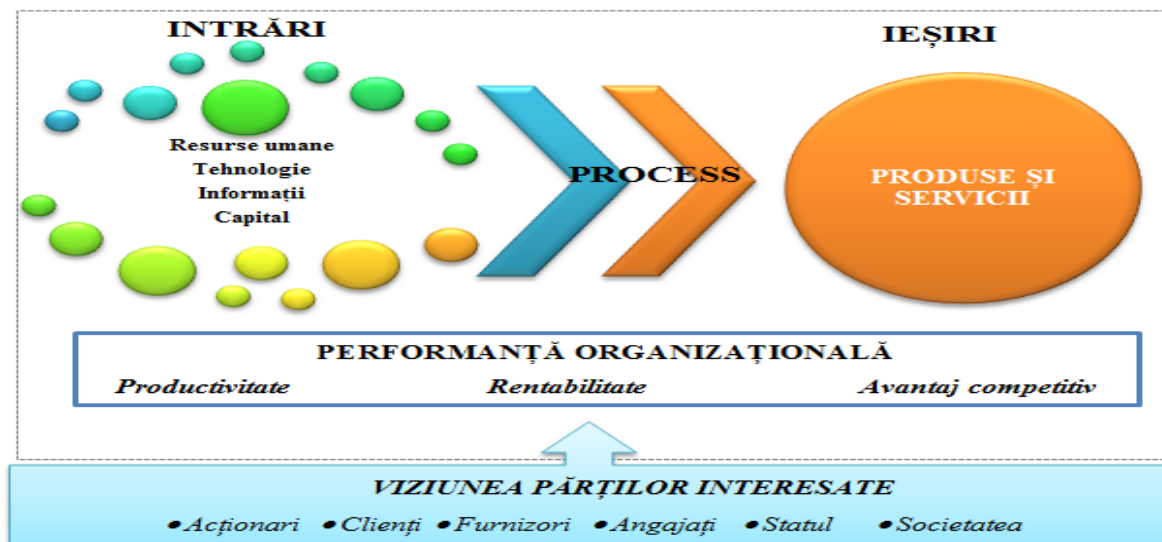

Figura nr. 2 Performanța organizațională

Sursa: prelucrare după Tangen, 2005

Cele trei aspecte de performanță prevăzute de Tangen și perspectivele de intrare/ieșire menționate mai sus sunt folosite pentru a construi un model conceptual (reprezentat în figura 2). Rentabilitatea este definită ca diferența dintre beneficii și costuri. Avantajul competitiv a fost reprezentat de evoluțiile cotei de piață, iar productivitatea ca raportul dintre ieșire/intrare. Productivitatea este cel mai dificil de cuantificat, mai ales în cazul în care organizația în cauză este un centru de expertiză, un furnizor de servicii sau de un institut de învățământ. Ipoteza este că, o schimbare de intrări, în speță, active, are un impact asupra ieșirilor (performanței), precum și efectele intervențiilor imobiliare vor fi vizibile în schimbări ale performanței organizaționale conform celor trei indicatori de performanță.

2.3 Performanța financiară

Așa cum am amintit anterior, performanța financiară este o dimensiune a performanței întreprinderii, iar în figura 1. am reprezentat-o sub forma de nucleu al acesteia. Am ales acest tip de evidențiere întrucât considerăm că performanța financiară este cel mai important tablou al unei companii.

Unul din obiectivele Standardelor Internaționale de Contabilitate este acela de a oferi informații despre performanța financiară a întreprinderii. Din această afirmație, putem deduce ideea că orice organizație care a obținut **rezultate pozitive** este performantă, însă în practică lucrurile sunt mult mai complexe.

Din punct de vedere patrimonial, **rezultatul** se definește ca fiind „variația patrimoniului întreprinderii determinată de activitatea sa, în cursul unui exercițiu; așadar, din acest punct de vedere, rezultatul nu este decât o rubrică a capitalurilor proprii la sfârșitul exercițiului, iar contul de rezultat, un cont de capitaluri proprii” (Colasse B., 2011)

Conform abordărilor exprimate de cadrul IAS/IFRS prin **performanța financiară** se concretizează elementele referitoare la **venituri, cheltuieli precum și rezultatele financiare** ale unei entități economice. Informații despre aceste structuri financiare sunt

oferite în principal de Contul de Profit și Pierdere însă o parte din notele explicative vin să completeze informațiile privind performanțele entității. Istrate (2016) surprinde următoarele definiții:

<i>Cheltuielile sunt diminuări ale beneficiilor economice înregistrate pe parcursul perioadei contabile sub formă de ieșiri sau scăderi ale valorii activelor sau creșteri ale datoriilor, care se concretizează în reduceri ale capitalurilor proprii, altele decât cele rezultate din distribuirea acestora către acționari .</i>	<i>Veniturile reprezintă creșteri ale beneficiilor economice înregistrate pe parcursul perioadei contabile sub formă de intrări sau creșteri ale valorii activelor sau descreșteri ale datoriilor, care se concretizează în creșteri ale capitalurilor proprii, altele decât cele rezultate din contribuția acționarilor</i>
---	--

Din punct de vedere economic, Bernard Colasse (2009) atribuie noțiunii de performanță financiară următoarele sensuri: creștere, profitabilitate, productivitate, eficiență, eficacitate chiar și competitivitate. Este de la sine înțeles faptul că, performanța are valențe diferite atunci când vorbim de o entitate aflată în impas financiar, comparativ cu o altă entitate care funcționează în parametri normali. Astfel, pentru o organizație care nu funcționează în sens pozitiv, performanța poate însemna posibilitate de a-și plăti datoriile scadente, iar pentru o entitate de succes, performanța constă în rentabilitate și eficiență ridicată.

Putem spune așadar că **performanța financiară se determină în baza relației:**

3 Măsurarea performanței financiare a întreprinderii

Importanța măsurării performanței în cadrul companiei este afectată de următorul argument: un sistem de bună guvernare nu poate exista fără acest sprijin. Un sistem de măsurare a performanței poate ajuta entitatea să ia decizii privind utilizarea resurselor de care dispune cât mai eficient.

Măsurarea performanței se realizează prin cuantificarea rezultatelor entității și compararea acestora cu obiectivele planificate. Acesta cuantificare trebuie efectuată și asupra celor patru indicatori ce reflectă performanța: economicitatea, eficiența, eficacitatea și echitatea.

Așadar, evidențiem în cele ce urmează un set de instrumente reprezentative a performanței organizației care pe lângă celor patru indicatori reprezentativi li se alătură conceptele de cost și calitate. De regulă, aceste instrumente au legătură cu: intrările de resurse, procesele și consumul resurselor și rezultatele organizaționale. Prin tabelul 1 am prezentat unele indicii generale referitoare la natura acestor instrumente:

Tabel 1. Indicii generale referitoare la natura și importanța instrumentelor de măsurare a performanței întreprinderii

Elementele organizaționale Dimensiunea performanței	Intrările organizaționale (resurse)	Procesele organizaționale (consumul de resurse)	Rezultatele organizaționale (produse, servicii)
0	1	2	3
Economicitatea	Numărul de salariați Distribuția salariaților Cantitate resurse Valoare resurse Prețuri de intrare Abaterile de la costurile programate	Reducere costuri Economii de resurse Indice de utilizare a timpului de lucru Reducerea procentului de rebut	Reducerea de prețuri, tarife Abaterile de la costurile programate
Costul Funcționării	Costuri intrări Prețuri de achiziție Valoarea investițiilor	Costuri strategice Costuri operaționale Costuri financiare Costurile activității Dezvoltarea de abilități Motivare Costuri cu personalul	Prețurile unitare ale produselor și serviciilor
Eficiența Activității	<ul style="list-style-type: none"> • Cantitatea de resurse pe unitatea de rezultat • Eficiență marginală 	<ul style="list-style-type: none"> • Productivitate • Randament • Costuri la 1000 lei valoare rezultate 	<ul style="list-style-type: none"> • Rentabilitate • Rata profitului • Cantitatea de rezultate pe unitate de produs • Eficiență marginală
Eficacitate	Mobilitate față de schimbare Viteză de reacție	Flexibilitate Viteză de reacție Mobilitate la cerere și schimbare Viteza de furnizare	Cantitatea de produse și servicii Viteza de furnizare
Calitatea Rezultatelor	Fiabilitate Standarde Flexibilitate Credibilitate Competență Conformitate	Standarde Competență Conformitate	Fiabilitate Standarde Flexibilitate Conformitate Credibilitate Număr de reclamații

Pentru a fundamenta caracteristicile performanței financiare prezentate anterior ne propunem să identificăm principalele modalități de măsurare a acestora. Performanța unei companii poate fi evaluată pe baza informațiilor obținute din situațiile financiare. În cele ce urmează ne propunem să scoatem în evidență principalii indicatori.

Simbol	Denumire	Explicații	Formula de calcul
ROA	Rentabilitatea activelor	măsoară eficiența utilizării activelor, din punctul de vedere al profitului obținut. rentabilitatea activelor arata câți lei aduce sub forma de profit un leu investit in active.	$\frac{\textit{Profit net}}{\textit{Active totale}}$
ROE	Rentabilitatea capitalurilor proprii	este calculat ca raport între profitul net obținut de companie și capitalurile proprii, acestea din urma reprezentând practic	$\frac{\textit{Rezultat net}}{\textit{Capitaluri proprii}}$
		contribuția acționarilor la finanțarea afacerii. O rentabilitate mare a capitalurilor proprii înseamnă ca o investiție materiala mica a acționarilor a fost transformata intr-un profit mare, iar asta este cel mai important pentru o afacere: sa maximizeze rezultatele resimțite de acționari ca urmare a investitiei pe care au făcut-o.	
ROI	Rentabilitatea investițiilor	Arată dacă banii utilizați pentru realizarea unei investiții generează profit pentru companie.	$\frac{\textit{Profit net}}{\textit{Cost produse vandute}}$

ROCE	Rentabilitatea capitalului angajat	măsoară rentabilitatea adusa de fondurile pe termen lung ale companiei. O rentabilitate a capitalului angajat mai mica decât costul capitalului atras de firma înseamnă ca orice leu atras pentru dezvoltarea acesteia va genera un profit mai mic decât costul pe care l-a presupus atragerea lui. O situație care, evident, nu ar putea fi de natura sa ii bucure pe acționari.	$\frac{\text{Rezultat operațional(EBIT)}}{\text{Datorii TL} + \text{Cap. proprii}}$
PPS	Profitul acțiune pe	utilizat pentru evaluarea puterii de câștig a unei companii și indică ce parte din profitul net total revine pe acțiune.	$\frac{\text{Profit net}}{\text{Număr de acțiuni}}$
EPS	Câștigul acțiune pe	reflectă partea din profitul unei societăți alocat fiecărei acțiuni comune și este utilizat ca un indicator de măsurare a profitabilității unei companii.	$\frac{\text{Venit net} - \text{Div.pref}}{\text{Nr mediu acț. comune}}$ <i>Div.pref = dividende pentru acțiuni preferentiale</i>
POR	Rata de distribuire a dividendelor	Reflectă modalitatea de distribuire a dividendelor. Un nivel scăzut al acestui indicator aduce insatisfacție acționarilor, reflectând o politica de reinvestire a profiturilor, in detrimentul distribuirii de dividende.	$\frac{\text{Dividendul acțiunii}}{\text{Câștig pe acțiune}}$
EVA	Valoarea adăugată economică	Se consideră a fii surplusul de valoare creat de o investiție sau un portofoliu de investiții. este determinată de excesul de rentabilitate obținut prin exploatarea unei investiții în raport cu mărimea costului capitalului atras pentru finanțarea acelei investiții .	$= (\text{ROI} - \text{Costul capitalului}) \times \text{Mărimea capitalului investit}$
NPV	Valoarea actualizată netă	este diferența dintre valorile actualizate ale cash-flow-urilor nete viitoare și investiția inițială, calculate de-a lungul perioadei de viață a proiectului de investiții.	$\sum_{i=1}^n \frac{CF_i}{1 + a^i} - I$ <i>CF_i – cash flowul net (profit net plus amortizare) în anul “i”;</i> <i>n – durata proiectului (număr de ani);</i> <i>I – valoarea investiției;</i> <i>a – rata de actualizare (costul mediu ponderat a capitalului)</i>
Tobin Q	Indicatorul Q al lui Tobin	explica evaluarea activelor de capital dar si investiția si relația acesteia cu situația pieței de capital si ratele dobânzilor. Dacă o firmă are un indicator Q > 1 ea este stimulată mai mult sa investească. Firmele cu o valoare ridicata a indicatorului Q sunt, de obicei, firme cu oportunități de investiții mai atractive dar si mai riscante.	$\frac{\text{Datorii} + \text{Capit. proprii}}{\text{Val înlocuire A}}$ <i>Val înlocuire A= valoare înlocuire active</i>

Sursa: prelucrare după Vasilescu V,2011, Selcuk, 2015, Nakhaei, 2016., Savin M., 2013, Căruntu C., Lăpăduși M.L., 2009., Bostan et all. 2010, Socoliuc M., Grosu V., 2012.

Măsurarea performanței financiare a prezentat unele divergențe în studiile de guvernanză corporativă din prisma instrumentelor utilizate. Cu toate că indicatorul Q al lui Tobin ca o măsură a valorii de piață și de performanță financiară este frecvent utilizat, alte măsuri, cum ar fi rata de rentabilitate a activelor (ROA), rata de rentabilitate a capitalurilor proprii (ROE), creșterea vânzărilor și valoarea economică adăugată (EVA), prețurile de capital, au

beneficiat de o mare atenție în alegerile cercetătorilor; EPS și profiturile au primit o oarecare atenție în studiile moderne de guvernare. Este neclar însă care variabilele de performanță financiară sunt puternic corelate cu guvernarea corporativă.

4 Limitări în analiza performanței și direcții viitoare de urmat

Este binecunoscut faptul că, obiectivul principal al contabilității este „furnizarea de informații care să asigure o imagine fidelă asupra poziției financiare, performanțelor financiare și modificărilor poziției financiare ale unei unități, în scopul utilizării acestor informații de către utilizatorii externi și interni, în vederea fundamentării unor decizii economice”(Tabara N., 2012). Cu toate că dispunem de o varietate de mijloace pentru analiza și evaluarea performanței, până în prezent nu s-a reușit identificarea unui singur indicator care să reflecte concret și exact performanța.

Cercetările efectuate ce presupun o serie strictă de noțiuni are dezavantajul că nu poate fi generalizată, dar ea poate constitui un reper pentru alte firme din domeniu, pentru elaborarea unor modele de evaluare și analiză a performanțelor financiare.

Considerăm că o abordare a indicatorilor de performanță pe mai multe domenii de activitate, aplicată atât societăților mici și mijlocii, cât și marilor corporații ar scoate la lumină elemente interesante și am putea să delimităm pentru fiecare categorie un indice relevant care să exprime performanța financiară.

5 Concluzii

Pe parcursul ultimelor decenii, lumea afacerilor sa schimbat rapid și dramatic în ceea ce privește maturitatea de muncă, creșterea concurenței, inițiative de îmbunătățire, introducerea de premii naționale și internaționale, rolurile organizatorice, cerințele externe, și a noilor tehnologii. În consecință, organizațiile s-au confruntat cu o concurență dramatică datorită îmbunătățirii calității produsului, flexibilitate sporită și fiabilitatea, extinderea varietate de produse, precum și un accent pe inovație. Un accent suplimentar este pus pe caracteristicile de afaceri, care sunt critice pentru succesul companiei, mai degrabă decât simpla raportare financiară. Noile provocări ale lumii corporatiste cer ca managerii să ia în considerare paradigmele adecvate de măsurare a performanței pentru ași atinge obiectivele companiei ce vizează atât investitorii, proprietarii afacerii cât și angajații companiei.

Considerăm că obiectivul propus la începutul lucrării noastre, respectiv evidențierea performanței întreprinderii, evaluată din punct de vedere social, organizatoric și financiar a fost atins. Prin caracteristicile evidențiate și prin indicatorii de măsurare a performanței am conturat un tablou general al performanței financiare.

În încheiere, putem afirma cu încredere că studiul contribuie la înțelegerea noțiunii de performanța a întreprinderii prin examinarea și analiza diferențiată a unui număr important de indicatori. Această cercetare ne motivează ca pe viitor să lansăm noi direcții de analiză a performanței definite și de alți indicatori economico-financiar.

Referințe bibliografice:

1. Bostan I., Mates D., Grosu V., Hlaciuc E., Socoliuc M., Iancu E., 2010, Implications of the EVA model use in the firm resources' performant allocation plan, *Journal of accounting and management information systems*, Volume 9, Number 1.
2. Cărunțu C., Lăpăduși M.L., 2009, Rata rentabilității financiare. Impactul ratei rentabilității financiare asupra dezvoltării întreprinderii, *Analele Universității "Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu, Seria Economie*, Număr 2, pp. 95-108.
3. Colasse B., 2009, *Analiza financiară a întreprinderii*, Editura Tipo Moldova, Iași, p.53.
4. Dahlsrud A., 2008, How Corporate Social Responsibility is Defined: an Analysis of 37 Definitions, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Volume 15, Issue 1, pp. 1-13.

5. Drucker P., *People and Performance: The Best of Peter Drucker on Management*, New York: Harper's College Press, 1977.
6. Istrate C., 2016, *Contabilitate si raportări financiare individuale și consolidate*, Editura Polirom, Iași, pp. 152-166.
7. Nakhaei H., 2016, Market value added and traditional accounting criteria: Which measure is a best predictor of stock return in Malaysian companies, *Iranian Journal of Management Studies (IJMS)*, Volume 9, Number 2, pp. 433-455.
8. Savin M., 2013, Noi dimensiuni ale măsurării și analizei performanței economico-financiare în contextul guvernății bazată pe piețele financiare, *Management Intercultural* Volumul XV, Număr. 1,(27), pp. 99-104.
9. Selkuk E.A., 2016, Factors Affecting Firm Competitiveness: Evidence from an Emerging Market, *Int. J. Financial Stud.*, Volume 4, Number 9, pp. 1-10.
10. Socoliuc M., Grosu V., 2014, Financial instruments evaluation and the difficulties of economic and financial communication, *Proceedings of the International Scientific Conference Eco-Trend Performance, Competitiveness, Creativity, Xith edition*, Târgu Jiu, Romania, Academica Brâncuși House Publisher, pp. 448- 454.
11. Tangen S., 2005, Demystifying productivity performance, *International Journal of Productivity and Performance Management*, Volume 54, pp. 34-46.
12. Vasilescu V., 2011, Evaluarea performanței firmei pe baza indicatorilor financiari, *Analele Universității "Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu, Seria Economie*, Număr. 3, pp. 159-166.

AUTOFINANȚAREA ȘI MECANISME DE REINVESTIRE A PROFITULUI. „REINVESTIREA PROFITULUI ESTE UN

PARIU CU TINE ÎNSUȚI”

ANISIE LAURENȚIU, Drd. „Contabilitate”
Universitatea „Ștefan cel Mare” or.
Suceava, România
alautentiu@gmail.com

Abstract: Self-financing mechanisms and reinvestment of profits. **"Reinvesting profits is a bet with yourself"**. This article aims to present some aspects of self-financing and smart ways to reinvest profits. Some new to the business believe that once you open a business, earnings appear very soon. In reality, things are far from reality and the entrepreneurs can expect years until profit to be on an upward trend. Not just the obtaining of profit is a challenge for an entrepreneur, but how it is spent and reinvested. Directing funds to areas that generate new business requires consistent profits and know-how, skill and flair. Things are further complicated when resources are limited and the company is not on a clear positive trend. Given the conditions, entrepreneurs have to face tremendous pressure to always find the right answer to the questions: *When can I start spending the profits for personal gain? What percentage of profit should reinvest in my business? What are the priorities which must move towards profit?*

Key words: profit, business, investment, reinvestment, priorities.

Cei care nu cunosc mecanismele economice sensibile cred că, odată ce ai deschis o firmă, câștigurile nu întârzie să apară. În realitate, întreprinzătorii pot aștepta perioade îndelungate până să înregistreze primul profit.

Nu doar obținerea profitului reprezintă o **provocare** pentru un antreprenor, ci și **modul în care acesta este cheltuit și reinvestit**. Direcționarea resurselor către zonele ce generează noi profituri consistente și consolidează afacerea este dificilă, lucrurile complicându-se și mai mult când resursele sunt limitate și compania nu se află pe un trend ascendent previzibil.

În aceste condiții, oamenii de afaceri trebuie să facă față presiunii imense de a găsi mereu răspunsul corect la întrebările:

Când să încep să cheltuiesc în scop personal din profitul câștigat și cât?

Ce procent din profit ar trebui să reinvestesc în afacerea mea și care sunt prioritățile?

Ceea ce este de reținut este faptul că **profitul este cea mai importantă sursă de finanțare a unei afaceri**. Iar avantajele reinvestirii sale sunt multiple:

- evită îndatorarea firmei.
- costuri reduse față de mijloacele de finanțare externe, cum ar fi un împrumut financiar
- permite menținerea controlului integral al afacerii, în condițiile în care banii proveniți de la un alt investitor pot genera vulnerabilități.

O bună parte din companii aleg să reinvestească profitul în dezvoltare.

Principalele direcții spre care se poate îndrepta acesta și a avantajelor fiecărei investiții:

1 Crowdfunding-ul

În contextul economic actual, unul din cele mai promițătoare instrumente pentru a sprijini creșterea economică, crearea de locuri de muncă și inovația este crowdfunding-ul, metodă alternativă de finanțare a unor proiecte, la baza ei stând ideea de a apela la o comunitate ca un potențial finanțator pentru a dezvolta un produs, folosind în principal resurse online (forumuri, platforme de socializare etc.), prin intermediul cărora se întâlnește oferta cu cererea de capital.

Într-o primă clasificare, având drept criteriu modul direct sau indirect de abordare a potențialilor investitori, crowdfunding-ul cunoaște două forme de realizare: prima presupune abordarea directă, în mod privat, prin mijloace juridice precum donația, sponsorizarea, recompensa, pre-vânzarea, cota parte din profit; ce-a de a doua modalitate se realizează indirect, concretizându-se în una din următoarele operațiuni juridice: împrumutul sau creditarea directă cu percepere de dobândă, cunoscută sub denumirea de “peer-to-peer lending”, sau ofertă de valori mobiliare sub forma de acțiuni ori obligațiuni. Pe de altă parte, rețeaua europeană de multifinanțare identifică patru tipuri principale de crowdfunding: donația, recompensa, împrumutul, crowdfunding-ul de capital.

Pionierul acestei surse alternative de finanțare este SUA. Sub aspect legislativ procesul a debutat prin adoptarea în aprilie 2012 a JOBS Act (Jumpstart Our BusinessStart-ups care a lărgit paleta surselor alternative de finanțare.

Crowdfunding-ul este considerată o metodă alternativă emergentă de finanțare și la nivelul României. Astfel, Legea 120/2015 privind stimularea investitorilor individuali-business angels [2], reprezintă o noutate a ultimilor ani, respectiv se reglementează facilități fiscale în favoarea unor persoane fizice ce au calitatea de investitori individuali business angels. Aceste persoane devin investitori business angels dacă achiziționează părți sociale în microîntreprinderi și întreprinderi mici, în conceptul **Legii nr. 346/2004**.

În România, la finele anului 2012 au început să apară primele platforme de acest gen. În momentul de față nu se poate vorbi încă de un fenomen al crowdfunding-ului la nivelul României da procesul continuu de dezvoltare ne dă speranțe.

Crowdfundingul este o sursă de finanțare destul de nouă pentru țara noastră (destul de veche în țările dezvoltate) de a-ți finanța propria idee de afaceri cu ajutorul comunității.

Cele mai importante beneficii dacă apelezi la finanțarea afacerii prin crowdfunding [1]:

- Primești finanțare fără să intri în datorii.
- Găsești potențiali clienți.
- Cercetare de piață de calitate.

2 Brandingul

Numele firmei, logo-ul, sloganul, culorile definatorii etc. – toate sunt importante. Așadar, nu trebuie să aștepti până când vei avea un profit imens ca să îți construiești profesionist un brand. Începe să investești în acesta încă de la primii pași ai afacerii tale și el va crește odată cu business-ul tău.

3 Tehnologiile performante

Produsele și serviciile nu vor fi competitive și de calitate dacă se vor utiliza mijloace rudimentare. Echipamentele și logistica companiei trebuie să fie cap de listă în rândul priorităților de investiții. Acestea sunt probabil cele mai costisitoare cheltuieli ale unei companii, dar, dacă vei ști să faci achizițiile potrivite, investițiile se vor întoarce în timp cu profit.

4 Marketingul

Sustenabilitatea unei afaceri depinde în mare măsură de vânzări, iar acestea sunt influențate semnificativ de eficiența marketingului.

5 Trainingul angajaților

Este necesară dezvoltarea ariei de cunoaștere a angajaților. Astfel aceștia vor putea folosi cu eficiență dotările de ultimă oră. Un personal neinstruit și prost plătit va fi cu siguranță o piedică în calea performanțelor companiei.

6 Fidelizarea clienților

O afacere este clădită pentru a răspunde nevoilor clienților. De aceea, este obligatoriu investirea nu doar în găsirea de noi cumpărători, ci și în păstrarea celor deja câștigați. Ei trebuie să fie mereu mulțumiți. Este știut faptul că va costa mai puțin să păstrezi un client decât să atragi unul nou.

7 Investițiile bursiere

În ciuda percepției generale, Bursa pentru micii investitori nu necesită cunoștințe vaste și nici nu este vreo formă de joc de noroc. Riscurile și stresul sunt incomparabil mai mici cu acelea ale unui întreprinzător, câștigul este de obicei mai mare (peste 10-15% anual), iar pragul de intrare este aproape inexistent. Sunt mai multe niveluri de risc și comoditate. Cei neinițiați și cu sume mici de pus la bătaie pot începe cu a investi în fonduri private (financiare sau de acțiuni). Pentru a achiziționa unități de fond nu este necesar un cont de investiții (ci doar o vizită la bancă sau intermediar). Pentru sume mai mari, există posibilitatea unui cont administrat, unde stabilim împreună cu brokerul nivelul de risc versus performanță, urmând ca administrarea portofoliului să fie făcută de către intermediar.

Referințe bibliografice:

1. 8 platforme de crowdfunding din Romania <http://laurentiumihai.ro/crowdfunding-din-romania/>, [Accesat 08.2016]
2. Legea 120/2015 privind stimularea investitorilor individuali-business angels.

EUROPA UN PAS SPRE VIITOR ÎN VIZIUNEA UNUI CONTABIL

ȘTEFAN ȚURCANU, masterand,
Facultatea „Contabilitate”, ASEM
Chișinău, Moldova
stefan93@mail.ru

Abstract. The adoption of IFRS in the national system in the context of European integration is more than a modification in accounting regulations. It's a new system of performance evaluation – a new system of procedures- that should be adopted at the level of the entire national system of accounting. This will change the way of working, and also it is possible to create decisive changes regarding the strategic and accounting management. In the last 15 years, the national accounting registered a remarkable developing, attested by the abundance of accounting literature at the national level in this field. This developing is mostly due to the necessity to attract foreign investments, to make some comparative international analyses, to formulate some rules of determining the results, to provide the minimum of accounting information necessary for the capital market's participants and also to harmonize the national regulations with those applied at the European and global level.

Key words: accounting harmonization, standardization, integration, international standards of financial reporting, accounting system.

Odată că semnarea acordului de asociere procesul de internaționalizarea este prezentat ca obiectiv strategic de importanță majoră a oricărei entității care își desfășoară activitatea de antreprenoriat deoarece aceasta obține noi piețe de desfacere, obține avantaje fiscale, și desigur își reduce cheltuielile prin achiziția producției sau mărfurilor la prețuri mai joase, dar și își atrage noi resurse de finanțare pentru dezvoltarea ulterioară. Acest fenomen este susținut de armonizarea sistemului contabil moldovenesc cu implementarea standardelor internaționale (IAS) în cele naționale. Astfel, adoptarea de către UE a referențialului IFRS a reprezentat o opțiune strategică ce a decurs din necesitatea entităților europene de a prezenta și întocmi informații financiare transparente și care pot fi comparate, dar și totodată ca răspuns al obiectivului de convergență contabilă internațională. Referențialul IFRS, ca limbaj contabil comun european, bazat pe principii generale și nu pe reguli detaliate ce induc automat o analiză a operațiilor și fenomenelor ce au loc în cadrul entităților, a constituit o adevărată reformă contabilă în Europa și, implicit, va continua să inducă profunde schimbări prin prisma integrării și în sistemul contabil moldovenesc.

Procesul de armonizare contabilă în noul sistem european are ca scop integrarea normelor și practicilor contabile naționale pentru a facilita comparabilitatea situațiilor financiare întocmite și publicate de entitățile din țări diferite, fiind „o formă atenuată de normalizare și o primă etapă către aceasta”[1]. Actualul proces de dezvoltare al Uniunii Europene nu face decât să confirme necesitatea asigurării transparenței în prezentarea financiară, cu atât mai mult cu cât asistăm, în ultima vreme, la o continuă și pronunțată dezvoltare a piețelor financiare.

Pe lângă asigurarea comparabilității informației financiare la nivel internațional, armonizarea contabilă internațională are și avantajul că aduce o economie de timp și resurse financiare care s-ar cheltui de către entitățile transnaționale pentru consolidarea unei informații contabile provenite din contexte contabile naționale diferite sau chiar foarte divergente.

Normalizarea contabilității entităților are drept obiect aplicarea în integrarea de norme contabile identice în același spațiu geopolitic și urmărește crearea de practici contabile uniforme [2]. În general, standardizarea sau aplicarea normelor identice contabile constă în impunerea unui set de reguli contabile limitate sau chiar un singur standard cu aplicabilitate în toate situațiile. Dacă armonizarea contabilă este un proces flexibil și deschis, prin care se urmărește atenuarea diferențelor majore între reglementările și practicile contabile din diferite țări, normalizarea contabilității nu se acomodează diferențelor naționale și, de aceea, se consideră că este mai dificil de aplicat la nivel internațional.

Procesul de normalizare contabilă internațională poate să se desfășoare la nivel regional, adică vizează normele contabile aplicabile entităților din cadrul unui grup de țări sau poate fi unul mondial, care să se refere la norme contabile aplicabile entităților din toate țările.

Armonizarea sistemului contabil național prin implementarea directă a elementelor referențialului contabil internațional reprezintă o componentă implicită a integrării unui stat într-un organism internațional. Acest referențial cuprinde:

- un cadru conceptual în care se stabilesc obiectivele situațiilor financiare, se definesc elementele acestora, criteriile de recunoaștere ale acestor elemente în cadrul situațiilor financiare și se prezintă caracteristicile calitative ale raportărilor;
- setul de standarde contabile internaționale (IAS) și cele de raportare financiară (IFRS) împreună cu interpretările referitoare la unele din subiectele acestor standarde (SIC și IFRIC) [3].

Adoptarea IAS/IFRS, ca limbaj contabil comun european, bazat pe principii generale și nu pe reguli detaliate ce induc aproape mecanic o analiză a operațiilor și fenomenelor ce au loc în cadrul entităților, a constituit o adevărată reformă contabilă. Aceste standarde fiind într-un proces amplu și permanent de dezvoltare, vor impune ca persoanele autorizate care le vor aplica să devină «contabili internaționali», ceea ce va însemna stăpânirea atât a limbii afacerilor, dar mai cu seamă a principiilor și termenilor contabilității internaționale. Cu siguranță, adoptarea normelor IFRS va avea un impact puternic asupra comunicării financiare și a politicilor operaționale ale unor categorii de entități. La momentul la care Uniunea Europeană a adoptat standardele IAS/IFRS, acestea au fost prezentate ca o replică europeană la dominația reglementărilor americane (US GAAP). Cu toate diferențele majore existente între cele două referențiale contabile (Standardele americane se bazează pe un ansamblu de norme și reguli foarte detaliate și conțin informații destinate entităților care caută clienți pe piețele americane[4] în timp ce Standardele Internaționale de Contabilitate se bazează pe principii fundamentale și conțin informații destinate entităților care caută capital pe piețele internaționale, IASB și FASB au convenit identificarea tuturor punctelor de dezacord în vederea asigurării într-un termen rezonabil a convergenței necesare. În acest context, trebuie menționat rolul EFRAG (European Financial Reporting Advisory Group) care aduce o contribuție majoră din partea sectorului privat, înființat pentru a evidenția punctul de vedere european în ce privește evoluția IFRS. Acest comitet tehnic care trebuie să furnizeze UE asistența și componentele necesare evaluării normelor este constituit din experți contabili, experți ai organismelor de normalizare, utilizatorilor, organismelor de supraveghere și de reglementare a piețelor.[5] Principalele funcții ale EFRAG sunt:

- coordonarea organismelor de normalizare, a profesiei contabile și a utilizatorilor pentru a contribui la procesul de elaborare a normelor IFRS prin emiterea de comentarii asupra normelor și interpretărilor și aducerea acestora în atenția IASB;
- să asiste Comisia Europeană în procesul de asigurare a conformității directivelor europene cu referențialul IFRS prin elaborarea de propuneri în acest sens;
- să emită avize tehnice privind asimilarea sau respingerea în cadrul UE a normelor și interpretărilor publicate;
- să identifice insuficiențele referențialului IFRS, să le înscrie în agenda de lucru a IASB și să elaboreze instrucțiuni specifice.[6]

La nivel european, aspectele legate de convergență în contabilitate au în vedere identificarea punctelor de dezacord între directivele europene, cu deosebire Directivele a IV-a și a VII-a și

Standardele Internaționale de Contabilitate (IAS/IFRS); deja aceste două directive au fost amendate prin introducerea în anul 2002 a valorii juste și în anul 2003 a opțiunilor în ce privește evaluarea. Implementarea IFRS în UE s-a sprijinit pe modelul de abordare bazat pe principii ale standardelor de raportare financiară; acesta a însemnat că principiile clare destinate a servi interesului public consolidează reguli care arată modul în care aceste principii ar trebui aplicate în situații concrete. Acest mod de abordare promovează fermitatea și transparența și ajută companiile să răspundă în mod corespunzător la situații complexe față de noile evoluții din practica afacerilor. Acest mod de abordare previne, de asemenea, aglomerarea cu reglementări și „scăpările tehnice” care pot apărea acolo unde sunt dezvoltate reguli detaliate în încercarea de a acoperi toate aspectele particulare care pot apărea în practică[7]. Având în vedere dezavantajul abordării pe bază de principii (și anume posibilitatea unei prea mari „creativități” care poate fi pusă în slujba unei cosmetizări a informației contabile) dar și dezavantajele abordării pe bază de reguli detaliate (cum ar fi înăbușirea inițiativelor; crearea falsei și extrem de dăunătoare impresii că dacă respecti regulile totul merge sau crearea tentației și chiar a unor mecanisme de ocolire a regulilor), modul exclusivist de abordare, fie numai pe bază de principii, fie numai pe bază de reguli, se poate dovedi a fi insuficient pentru realizarea unor situații de calitate și corecte.

În vederea aplicării IFRS, s-au identificat trei modalități și anume:

- a) adoptarea ca atare IFRS;
- b) elaborarea de standarde naționale bazate pe principii înscrise în IFRS;
- c) adaptarea IFRS la specificul național-local.

A) În ceea ce privește adoptarea IFRS, sunt numeroase dificultăți legate de culturi și valori tradiționale diferite între diversele școli de gândire contabilă, sisteme de drept a IFRS și, de asemenea, presupune acceptarea primordialității principiilor care trebuie să se substituie regulilor detaliate devenite tradiționale în unele țări printre care și Moldova.

B) A doua modalitate de implementare a IFRS nu este una care să poată fi ușor accesibilă. Această modalitate presupune o foarte bună cunoaștere a IFRS și totodată modificarea și adoptarea cadrului legal național pentru aplicarea acestor principii. Standardele naționale elaborate trebuie să asigure convergența totală cu IFRS. Se asigură astfel, o mai bună concordanță între principii și reguli, poate satisface mai bine raporturile care trebuie să existe între contabilitate și fiscalitate și poate cuprinde reguli referitoare la contabilitatea din timpul exercițiului de raportare financiară.

C) Adaptarea IFRS la specificul național rămâne doar o cale teoretică de acces, deoarece ea nu răspunde scopului și obiectivelor care fac necesară aplicarea IFRS și există posibilitatea denaturării adevăratului sens și spiritului principiilor înscrise în standardele internaționale.[8]

În Moldova, implementarea standardelor de contabilitate a reprezentat o problemă care s-a pus încă din 2009 odată cu apariția ordinului Ministerului Finanțelor nr.69 din 17.09.2009 cu privire la aprobarea Recomandărilor metodice privind tranziția de la Standardele Naționale de Contabilitate la Standardele Internaționale de Raportare Financiară.

Contabilitatea națională a făcut saltul spre IFRS și s-a clarificat viitoarea aplicare a Standardelor Internaționale de Raportare Financiară. Moldova are un avantaj de necontestat în urma acestei decizii deoarece entitățile vor utiliza un cadru contabil recunoscut la nivel mondial, bazat pe conceptul de imagine justă și fidelă. Ministerul finanțelor stipulează că începând cu situațiile financiare ale anului 2009, Standardele Internaționale de Raportare Financiară (IFRS) se vor aplica de către următoarele categorii de persoane juridice : persoane juridice care au capital străin; instituții de credit; societăți de asigurare și reasigurare; instituții reglementate și supravegheate de Comisia Națională a Valorilor Mobiliare; companii și societăți naționale; regii autonome și alte persoane juridice de interes public; societăți comerciale care urmează să fie consolidate de către o persoană juridică care aplică IFRS; etc.

Perioada 27.04.2009 odată cu realizarea prevederilor Legii contabilității nr.113-XVI (Monitorul Oficial, nr 90-93/399 din 29.06.2007) și Hotărârilor Guvernului Republicii Moldova nr.238 din 29 februarie 2008 „Privind aplicarea Standardelor Internaționale de Raportare Financiară pe teritoriul Republicii Moldova” (Monitorul Oficial, nr.47-48/302 din 07.03.2008), nr. 1507 din 31 decembrie 2008 „Cu privire la aprobarea Planului de dezvoltare a contabilității și auditului în sectorul corporativ pe anii 2009-2011” (Monitorul Oficial, nr.10-11/31 din 23.01.2009) fost perioada retratării situațiilor financiare și în care practic s-au recunoscut activele, datoriile, capitalurile proprii conform IFRS, a avut loc reclasificarea tuturor activelor și datoriilor în conformitatea cu IFRS, reevaluarea și reajustarea activelor, datoriilor și capitalurilor proprii în conformitate cu IFRS, unde utilitatea valorii juste se personalizează drept cost estimat. Toate diferențele rezultate din recunoaștere, derecunoaștere și ajustare la evaluare vor fi tratate ca elemente de capitaluri proprii. Astfel, se recunoaște conceptul de ajustări privind menținerea capitalului, concept prezentat în cadrul general IFRS. Reglementările din noul ordin (OMF nr. 69 din 17.09.2009) aplicabilă în Moldova din 09.10.2009 odată cu publicarea în Monitorul Oficial nr.153-145 art. nr 693. A doua etapă a fost perioada de aplicare efectivă, anul în care s-au întocmit primele situații financiare conform IFRS. Fiind concepute în spiritul pragmatic anglo-saxon, standardele stipulează ca informațiile necesare, să fie generate la costuri mai mici decât beneficiile utilizatorilor; situațiile financiare întocmite răspund nevoii de informare a utilizatorilor despre poziția financiară, performanța și cash-flow-ul agentului economic. Drept urmare, ele trebuie să fie transparente pentru utilizatori și comparabile în timp și spațiu; politica contabilă și manageriatul entității trebuie să caute un echilibru între relevanță și credibilitate; o altă dilemă cu care se vor confrunta profesioniștii contabili o reprezintă constituirea sau nu a provizioanelor, care, pe de o parte, diminuează în mod artificial profitul și dividendele, iar pe de altă parte, constituirea sau nu a provizioanelor este cerută în vederea obținerii imaginii fidele; se va impune renunțarea la conceptul de patrimoniu, întrucât vine în contradicție cu principiul prevalenței economicului asupra juridicului.

Adoptarea IFRS înseamnă, pe de o parte, modificarea reglementărilor contabile dar și implementarea unui sistem de evaluarea a performanței care trebuie adoptat la nivelul întregii organizații, ceea ce va duce la schimbări majore în cadrul managementului strategic și contabil.

Referințe bibliografice:

1. Monitorul Oficial al RM” Nr. 185-199, art. Nr : 442, Jurnal Oficial al UE L 260, 30.8.2014, p. 4-73;
2. <http://www.mf.gov.md/files/files/Audit/05.11.2012/Manual%20de%20Standarde.pdf>
3. <https://www.kpmg.com/RO/ro/services/Audit/Documents/Implementare%20IFRS%20societati%20listate.pdf>
4. https://ro.wikipedia.org/wiki/Standarde_Internationale_de_Raportare_Financiar%C4%83
5. http://ec.europa.eu/finance/company-reporting/committees/efrag/index_en.htm
6. <http://www.iasplus.com/en/resources/regional/efrag>
7. https://europa.eu/european-union/law/legal-acts_md
8. <http://www.mf.gov.md/actnorm/contabil/standartraport>
9. Recomandărilor metodice privind tranziția de la Standardele Naționale de Contabilitate la Standardele Internaționale de Raportare Financiară ordin nr.69 din 17.09.2016 Publicat: 09.10.2009 în Monitorul Oficial Nr. 153-154, art. Nr : 693

PREMISELE DEZVOLTĂRII OPERAȚIUNILOR FIDUCIARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA DE CĂTRE BĂNCILE AUTOHTONE

VICTORIA COCIUG

Con. Univ., dr.

Catedra „Bănci și activitate bancară”

ASEM, Republica Moldova

ALESEA ANDRONIC

Lector univ.,

Catedra „Bănci și activitate bancară”

ASEM, Chisinau, Republica Moldova

Abstract: Today, a very important task for the banking system in Moldova is detailed study of the role and place of banking services in all banking operations. Moreover, the study and analysis of the impact on services provided by banks profitability and liquidity indicators are also important for evaluating the performance of the bank. It should be noted that the relevance of this theme is that the development and further improving the fiduciary operations is important in banking. By performing fiduciary operations in conjunction with traditional banking, banks can achieve structural strength and revenue growth.

Keywords: (banking system, trust, fiduciary services, profitability of banking operations, significant costs fiduciary operations, factoring)

Introducere

O sarcină foarte importantă pentru creșterea performanțelor sistemul bancar din Republica Moldova devine este orientarea spre o diversitate de servicii, care pot oferi posibilități de obținere a profiturilor fără asumarea unor riscuri semnificative. Din multitudinea de servicii, care pot să diversifice semnificativ prestațiile băncii pentru clientela sa, putem remarca operațiunile fiduciare, care, generând fluxuri financiare constante, au un impact pozitiv asupra indicatorilor de profitabilitate și lichiditate. Prin efectuarea de operațiuni fiduciare în coroborare cu cele bancare tradiționale, băncile pot atinge rezistența structurală, fapt, ce nu este deloc neglijabil într-un mediu de risc.

n număr mare de bănci a ajuns la o concluzie cu privire la necesitatea de a găsi noi metode pentru a crește randamentul operațiunilor efectuate de ele. Obținerea rezultatului dorit se poate realiza prin creșterea numărului de servicii oferite. Cu toate acestea, pentru a obține cele mai bune rezultate posibile este nevoie de reevaluat structura calitativa a tranzacțiilor cu clienții precum și creșterea volumului de tranzacționare în titluri de valoare deținute de bănci în numele clienților și în favoarea lor. Este de menționat faptul că operațiunile fiduciare au început să se dezvolte destul de rapid, mult mai devreme decât operațiuni de leasing, factoring, proiect finance, servicii de consiliere.

Apariția în practica bancară mondială a operațiunilor fiduciare ca varietăți la serviciile de comisioane - intermediere, prestate de băncile comerciale pentru clienții săi, și dezvoltarea lor rapidă au fost condiționate de o serie de factori obiectivi.

Aceasta a apărut odată cu problema lichidității bancare și reducerea veniturilor pentru operațiunile tradiționale la toate tipurile de servicii creditare bancare, precum și tendința

băncilor să asigure una din funcțiile cheie – majorarea veniturilor la operațiuni prin păstrarea nivelului benefic al lichidității.

Totodată, aceste operațiuni au fost condiționate de creșterea interesului clientelei bancare, mai cu seamă a întreprinderilor producătoare în primirea a unui set cât mai larg de servicii din partea băncilor și agravarea concurenței pe piața capitalurilor de creditare, lupta băncii pentru atragerea clienților; apariția și dezvoltarea noilor tipuri de servicii, propuse cu, persoanelor fizice, așa și persoanelor juridice.

Specificul operațiunilor fiduciare.

Operațiunile fiduciare sunt operațiuni de gestionare cu active (patrimoniu, mijloace financiare, hârtii de valoare etc.) a clientului, efectuate din numele său dar la ordinul clientului pe baza contractului încheiat cu el.

În conformitate cu legislațiile diferitor țări în operațiunile fiduciare conform clauzelor contractuale una din părți (proprietarul bunurilor active) transmite altei părți (banca) pe un timp stabilit bunurile în gestiunea prin încredere, iar banca se obligă să efectueze gestionarea cu aceste active în interesul proprietarului sau pentru persoana indicată de proprietar (beneficiar). Prin aceasta transmiterea bunurilor în gestiunea băncii nu poartă după sine și transmiterea drepturilor de proprietate pentru bancă răspunzătoare. Persoana mandatară are dreptul să efectueze în raport cu bunurile gestionate orice operațiune juridică și operațiuni de interes pentru beneficiar, acționând în acest caz din numele propriu, dar indicând, că participă în calitate de persoană mandatară a proprietarului.

În literatura de specialitate operațiunile fiduciare sunt subînțelese, de obicei, ca o anumită formă de transfer a proprietății, cu păstrarea dreptului asupra ei, în gestiunea bazată pe încredere, cu scopul de distribuire a profiturilor obținute în urma acestei gestiuni, și reprezintă relația dintre fondatorul, administratorul (managerul) și beneficiarul.

Caracterul economic al operațiunilor fiduciare este faptul că clienții care au transferat activele lor către bănci nu execută și transferul de proprietate, iar scopul acestor operațiuni este de a investi în continuare aceste active în numele proprietarilor lor pe diverse piețe. Există totuși o confuzie în delimitarea clară a noțiunilor în cadrul serviciilor fiduciare, echivalând transmiterea patrimoniului clientului în gestiunea unei terțe persoane drept trust sau fiducie. Însă în funcție de drepturile și obligațiile băncii ca prestator de servicii fiduciare și beneficiarul lor, există o deosebire importantă între aceste două noțiuni.

Din punct de vedere juridic, trust-ul reprezintă o diviziune a proprietatii, în timp ce fiducia reprezintă o diviziune a patrimoniului. Drept consecință, în urma încheierii trust-ului, în sistemul de drept anglo-saxon se recunoaște atât în favoarea trustee-ului (oferantului de servicii fiduciare) cât și a beneficiarului existența unui titlu de proprietate (și anume, legal title în cazul trustee-ului și equitable title în cazul beneficiarului). Aceasta reprezintă diferența de substanță între trust și fiducie, condiționată de sistemele de drept diferite din care acestea provin.

O alta deosebire substanțială constă în faptul că, în timp ce fiducia trebuie să fie încheiată, prin contract/act scris în forma autentică, încheierea trust-ului nu este supusă acestei cerințe, semnarea în forma scrisă reprezentând doar o condiție neobligatorie. Spre exemplu, în Marea Britanie trust-ul nu trebuie să îmbrace forma scrisă, cu excepția trust-urilor referitoare la terenuri, în timp ce Uniform Trust Code⁶⁰ din SUA statuează faptul că trust-ul poate fi încheiat și verbal.

Fiducia, încheiată sub forma unui contract, trebuie înregistrată, la organul fiscal competent, iar în cazul în care masa patrimonială fiduciară conține drepturi reale imobiliare, și la autoritatea publică locală, obligație care nu există în cazul trust-ului.

---

⁶⁰ Cu privire la elementele de natură istorică aferente *trust-ului*, precum și analiza trăsăturilor acestuia în cadrul sistemului de *common law*, a se vedea P. J. Loughlin, *The domestication of the trust bridging the gap between common law and civil law*, SUA, 2003.

O altă deosebire importantă constă în faptul că, în timp ce fiducia nu poate fi încheiată prin testament, ci doar prin acte *inter vivos*, trust-ul poate fi constituit prin acte *mortis causa*. Și acesta pentru că pentru constituirea fiduciei este necesar acordul fiduciarului, pe când, în cazul trust-ului, un asemenea consimțământ, din partea trustee-ului, nu este necesar.

Calitatea de fiduciar o pot avea numai băncile, societățile de investiții și de administrare a investițiilor, societățile de servicii de investiții financiare, societățile de asigurare și de reasigurare, precum și notarii sau avocații, pe când în cazul *trust-ului* calitatea de *trustee* poate fi deținută de către orice persoană fizică sau juridică.

Conform legislației internaționale a fiduciei, calitatea de fiduciar se poate suprapune cu calitatea de beneficiar. În schimb, spre exemplu, Uniform Trust Code din SUA impune obligația ca un trust să nu aibă aceeași persoană drept unic trustee și unic beneficiar în același timp, determinată de faptul că un trust nu poate exista decât dacă există o divizare între titlul legal și cel echitabil.

Spre deosebire de fiducia, care are o durată limitată în timp, trust-urile nu sunt limitate, ba chiar așa-numitele *charitable trusts* pot fi perpetue.

Spre deosebire de fiducia reglementată de către Codul civil care are, în principiu, un caracter irevocabil atât timp cât nu a fost acceptată de către beneficiar, trust-urile pot fi atât revocabile, cât și irevocabile. Regulă generală din Uniform Trust Code din SUA este că trust-ul este revocabil, cu excepția cazului în care contractul prevede altfel în acest sens.

Deosebirile menționate mai sus, indică asupra unei diferențe esențiale între instituția fiduciei și cea a trust-ului, ce determină consecințe atât de natură strict teoretică/doctrinară, cât mai ales în ceea ce privește valențele practice ale acestor instrumente juridice. Prin urmare, nu se poate pune semnul egalității între fiducia și trust, care, chiar dacă se bazează pe concepte similare, comportă unele diferențe de ordin practic. Menționăm, că în Republica Moldova este aplicată legislația financiară de sorginte franceză, astfel încât băncile pot practica servicii de gestionare a patrimoniului clientului în forma fiduciei.

Expansiunea operațiunilor fiduciare

La finele secolului XX, sub influența globalizării producției în sistemul bancar, s-au produs unele modificări principiale. Principala diferență constă în aceea că sistemele bancare naționale au devenit parte componentă a pieței financiare mondiale. Pentru a atrage investiții străine, fără de care dezvoltarea economiei naționale devine imposibilă, este necesar a aproba standardele mondiale de evidență și transparență informațională, a prezenta informație exhaustivă privind activitatea, inclusiv creditele acordate și rambursarea acestora, asupra măsurilor luate ce țin de limitarea și eliminarea activității financiare ilicite și spălarea banilor.

O importanță deosebită o are respectarea regulilor unice privind gestiunea riscurilor și limitarea participării băncilor la operațiunile financiare riscante. Până în secolul XX, puteau fi evidențiate două tipuri de sistem bancar: american, care interzicea băncilor comerciale investirea mijloacelor deponenților în valorile mobiliare corporative, și sistemul bancar continental (european), care nu făcea deosebire esențială între băncile comerciale tradiționale și băncile de investiție. Din anul 2000 în SUA legislația financiară a scos multe limitări privind activitatea băncilor comerciale pe piața valorilor mobiliare și pe piața asigurărilor, precum și privind fuziunea companiilor financiare.

Aceasta a mărit brusc concurența și concentrarea capitalului financiar, a facilitat formarea companiilor transnaționale, care acordă întregul spectru al serviciilor financiare. Astfel, pe lista operațiunilor bancare au apărut un set de servicii, care se axau pe tranzacții cu valori mobiliare din numele clientului, gestiunea portofoliului clientului și/sau a patrimoniului lui. Aceste servicii bancare sunt bazate pe relația de încredere între clientul bancar și unitățile fiduciare ale băncilor comerciale care acționează în numele clienților cu privire la drepturile mandatarului și să efectueze operațiuni, în principal legate de gestionarea proprietății, precum și a efectua alte servicii

Fiducia presupune transferul temporar al unor drepturi sau a dreptului de proprietate asupra unor bunuri, prezente sau viitoare, de la o persoană fizică sau juridică (numită constituitor) către o altă persoană (numită fiduciar), pentru ca bunurile sau drepturile astfel transferate să fie administrate în interesul unui beneficiar, urmând ca, la încetarea fiduciei, să fie transmise de către fiduciar beneficiarului.

Serviciile fiduciare pot fi împărțite în trei tipuri:

- 1) Managementul patrimoniului;
- 2) Executarea operațiunii prin procură și păstrarea patrimoniului;
- 3) Servicii de agent.

Astfel, fiducia este un set întreg de servicii, ce pot și îndeplinite de către bancă asupra patrimoniului clientului, fără a intra în dreptul de proprietate asupra lui. Definiția mai complexă a fiduciei o aduce Codul Civil care stipulează fiducia ca operațiune juridică prin care constituitorul transferă – cu titlu temporar – drepturi patrimoniale (proprietatea mobilă/imobilă, creanțe, garanții) către fiduciar, care devine titularul acestora pe durata derulării fiduciei și care le exercită în scopul stabilit de părți, urmând să le transmită beneficiarului la încetarea raporturilor specifice fiduciei. Totodată, fiducia este permisă ca activitate băncilor din Republica Moldova de către articolul 26 din legea instituțiilor financiare, dar nu are la moment nici o lege sau regulament separat, care ar reglementa clar tranzacția respectivă.

Premisele dezvoltării serviciilor fiduciare în Republica Moldova.

Premisele dezvoltării serviciilor fiduciare în Republica Moldova pot fi dezvoltate din avantajele ce le au acestea pentru clienți, dar și pentru însăși băncile. Astfel, o succintă enumerare a lor include următoarele aspecte:

1. Scăderea rentabilității operațiunilor bancare, precum și problemele persistente cu lichidități, atunci când se încearcă să extindă setul de operațiuni menținând în același timp un nivel bun al profitabilității, orientează banca spre servicii, ce nu includ plasamente de resurse suplimentare;
2. Creșterea numărului de persoane fizice, dar și juridice ce doresc să obțină mai multe servicii de la instituțiile bancare;
3. Competiția între instituțiile de credit și băncile pentru a atrage noi clienți și dezvoltarea de noi servicii;
4. Apariția unor operațiuni fiduciare cu mari oportunități de a strânge fonduri suplimentare și, în consecință, creșterea numărului de surse de venit, datorită faptului că tranzacțiile pe propria sa cheltuială și prin împrumuturi interbancare este limitată în mod obiectiv;
5. Absența unor costuri semnificative în operațiunile fiduciare;
6. Extinderea suplimentară a relațiilor de corespondent, îmbunătățirea situației de pe piața interbancară și în consecință, a reputației.

Totuși, în contrast cu un număr destul de mare a caracteristicilor pozitive, sistemul bancar autohton nu le practică. Printre motivele principale putem identifica lipsa de personal instruit de bănci, dezvoltarea defectuoasă a unor astfel de proceduri de operare, precum și lipsa de interes pentru operațiunile fiduciare din partea potențialilor investitori.

Ritmul lent de dezvoltare a serviciilor fiduciare pe teritoriul Republicii Moldova este, de asemenea, din cauza reticenței băncilor de a investi bani în economia reală. Orice plasament a fondurilor clienților în valorile mobiliare presupune identificarea emitenților cu un potențial real de achitare a dividendelor. Desigur, furnizarea de astfel de servicii are propriul său risc, deoarece, odată plasate, aceste investiții ridică o problemă reală a riscului de nerambursare a acestor fonduri în viitor. Cu alte cuvinte, băncile nu risca pe cont propriu, dar din banii clientului, or, acest lucru poate afecta reputația lor în mod considerabil, deoarece pune în lumină negativă capacitatea de evaluare a solvabilității emitentului. Pentru a reduce aceste riscuri, este necesar să se formuleze cu atenție mecanismele de prestare a serviciilor fiduciare, pentru a trece la un nou nivel de deservire a clientelei, coroborat cu diminuarea riscurilor. De asemenea, este nevoie să se acorde atenție la îmbunătățirea caracteristicilor de calitate ale operațiunilor, formarea unui cadru de reglementare completă, precum și

dezvoltarea canalelor de promovare formare în rândul potențialilor clienți a culturii investiționale.

Într-un mediu investițional competent, putem afirma cu certitudine, ca serviciile de administrare a activelor furnizate de bănci sunt mai profitabile pentru clienți, decât cele de depozit. Prin dezvoltarea serviciilor fiduciare băncii oferă posibilitatea de a concura cu ușurință cu alți participanți de pe piața de valori mobiliare profesionale, cum ar fi fondurile mutuale. Practica arată că, în Occident, anume instituțiile bancare provoacă potențialilor clienți cel mai mare interes în calitate de administratori. Studiile au arătat că clientul poate avea încredere în gestionarea fondurilor lor față de băncile, ce au un nivel suficient de capitalizare și o reputație impecabilă.

Tipul de servicii fiduciare, prestate de băncile autohtone.

În prezent, în Republica Moldova, operațiunile fiduciare constituie o mică fracțiune din volumul total al operațiunilor băncii, cele mai frecvente fiind cele de depozit și de credit, precum și servicii de transfer pentru clienți. Astăzi, doar băncile care au un venit constant pot să se aventureze în efectuarea operațiunilor subiacente. Cu toate acestea, tendința de universalizare ale băncilor autohtone prin extinderea serviciilor către clienți includ și tranzacții fiduciare.

În Republica Moldova băncile au dreptul de a presta următoarele servicii, care au la bază caracteristica operațiunilor fiduciare:

- gestiunea activelor (vânzarea și cumpărarea hârtiilor de valoare și formarea portofoliilor investiționale în interesul clienților);
- distribuirea emisiunilor de hârtii de valoare ale S.A. cum ar fi: organizarea emisiunii, distribuirea ei, calcularea și plata dividendelor;
- depozitarea valorilor mobiliare ale clientului distribuie emisiunilor de hârtii de valoare ale societăților pe acțiuni, cum ar fi: organizarea emisiunii, distribuirea ei, calcularea și plata dividendelor;
- acordarea serviciilor de consulting fiduciar (trust).

Astfel, *gestiunea activelor în numele și în favoarea clientului* este specificată în legislația autohtonă drept *activitate de administrare a investițiilor* reprezintă o activitate profesionistă pe piața valorilor în baza contractului de administrare fiduciară a următorului patrimoniu transmis acesteia:

- a) valorile mobiliare;
- b) mijloacele bănești destinate investirii în valori mobiliare;
- c) valorile mobiliare și mijloacele bănești obținute ca rezultat al administrării fiduciare a valorilor mobiliare.

Modul de desfășurare a activității de administrare a investițiilor, drepturile și obligațiile băncii și ale clientului său se stabilesc în contractul de administrare a investițiilor. Conform contractului de administrare a investițiilor, una dintre părți (fondatorul administrării) transmite, pe un termen stabilit, patrimoniul respectiv celeilalte părți (băncii), care își asumă obligația de a administra patrimoniul dat în interesul fondatorului administrării sau în interesul persoanei indicate de el (beneficiarului).

Transmiterea în administrarea managerului a valorilor mobiliare nu implică transmiterea către acesta a dreptului de proprietate asupra lor.

Aceste operațiuni fiduciare reprezintă următoarele avantaje pentru bănci:

- 1) Banca primește resurse bănești în administrare fiduciară practic fără plată și investește aceste resurse în valori mobiliare după propriul interes. Formând portofoliul valorilor mobiliare și administrându-l pe el, băncile primesc comision, care reprezintă o sursă suplimentară de venit;
- 2) Activitatea de administrare este o modalitate de obținere a controlului asupra corporațiilor mari și mijloacelor lor, dar nu și drepturilor de primire a veniturilor;
- 3) Această activitate permite de a mări influența băncii pe piață (băncile influențează conjunctura pieței);

4) Este o modalitate de depășire a limitărilor investiționale a băncilor stabilite de lege.

O altă activitate ce presupune existența fiduciei este activitatea de mediere la emisiuni, desfășurată în numele emitentului, în vederea promovării ofertei publice primare și plasamentului valorilor mobiliare ale emitentului, prin încheierea contractului de underwriting. Conform acestui contract, banca underwriter poate activa sau în calitate de cumpărător, sau în calitate de agent. Contractul de underwriting, de regulă, poate stipula asumarea de către underwriter a obligațiunii de răscumpărare de la emitent a valorilor mobiliare neamplasate în procesul ofertei publice primare. De obicei, underwriterul cumpără de odată tot volumul emisiunii și își asumă toate obligațiunile financiare pentru orice valori nerealizate.

În țările înalt dezvoltate locul actual al pieței pentru subscrierea noilor titluri este sediul băncilor, legat printr-o rețea informatizată atât cu cei care publică noile emisiuni (guverne, societăți pe acțiuni etc.), cât și cu investitorii. Băncile pot participa la subscrierea obligațiunilor emise de guverne, municipalități și corporații, deoarece se presupune că garanția lor este sigură.

Emisiunea valorilor mobiliare din ordinul emitentului se efectuează în trei etape:

- 1) Pregătirea emisiunii;
- 2) Primirea (răscumpărarea) valorilor mobiliare ale emitentului;
- 3) Plasarea valorilor mobiliare printre investitori.

Desfășurarea acestei activități prezintă următoarele avantaje pentru bancă:

- a) contribuie la atragerea noilor clienți;
- b) consolidează poziția băncii pe piață;
- c) contribuie la mărirea lichidității băncii, prin atragerea unor mijloace bănești libere fără plată.

Un alt serviciu din șirul celor fiduciare, prestat de bancă, este activitatea de depozitare - o activitate de prestare a serviciilor de evidență a drepturilor deponenților asupra valorilor mobiliare, însoțită cu păstrarea acestor valori mobiliare sau fără această obligativitate.

Banca, în calitate de depozitar, activează în baza contractului de prestare a serviciilor de depozitare încheiat cu deponentul. Toate operațiunile de depozitare efectuate de către bănci trebuie să fie reflectate la conturile DEPO deschise pentru valorile mobiliare ale unui deponent concret. Conturile DEPO pot fi:

- a) Contul activ DEPO – este contul DEPO, destinat pentru evidența valorilor mobiliare privind locurile lor de păstrare;
- b) Contul pasiv DEPO – este contul DEPO, destinat pentru evidența drepturilor deținătorilor valorilor mobiliare.

Pentru banca comercială activitatea de depozitare este avantajoasă din următoarele motive:

1. Este o sursă suplimentară de venit;
2. Banca este informată despre situația reală pe piața valorilor mobiliare;
3. Banca își ridică influența pe piața financiară, ceea ce este important în condițiile concurenței sporite;
4. Banca obține unele informații importante despre principalii emitenți ai valorilor mobiliare și clienții săi potențiali;
5. Contribuie la atragerea noilor clienți în bancă.

Consultingul investițional și cel fiduciar constă în prestarea de către bancă cel puțin unuia din următoarele servicii:

- analiza caracteristicilor valorilor mobiliare;
- analiza pieței valorilor mobiliare, segmentelor, instituțiilor, activității participanților acesteia;
- analiza eficienței investițiilor în anumite valori mobiliare;
- consultanța privind formarea și administrarea portofoliului de valori mobiliare;
- consultanța privind evaluarea și gestionarea riscului investiției în valori mobiliare;
- consultanța privind tehnica negocierii pe piața valorilor mobiliare;

- consultanța privind constituirea, organizarea și desfășurarea activității participanților și organizațiilor de autoreglementare.

Reglementarea operațiunilor fiduciare în Republica Moldova.

În Republica Moldova activitatea fiduciară este reglementată doar de Codul Civil, nefiind anumite acte speciale, care să urmărească și să identifice un mecanism clar al acestei operațiuni pentru bănci. În conformitate cu art. 1053 din Codul Civil al Republicii Moldova „Contractul de administrare fiduciară”⁶¹, prin contractul de administrare fiduciară, o parte (fondator al administrării, fiduciant) predă bunuri în administrare fiduciară celeilalte părți (administrator fiduciar, fiduciar), iar aceasta se obligă să administreze patrimoniul în interesul fondatorului administrării.” Această stipulare legală, prevede, că fiduciare are următoarele caracteristici:

- a) Existența a trei raporturi contractuale distincte, dar care formează un tot unitar: transferul de drepturi, mandatul și administrarea unui patrimoniu de afecțiune;
- b) Drepturile care se transferă alcătuiesc o masă patrimonială autonomă distinctă de celelalte drepturi și obligații din patrimoniul fiduciarului;
- c) Fiduciar pot fi doar: instituțiile de credit, societățile de investiții, societățile de asigurare și de reasigurare, avocații sau notarii publici.

În contextul aplicării prevederilor legale, băncile, introducând serviciile fiduciare în gama de servicii ale sale, obțin suficiente avantaje, discutate deja, dar pot genera și riscuri, deoarece fiducia ar putea fi folosită de către debitor pentru a ascunde masa patrimonială astfel încât creditorii să nu poată urmări bunurile acestuia. Astfel, băncile riscă să piardă dreptul de urmărire a gajului în gajul când bunul, ce a făcut obiectul garanției este transmis de proprietate în fiducie

Ca orice activitatea financiară, serviciile fiduciare sunt prestate de bancă în baza unui contract. Astfel, articolul 1053. al codului Civil stipulează că contractul de administrare fiduciară, este un act prin care o parte (fondator al administrării, fiduciant) predă bunuri în administrare fiduciară celeilalte părți (administrator fiduciar), iar aceasta se obligă să administreze patrimoniul în interesul fondatorului administrării. Prin contract poate fi desemnat în calitate de beneficiar un terț, care poate înainta pretenții proprii față de administratorul fiduciar, iar administratorul fiduciar nu poate fi beneficiar. Contractul de administrare fiduciară a proprietății se încheie în scris.

Tot Codul Civil precizează, că poate fi dat în administrare fiduciară orice bun, inclusiv o universalitate de bunuri, atât existente la momentul încheierii contractului, cât și dobândite în viitor, inclusiv bunurile dobândite de administratorul fiduciar în exercitarea contractului. Patrimoniul dat în administrare fiduciară include și bunurile care, în calitate de echivalent sau în urma unor acte juridice, iau locul bunurilor originale, iar bunurile date în administrare fiduciară se separă de alte bunuri ale fondatorului administrării, precum și de bunurile administratorului fiduciar.

Specificul dreptului fiduciar în Republica Moldova separa noțiunea de gestiune a unui bun în numele cuiva și noțiunea de risc al acestei tranzacții. Astfel, administratorul fiduciar (adică banca) este obligat să administreze în nume propriu proprietatea încredințată, dar pe riscul și pe contul fiduciantului. Deci, deciziile privind modul de administrare a bunului fiduciantului aparțin băncii, iar rezultatele acestei operațiuni, inclusiv riscurile - posesorului de drept a bunului.

În schimb, pentru munca prezentată banca poate pretinde la o remunerație, care poate fi exprimată fie în procente față de venitul (profitul) obținut din administrarea fiduciară a bunurilor, fie într-o sumă fixă de bani, fie în formă de procurare a unei părți a bunurilor

---

61 Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial Nr. 82-86 art Nr: 661. Publicat: 22.06.2002.

administrare de fiduciar în conformitate cu contractul de administrare fiduciară, iar cheltuielile de administrare fiduciară le suportă fondatorul administrării.

Totodată, banca este răspunzătoare, în raporturile cu terții, pentru toate actele încheiate în limitele împuternicirilor conferite de contractul de administrare fiduciară. Răspunderea se limitează la bunurile pe care le-a primit în administrare fiduciară.

Atractivitatea fiduciei pentru sistemul bancar autohton.

Activitatea băncilor pe piața de capital atât la nivelul țărilor cu o economie în tranziție, cât și a țării noastre, indiferent de clasificarea băncilor și tipul de operațiuni pe care le prestează, se rezumă la faptul că îndeplinesc rolul de intermediari între deținătorii de capitaluri și utilizatorii acestora.

Odată cu dezvoltarea spiritului de investitor al populației din Republica Moldova, va apărea necesitatea de a căuta alte instrumente de plasament a proprietăților disponibile, altele decât depozitele bancare. Astfel, vor apărea necesitatea de a dezvolta de către bănci a serviciilor de gestiune a plasamentelor clienților săi în valorile mobiliare sau în fonduri de investiții și cele de pensii private. Experiența internațională cu privire la investițiile persoanelor fizice și juridice, demonstrează, că investițiile colective sunt mult eficiente, dar necesită o gestiune mult mai amplă, serviciu care poate fi oferit doar de profesioniști, inclusiv băncile.

Procesul de activitate comună a băncilor cu fonduri de investiții poate fi una dintre direcțiile cele mai promițătoare și de succes de dezvoltare și de îmbunătățire a operațiunilor fiduciare. În această cooperare se pot implica, de asemenea, fonduri de pensii private, implicate în punerea în aplicare și furnizarea serviciilor de pensii, în paralel cu de fondul de pensii de stat. Aceste fonduri vor fi de asemenea utilizate în prestarea de servicii fiduciare pentru bănci, aceste fonduri apelând la fiducie pentru a gestiona resursele lor.

Un alt domeniu de servicii fiduciare pe teritoriul Republicii Moldova poate deveni activitate de intermediar pentru a transfera fonduri de pe piața de capital de împrumut de pe piața imobiliară. Luând în considerare dezvoltarea treptată a pieței imobiliare din țară, băncile, prin departamentele lor fiduciare vor fi în măsură să furnizeze servicii de consultanță. În viitor, băncile vor administra proprietatea sub puterea juridică după modelul țărilor occidentale. În ceea ce privește proprietatea imobiliară, atunci când ajunge la un anumit nivel de finalizare, ea va fi vândută și va ajunge în mâini private, care, la rândul său, le permite să gestioneze în mod competent, inclusiv prin intermediul băncilor intermediare.

Luând în considerare toate tipurile de dificultăți în dezvoltarea serviciilor de management al operațiunilor fiduciare, băncile ar trebui să ofere unele soluții la problemele cu care pot fi foarte utile pentru îmbunătățirea acestor servicii:

- îmbunătățirea mecanismelor pentru operațiunile de gestionare a activelor, tehnologia, interacțiunea dintre participanții la piața de valori și departamentele de gestionare a serviciilor pe piața de capital a băncii;
- dezvoltarea organizării procesului de gestionare a activelor preluate în fiducie în bănci;
- necesitatea punerii în aplicare a promovării în rândul potențialilor clienți pentru a explica principiile privind operațiunile de gestionare a activelor;
- modernizarea cadrului de reglementare.

În furnizarea serviciilor fiduciare, este foarte important pentru bănci să dispună de personal cu înaltă calificare. Comparând serviciile tradiționale ale băncilor cu fiducia, este de remarcă faptul că aceasta din urmă trebuie să aibă un caracter personalizat, dar observăm lipsa de promovare a acestora în activitatea bancară. Astfel, în acest domeniu, avem nevoie de specialiști profesioniști care vor fi în măsură să asiste și să furnizeze servicii pentru a efectua operațiuni fiduciare. Băncile trebuie să se gândească serios cu privire la problema în ceea ce privește personalul, pentru că odată cu apariția unei situații economice stabile în băncile din țară există o provocare, sugerând îmbunătățirea și dezvoltarea în continuare a domeniilor de activitate bancară. Și atunci cererea de personal cu înaltă calificare va crește rapid. Desigur,

În cazul în care există un deficit de personal calificat, banca încă nu va fi în măsură să furnizeze servicii fiduciare.

Din toate cele menționate se poate concluziona următoarele:

- dezvoltarea serviciilor de administrare a activelor este promițătoare pentru bănci, deoarece acest tip de serviciu este, în cele mai multe cazuri, mai profitabile pentru clienți, în comparație cu alte modalități de plasare a activelor libere, și permite băncilor să obțină venituri suplimentare;
- desfășurarea operațiunilor de gestionare a activelor vor permite băncilor să concureze cu alți participanți profesioniști la piața valorilor mobiliare;
- băncile ar trebui să provoace, în viitor, cel mai mare interes al potențialilor clienți în calitate de administratori ai proprietății lor.

Considerăm, că băncile din Republica Moldova ar putea dezvolta următoarele tipuri de servicii fiduciare:

- menținerea conturilor bancare personale ale clientului;
- gestionarea tranzacțiilor cu valori mobiliare ale clienților în vederea punerii în aplicare a veniturilor profitabile, primind garantat, înlocuirea unora dintre valori mobiliare pe de altă parte;
- colectarea veniturilor în favoarea clientului;
- exercită funcții de depozitar și de a efectua operațiuni legate de această activitate;
- gestionarea operațională temporară a societății în caz de reorganizare (fuziune, achiziție sau faliment);
- depozitarea de numerar, titluri de valoare și alte obiecte de valoare;
- menținerea documentelor contabile clienților prezentate de către persoana fizică;
- primirea plăților din partea clientului prin procură, inclusiv dobânzi, dividende, chirii;
- cumpărarea și vânzarea de valori mobiliare în contul și în numele clienților, efectuarea calculelor cu cumpărători și vânzători, servicii de consultanță (selectarea portofoliului optim de valori mobiliare, planificare fiscală, achiziția de bunuri imobiliare, planificare distribuția optimă a venitului familiei);
- constituirea fondurilor de pensii private și a fondurilor asociațiilor de cetățeni;
- adoptarea unor obiective ale depozitelor cetățenilor și organizațiilor să cumpere imobiliare.

Operațiile fiduciare de mai sus nu epuizează diversitatea lor. Însă acestea ar aduce un potențial mai mare în diversificarea profiturilor bancare și va spori atragerea de clienți noi pentru o bancară, care promovează servicii mai puțin tradiționale.

Concluzii

În condițiile înțetirii fără precedent a concurenței între bănci, apar și se agravează și în Republica Moldova atât problema menținerii de noi clienți, în paralel cu necesitatea realizării unui anumit nivel al cifrei de afaceri, a eficienței și a profitului activității bancare. Singura cale posibilă de soluționare simultană și eficace a tuturor acestor probleme consta în generarea/creșterea încrederii acestor clienți potențiali sau reali-fie ei persoane fizice sau juridice-în calitatea produselor/serviciilor și proceselor unei anumite bănci.

În plus se constată că, datorită creșterii continue a exigentelor clienților, este tot mai necesară implementarea unor produse noi și stabilirea de obiective și transparente privind calitatea produselor/serviciilor și a proceselor bancare. În aceste circumstanțe devine tot mai importantă valoarea adăugată pentru client (creată simultan cu cea destinată altor parteneri de interese), în cadrul diferitelor procese și compartimente ale unei bănci. De remarcat că ponderile valorilor adăugate pentru fiecare partener de interese ar trebui să fie stabilite în mod echitabil (inclusiv prin negociere), fiind permanent evaluate și respectate. Neglijarea sau favorizarea unui partener-în detrimentul altora-constituie un comportament contraproductiv ce dăunează evoluției afacerilor pe termen mediu-lung.

Având în vedere cele mai de sus, ar fi de dorit ca și băncile să-și orienteze într-un viitor apropiat tot mai mult activitatea către client. În plus, ținând seama de tendința manifestată de tot mai mulți clienți și conform căreia aceștia doresc pachete de servicii financiare complete, vor fi tot mai numeroase băncile care vor oferi servicii integrate.

Referințe bibliografice

1. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial Nr. 82-86 art Nr: 661. Publicat: 22.06.2002.
2. CERCLES, A., Utilisations bancaires de la fiducie. Banque et Droit, nr. 15/1991.
3. CHIRICĂ, D., 2011. Fiducia în Noul Cod Civil – Noile Coduri ale României, Studii și Cercetări Juridice. Ed. UJ București
4. LUCIAN, C. Ionescu, NEGRUȘ, M., 2000. *Băncile și operațiunile bancare*. București: „Editura economică”, 527 p.
5. IORDACHEȘCU, E., Implementarea fiduciei în practica bancară. Modalități și conlucrare instituțională. [online]. [citată 2016. 05-02]. <http://www.iordachescu-law.ro/Studii-de-caz/Implementarea-fiduciei-in-practica-bancara-Modalitati-si-conlucrare-institutionala---avocat-Eugen-Constantin-IORDACHEȘCU--eID81.html>
6. Loughlin, P., 2003. *The domestication of the trust bridging the gap between common law and civil law*, SUA.

**SESSION IV: THE ROLE OF EDUCATION IN FOSTERING
REPUBLIC OF MOLDOVA'S INTEGRATION INTO THE
EUROPEAN UNION**

QUALITY ASSURANCE IN HIGHER EDUCATION: EUROPEAN HIGHER EDUCATION AREA PERSPECTIVE

DR. SVETLANA CHITU

Sciences of Education and Modern Languages Department
University of European Political and Economic Studies "Constantin Stere"
Chisinau, Moldova
svetlanachitu@gmail.com

DR. ANDRIUS PUKSAS

Head of Social Innovations Doctoral School
Mykolas Romeris University
Vilnius, Lithuania
andrius_puksas@mruni.eu

Abstract: This paper discusses the development of quality assurance across European Higher Education Area (EHEA). The significance of the European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA) is emphasized as well as the implementation of Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). ESG contain standards for internal and external quality assurance of higher education institutions and external evaluation of quality assurance agencies. Applied quality assurance procedures of higher education institutions are described in cases of Moldova and Lithuania.

Keywords: quality assurance, external evaluation, higher education, program of study, higher education institution, EHEA

1. Introduction

Higher education, research, innovation play an important role in social cohesion, economic growth and competitiveness worldwide. Due to new trends and changes in economy, politics, society, technology etc., the context of higher education is also changing and it can be characterized by:

- Transition from “elite” to “mass” higher education;
- Growing diversity as a consequence of internationalization;
- Larger classes size;
- Changes in funding;
- Demand of new knowledge, skills and competences;
- Interest for accreditation of programs of study and higher education institutions (HEIs); concern with quality assurance standards etc.

HEIs need to respond in new ways. Ability to be flexible and adjust to changing context of higher education is crucial for a university as well as the ability to ensure high quality of studies.

Since Bologna Process was initiated in 1999, one of its priorities was to encourage quality assurance in higher education through cooperation between member countries and by

setting common reference points for quality assurance. Broadly speaking, in this research we followed how things developed so far.

In this paper we will describe the progress made by Bologna Process in quality assurance through the perspective of the establishment and activities of the main bodies of quality assurance in European Higher Education Area (EHEA) which provide basis for cooperation and support in matters of external evaluation. The role of The European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA) as well as **European Quality Assurance Register for Higher Education (EQAR)** will be highlighted. Also, the common set of quality assurance standards in Europe will be discussed. Finally, compliance to European quality assurance standards as well as connection with ENQA, EQAR; cooperation between quality assurance agencies; requirements and methodologies for external evaluation of HEIs and for higher education programs of study realized by national quality assurance agencies in cases of Moldova and Lithuania will be analyzed.

2. Overview of quality assurance in European Higher Education Area

More than two decades ago, Vroeijsstijn had already noted that: *“The concept of quality is not new: it has always been part of the academic tradition. It is the outside world that now emphasizes the need for attention to quality...It is the relationship between higher education and society which has changed”* (Vroeijsstijn, 1995).

Quality assurance is one of the most discussed topics in the field of higher education. According to Laske et al (2000) “quality” and “quality assurance” have become two most popular “buzzwords” in the field of international higher education. Stensaker (2007) considers quality assurance to be a successful management fashion.

Due to the fact that Bologna Process prioritized the need for quality assurance, it became a central element in development of higher education institutions across Europe (Scharz & Westerheijden, 2004). One of the most important events in quality assurance was adoption of Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) in 2005. The Bergen Communiqué (2005) literally urged universities to enhance the quality of the educational process through regular internal procedures and by linking to external quality assurance. As a consequence, developing and enhancing institutional quality management systems in higher education institutions became a trend during the period of 2005-2010.

In the following, we will emphasize the role of the most significant bodies and standards in quality assurance in EHEA:

- The European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA);
- **European Quality Assurance Register for Higher Education (EQAR)**;
- Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG).

One of the main actors in quality assurance in EHEA is **The European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA)**. Since the year 2000, ENQA promotes European cooperation in the field of quality assurance. It is the largest association of quality assurance agencies committed to European standards. ENQA’s main responsibilities are to:

- Contribute to quality enhancement in EHEA;
- Influence policy making in the field;
- Support agencies;
- Provide them with necessary services for further development;
- Offer opportunities for networking; coordinate external reviews of quality assurance agencies etc.

European agencies of quality assurance in the field of higher education or other related bodies are eligible to apply for membership if they meet the requirements of ESG, part III,

which is confirmed in a report by an external agency review. Nowadays, agencies from 26 European countries have membership in ENQA. Some countries are represented by more than one agency. Thus, confirming the fact that ENQA is a large network of quality assurance bodies.

ENQA works closely with important European entities: European University Association (EUA), European Association of Institutions in Higher Education (EURASHE), European Students' Union (ESU), BusinessEurope and Education International. ENQA is a member of the E4 Group together with EUA, EURASHE and ESU.

According to ENQA, the primary responsibility for quality assurance rests on higher education institutions. The role of external evaluation realized by QA agencies is to balance accountability and quality enhancement. Accountability refers to informing and reassuring the HEIs and public of the quality of higher education institution activities. Quality enhancement refers to providing advice and recommendations on how things can be improved. How to balance accountability and improvement within higher education institutions? This question is still far to be a closed point in discussion about quality assurance in EHEA.

Establishment of ENQA and its activities contributed to opportunities of support and cooperation between national quality assurance agencies, this way enhancing quality assurance and bringing it to another level in EHEA.

ENQA together with other partners of E4 Group launched European Quality Assurance Register for Higher Education (EQAR) in 2008. This Register offers great opportunities and benefits for all actors involved in quality assurance. EQAR is literally a register of quality assurance agencies that perform external evaluation of higher education institutions and programs of study; a register of agencies that demonstrated compliance with a common set of points for quality assurance in Europe (ESG). Currently, there are 43 agencies from different countries listed in the register. EQAR was established to achieve more objectives such as:

- To provide a basis for governments of various countries to authorize higher education institutions to choose any agency from the Register to perform external evaluation if that is compatible with national legal frame;
- To provide a basis for increasing mutual trust between higher education institutions, in this way promoting student mobility;
- To offer a choice of registered QA agencies for higher education institutions if that is compatible with national legal frame.

In 2012 in Bucharest Communiqué, Ministers committed to "allow EQAR-registered agencies to perform their activities across the EHEA, while complying with national requirements" and in particular "to recognise quality assurance decisions of EQAR-registered agencies on joint and double degree programmes".

In 2015 in Yerevan Communiqué, Ministers further committed to enable "higher education institutions to use a suitable EQAR registered agency for their external quality assurance process, respecting the national arrangements for the decision making on QA outcomes".

The vision of Bologna Process was to create EHEA with a system of easily recognizable and comparable degrees and with quality standards that can serve as basis for mutual trust, recognition and comparability of degrees.

In the Berlin communiqué of 19 September 2003 the Ministers of the Bologna Process signatory states invited ENQA in cooperation with the EUA, EURASHE, and ESIB', to develop '*an agreed set of standards, procedures and guidelines on quality assurance*' and to '*explore ways of ensuring an adequate peer review system for quality assurance and/or accreditation agencies or bodies*'. As a consequence, the **Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area (ESG)** were adopted in Bergen in 2005. Setting these standards was a necessary step and a great work, though it was not easy to establish a common understanding of quality assurance because of such a

diversity of political, educational systems, values and traditions, social, economic contexts among member countries of EHEA.

In the meanwhile progress has been made in such directions as qualifications frameworks, recognition and the promotion of the use of learning outcomes, thus leading to more student-centered learning. Given this fact, in the year 2012, Ministerial Communiqué invited the E4 Group in cooperation with Education International (EI), BUSINESSEUROPE and EQAR to prepare an initial proposal for a revised ESG “to improve their clarity, applicability and usefulness, including their scope”. After several rounds of consultations, discussions with main stakeholders, the revised ESG was adopted by Ministers in Yerevan in May 2015. Adopted standards are presented in three parts and serve for: Internal quality assurance; External quality assurance and Quality assurance agencies. So it can be said, that current ESG reflect the most actual common point of view on how internal and external quality assurance in EHEA should be.

At the same time, ESG is a matter of some discussions in the field. Some authors support the idea that ESG play an important role as a common reference for quality development of quality assurance mechanisms in Europe; while at the same time the standards leave room for national particularities, differences (Loukkole, 2010). Other authors are concerned about the tension between current convergence and standardization trends and the evident need to adjust quality assurance systems to national context. Another concern is that Bologna Process seems to emphasize the need for standardization more than supporting diversity (Kernegger, 2013). It remains to be seen if Europe can find the balance in aligning quality assurance systems in a comparable way while preserving the rich and valuable diversity.

3. Quality assurance in higher education in Moldova: European Higher Education Area Perspective

Moldova began the process of external evaluation of higher education institutions and programs of study from 1997, when Moldovan Parliament adopted the Law regarding evaluation and accreditation of educational institutions. In the year 2008, the accreditation process was suspended because of various reasons. When Moldova joined Bologna Process in 2005, one of its obligations was to provide accreditation of educational institutions and of the programs of study. The same obligation is specified in the Moldova–European Union Association Agreement signed on June 27, 2014.

In the period 2008-2014 there was not an authority meant to undertake accreditation of educational institutions and programs, therefore temporary authorizations were offered by Ministry of Education, Licensing Room belonging to Ministry of Economy or other related authorities.

According to actual legislation, Code of Education of Republic of Moldova approved in 2014, quality assurance in HEIs is managed by:

- Ministry of Education and **National Agency for Quality Assurance in Professional Education** (ANACIP) on *national level*;
- Institutional structures of quality assurance on *institutional level*.

HEIs are evaluated on the basis of methodology developed by ANACIP and approved by the Government.

ANACIP was recently established by Government Decision in 2014. It has been granted the Affiliate status of ENQA in December 2015. Since its establishment, ANACIP collaborated in matters of accreditation of programs of study with the Estonian Quality Agency for Higher and Vocational Education (EKKA), the Romanian Agency for Quality Assurance in Higher Education (ARACIS) and Agency for Quality Assurance through Accreditation of Study Program (AQAS), Germany. These agencies are members of the ENQA and are registered in EQAR.

EKKA contributed significantly to launching a national agency of quality assurance in higher education in Moldova in the period from September 2014 to June 2015. EKKA organized trainings for members of the Interim Governing Board of the national agency as well as for universities and potential accreditation experts. EKKA also took part in the development of the methodology for accreditation of programs of study and led the accreditation process of 26 Master programs of study in Law in 15 Moldovan universities in collaboration with Ministry of Education of the Republic of Moldova. Most of these activities were partially financed through the Estonian development cooperation program "Creation and Capacity Building of Quality Assurance Agency for Professional Education in Republic of Moldova".

The applied Methodology, Requirements and Procedure for Accreditation of Study Programs in Moldova, was based on Moldovan legislation, ESG, EKKA's requirements and feedback from the Ministry of Education and higher education institutions.

Conduction of external evaluation of bachelor programs in law by ARACIS and master programs in law by EKKA, under auspices of Ministry of Education was a good experience for all actors involved: HEIs, ministry, future staff of the national agency etc.

Nowadays, ANACIP has the function of accreditation of programs of study and educational institutions. The Agency's mission is to develop and promote the quality culture in vocational education, higher and continuing education, contributing to greater economic competitiveness and social cohesion in the Republic of Moldova. The aim of the Agency is to ensure an integrated, reliable, objective and transparent system of external evaluation and accreditation of institutions and study programs in vocational education, higher and continuing education in the Republic of Moldova (National Agency for Quality Assurance in Professional Education).

ANACIP developed the Methodology and guides of external quality evaluation for provisional authorization and accreditation of vocational education and training, higher education and lifelong learning study programs and institutions. Methodology was approved in May 2016; guides were approved in June, 2016.

According to ANACIP, the Methodology is based on Moldovan legislation, ESG (2015), ANACIP requirements etc. National documents such as Code of Education (2014), Regulation framework for Higher Education (2015) etc. were developed and/or updated in accordance with the requirements of the Bologna Process.

The above-mentioned methodology addresses the following standards for institutional and for programs of study evaluation:

- Policy for quality assurance;
- Design and approval of programmes;
- Student-centred learning, teaching and assessment;
- Student admission, progression, recognition and certification;
- Teaching staff;
- Learning resources and student support;
- Information management;
- Public information;
- On-going monitoring and periodic review of programmes;
- Cyclical external quality assurance.

Each accreditation standard has evaluation criteria, performance indicators, and standards of evaluation. Examination of the methodology and guides developed by ANACIP shows that they addressed standards for internal quality assurance processes described in ESG, Part I. Methodology and guides are based on evaluation of degree an institution or program of study meets the national educational standards.

Procedure of external evaluation of HEIs and programs of study has the following steps:

- Initiation of evaluation procedure by HEI;
- Internal quality evaluation and preparation of Self-Assessment Report;

- Process of external evaluation: HEI applies for accreditation; review of application and decision of initiation or refusal of external review by ANACIP; constitution of Quality Assurance Commission; analysis of Self-Assessment Report; external evaluation visit to the institution; writing of Evaluation Report; results presentations and decision taking by ANACIP;
- Directing decision of ANACIP to Ministry of Education;
- Decision of provisional authorization or accreditation by Government;
- Implementation of recommendations based on results of external evaluation.

At the moment ANACIP is at the point to start applying its own methodology. The results of the external evaluation will show the viability of this methodology. It will also allow to rate universities based on the points accumulated during the accreditation process. It should open wider the door to accountability and quality enhancement. According to ESG, Part III, ANACIP should undergo an external review at least once every five years in order to prove its commitment to ESG.

4. Quality assurance in higher education in Lithuania: European Higher Education Area perspective

Lithuanian national legislation obliges all higher education institutions (HEI) to assure the quality of programmes they conduct and publicly propose. The first Lithuanian Law on Science and Studies (adopted in February 12, 1991) after the independence restoration in March 11, 1990 stipulated that Research Council of Lithuania *'shall present trends of development in the spheres of science and shall assess scientific programmes of the State.'* All latest reforms and amendments in legislation were aimed to increase the quality of programmes and make national HEIs more competitive and attractive.

Accordingly to current Law on Higher Education and Research (adopted in April 30, 2009), *'accreditation of a higher education institution or a study programme means evaluation of conformity of a higher education institution or a study programme with requirements of legal acts.'* The assessment is conducted both on internal and external levels. Usually the internal self-evaluation is re-assessed externally or purely external evaluation conducted. Law on Higher Education and Research obliges every HEI to provide information about the results of external quality evaluation and accreditation of their study programmes publicly. The supervision of mentioned processes is entrusted to the Ministry of Education and Science. This Ministry together with other national institutions as well is obliged to coordinate the activity of Lithuanian institutions of science and studies.

Since 2009, the Research Council of Lithuania every three years assesses the scientific production of Lithuanian HEIs. The results of external assessment are crucial taking decisions about upcoming funding periods (amounts, beneficiaries, etc.).

An important role assessing study programmes provided to Centre for Quality Assessment in Higher Education (SKVC, established in 1995). SKVC performs the following main types of evaluation:

- Evaluation of existing study programmes;
- Evaluation of new study programmes;
- Institutional review of HEIs;
- Evaluation of applications to establish new HEIs.

External evaluation of study programmes on regular basis is conducted since 1999. The results of evaluation determine the future of every assessed programme. External evaluation reports allow to provide the accreditation or to refuse to accredit assessed programmes. In case of success, programmes can be accredited for 3 or 6 years. The duration of accreditation depends on evaluation (6 years case programme is assessed as 'very good' or 'good', 3 years – if there is no evaluation 'unsatisfactory'). The exemption is provided for the new programmes, which can be accredited for the longer period, respectively, for 4 or 7 years. New programs are checked for compliance with legal requirements. Sometimes

comprehensive evaluation can be required (for instance, HEI do not have experience in such programmes). Then assessment is conducted by two experts with relevant experience in the field.'

After the Provisions of the doctoral studies of science (last edition in 2010) came into force, previously granted rights to provide doctoral studies were reviewed and granted to the separate HEIs or consortiums of institutions (some of them are international) by the orders of Minister of Education and Science. The main evaluation criteria for HEIs aiming to receive a right to provided PhD studies in every single scientific field are *'national relevance and internationality of doctoral studies; level of scientific research in a respective scientific field (branch) or fields (branches) of the members of the Doctoral Studies Committee; number of scientists pursuing high level scientific research who will participate in doctoral studies; infrastructure in place for scientific research; quality of the regulation of doctoral studies; output and effectiveness of previous doctoral studies (ratio of doctoral students and developed doctors of science and etc.)*.' A few years ago the self-evaluation of mentioned doctoral programmes started (separate PhD programmes were scheduled for assessment in different periods). Results of assessment are necessary to decide if the rights to provide doctoral studies in previously granted scientific fields should be prolonged or cancelled.

Methodology for evaluation of higher education study programmes (adopted in December 20, 2010) distinguishes key stages in the evaluation process, which are self-evaluation, the visit, preparation of evaluation report and the follow-up activities. The longer list of evaluation stages distinguishes following stages:

- Planning of the evaluation;
- Application to the Centre for the evaluation;
- Self-evaluation and the production of the self-evaluation report. This reports cover data of the past five academic years;
- Preparations for the evaluation;
- Visit of the expert team at the higher education institution;
- Production of the evaluation report by the expert team;
- Discussions of the evaluation report by the Committee;
- Adoption of the decision concerning assessment and public announcement of the decision and assessment conclusions;
- Follow-up activities.

Ministry of Education and Science initiates the external evaluation of HEIs every six years. Accordingly to Procedure for the external review of higher education institution (adopted in September 22, 2010), *'an external review of a higher education institution shall comprise the evaluation of the conformity of its learning resources and its activities*.' The decision to accredit the HEI or not is determined by the assessment, which is conducted by SKVC. In case of success, the duration of accreditation is 3 or 6 years.

In all evaluation processes the role of foreign experts is constantly growing. Such decision insures quality and impartiality of assessment. Quality is ensured through the possibility to find competent experts from the wider market. Foreign experts usually are not stakeholders of the issue and are expected to be impartial.

A new Law on Higher Education and Research (adopted in June 29, 2016) will enter into force in January 1, 2017. There are no significant amendments, related to the assessment terms and conditions.

The main discussions about the related evaluation and assessment processes in Lithuania are:

- How to organize the assessment and evaluation processes making less inconvenience for the assessed institutions (avoiding not necessary processes and obligations);
- How to find a proper proportion and composition of experts (how many local experts and how many foreign experts should be involved into assessment process);
- How to make assessment processes more transparent, clear and impartial;

– How to distinguish, purify and follow clear and reasonable criteria for assessment. In order to comply with the highest standards, the foreign good practices are constantly reviewed. HEIs are also demanding to be assessed: a. by competent experts; b. taking into account the criteria, which are directly related with the quality of assessed programmes. The national legislation and procedures should comply the principles of the European Higher Education Area.

The activity of other national institutions as well is valuable in order to have a full view of higher education system (for instance, Research and Higher Education Monitoring and Analysis Centre on the basis of research in higher education area draws up recommendations aimed to develop current legislation and practice, improves monitoring indicators, etc.).

5. Conclusions

European Higher Education Area encourages and emphasizes enhancement of quality assurance and cooperation in quality assurance between member countries. ENQA and EQAR play an important role in achieving the above mentioned. ESG can be viewed as the most actual common reference in external and internal evaluation.

Due to the fact that member countries joined Bologna Process at different time, development of external quality assurance differs, which can be seen in examples of Moldova and Lithuania. In case of Moldova there are successful cases of cooperation with quality agencies from other countries listed in EQAR and members of ENQA.

Quality assurance is far to be a closed discussion. Actors involved in quality assurance have concerns related to:

- How to find balance between accountability and quality improvement within higher education institutions;
- How to find balance in aligning quality assurance systems in a comparable way while preserving the rich and valuable diversity;
- How to find balance between necessity to commit to European standards and in the same time to adjust quality assurance systems to national particularities;
- How to organize the assessment and evaluation processes in less stressful way for the assessed institutions;
- How to find a proper proportion and composition of experts (how many local experts and how many foreign experts should be involved into assessment process);
- How to make assessment processes more transparent, clear and impartial in order to avoid misunderstandings and misinterpretations;
- How to distinguish, purify and follow clear and reasonable criteria for assessment.

It remains to be seen how EHEA and countries find necessary balances and find proper solutions to current concerns.

References:

Accreditation procedure of higher education institution approved by Resolution No 1317 of 22 September 2010 of the Government of the Republic of Lithuania.

Berlin Communiqué, 2003. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education. Berlin, Germany.

Bergen Communiqué, 2005. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education. Bergen, Norway.

Bucharest Communiqué, 2012. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education. Bucharest, Romania.

Centre for Quality Assessment in Higher Education. Lithuania. Available: <http://www.skvc.lt/default/en/> [Accessed 21 October 2016].

Codul Educatiei al Republicii Moldova, Cod Nr. 152 din 17.07.2014. Publicat: 24.10.2014 în Monitorul Oficial Nr. 319-324, art. Nr. 634. Data intrării în vigoare: 23.11.2014

Kernegger, B., Vettori, O., 2013. Editorial: In quality (assurance) we trust – don't we? Zeitschrift für Hochschulentwicklung Jg.8 / Nr.2 (März 2013) S. I-VIII

Laske, S., Meister-Scheytt, C. & Weiskopf, R., 2000. Qualitäten der Qualität in Universitäten. In S. Laske, M. Habersam & E. Kappler (eds.), Qualitätsentwicklung in Universitäten. Konzepte, Prozesse, Wirkungen. Schriften zur Universitätsentwicklung Vol. 2 (pp. 177-201).

Lege Nr. 1257 din 16.07.1997 cu privire la evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ din Republica Moldova (not valid)

Loukkola, T. & Zhang, T., 2010. Examining Quality Culture: Part 1 – Quality Assurance Processes in Higher Education Institutions. Brussels: EUA.

Methodology of external quality evaluation for provisional authorization and accreditation of vocational education and training, higher education and lifelong learning study programs and institutions approved by Government Decision (Republic of Moldova) nr. 616 of 18 May 2016.

Methodology for evaluation of higher education study programmes approved by Order No 1-01-162 of the Director of the Centre for Quality Assessment in Higher Education (Lithuania) of 20 December 2010.

National Agency for Quality Assurance in Professional Education. Moldova. Available: <http://anacip.md/index.php/en/> [Accessed 10 October 2016].

Procedure for the external review of higher education institution approved by Resolution No 1317 of the Government of the Republic of Lithuania of 22 September 2010.

Provisions of the doctoral studies of science approved by Resolution No 561 adopted by the Government of the Republic of Lithuania on 12 May 2010.

Republic of Lithuania Law on Science and Studies No. I-1052 of 12 February 1991 (published in 1991-02-19, not valid).

Republic of Lithuania Law on Higher Education and Research No. XI-242 of 30 April 2009 (published in 2009-05-12, with latest amendments).

Republic of Lithuania Law on Higher Education and Research No. XII-2534 of 29 June 2016 (published in 2016-07-14).

Research and Higher Education Monitoring and Analysis Centre. Lithuania. Available: <http://mosta.lt/en/> [Accessed 21 October 2016].

Schwarz, S. & Westerheijden, D. F., 2004. Accreditation in the framework of evaluation activities: a comparative study in the European Higher Education Area. In: S. Schwarz & D. F. Westerheijden (eds), Accreditation and evaluation in the European Higher Education Area. Higher Education Dynamics vol. 5 (pp. 1-41).

Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG), 2015. Brussels, Belgium.

Stensaker, B., 2007. Quality as Fashion: Exploring the Translation of a Management Idea into Higher Education. In D. F. Westerheijden et al. (eds), Quality Assurance in Higher Education: Trends in Regulation, Translation and Transformation (pp. 99-118).

Yerevan Communiqué, 2015. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education. Yerevan, Armenia.

Vroeijenstijn, A. I., 1995. Improvement and Accountability: Navigating between Scylla and Charybdis. Guide for External Quality Assessment in Higher Education. London and Bristol: Jessica Kinsley.

EVOLUȚIA ASIGURĂRII CALITĂȚII EDUCAȚIEI ÎN ÎNVĂȚĂMÎNTUL PROFESIONAL TEHNIC ȘI SUPERIOR ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE A REPUBLICII MOLDOVA

TIMCO CAROLINA
ANACIP
Chișinău, Moldova
carolina.timco@anacip.md

CHICIUC ANDREI
ANACIP
Chișinău, Moldova
chiciuc.andrei@anacip.md

GUVIR STELA
ANACIP
Chișinău, Moldova
guvir.stela@anacip.md

Abstract: The paper is aimed at describing the quality assurance process in Moldova through since it got its independence. The education policy of EU is studied with special focus on quality assurance in order to address the challenges to which Moldova should face in to be in line with the European Community Countries. The history and activity of the National Agency for Quality Assurance in Professional Education are described, as well future challenges in the context of adherence to UE.

Keywords: Education, vocational education and training, higher education, quality assurance, European policies, ANACIP

Introducere

Dreptul la educație este unul din drepturile fundamentale ale omului (UN, 1950, UNESCO, 1960). După ce omenirea a trecut prin două războaie devastatoare, națiunile au realizat că acordurile în domeniul economic și politic nu sunt suficiente pentru a construi o pace de durată. Pacea trebuie stabilită în baza solidarității umane morale și intelectuale. Pentru a susține și promova valorile menționate, în 1945 a fost creată Organizația Națiunilor Unite în domeniul Educației, Științei și Culturii (UNESCO). Unul din obiectivele UNESCO de la începuturile sale până în prezent este de a depune eforturi considerabile pentru crearea unei rețele între națiuni, care să mobilizeze eforturile acestora în asigurarea accesului fiecărei persoane, indiferent de gen, naționalitate sau vârstă la o educație de *calitate*, acesta fiind un drept fundamental și o pre-cerință pentru o dezvoltare umană durabilă. Dacă, la începuturile activității UNESCO, accentul se punea pe accesul la educație de *calitate* a tuturor copiilor, ulterior, preocupările acestea s-au extins la asigurarea accesului la o educație de *calitate* pe tot parcursul vieții. Obiectivele globale ale ONU, stabilite pentru a fi realizate până în 2030, printre altele includ:

- Asigurarea accesului la un învățământ de calitate tuturor persoanelor, atât la nivel profesional tehnic, precum și terțiar, inclusiv universități;

- De a majora considerabil numărul tinerilor și adulților, ce au competențe relevante, inclusiv tehnice și vocaționale, la angajare, locuri de muncă decente și antreprenoriat. (UN, 2016)

Reieșind din obiectivele globale ale ONU, UNESCO a grupat activitățile pe arii prioritare (UNESCO, 2014), una dintre acestea referindu-se la învățământul profesional tehnic și terțiar. În documentul dat se menționează că învățământul profesional tehnic și terțiar este critic pentru asigurarea unui nivel de viață decent și trebuie să asigure diferite modalități de atingere a unui nivel sporit de educație. De asemenea, politicile naționale și sistemul de învățământ terțiar trebuie să fie orientat spre constituirea unor sisteme de asigurare a calității adecvate.

Preocupările pentru asigurarea calității educației la moment sunt mai actuale ca niciodată, pornind de la premiza că doar printr-o educație de calitate omenirea poate prospera și se poate asigura o dezvoltare durabilă.

1. Constituirea sistemului educațional profesional tehnic și superior al Republicii Moldova

Republica Moldova este un stat relativ tânăr, care și-a obținut independența în 1991. Teritoriul în care actualmente este situată Republica Moldova are o istorie bogată și deseori controversată. În 1940, în limitele teritoriului actual, are loc formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, care a fost parte a URSS până în 1991. Principiul centralizării, caracteristic sistemului sovietic de guvernare, a fost aplicat și sistemului educațional. URSS includea 15 republici, guvernarea se făcea centralizat, iar sistemul educațional era unul comun pentru toate republicile-membre ale URSS. După cum menționează Tiron, et. all (2003), după formarea RSSM, o parte din intelectualitatea Basarabiei, inclusiv din domeniul învățământului și culturii, a fost forțată să părăsească acest teritoriu, fiind înlocuită cu specialiști din Transnistria și din alte republici ale URSS. În perioada 1940-1941, din Ucraina și alte state ale URSS, au fost dislocate peste 5000 de cadre în diferite domenii, însă numărul acestora era insuficient, în special insuficiența se resimțea în domeniul formării primare. De aceea, în perioada de referință au fost fondate mai multe instituții, pe care azi le-am putea atribui nivelului post-secundar și terțiar. Conform aceleiași surse, la începutul anului academic 1940-1941, activau șase instituții superioare, 22 tehnicumuri și alte instituții intermediare, cu un număr de 6664 studenți înscriși

Autoritățile sovietice au făcut modificări majore atât în conținutul cursurilor, programelor de studii, metodelor de predare, precum și în sistemul de admitere la studii superioare. Un șir de discipline cu caracter ideologic au fost introduse în curricula pentru învățământul secundar și terțiar, având ca scop formarea "cetățeanului sovietic". În timpul celui de-al doilea război mondial, conform statisticilor, o mare parte din specialiștii ce asigurau formarea primară și secundară au decedat. Ca urmare, s-a luat decizia de a completa insuficiența de cadre locale cu cadre din republicile URSS, care a dus la cel de-al doilea val de specialiști trimiși pentru a asigura formarea cadrelor în RSSM, precum și crearea de noi instituții post-secundare și terțiare pentru a răspunde necesităților RSSM. Pentru a mări numărul persoanelor cu studii medii de specialitate și superioare, în 1956 se ia decizia de a modifica condițiile de admitere, ce permiteau înscrierea la examenele de admitere a persoanelor cu o experiență de muncă în domeniu de cel puțin doi ani, precum și admiterea fără examene a veteranilor celui de al doilea război mondial. Ca urmare a acestor măsuri, numărul absolvenților a crescut semnificativ, jumătate din aceștia erau absolvenți ai școlilor profesionale pedagogice sau facultăților pedagogice. În perioada 1945-1960 s-a investit mult în dezvoltarea educației, au fost deschise specialități noi, au fost construite și dotate cu cele necesare diverse laboratoare, a fost creată infrastructura socială prin construcția de cămine și obiecte de cultură generală. De asemenea, în această perioadă, începe oferirea de studii doctorale pe teritoriul RSSM de către instituțiile de cercetarea ale Academiei de Științe. Perioada între 1945-1960 a fost dominată de pregătirea specialiștilor în domeniul educației

primare, medicale, culturale și agricultură. În perioada 1960-1990, sistemul educațional local oferea toate tipurile de formări necesare economiei Republicii Moldova. Spre 1990 în RSSM activau 10 instituții superioare. Statisticile din 1988 arată că fiecare al patrulea specialist din economia națională avea studii superioare sau medii de specialitate. Mai mult de jumătate dintre aceștia erau implicați în sectorul de producere. Paradoxul acelor ani era că aproximativ 11 mii de absolvenți ai învățământului superior dețineau posturi de lucru care nu necesitau un nivel de calificare așa de înalt, mulți dintre ei fiind muncitori. Explicația paradoxului este una simplă, politica acelor ani era de a forma clasa muncitorească, iar muncitorii deseori aveau un salariu mai mare decât un specialist cu studii superioare.

Politica URSS era una centralizată, planurile de studii, curricula, modalitățile de organizare și gestionare a procesului de studiu erau identice pentru toate republicile URSS. În același timp, exista o ierarhie nescrisă a instituțiilor din spațiul sovietic. Chiar dacă muncitorii erau plătiți mai bine decât specialiștii înalt calificați, să ajungi la o școală profesională se echivala cu nereușita în viață, copii fiind orientați spre a obține studii superioare. În același timp, cu referire la studiile superioare, era considerat mai prestigios și mai sigur pentru viitor să urmezi o facultate la Moscova, iar absolvenții cu merite aveau șanse mai mari să fie admiși la studii în „facultățile prestigioase”. În același timp, politica URSS era de a repartiza specialiștii formați în diferite republici, nu neapărat în cele de baștină. Astfel, un absolvent al unei facultăți din RSSM putea fi repartizat în Ucraina, Bielorusia ori Kazahstan.

Cojocar (2002) menționa că în URSS, respectiv în RSSM, precum și în alte țări ca Japonia, Franța a existat un sistem de învățământ centralizat, care a permis crearea unor standarde educaționale, a imprimat o anumită unitate și continuitate sistemului educațional, însă în același timp a dus la birocratizarea dirijării lui, a instruirii, la uniformizarea excesivă, la subaprecierea semnificației condiției locale și a inițiativei lucrătorilor școlii. În opina lui Lisnic și Scobioala (2010) sistemul de dirijare a învățământului în RSSM era în funcție de politicile URSS. Astfel, în anii '60, odată cu lansarea ideii de formare a „omului nou”, au loc modificări structurale în conducerea sistemului educațional (Lisnic și Scobioala, 2010). În rezultat, în 1962, cele 2 ministere, Ministerul învățământului preuniversitar și Ministerul învățământului mediu de specialitate și superior, au fost comasate în unul singur, numit Ministerul Învățământului Public. Ulterior, în 1966, în RSSM a fost creat Ministerul unional – republican al învățământului, care avea în sarcinile sale și elaborarea și perfecționarea planurilor de învățământ, realizarea legăturilor externe în domeniul învățământului, organizarea recalificării cadrelor didactice. Însă, în acest context, trebuie de menționat că legătura și colaborarea cu alte state, planificarea pregătirii cadrelor, elaborarea standardelor educaționale rămânea a fi o prerogativă a organelor de conducere de la Moscova, iar miniștrii învățământului din republicile unionale erau doar membri ai Consiliului învățământului, creat pe lângă Ministerul educației al URSS. Ministerul dat a funcționat în baza unui Regulament despre Ministerul Învățământului Public al RSSM, aprobat în 1969 de Consiliul de Miniștri ai RSSM.

Anii '90 au fost marcați de procesele de dezintegrare a URSS și de obținere a suveranității și independenței de către republicile sovietice. În data de 27 August 1991, Republica Moldova își declara independența, moment din care începe istoria modernă a statului Republica Moldova. Odată cu aceasta, sunt inițiate un șir de reforme, inclusiv în sistemul educațional moștenit de la fosta URSS. Astfel, în 1994 este aprobată Concepția dezvoltării învățământului în Republica Moldova și, ca urmare a acesteia, în 1995 începe a se contura cadrul legal în domeniul învățământului. Totodată, sunt elaborate și aprobate consecutiv un șir de acte ce au stabilit „regulile de joc” pentru următorii 20 de ani: Legea învățământului (1995), Legea cu privire la evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ din Republica Moldova (1997) și Legea privind aprobarea Regulamentului de evaluare și acreditare a instituțiilor de învățământ (1999). Toate aceste trei legi au fost ulterior abrogate prin Codul Educație al Republicii Moldova, aprobat de Parlamentul Republicii Moldova la data de 17.07.2014.

Legea învățământului (1995), care a fost aprobată și a intrat în vigoare la patru ani de la obținerea independenței, a pus bazele cadrului normativ-juridic pentru:

- actualizarea definiției de ideal educațional și orientarea învățământului spre atingerea acestuia;
- desfășurarea procesului educativ în baza standardelor educaționale, care așa și nu au fost elaborate, nici aprobate;
- trecerea de la învățământul mediu de cultură generală la învățământul liceal;
- instituirea învățământului privat și a sistemului de instruire cu plată în instituțiile de învățământ de stat;
- lichidarea monopolului curricular prin admiterea organizării învățământului alternativ;
- extinderea cooperării cu alte țări în domeniul învățământului, etc. (Gremalschi, 2016)

Pe parcursul celor 19 ani în care Legea învățământului a funcționat, aceasta a suferit multiple modificări, în mare parte datorită evoluțiilor din sistem, însumând 47 de modificări/amendamente.

Anul 2014 va intra în istoria sistemului educațional al Republicii Moldova ca anul în care s-a aprobat, după mai multe tentative, Codul Educației. În opinia lui Gremalschi (2016), acesta a legiferat rezultatele reformelor și a deschis noi perspective pentru modernizarea în continuare a învățământului moldovenesc. Tot în opinia acestuia, prevederile inovatoare ale Codului Educației sunt: redefinirea idealului educațional, decentralizarea educației prin delegarea mai multor competențe ale organelor administrației publice centrale către organele locale, creșterea rolului beneficiarilor direcți ai educației în administrarea învățământului, ce-i drept, mai mult doar în cazul învățământului general; orientarea învățământului profesional-tehnic și a celui superior spre atingerea standardelor stabilite în Cadrul Național al Calificărilor; instituționalizarea mecanismelor de asigurare a calității în învățământ; stabilirea unor cerințe explicite în domeniul eticii profesionale a cadrelor didactice și de conducere din învățământ; extinderea componentelor opționale și la libera alegere din curricula.

2. Asigurarea calității educației în învățământul profesional tehnic și superior în contextul integrării europene

Acordul de asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, semnat pe 27 iunie 2014, conține un capitol dedicat Cooperării în materie de învățământ, formare, multilingvism, tineret și sport. În textul articolului 122 și 123 al capitolului 23 se stipulează că cooperarea presupune "...modernizarea sistemelor de educație și de formare, îmbunătățirea calității, a relevanței și a accesului la acestea..." precum și "...promovarea obiectivelor stabilite în cadrul procesului de la Copenhaga privind consolidarea cooperării europene în materie de educație și de formare profesională..." (EUR-LEX, 2014).

Procesul de la Copenhaga este urmare a deciziei luate de Consiliul Europei la Lisabona în martie 2000, precum și decizia luată la Barcelona în 2002. În cadrul ședinței de la Lisabona a fost recunoscută și accentuată importanța dezvoltării unei educații și formări profesionale (EFP) de înaltă calitate pentru a promova incluziunea socială, coeziunea, mobilitatea, șansele de angajare și competitivitatea (EUR-LEX, 2011). În cadrul Consiliului Europei de la Barcelona s-a solicitat crearea unui proces specific EFP, obiectivul căruia este transformarea sistemelor europene de învățământ și formare în referințe mondiale de calitate până în 2010 (EUR-LEX, 2011). Procesul de la Copenhaga, adoptat în noiembrie 2002, vizează creșterea performanțelor, a calității și a atractivității educației și formării profesionale (EFP) prin consolidarea cooperării la nivel european (EUR-LEX, 2011). Procesul se bazează pe priorități convenite de comun acord, revizuite o dată la doi ani – Maastricht (2004), Helsinki (2006), Bordeaux (2008), Bruges (2010). La ultima ședință a Consiliului Europei de la Bruges, s-a declarat că procesul de la Copenhaga este parte integrantă a cadrului strategic „Educație și formare profesională 2020” (EFP 2020) și va contribui la realizarea obiectivelor strategiei Europa 2020 în domeniul educației (EUR-LEX, 2011). Atât procesul de la

Copenhaga, comunicatele ulterioare și strategia Educația 2020, reiterează importanța asigurării calității în educație.

La 18 iunie 2009 a fost făcută publică „Recomandarea parlamentului european și a consiliului privind stabilirea unui cadru european de referință pentru asigurarea calității în educație și formare profesională” (EUR-LEX, 2009). Cadru european de referință pentru asigurarea calității este un instrument important de susținere a statelor membre în promovarea și monitorizarea îmbunătățirii continue a sistemelor de educație și formare profesională, pe baza unor referințe convenite de comun acord. Cadru ar trebui să contribuie nu doar la îmbunătățirea calității EFP, ci și la consolidarea încrederii reciproce între sistemele de EFP și să faciliteze acceptarea și recunoașterea calificărilor și a competențelor dobândite în diferite țări și sisteme educaționale. Cu ajutorul acestui cadru, țările UE își pot îmbunătăți sistemele de asigurare a calității cu participarea tuturor părților interesate. Mai cu seamă, se vorbește despre: 1. crearea unor puncte naționale de referință pentru asigurarea calității, 2. participarea activă în cadrul rețelei europene relevante și 3. dezvoltarea unei abordări naționale pentru îmbunătățirea sistemelor de asigurare a calității și utilizarea optimă a cadrului de reglementare.

La 20 mai 2014 Consiliul Europei a formulat și prezentat concluziile privind asigurarea calității în sprijinul educației și formării profesionale, în care este reiterată importanța sporirii continue a calității, menționându-se că „...asigurarea calității – ca parte a unei serii de măsuri din partea guvernelor și instituțiilor – sporește transparența și stă la baza încrederii în ceea ce privește relevanța și calitatea cunoștințelor, aptitudinilor, competențelor și calificărilor, care, la rândul său, se bazează pe încrederea în calitatea instituțiilor și furnizorilor de educație și formare profesională...” (EU, 2014). Pe final, Consiliul face recomandări statelor membre „...de a promova în continuare transparența și complementaritatea dintre abordările sectoriale privind asigurarea calității, bazându-se pe principii europene pentru asigurarea calității din perspectiva învățării pe tot parcursul vieții, cu scopul de a asigura calitatea rezultatelor pentru cursanți și de a spori permeabilitatea dintre sectoarele educației și formării profesionale...” (EU, 2014).

În contextul preocupărilor pentru asigurarea calității la nivel european, trebuie de menționat și preocupările miniștrilor responsabili de învățământul superior pentru formarea unui Spațiu European a Învățământului Superior, prima declarație făcută în 1998 la Sorbona (EHEA, 1998), ca urmare a convenției de la Lisabona (COE, 1997). În 1999, prin Declarația de la Bologna, au fost formulate șase obiective cu referire la compatibilitatea sistemelor de învățământ până în 2010, unul dintre care se referea la promovarea cooperării europene în asigurarea calității (EHEA, 1999). În comunicatele ulterioare de la Praga (2001), Copenhaga (2002, comun cu cel al Comunității Europene), Berlin (2003), Bergen (2004), Londra (2007), Louvain la Neuve (2009), București (2012) și Erevan (2015), asigurarea calității în învățământul superior a rămas a fi actuală (EHEA, 2001, 2002, 2003, 2004, 2007, 2009, 2012, 2015). Astfel, prin declarația de la Berlin s-a stabilit de comun acord că responsabilitatea primară pentru asigurarea calității în învățământul superior aparține fiecărei instituții, iar Asociația Europeană a Agențiilor de Asigurare a Calității în Învățământul Superior (ENQA) a fost mandatată pentru a elabora standarde, ghiduri și proceduri privind realizarea și funcționarea sistemelor de asigurare a calității în învățământul profesional (EHEA, 2003). În 2005 au fost aprobate primele Linii directe și recomandări pentru asigurarea calității în învățământul superior, acestea fiind revizuite în 2015 și aprobate la Conferința de la Erevan (EHEA, 2015).

Studiul comparativ efectuat de EQUIP (EQUIP, 2016) relevă următoarele diferențe dintre ESG 2005 și ESG 2015: În ceea ce privește schimbările în partea introductivă a documentului, ESG 2015 iau în considerare evoluțiile în învățământul superior european începând cu 2005, cum ar fi trecerea la învățarea centrată pe student și necesitatea pentru căi flexibile de învățare, precum și recunoașterea competențelor obținute în afara educației formale. În plus, internaționalizarea tot mai mare a învățământului superior, răspândirea învățământului digital și noile forme de livrare a educației sunt specificate ca fiind evoluții

importante care influențează asigurarea calității în învățământul superior. ESG 2015, de asemenea, fac referință și la alte instrumente existente la nivel european, care contribuie la asigurarea transparenței și a încrederii în învățământul superior, cum ar fi cadrul calificărilor, ECTS și suplimentul la diplomă. Domeniul de aplicare al ESG-urilor este clarificat, iar textul ESG 2015 evidențiază aplicabilitatea lor în toate sistemele de învățământ superior existente în Spațiul European al Învățământului Superior (EHEA) “indiferent de modalitatea de studiu și locul de oferire a studiilor”. Acest lucru face clar faptul că ESG se aplică în mod egal învățământului superior transfrontalier și transnațional, precum și diferitor moduri de livrare, cum ar fi e-learning. În plus, ESG 2015 precizează în mod clar că acestea se aplică, de asemenea, furnizării studiilor la nivel de învățământ superior, care nu fac parte dintr-un program de studiu care să conducă la o calificare în învățământul formal. Ca și în cazul ESG 2005, ESG 2015 se axează pe asigurarea calității cu referire la învățare și predare; cu toate acestea, ESG 2015 includ referințe cu privire la “mediul de învățare și legăturile relevante cu cercetarea și inovarea”. Mai mult decât atât, deși ESG nu acoperă aspectul asigurării calității cu privire la alte activități instituționale, cum ar fi cercetarea sau guvernarea instituțională, ESG 2015 așteaptă ca instituțiile să dispună totuși de politici și procese care să se refere la ele. Textul evidențiază faptul că asigurarea calității are un scop dublu de responsabilitate și îmbunătățire și, astfel, ESG se aplică în mod egal diferitor abordări ale asigurării calității. Scopurile ESG 2015 sunt de a oferi un cadru comun pentru asigurarea calității în Europa; a permite asigurarea și îmbunătățirea calității în învățământul superior; a susține încrederea reciprocă; și a oferi informații cu privire la asigurarea calității în EHEA. ESG 2015 se bazează pe patru principii: că responsabilitatea primară pentru calitatea programelor și asigurarea calității în oferirea lor este a instituțiilor de învățământ superior; că asigurarea calității trebuie să răspundă diversității sistemelor de învățământ superior, instituțiilor, programelor și studenților; că asigurarea calității trebuie să susțină crearea unei culturi a calității; și că asigurarea calității ia în considerație necesitățile și așteptările studenților, a părților interesate și societății. Deși toate aceste principii erau prezente și în ESG 2005, recunoașterea diversității și importanța susținerii unei culturi a calității au un accent mai mare în ESG 2015. ESG rămân a fi “principii generice” care permit o diversitate în implementarea practică a lor. Ca și în versiunea 2005, ele nu descriu în detaliu ce este calitatea, nici felul în care ar trebuie să fie implementate procesele de asigurare a calității. Mai degrabă, ele își mențin rolul de a oferi ghidare în și a indica domeniile vitale pentru a oferi calitate în învățământul superior. ESG 2015 continuă să recunoască diversitatea sistemelor europene de învățământ superior, instituții de învățământ și agenții de asigurare a calității și să mențină, ca și în 2005, că “o abordare monolitică unică a calității și asigurării calității în învățământul superior” din EHEA nu este una adecvată.

3. Asigurarea calității educației în Republica Moldova. Trecut și prezent.

Studiul Legii învățământului din 1995, cu referire la *calitate și asigurarea calității*, relevă faptul că, inițial responsabilitatea față de asigurarea calității se impunea doar instituțiilor private (art. 36. Învățământul privat). Astfel, în art. 36, pct. 11 era stipulat că “...conducătorii instituțiilor de învățământ privat și fondatorii acestora poartă răspundere de calitatea învățământului, de condițiile de educație și instruire, în conformitate cu legislația în vigoare...” (Lex, 1995). În textul inițial al legii nu erau prevăzute articole ce ar fi reglementat dimensiunea de asigurare a calității studiilor. Doar prin modificarea Legii învățământului din 2013, în textul legii apar așa noțiuni precum *calitate și asigurarea calității* (Lex, 2013). Au fost operate unele modificări semnificative la articolul 37 al legii, care a fost redenumit din „Licențierea și acreditarea instituțiilor de învățământ” în „Asigurarea calității în învățământul superior”, și completat cu articolele: 37¹ „Evaluarea calității în învățământul superior”, 37² „Evaluarea externă în vederea autorizării de funcționare provizorie sau acreditării în învățământul superior”, 37³ „Evaluarea externă în vederea autorizării de funcționare provizorie sau acreditării învățământului secundar profesional, de specialitate, precum și de formare continuă”, 37⁴ „Agenția Națională de Asigurare a Calității în Învățământul

Profesional” (Lex, 2013). Astfel, abia în 2013 se definește calitatea studiilor ca fiind „...ansamblul de caracteristici ale unui program de studiu și ale ofertanților acestuia, prin care sunt satisfăcute așteptările beneficiarilor în raport cu standardele de acreditare sau cu standardele naționale de referință...”, se specifică modalitățile de asigurare a calității care „...este realizată printr-un ansamblu de acțiuni de dezvoltare a capacității instituționale de elaborare, planificare și implementare de programe de studii, prin care se formează și se consolidează încrederea beneficiarilor în faptul că organizația ofertantă de educație satisface și îmbunătățește standardele naționale de referință în conformitate cu misiunea asumată de aceasta...”, se stabilesc clar responsabilii de managementul calității în învățământul superior: „...la nivel național – de Ministerul Educației și Agenția Națională de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional...” și „...la nivel instituțional – de către structuri interne de asigurare a calității...”, precum și „...etapele ce trebuie parcurse pentru ca sistemul de asigurare a calității să ajungă a fi pe deplin funcțional: a) autorizarea de funcționare provizorie (licențiere), care reprezintă actul de înființare și acordă dreptul de a desfășura procesul de învățământ și de a organiza admiterea la studii; b) acreditarea, care acordă, alături de drepturile prevăzute la lit. a), și dreptul de a organiza examene de finalizare a studiilor și de a emite diplome, certificate și alte acte de studii recunoscute de Ministerul Educației...” (LEX, 2013).

Chiar dacă legea educației nu definea noțiunea de calitate a studiilor, în 1997 a fost aprobată Legea cu privire la evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ din Republica Moldova. Ca urmare a acesteia, a fost aprobat Regulamentul de evaluare și acreditare a instituțiilor de învățământ (1999). Chiar dacă textul legii cu privire la evaluare și acreditare a fost modificat de 7 ori, a rămas intact scopul legii – „...evaluarea capacității instituțiilor din sistemul de învățământ, de stat și private, din Republica Moldova de a realiza *calitativ* obiectivele prevăzute în Legea învățământului...” (Lex, 1997). În conformitate cu prevederile stipulate în această lege, „...toate instituțiile de învățământ din sistemul educațional trebuiau să fie supuse procedurii de evaluare și acreditare...” (Lex, 1997), altfel spus - începând cu grădinițele și terminând cu instituțiile de învățământ superior. De asemenea, legea stabilea criteriile de evaluare academică și acreditare, care: „...vizează toate domeniile ce țin de înființarea și funcționarea instituțiilor de învățământ: profesionalismul cadrelor didactice, conținutul și formele de organizare a învățământului, baza tehnico-materială, nomenclatorul specialităților, activitatea economico-financiară, activitatea științifică (în instituțiile de învățământ superior și postuniversitar), calitatea și eficiența procesului instructiv-educativ, corespunderea nivelului de pregătire a celor instruiți cu standardele educaționale de stat...” (Lex, 1997). În enunțul respectiv este critic de menționat că evaluarea trebuia să se facă raportându-se la anumite standarde educaționale de stat, stabilirea cărora ținea de competența exclusivă a Ministerului Educației, care însă nu au fost elaborate nici până în prezent. Criteriile de evaluare academică și acreditare au fost ulterior elaborate și aprobate odată cu aprobarea Regulamentului de evaluare și acreditare a instituțiilor de învățământ (Lex, 1999).

În prima versiunea a legii cu privire la evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ responsabil de acest proces era desemnat Departamentul de evaluare și acreditare a instituțiilor de învățământ din cadrul Ministerului Educației. În scurt timp, în anul 2000, s-a decis a transfera responsabilitatea evaluărilor către o entitate independentă, nou formatul Consiliu Național de Evaluare Academică și Acreditare a Instituțiilor de Învățământ (CNEAII), entitate instituită pe lângă Guvern (Lex, 2000). Chiar dacă legea cu privire la evaluarea și acreditare instituțiilor de învățământ se extindea asupra tuturor tipurilor de învățământ, evaluării au fost supuse doare instituțiile de învățământ profesional tehnic și superior. Astfel, pe parcursul anilor 2000-2002, CNEAII, în încercarea sa de a promova o politică independentă față de Ministerul Educației, a reușit să evalueze și acrediteze toate instituțiile de învățământ superior de stat, majoritatea celor private și circa 10 instituții de învățământ profesional tehnic. Provenind dintr-o societate totalitară, conducerea Republicii Moldova, precum și CNEAII de la acel moment, nu erau pregătiți pentru a lua decizii independente, fără implicarea factorului politico-administrativ și, adesea, deciziile erau

influențate de factori ce nu aveau tangență cu calitatea studiilor. Astfel, în anul 2002 responsabilitatea evaluării și acreditării instituțiilor a fost transferată către Departamentul de evaluare și acreditare a instituțiilor de învățământ (DEAIÎ) din cadrul Ministerului Educației (Lex, 2002), care a desfășurat evaluări tot cu precădere în învățământul profesional tehnic și superior, până în 2005, an în care Republica Moldova a aderat la Procesul Bologna. Recomandările și practicile europene în domeniul asigurării calității au determinat stoparea procesului de evaluare/acreditare de către DEAIÎ, aflat în subordinea Ministerului Educației. Însă, chiar și în lipsa DEAIÎ, Ministerul Educației a eliberat certificate de acreditare până în 2010, baza legală aplicată nefiind clară.

De asemenea, aici trebuie de menționat că, în 2002, Legea învățământului a fost modificată. Conform noilor prevederi legale, autorizarea de funcționare provizorie a fost înlocuită cu licența, ce era eliberată de Camera de Licențiere. Astfel, Camera de Licențiere realiza evaluarea externă în vederea acordării licenței de funcționare, iar responsabilitatea pentru evaluarea externă în vederea acreditării i-a revenit Ministerului Educației în totalitate (Lex, 2002).

Odată cu modificările operate în Legea învățământului (Lex, 2013) în anul 2013, responsabilitățile pentru asigurarea calității în sistemul educațional au fost repartizate. Astfel, responsabilitatea pentru evaluarea externă a calității în învățământul profesional (la acesta se referă toate programele de studii care oferă calificări de nivelul 3-8 ISCED, instituțiile ce oferă astfel de programe de studii, precum și formarea continuă) a fost atribuită Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional. Însă, în același timp, Legea cu privire la evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ și Legea privind aprobarea Regulamentului de evaluare și acreditare a instituțiilor de învățământ nu au fost abrogate. În situația creată, din punct de vedere legal, nu era clar cine este responsabil pentru evaluarea șnu au fost abrogate. În situația creată, nici-o instituție națională n-a realizat până în 2015 activități de evaluare externă a calității serviciilor educaționale prestate pe piața educațională din Republica Moldova. În 2013 Ministerul Educației, forțat de factorii interni, a lansat procedura de evaluare externă a tuturor programelor de studii la nivel Licență și Master pentru domeniul Drept. În lipsa unei Agenții locale de evaluare a calității funcționale, Ministerul a contractat Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior (ARACIS) pentru evaluarea programelor de studiu Drept la nivel Licență, iar pentru evaluarea programelor de studiu la nivel de Master - agenția estoniană de asigurare a calității - EKKA și a cea germană - AQAS. Spre finele anului 2014 toate programele de Licență au fost evaluate, iar spre finele lui 2015 toate programele de Masterat. Ca rezultat al primei experiențe de evaluare, 13 programe de licență au fost acreditate pentru o perioadă de 5 ani, pentru 3 programe a fost refuzată acreditarea (HG 731 din 19.10.2015); 21 programe la master au fost acreditate pentru 3 ani, iar pentru 5 programe de Master a fost refuzată acreditarea (HG nr. 883 din 28.12.2015).

Codul Educației, aprobat în 2014, a definit noțiunea de calitate în învățământ ca „...ansamblu de caracteristici ale unui program de studiu și ale ofertanților acestuia, prin care sânt satisfăcute așteptările beneficiarilor în raport cu standardele de calitate..” (Lex, 2014) și a instituționalizat mecanismele de asigurare a calității în învățământ:

- la nivelul învățământului general – responsabilitatea pentru elaborarea standardelor educaționale îi revine Ministerului Educației, iar evaluarea instituțiilor se face „...de către organul local de specialitate în domeniul învățământului și de către Inspectoratul Școlar Național...”. În textul legii nu se stipulează cine este responsabil de asigurarea calității în interiorul instituției.
- la nivelul învățământului profesional tehnic (nivelul 3-5 ISCED) – responsabilitatea pentru elaborarea standardelor educaționale îi revine Ministerului Educației, însă elaborarea standardelor naționale de referință este pusă în sarcina Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional (ANACIP), iar „...evaluarea calității în învățământul profesional tehnic se realizează în baza standardelor naționale de referință, a standardelor de acreditare și a metodologiei elaborate de Agenția Națională de Asigurare a Calității în

Învățământul Profesional” (art.64 și art. 65). Din textul legii, indirect, se poate concluziona că instituțiile ar trebui să aibă structuri instituționale de asigurare a calității, deoarece anume acestea ar trebui să facă evaluarea internă a calității (art. 65, paragraful 5).

- la nivelul învățământului superior (nivelul 6-8 ISCED) - responsabilitatea pentru elaborarea standardelor educaționale îi revine Ministerului Educației, pentru elaborarea standardelor naționale de referință – ANACIP. În cazul învățământului superior, Codul educației este mai explicit la definirea asigurării calității, a responsabililor pentru asigurarea calității, a etapelor ce trebuie parcurse pentru a avea un sistem de asigurare a calității pe deplin funcțional, ce presupune evaluarea calității, de cine este făcută și în ce scop se face evaluarea.

În opinia noastră, Codul Educației, are și unele lacune la capitolul asigurarea calității. Considerăm, că ceea ce ține de asigurarea calității ar trebui să fie expus într-un articol aparte, în care s-ar regăsi toate aspectele acestui domeniu la toate treptele de învățământ, cu specificarea exactă a responsabilităților pentru asigurarea calității la nivel național și instituțional, pentru evaluarea internă și externă a calității și a motivelor pentru care se face evaluarea. La moment, nu este clar, de exemplu, care este motivul solicitării evaluării externe de către instituțiile din cadrul învățământului general, și care este finalitatea evaluării externe. La nivelul învățământului profesional tehnic, nu este clar când se solicită autorizare și când se solicită acreditare, și care este diferența dintre acestea două, precum și responsabilitățile pentru asigurarea calității la nivel național și instituțional.

Preocuparea pentru asigurarea calității s-a manifestat prioritar la nivelul învățământului superior. Putem afirma că instituțiile de învățământ superior din țară au avut rolul de catalizator în dezvoltarea domeniului și în modificările legislative. Pe parcursul lui 2004-2016 ele au fost implicate în mai multe proiecte internaționale, ce au adus un aport semnificativ în înțelegerea noului concept de asigurare a calității studiilor, unele din ele chiar implementând la nivel instituțional sisteme de management al calității înaintea apariției propriu-zise a cadrului legal, printre care pot fi menționate:

- 2004-2006: "Proiectarea și implementarea Sistemului de Management al Calității conform ISO 9000: 2000 în trei universități din Moldova". Proiect finanțat de Fundația SOROS-Moldova;
- 2005: Proiect "Implementarea sistemului de credite în Republica Moldova - dorințe și realizări", finanțat de Institutul de Politici Publice;
- 2007-2010: Program de Stat, contract nr. 302 B/S. „Implementarea sistemului de management al calității”;
- 2009-2011: Proiect Tempus "Dezvoltarea parteneriatelor cu mediul de afaceri din Moldova”;
- 2010-2011: "Proiectarea, implementarea și certificarea sistemului de management al calității în Universitatea Tehnică a Moldovei", finanțator: Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova în cadrul Proiectului de Ameliorare a Competitivității;
- 2012-2016: Proiect Tempus "Dezvoltarea Asigurării Calității în Învățământul Superior din Republica Moldova”.

Ultimul proiect trebuie menționat în special datorită contribuției pe care a avut-o în formarea sistemului național de asigurare a calității. Fiind inițial preconizat pentru o perioadă de 2 ani, până în 2014, acesta a fost extins până în 2016 datorită rezultatelor și importanței subiectului la nivel european. Obiectivele de bază ale proiectului au constat în instruirea personalului din domeniul asigurării calității de la instituțiile de învățământ superior moldave, implicarea activă a studenților în procesele de asigurare a calității, crearea unui dialog eficient și durabil între structurile de asigurare a calității și cadrele didactice, instruirea privind elaborarea rapoartelor de autoevaluare a programelor de studii în vederea acreditării, evaluarea externă internațională a câtorva programe de studii de licență oferite de instituțiile de învățământ superior moldave. Odată cu extinderea proiectului, obiectivele au fost extinse și ele, iar de evaluări externe au beneficiat și alte programe de studii. Alături de Proiectul finanțat de Ministerul Estonian al Afacerilor Externe "Crearea și dezvoltarea capacității Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional din Republica Moldova", acesta a contribuit la instituționalizarea ANACIP. Marele avantaj și beneficiu al partenerilor

proiectului – reprezentanți ai universităților moldave și ai Ministerului Educației - a constatat în faptul că aceștia au participat la întregul proces de evaluare: de la identificarea și formularea criteriilor și indicatorilor de performanță (având la bază Standardele și Liniile Directoare pentru Asigurarea Calității în Spațiul European al Învățământului Superior), necesari de dezvoltat și menținut de către universitățile moldave; la instruire în vederea elaborării rapoartelor de autoevaluare conform standardelor europene, organizate de AQAS, ca partener al proiectului; până la evaluarea externă propriu-zisă a calității programelor de studii. Astfel, în cadrul proiectului, AQAS a evaluat inițial, în 2014, 5 programe de licență, iar ulterior, în 2015, alte 12 programe de licență. Eforturile și activitățile desfășurate de către universitățile evaluate s-au materializat în deciziile Comisiei de Acreditare a AQAS privind acreditarea a 13 programe de studii, din cele 17 evaluate, decizii care menționează că "...programele evaluate sunt acreditate în conformitate cu Standardele și Liniile Directoare pentru Asigurarea Calității în Spațiul European al Învățământului Superior (ESG)..." (Middel, et al, 2016). Este regretabil faptul că nici până în prezent, decizia AQAS cu privire la acreditarea sau neacreditarea programelor de studii, evaluate extern în cadrul proiectului QUAEM, nu a fost transmisă Guvernului de către Ministerul Educației, așa cum prevede legislația în vigoare.

4. Crearea ANACIP, ca urmare a angajamentelor luate la nivel european în domeniul învățământului profesional tehnic și superior.

Așa cum am menționat anterior, în 2005, ca urmare a aderării R. Moldova la procesul de la Bologna, activitatea Departamentului din cadrul Ministerului Educației, responsabil de evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ a fost stopată. Se cerea crearea unor structuri ce vor promova cultura calității în educație, vor efectua evaluarea externă a calității în vederea acreditării. Procesul de creare a unei astfel de entități a durat până în 2013, când, ca urmare a modificărilor operate în Legea Învățământului, responsabilitățile în domeniul asigurării calității la nivelul formării profesionale tehnice și în învățământul superior au fost delegate către Ministerul Educației și Agenția Națională de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional (ANACIP). La momentul respectiv nu exista o astfel de structură în sistemul educațional, motiv pentru care, la 20 aprilie 2014, Ministerul Educației și Ministerul Economiei anunță concursul de selectare a membrilor Consiliului interimar de conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional (ANACIP, 2016). După 2 luni, timp în care au fost colectate și evaluate mai multe dosare, comisia de concurs, compusă din reprezentanți ai Ministerului Educației, Ministerului Economiei și Agenției Române de Asigurare a Calității în Învățământul Superior (ARACIS), a intervievat 33 de candidați, dintre care 15 au fost selectați. Echipa a fost formată, iar la 13 august 2014 Guvernul Republicii Moldova aprobă Hotărârea nr. 652 „Cu privire la crearea Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional”, care a fost publicată în Monitorul Oficial la 15.08.2014. Principala sarcină pusă în fața echipei selectate a fost de a pregăti actele necesare pentru a lansa funcționarea ANACIP. Pentru a realiza prevederile Hotărârii de Guvern, a fost ales Consiliul Interimar al ANACIP (președinte - Andrei Chiciuc, vicepreședinte – Liliana Rotaru și secretar general - Lora Moșanu-Șupac). Primul act ce a fost elaborat și ulterior aprobat prin Hotărâre de Guvern la 22 aprilie 2015 a fost Regulamentul de organizare și funcționare al ANACIP. Aprobarea Regulamentului a permis trecerea la următoarea etapă de selectare a Consiliului de Conducere al ANACIP, selectarea personalului executiv și lansarea propriu-zisă a activității ANACIP. În perioada aprilie-iulie 2015 a fost organizat procesul de selectare a Membrilor Consiliului de Conducere al ANACIP. Echipa de concurs a fost una internațională, fiind formată din experți ai Agențiilor de Asigurare a Calității din afara țării - Doris Herrmann, Director al Agenției de Asigurare a Calității din Germania (AQAS); Helli Mattisen, Director al Agenției de Asigurare a Calității în Învățământul Superior și Vocational din Estonia (EKKA); Maiki Udam, Director de Dezvoltare și Cooperare Internațională, EKKA; Lucien Bollaert, membru al Consiliului de Conducere al Agenției de Acreditare din Olanda, Flandra și Haga (NVAO); Marcus Siebolds, membru al

Comisiei de Acreditare Instituțională al AQAS. În rezultatul procesului de selectare au fost alese 15 persoane, dintre care 13 sunt reprezentanți ai mediului academic, unul este reprezentant al mediului de afaceri și unul este reprezentant al studenților. Consiliul de Conducere nou ales pentru un mandat de 4 ani a fost confirmat prin ordin la 21 iulie 2015, iar la 2 august 2015, în cadrul primei ședințe a Consiliului de Conducere al ANACIP, a fost aleasă conducerea Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional, după cum urmează: președinte - Andrei Chiciuc, vicepreședinte - Liliana Rotaru și secretar general - Carolina Timco. În septembrie 2015, iar ulterior și în februarie 2016, au fost anunțate public concursuri de angajare și selecția membrii aparatului executiv. La moment, ANACIP are un aparat de 10 persoane, care urmează a fi completat până la 26 persoane, conform statelor de funcții ale ANACIP.

Prima activitate de evaluare externă efectuată de către ANACIP, la solicitarea Ministerului Educației, a fost evaluarea externă a calității școlilor doctorale și programelor de doctorat ale acestora în vederea autorizării de funcționare provizorie. Ministerul Educației a inițiat procedura de evaluare externă a școlilor doctorale în regim de urgență, deoarece 2015 a fost primul an când studiile de doctorat au devenit plenipotențiar studii de nivelul III, iar Codul Educației, precum și Regulamentul de organizare a studiilor doctorale prevăd că acestea se organizează în școli doctorale ce oferă programe de doctorat care trebuie să fie autorizate provizoriu pentru a putea iniția procedura de admitere și organizare a studiilor. Pentru a realiza această sarcină, a fost elaborată și aprobată prin Hotărârea de Guvern nr. 586 din 24.08.2015 Metodologia de evaluare externă în vederea autorizării de funcționare provizorie a școlilor doctorale și a programelor de doctorat. De la Ministerul Educației au fost preluate 46 de dosare pentru obținerea autorizării de funcționare provizorie a școlilor doctorale. Solicitățile de autorizare provizorie au venit atât din partea instituțiilor de învățământ superior, cât și din partea consorțiilor și parteneriatelor instituțiilor de învățământ superior naționale, a instituțiilor de învățământ superior străine și a organizațiilor din sfera științei și inovării. În urma evaluărilor realizate de echipele de experți evaluatori, numite de către Consiliul de Conducere al ANACIP, au fost autorizate provizoriu 43 de școli doctorale și programele de doctorat ale acestora, iar solicitările a 3 școli au fost refuzate.

Următorul pas în asigurarea calității în sistemul educațional a fost elaborarea și aprobarea Metodologiei de evaluare externă a calității în vederea autorizării de funcționare provizorie și acreditării programelor de studii și a instituțiilor de învățământ profesional tehnic, superior și de formare continuă (Hotărârea de Guvern nr. 616 din 18 mai 2016). Metodologia menționată, împreună cu Ghidurile și standardele de evaluare externă (realizate în baza Standardelor și Liniilor Directoare pentru Asigurarea Calității în Spațiul European al Învățământului Superior, versiunea 2015) reprezintă baza legală pentru evaluările externe ale calității prezente și viitoare ale ANACIP.

Provocările de viitor sunt multiple. În ultimii trei ani, la solicitarea Ministerului Educației au fost efectuate evaluări externe ale calității în vederea acreditării programelor de studii de către trei agenții străine (AQAS, EKKA și ARACIS), care s-au soldat cu acreditarea mai multor programe de studii. Însă, numărul acestora, raportat la totalitatea programelor de studii existente la moment, este infirm. În plus, toate instituțiile de învățământ superior nu dețin acreditări instituționale, cel puțin din 2010, an când acreditările anterioare au expirat. Dacă e să ne referim la învățământul profesional tehnic, în acest sector situația este și mai dificilă, deoarece anterior mai puțin de 10 colegii au trecut prin procedura de evaluare externă, iar școlile profesionale nu dețin o astfel de experiență, nemaivorbind de instituțiile care prestează servicii educaționale de formare pe tot parcursul vieții.

Cu referire la sistemele interne de asigurare a calității, ce ar trebui să existe în fiecare instituție de învățământ, menționăm că doar în instituțiile de învățământ superior se regăsesc elemente ale sistemelor de asigurare a calității. În instituțiile de învățământ profesional tehnic, procesul de constituire a viitoarelor sisteme de asigurare a calității a demarat abia în 2016, prin elaborarea structurii acestora, implementarea urmând să se realizeze în următorii ani, pe când instituțiile de formare continuă deseori nici nu cunosc ce este un sistem de asigurare a calității.

O altă provocare majoră constă în formarea culturii calității în sistemul educațional, astfel încât asigurarea calității să nu fie percepută drept o activitate suplimentară pe care instituțiile trebuie să o realizeze, ci să reprezinte filosofia instituției și să fie elementul cheie în formularea misiunii acesteia.

Concluzii

În scurta sa istorie, sistemul educațional moldav a trecut prin multiple modificări, de la un sistem educațional post-sovietic la un sistem educațional ce se dorește a fi racordat la cerințele spațiului european educațional unic. Foia de parcurs pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova (LEX, 2014, 2016) elaborată "...în scopul pregătirii strategice a economiei țării și proceselor economice pentru implementarea calitativă și cu succes a viitorului Acord de Asociere a Republicii Moldova la Uniunea Europeană" stipulează în abordarea sa că „...competitivitatea națională este tot mai mult determinată de calitatea învățământului superior și de formare continuă...”. În continuare se recunoaște faptul că „...echiparea forței de muncă cu cunoștințe și abilități de a asimila tehnologii noi și de a produce bunuri și servicii competitive pe piețele internaționale, de a participa la nivel internațional în procesul de creare a valorilor depinde în mare măsură de *calitatea* educației, de atenția acordată dezvoltării științelor și de accesul la serviciile de cercetare și formare profesională...”. Se mai stipulează că pe lângă asigurarea financiară a sistemului educațional, este nevoie și de „...dezvoltarea unor mecanisme eficiente de asigurare a calității educației...”. Una din obligațiunile asumate de către Republica Moldova a fost crearea unei instituții naționale responsabile de asigurarea calității în învățământului profesional de toate nivelurile, ceea ce a dus propriu-zis la crearea ANACIP.

În contextul realizării foii de parcurs, următoarele acțiuni se referă la asigurarea funcționalității Agenției, la efectuarea evaluărilor externe a calității în vederea acreditării atât a programelor de studii, precum și a instituțiilor, activități ce sunt planificate pentru a fi realizate în perioada 2016-2018.

Într-un timp relativ scurt, ANACIP a reușit să elaboreze principalele acte necesare pentru activitățile sale legale; a inițiat și derulat mai multe activități de formare și fortificare a capacităților angajaților și evaluatorilor săi; a reușit să inițieze colaborări cu Agenții și entități preocupate de asigurarea calității studiilor la nivel național și european, cum ar fi acorduri de colaborare cu AQAS și EKKA, parteneriatul inițiat cu Institutul Național de Standardizare din Republica Moldova, proiecte comune realizate cu AQAS, EKKA, ARACIS și ARACIP, și, evident, obținerea statutului de membru asociat al ENQA - Asociația Europeană pentru Asigurarea Calității în Învățământul Superior (care poate fi considerat ca prim pas în realizarea obiectivului de a deveni membru cu drepturi depline al ENQA). De asemenea, s-a reușit inițierea unui dialog cu instituțiile de învățământ superior, profesional tehnic și de formare continuă din Republica Moldova – principalii beneficiari ai serviciilor prestate de către ANACIP.

În același timp, în vederea realizării tuturor obiectivelor și a foii de parcurs, precum și a angajamentelor luate în cadrul întrevederilor ministeriale, Republica Moldova mai are de muncit în vederea alinierii învățământului profesional tehnic și superior la rigorile europene, precum și implementarea principiului de învățare pe tot parcursul vieții.

Referințe bibliografice:

Documente UN și UNESCO

Convention against Discrimination in Education, UNESCO 1960, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12949&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (accesat 26.07.2016)

Goal 4: Ensure inclusive and quality education for all and promote lifelong learning, <http://www.un.org/sustainabledevelopment/education/> (accesat 26.07.2016)

Position Paper on Education Post-2015, <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002273/227336E.pdf> (accesat 26.07.2016)

Universal Declaration of Human Rights. Adopted and Proclaimed by the General Assembly of the United Nations on 10 december 1948, Final Authorized Text. New York, United Nations, 1950., <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> (accesat 26.07.2016)

Documente comunitare

Acord de asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, Jurnalul oficial al Uniunii Europene, 30.08.2014, p.33-34, <http://dcfta.md/uploads/0/images/large/http-eur-lex-europa.pdf> (accesat 26.07.2016)

Concluziile Consiliului din 20 mai 2014 privind asigurarea calității în sprijinul educației și formării profesionale, Jurnalul oficial al UE, 14.06.2014, http://publications.europa.eu/resource/cellar/3da8dd7a-f38a-11e3-831f-01aa75ed71a1.0019.03/DOC_1 (accesat 26.07.2016)

Procesul de la Copenhaga: întărirea cooperării europene în domeniul educației și formării profesionale, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=URISERV%3Aef0018> (accesat 26.07.2016)

Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului din 18 iunie 2009 privind stabilirea unui cadru european de referință pentru asigurarea calității în educație și formare profesională, Jurnalul oficial al UE, 8.07.2009, [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32009H0708\(01\)#document1](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32009H0708(01)#document1) (accesat 26.07.2016)

Documente EHEA și COE

Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, Lisbon, 11.04.1997, <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f2c7> (accesat 26.07.2016)

Joint declaration on harmonisation of the architecture of the European higher education system, Sorbonne, 1998, http://www.ehea.info/uploads/declarations/sorbonne_declaration1.pdf (accesat 26.07.2016)

London Communiqué Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world, 18 May 2007 http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/London_Communique18May2007.pdf (accesat 26.07.2016)

Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area Bucharest Communiqué, april 2012, <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bucharest%20Communique%202012%281%29pdf> (accesat 26.07.2016)

Realising the European Higher Education Area, Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003, http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Berlin_Communique1.pdf (accesat 26.07.2016)

The Bologna Declaration of 19 June 1999, http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf (accesat 26.07.2016)

The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009, http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique%20C3%A9_April_2009.pdf (accesat 26.07.2016)

The European Higher Education Area - Achieving the Goals Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005, http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Bergen_Communique1.pdf (accesat 26.07.2016)

Towards the european higher education area Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague on May 19th 2001, http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/PRAGUE_COMMUNIQUE.pdf (accesat 26.07.16)

Yerevan communiqué, 14-15 May 2015, http://www.ehea.info/Uploads/SubmittedFiles/5_2015/112705.pdf

Legi. Hotărâri de Guvern. R. Moldova

Codul Educației al Republicii Moldova, COD Nr. 152 din 17.07.2014, <http://lex.justice.md/md/355156/> (accesat 26.07.2016)

Lege cu privire la evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ din Republica Moldova, Nr. 1257 din 16.07.1997, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311564> (accesat 26.07.2016)

Legea învățământului, Nr. 547 din 21.07.1995, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=311684> (accesat 26.07.2016)

Lege pentru modificarea și completarea Legii învățământului, Nr. 1208 din 28.07.2000, http://lex.justice.md/document_rom.php?id=BA32AC91:FFC6956B (accesat 26.07.2016)

Lege pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr. 547-XIII din 21 iulie 1995, Nr. 239 din 18.10.2013, <http://lex.justice.md/md/350725/> (accesat 26.07.2016)

Lege privind aprobarea Regulamentului de evaluare și acreditare a instituțiilor de învățământ, Nr. 423 din 04.06.1999 <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311665&lang=1> (accesat 26.07.2016)

Lege privind modificarea și completarea unor acte legislative, Nr. 1199 din 04.07.2002, http://lex.justice.md/document_rom.php?id=AF2C27C3:6BF3F643 (accesat 26.07.2016)

Hotărârea Guvernului Nr. 4 din 14.01.2014 cu privire la aprobarea Foii de parcurs pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=351253&lang=1> (accesat 26.07.2016)

Hotărâre Guvernului Nr. 944 din 14.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=355494> (accesat 26.07.2016)

Hotărâre Guvernului Nr. 806 din 29.06.2016 privind modificarea capitolului 3 din Foaia de parcurs pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova, <http://lex.justice.md/md/365695/> (accesat 26.07.2016)

Monografii, studii, articole

Comparative analysis of the ESG 2015 and ESG 2005, http://www.equip-project.eu/wp-content/uploads/EQUIP_comparative-analysis-ESG-2015-ESG-2005.pdf (accesat 26.07.2016)

Cojocar V, Reforma învățământului, Chișinău, Știința, 2002, p. 74

Gremalschi Anatol, Necesitatea modernizării educației în Republica Moldova în Educație în R. Moldova un studiu comprehensiv privind domeniul educațional și a politicilor educaționale, Fundația Friderich Naumann pentru Libertate, Chișinău, 2016, p.9-41

Lisnic Angela, Scobioală Nadejda, Sistemul educațional sovietic –pârghie de modificare a identității în rândul cadrelor didactice în anii `50-80 ai secolului XX, în La frontierele civilizației. Basarabia în context geopolitic, economic, cultural și religios: conferința internațională: Galați 21-23 octombrie 2010, ed. Partener: Galati University Press, ISBN 978-973-1914-16-9, p.404-419

Middel M., Reinhardt V., Bischof L., External Quality Assurance of study programmes in Moldova. Methodology and Documentation, Leipziger universitätsverlag 2016, 252 p., ISBN 978-3-96023-034-2

Tiron Ștefan (coord.), Arion V., Paiu M., Scalnii V., Stan V., Higher education in the Republic of Moldova, București 2003, UNESCO 2003 ISBN 92-9069-175-6.

Surse web

<http://anacip.md/index.php/en/home-en-gb/historical-background/> (accesat 26.07.2016)

<http://gesi.sozphil.uni-leipzig.de/quaem/about-the-project/goal-and-objectives/>(accesat 26.07.2016)

REFORMA CURRICULARĂ – MODEL DE REVIGORARE A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI UNIVERSITAR

NICOLAE SILISTRARU
prof. univ., dr. hab.
Catedra Pedagogie și Psihologie Generală
Universitatea de Stat din Tiraspol
Chișinău, Moldova
nsilistraru@gmail.com

SOFIA CĂPĂȚÎNĂ
conf. univ., dr.
Catedra Contabilitate și audit
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova
Chișinău, Moldova
capasofia@yahoo.com

Abstract. The qualificative improvement of the system and the educational process can be a form of scientific research, its aim being the explanation, the optimization, the melioration and the innovation of the academic educational domain. The modernization of the educational path implies the modernization of the curricular part not only at the level of educational strategies, but also at the level of facilities and, primarily at the level of human resources' development that are part of this complex process. Therefore, only a correlation at all levels can be productive to the educational endeavour.

Keywords: curriculum, curricular reform, academic framework, projection, academic management, types of aptness.

1 Introducere

Realizarea Spațiului European Comun pentru Învățământul Superior constituie vectorul și strategia de dezvoltare a învățământului superior din Republica Moldova. Acest imperativ istoric a devenit o realitate obiectivă, care generează reforme educaționale de substanță pentru a armoniza sistemul național de învățământ superior cu cel european.

Paradigmele schimbării marcate de tendința Uniunii Europene de a aduce la un numitor comun demersurile educaționale, de a crea Spațiul European al Învățământului Superior oferă posibilitate sistemului educațional să renoveze formarea inițială a studentului prin regândirea, remodelarea, reevaluarea critică a componentelor curriculare ale vechiului sistem.

2 Reforma curriculară ca parte a reformei în educație

Strategia dezvoltării învățământului superior din Republica Moldova se bazează pe două abordări fundamentale:

- orientarea învățământului la perspectivele de lungă durată;
- constituirea unui sistem de învățământ superior capabil să schimbe societatea și să asigure dezvoltarea socio-economică eficientă a țării.

În acest context, strategia dezvoltării învățământului superior din Republica Moldova este motivată de:

- orientarea politicii Republicii Moldova la valorile europene;
- procesul de la Bologna;
- schimbările esențiale care s-au produs și se produc în sistemul învățământului superior din Republica Moldova;
- necesitatea creării unui mecanism eficient de dezvoltare și autodezvoltare a învățământului superior din Republica Moldova [Conceptia dezvoltării învățământului în Republica Moldova, 2000].

Reforma curriculară ca parte a reformei în educație este o problemă care a stârnit dezbateri, controverse, a consumat energii și a generat teorii și proiecte. Însă, cu toate acestea rămâne un obiectiv încă îndepărtat și un proces în derulare lentă.

Numeroase idei privitoare la perspectiva curriculum-ului în sec. XXI-lea se referă, fie la aspecte ce reprezintă inovații în educația prezentă și care vor trebui iarăși reînnoite, fie în aspecte cu totul noi, ce vor constitui provocări de mare anvergură în educația viitorului.

Prezentăm selectiv câteva dintre acestea:

- problema stringentă a secolului următor o va constitui „învățarea prin învățare”, „a învăța să gândești”, după ce secolul al XX-lea a fost pus sub pecetea lui „a învăța să fii” și a lui „a învăța prin a face”;
- trunchiul comun din curriculum-ul actual va fi redefinit și reconsiderat radical, esența acestuia trebuind transferată de pe discipline sau conținuturi comune, stabilite totuși convențional, pe cunoștințe și abilități etern umane;
- multimedia educațională va fi spectaculos valorizată în curriculumul secolului următor, revoluționând materialele curriculare, dar și curriculum-ul acțiune, mergându-se până la o inducție asistată pe calculator generalizată și interactivă în educație;
- conținuturi ca educația interculturală/ecologică se vor contopi cu preocuparea globală a curriculumului viitor, pentru formarea educabililor în spiritul educației mediului înconjurător: considerarea mediului înconjurător ca un domeniu de experiență, studierea inter-, trans-disciplinară a mediului global, modificarea mediului înconjurător până la limita rezonabilului, acceptarea mediului ca limită pertinentă pentru inițiativă, libertate, independență, autonomie, creativitate, etc.

Transformările ce au loc în societate la nivel social, economic, cognitiv se vor reflecta în elaborarea curriculumului. Acesta va trebui să se reformeze continuu și să răspundă noilor cerințe contextuale. Viitorul „propune” iar curriculumul „dispune”. Cu alte cuvinte curriculumul trebuie să se renoveze permanent pentru a oferi soluții optime racordate la cerințele unei noi epoci.

Îmbunătățirea calitativă a sistemului și a procesului de învățământ este o formă a cercetării științifice având ca scop explicarea, optimizarea, ameliorarea și inovarea în domeniul educației.

Obiectul propriu al acestei activități de cercetare pedagogică este un fenomen educațional caracterizat prin complexitate, multidimensionalitate și determinări multifactoriale: biopsihice, economice, politice, culturale, etc.

În același timp o activitate managerială a sistemului și procesului de învățământ proiectată și realizată în mod special pentru reglarea și autoreglarea acțiunii educaționale o reprezintă cercetarea pedagogică.

Pornind de la optimizarea și eficientizarea activităților educaționale, ținând cont de modalitățile de proiectare, organizare și desfășurare a proceselor educaționale se urmărește formarea și dezvoltarea personalității în perspectiva cerințelor dezvoltării sociale [Negreț-Dobridor I., p.157].

Cadrele didactice implicate la diferite niveluri de învățământ pot realiza activități de cercetare pedagogică îndeplinind funcții constatative, predictive, descriptive analitice, explicative ale căror rezultate sunt esențiale în constituirea unui program de studii.

De asemeni, în proiectarea și monitorizarea unui program de studii nu trebuie eliminate următoarele aspecte: creșterea nivelului de educație a populației, a ratei de participare școlare, a rezultatelor performanțelor educaționale obținute de student la diferite examene, concursuri naționale și/sau internaționale, etc.

Într-un proces de transformare tehnologică și pedagogică emergentă este necesară o schimbare generală și reeditarea conținuturilor programelor de studii într-o universitate. Aceste schimbări sunt susținute de organizații profesionale, private, publice, civile care urmăresc schimbarea conținutului învățământului. Strategiile schimbării sunt însoțite de strategiile legislative, de cooperare, de colaborare și de competiție.

Sunt factori care acționează la nivel de departament didactic și care pot influența activitatea didactică din cadrul programului de studii. În acest sens, un rol important îl au activitățile desfășurate de profesori prin asumarea riscurilor și prin aplicarea unor tehnici inovative de predare, învățare și evaluare. În acest sens este necesară dezvoltarea unei culturi organizaționale universitare în care să se susțină atitudinea favorabilă la nivelul colectivului de cadre didactice.

Inovația este cea care aduce noutate, iar continuitatea este reprezentată de mediul, de cultura organizațională. Studiile asupra inovației în învățământ pun accent deosebit pe rolul personalului didactic în procesul de inovație, pe caracteristicile, comportamentele pe care trebuie să le aibă acestea [Negreț-Dobridor I., p.168].

Managementul universitar trebuie privit în contextul contradicțiilor, presiunilor și schimbărilor zilnice, al permanentelor interacțiuni cu oameni de la diferite niveluri, din interiorul și din exteriorul instituției.

3 Tendințele dezvoltării manageriale

Dezvoltarea managerială constituie o prioritate a strategiilor și politicilor de dezvoltare instituțională – la nivel de sistem, dar și la nivelul fiecărei unități școlare în parte. Dezvoltarea managerială este o componentă integrantă a planului al organizației, având în vedere și tendințele majore care au putut fi identificate în teoria și practica managementului în ultimele decenii, dintre care putem enumera:

- cercetătorii au dovedit că stilul managerial autoritar este eficient numai în anumite situații limită, de aceea majoritatea organizațiilor au renunțat la el;
- ponderea atribuțiilor delegate tinde să crească;
- tot mai multe activități sunt desfășurate în cadrul unor echipe multidisciplinare;
- managerii participă tot mai mult la un proces continuu de învățare (prin formare în interiorul organizației și prin consultanță);
- managementul se ocupă, în primul rând, de resursele umane;
- se tinde spre o profesionalizare specifică a managementului;
- munca în echipă a devenit prioritară, inclusiv la nivelul managementului;
- dezvoltarea managerială proprie va fi mai degrabă responsabilitatea managerilor înșiși, care vor trebui să-și aprecieze singuri nevoile de formare;
- o problemă importantă pentru manageri a devenit menținerea nivelului motivării, ceea ce înseamnă atât încercarea de a motiva angajații organizației, care au devenit conștienți de faptul că locurile lor de muncă nu mai pot fi garantate pentru totdeauna, cât și menținerea propriei motivații;

- răspunsul rapid și eficient la schimbare și managementul performant al acesteia;
- gândirea strategică și viziunea asupra instituției ca întreg, au devenit prioritare;
- utilizarea eficientă a resurselor financiare;
- facilitarea contribuției celorlalți;
- înțelegerea rolului informației și a tehnologiei informaționale;
- coerență, asertivitate și caracter persuasiv în comunicarea verbală;
- asumarea riscurilor în luarea și aplicarea deciziilor [Iosifescu Ș., p.37].

Modernizarea demersului didactic presupune modernizarea curriculară, cea de la nivelul strategiilor didactice, dar și cea de la nivelul dotării și în primul rând de la nivelul formării resursei umane implicate în acest proces complex. Numai o corelare la toate nivelurile poate eficientiza demersul educațional.

Dezbaterea privind utilizarea metodelor moderne de predare-învățare-evaluare trebuie să clarifice pe de-o parte avantajele acestora, legate de învățarea centrată pe student, dezvoltarea cetățeniei active, dar și impactul utilizării metodelor modern în procesul educațional. Pentru o eficientizare a demersului didactic modern trebuie cunoscute și aplicate principiile care stau la baza învățării centrate pe student:

- accentul activității de învățare trebuie să fie pe persoana care învață și nu pe profesor;
- recunoașterea faptului că procesul de predare în sensul tradițional al cuvântului nu este decât unul dintre instrumentele care pot fi utilizate pentru a-i ajuta pe studenți să învețe;
- rolul profesorului este acela de a coordona procesul de învățare, studenții fiind adevărații actori;
- demersului procesului de învățare nu trebuie să aparțină doar profesorului – acesta trebuie împărtășită și studenților, care trebuie în mod activ să participe la el ca educabil și educator;
- profesorii trebuie să încurajeze și să faciliteze implicarea activă a studenților în planificarea și administrarea propriului lor proces de învățare, atât în sala de clasă, cât și în afara ei.

De asemenea, se pune accentul pe autoevaluarea cadrului didactic și pe practica reflecției, pentru a facilita dezvoltarea profesională continuă [Bocoș M., p. 63].

Învățarea interactiv-creativă este un proces evolutiv, care are la bază receptivitatea față de experiențele noi, căutate și rezolvate prin explorare, deducție, analiză, sinteză, generalizare, abstractizare, concretizare, punând accentul pe realizarea conexiunilor între sensuri și solicitând o profundă implicare intelectuală, psihomotorie, afectivă și volițională.

Interactivitatea are la bază relațiile reciproce și se referă la procesul de învățare activă, în cadrul căreia, cel care învață acționează asupra informației pentru a transforma într-una nouă, personală și interiorizată în sens constructivist, cel ce învață reconstruiește sensuri prin explorarea mediului educativ, rezolvând probleme și/sau aplicând informația dobândită în situații noi.

Principiile care stau la baza construirii strategiilor didactice interactive sunt:

- studenții își construiesc propriile înțelesuri și interpretări ale instruirii;
- scopurile instruirii sunt discutate, negociate, nu impuse;
- sunt promovate alternativele metodologice de predare-învățare-evaluare;
- sarcinile de învățare vor solicita informații transdisciplinare și analize multidimensionale ale realității;
- evaluarea va fi mai puțin criterială și mai mult reflexivă, integrând metode alternative de evaluare;
- sunt promovate învățarea prin descoperire și rezolvarea de probleme.

4 Componente, ce țin de formarea profesională inițială a cadrului didactic

Învățarea interactiv-creativă este un proces de creare de semnificații vis-a-vis de noua informare și de cunoștințele anterioare, de transformare a structurilor cognitive ale studentului, consecință a încorporării noilor achiziții (cunoștințe, priceperi și deprinderi), prin angajarea eforturilor intelectuale și psihomotorii de construire a cunoașterii [Siliștraru N., p.55-56).

Societatea contemporană are așteptări ridicate de la profesori. Profesorii trebuie să-și analizeze continuu cunoștințele pentru a asigura generațiilor viitoare cunoștințele și deprinderile necesare de care depinde progresul economic și social. Obiectivul central al tuturor programelor de formare o reprezintă competența didactică, definită ca ansamblul capacităților unei persoane de a realiza, la un anumit nivel de performanță, totalitatea sarcinilor tipice de muncă specifice profesiei didactice. Un inventar al acestor sarcini va cuprinde în mod obligatoriu următoarele aspecte:

Cunoașterea documentelor curriculare:

- profesorul cunoaște conceptele științifice fundamentale care au legătură cu disciplina predată;
- folosește cunoștințele științifice pentru atingerea obiectivelor din planul de studii;
- realizează conexiuni între disciplina predată și alte domenii de cunoaștere;
- permanent se informează asupra noutăților în domeniu.

Predarea-învățarea disciplinei:

- profesorul cunoaște și aplică eficient la clasă didactic disciplinei;
- cunoaște locul disciplinei în sistem, este capabil să facă legături interdisciplinare și să pună accentul pe conexiunile între cunoștințe;
- folosește strategii educaționale centrate pe student, ținând cont de cunoașterea capacităților cognitive, a trăsăturilor de personalitate, a particularităților de vârstă, a mediului familial și social, a modului în care învață studentul;
- creează situații de învățare la clasă și în afara ei;
- creează și folosește materiale didactice adecvate;
- îmbină intuiția cu rigoarea;
- propune exemple care stimulează gândirea și imaginația studenților;
- stimulează studenții să dezvolte proiecte personale care implică disciplina predată;
- valorifică în predare situații practice rstudentante.

Evaluarea:

- profesorul cunoaște metodele și instrumentele de evaluare, le selectează pe cele mai potrivite și le integrează în mod eficient în procesul didactic;
- urmărește progresul studenților în învățare;
- realizează o evaluare sistematică și obiectivă;
- valorifică rezultatele evaluării, dezvoltă la studenți capacitatea de autoevaluare, pentru îmbunătățirea performanțelor.

Formarea unor atitudini și comportamente ale studenților:

- profesorul valorifică potențialul educativ al disciplinei predate;
- ajută studenții să-și dezvolte încrederea în capacitatea de a aborda și de a rezolva probleme;
- creează studenților oportunități de a lua decizii și de a manifesta autonomie în gândire;
- dă șanse egale tuturor studenților;
- stimulează interesul și motivația studenților pentru studiul disciplinei și aplicarea ei în practică;
- dezvoltă studenților o atitudine pozitivă față de disciplina predată.

Legătura profesorului cu comunitatea:

- profesorul colaborează cu colegii de specialitate și cu cei de alte specialități pentru asigurarea bunei pregătiri a studenților;
- antrenează, pe cât posibil, comunitatea locală în sprijinirea unor activități didactice și extradidactice;

- colaborează cu familia în urmărirea și îmbunătățirea rezultatelor studentului.

Profilul profesorului:

- profesorul este flexibil în gândire și deschis la propunerile de soluții din orice direcție;
- este selectiv în alegerea strategiilor, în formularea planurilor de evaluare sau de activitate;
- are capacitatea de a analiza activitatea depusă și de a învăța din propria experiență;
- promovează un stil de comunicare și cooperare care să reflecte o gândire pozitivă;
- este preocupat permanent de dezvoltarea sa profesională și intelectuală.

5 Concluzii

Putem concluziona, că procesul de formare a cadrelor didactice va cuprinde în mod necesar mai multe tipuri de competențe: profesional-științifice, psiho-pedagogice; psiho-sociale și relaționale, manageriale și instituționale. Deținerea acestor tipuri de competențe oferă cadrelor didactice posibilitatea asumării diferitelor roluri profesionale posibil de îndeplinit la un moment de teoretician, practicant reflexiv, transformator al conținutului curricular, agent al schimbării sociale, furnizor de informație, model de comportament, creator de situații de învățare, evaluator, etc. [2, p. 15-16].

Sistemul calității în învățământ constituie ansamblul structurilor organizaționale, al procedurilor, proceselor și resurselor necesare pentru asigurarea calității și implementarea managementului calității. Asigurarea calității face parte din managementul calității și cuprinde un ansamblu de activități ce demonstrează capacitatea și capacitatea instituțiilor de învățământ superior în vederea promovării unei educații de calitate. Asigurarea calității în învățământul superior este realizată printr-un ansamblu de acțiuni de dezvoltare a capacității instituționale de elaborare, planificare și implementare de programe de studii, prin care se formează și se consolidează încrederea beneficiarilor în ceea ce instituția ofertantă de educație satisface și îmbunătățește standardele de calitate în conformitate cu misiunea asumată de aceasta [Guțu V., p. 7].

Referințe bibliografice:

Bocoș, M., 2002. *Instruire interactivă. Repere pentru reflecție și acțiune*. Cluj-Napoca: Editura Universitară Clujeană, p. 63.

Concepția dezvoltării învățământului în Republica Moldova, 2000. Chișinău, 35 p.

Gliga, L., 2002. *Standarde profesionale pentru profesia didactică*. Sibiu: Editura POLSIB, pp. 15-16.

Guțu, Vl., (coord.) 2015. *Cadrul de referință al curriculumului universitar*. Chișinău: CEP USM, 128 p.

Iosifescu, Ș., ed. coord. 2001. *Management educațional pentru instituțiile de învățământ*. IȘE. Buzău: Tipografia Pitești, p.37.

Negreț-Dobridor, I., 2008. *Teoria generală a curriculum-ului universitar*. Iași: Editura Polirom, p.157.

Silistraru, N., 2010. Ghid metodologic: Metode și tehnici interactive de grup. Chișinău: Editura UST, pp.55-56.

IMPACTUL ACTIVITĂȚII PROFESIONALE ÎN ATINGEREA SUCCESULUI VOCAȚIONAL

MARIANA ZUBENSCHI

Faculty of Psychology, Sciences of Education and Social Work
Free International University of Moldova
Chisinau, Moldova
mzubenschi@ulim.md

Abstract: Cercetătorii actuali menționează că o parte din asumările teoretice cu privire la dezvoltarea noilor performanțe aduc noi informații ce țin de factorii care influențează traiectoria de dezvoltare profesională. Realitatea socială a conceptelor vocaționale și de orientare profesională este o resursă umană ce au fost în continuu adaptate, teoretic și analitic la transformările majore în economie, sociologie și psihologie. Aceste modele rămân oricm generale, deoarece sunt limitate la realitatea macro-socială, care se schimbă asităzi mereu.

Lucrarea dată își propune să elucideze aspectul identității vocaționale în plan complementar cu atingerea succesului vocațional prin prisma activității profesionale, reprezentând o cercetare a domeniilor serviciilor orientate spre societate. Cercetarea s-a realizat pe un eșantion aleatoriu de 230 de persoane din domeniul educației, medicinei și asistenței sociale, cu vârstă cuprinsă între 25-49 de ani. În urma cercetării s-a identificat o corelație semnificativă dintre stagiul de muncă și vârstă. Deasemenea s-au precăutat și aspecte ale performanțelor manageriale, performanțelor funcționale, motivației în atingerea succesului profesional, nevoii de atingere a succesului profesional, precum și arderea profesională.

Cuvinte cheie: Identitate Vocațională, Ancoră Profesională, Motivație, Nevoie În Atingerea Succesului Profesional, Succes.

1 Introducere

O identitate vocațională puternică reprezintă un preludiv în calea formării identității individuale. Prin urmare identitatea vocațională este o variabilă de interes a cercetărilor din domeniul psihologiei vocaționale. Noile inventare, precum cel al lui Fieldman (2002) pune în discuție evoluția carierei sub aspectele de: identitate vocațională, influențele contemporane în instituții de învățământ și activitățile extra-curriculare; valorile individuale, abilitățile profesionale; influența trăsăturilor personale; abordarea problemelor personale; stilul de percepție personală ai mediului; modelele de comportament; congruența dintre abilități, interesele și valori personale; cerințele organizatorice; stima de sine și de confortul psihic.

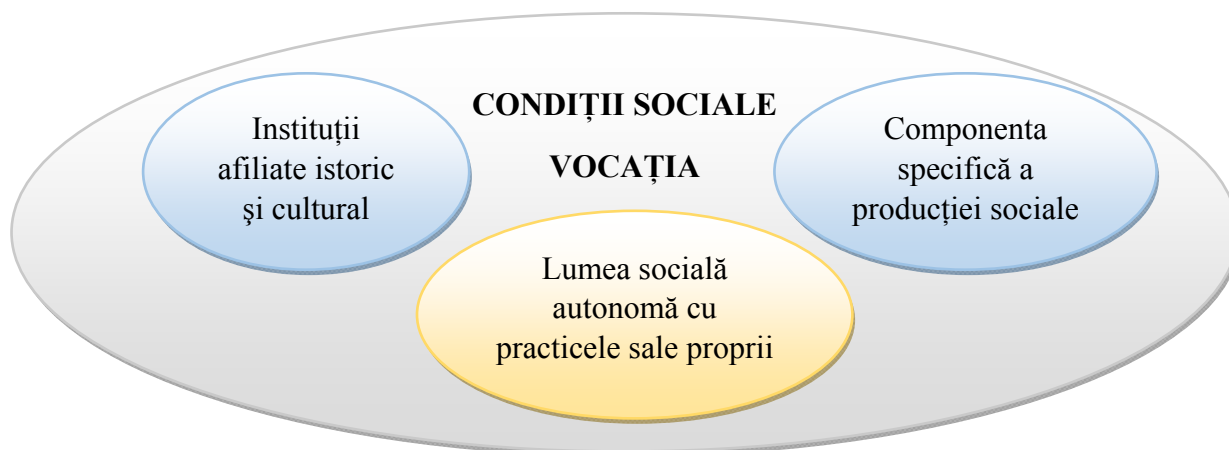
2 Vocație, condiții sociale și scenarii de calificare alternativă în UE

În acest capitol, vom face referință la termenul "vocațional", "ocupațional", "professional" sau "legat de muncă sau carieră" ca orice tip de formare a identității vocaționale prin interacțiunea dintre individual și contexte de muncă, inclusiv pregătiri profesionale (traininguri, specializări, perfecționări, participări ș.a.) precum și educație vocațională.

Identitatea se referă la înțelegerea și conceptualizarea de sine, și are efecte profunde asupra vieții indivizilor, datorită influenței sale asupra cogniției și a comportamentului, menționează Stets și Burke în 2000. În domeniul cercetării vocaționale, oamenii de știință, precum Holland, Gottfredson și Power, au descoperit că identitatea vocațională oferă un cadru conceptual bun pentru a înțelege procesele legate de carieră, în luare a deciziilor profesionale (Stets & Burke 2000; Holland & Gottfredson 1980). Identitatea vocațională reflectă cunoștințele ce privesc modele stabile a intereselor cu privire la carieră, obiectivelor

și abilităților, și iese din integrarea experiențelor de viață (Holland, 1996) . În viziunea lui John Holland, persoanele cu o identitate vocațională puternică au o imagine mai clară a obiectivelor cu privire la carieră, interese, abilități, vor avea un succes mai mare în identificarea opțiunilor profesionale adecvate pentru ei înșiși (Holland et al. 1993).

Cea mai incluzivă terminologie poate să se refere la anumite trăsături legate de "identitatea ocupațională", "identitatea vocațională" sau "identitate a carierei", care mult mai specific se referă la anumite caracteristici a muncii sau a conceptului specific de muncă. De exemplu, "identitatea ocupațională", ca concept poate fi aplicabilă piețelor și conceptelor de muncă, care sunt structurate de rând cu ariile ocupaționale.

Figura 1 Reprezentarea vocației în viziunea lui Morten Smistrup

Sursa: Identities at work. (2007)

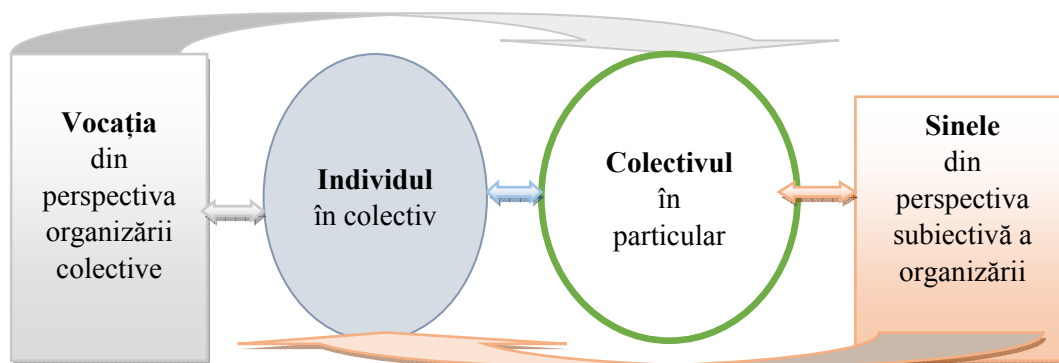
Oricum, pe parcursul a mai mulți ani, s-au dus discuții reformatoare spre o înțelegere comună de a utiliza terminologii diferite cu referire la aceleași tipuri de procese de formare a identității vocaționale (Trifonov, 2010; Stenstrom și Lasonen, 2002). În literatura existentă, identitatea vocațională a fost cercetată ca un predictor de efecte multiple. De exemplu, Savickas în 1993, a constatat că persoanele cu o identitate vocațională mai puternică identifică mai timpuriu aria profesională și iau mai devreme decizii cu privire la carieră (Savicas, 1993).

În aspect cultural, Constantin Rădulescu-Motru elucidează faptul utilității vocației în plan social: "Natura întrebuițează pe oamenii de vocație pentru a asigura cristalizarea unei culturi, întocmai cum întrebuițează germenii pentru a asigura continuitatea formelor vieții animale" (Radulescu-Motru, 1935).

După Geller, în epoca premodernă 1992, toate activitățile erau organizate împrejurul sistemii feudale, unde fiecare individ era depedent social, politic sau economic. Munca era legată de relațiile sociale și statutul persoanei, iar identitățile erau în mare parte atribuite predefinite de rolurile sociale. În perioada capitalistă relațiile ocupaționale au devenit contractuale, iar persoana liberă din punct de vedere politic. Cu toate acestea, relațiile economice contractuale de industrializare timpurie încă păstrau un nivel ridicat de interdependență între muncă și statutul social al persoanei. Aceasta oferind o identitate profesională colectivă nouă, care cel puțin în prima jumătate a secolului 20 ar putea fi considerată relativ stabilă. Pe parcursul acestei perioade calificările de a efectua o activitate profesională, atât în industrie și cât și în domeniul de meserii, au fost în mare parte obținute prin formări sau specializări la locul de muncă, și de obicei au servit ca bază pe durata vieții, în specializare la locul de muncă (Gellner, 1993).

Noțiunea de "vocație", presupune o continuare, o specificație și o delimitare. Vocațiile sunt dezvoltate în mod continuu de-a lungul timpului printr-un proces istoric și cultural, temporal unde diviziunea muncii este instituționalizată sub forma unor structuri fizice și sociale. Însă în

viziunea savantului român Constantin Rădulescu-Motru, vocațiile nu se dezvoltă doar. Vocația implică evident aptitudini speciale de inteligență, sentimente și voință, ea este însă expresia originalității rasei sau a totalității. Vocațiile sunt anticipările instinctive ale vieții sociale și economice, sunt convergențele dispozițiilor nobile din sufletul omenesc, convergențe care cheamă la viață forme nouă de cultură. Faptul vocației își are rațiunea de a fi în existența culturii. Munca omului de vocație se susține prin impulsul însuși dat de natură, ea se leagă de finalitatea poporului ca întreg. Omul de vocație are o productivitate originală și închinată binelui social, cum nu o au ceilalți oameni (Rădulescu-Motru, 1935).

Figura 2 Reprezentarea grafică a vocației după Morten Smistrup

Sursa: Identities at work. (2007)

Vocațiile sunt strâns legate și constituite de diviziunea socială a muncii, desemnate pe zone specifice de activitate profesională, unde sunt înaintate anumite cerințe profesionale. Și, în sfârșit, o vocație creează delimitări în cadrul forței de muncă, constituind grupuri separate și majoritare. Această delimitare este bazată pe o coerență internă de dezvoltare a semnificațiilor, practicilor și a conștiinței comune cu privire la modul în care aceste semnificații și practici diferă de alte vocații. Această idee a naturii vocației poate fi ilustrată prin următorul model reprezentational, vezi figura 1.

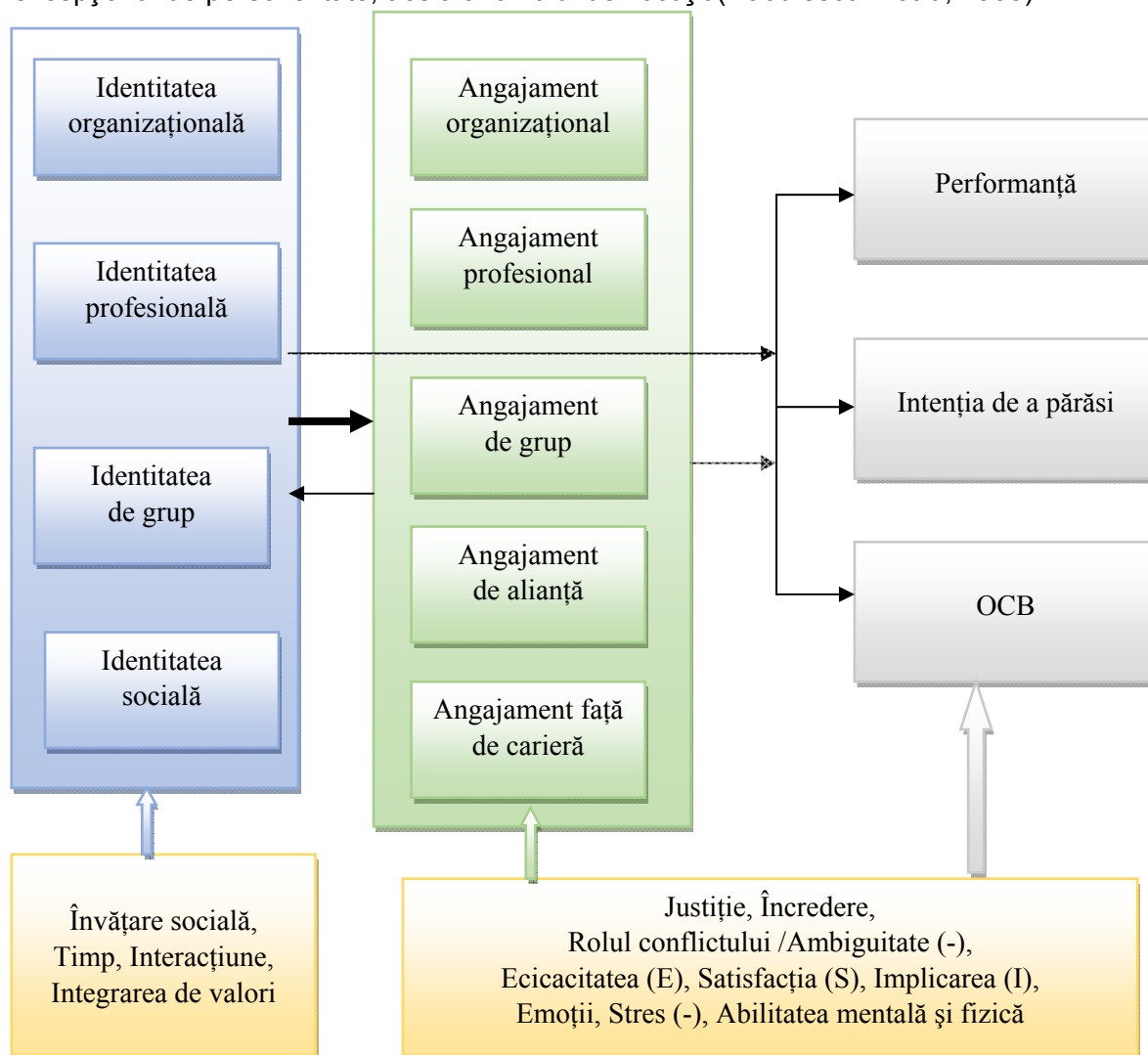
Modelul dat, sugerează necesitatea de a atribui vocației trei dimensiuni. În primul rând, vocațiile sunt rezultatul unor procese istorice și culturale de construcție socială și instituționalizare. Aceasta înseamnă că acestea trebuie să fie înțelese în baza relației acestora cu procesele societale de producție și prin modalitatea în care această activitate este organizată, ca urmare a tradiției și diviziunii istorice a muncii (Laske, 2001; Sigurjonsson, 2002). Iar, căile de constituire vocațională sunt reificate prin procese de structurare și instituționalizare (Giddens, 1984).

Odată cu stabilirea unor state moderne ce aveau un nivel înalt al bunăstării sociale, relația dintre muncă și statutul social a devenit și mai complexă. În ceea ce de-a lungul ultimelor decenii, condițiile de muncă au fost în mod constant îmbunătățite și reglementată legal, sarcinile de lucru și taxele au devenit în mod clar definite în timp, spațiu și funcția de marcare, printr-o distincție clară a timpului privat și cel de petrecere a timpului liber.

Statutul de bunăstare, de asemenea prevede o armonizare a stilurilor de viață peste ierarhia profesiilor și sfera privată, vezi figura 2. "Eliberarea de vulnerabilitatea economică și supunere", separarea muncii și viața socială dincolo de ea, și omogenizarea stilurilor de viață, au adus o mai mare libertate, în ceea ce privește modul în care individual se atribuie legătura dintre identitățile vocaționale și rolurile sociale ale acestora (Gellner, 1993).

Constantin Rădulescu-Motru, menționează aspectul vocativ al funcției de chemare: "Este cu chemare numai acela care prin întreaga lui personalitate, este un ales; vocația este expresia spiritualității unui popor", (Rădulescu-Motru, 1935). Un individ însă poate îndeplini două funcții: una de profesie personală, determinată de motivele conștiinței individuale, și alta de conservare colectivă, cerută de motivele inconștientului colectiv. Și cum, deasupra

oportunităților de moment, pe care indivizii unei societăți le urmăresc, se află interesele permanente ale colectivității, trebuie, în mod necesar, să se găsească, tot printre indivizii acestei societăți, și realizatorii acestor interese. Astfel apare un tip nou, un tip superior și excepțional de personalitate, acela al omului de *vocație* (Radulescu-Motru, 1935).

Figura 3 Modelul general de asociere dintre angajamente multiple, identități multiple, antecedentele lor și rezultatele lor de lucru

Sursa: Rauer. (2007)

În prezent, teoria sistemelor ecologice tratează conceptul de socializare ca unul anticipator. Această perspectivă aduce în atenție ideea că agenții sociali joacă un rol-cheie în procesul de socializare, inclusiv familia, prietenii, mass-media, cartierul, școala, instituțiile și religiile. De exemplu familia recunoaște diferite subsisteme care includ deceniu părinte-copil, frați, surori, co-părinte, și căsătoria, vezi figura 3i. Familie în sine sunt unități încorporate într-o varietate de sisteme suplimentare sociale (prietenii și școli). Aceste sisteme cooperează cu familiile în mod independent.

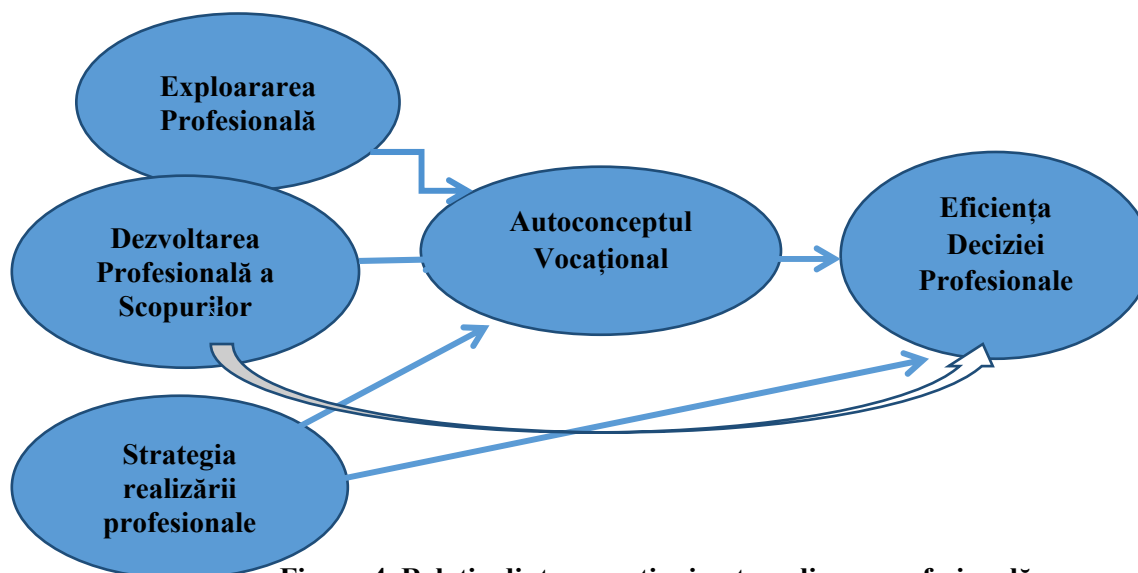
Mulți cercetători au demonstrat și au recunoscut impactul major al identității vocaționale în procesul de dezvoltare a carierei și de luare a deciziilor în rândul adolescenților, tinerilor și adulților, care se află în perioada critică de echilibrare a vocației și a identității de sine (Gushue et al. 2006; Raskin, 1989; Robitschek, 1999).

Skorikov și Vondracek, în 1998, au observat că identitatea vocațională, per ansamblu, reprezintă un preludiu a formării identității de sine. De Goede, Spruijt, Iedema și Meeus, au realizat un studiu cu privire la 1.222 de adolescenți și adulți tineri, și au constatat că cei cu un

grad de identitate vocațional mai puternică au avut o sănătate mintală mai bună, precum o toleranță la stres și depresie mai mare.

Deciziei este prevăzută să fie ca o rezoluție de a urmări un anumit job sau acceptarea unui loc de muncă special în urma unei oferte făcute. Factorii ce îl influențează pe un individ să aleagă profesia sa, în ideal pot varia în funcție de etapă a procesului de căutare de locuri de muncă, în calitate de solicitanți, conștiințiozitate, oportunitățile disponibile și preferințe proprii (Cottone & Claus, 2000).

Figura 4. Relația dintre vocație și autorealizare profesională.

Sursa: Bart (1993)

Comparativ cu deciziile la locul de muncă, deciziile privind domeniul de asistență socială se referă la orice decizie care are o relație cu ea, inclusiv decizia de a schimba de locul de muncă, ocupația, activitatea de voluntariat, specializarea sau dezvoltarea competențelor generale, cu precădere atunci când această decizie este influențată de factorii sociali-economici ai societății de astăzi în tranziție (vezi figura 3 și 2).

În al doilea rând, vocațiile sunt determinate în funcție de faptul cum indivizii efectuează lucruri specifice sau realizează activități productive, adică sarcini concrete care corespund nevoilor sociale. Acest lucru nu trebuie înțeles concret și decontextualizat de sens, dar conceput ca parte încorporată a structurilor specifice social, împrejurimi fizice concrete, relații sociale și componente de putere.

Munca îndeplinește un rol concret formativ în raport cu vocația, atunci când discutăm relația pe care membrii comunității profesionale o joacă. Totuși, datorită funcției sale abstracte, vocația este inseparabilă de relația tensionată de a munci. De fapt, vocația moștenește contradicțiile emergente ce constituie acest lucru, și nu doar creația de valoare. După Dewey și Eurydice, pe de o parte, vocațiile oferă indivizilor posibilitatea de a se autorealiza, ceea ce reprezintă un potențial profesional major iar pe de altă parte inerent, contradicții latente a lumii capitaliste, care creează anumite ambivalențe (Dewey, 1963; Euridice, 2012; Weber & Olesen, 2002).

În dialogul cu referire la idealul educațional, Constantin Narly, în 1938, conferă vocației mai multe sensuri: „drept componentă a idealului educațional ce exprimă echilibrul dintre armonia psihică (intrapsihică) și armonia socială (relatională); “chemare” către un anumit tip de activitate, în care spontaneitatea și creativitatea se manifestă la maximum; “îndreptare spre o voce care ne cheamă”; “nu este legată de o anumită aptitudine, ci de întreaga constituție fizică și morală a omului Narly atrage atenția, însă, asupra faptului că nu orice profesie permite omului să se afirme ca personalitate, ci doar vocația, în care individul și socialul lucrează împreună pentru un scop, unde personalitatea poate deveni la limita sa

superioară de socializare elemente a individualității. Vocația nu este decât profesia pentru care omul are chemare, vocation, în care este fericit, se poate realiza pe deplin, se simte liber și se poate afirma pe sine. În ideile sale pedagogice și filosofice, Narly susține că pregătirea pentru profesie-vocație e singura modalitate educațională ce poate conduce la întruparea eternului superior uman: această pregătire semnificând formarea omului conform unei table de valori în vârful careia sunt valorile abstracte, formale, valorile morale, care ghidează omul în drumul său spre devenire, spre ascensiune (Narly, 1938).

Tabelul 1 Scenarii de calificare alternativă pentru Uniunea Europeană

Nr.	Caracteristici	Scenariul educației vocaționale	Scenariul de inserție profesională
1.	Poziția în sistemul educațional	Parte a sistemului educațional	Piața de formare
2.	Modelul de calificare	Pregătirea prin muncă a specialiștilor calificați și independenți în executarea sarcinilor	Capacitatea de inserție profesională, flexibilitate
3.	Conținutul educațional	Profilul ocupațional și curricula	Sisteme de certificare modularizat
4.	Grupe țintă	Absolvenții sistemului general de educație	Nu este specificat
5.	Conceptul de profesionalizare	Programe de ucenicie reglementate dublu pe o perioadă de trei-patru ani	Pregătire și calificare „a la carte”
6.	Structurile de suport	Cercetarea și planificarea cursurilor de formare profesională	Instituții de acreditare și evaluare

Sursa: Rauer. (2007)

Deasemenea Perron, Vondracek și alții în 1998, au studiat componentele de maturitate vocațională. Ele au fost evaluate în patru grupe etnice diferite și măsurate pe o perioadă de trei ori. Rezultatele arată în mod clar diferite tendințele de dezvoltare a maturității vocaționale în general. Componente de maturitate vocațională au arătat un model mai complex de modificări, dar a demonstrat că participanții minoritari a ajuns semnificativ mai devreme decât cei din grupul majoritar. În studiu, a existat o relație pozitivă între identitatea etnică și maturitatea vocațională pentru ambele grupuri (Perron et al. 1998).

Problema de a alege o carieră este frecvent studiată în sociologie a cărei cercetări se bazează pe variabile socio-demografice (statutul socio-economic, familie, educație, gen, etnie, etc). Aceste teorii implică consecințele alegerilor și deciziilor cu privire la inegalitățile sociale și mobilitatea profesională, deoarece cariera determină statutul social și personal, venitul, averea și stilul de viață. Analiza relațiilor dintre aceste teorii (renașterea sociologică, constructelor epistemologice) și orientarea profesională vor determina recursurile educaționale, vezi tabelul 1.

3 Corelații dintre activitatea profesională și atingerea succesului vocațional

3.1 Metodologie de studiu

Investigația a fost structurată după modelul empiric de cercetare, luând în calcul selectarea procedurilor; metodelor și tehnicilor de cercetare; volumul eșantionului participant la cercetare; structurarea, prelucrarea și analiza datelor statistice; elaborarea concluziilor și recomandărilor. Astfel studiul a cuprins următoarele momente:

- Elaborarea planului de cercetare conform obiectivelor propuse.
- Consultarea literaturii și conceptelor teoretice de bază, definirea ipotezelor și a tipului de cercetare.
- Traducerea și adaptare testelor la realitatea socială în limba română.

- Perioada de testare (230 de inventare aplicare în diferite regiuni ale Republicii Moldova, printre care: sectorul de stat și ONG-uri de profil).
- Evaluarea rezultatelor primare, prin culegerea și stocarea datelor brute.
- Prelucrarea statistică, evaluarea de date statistice, sinteza determinantelor profesionale în cariera de asistent social și validarea ipotezelor.
- Elaborarea concluziilor și a recomandărilor.

Eșantionul a fost constituit din 230 de persoane, de profesii medici, profesori, lectori și asistenți sociali cu stagiul de muncă minimum 1 an, din comunitățile rurale și urbane, precum Chișinău, Soroca, Comrat, Orhei și Bălți. Tehnica de eșantionare probabilistică s-a axat pe o eșantionare stratificată, selecția fiind candidații până la atingerea 50 de ani și care activează în domeniul serviciilor.

Metode de diagnostic și variabilele acestora, cercetarea dată a avut pilon de investigație un design de natură cantitativă, utilizându-se metode statistice. Astfel pentru a cerceta care sunt variabilele ce îl determină pe profesioniști să practice domeniile alese, s-a aplicat chestionarul de orientare în carieră (ancorele profesionale) după Edgar Shein, metoda de "Diagnosticul a nivelului de ardere profesională" (V.V.Boyko în modificarea lui E.P.Ilina), chestionarul T. Elers de studiu al motivației obținerii succesului (CSMOS), inventarul nevoilor în atingerea succesului (INAS) și un inventar aparte de motive și valori.

Tabelul 2 Genul în procent per eșantion

Genul	Fregvența	Procentul	Procentul valid	Procentul cumulativ
Bărbați	50	21.7	21.7	21.7
Femei	180	78.3	78.3	100.0
Total	230	100.0	100.0	

Tabelul 3 Fregvența per domenii de activitate

Domeniul de activitate	Fregvența	Procent	Procentul valid	Procentul cumulativ
Asistență socială	86	37.4	37.4	37.4
Educație	73	31.7	31.7	69.1
Medicină	71	30.9	30.9	100.0
Total	230	100.0	100.0	

3.2 Activitate profesională versus impact vocațional

Am precăutat fregvențele variabilelor pe vîrstă, studii, universitate absolvită, specialitate primară, specialitate secundară, gen, anul de absolvire, stagiul de muncă, organizația de activitate profesională, funcția deținută la moment, localitatea unde activează, competența generală funcțională, competența generală managerială, autonomia și independența, menirea de a servi sau de a fi dedicat unei cauze, competență profesională funcțională, creativitate antreprenorială, stabilitate și securitate față de locul de muncă, stabilitate și securitate față de locul de trai, integrarea stilului de viață, identitatea organizațională, orientarea carierei pe verticală, orizontală sau față de condiții, nemulțumirea față de sine, sindromul închis în cușcă, reducerea sarcinilor profesionale, detașarea emoțională, depersonalizarea, arderea profesională, nevoia în atingere a succesului profesional, motivația în atingere a succesului și ancorele profesionale per total, vezi tabelul 2 și 3.

În articolul dat am selectat doar două ancore profesionale cea funcțională și cea managerială, în raport cu arderea profesională, nevoia în atingere a succesului profesional, motivația în atingere a succesului și ancorele profesionale per total.

Din figura 5, se observă o distribuție simetrică a respondenților după vîrstă, deasemenea motivația atingerii succesului conform factorului distributiv se prezintă o subțiere la stînga, iar nevoia în atingere a succesului o subțiere spre dreapta, ceea ce ne face să ipotetizăm precum că odată cu vîrsta nevoia de atingere a succesului profesional se saturează prin competențe profesionale.

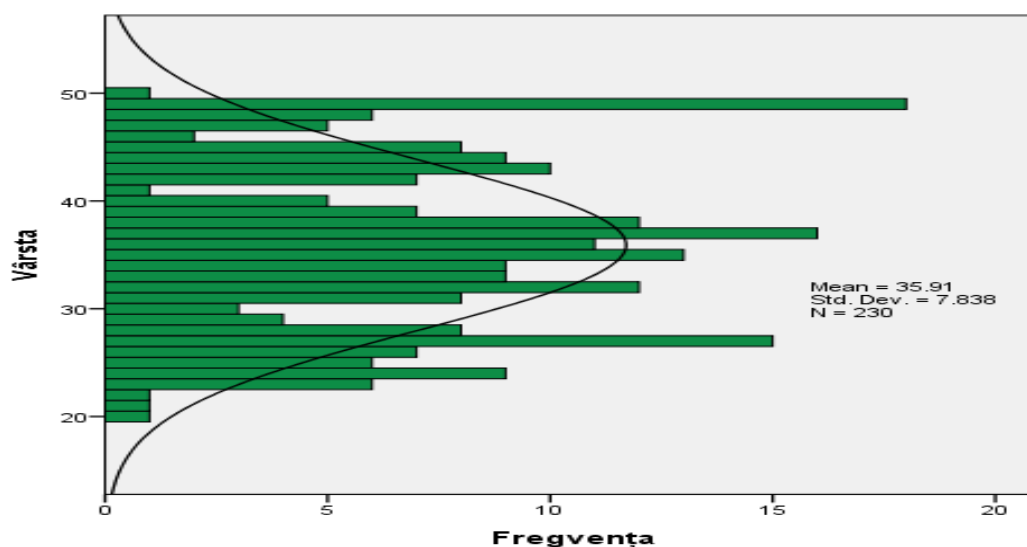

Figura 5 Devierea standart și media în dependență de vârsta respondenților

Tabelul 4 Corelația Spearman

		V	ACF	ACM	AP	ARP	NAS	MS
V	Coef. Spearman	1.000	.157**	-.260**	-.017	-.039	-.149*	.096
ACF	Coef. Spearman	.157**	1.000	.207**	.057	.241**	.125*	.391*
ACM	Coef. Spearman	-.260**	.207**	1.000	.466**	-.133*	-.020	.261*
AP	Coef. Spearman	-.017	.057	.466**	1.000	-.489**	-.232**	-.007
ARP	Coef. Spearman	-.039	.241**	-.133*	-.489**	1.000	.189**	.162*
NAS	Coef. Spearman	-.149*	.125*	-.020	-.232**	.189**	1.000	.128*
MS	Coef. Spearman	.096	.391**	.261**	-.007	.162**	.128*	1.000
**. Corelația este semnificativă la nivelul 0.01 (1-capăt).								
*. Corelația este semnificativă la nivelul 0.05 (1-capăt).								
V- vârsta								
ACF - ancora competența funcțională								
ACM - ancora competența managerială								
AP - ancore profesionale								
ARP - arderea profesională								
NAS - nevoia de atingere a succesului profesional								
MS - motivația de atingere a succesului profesional								

Din tabelul 4, se observă corelații semnificative în Corelația Spearman ca metodă de predicție a valorilor unei variabile pe baza valorilor altei variabile. Corelația a arătat legătura (asocierea) dintre variabilele precum vârsta și ancora competențelor funcționale, ancora competențelor manageriale și nevoia de atingere a succesului profesional (V/ACF 0,157; V/ACM -0,260; V/NAS - 0,149). Corelația Spearman demonstrează în continuare un nivel de

fidelitate dintre ancore profesionale, ardere profesională, motivație în atingerea succesului profesional și nevoie în atingere a succesului profesional. De altfel, ea nu descrie relația cauzală dintre variabile, nu permite predicția unei variabile pe baza celeilalte variabile și nu există variabilă dependentă și dependentă. Nevoia în atingere a succesului profesional nu corelează semnificativ doar cu ancora managerială, iar acest fapt poate fi explicat de structura serviciilor profesionale care sunt centrate pe servicii, deservire și nu leadership. Corelația evidențiază existența unei asocieri între variabile de tip liniar, ce implică două măsurări. Motivația de atingere a succesului profesional nu corelează cu vârsta, cauză fiind actualizarea în permanență a obiectivelor profesionale și autoconceptului vocațional, vezi tabelul 4.

4 Concluzie

În contextul activității umane cresc cerințele societății față de profesioni. Profesiunile însăși se schimbă în dependență de caracterele actuale ale pieții muncii și personale. Aceste fluctuații vor exista continuu pe fundalul schimbărilor normelor, eticilor, principiilor ce stau la baza conceptelor vocaționale și profesionale. Bineînțeles că putem remodela și modula aceste schimbări prin dezvoltarea de programe vocaționale, de profesionalizare, a competențelor organizaționale și manageriale, și centrarea lor pe practici de auto-organizare însă acestea nu vor precăuta cu adevărat dezvoltarea bene merenti individuală. În concluzie am propune unele inovații de cercetare a conceptului de ancoră vocațională cum ar fi adaptarea și modularea datelor cu caracter multidimensional. Una dintre erori ar fi să presupunem că societatea va activa în condiții ideale de munca, sau într-un mediu omogen, iar alegerea resurselor umane va fi axată doar pe evaluarea unei statistici ale performanțelor de muncă, pe condițiile și caracteristicile contractului de muncă (vârsta, sănătatea, statutul social, situația financiară, productivitate a muncii, experiența și formarea profesională). De exemplu precăutarea astfel de relații multimodale din perspectiva vocației cum ar fi multiculturalitatea, alegerea carierei, traseul, activitatea, rezistența, burn-outul și deformarea profesională, rolul profesional, facilitare și inhibiție profesională, comportament profesional, învățare profesională, categorizare profesională, cogniție profesională a căror definiție a fost data precedent, complianță vocațională, conformitate vocațională, obediență vocațională).

Referințe

- Barth, T.J. 1993. Career anchor theory. *Review of Public Personnel Administration*. 13 (1), pp.27–42.
- Berger, P.L., Luckmann T., 1999. *Den samfundsskabte virkelighed. En videnssociologisk afhandling*. Viborg: Lindhardt og Ringhof.
- Cottone, R.R., Claus, R.E. 2000. Ethical Decision Making Models: a Review of the Literature. *Journal of Counseling and Development*. 78 (1), p.275-283.
- De Goede, M., Spruijt, E., Iedema, J., and Meeus, W., 1999. How do vocational and relationship stressors and identity formation affect adolescent mental health? *Journal of Adolescent Health*, 25, 14–20.
- Dewey, J. 1963. *Experience and education*. New York: Collier Books.
- Eurydice, M. 2012. Key data on education in Europe 2012. Brussels: European Commission.
- Gellner, E. 1993. *Reason and culture: The historic role of rationality and rationalism*. 2nd ed. (XII) Oxford: Blackwell.
- Giddens, A. 1984. *The constitution of society*. Cambridge: Polity Press.
- Gushue, G.V., Scanlan, K.R., Pantzer, K.M., and Clarke, C.P. 2006. The relationship of career decision making self-efficacy, vocational identity, and career exploration behavior in African American high school students. *Journal of Career Development*, 33, pp.19–28.

- Holland, J. 1996. Exploring careers with a typology: What we have learned and some new directions. *American Psychologist*, 51.
- Holland, J., Gottfredson, D. C., Power, P. G. 1980. Some diagnostic scales for research in decision making and personality: Identity, information, and barriers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39, pp.1191–1200.
- Holland, J., Johnston, J. A., and Asama, N.F. 1993. The vocational identity scale: A diagnostic and treatment tool. *Journal of Career Assessment*, 1, pp.1–12.
- Laske, G. 2001. Vocational Identity—a central element in the European concept of work
- Narly, C. 1938. *Pedagogia generală*. București: Cultura Românească.
- Omagiu profesorului Constantin Rădulescu-Motru. 1932. *Revista de filozofie* Vol.XVII, Societatea Română de filozofie București, pp.578
- Perron, J., Vondracek, F.W., Skorikov, V.B., Tremblay, C., and Corbière, M. 1998. A longitudinal study of vocational maturity and ethnic identity development. *Journal of Vocational Behavior*, 52, pp.409-424.
- Radulescu-Motru C. 1935. *Vocația. Factor hotărâtor în cultura popoarelor*. București: Editura Casei Școalelor.
- Raskin, P.M. 1989. Identity status research: Implications for career counseling. *Journal of Adolescence*, 12, pp.375–388.
- Rauer F. 2007. *Vocational Education and Training in Europe*. In: *Identities at work*. Springer: Dordrecht, The Netherlands, p.115-147.
- Robitschek, C., Cook, S.W. 1999. The influence of personal growth initiative and coping styles on career exploration and vocational identity. *Journal of Vocational Behavior*, 54, pp.127–141.
- Savickas, M.L. 1993. Predictive validity criteria for career development measures. *Journal of Career Assessment*, 1, pp.93–104.
- Sigurjonsson, G. 2002. *Dansk vekselluddannelse i støbeskeen: fra lavstidens mesterlære til moderne dansk vekselluddannelse*. Århus: Fællestrykkeriet for Sundhedsvidenskaberne, Århus Universitet.
- Skorikov, V., Vondracek, F.W. 1998. Vocational identity development: Its relationship to other identity domains and to overall identity development. *Journal of Career Assessment*, 6, pp.13–35.
- Smistrup, M. Tension in the Vocational Identity of Danish Bankers. In: *Identities at work*. 2007. Springer: Dordrecht, The Netherlands, pp.45-68.
- Stenström, M.L., Lasonen J. 2000. Strategies for Reforming Workforce Preparation Programs in Europe. Jyväskylä: Institute for Educational Research, University of Jyväskylä. *The Journal Of technology Studies*, pp.38-43.
- Stets, J. E., Burke, P. J. 2000. Identity theory and social identity theory. *Social Psychology Quarterly*, 63, pp.224–237.
- Trifonov, A. 2010. Das duale System der Berufsausbildung und seine Vorläufer - Eine historisch-systematische Analyse der Entwicklung in Deutschland von 1869 bis 1945. Hamburg: [Pädagogik Berufserziehung, Berufsbildung, Weiterbildung](#) [Helmut Schmidt University - University of the Federal Armed Forces Hamburg](#).
- Weber, K., Olesen, H.S. 2002. Chasing Potentials for Adult Learning. *Zeitschrift für Qualitative Bildungsforschung*, 2, pp.283-300.

INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ – PREMISĂ DE INTEGRARE PERSONALĂ ȘI PROFESIONALĂ

LILIANA VICOL
Dr., conf. univ.,
ASEM
Chișinău, Moldova

Abstract: For efficient functioning of the organization, it's necessary to pay attention at the emotional skills of it's members, ensuring compatibility in work team by emotional – affective report. For this, it's beneficial the new type of management – that of emotional intelligence in the organization.

Key-words: math-logic intelligence, interpersonal intelligence, space intelligence, musical rhythmic intelligence, kinesthetic intelligence, self-consciousness, self control, empathy, social skills.

Termenul „inteligența emoțională” a fost folosit pentru prima dată într-un articol din anul 1990 de psihologii, Petere Salovey și John Mayer. Cu toate că acest termen este relativ nou, componentele conceptului, inteligența emoțională pot fi datate până la arhicunoscuta afirmație a lui Socrate (470-399 î.Hr.): „Cunoaște-te pe tine însuți”. În Biblie, atât în Vechiul cât și în Noul Testament „Nu fă altuia ce ție nu-ți place” și „lubește-ți aproapele ca pe tine însuți”, pot fi văzute ca elemente de Inteligență Emoțională.

În 1983 Howard Gardner a introdus conceptul de „Inteligente Multiple”. El argumenta că există nu doar un singur tip de inteligență, precum cea măsurată prin teste și dezvoltată în cadrul educațional, ci multiple tipuri de inteligențe. El a inventat sintagma: „Nu întrebați, cât de deștepti sunteți, ci cât de inteligenți sunteți”. Gardner a identificat 7 tipuri de inteligențe diferite de abilitățile comunicative și matematice. Printre acestea, el a inclus și două abilități personale: auto-conștientizarea stărilor interioare și interactivitatea socială eficientă.

Cele 7 tipuri de inteligențe ale lui Gardner sunt:

- Inteligența Matematică-Logică
- Inteligența Interpersonală
- Inteligența Spațială
- Inteligența Ritmic-Muzicală
- Inteligența Intrapersonală
- Inteligența Kinestetică
- Inteligența Lingvistic-Verbală

De la început poate fi observat că inter-personalul și intra-personalul sunt văzute ca două inteligențe separate și corespund cu definiția de Inteligență Emoțională.

Inteligența emoțională a devenit în ultimii ani un subiect popular în sfera mediului de afaceri. Deși nu am folosit termenul de „inteligență emoțională”, perspectivele și aptitudinile-cheie ale leadershipului sunt legate de aspecte ale inteligenței emoționale, iar absența acestui tip de inteligență a fost corelat cu eșecul în carieră.

O altă definiție, mai recentă, a fost dată de Daniel Goleman (1995), conform căreia inteligența emoțională desemnează o capacitate de control și influențează modul și eficiența cu care ne putem folosi celelalte capacități și abilități pe care le posedăm.

În viziunea lui Daniel Goleman [1, p.37], conceptele care compun această formă a Inteligenței Emoționale sunt:

- conștiința de sine presupune identificarea și înțelegerea emoțiilor, conștientizarea unei emoții care este flexibilă, identificarea diferenței dintre gânduri, emoții și comportamente, încrederea în sine, înțelegerea consecințelor;
- autocontrolul : managementul emoțiilor dificile, controlul impulsurilor, managementul constructiv al furiei, mâniei;
- motivația: capacitatea să stabilești obiective și să le îndeplinești, optimism în fața obstacolelor și eșecurilor, inițiativă, dorința de a reuși, perseverența;
- empatia: aptitudinea de a te pune în situația celor pe care îi ai în calitate de interlocutori;
- aptitudinile sociale: stabilirea și păstrarea relațiilor, rezolvarea conflictelor, cooperarea, colaborarea, capacitatea de a lucra în echipă, comunicarea, influența, conducerea/leadershipul.

Daniel Goleman, de asemenea, separă raționalul de emoțional, afirmând că „de fapt, avem două minți – una care gândește și una care simte, care interacționează”. Mentea rațională este „comprehensiunea de care suntem conștienți, operând gândurile, capabile să cântărească și să reflecteze”, iar mintea emoțională lansează un sistem de cunoaștere „impulsiv și foarte puternic”, chiar dacă uneori este alogic” [1, p.23]. Relația rațiune-emoție este influențată de situația în care „cu cât un sistem este mai intens, cu atât mintea devine mai dominant emoțională și, deci, mai ineficientă din punct de vedere rațional” [ibidem].

Pornind de la modelul Inteligenței Emoționale, elaborat de Daniel Goleman, autorii Maurice I.Elias, Steven E.Tobias și Brian S.Friedlander [2, p.45] au creat un test pentru măsurarea coeficientului Inteligență Emoțională. În acest test au fost incluse zece aspecte desprinse din cele cinci domenii menționate anterior. Pentru a evalua coeficientul de Inteligență Emoțională au participat 86 de studenți din cadrul modulului „Arta comunicării și Etica profesională”. Testul a derulat precum urmează:

„Pentru fiecare întrebare, acordați-vă 3 puncte dacă răspunsul este „întotdeauna adevărat”, 2 puncte dacă răspunsul este „uneori parțial adevărat” și 1 punct dacă răspunsul este „niciodată adevărat”.

1. Știți, în majoritatea situațiilor, care sunt sentimentele Dvs.
2. Le împărtășiți, în mod obișnuit, celorlalți sentimentele Dvs.
3. Încercați să înțelegeți punctul de vedere al celuilalt, chiar dacă vă aflați în miezul unei discuții.
4. Aveți o atitudine optimistă, plină de speranțe.
5. Vă păstrați calmul atunci când sunteți stresați.
6. Știți să ascultați cu atenție și să reformulați ceea ce tocmai s-a spus.
7. Analizați mai multe variante atunci când luați o decizie.
8. Vă găsiți timp pentru a râde cu ceilalți.
9. Vă stabiliți obiective și faceți planuri pentru a le realiza.
10. Știți să comunicați cu ceilalți pentru a vă ajuta pe sine înșivă să vă îndepliniți dorințele.

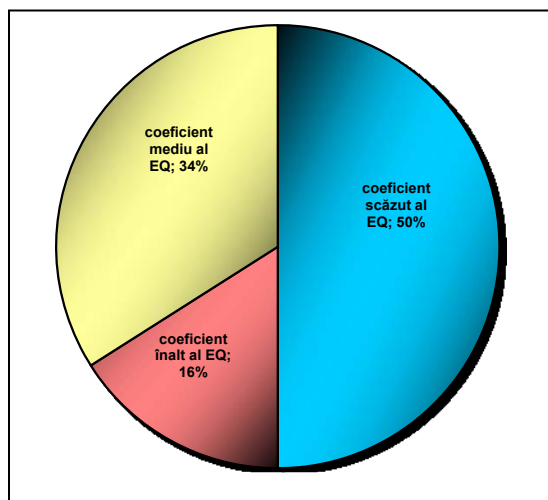
Rezultate:

10-15 puncte: Trebuie să vă faceți timp în fiecare zi pentru îmbunătățirea coeficientului de inteligență emoțională.

16-24 puncte: Aveți un coeficient emoțional de invidiat, iar inteligența emoțională de care dați dovadă vă aduce multă lumină în viața Dvs și a celorlalți.

În urma efectuării acestui test au fost obținute următoarele rezultate: 50% (58 de studenți) au un coeficient scăzut al Inteligenței Emoționale; 34% (29 studenți) au coeficient mediu de Inteligență Emoțională și doar 16% (13 studenți) au un coeficient înalt al Inteligenței Emoționale.

Figura 1. Rezultatele testului de măsurare a coeficientului de Inteligență Emoțională (EQ)

În baza rezultatelor obținute, este necesar de acordat atenție componentelor Inteligenței Emoționale, deoarece ele ne vor oferi răspuns la problemele ce țin de acest domeniu.

Prima componentă a Inteligenței Emoționale – conștiința de sine – ține de abilitatea de a identifica întotdeauna ce simțim și ce cuvinte să utilizăm pentru a exprima marea varietate a sentimentelor. Persoanele care nu sunt capabile să reflecteze propriile sentimente și nu le pot eticheta în mod corect se găsesc în dezavantaj, deopotrivă pe plan social și profesional. În cazul în care nu putem distinge între a fi plictisit și a fi nervos, între a fi supărat și a fi trist, între a fi bucuros și a fi mândru, aceasta înseamnă să acționăm în mod nepotrivit în diverse situații de comunicare. Deoarece, modul în care credem că ne simțim, influențează modul în care acționăm. Persoanele care afișează o stare de tristețe au tendința să se lamenteze sau să fie retrase. Dimpotrivă, atunci când încearcă un sentiment de fericire, ele reușesc să-l răspândească printre colegii lor. Dacă sunt, însă, plictisite și acționează cu furie, este foarte posibil să aibă probleme.

Cunoașterea propriilor sentimente este strâns legată de cunoașterea sentimentelor celor din jurul nostru. Comunicarea interpersonală decurge mai bine atunci când ne aflăm pe aceeași lungime de undă din punct de vedere emoțional. Pentru aceasta, trebuie să recunoaștem indiciile pe care le oferă ceilalți și să le apreciem corect.

O altă componentă a Inteligenței Emoționale o constituie autocontrolul, care a fost evaluat în testul propus. Iar cercetările au dezvăluit faptul că o persoană e cu atât mai eficientă, cu cât este mai capabilă să-și controleze tendința de a obține sau de a face ceea ce se află la îndemână, preferând o recompensă mai îndepărtată, dar mai semnificativă.

Cercetătorul Walter Mischel [5, p.241] a condus un experiment în care unor copii li s-a spus că vor fi lăsați singuri și că, dacă doresc, pot lua o beza de pe masă. Dar, dacă așteptau până când se întorcea în cameră unul dintre cercetători, primeau două bezele. Astfel, capacitatea de a aștepta se dovedește a fi asociată cu rezultate mai bune, conform mai multor indicatori psihologici și de comportament. Ceea ce trebuie remarcat este faptul că, după mulți ani, copiii care au așteptat, aveau cu până la 200 de puncte mai mari la testul decisiv pentru admiterea în învățământul superior. Acest lucru presupune de a ne păstra echilibrul și de a nu da curs primului impuls. Problema echilibrului și autocontrolului este una

de amploare, odată ce asistăm la promovarea ideii de a obține totul într-un timp foarte scurt. Intoleranța și nerăbdarea vor cauza eșecul tuturor proiectelor lansate.

Motivația este și ea un element al Inteligenței Emoționale, care presupune stabilirea obiectivelor și realizarea lor. Anume motivația cultivă optimismul și încrederea în sine, iar persoanele optimiste și sigure au înregistrat fluxul sanguin foarte bun, eficiența cardiovasculară și respiratorie sporită, activitatea sistemului imunitar optimă, iar nivelul stresului redus.

Aptitudinile empaticе sunt catalogate drept capacitatea de a vedea lucrurile cu ochii celuilalt sau, după cum spunea înțeleptul Hille, „Nu-i judeca pe cei pe care nu-i înțelegi”.

Pentru o mai bună înțelegere a celorlalți, trebuie să stăpânim anumite tehnici, cum ar fi ascultarea participativă, interpretarea limbajului non-verbal, metacomunicarea și paralimbajul, elemente care de multe ori furnizează mai multe informații decât cuvintele. Putem vedea empatia ca pe o înțelegere emoțională non-verbală a interlocutorilor noștri.

Problema educației empaticе constă în faptul că interlocutorii imaturi au tendința să privească lumea din perspectiva propriilor dorințe și nevoi. Rafinarea acestor aptitudini depind de experiența în ceea ce privește acceptarea punctelor de vedere ale celorlalți.

Formarea aptitudinilor sociale, cu siguranță, vor diminua cantitatea conflictelor din comunicare, apărute din cauza pozițiilor corporale provocatoare, dezinteresului, lipsa unui contact vizual, tonul sarcastic, autoritar, pretențios și superior. Aptitudinile sociale implică abilitatea de a-i asculta pe ceilalți cu atenție, de a răspunde, de a pune în acord diferite sentimente, de a ajunge la un consens, de a ne exprima clar ideile.

Utilizarea Inteligenței Emoționale presupune învățarea de a domina tendințele impulsive, relaționarea eficientă în comunicarea interpersonală, de grup, publică, cultivarea empatiei și acceptarea existenței punctelor de vedere alternative.

Aceste competențe sunt esențiale pentru viața socială și stau la baza succesului în carieră.

Multe conflicte în comunicare apar din cauza că nu dispunem de metodele adecvate pentru stimularea inteligenței emoționale. Atunci când avem de confruntat situațiile dificile ale unei comunicări, este necesar de apelat la metoda „EAA” (evaluare, alegere, acțiune). Această metodă ne oferă oportunitatea de a evalua corect situația. E necesar să analizăm nu doar ceea ce se întâmplă, dar și sentimentele, punctele de vedere ale celor implicați în discuție sau polemică. Este necesar, de asemenea, să ne cunoaștem propriile sentimente și să ne asigurăm că nu vom reacționa impulsiv în astfel de situații. Dacă recepționăm semnalele de stres, transmise de corp, putem identifica mai ușor sentimentele și le putem stăpâni din timp, înainte să ne scape de sub control. Aceste semnale pot fi numite „amprente sentimentelor” sau „emblema stresului” [6], deoarece fiecare dintre noi recepționează propriile semnale transmise de corp, prin care acesta ne spune că suntem stresați: trebuie să învățăm să recunoaștem aceste semnale specifice.

Adeseori, interlocutorii noștri transmit anumite semnale pentru a ne da de știre cum se simt și de ce au nevoie cel mai mult în acel moment. Aceste semnale diferă în funcție de probleme și de ceea ce așteaptă interlocutorii noștri. De îndată ce aflăm de pe ce canal se emite, recepționarea devine mai clară. Inerția scade, mesajul poate fi decodificat mai corect, iar feed-back-ul este mai adecvat.

Există cinci canale de emisie [2, p.151] ale interlocutorului, denumite prin acronimul RECSA:

Canal R: Nu vreau să mă dau de rușine

Canal E: Te rog să mă ascuți

Canalul C: Am chef de ceartă

Canalul S: Am nevoie de sprijin

Canalul A: Am nevoie de ajutor

Canalul R: Nu vreau să mă dau de rușine este relevant pentru situațiile în care persoanele sunt implicate într-un incident care le-a scos la suprafață vreo imperfecțiune.

Canal E: Te rog să mă ascuți poate fi identificat în cazul în care interlocutorul deschide un subiect, dându-vă de înțeles că s-a întâmplat ceva. În majoritatea cazurilor, interlocutorul este confuz sau nehotărât și crede că s-ar putea lămuri dacă s-ar implica într-o comunicare. Dacă ascultați și acumulați informații despre sentimentele și punctele lor de vedere, canalul va rămâne deschis și poate că astfel îi veți ajuta să-și rezolve nelămuririle.

Canalul C: Am chef de ceartă. Indiciile că vă aflați pe canalul C includ atitudinea ostilă sau contradictorie, contrazicerile și limbajul negativ al corpului. În cazul în care nu doriți să susțineți conflictul în comunicare, căutați să schimbați pe alte canale. Doar că ... telecomanda de la acest canal e în mâinile interlocutorului certăreț. Opțiunile pe care le aveți este să suferiți în tăcere până la finele programului, sau să vă ridicați și să părăsiți încăperea. Altă opțiune este să dați de înțeles că nu sunteți dispus pentru a urmări acest program, însă doriți să vizionați împreună canalul „S” (sprijin) sau canalul „A”(ajutor).

Cea mai eficientă cale de a-l sprijini pe interlocutor este să recurgem util la empatie, parafrazăre și tehnicile de chestionare.

Canalul S: Am nevoie de sprijin. Empatizarea nu înseamnă a cădea de acord cu interlocutorul, dar de a-l înțelege, fapt ce contribuie la o comunicare eficientă și la soluționarea problemei de comunicare. Obiectivele comunicării implică faptul de a fi ascultat, auzit cu adevărat și înțeles.

O altă metodă în evaluarea situației de comunicare o constituie formularea întrebărilor. Cu cât adresăm mai multe întrebări, cu atât situația dificilă din comunicare poate fi rezolvată mai facil. Ar fi bine să adresăm întrebări de tip deschis care încep cu: „Ce”, „Cum”, „Care”, cu excepția interogației „De ce?”, care nu reprezintă o cerere pentru mai multe informații, ci este adesea percepută ca o acuzație și atrage o atitudine defensivă.

Aceste metode, precum sunt chestionarea, înțelegerea și empatia, ne oferă posibilitatea de a evalua corect situația de comunicare.

Canal A: Am nevoie de ajutor. Acest canal este activat doar pe parcursul unor acțiuni specifice, precum ar fi semne clare de frustrare, agresivitate și confuzii.

După evaluarea situației de comunicare, alegem o modalitate de acțiune. Alegerea modalității de acțiune presupune fixarea unor scopuri și planificarea. În primul rând, însă, interesul nostru este să avem o atitudine pozitivă și să ne îndreptăm atenția la punctele forte. Care sunt calitățile noastre? Ce resurse avem? Care sunt neajunsurile? Comunicarea care se axează pe acoperirea neajunsurilor are un efect deprimant (asemănarea cu strategiile politice și economice). Este important să privim lucrurile întotdeauna dintr-o perspectivă pozitivă: Ce rezultat dorim să obținem? Cum am dori să decurgă lucrurile? Obiectivele trebuie să fie exprimate în termeni pozitivi. Acest aspect ne oferă un sentiment de speranță și de optimism, o viziune mai amplă asupra lucrurilor pe care dorim să le realizăm. În cazul în care ne concentrăm pe aspectele negative, obținem rareori schimbări pozitive.

Pentru alegerea unei modalități de acțiune, autorii M.Elias, S.Tobias și B.Friedlander [2, p.160], au propus modelul SAO GIAFR, pe care îl putem folosi pentru a ne ghida atunci când ne aflăm în situații dificile de comunicare sau când trebuie să luăm decizii.

Modelul SAO GIAFR înseamnă:

S : Sentimentele sunt un indiciu pentru rezolvarea problemelor.

A : Avem o problemă.

O : Obiectivele ne oferă îndrumare.

G : Gândul la lucrurile pe care le avem de făcut.

I : Ia în considerare rezultatele posibile.

A : Alegem o soluție.

F : Facem planuri și ne pregătim să întâmpinăm dificultăți.

R : Rezultatul obținut.

Recunoașterea propriilor sentimente nu este importantă doar pentru a le cunoaște, dar pentru a le controla și a le identifica drept indicii pentru soluționarea problemei de comunicare.

Sentimentele neplăcute ne comunică faptul că există o problemă și că trebuie să facem ceva în această privință. Dacă suntem furioși, frustrați sau îngrijorați, înseamnă că există o problemă și trebuie să alegem cum să acționăm. În nici un caz nu trebuie să dăm curs emoțiilor negative sau să le negăm, dar să ne implicăm în rezolvarea problemelor de comunicare.

Fixarea unui obiectiv realizabil în soluționarea problemei de comunicare ne oferă posibilitatea de a vedea că sarcina pe care o avem de îndeplinit nu este imposibilă.

După fixarea obiectivelor urmează „analiza lucrurilor care trebuie făcute sau formularea opțiunilor existente pentru atingerea acelor scopuri.

Pe lângă obiective, avem nevoie de planuri care să ne ajute să le realizăm: Care este planul nostru? Ce putem face? Ce suntem dispuși să facem? O parte importantă a oricărui plan este să punem la punct strategii alternative, cu alte cuvinte, să luăm în considerare ce vom face atunci când vor apărea dificultăți sau când lucrurile nu vor merge așa cum am sperat. Un obstacol în calea acestui plan poate fi faptul că interlocutorul Dvs. nu este de acord cu planul pe care îl avem. Trebuie să anticipăm astfel de obstacole și să le înlăturăm, de exemplu discutând cu partenerul și stabilind o strategie comună. În dependență de rezultatul obținut, vom trage concluzia, cum vom proceda în continuare.

După ce am evaluat situația și sentimentele noastre și am ales obiectivele și planul, suntem gata de acțiune. Pentru a acționa cât mai eficient într-o situație de comunicare, trebuie să utilizăm un set de tehnici importante în stimularea inteligenței emoționale. Acestea sunt. Tonul, ritmul vorbirii, pauzele, pronunția, postura corporală, gesturile, contactul vizual.

Tonul vocii pe care îl utilizăm poate cauza sau contribui la rezultatele unei comunicări. Cu cât undele sonore vibrează mai repede, cu atât tonul lor este mai ascuțit; cu cât vibrează mai lent, cu atât tonul este mai grav. În comunicare, folosim în mod instinctiv inflexiunile, care presupun o modificare a tonului, pentru a reda sentimente și emoții. Persoanele care nu fac acest lucru vorbesc monoton, caracteristică al cărei singur avantaj că îi vindecă pe unii interlocutori de insomnie. Dacă toate frazele noastre se încheie cu aceeași inflexiune – fie un ton ascendent, fie unul descendent, trebuie să ne străduim să ne modificăm tiparele tonului, pentru a ne adapta la semnificațiile cuvintelor pe care le rostim, pentru a avea un impact pozitiv în comunicarea interpersonală.

Ritmul se referă la rapiditatea cu care vorbește o persoană. Franklin Roosevelt rostea 100 de cuvinte pe minut, John Kennedy – 180. Martin Luther King și-a început un discurs cu un ritm de 92 de cuvinte pe minut și l-a încheiat cu 145. Cel mai bun ritm al comunicării depinde de câteva aspecte – starea pe care vrea să o creeze și specificul ocaziei.

Două greșeli evidente care trebuie evitate sunt ritmul atât de lent, încât interlocutorii se plictisesc, și ritmul atât de rapid, încât aceștia pierd șirul ideilor noastre.

Învățarea modului și a momentelor în care se pot face pauze constituie o provocare pentru cei care comunică. Chiar și un moment de tăcere poate părea o eternitate. Totuși, pe măsură ce dobândim mai mult echilibru și încredere, vom descoperi cât de utile sunt pauzele. Acestea pot indica finalul unei idei, pot oferi timp pentru ca o idee să fie reținută și pot conferi un impact dramatic unei afirmații. „Cuvântul corect poate fi eficient”, punea Mark Twain, „dar nici un cuvânt nu este la fel de eficient ca o pauză făcută într-un moment potrivit”. Trebuie să facem pauze la finalul unităților ideatice, nu la mijlocul lor. Altfel, îi vom distrage atenția interlocutorului de la ideile noastre. Cel mai important, să ne umplem tăcerile cu „ăăă” sau „mmm”. Aceste pauze vocalizate pot genera percepții negative cu privire la inteligența emoțională a interlocutorului.

Pronunția greșită a cuvintelor poate distorsiona rezultatul unei comunicări interpersonale. Problema este că, de obicei, nu știm când pronunțăm greșit un cuvânt. Dacă avem noroc, aflăm pronunția corectă auzind pe altcineva rostindu-l sau dacă ne corectează cineva cu amabilitate într-un cadru privat. Dacă pronunțăm greșit cuvântul în fața mai multor interlocutori, care vor ridica din sprâncene sau care vor râde.

Dacă avem incertitudini cu privire la pronunția corectă a anumitor cuvinte, ar fi necesar să le verificăm în dicționar, pentru a nu diminua din imaginea noastră.

Postura corporală, expresia facială, gesturile, contactul vizual – toate influențează modul în care acționăm în situația de comunicare. Modul cum folosim aceste elemente și alte mișcări corporale pentru a comunica, face obiectul domeniului de studiu – kinezica. Unul dintre inventatorii săi, Ray Birdwhistell [3, p.247], a estimat că mișcările corporale pot transmite peste 700.000 de semnale fizice. Studiile au arătat că aceste semnale au un impact important asupra mesajelor comunicate și în cultivarea unei inteligențe emoționale adecvate.

De asemenea, studiile au conformat ceea ce observa istoricul grec Herodot cu peste 2.400 de ani în urmă: „Oamenii au mai puțină încredere în ceea ce aud decât în ceea ce văd”. Când limbajul corpului nu corespunde cu mesajul vorbitorului, interlocutorul crede adesea în limbajul corpului, nu în cuvinte” [3, p.249], fapt care, la fel, cauzează diminuarea inteligenței emoționale.

Gesturile adecvate pot să amplifice impactul inteligenței emoționale și „totuși” vorbitorii eficienți nu au nevoie de un vast repertoriu de gesturi. Indiferent care gesturi facem, acestea nu trebuie să distragă atenția de la mesaj. Ele trebuie să pară naturale și spontane, să ne ajute să clarificăm sau să consolidăm ideile.

Gesturile tind să vină de la sine, pe măsură ce dobândim experiența inteligenței emoționale. Deocamdată, mâinile noastre nu trebuie să atragă mai multă atenție decât ideile. Dacă evităm gesturile care distrag atenția, nu ne vom mai gândi la mâini. Trebuie să ne gândim la însăși comunicarea, iar gesturile vor fi spontane.

Ochii au fost numiți „ferestrele sufletului”. Privim în ochi interlocutorul pentru că acest lucru ne ajută să detectăm sinceritatea, inteligența, atitudinile și sentimentele lui.

Deși modelul contractului vizual în comunicarea interpersonală variază de la o cultură la alta, acesta este considerat important în cultivarea inteligenței emoționale. În majoritatea circumstanțelor, una dintre cele mai simple modalități de a stabili o relație de comunicare cu interlocutorul este să îl privim cu căldură și agreabil. Evitându-i privirile, riscăm să-i pierdem atenția și respectul. Cei care nu reușesc să stabilească un contact vizual cu interlocutorii sunt percepuți ca nesiguri și nesinceri. Nu este suficient doar să ne privim interlocutorii, contează și cum îi privim. Contactul vizual trebuie să transmită încredere, sinceritate și convingere. Potrivit studiilor, contactul vizual este unul dintre importantele elemente ale susținerii inteligenței emoționale.

În concluzie: Inteligența emoțională joacă un rol important în multe domenii din viața noastră.

Unele posturi nu necesită un înalt grad de inteligență emoțională. Aceste tipuri de activitate se concentrează, în principal, asupra unor responsabilități care pot fi îndeplinite individual sau prin lucrul cu ceilalți prin metode fixe, stabilite și structurate dinainte. Aceasta nu înseamnă, însă, că dacă ai un înalt nivel de inteligență emoțională, nu vei reuși în astfel de poziții. De fapt, inteligența emoțională poate fi chiar elementul care te diferențiază de ceilalți colegi și te ajută în obținerea succesului.

Anumite posturi necesită contacte multiple cu alte persoane sau necesită implicarea în lucrul în echipe informale. Altele solicită, din partea ocupantului, capacitatea de a fi empatic, de a-i înțelege pe ceilalți. Dacă nu ai un înalt nivel al inteligenței emoționale, atunci poți considera astfel de posturi ca fiind dificile sau, chiar, nesatisfăcătoare.

Cei mai mulți dintre cei care au studiat inteligența emoțională consideră că ea are aplicații în toate domeniile vieții, deoarece a ști să lucrezi și să comunici cu oamenii este o abilitate de care nimeni nu se poate dispensa.

De fapt, este o realitate că, în prezent, angajările se fac pe baza interviului, care urmărește să aprecieze tocmai abilitățile emoționale ale individului. Se merge chiar mai departe, în sensul că promovările, concedierile se fac în urma rezultatelor constatate în interviu.

După Daniel Goleman, pentru ca o organizație să funcționeze eficient, este necesar să se acorde atenție abilităților emoționale ale membrilor săi, asigurându-se o compatibilitate între aceștia prin raportul emoțional-afectiv. În ultimii zece ani, s-a conturat un nou tip de management, cel al inteligenței emoționale într-o organizație. Cercetările de psihologie organizațională au ajuns la concluzia că managerii (de la șef la colectiv sau echipă de lucru, până la directorul general), ca și angajații cu un coeficient emoțional înalt, au mai mult succes decât cei care au doar o bună calificare profesională. Aceștia sunt mai bine priviți în cadrul organizațiilor, sunt mai cooperanți, mai puternic motivați intrinsec și mai optimiști. [4, p.217]

Concluzia care poate fi formulată în urma acestui studiu este că, pe lângă inteligența „profesională” sau nivelul înalt al abilităților profesionale, capacitatea unui individ de a fi „inteligent emoțional” aduce acel plus de valoare, care transformă procesul de comunicare în unul eficient.

Referințe bibliografice:

Goleman D. *Inteligența emoțională*. București: Curtea Veche, 2012, 315 p.

Elias M.; Tobias S.; Friedlander B. *Stimularea inteligenței emoționale la adolescenți*. București: Curtea veche, 2003, 291 p.

Lucas S.E. *Arta de a vorbi în public*. Iași: Polirom, 2014, 405 p.

Muntean A. *Inteligența emoțională*. Tg.Mureș: Trei, 2013, 267 p.

Vicol L.; Mancaș M. *Psihologia comunicării în afaceri*. Chișinău: Editura ASEM, 2015, 269 p.

<http://www.gandeste-pozitiv.ro/ce-este-de-fapt-inteligenta-emotionala/>

COMPETENȚELE LINGVISTICE – FACTOR ESENȚIAL ÎN DEPĂȘIREA BARIERELOR DE COMUNICARE.

MARIA MANCAȘ
conf.univ., dr.,
catedra „Comunicare Economică și Didactică”
ASEM
Chișinău, Moldova

Abstract: In the context of the experience of socialization and communication the term of competence is used not only in management and psychology, but also in linguistics. Put it that way, we talk about our linguistic skills, namely the verbal and written expression in the mother tongue, as well as in the foreign languages. By persevering in the acquirement of linguistic skills, communication skills, we'll also realize the importance of the cultural, linguistic, social, civic and entrepreneurial diversity. That is why, in order to overcome communication barriers, individuals from different linguistic and cultural communities are trying to increase their efficiency of intercultural contact through the intervention of translation. An accurate translation function is to conciliate the differences or to alleviate the imposed by language and culture differences. Digital language barriers present a "threat" for communicators. In this regard, in order to build an "Europe without communication barriers" that supports the free flow of information, ideas, business, meanwhile preserving the richness of the cultural and linguistic diversity, META-NET (an excellent European network that includes 60 research centers from 34 countries) has been dedicated to promote technological foundations for the establishment and maintenance of a real multilingual European informational society, outlining ways in which the concentrated investment in language technologies can generate considerable economic benefits, far from exceeding the costs. Hence we also talk about an intercultural contact, which requires an expression without language barriers, communication barriers, creating at the same time an effective intercultural dialogue between the participants.

Cuvinte-cheie: competență, capacitate de comunicare, aptitudine de comunicare, competență de comunicare, competență lingvistică, competențe-cheie, limbă maternă, limbă străină, contact intercultural, competență comunicativă interculturală, traducere, bariere lingvistice, bariere lingvistice digitale.

Conform sursei Dexonline, termenul competență (din fr. „compétence”) are câteva accepții, printre care: „capacitate a cuiva de a se pronunța asupra unui lucru, pe temeiul unei cunoașteri adânci a problemei în discuție”; „capacitate a unei autorități, a unui funcționar etc. de a exercita anumite atribuții”, „știința lingvistică implicită, interiorizată de subiecții vorbitori ai unei limbi”. [1]

Termenul competență este de origine latină „competere”, adică „a se întâlni într-un loc”, „a fi capabil”, „a fi în stare”. Constantele care sunt întâlnite la definirea competențelor sunt: acțiune, activitate, situație, resurse, persoană.

Autoarea Maria Nicorici definește competența ca fiind „un ansamblu integrat de cunoștințe, capacități, atitudini exersate adecvat și spontan în diferite situații, mobilizând, reorganizând resursele interne și externe pentru atingerea unui scop sau a unor scopuri în contextul experienței sociale autentice”. [2, p.9]

Termenul competență are aplicabilitate în management, psihologie etc. În contextul experienței de socializare, comunicare, termenul competență se aplică, în mod evident, și în lingvistică. Cu alte cuvinte, vorbim despre competențele noastre lingvistice, de exprimare verbală și scrisă atât în limba maternă, cât și în limbile străine.

Să facem distincție dintre capacitatea de comunicare, aptitudine de comunicare, competență de comunicare, competență lingvistică (Tab.1):

Tabelul 1. Delimitări conceptuale privind „capacitatea de comunicare”, „aptitudine de comunicare”, „competență de comunicare”, „competență lingvistică”

Caracteristici		
	Componenta nativă	Componenta socială
Capacitatea de comunicare (cu două componente)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ totalitatea predispozițiilor de comunicare de natură fizică sau psihică; ▪ este determinată genetic, fiind ereditară; ▪ potențialitate, ceva care există sau care poate fi cultivat și dezvoltat. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ procese formative și de învățare a regulilor de comunicare, de instruire a interpretărilor teoretice privind procesul de comunicare; ▪ dobândirea prin educație în cadrul societății, fiind produs al învățării.
Aptitudine de comunicare	<ul style="list-style-type: none"> ▪ expresia, produsul interpretărilor oferite de procesul de comunicare, precum și a capacității de utilizare a capacității de comunicare specifice individului. 	
Competență de comunicare	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analiză multidimensională în care se înscriu și imaginile competențelor proprii, și posibilitățile de identificare/dezvoltare urmărite la nivel instituțional/ organizațional; ▪ rezultată a cunoștințelor, deprinderilor, priceperilor, aptitudinilor, atitudinilor și trăsăturilor temperamental-caracteriale cu care individul este „înzestrat”, în vederea îndeplinirii funcției sale sociale, fiind dobândită prin asimilarea informațiilor și formarea abilităților de comunicare; ▪ formare de abilități, priceperi, atitudini, care, pe un suport cognitiv adecvat, valorifică predispozițiile native; ▪ reflectă „împletirea armonioasă a capacității lingvistice și a celei social-comunicaționale; ▪ sunt două categorii de competențe: directe (competențe lingvistice, discursive, situaționale, paraverbale) și indirecte, mediate (competențe psiholingvistice, intelectuale, sociale, culturale, informaționale). 	
Competență lingvistică	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nivelul abilităților de utilizare a cuvântului cu diverse semnificații, de a crea limba și a produce/înțelege enunțuri, de a manipula un limbaj în baza cunoașterii lingvistice, reflectată în formularea inițială a mesajului. 	

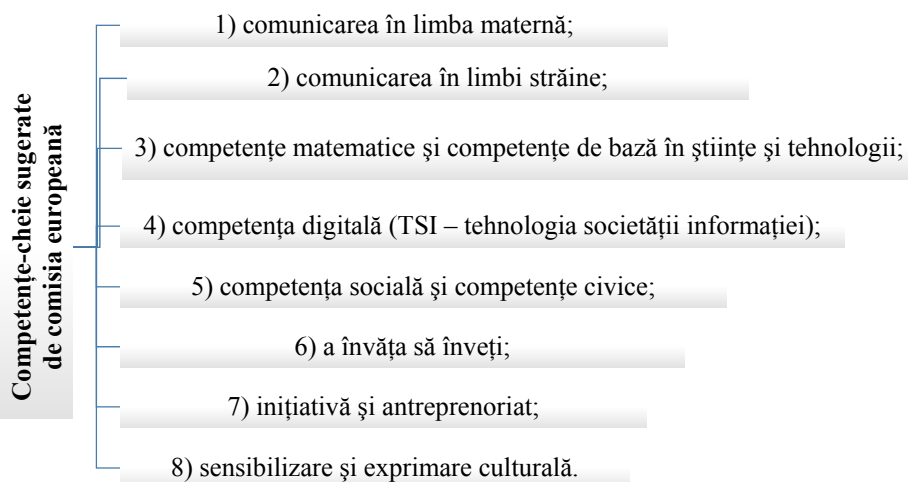
Sursa: [4, pp.12,13,15]

În accepțiunea Comisiei Europene, competențele-cheie reprezintă „un pachet transferabil și multifuncțional de cunoștințe, deprinderi (abilități) și atitudini de care au nevoie toți indivizii pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru incluziune socială și inserție profesională. Acestea trebuie dezvoltate până la finalizarea educației obligatorii și trebuie să acționeze ca un fundament pentru învățarea în continuare, ca parte a învățării pe parcursul întregii vieți.”⁶² [3, p.21]

Domeniile de competențe-cheie sugerate de Comisia Europeană sunt: [3, pp.21-22]

⁶² Domeniile de competențe-cheie cuprind: *cunoștințe, abilități (aptitudini, deprinderi), atitudini.*

Figura 1. Competențele-cheie recomandate de Comisia Europeană

Sursa: [3, pp.21-22]

Pentru a justifica titlul comunicării în cauză, în continuare vom explica:

1. Ce reprezintă competențele-cheie pentru domeniul de comunicare în limba maternă (Tab.2):

Tabelul 2. Competențe-cheie în limba maternă

Cunoștințe	Deprinderi / aptitudini	Atitudini
<ul style="list-style-type: none"> ▪ vocabular; ▪ gramatică funcțională, funcții ale limbii (acte de vorbire); ▪ conștientizarea principalelor tipuri de interacțiune verbală; ▪ un registru de texte literare și nonliterare; ▪ principalele caracteristici ale diferitelor stiluri și registre de limbă; ▪ variabilitatea limbii și a comunicării în diferite contexte. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ a comunica oral și scris într-o varietate de situații; ▪ a monitoriza și adapta propria comunicare la cerințele situației; ▪ a distinge și a folosi diferite tipuri de texte; ▪ a căuta, a colecta și a procesa informația; ▪ a folosi resurse; ▪ a formula și a exprima argumente orale și scrise. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ atitudine pozitivă pentru dialog constructiv; ▪ aprecierea calităților estetice și dorința de a le promova; ▪ interesul de a comunica (interacționa) cu alții; ▪ conștientizarea impactului limbajului asupra celorlalți; ▪ nevoia de a înțelege și de a utiliza limbajul într-un mod pozitiv și responsabil.

Sursa: Didactica formării competențelor [3, p.23]

2. Ce reprezintă competențele-cheie pentru domeniul de comunicare în limbile străine (Tab.3):

Tabelul 3. Competențe-cheie în limbile străine

Cunoștințe	Deprinderi / aptitudini	Atitudini
<ul style="list-style-type: none"> ▪ vocabular; ▪ gramatică funcțională; ▪ principalele tipuri de interacțiune verbală și de registre ale limbii; ▪ convenții sociale; ▪ aspectul cultural și varietatea limbilor. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ abilitatea de a înțelege mesaje orale; ▪ a iniția, a susține și a încheia conversații; ▪ înțelegerea și producerea de texte scrise adecvate nevoilor individului; ▪ învățarea limbilor într-un mod informal. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aprecierea diversității culturale; ▪ interesul și curiozitatea pentru limbi; ▪ comunicare interculturală.

Sursa: Didactica formării competențelor [3, p.23]

Sintetizând competențele-cheie propuse de Comisia Europeană pentru comunicare, înțelegem că aceste cunoștințe, deprinderi/aptitudini, atitudini constituie condiția sine-qua-non de integrare prosocială într-o comunitate, de sensibilizare a semenilor, a interlocutorilor străini nu numai pentru o exprimare elevată, ci și pentru conștientizarea că:

- „Asemenea unei cămăși de noapte diafane, limba dezvaluie și acoperă” (Karen Elizabeth Gordon);
- „Măsurariul civilizațiunii unui popor în ziua de azi este o limbă sonoră, aptă de a exprima, prin sunete, noțiuni, prin șir și accent logic - cugete, prin accent etic - sentimente.” (Mihai Eminescu);
- În plus, „limba ne forțează să percepem lumea așa cum ne este prezentată de om.” (Julia Penelope).

Spre regret, uneori „limba este sursa neînțelegerii”⁶³. În acest sens, un proverb ceh spune: „Învăță o nouă limbă și vei căpăta un nou suflet.”

Astăzi, din perspectiva managementului vieții, în general, și a managementului carierei, în special, competențele de comunicare (în raport cu cele matematice, digitale, civice, culturale etc.) au prioritate, ele fiind elementul-cheie pentru reușita personală și cea profesională. Iată o sinteză comparativă a unor opțiuni referitoare la competențe, în raport cu cele ale UE:

Tabelul 4. Competențe-cheie în limbile străine

UE	Spania	Franța
1) Comunicarea în limba maternă	1) Comunicare lingvistică	1) Limba franceză
2) Comunicarea în limbi străine		2) O limbă străină vie
3) Competențe matematice și competențe de bază în științe și tehnologii	1) Competența matematică 2) Competența de cunoaștere și interacțiune cu lumea fizică	3) Matematică și cultură științifică
4) Competența digitală (TSI – Tehnologia Societății informației)	4) Prelucrarea informației și competența digitală	5) Tehnici ale informației și comunicării
5) Competența socială și competențe civice	7) A învăța să înveți	
6) A învăța să înveți	5) Competență socială și cetățenească	6) Competențe sociale și civice
7) Inițiativă și antreprenariat	8) Autonomie și inițiativă personală	7) Autonomie și spirit antreprenorial
8) Sensibilizare și exprimare culturală	6) Competența culturală și artistică	4) Cultura umanistă

Sursa: Didactica formării competențelor [3, p.27]

Cu siguranță, la nivelul educației naționale, opțiunile cu privire la competențe ar fi diferite de cele elucidate mai sus, asupra acestora influențând diferiți factori (autonomie, inițiativă personală, motivații, nevoi, aspirații, cerințe etc.).

⊙ Competența de comunicare în limba maternă reflectă:

- ✓ utilizarea limbajului ca instrument de comunicare orală și scrisă;
- ✓ reprezentarea, interpretarea și înțelegerea realității utilizând ca instrument limba;
- ✓ receptarea și comunicarea cunoștințelor;
- ✓ organizarea și orientarea sau modelarea gândirii și a comportamentelor, ceea ce reflectă capacitatea individului de a exprima și de a interpreta concepte, convingeri, sentimente și opinii, atât oral, cât și în scris;
- ✓ disponibilitatea de a interacționa cu alții într-un mod adecvat și creativ.

⁶³ Antoine de Saint-Exupery

⊙ Comunicarea în limbi străine se bazează pe:

- ✓ capacitatea de a înțelege, exprima și interpreta concepte, gânduri, sentimente, fapte și opinii oral sau în scris (ascultare, vorbire, citire și scriere), într-un număr corespunzător de contexte sociale și culturale (în educație și formare, la muncă, acasă și în timpul liber), în acord cu o dorință sau necesitate;
- ✓ aptitudini cum ar fi: mediere și înțelegerea interculturală (ascultare, vorbire, citire și scriere), în funcție de fondul social și cultural personal. [3, p.36]

Așadar, să nu uităm că mai întâi trebuie să-ți cunoști bine limba maternă, dacă vrei să însușești bine și o limbă străină. De aceea, Republica Moldova și cetățenii ei trebuie să învețe a învăța o comunicare fără greșeli, ceea ce ar însemna, în primul rând, să evite „ticurile verbale, clișeele noii limbi de lemn, absurditățile de tot felul, snobismul”, evitând, astfel, „avalanșa de subcultură”. [5] De exemplu, limba de lemn este un termen lingvistic care desemnează un limbaj fără conținut ideatic consistent, plin de clișee. George Pruteanu afirma: „În sensul ei clasic, limba de lemn este jargonul complex, cu particularități lexicale, topice și stilistice, elaborat de puterea totalitară pentru a-și obscuriza discursul. Limba de lemn⁶⁴ este astfel opusul transparenței, ea trebuie descifrată, citită printre rânduri”. [6]

Vom fi de acord cu Valeriu Culev, cercetător științific la Centrul Național de Terminologie al Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei, care constată că, în pofida incompetenței unora, totuși „calitatea limbii române vorbită acum în Moldova, față de cea vorbită cu 15 ani în urmă, este foarte diferită, iar tendința este de îmbunătățire”.

A învăța să înveți constituie un imperativ esențial de integrare într-un mediu socio-profesional autohton, și mai ales într-un mediu socio-profesional intercultural. Perseverând în dobândirea competențelor lingvistice, competențelor de comunicare, vom conștientiza și necesitatea diversității culturale și lingvistice, sociale, civice, antreprenoriale. Așadar, vorbim despre un contact intercultural, care „a devenit un fapt obișnuit” și este dificil „de a prevedea și de a interpreta, prin prisma modelului cultural propriu”, aceasta provocând, într-o anumită măsură, „teamă, nesiguranță, frustrare”.

Autoarea Florentina Alexandru subliniază faptul că un contact este intercultural „numai atunci când, față în față, se găsesc reprezentanți a cel puțin două culturi diferite”. Aceeași autoare explică: „Diferențele se regăsesc în identitatea interactanților, care, firesc, nu au fost socializați în același context cultural. În acest caz, nu cultura în sine interesează, ci cultura în expresia ei concretă, adică prin acele elemente care diferențiază sau apropie culturile. Contactul intercultural devine funcțional doar prin comunicare, iar comunicarea are loc prin intermediul limbilor străine. Contactul intercultural real înseamnă experiență trăită direct, personal, individual, deci autenticitate.” Or, „limba și cultura străină funcționează ca o oglindă, care dezvăluie trăsături și caracteristici neconștientizate ale interacțiunii în limba maternă și în cultura proprie.” [7, p.34]

În contextul celor menționate, competența comunicativă interculturală este „capacitatea de a negocia sensuri culturale”. Interlocutorii (emițătorul-receptorul) pot comunica prin limbă (prin „actul comunicativ” și prin „comunicarea nonverbală”).

Nota Bene! „Comunicarea implică competența sau capacitatea vorbitorului de a realiza fraze corecte gramatical, sau de a le interpreta, dar și competențe din partea receptorului, care trebuie să aibă capacitatea de a înțelege mesajul.” [7, p.12]

Pentru a depăși barierele de comunicare, indivizii din diferite comunități lingvistice și culturale încearcă să-și sporească eficiența contactului intercultural prin intervenția traducerii. În această ordine de idei, exactitatea traducerii – ca acțiune de a traduce și rezultatul ei, tălmăcire, o transpunere dintr-o limbă în alta, interpretare – rezidă în cunoașterea modului de comunicare în

⁶⁴ Acest termen desemnează, printre altele, limba utilizată de oficialitățile regimurilor comuniste. Acest limbaj, difuzat pe diferite căi, orale sau scrise, impune fie sisteme ideologice, fie subsisteme, ce țin de putere și autoritate, cum ar fi subsisteme economice, tehnologice, politice sau culturale. Limba de lemn (sau limbajul de lemn) nu este apanajul exclusiv al comunistilor. Toți specialiștii – medicii, juriștii, militarii, preoții, filosofi etc. – au limba lor de lemn. Diferența constă în faptul că respectivele jargoane specializate înseamnă ceva, cel puțin pentru cei inițiați, și deci nu sunt dezinformatoare nici pentru cei ce le înțeleg, nici pentru cei ce nu le înțeleg. Limba de lemn ascunde realitatea, pe care o încapsulează în formulele prefabricate ale doctrinei despre cum trebuie să fie realitatea. [6]

cele două limbi distincte, iar funcția traducerii este de a concilia diferențele sau de a atenua divergențele impuse atât de limbă, cât și de cultură.

În teza sa de doctorat, „Traducerea – comunicare interculturală”, autoarea Monica Năstasi atenționează că „traducătorii trebuie să acorde atenție aspectelor lingvistice, deoarece traducerea este un act de transferare a textului dintr-o limbă în alta, dar, în același timp, să fie conștienți de importanța dimensiunii culturale a contextului. Un argument de bază este faptul că separarea limbii de cultură ar însemna izolarea limbii de istoria, tradiția, valorile și specificul cultural al unui popor. [8, p.6]

Monica Năstasi menționează că „vorbitorii se identifică și sunt identificați ca membri ai unei comunități lingvistice prin accent, vocabular sau structuri gramaticale”. Drept argument, autoarea ne aduce câteva exemple, care pun în opoziție valorile și convingerile compatibile cu identitatea poporului român și cel englez, și anume:

Identitate	Cultura engleză	Cultura română
Valori	Fair play Compromise Family Deference Soul Aesthetics	Onestitate Smerenie Familie Condescendență Spirit / Suflet Estetică / Frumos
Strategie	Privacy Distance	Comunicativ / Sociabil / Deschis Căldură / Omenie / Ospitalitate / Spirit de echipă
Comportament	Internalization of feelings Indirectness	Exteriorizarea sentimentelor Direct/Fel de a fi/Deschis/ Sincer / Prietenos

Sursa: [8, pp.40-41]

În contextul depășirii barierelor lingvistice (cu implicațiile sale psihologice, sociologice etc.) prezintă interes o știre difuzată acum patru ani la Antena 3 (sursă românească online) despre „o nouă tehnologie, dezvoltată de Microsoft, care va permite, în viitor, traducerea audio instantanee, chiar cu vocea celui care vorbește, astfel încât, teoretic, oricine va putea vorbi cu un chinez fără a ști niciun cuvânt chinezesc”. Vom reda conținutul acesteia după cum urmează:

„Sistemul a uimit asistența la un eveniment desfășurat în China. Rick Rashid, directorul Microsoft Research, a prezentat sistemul arătând cum acesta nu numai că recunoaște frazele rostite în limba engleză și le afișează în scris, dar le și poate traduce pe loc și emite audio, în mandarină (un dialect chinezesc), făcându-le să sune ca și când ar fi rostite de propria sa voce.

Cu toate că cercetările în domeniul recunoașterii vocii de către computer durează de 60 de ani, până de curând chiar și cele mai bune sisteme aveau rate de eroare de 20-25% în ceea ce privește recunoașterea cuvintelor. Însă Microsoft, în colaborare cu Universitatea din Toronto,

Canada, a reușit, în urmă cu doi ani, un progres remarcabil. Utilizând o tehnologie prin care computerele învață într-un mod inspirat din comportamentul creierului uman, cercetătorii au reușit să determine sistemul să înțeleagă vorbirea cu o acuratețe impresionantă. Rata erorilor a fost redusă cu peste 30% comparativ cu metodele precedente, iar acest lucru înseamnă că sistemul greșește acum doar un cuvânt din 7 sau 8.

Potrivit celor spuse de Rick Rashid, tehnologia funcționează în două etape. Întâi, sistemul recunoaște cuvântul rostit în limba engleză și găsește echivalentul lui chinez. În cea de-a doua etapă, sistemul trebuie să rearanjeze cuvintele pentru a corespunde ordinii în frază. De-a dreptul spectaculos este și faptul că fraza este apoi redată imitând vocea utilizatorului. Cercetătorii au conceput acest sistem combinând datele rezultate din câteva ore de înregistrări audio ale unui vorbitor nativ de mandarină cu caracteristicile vocii lui Rick Rashid,

obținute tot din înregistrări audio. Deși testul a fost făcut doar la un nivel limitat, noua tehnologie promite totuși să schimbe profund modul în care vom comunica în viitor, ajutându-ne să depășim barierele lingvistice.” [9]

Un argument în plus cu privire la faptul că barierele lingvistice, de comunicare prezintă un factor determinant în calea succesului înțelegerii între părți, îl constituie și altă știre difuzată la Cariere. Jurnal de leadership (o altă sursă românească online). Astfel, potrivit unui raport al instituției Economist Intelligence Unit, parte a Economist Group, „aproape jumătate din directorii companiilor globale consideră barierele lingvistice un factor determinant în succesul acordurilor internaționale, cauzând mari pierderi financiare atunci când nu sunt depășite de partile implicate.”

Conform sursei Cariere. Jurnal de leadership, „raportul a fost realizat pe un eșantion de 572 de directori seniori din întreaga lume. Directorii din Brazilia și China consideră că ei sunt cei mai afectați de „neînțelegerile lingvistice”, 74%, respectiv 61% dintre ei raportând pierderi financiare considerabile din cauza ratării unor negocieri internaționale.

Pentru a-și îmbunătăți comunicarea multe companii cu afaceri globale încearcă să adopte limba engleză ca limbă oficială. O abordare multilingvistică „este inefficientă și poate bloca anumite tipuri de interacțiune, iar, în final, poate împiedica atingerea obiectivelor cheie”, a explicat Tsedal Neeley, profesor la Harvard Business School.

Pe de altă parte, adoptarea limbii engleze ca limbă oficială poate genera alte obstacole, întrucât cei care nu stăpânesc această limbă s-ar putea retrage din echipe și proiecte, pierzându-și încrederea în sine sau ignorând regulile. Provocările legate de comunicare devin din ce în ce mai costisitoare pe măsură ce companiile caută să își extindă operațiunile la nivel global. Peste trei sferturi din companiile incluse în studiu se așteaptă că în următorii 3 ani să fie prezente în mai multe țări, în timp ce nouă din zece se așteaptă că baza de clienți de pe piețele externe să crească. Totuși, 89% din companii consideră că provocările lingvistice și cele legate de culturile locale le afectează considerabil planurile de extindere. Deși există nevoia înțelegerii diferențelor culturale și lingvistice, multe companii întârzie să investească în această zonă de pregătire. Atunci când se implică, acțiunea se rezumă la cursuri de limbi străine și relocarea managerilor pe piețele externe, în vederea acumulării de cunoștințe locale.” [10]

În afară de aceasta, și barierele lingvistice digitale prezintă o „amenințare” pentru comunicatori. Iată un argument forte conform sursei META-NET, o rețea de excelență formată din 60 de centre de cercetare din 34 de țări, implicată în mai multe proiecte europene, este dedicată promovării fundamentelor tehnologice pentru stabilirea și menținerea unei societăți informaționale europene cu adevărat multilingve:

„Seria de studii „Limbele europene în era digitală”, realizate în cadrul proiectului META-NET și publicate anul trecut în 31 de volume pentru tot atâtea limbi europene, avertizează că cele mai multe dintre limbile Europei sunt amenințate cu „extincția digitală”: nu beneficiază de suficient sprijin din partea tehnologiei informației pentru a putea supraviețui într-o lume digitală.

Imensa diversitate lingvistică este o trăsătură definitorie pentru moștenirea culturală a continentului nostru, dar reprezintă în același timp un obstacol în calea comerțului, afacerilor și, în general, a integrării europene. Cu toate că se fac cheltuieli uriașe cu traducerile, în acest moment doar o mică parte din informațiile importante sunt disponibile în toate limbile europene, iar cetățenii nu au oportunitatea de a discuta probleme vitale dincolo de granițele lingvistice. De exemplu, comunicarea între cetățenii greci și cei germani cu privire la criza financiară are loc prin intermediul mediei locale și a politicienilor naționali, iar aceste canale nu promovează întotdeauna înțelegerea reciprocă. Într-un moment în care Internetul și rețelele sociale schimbă profund procesul de luare a deciziilor politice, UE nu profită suficient de această schimbare. Danezii nu dezbat cu cetățenii francezi asupra beneficiilor sau dezavantajelor surselor de energie nucleară vs. energie fosilă; cetățenii UE din bazinul mediteranean nu au nici un dialog internațional asupra posibilelor consecințe ale unei politici de imigrare comune, care ar trebui să îi implice, de asemenea, și pe vecinii lor de mai la nord. Pentru a construi o Europă fără bariere de comunicare, care sprijină fluxul liber de

informații, idei, afaceri, păstrând și bogăția, diversitatea culturală și lingvistică, META-NET (o rețea europeană de excelență ce cuprinde 60 de centre de cercetare din 34 de țări) a dezvoltat o Agendă Strategică de Dezvoltare (ASD), conturând modalitățile în care investiția concentrată în tehnologiile limbajului poate genera beneficii economice considerabile, depășind de departe costurile. (...)

ASD arată cum Europa își poate transforma diversitatea lingvistică și culturală într-un avantaj competitiv. Comunitatea europeană a tehnologiei limbajului, atât cea din mediul academic cât și cea din industrie, are competențe serioase în dezvoltarea de tehnologii multilingve și este într-o poziție din care poate juca un rol esențial în următoarea revoluție IT, ce va îmbina limbajul uman, cunoașterea și emoțiile. (...) Tehnologia limbajului ajută în sarcinile cotidiene, precum scrierea e-mail-urilor sau rezervarea unui zbor. Ne pune la dispoziție software care poate prelucra limba scrisă și vorbită. Beneficiem de pe urma ei atunci când facem căutări pe internet sau când traducem pagini web, când dăm comenzi vocale sistemelor multimedia auto sau telefonului mobil, când primim recomandări într-un magazin online.

În viitorul apropiat, vom putea vorbi programelor pe calculator, precum și mașinilor și aparatelor, inclusiv roboților ce vor pătrunde în curând în casa noastră și la locul de muncă. Oriunde vom fi, când vom avea nevoie de informații sau de ajutor, pur și simplu le vom cere. Îndepărtarea barierei de comunicare între oameni și tehnologie va schimba lumea. Tehnologia limbajului va permite tuturor oamenilor să colaboreze, să învețe, să facă afaceri, să partajeze cunoștințe dincolo de barierele limbii și independent de competențele de utilizare a calculatorului. [11]

În temeiul celor abordate mai sus, conchidem: pentru a comunica fără bariere lingvistice și, - deci, pentru a încuraja dialogul intercultural între indivizii de diferite culturi și limbi vorbite, facilitând, astfel, emiterea, receptarea și înțelegerea mesajelor de ambele părți - este necesar să deprindem o gândire corectă, logică, pertinentă contextului (inclusiv celui cultural), să ne fomăm deprinderi de comunicare (și metacomunicare) scrisă, verbală, paraverbală, nonverbală corectă, îngrijită, eficientă spre beneficul tuturor părților implicate în acest dialog, fie direct, fie indirect (prin mijlocirea traducerii etc.).

Să pledăm pentru un dialog (inclusiv cel intercultural) fără bariere lingvistice! Or, avea dreptate Aristotel când afirma: „Suntem ceea ce facem în mod repetat. Excelența nu este, prin urmare, un fapt, ci un obicei.” Și atunci, de ce să nu urmăm și atitudinea împărtășită de Lulia Hașdeu: „Lupt împotriva neputinței pe care o simt în încercarea de a vă transmite întregul conținut al ideii mele”? Oricum, „în acest secol al informatizării limbilor și al traducerilor automate, omul va căuta sigur o soluție prin care acest impediment (confuzia limbilor) să fie înlăturat”. [12, p.240]

Referințe bibliografice:

http://www.cna.ro/IMG/pdf/Rezult_monitorizare_20sept-20oct2009.pdf.

<http://tinread.usarb.md:8888/tinread/fulltext/nicorici/formare.pdf>.

<http://www.uvvg.ro/cdep/wp-content/uploads/2012/06/Didactica-competente-final.pdf>.

<file:///C:/Users/admin/Desktop/Formarea-competentei-de-comunicare-didactica.pdf>.

<https://costintuchila.wordpress.com/tag/greseli-lingvistice/>.

https://ro.wikipedia.org/wiki/Limb%C4%83_de_lemn.

<http://euromentor.ucdc.ro/vol2nr1martie2011/eur-ro/concepte%20generale%20ale%20comunicarii-florentina-alexandru.pdf>.

http://www.arthra.uqal.ro/bitstream/handle/123456789/2657/Rezumat_Teza_Nastasi_Monica_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y

<http://www.antena3.ro/high-tech/barierele-lingvistice-vor-disparea-oricine-va-putea-conversa-intr-o-limba-straina-fara-a-o-invata-191508.html>.

<http://www.cariereonline.ro/articol/barierele-lingvistice-dusmanul-business-ului-de-succes>.

<http://www.racai.ro/media/SRA-PressRelease-Romanian-International.pdf>.

http://www.philologica-jassyensia.ro/upload/III_2_Clim.pdf.

MULTILINGVISMUL SI DEZVOLTAREA ABILITĂȚII DE COMUNICARE INTERCULTURALĂ CA FACTOR VITAL PENTRU INTEGRAREA EUROPEANA

DIACONU LUMINITA,
Catedra Limbi Moderne de Afaceri ASEM
Chisinau, Republica Moldova
diaconulumi@yahoo.com

Abstract: We live in the same world but we are all different. We communicate differently and this brings us surprises of misunderstanding, conflicts or failure. To avoid these situations we must acquire abilities of intercultural communication that means becoming closer to each other, to succeed in business, and ultimately to have a better life. Intercultural learning develops with learners the understanding of their own cultures in relation to an additional one and cross-cultural influences within the process of communication.

Cuvinte-cheie: plurilingvism, cultura, comunicare interculturala, integrare europeana.

Introducere

Limba reprezintă cea mai înaltă formă culturală și, de asemenea, unul dintre cei mai importanți factori care disting ființele umane de animale. Limba presupune diversitate, moștenire culturală și cooperare. Este o parte extrem de importantă a identității noastre și reprezintă cea mai directă manifestare a unei culturi. Datorită limbii putem stabili contacte cu alte popoare și putem transmite moștenirea culturală a poporului nostru. Astfel, putem spune că limba reprezintă o punte de legătură între popoare și culturi. Limbile sunt considerate a fi „instrumentul prin care comunicarea are loc în mediul politic, comercial, al apărării, al academiei, al mass media, al internetului și în majoritatea aspectelor vieții umane”(3), astfel că ea ocupă, cu siguranță, „un rol central pentru lumea din ce în ce mai internaționalizată, pentru globalizare și pentru procesul galopant al unificării europene”(1) . Mulți specialiști în domeniu au scris despre limbă, de-a lungul secolelor, despre puterea acestora și despre importanța lor în viața umană. Aceste aspecte nu pot fi negate, astfel încât teza noastră se va concentra, de asemenea, asupra importanței limbilor și a învățării și predării acestora în spațiul Uniunii Europene. Diversitatea lingvistică și culturală, multilingvismul și multiculturalismul sunt printre principalele valori ale Europei.

Argumentare Astăzi, așa cum am văzut deja, multilingvismul este considerat a fi puntea de legătură între diferitele culturi, dar, așa cum suntem cu toții conștienți, nu a fost mereu așa. Limbile, alături de alte instrumente culturale, au fost folosite ca și câmpuri de luptă. Unele limbi au dominat alte limbi, unele limbi au fost discriminate până la a fi excluse. Regăsim încă această situație în unele țări, unde diferențele lingvistice, culturale și religioase au dus la revolte, revoluții care au cauzat pierderi umane. Conform Consiliului Europei, precum și multor specialiști în domeniu, o distincție trebuie făcută între „multilingvism” și „plurilingvism”. Prima noțiune se referă la zona geografică în care există o diversitate lingvistică, în care se vorbesc mai multe limbi sau varietăți ale unei limbi. Al doilea termen se referă la capacitatea unui individ de a folosi, de a se exprima în mai multe limbi, pe lângă cea maternă, și se opune termenului de „monolingvism”. Astfel, conform unora dintre specialiști (Schiavi, Strubetta etc.), o zonă este multilinguală, o universitate poate fi multilinguală, dar un individ este plurilingv2 . Această diferență va fi discutată într-un alt capitol al tezei. Trăim astăzi în era globalizării; în timp ce, la nivel global, există anumite limbi care tind să domine scena, în

Europa diversitatea lingvistică nu este suprimată, ci celebrată. Fără efortul constant al cetățenilor europeni de a învăța limbile Diversitatea lingvistică și culturală, multilingvismul și multiculturalismul se numără printre principalele valori ale Europei. Astăzi, așa cum am menționat deja, multilingvismul reprezintă o punte de legătură între culturi și popoare, dar, așa cum știm cu toții, nu a fost întotdeauna această situație. Limbile, alături de alte instrumente culturale, au fost deseori folosite ca și câmpuri de bătălie. Unele limbi au dominat, altele au fost discriminate, iar unele chiar excluse în totalitate. Aceasta este încă situația în unele țări în care diferențele lingvistice, culturale sau religioase duc la izbucnirea de revolte, revoluții, care provoacă moartea multor oameni. Așa cum am menționat deja, strategia pentru multilingvism a Uniunii Europene subliniază faptul că a vorbi mai multe limbi și a înțelege alte culturi întărește legăturile dintre diferitele părți ale Europei, precum și faptul că limbile reprezintă calea ce trebuie urmată pentru integrarea socială și dialogul intercultural.

Primul document oficial referitor la utilizarea limbilor străine în cadrul Uniunii Europene a fost Regulamentul nr. 1 privind regimul lingvistic al Comunității Economice Europene. La data de 6 octombrie 1958, Consiliul Comunității Economice Europene, în baza articolului 217 din Tratat, a adoptat Primul regulament referitor la regimul lingvistic al Comunității Economice Europene. Regulamentul stabilea limbile oficiale și de lucru ale instituțiilor din cadrul comunității. Astfel, conform articolului 1 din Regulament, limbile oficiale și de lucru erau germana, franceza, italiana și olandeza. Mai mult, articolul 2 al Regulamentului referitor la regimul lingvistic al Comunității Economice Europene menționa că toate textele adresate instituțiilor de către un expeditor dintr-un stat membru, precum și răspunsurile date de către instituțiile respective, trebuiau să fie redactate într-una dintre aceste limbi oficiale. Articolul 4 al aceluiași Regulament stipula că reglementările și alte texte cu aplicabilitate generală trebuiau, de asemenea, să fie redactate într-una dintre cele patru limbi oficiale de la acea vreme, și la fel trebuia să fie redactat și Monitorul Oficial al Comunității (conform articolului 5). Multe alte documente au fost emise de-a lungul timpului pentru a sprijini, promova și proteja limbile Uniunii, precum și limbile regionale și minoritare ale Europei. Comisia a mai făcut propuneri referitoare la învățarea de limbi străine în învățământul superior, referitoare la programele Socrates și Erasmus, astfel încât Comisia și universitățile europene să poată conlucra pentru promovarea mobilității studenților. Mai mult, în ceea ce privește varietatea de limbi străine, Comisia a făcut propunerea de a extinde curriculumul pentru limbi străine pentru a asigura o varietate mai mare de limbi în scopul de a fi predate în școli. De asemenea, Comisia a mai propus dezvoltarea programului Leonardo da Vinci pentru creșterea numărului de profesori, formatori și studenți care utilizează produse lingvistice. În plus, statelor membre li s-a făcut recomandarea de a promova mobilitatea profesorilor de limbă pentru ca aceștia să poată aduna mai multă experiență și mai multe cunoștințe în limba străină pe care aceștia o predau. Mai mult, statele membre au fost rugate să soluționeze orice probleme legale de angajarea de profesori de limbi străine din alte state membre, a statelor vecine țării lor, în orice moment al vieții, nu ar putea exista o adevărată înțelegere a moto-ului „unitate în diversitate”(5). Totuși, limba engleză tinde să dețină primul loc pe scena lumii, ca și lingua franca, în diferite domenii ale vieții umane. Un subcapitol separat al prezentei lucrări este dedicat analizei acestui aspect. Strategia referitoare la multilingvism a uniunii Europene subliniază faptul că vorbirea mai multor limbi pe lângă limba maternă, precum și că înțelegerea altor culturi, întărește legătura dintre diferitele părți ale Europei, precum și faptul că limbile reprezintă calea ce trebuie urmată pentru atingerea integrării sociale și a dialogului intercultural.

Fenomenul definitoriu la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI îl reprezintă diversitatea, diferența și eterogenitatea societății. Oamenilor le este ușor să interacționeze cu indivizi care cred în aceleași lucruri ca și ei, cu cei, care, înțeleg la fel lumea și evenimentele care îi înconjoară, împărtășesc aceleași valori și principii. Viața modernă și lumea afacerilor este acum una deschisă, în care granițele sunt tot mai ușor de penetrat. Procesul de comunicare este interactiv! Astfel, o importantă influență asupra eficacității ei o are relația

noastră cu alții. Ne ascultă, ne aud, înțeleg bine oare ceea ce încercăm să spunem interlocutorilor? Este starea de spirit pozitivă în procesul de comunicare interculturală

Procesul de comunicare este totalmente legat de cultură – începând cu modurile cum am învățat să vorbim, să interacționăm și să dăm mesajele nonverbale. Noi nu întotdeauna comunicăm în același fel zi de zi, deoarece așa factori ca și contextul, caracteristicile individuale ale interlocutorului, starea de spirit interacționează cu o varietate de influențe culturale care la rândul lor influențează alegerile noastre. Când contactul a fost relativ limitat la un număr mic de persoane, conștientizarea culturală a fost posibilitatea unui număr limitat de persoane. În lumea de astăzi, a comunicării globale, toată lumea are nevoie de un nivel de conștientizare interculturală. Oamenii sunt tot mai des puși în situația de a intra în contact cu persoane din alte țări și culturi, fie cu colegi de lucru într-o companie multinațională sau cu clienți dintr-o altă țară, colegi de facultate străini, oameni de afaceri în cadrul unei întâlniri sau negocieri sau o simplă călătorie în afară. În toate aceste cazuri am observat cel puțin câteva diferențe culturale care ne pot afecta munca și viața cotidiană. Conform savantului Șerbănescu există trei situații de comunicare: Situația „socială”; Situația „de stres”; Situația „interculturală”. În ultima situație, cea „interculturală”, interlocutorii sunt nevoiți să se adapteze la un sistem neobișnuit de semne și simboluri, uneori fiind nevoiți să negocieze chiar sistemul de comunicare, nu doar subiectul de discuție sau luarea cuvântului. Savantul român, Șt. Prutianu, consideră că într-o situație de contact când încercăm să comunicăm cu o persoană aparținând unei alte culturi și/sau să negociem cu ea, apare ceva nou. Apare un tărâm de graniță, numit "cultura de schimb". Cultura de schimb este un fel de "no man's land", adică un ansamblu insuficient definit de reguli, conduite, obiceiuri, tradiții, cutume, tabuuri și tendințe comportamentale specifice unei culturi, pe care nici una din părți nu le va mai respecta cu exactitate. Altfel spus, după Zaitz, comunicarea interculturală, văzută ca relație comunicațională între culturi diferite, tinde să prindă două dimensiuni complementare: prima surprinzând relațiile de comunicare originare dintre culturi (indivizi, grupuri, entități sociale etc), iar cea de-a doua căpătând expresia respectivelor relații după intervenția corectivă a demersului realizat prin educație sau persuasiune constructivă”. Dezvoltarea comunicării interculturale este „rezultatul globalizării, adică al integrării economice, politice, sociale, religioase, culturale a unor populații din întreaga lume”. Pe zi ce trece, devine din ce în ce mai important să cunoaștem toate aspectele comunicării interculturale, nu atât limbajul verbal, cât limbajul paraverbal și cel al trupului. Statisticile arată că nativii tolerează greșelile de limbă ale străinilor, dar acest fapt se realizează cu prețul punerii unei etichete. Se recurge adesea la stereotipuri nu tocmai pozitive la adresa celor care nu respectă regulile interacționale validate de cultura gazdă. Deși, companiile din întreaga lume par să tindă spre o omogenizare a practicilor de gestionare a afacerilor, diferențele de gândire și comportament par să influențeze semnificativ relațiile de afaceri. Oamenii și companiile pot avea anumite similitudini la prima vedere, dar dezvoltarea, educația, instruirea, modalitățile de a face afaceri, modul de judecată și comportamentul, toate pot varia nu doar de la țară la țară, dar chiar de la o regiune la alta, de la o companie mică la una mare, de la un sector de afaceri la altul. Caracteristicile comunicării interculturale prezintă diferențe de celelalte forme de comunicare, și anume: fondul inițial de cunoaștere este diferit; modelele de interpretare divergente; sistemele de referință divergente; indicii de contextualizare diferiți; spațiul redus pentru metacomunicare; stilurile de comunicare diferite. Aceste caracteristici reprezintă, de fapt, și cele mai importante surse de probleme în cadrul comunicării interculturale. Activitatea eficientă la nivel intercultural se referă la interacțiunea în trei domenii: personal, muncă și interpersonal. Domeniul personal este format din reglare fizică și psihică, inclusiv sănătatea și bunăstarea, și se referă la aspecte generale de zi cu zi de viață într-o cultură străină. Domeniul muncii include ajustarea la locul de muncă și performanțele la slujbă. Domeniul interpersonal se referă la capacitatea de a comunica eficient și de a construi relații cu persoane din alte culturi. Deși unele aspecte ale cogniției și comportamentului pot fi deosebit de relevante într-o anumită țară sau regiune, dovezile sugerează că un set de bază de competențe permite adaptarea la orice cultură. Competențe interculturale se referă la cunoștințe, abilități și motivații ce permit indivizilor să se adapteze în mod eficient în medii

culturale străine. Să presupunem că o persoană face afaceri cu un japonez. Persoana respectivă nu trebuie să devină japonez să ducă negocieri și să facă afaceri cu un japonez. Dar contractele, cu siguranță, pot fi mai eficiente dacă se ia în calcul și se respecta cultura japoneză. Oricum, nu trebuie să se renunțe la valorile esențiale ale culturii proprii, ci să caute să înțeleagă și să asimileze ceva din tradiția culturală a partenerului, în cazul nostru, a culturii japoneze. „Polul cultural” presupune dezvoltarea cunoștințelor despre cultura care rămâne externă și nu este destinată să se confrunte cu transformarea identității existente a cursantului, practici, valori, atitudini, convingeri și viziunea. Polul „intercultural” implică angajarea de transformare a cursantului în procesul actului de învățare.

Competența de comunicare interculturală se dobândește prin învățare, însă, în paralel cu aceasta, dezvoltarea acestei competențe este favorizată de o serie de abilități și cunoștințe personale. Altfel spus, comunicarea interculturală presupune adoptarea unor strategii speciale de interacțiune. Un curs de formare interculturală se concentrează în principal pe dezvoltarea competenței interculturale, care înzestrează un individ cu caracteristici care contribuie direct la eficacitatea interculturală generală, expertiza regională/culturală și competență lingvistică oferă capacitatea de comunicare verbală într-o cultură specifică. Abordarea interculturală se concentrează, în principiu, pe dezvoltarea caracteristicilor indivizilor care se confruntă cu diferențele culturale la nivel național sau societal. Dar totuși, o expertiză specială interculturală este necesară și în anumite circumstanțe care pot fi de natură organizațională sau de afaceri, mai degrabă decât naționale sau sociale. Competența multiculturală ar trebui dezvoltate într-un program care include componente de cultură generală și de cultură specifică. Instruire, educație și auto-dezvoltare ar trebui să vizeze competențe identificate la general. Apoi se purcede la nivelul de cercetare și formare a abilităților interculturale suplimentare ce trebuie să specifice în continuare competențele necesare pentru adaptarea la o cultură specifică. Prin urmare, publicul țintă ar cuprinde: angajați ai companiilor care își desfășoară activitatea într-o țară diferită de cea de origine, ucenicii, stagiarii, care vor să își dezvolte abilitățile de mobilitate individuală în câmpul muncii la nivel internațional, managerii de resurse umane care dezvoltă programul în formare a forței de muncă globale și pentru a îmbunătăți calitatea de formare oferită angajatorilor, la fel și pentru manageri și directori care doresc să știe cât de eficient este personalul lor și cum pot lucra cu oameni dintr-o altă țară sau cultură. Cu siguranță putem include aici studenții care vor să studieze în altă țară, precum și imigranții, pentru a face procesul de adaptare și integrare în noua societate mai ușor. Principalele obiective ale unui program de training în comunicare interculturală sunt: - să conștientizeze semnificația culturii și să înțeleagă diferențele culturale care influențează modul în care oamenii muncesc și comunică cu alte persoane; - să dezvolte tactici pentru a interacționa mai eficient cu oameni din alte culturi; - identificarea instrumentelor pentru îmbunătățirea comunicării și rezolvarea conflictelor. În funcție de tipul de interacțiune, participanții vor trebui să dezvolte o gamă de caracteristici personale interculturale, printre care: - toleranța la ambiguitate; - flexibilitate comportamentală; - comunicativitate de sensibilizare și adaptare; - descoperirea noului și îmbogățirea cunoștințelor; - respectul. Rezultatele scontate ar trebui să fie reliefate în abilitățile cursantului de: - a accepta lipsa de claritate și ambiguitatea a situației și să fie capabil să acționeze constructiv; - a adapta propriul comportament pentru diferite cerințe și situații; - a stabili relații lingvistice flexibile conținutului cultural, pentru a identifica situațiile comunicative specifice cu partenerii externi, și ajustarea în mod corespunzător a propriei forme de exprimare lingvistică; - a dobândi noi cunoștințe despre o cultură și practicile culturale și capacitatea de a utiliza aceste cunoștințe, aptitudini și competențe în situații de comunicare și interacțiune în timp real; - a elimina neîncrederea vis-à-vis de alte culturi și despre propria convingere; - a înțelege intuitiv ceea ce alți oameni cred, simt și cum acționează în situații concrete; - a dezvolta "flexibilitatea comportamentală", capacitatea de a adapta comportamentul, propriile cerințe la diferite situații.

Concluzie

O comunitate multiculturală în era globalizării aduce o varietate de situații și oportunități: un mod diferit de a privi lucrurile, de a gândi altfel, dar și potențial pentru neînțelegeri sau dificultăți de comunicare. Cele mai importante erori și surse de neînțelegere în cadrul comunicării interculturale, așa cum se regăsesc ele clasificate în literatura de specialitate: respectul, percepția individului asupra timpului și spațiului, tabu-urile, mesajele non-verbale, relația emițător-receptor, ținuta, mediul politic și religios, prejudecățile, importanța acordată cuvântului scris, relația femeie-bărbat, eticheta de afaceri, argumentația și puterea de convingere. Conștientizarea și acceptarea ideii că suntem diferiți, înțelegerea impactului diferențelor culturale duce la eficientizarea actului de comunicare. Cunoașterea provocărilor generate de un context de lucru multicultural în era globalizării, și stăpânirea comunicării interculturale este esențială și indispensabilă în afacerile internaționale și în mobilitatea în cadrul câmpului muncii internațional și cel academic. Pentru realizarea comunicării dintre culturi diferite este necesară educația culturală și interculturală. Instituirea și promovarea cursurilor de comunicare și educație interculturală ar avea puterea de a diminua conflicte, stereotipuri și erori. Folosirea tehnicilor de reducere a neînțelegerilor și de îmbunătățire a comunicării interculturale, valorificarea diferențelor interculturale duc, cu certitudine, la creșterea performanței. Am putea zice că stăpânirea comunicării interculturale este sinonimul cuvântului succes, sau cel puțin cu deschiderea drumului ce duce spre succes.

Referințe bibliografice:

GERASE, Ramona. Cum să deslușim tainele comunicării interculturale? Management intercultural, volumul XI, nr.20/2009, pag.63-76, [online]. [citată 10 oct. 2014]. Disponibil: <http://www.mi.bxb.ro/wp-content/uploads/2012/Articole/Art6-20.pdf>

PRUTIANU, Ștefan, Manual de comunicare și negociere în afaceri, Vol.I, Comunicarea, Polirom, Iași, 2000, 328 p. ISBN 973-683-450-6.

ȘERBĂNESCU, Andra. Cum gândesc și cum vorbesc ceilalți. Prin labirintul culturilor, Editura Polirom, Iași, 2007, 404 p. ISBN 973-46-0890-4.

ZAIȚ, Dumitru. Management intercultural. Editura Economică, București, 2002, 358 p. ISBN 973-590-510-8

Bassnett, Susan, 2007, "Culture and Translation", în Kuhlman Piotr; Littau, Karen (eds.), A Companion to Translation Studies, Multilingual Matters LTD: Clevedon-Buffalo-Toronto.

Bastin, Georges L.; Bandia, Paul F. (eds.), 2006, Charting the Future of Translation, University of Ottawa Press: Ottawa.

Biseth, Heidi, 2009, "Multilingualism and Education for Democracy", în International Review of Education, 55:5-20.

Boradori, Giovanna, 2003, Philosophy in a Time of Terror. Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida, The University of Chicago Press: Chicago.

[339.9.923:061.1EU]+327(082)=135.1=111
P 98

JEAN MONNET PUBLICATION

International Conference Proceedings
Moldova Modern issues of EU development and relations
between EU and Moldova

Editors: Rodica CRUDU, Boris CHISTRUGA, Maria CHIȘCĂ, Svetlana MIHAILĂ

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Probleme moderne de dezvoltare ale Uniunii Europene și relațiile dintre Republica Moldova și UE", conferința internațională (2016 ; Chișinău). Culegere de articole a conferinței internaționale "Probleme moderne de dezvoltare ale Uniunii Europene și relațiile dintre Republica Moldova și UE" : EUREM 2016 = International Conference Proceedings EUREM 2016 Conference "Modern issues of EU development and relations between EU and Moldova", 24-25 noiembrie, 2016 / Publicație Jean Monnet. – Chișinău : Învățătorul Modern, 2016 (Tipogr. "Cavaioli"). – 290 p.

Tit. paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl. – Rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art.

1 disc optic (CD-ROM) : sd., col.; în container, 15 x 15 cm.

Cerințe de sistem: Windows 98/2000/XP, 64 Mb hard, Adobe Reader.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

"The European Commission support for this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the view of the authors, and Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

Copyright © by the Academy of Economic Studies of Moldova 2016
All rights reserved. This information may be freely used and copied for non-commercial purposes, provided that the source is acknowledged (© Academy of Economic Studies of Moldova).

A free electronic version of this publication is available at:
<http://ase.md/eurem.html>

ISBN 978-9975-3005-4-4.